

Repaut

nr. 10-12

1908 (11)

Viaţa Romînească

Viaţa Romînească

Revista literară şi ştiinţifica

Directori: C. STERE şi Dr. I. CANTACUZINO

VOLUMUL XI

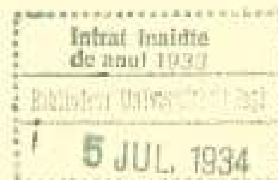
ANUL III

IAŞI

Redacţia şi Administraţia: Str. Golia No. 52

1908

Luminița

Primăvara se începuse cu secetă mare. Se roșiseră livezile ca arse de brumă, iar dealurile erau pămînt gol. Vitele zbierau pe cîmp ziua, răcneau prin curți noaptea, iar oamenii își plecaseră capul adînc în piept. Bucatele se scumpiseră foc, de nu te puteai apropia de ele, ș'aici, în satul de munte, erau și mai piparate.

Dela Paști pân la Rusalii odată numai s'a îndurat cerul să se întunece și să asvîrle cîțiva stropi mari, grei, rari. Și făceau popii slujbe de ploae la toată liturghia, și se rugau oamenii cu ochii uscați.

Dar dela Rusalii cerul se căptuși deodată cu nori grei plini de întuneric și de vijelie. Și pădurile de brad începură să vuiască adînc, ca o cădere puternică de ape mari. Ș'un fulger s'aprinse 'n înălțime, din Pleșa până 'n Măgura, zvicni în toată lungimea lui, și întunericul începu să se coboare și mai tare. În noaptea aceea din Marția Rusaliilor mulți creștini vor fi priveghiat numărînd trăsnetele ce se slobozIau cînd ici, cînd colo, cu detunături clocotitoare prin păduri și stînci.

Dimineața ploua încă, și oamenii se adunau cîte doi-trei la vre-o portiță acoperită și povesteau.

Pe drumul strîmt, plin de bolovani, care duce spre dealul cu citeră neagră, este-o căsuță de bîrne, puțină de s'o cuprindă șese oameni în brațe. Căsuța e răslețită de sat, pe deal în sus, de nici popa nu merge la Bobotează cu crucea acolo. Cantorii au scornit vestea, că femeia de-acolo zăvorăște ușa, și stă închisă, cîtă vreme umblă popa cu botezul prin partea aceea de sat. Vrodată cine știe cum va fi fost, dar acum baba Miia zăcea de mult pe pat, și nu mai vorbea nime de dînsa, ca și cînd n'ar mai fi pe lume.

Noroc avea cu fată-sa, cu Salvina. Aceasta era fată bătrînă, trecuse de treizeci și cinci, dar apucase să rămînă așa nemăritată.

Ploaia dela Rusalii aduse bucurie și 'n casa lor. Ce-i drept n'aveau fînațe, n'aveau sămănături să se usuce, n'aveau vite să moară de foame. Dar avea Salvina două brațe tari ș'acum va căpăta de lucru pe la oameni.

Că 'n timpul cît ținuse seceta, babei Miia i se uscă și gîtul și pieptul, iar din adîncul măruntaelor i se stîrnea ceva ce-i aducea amețeală la cap. Salvina n'avea unde să muncească, n'o

chema nimeni, şi de cerşit nu putea să cerşască. Şi dacă nu muncea fata, cine amarul să se 'ngrijească de-o femee bolnavă, bătrînă ?

Cînd îi întindea mălaiul, Miia de trei ori pe zi clătina încet din cap că nu-i trebue, şi numai a patra oară îmbuca ceva. Şi ochii ei înconjuraţi de peliţă zbîrcită, vineţie, priveau nemişcaţi, dulcegi, plini parcă de-o apă alburie.

Zicea de multe ori: „Doamne tu fată, că rău înghit". Şi după ce fata nu-i zicea nimic, dup' un răstimp întindea din gîtul plin de vine şi de oase, şi mai zicea o vorbă: „oare nu s'a înourat afară ?"

Şi cîteodată fata trebuia să ese să privească ceriul. In răstimpul acela dintre Paşti şi Rusalii, lumină nu s'a aprins în căsuţă la celea două femei. In trei Duminici a cumpărat Salvina sare de cîte patru bani, odată oţet de cinci, ş'atîta le-a fost tot tîrgaşul.

Era în casă o luminiţă, o luminiţă de ceară, pusă împletită pe-o cruciuliţă afumată de lemn, pe care nu se mai cunoşteau sfinţii. Dar luminiţa aceea n'o aprindeau. O păstrau pecînd va fi să moară baba Miia, să aibă şi ea ce ţinea în mînă ca să-şi vadă calea luminoasă cînd va pleca pe drumul de veci.

Şi nici nu aveau lipsă s'o aprindă. In căsuţă n'aveau de ce se împedeca. Cele două lăviţi înguste erau lîngă păreţi, o lădiţă într'un ungheţ, patul era bătrîna în el, iar masă nu aveau. Cele trei icoane, cu sfinţi desnădăjduiţi care se strîmbau ca 'n muncile din iad, atîrnau de păreţi, şi nu le făceau val.

Baba Miia nu s'a ridicat de pe oase de vr'o doi ani. Cîte odată avea junghiuri adînci, „se petrecea", cum spunea fata, apoi iar se liniştea.

Dar în vremea aceasta de secetă, hrănită rău, Miia slăbi şi mai tare din puteri. Durerile îi veniau mai des şi de multe ori, în chinurile ei, întindea mîna, holbînd din ochi după luminiţă.

Fata i-a adus pe popa s'o grijească, s'o împărtăşască cu cele sfinte.

Da-i venea ei aşa numai să moară, ci nu murea.

La Rusalii, cînd se 'ntunecă, bătrîna zise:

— „Are să ploae, fată".

— Da, are să ploae !, zise aceasta.

Şi cînd cei dintăi picuri izbiră pe coperişul de şindilă, ca un ropot dulce, ca un cîntec sfînt, cele două femei tresăriră:

— „Plouă", zise Miia.

— „Plouă", zise Salvina, şi deschise uşa să intre în casă mirosul ploii.

Bătrîna a stat un răstimp ş'a ascultat. Apoi îşi măsură o cruce largă—neregulată. Cînd începură să se descarce trăsnetele unul după altul, ca dărîmări de stînci prăpăstioase, baba Miia îşi măsoară altă cruce şi zise: „Inchide tu, fată, uşa. Are să vremuiască".

Ş'a închis fata uşa, şi s'au culcat amîndouă în lumina fulgerelor.

Dar ploaia vr'o patru zile n'a mai contenit. Cîte-odată scăpau de după dealuri vînturi mari, ce duceau spre Pleşa grămezi mari de nori, ca nişte turme de dihănii şi de uriaşi, negri, vineţi, mînioşi, încleştaţi, unii într'alţii. Cîte-o ruptură de cer rămînea albastru, înalt, dar îndată alergau alţi nori să o astupe. Şi vîntul se opria apoi, şi ploaia începea să cadă acum măruntă deasă.

Baba Miia şi cu fată-sa aşteptau-aşteptau să se'nsenineze. Se'mpuţina mălaiul, trebuia făină şi Salvina văzu că totuşi trebue să dee creiţarii pe lapte. Mă-sa abia mai sufla şi bucată uscată în zădar i-ar mai fi dat.

Ochii bătrînei în cele două zile din urmă i se îngălbiniseră pe la alb. Rotunzi, mici, priveau ţintă, şi sămănau acum ca ochii unei cucuvăi.

I-a adus lapte ca astăzi, şi ca mîne Salvina a căpătat de lucru. Era şi vremea, căci fata se asprise tare. Vorbia răstit cu bătrîna din firea ei, căci era scurtă şi zmîncită la vorbă, dar în zilele din urmă era tot mînioasă.

Dimineaţa i-a pus ulcica cu lapte lîngă pat, a luat luminiţa de pe cruce, şi o aşezase cu cîteva chibrite, lîngă ulcică.

— „Iacă aici lapte. Aici ai şi luminiţa şi chibrite".

— Bine maică, bine. Să-ţi ajute Dumnezeu", zise bătrîna, cînd fata eşi pe uşă.

Abia se duse Salvina, şi Miia luă ulcica, şi deslipindu-şi buzele sorbi odată, de două ori, de trei ori. Şi băutura albă părea că trece—în drumul său în jos—peste podeţe, părea că se adună în gropi şi se varsă apoi mai departe,—aşa ghiolcănea.

Şi Miia deodată se simţi mai bine. Se uşurase şi i se muiară parcă toate oasele.

Afară ploaia încetase de cu noapte, dar vremea nu era senină. Nori negri mari, petece de nori mai luminoşi tot călătoreau dela apus la răsărit. Vîntul numai în răstimpuri depărtate şuera în vr'un brad prin apropierea căsuţii, apoi iar tăcea dintr'una.

Din pat pe ferestuţă baba Miia vedea afară. De cîte ori n'a privit ea prin ferestuţa aceea ! De cînd n'are ea alta de făcut decît să se gîndească, să privească pe ferestuţă, şi să-şi aştepte moartea.

Şi de multe ori gîndul ei colinda departe, cu zeci de ani în urmă. Işi amintea de tot ce-a văzut, de tot ce-a păţit în viaţă. Dar iată, acelea, ca şi cînd n'ar fi fost. Ca norii cari trec pe cer tîrîndu-şi umbra pe pămînt şi se duc să nu se mai întoarcă. Şi cată c'a rămas numai cu fata ! Dar şi fata, ca şi cînd n'ar fi. Ea se duce la lucru dimineaţa şi vine sara, şi cîte-odată nici sara.

Şi în necurmatele zile de boală, părăsite, baba Miia privea cu dragoste, cu sfinţenie la luminiţa de ceară. Iată că luminiţa aceasta e singurul sprijin care n'o părăseşte niciodată. Ea o păzeşte acum şi va ajuta-o în ceasul cel din urmă. Şi bătrîna suspina de multe ori: „Sfîntă luminiţă, sfîntă ceară, sfinte albine !"

Ani întregi trecură de cînd nu s'a mai putut duce la biserică. Dar tot mai știa din ce spunea popa, din ce spunea diacul.

Și mai mult, în boala și singurătatea ei, baba Miia la lucrurile acestea să gîndia. Își închipuia cum are să fie iadul cu dracii, cum are să fie raiul cu sfinții. Iadul? D'apăi întuneric beznă, de să nu-ți vezi mîna. Și prin întuneric cozi și ghiare de draci, cari prind pe creștin și-l duc la căldarea cu smoală să-l opărească. Doamne ferește! Iadul? O, Doamne-Doamne! D'apăi bivolii împungaci, ce-ar lua în coarne femeile nelegiuite și pe ucigașii de oameni! Doamne ferește, Doamne ferește—suspina bătrîna.

Dar ea n'avea s'ajungă 'n iad. Pe ea va prinde-o sfîntul Petru de mînă, a sprijini-o să nu cadă, și va întreba-o: „Tu ești baba Miia?" Și ea va zice:

— Eu, sfinte Petre.—„Cea de-a avut o fată una Sălvina?" va zice sfîntul.— „Da, eu!"— „Ce-a de-a bolit vreme multă de tot?— „Da, eu!" S'atunci sfîntul Petru va zurui din chei și va găsi pe cea potrivită. Se va deschide poarta și sfîntul Petru îi va arăta locul de hodină, în iarbă înflorită supt un măr cu mere aurii.

Nu, ea nu va apuca în iad! Ce-a făcut ca să meargă în iad? Și are ea luminița aproape. Cînd va simți că i se ridică nodul în gît să-i oprească răsuflarea, aprinde luminița, sfînta luminiță de ceară. S'atunci chiar de ar vrea s'o răpească cornorații, se vor împrăștia.

In chipul acesta baba Miia își făcea o mulțime de icoane. Și totuși vremea îi trecea destul de greu.

Dar astăzi,—după ce bău laptele până 'ntr'un picur, nu-i veniau gînduri de-acestea. Astăzi privea dornică prin fereastra căsuții, și-i veniau gînduri copilărești. Uite, cum ar vrea să ese puțin afară. Numai aci înaintea ușii: cînd a trece norul de pe soare, să cadă lumina pe ea! Ba nu, ar vrea să meargă și mai departe. I-ar plăcea să se coboare în sat, să vadă cum mai stă satul. Să-l vadă pe popa și să-l întrebe de sănătate. Să se 'ntîlnească cu două bătrîne din vremea ei—Anuța și Zamfira—, și să le întrebe: Da, voi ce mai faceți?" Și ele să zică: „D'apoi ce să facem? Iacă!" Și să meargă mai departe pe uliță să vadă biserica. Mare și frumoasă biserică! Să se 'ntîlnească cu oameni cari i-au fost vecini până a stat și ea în sat. Și oamenii să zică: „Ce-i vecină? ai mai venit la vale?" Și ea să zică: „Mai!"

Tot așa să umble pe uliță pe unde n'a umblat de mult și oamenii să zică: „Iată și baba Miia". Iar copiii și cei mai tineri să 'ntrebe: „Mamă, cine-i bătrîna aceea?", și femeia să zică: „baba Miia, cine să fie!".

Gînduri de acestea îi veniau astăzi. Și nu erau gînduri goale, erau gînduri vii, erau icoane. Și nu icoane reci, icoane așa de călduțe, de baba Miia le simțea căldura ca o mîngîiere la inimă. Și cerca să se învîrtă 'n pat, să poată vedea mai bine pe fereastă.

Nu, astăzi nu se gîndia la iad și la raiu. Azi, după ploaia ce 'nverzise cîmpul, ar fi vroit să mai fie odată fată mare să pască vitele pe munte, să pășască pe frunzele uscate, umede acum, să prindă cu mîna de-o creangă, și picurii rămași pe frunze să cadă stropindu-o pe obraz, pe ie, apoi să ese pe culme, la luminiș, să toarcă și să privească vitele cum pasc, și sara să vină acasă cu vitele sătule cum îs dobele. Se mai cugeta cît ar fi de bine să mai umble ca pe vîrful măgurii, pe Frasinul, după fragi de pădure. Ce fragi se fac mai ales pe Frasinul: „buricul deștiului" de mari.

Ori să aibă ea acum niște pere dela dascălul ce-l bătrîn din grădină. Ce pere! Cumu-i ceara. Numai dascălul are pere de acelea în sat.

Și cum să gîndia așa la cîte toate, baba Miia simțea că se face tot mai ușoară. De la o vreme i se păru că nici nu mai stă în pat. Și pipăi bine scîndurile. Apoi, ușoară de tot, iată că sta așa și nu se mai putea gîndi la nimic. Dar era bine. Las să fie, că nu-i rău. Au durut'o pe ea destul oasele, au tăiat'o destul junghiurile ca și cu săbii ascuțite. Acum așa călduță, ușoară și fără dureri stă, și ochii parcă-i rîd. Și'n casă e o liniște așa de bună. Și soarele se uita chiar acum deodată prin cele trei ferestuțe. Uite, ce pulbere de lumină!

Deodată însă baba Miia schimbă ochii, și-i umplu cu spaimă. Simțea cum vine ceva, ceva rece și greu ca o povoară strivitoare. Intinse mîna, dar'n'ajunse luminița de ceară. Se oțărî cît putu, dar luminița căzu pe podele. Junghiul ce-l simțise o prinse, o 'ncîrligă, dar bătrîna se zvîrcolea mereu s'ajungă luminița de ceară. Așa, frămîntîndu-se, căzu pe podele și muri, cu mîna întinsă după luminiță.

Dup' o grămadă de vreme, acum se coborîse mai întăiu din pat.

Și prin cele trei ferestuțe lumina albă cădea mereu în casă, apropiindu-se tot mai tare de pat. Lumină acum trupul țapăn al Miii, ulcica răsturnată, și luminița de ceară, de care n'a avut parte bătrîna.

I. Agîrbiceanu.

Thomas Carlyle

In mişcarea simbolistă din literatura modernă, asupra căreia am aruncat o scurtă ochire în două numere precedente ale „Vieţii Româneşti", precum şi în o întreagă mişcare filosofică contimporană, începînd cu Nietzsche şi continuînd cu idealismul şcolei franceze, în special cu Gaultier, influenţa lui Carlyle e covîrşitoare.

Metoda lui zice Ed. Barthélémy [1]) a fost adoptată în intregime şi cu entuziasm de cei ce şi-au propus acum cîţiva ani să reînoiască arta şi poezia, şi au creat aşa zisul simbolism. Graţie lui, simbolul nu mai e privit ca un procedeu, ca o idee abstractă, ci ca o formă de cugetare izvorîtă dintr'o adîncă nevoe sufletească, din nevoia de a exprima acea parte ce se desvoltă inconştient şi constitue adevărata personalitate a individului, principiul activităţii sale proprii, sub nămolul de idei făcute gata, de judecăţi curente, primite fără control, prin educaţie şi instrucţie, de la mediul încunjurător, dela generaţiile precedente şi dela contimporani.

Şi dacă astăzi Carlyle nu mai ridică în jurul său acea suflare fierbinte de adoraţiune, acea mişcare de tînăr entuziasm, ca în anii 40 ai vieţii sale, cînd o celebritate tîrzie l'a sfinţit poet al cugetării omeneşti, dacă glasul său nu mai găseşte răsunet în suflete, ca glasul unui „erou" ce întrupează cugetarea şi aspiraţiile vieţii sociale dintr'o epocă, aşa cum s'a întîmplat acum vre-o 25 de ani în urmă, cînd cu mişcarea simbolistă, el rămîne totuşi un geniu prietin cugetării noastre, în care vom găsi supt aparenţa de misticism şi profeţie inspirată, tendinţi foarte pozitive, potrivite cu cultura noastră din ce în ce mai ştiinţifică, cugetări îndrăzneţe şi largi, ce nu jignesc criticismul nostru acut, deşi sînt idei generale ce s'au realizat dintrodată, printr'un fel de viziune interioară (insight), printr'un fel de divinaţiune filosofică, în loc să fie deduse încetul cu încetul, plecînd dela ideile senzibile, pentru a se ridica pe nesimţite prin *analiza* metodică şi coordonarea cunoştinţelor pozitive, până la ab-

1) Revue des Idées 15 Mars 1906, Méthode de Th. Carlyle.

stracţiunile înalte, cum se cere omului de cugetare din vremile noastre.

Sufletul nostru, deprins cu precizia ştiinţifică, cu laconismul rece şi exact al tuturor ştiinţilor, chiar cele filosofice, poate fi nedumerit faţă de acest filosof, cu inteligenţa plină de avînt liric, care în domeniul aşa de restrîns din realitate, ales tot atît de departe de dogmatismul teologic ca şi de cel ştiniţific, întrebuinţează, pentru a-şi nota observaţiile, cuvinte mari, expresii mistice, ca „Legile universului" „Justiţie eternă" etc; sau îşi revarsă cugetările în stilul înflăcărat al unui inspirat, în stil exagerat, plin de lirism politic, apostrofe şi exclamaţii!... Cititorul modern poate fi izbit, scandalizat, ca Taine odinioară, cînd a întîlnit în domeniul istoriei, în domeniul faptelor pe care le cunoştea atît de bine, în „Istoria Revoluţiei Franceze", capitole ca: *Astraea redux*, Petiţie în hieroglife, Broglie zeul războiului etc.; dar nu poate să nu fie şi impresionat de dorul pe care-l are Carlyle de a lega grija ştiinţifică a exactităţii cu preocupările sale morale, grija de a nu pierde contactul cu realitatea, oricare ar fi domeniul speculaţiilor sale, pentrucă la el simţimîntul sublimului stimulează simţul realului, fiindcă se interesază de viaţă, intră cu simpatie în amănunţimile lucrurilor, pentruca din ele să scoată generalizările lui cele mai îndrăzneţe. Inzestrat cu o sensibilitate violentă, el priveşte realitatea împins de această stare de sensibilitate, „dar o interpretează cu exactitate aspră şi înţelegere ştiinţifică" [1]) Din sensibilitatea aceasta îşi ia cugetarea lui calităţile şi defectele. Dezvoltarea istorică a personalităţii lui nu pleacă, după cum socoate Taine, „dela o simplă concepţiune filosofică, pentru o ajunge la o stare extremă şi violentă". Omul, aşa cum ni se înfăţişază în *Sartor Resartus*, în capitolele în care se desfăşoară drama cugetării sale, ce caută să se realizeze şi să se precizeze, aşa cum ni-l înfăţişează biografiii lui şi în special Ed. Barthélémy (Thomas Carlyle, Essai biographique et critique) nu e un extatic lipsit de mijloacele de a-şi defini viziunea. „Faptul", în operele sale, e totdeauna prezent, ca ceva nereductibil şi concret, sub toate denumirile sale mistice şi teologice, dar el e observat de o individualitate cu sensibilitate deosebită şi imaginaţie extraordinară. „Nu se poate despărţi ideia de omul ce a cugetat-o", zice Carlyle, şi în adevăr toţi cei ce-l citesc, toţi cei ce scriu despre el, sînt bîntuiţi de personalitatea lui violentă în care: „un flot de passion fumeuse arrive en bouillonnant dans un cerveau qui regorge et le torrent d'images déborde et roule avec toutes les boues et toutes les splendeurs..."

Mai ales cînd citeşti *Sartor Resartus*, simţi chiar nevoia de a cunoaşte înfăţişarea materială, chipul acelui Teufelsdroekh, în care arde focul Gehenii, şi în care o teorie de demoni se zbat şi-l îndeamnă să-şi verse blestemele în declamaţii, ca Byron şi

1) Ed. Barthélémy, loc. citat.

toți romanticii de pe vremea lui, și care totuși „tace și-și mistue patima, ca un cămin ce și-ar mistui propriul său fum“. Și nici nu se putea să poarte o altă mască, un asemenea om, decit acea cu care ni e înfățișat în portretele sale: o frunte ce ar fi căzut parcă sub greutatea gîndurilor ca o streașină pe ochii mari, arzînd în lacrimile mistuite de focul lăuntric, de care ne vorbește Teufelsdroekh, pe cînd privirea lor e fixă și ascuțită; două cute adînci în jurul gurii, în care pare că a împetrit amărăciunea pe vecie, iar buzele strînse într'o tăetură energică a gurii, parcă se'nfioară și tremură în sforțarea lor de a cetlui adînc „cele ce erau înmormîntate în inima sa și s'au răvărsat năvalnic, fără măsură, ca niște spirite ce ar fi izbucnit din închisoarea de sticlă a unei gărăfioare“.

„Inteligența, zice Carlyle, e rezumatul *valorii* omului“, sau, mai precis, cum zice Taine în studiul său asupra lui Balzac: „Operele spiritului nu au numai spiritul ca părinte. Omul întreg contribue la crearea lor. Caracterul său, educația și viața, trecutul și prezentul, pasiunile și facultățile, virtuțile și vițiile, toate părțile sufletului său și ale acțiunii sale își lasă urma în cele ce gîndește și scrie autorul“. Nu vom putea judeca opera lui Carlyle în toată măreția și frumusețea ei, nu ne vom putea explica influența și rolul lui Carlyle în cugetarea modernă, nu vom putea pricepe pe acest mistic, așa cum se cuvine să-l pricepem ca să-l apreciem, cu toată educația noastră pozitivistă și științifică, decit dacă vom cunoaște omul, și ne vom da samă cum se reverberează lumea și viața în cugetarea aceasta, ce a izbucnit ca o stîncă singuratică și uriașă, cu forme bizare, mărețe, fantastice și baroce, din lava arzătoare a sensibilității lui, și dacă nu ne vom da samă cum s'au închegat diferitele părți și elemente esențiale ale acestei personalități puternice și originale.

Copil cu sufletul sensibil, el a văzut lumina zilei și și-a trăit anii copilăriei într'un sătuleț dela granița dintre Anglia și Scoția, un sătuleț cu viață violentă, sfîșiat de lupte în decurs de veacuri, lupte între Anglia și Scoția, înainte de a se uni într'un regat, prigoniri religioase mai apoi, căci aci dăinuiau ultimile rămășiți ale unei secte de puritani. Sufletul său plăpînd s'a dezvoltat în casa părintească într'un interior puritan sever și rece, peste care se întindea ca o umbră disprețul tăcut al tatălui, totdeauna grav și închis în el însuși, pentru orice ar fi fost o manifestare caldă de afecțiune, pentru orice expanziune sufletească. Copilul tăcut și concentrat, în lungile sale contemplații singuratice, s'a pătruns de misterul vieții în fața naturii, pe cînd maică-sa, cu intenția fină a instinctului de mamă, a sădit de timpuriu în sufletul copilului ei preferat simțimîntul viu, cordial și plin de gravitate pentru orice e manifestare de viață, fie ea cît de umilă și neînsemnată. Acest simțimînt devine mai tîrziu acea „stupeur d'admiration“, acea atitudine de ferventă adorațiune în fața vieții și a puterii de existență în desfășurare, acel dar de a deosebi și a face sensibil misterul nepătruns al

existenții în faptele cele mai obișnuite și mai neînsemnate ale vieții, acel simțimînt al *miraculosului existenții*, din care a răsărit concepția lui eroică despre viață, și pe care au căutat simboliștii să-l reinvie în sufletul modernilor.

Adolescent, din acest mediu, în care sensibilitatea lui, atît de înfrînată și lipsită de expansiune, crește și se ascuțește în mod deosebit, el trece în mijlocul unei tinerimi universitare cu educație raționalistă, discipolă al unui utilitarism îngust, întemeiat pe învățăturile lui Bentham, o tinerime «lipsită de simțul măreției și al adîncimii, de simțul a tot ce e divin și uman», fără altă dorință mai caracterizată decit dorința de a parveni, dar lipsită în acelaș timp și de simțul practic atît de necesar după însăși teoriile ei, și stăpînită de mania de a argumenta cu vorbe goale, manie ce nu putea să-i conducă decit sau la scepticism sau la o încredere oarbă în ei înșăși, în tot cazul, zice Carlyle, toți trebuiau să fie morți pentru orice aspirație sufletească mai înaltă. Inpotriva acestor tendinți culturale luptă tînărul Carlyle, și-și manifestă, în scrisori ce aminteau pe Swift, humorul ce trebuia să caracterizeze opera maturității lui. Pregătit însă așa de puțin pentru greutățile vieții sale de fiu de țăran singur și singuratic, cu educația lui universitară și firea lui excepțională, sensibilitatea lui, rinită din toate atingerile cu viața și închisă din ce în ce mai adînc în sufletul lui, crește mereu prin chiar forța împrejurărilor și prin faptul că orice manifestare exterioară îi oprită de voința lui Carlyle, ce se condamnă la un fel de imobilitate exterioară așa că: devine «acel suflet blînd, eteric, dar privind în afară așa de sever neîndurat, aspru și tăios ca dintr'o închisoare de ghiață, cu pereții groși», despre care ne vorbește el. Cu ce durere, cu cîte suferinți se străduește el să-și croiască un drum în acest mediu dușmănos, în care totul lovește sensibilitatea lui și se împotrivește aptitudinilor sufletului lui, se vede în *Sartor Resartus* (mai ales cap. în care Teufelsdroekh pornește la drum) care e desfășurarea puternică și impresionantă a unei cugetări încă plină de îndoială și nesiguranță, ce caută cu durere «posibilitatea exterioară care să se acorde cu aptitudinea interioară».

In mijlocul luptelor acestea vehemente cu sine însuși, în lupta tragică cu viața, cu lumea aceasta, în care caută să-și facă și el un drum, dar care îi e închisă „ca o stridie pe care trebue s'o deschidă cu forță sau cu dibăcie“, viața și tinerețea își cer drepturile, și inima tare a îndîrjitului fiu de țăran se înmoae o clipă la suflarea dragostei. Sensibilitatea aceia duioasă ce se închidea atît de tainic în sufletul greu bătut de valurile existenței și frămîntat de chinurile îndoelii, deodată se desfășoară într'o splendoare luminoasă asupra lumii și a vieții. Armonia, pe care atît se chinuise să o realizeze în lume cu slabele-i lumini intelectuale, răsare deodată plină și desăvîrșită din dragostea lui. Capitolul din *Sartor Resartus* (Roman p. 155) în care Teufelsdroekh vorbește de dragostea lui cu Blumina, și care e însăși dra-

gostea lui Carlyle cu Margaret Gordon, reflectă ceva din lumina vrăjită ce trebue să fi fost în sufletul lui Carlyle în acele vremuri ale vieţii sale. Această dragoste a tinereţelor sale e ca o strălucire a imaginaţiei sale magice, ca o floare minunată şi nepreţuită a sensibilităţii sale rare, care, de atitea ori rînită, primeşte şi în această împrejurare cea mai grea şi mai dureroasă lovitură dela soartă. Margaret Gordon e de familie bună, frumoasă, inteligentă, dar săracă, şi sfaturile tutricii sale, care bănuia ceva din romanul cu profesoraşul de matimatici, ce era pe atunci Carlyle în micul lor oraşel, o hotărăsc să rupă legăturile cu el, pentru a se mărita mai avantajos cu „Domnul oarecare". «Pînzele negre ale nopţii se lăsară pe sufletul său, pe cînd se înălţau zgomotele prăbuşirii judecăţii din urmă, şi printre ruine, ce păreau ale Universului întreg sfărîmat în bucăţi, se rostogolea, căzînd, căzînd în spre Abis...» Focul Gehenii arde desigur în sufletul înăbuşit al lui Carlyle!... Dar el nu-şi cheltueşte sensibilitatea în sentimentalism, pe care atît îl dispreţueşte, nici în *turisme sentimentale*, ca Byron (Child Harold) sau ca Chateaubriand (Itinéraire), nici în poeme satanice (aluzie tot la Byron), sau în nuvele sentimentale, ci, stăpînindu-şi durerea şi închizînd-o în adîncul inimei, îl caută să-şi tocească suferinţa în frecarea cu viaţa obişnuită, caută să descifreze cu cugetarea lui neexperimentală „liniile roşii şi măreţe ale existenţii, ca şi întunecimile ei nepătrunse „din viaţa umilă, de toate zilele, şi scrie acea unică Filosofie a Îmbrăcămintei numai cu „talpa ghetelor sale pe pămîntul nesimţitor", cum se exprimă el.

Dar sensibilitatea aceasta mereu înfrînată, atît de adînc închisă în sufletul lui Carlyle, creşte, creşte mereu, pătrunde în cutele cele mai adînci ale sufletului, cuprinde întreaga lui fire şi reacţionează puternic, covîrşitor, asupra cugetării lui, făcînd să scapere ideile ca nişte fulgere orbitoare din adîncimile ei, în acea „spontaneitate fatală", ce e una din caracteristicile talentului său. Această sensibilitate puternică aruncă inteligenţa lui Carlyle, fără analiză şi discuţii, deadreptul la ideia generală, esenţială, la principiul interior al lucrurilor, şi-îi crează ast fel metoda, pe care şi-o va perfecţiona mai tîrziu cu studiile lui asupra filosofiei germane. Această sensibilitate îl face să caute dincolo de lumea aşa cum o concepe ştiinţa, dincolo de seria de fenomene, legea lor, ca o forţă, ca un principiu cu fiinţă, poetică, filosofică, metafizică, ca un Dumnezeu ce ar fi „o taină, şi al cărui nume ar fi idealul". Sub reacţiunea violentă a acestei sensibilităţi, cugetarea lui se schimbă în patimă, şi el simte din ce în ce, că, cu acest fel de a gîndi, el trebuia să-şi conformeze viaţa numai decît cu ideile, cu preţul oricării renunţări. După o luptă teribilă cu el însuşi, dupăce a trecut prin stări de un dramatism măreţ, pe care le descrie tot în *Sartor Resartus* (mai ales în pagina cu care inchee capitolul Eterna Negaţiunei, îşi echilibrează sensibilitatea prin caracter, prin acordul voinţii cu inteligenţa, ridicînd luptele conştiinţii sale pănă la înălţimea unor pure spe-

culaţii morale. Toate contradicţiile din sufletul lui se alină. El simte că *Forţa* e în el, deoarece prin renunţare el nu mai depinde decît de el însuşi, cît despre *Dreptul* său, din moment ce a supus inteligenţa şi sensibilitatea sa autorităţii valorii morale, acest drept se identifică cu manifestarea forţei, iar timpul, clipa prezentă ce i-ar aduce dureri, percepţiuni arzătoare şi ar face ca forţa şi dreptul să difere aşa de mult din clipă în clipă, aceasta ar fi numai în aparenţă, căci cu timpul, în lunga înşirare a evenimentelor şi experienţelor, ele se identifică, şi fiecare clipă cu experienţa ei, fie cît de amară şi dureroasă, cu faptele ei, cît de neînsemnate, poate servi ca lecţie, şi ne poate indica cu ce act al individualităţii noastre îi putem răspunde. Din viaţă deci îşi va lua el substanţa ideilor lui, alimentul forţei lui, puterea drepturilor lui, căci, dupăce a găsit printr'o intuiţiune, răpede fulgerătoare, cauza absolută, el caută acum să-i găsească reflexul în locurile relative şi vizibile, în care e ascunsă. Cu ce putere de viziune, cu ce dar artistic simte el puterea de viaţă în „calda ei frenezie", ştie el să o degajeze din frămîntarea mulţimii în vechea cetate a Londrei şi în furnicarul marilor oraşe moderne! Iar în jurul acestor focare de viaţă arzătoare: infinitul, prăpastia necunoscutului! „Acest val de viaţă ce se rostogoleşte pe străzi, în amestecul tuturor claselor, a tuturor vristelor, de unde vine, unde merge? *Din veşnicie înspre veşnicie*".

Pentru această cugetare atît de singuratică, în mediul cultural, ce era atunci în Englitera, nu se potrivea nici una din formele literare sau filosofice din ţara lui. Şcoala romantică îşi dăduse ultimele roade cu poezia eroică a lui Southey, Charles Lamb, Thomas Moor, Thomas Campbel. Operele lor erau departe de a avea originalitatea de vederi şi varietatea de simţiri ale romanticilor franceji şi germani. Nimic nu putea fi mai antipatic lui Carlyle, omul sforţărilor eroice pentru a-şi armoniza voinţa cu inteligenţa şi a rămînea credincios lui însuşi cu preţul tuturor renunţărilor, decît lipsa de armonie între aceşti oameni şi operele lor. Southey, sub podoaba strălucitoare a eroilor săi, era un apărător al *Cintului*, biblismul formalist, ipocrit şi conservator, ce era pe atunci în floare în Anglia; Campbel, sub lirismul său celt, era un „arivist" foarte dibaciu în ştiinţa de a parveni, şi nici unul nu era „omul operei sale", eroul, om de litere pe care-l căuta Carlyle. Şi apoi chiar spiritul operei lor, falşa strălucire a imaginaţiei lor, artificialul, meşteşugitul lor procedeu de a arunca praf în ochii cetitorului, cu forme ce nu corespundeau unor concepţii originale, unei cugetări independente şi puternice, trebuiau să fi fost adînc antipatice sincerităţii lui Carlyle.

Poezia filosofică a lui Coleridge şi Wordsworth putea fi mai simpatică lui Carlyle, pentrucă era mai sinceră, răsfringea concepţiile metafizice ale Germaniei şi continua tradiţiile de realism a lui Burns şi Cowper. Dar poezia lui Wordsworth părea prea rece şi lipsită de avînt lui Carlyle, iar Coleridge îi părea prea fantezist, cugetarea lui nu are destulă putere pentru a se ridica

la un sistem de cugetări reale, sensibilitatea nu-i poate da acea ardoare permanentă ce l'ar duce până la o credință proprie, mai presus de credințele oficiale și procedeurile mintale ale cintului, el e un diletant strălucitor, dar un *diletant*, ceia ce se potrivește așa de puțin cu omul pe care ni-l arată Sartor Resartus.

Atit conștiința cit și simțul critic al lui Carlyle trebuiau în schimb însă să se impace cu spiritul metafizicii germane.

In veșnica mișcare a cugetării, zice Taine, o formă originală a spiritului domină la un un moment dat într'o epocă. Ea izvorăște și se dezvoltă în sufletul unui neam și se revarsă in sufletul altor neamuri, cu acelaș fond, dar ca forme deosebite. Se crează astfel un *curent* ce *durează* până ce arta dă toate operele, filosofia toate teoriile, știința toate descoperirile, apoi se stinge pentru a da loc altei forme de spirit. Așa a fost geniul artistic și poetic al Renașterii născut în Italia, ce s'a stins dupăce a dat strălucita producție artistică ce se cunoaște, după ce a făcut Reforma, a asigurat libertatea gindirii și a intemeiat știința. Spiritul oratoric clasic, care a durat două sute de ani, a apărut cu Malherbe și Dryden, a produs literatura secolului al șeptesprezecelea și filosofia secolului al optsprezecelea și s'a stins după ce a lustruit Europa și a ridicat Revoluția franceză. Ideile virstei noastre istorice le datorim geniului metafizic al Germaniei. El a produs toate operele mari ale cugetării contimporane, și istoria cugetării din vremile noastre nu e decit istoria sforțărilor tuturor neamurilor de a regindi fiecare, în spiritul și forma proprie, aceste concepțiuni ale spiritului metafizic german. Caracteristica acestui spirit este *metoda sintetică*, puterea de a descoperi, într'o multitudine de fapte, ideia generală, puterea de a-și reprezinta fenomenele sub formă de grup, de *tot*, ale cărui părți sint „solidare și complementare", adică fiecare din ele presupunind cu necesitate pe celelalte, iar toate la un loc manifestind *calitatea interioară*, ce le unește și le produce. Taine e de părere că Carlyle a împrumutat multe idei dela filosofia germană, iar rolul său ar fi fost acelaș de a transpune in cugetarea engleză concepțiile metafizicii germane, de a traduce în limbaj religios și poetic, grație misticismului său, filosofia germană, pentru a o adapta geniului națiunii sale lipsit de aplicarea spre idei generale.

Pentru cine a urmărit însă cu atențiune dezvoltarea concepțiunilor lui Carlyle, el aduce în studiul concepțiunilor metafizice germane un punct de vedere propriu, scos din experiențele sale și facultatea de a simți viața, existența într'un fel mistic, adică ca ceva infinit de mare și imperceptibil de mic, ca ceva limitat și universal obișnuit și miraculos, ce trebue să deștepte în noi simțul miraculosului, al sublimului și al obișnuitului al realului, ca un domeniu in care activitatea practică își are locul, ca și visul speculativ. Viața noastră e spirituală, căci cum se transmite meșteșugul, legile? unde sint minele ce țin frinele nevăzute ale guvernelor? Tot ceia ce facem izvorăște din *Mister*, din *Spirit*, din *Forța invizibilă*, iar cele ce se întimplă în prezent, cele ce se realizează în actualitate, sînt ca niște umbre vaporoase, aparențele ce es la lumină din adincurile mistice.

„Eroul" e acel ce pătrunde în sfera interioară a lucrurilor, în „ideia" a cărei reprezentare sînt lucrurile, e omul ce pătrunde până la această idee nu prin procedeul lent, metoda ce i se pare lui atit de meschină, de a înșira ideile una după alta „parcă s'ar ținea una de poala celeilalte", ci printr'o intuiție, printr'o viziune entuziastă, ar atinge dintrodată certitudinea că supt „aparența", veșnic schimbătoare și chinuitoare, este o idee permanentă și indiscutabilă. Cu spiritul lui liber și curios, cu inteligența lui foarte sensibilizată, dar sigură, în judecăți, urmărește el, sub jocul repede și complex al aparențelor, propria lui *concepție*, care-i apare cu atit mai desăvîrșită cu cit mai multe *percepțiuni* a căpătat din cercetarea minuțioasă și realistă a obiectelor sensibile.

In filosofia germană, ceia ce urmărește și studiază el, nu e propriu zis concepția și metoda acestei filosofii, ci spiritul ei. Lucrul acesta se observă din încercările lui asupra literaturii germane, reunite în Miscellanee, din care ne putem convinge cu cită sîrguință urmărește el împrejurările în care se desvoltă acest spirit: rasa, climatul, istoria; operele în care se manifestă: poezie, teatru, filosofie, critică și cum caută să-i descopere acțiunea sintetică pretutindeni: istoria și arta reduse la psicologie, limbistica întemeiată pe studiul rădăcinilor, miturile cercetate ca simboluri și semne ale unei serii de emoțiuni și intuițiuni, golurile metafizicii împlinite cu chestiunea morală. In aceste studii filosofice Carlyle urmărește și găsește atitea căi, pe care poate să-și îndrumeze sensibilitatea. Cugetarea lui poate pătrunde, odată cu sensibilitatea, poate sub aparență în toate formele vieții, în toate ramurile activității universale. Preocuparea morală însă rămine în sufletul lui Carlyle predominantă, studiile sale nu sînt decit un ajutor pentru sforțările sale morale, și în senzul acesta va modifica el teoriile germane pe care și le va asimila.

Goethe este acela care aduce pe Carlyle la studiul teoriilor germane, și vom vedea îndată cum se transformă concepțiile lui Goethe în sufletul lui Carlyle.

Două concepții esențiale caracterizează datinile germanec concepția unui principiu prim, a unei idei predominante *(Begriff)*, adică proprietatea abstractă pe care spiritul și-o reprezintă ca situată în interiorul lucrurilor; și apoi, ca consecință desvoltării (Entwickelung), adică efectele acestei proprietăți, în forma și raporturile obiectelor. Spinoza a sugerat lui Goethe, încă din tinerețā, conștiința acestei duble facultăți a spiritului său, facultatea de a înțelege și a dezvolta ideia. După Lessing și Iacobi, ce au fost dimpreună cu Goethe promotorii renașterii Spinozzismului în Germania, lărgind sfera concepțiunii spinoziste, el concepe, în locul existenței raționale și irezistibile a lui Spinozza, o putere mai estetică Dumnezeu-Natură, Spiritul pămîntului, ca principiu absolut al existenții, și, aplicîndu-i ideia spinozistă a dezvoltării el își reprezintă lumea, după expresiunile lui Taine: „ca o scar

de forme, ca o serie de stări avînd în ele însele rațiunea lor de a fi și de a se succeda, cuprinzînd în firea lor necesitatea lor de decădere și de limitare, compunînd prin totalitatea lor un tot nedivizibil, care îndestulîndu-se pe sine, istovind toate posibilitățile și legînd toate realitățile, dela timp și spațiu până la viață și cugetare, samănă în armonia și măreția sa cu un Dumnezeu puternic și nemuritor". Aplicînd la om aceiași idee de dezvoltare, el consideră „ideile și sentimentele ca niște produse naturale, necesare, înlănțuite între ele, ca transformările dintr'un animal sau dintr'o plantă, ceia ce împinge pe om a privi religiile, filosofiile, literaturile, toate concepțiile și emoțiile omenești, ca urmările necesare ale unei stări de spirit." Prin studiile sale științifice Goethe precizează acest fel de a vedea lucrurile, ajunge să presimtă ideile lui Geoffroy de Saint Hilaire asupra unității de compoziție organică în plantă și în animal, și dobîndește ceia ce numește el realismul lui, empirismul lui intelectual, atît de larg și precis în acelaș timp, ce nu pune în legătură, în orice ordine de lucruri, totalitatea fenomenelor cu o proprietate unică și interioară decît după ce a izolat fenomenele unele de altele și le-a considerat ca independente. Din această concepție largă și științifică a existenții, din această tendință de a da unității tip o importanță covîrșitoare, de a privi substanțele particulare ca fără nici o importanță față de substanța vagă, comună tuturor ființelor, unică, universală, trecînd prin toate formele animale și vegetale și nefixînd-se nicăiri, ajunge Goethe în domeniul moralei la concepțiunea unității de frumuseță activă, ca principiu al moralității, un fel de stoicism, ce admite ca principiu al activității morale *datoria*, însă cu condiție ca ea să placă, adică să se identifice cu frumuseța.

Carlyle însă nu e mulțumit cu semnificația estetică a doctrinilor germane. Desigur esteticul presupune moralul și reciproc, dar s'ar putea ca morala să rămie numai virtuală și să nu fie manifestată decît prin estetică, așa cum se prezintă cazul în teoriile germane, și cu aceasta nu se împacă scrupulele lui Carlyle. Proprietatea aceia interioară a lucrurilor, pe care Goethe o privea ca pe o lege, și căuta să o determine prin experiență, Carlyle o concepe ca imagina celor ce resimte el în ființa lui interioară, și unitatea lumii exterioare cu toate contrastele ei aparente e, după el, în unitatea aceasta de vederi interioare. „Sîntem din aceiași substanță ca visele noastre", este maxima lui favorită, citată după Shakespeare. Goethe, cu spiritul lui subtil și critic, poate să împrumute dela Epicurieni, ca și dela Stoici, mijloacele de a înțelege frumuseța, și vederile sale se vor găsi astfel întregite și rectificate unele prin altele. Dar Carlyle, cu firea lui pasionată, cu concepțiunile lui violente, nu poate fi decît stoic exclusiv, și de aceia ideia de dezvoltare e tratată în operele lui din punct de vedere etic exclusiv.

Concepțiunile filosofiei germane capătă astfel în operele lui o utilitate directă, ceia ce le-a cerut de altfel Carlyle în studiul

răbdător și pasionat, cu care le-a cercetat: mijlocul de a se interesa de orice lucru prin cunoașterea forțelor intime și proprii pe care acel obiect le are, și care-i constitue, sub aparența înșelătoare, natura lui proprie și adevarată, mijlocul de a pătrunde până la sufletul adevărat al omului modern și a găsi în propria și adevărata sa natură, materia conștiinței sale morale, simțul datoriei adevărate supt atîtea minciuni, convențiuni și judecăți false ce îi constitue aparența, în o societate în care domnește evanghelia lui Bentham și Adam Smith (fiul tuturor, cum îl numește el) și în care humoristul cercetînd și informîndu-se găsește ca înțelepciune acea filosofie a Porcilor și acea pagină „aproape demnă de Swift", după părerea lui Taine. Pentru a complecta fizionomia acestui cugetător atît de original și de puternic, pentru a vedea întru cîtva impresia, pe care o ai din operele lui asupra sufletului, asupra individualității lui, impresie unică ce nu se poate traduce în cuvinte, rămîne să vorbim de *humorul* lui, care e nu numai o calitate estetică și literară a operei lui, ci o dispoziție sufletească ce stabilește un echilibru în sensibilitatea lui exagerată, un mijloc de a mai revărsa din prea plinul ei, pentru a-și mai limpezi cugetarea, o perspectivă asupra lumii și a vieții, în care emoția contrastului dintre inconștiența și ignoranța cu care ne învîrtim în mica porțiune din univers, unde se petrece viața, și misterul ce ne înconjoară, apare în toată măreția ei tragică.

Izabela Sadoveanu.

SONETE

—

Țepeș-Vodă

„Même quand il a tort, le poète a raison".
Edmond Rostand.

S'așează 'n rind boerii cu 'nchinare,
Căci însuși Domnu 'n fruntea adunării
Va privighea măcelul înțepării.
...Și Vodă-Țepeș, încruntat, apare.

Norodul e cuprins de 'nfiorare
Și clocotește ca 'n furtuna mării;
Apoi, pătruns de spaima 'nsingerării,
Stă mut, solemn ca'n clipe funerare.

De groază fuge 'n urmă tot norodul
Și-s numai sfetnicii cu Voevodul
Pe cimpul ce de singe strălucește....

Atunci de milă sufletu-i se stringe,
Și aspru tuturor le poruncește:
„Plecați și voi!..." simțind că-i vine-a plinge...

Vedenii

Castelul vechiu cu turnuri feudale
E părăsit acum de generații:
Baroni și conți și duci și toți magnații,
S'au stins din fastul încăperii sale.

E-un gol imens cu bolți monumentale,
Ce dau fantastice halucinații.
Pe ziduri: arme, cadre, decorații,
Uitate de pe vremi medievale.

In nopțile cind luna nu s'arată,
Pustietatea asta 'ntunecată
Își pierde cu desăvirșire lustrul.

Iar către parcul unde mor castanii,
Se furișează umbre: Castelanii
Ascultă frămintind-se austrul...

O noapte...

S'apropie cu umbre ușurele
De-a lacului oglindă și, senină,
Își svirle 'n apă diadema fină
Bătută numa 'n prețioase stele.

Cad plete negre-atunci în bucle grele
Și-ascund în ele tainica lumină
A undelor, ce 'n liniște deplină
Înmărmuresc în cercuri de dantele.

Cit de solemnă-i despletita noapte!
N'auzi în jur nici freamăt și nici șoapte,
Nici tresăriri de sălcii, nici de valuri....

E par'c'un vis, un ultim vis, ce piere...
Și peste-un gol de stinse idealuri,
Aruncă 'ncet suprema lui tăcere...

Cum doarme diamantul...

„Poète, c'est ainsi que font les grands poètes".
Musset, Nuit de Mai

Nu te 'ngrozi, poete, de durere
Şi nu fugi de dînsa niciodată:
Ea face poezia mai curată
Şi-i dă o mai statornică putere.

Tu n'ai avea în vers o adiere
Atît de caldă şi de parfumată,
De n'ar veni din zarea 'ndepărtată
Pe-a suferinţei rază de mistere.

În piept suspinele cînd se frămîntă,
Pe liră dulce, tot mai dulce cîntă...
Şi'n melodii durerea-şi iea fiinţa...

Iar gemetele-s armonii pe strune,
Căci poezia doarme 'n suferinţă,
Cum doarme diamantul în cărbune.

Mihai Codreanu

Ce cere Publicul de la un Deputat.

Alegătorilor mei...

Cînd, în dimineaţa de 29 Maiu, mi-am aruncat ochii pe fereastă, deodată n'am putut înţelege ce înseamnă mulţimea aceea neobicinuită, care stătea aşteptînd în ograda casei mele. Zic că n'am putut înţelege, fiindcă eram încă sub impresiunea „grandioasei manifestaţii" care ni-se făcuse nouă, celor aleşi.

Îmi amintesc bine, cum se petrecuse lucrul, în sara acelei zile memorabile. Cînd mi-am făcut apariţia, după proclamarea rezultatului, în aplauzele şi strigătele de biruinţă ale mulţimii, deodată cîţiva s'au repezit la mine şi înşfăcîndu-mă cu entuziasm de picioare, m'au ridicat în sus, aşa cum se ridicau mai dedemult vechii regi germani, în momentul alegerii lor. Dar în loc de a mă înnălţa pe un scut, ca acei Teutoni din evul mediu, bravii mei alegători m'au aşezat, cît au putut mai comod pe umerii lor. Era mai mult decît o victorie, era un triumf, dar în acele momente pe figura mea era imposibil să se vadă această stare sufletească; şi dacă e vorba să fiu drept, un observator pătrunzător ar fi descoperit dinpotrivă nişte sentimente cu totul contrare. Las' că nu eram deprins cu acest fel de locomoţiune, pe care nu-l mai practicasem niciodată, dar în ardoarea entuziasmului popular, un pantalon mi se ridicase în sus, aproape deasupra genunchiului, în chipul acelor călăreţi neechipaţi, cari după o bucată de drum, îşi expun lenjeria lor subalternă, privirii trecătorilor. Pe cînd stăteam astfel în spinarea iubiţilor mei concetăţeni şi pe cînd cei patru lăutari cîntau din răsputeri „Deşteaptă-te Romîne" eu mă căzneam zădarnic să-mi aşez pantalonul acolo, unde era mai înnainte de a se începe manifestaţia. Atunci m'am convins, odată mai mult, de nemicnicia fericirii pămînteşti: căci din pricina acestui mic incident, n'am putut gusta în toată intenzitatea ei, plăcerea acestui sport al biruinţii, cu care făcusem cunoştinţa în mod cu totul neaşteptat.

Aceste evenimente, mari şi mici, erau încă în memoria mea, cînd m'am uitat pe geam, în acea dimineaţă de Mai. De aceea, am rămas cam nedumerit. Grupuri-grupuri stăteau ici şi

colo prin ogradă, așteptînd cu resemnare. In mîna unora se vedea ceva alb. Un moment m'am gîndit că poate manifestația de simpatie, din sara trecută, va continua și acuma. Vai, nu era aceasta! Frumoasele zile dela Aranjuez trecuseră! Mi se pregătea o altă manifestație, contrară, care începută în acea dimineață fatală, a continuat neîntrerupt pînă 'n ziua de astăzi. Chiar de atunci, am început să urc un Calvar, la capătul căruia n-am ajuns încă și din nefericire nu voiu ajunge decît atunci cînd... horribile dictu... adversarii mei naturali vor fi chemați de încrederea poporului, să pue mîna pe frînele conducătoare ale statului....

Pentrucă un deputat este o ființă extraordinară. El poate orice, numai să vree. Dacă nu face tot ce i se cere, este că nu vrea. Lucrul e ușor de înțeles, căci pentru el totul este o „chestiune simplă"..., „o bagatelă"..., „un lucru de nimic". Poate slujba care se cere să nu fie trecută în budget, poate lucrul care se reclamă să fie contra legii, poate considerații de neînlăturat să se opue la satisfacerea unei dorințe... aceste sînt mofturi pentru alegătorul romîn.

*

*

Intr'o zi, primesc următoarea scrisoare, adusă de cel interesat: „Iți recomand pe D-nul Vasile Onofreiu, prietenul nostru, care are nevoie de sprijinul D-tale. El ne este foarte devotat: el îi cel care a mîncat două palme, în fața primăriei, cu două zile înainte de alegere, dela Ghiță Peiu, pe cînd făcea propagandă pentru D-ta".

— Ce, zic eu, ai mîncat două palme?

— Da, da! Zise el cu un ton, în care se vedea toată conștiința meritului său și cu un aer, ca și cum cine știe ce ispravă ar fi făcut.. O văzut și Codăescu... pentru D-voastră...

— Și pentru ce ai venit în București?

— Anume ca să vă văd.

— Rău ai făcut... puteai să-mi scrii... e tot una...

— Așî, ce-are a face?... zic... mă duc eu la conu Ghiță.

— Ei, și ce vrai?

— Apoi, să-mi dați o slujbă.

— Și cam ce slujbă ai putea să ocupi?

— Să mă numiți controlor la fabrica lui Grivel.

— La fabrica de bere?

— Da, este loc vacant...

„Bun control"... gîndesc eu. — Și ce carte ai?

— Nu știu carte... dar n'are a-face... o duc eu... n'aveți grijă...

— De dus, știu eu c'o duci... dar e în contra legii.

— Cum în contra legii, Cucoane?

— Se opune legea... dacă nu știi carte...

— Apoi legea n'o faceți D-voastră?

— Ba noi.

— Apoi atunci?

— Cum atunci?

— D-voastră o faceți, D-voastră o desfaceți.

— Bine, zic eu, sperînd că-l voiu convinge—dar cîtă vreme nu-i desfăcută, trebue respectată.

Omul meu, la acest argument, scoase din buze un sunet, care arată că e departe de a fi convins.

— Vra să zică nu vrați să-mi faceți?

— Nu că nu vrau... nu pot.

— Pentru mine tot una-i.

— Ințelegi odată, bre omule, nu pot... nu mă lasă legea... ce fel de control ai să faci, dacă nu știi carte?...

— Aeste-s vorbe, cucoane,... dacă ai vra mata... ai putea.

— Ce să vrau, Domnule.... Poate că ai voi să facem o lege anume pentru D-ta... ca să bei la Grivel... zisei și eu plictisit.

— Vai de mine, Cucoane Gheorghe, la una ca asta nu m'am așteptat... Tocmai D-voastră?

— Dacă nu vrai să înțelegi...

— Bine, Cucoane, cît am umblat și-am alergat eu pentru D-voastră... că zicea Paloșanu... măi, nu fii prost și vină cu noi... uite coconul Vasilică îți dă și-ți face... și eu nu m'am dus... că mă știi mata acu... pentru partidul matale am luptat întotdeauna... Și nu numai eu... dar și cu Gheorghe Cucui... și cela... cum îl cheamă... stă în colț... lîngă Vasile Butnaru... ă... ă... cum dracu îi zice?

— Lasă-l...

— Are el dugheană... toți îs ai mei... o vorbă numai să le spun...

— Bine zic... vom face și noi ceva pentru D-ta, dar ce se poate... nu așa...

— Apoi bine, Cucoane, cu ce m'am ales eu pînă acu? Lui Panțîru și lui Vasile Spinu, văd că le-ați făcut. Mai de folos v'au fost ei decît mine? Apoi cine a înjurat pe Cuconul Nicu, cînd trecea pe dinaintea statuei? Ei, ori eu?

— Foarte rău ai făcut.... ți-am zis eu să-l înjuri?

— Nu mi-ai zis.... da-i vorba atunci o prins bine?

— Ia lasă-mă 'n pace, Domnule.... ce bine?... parcă cu înjurătura D-tale m'am ales eu deputat?

— Bine, cucoane, zise el rezignat.—Da în fruntea muzicei —își mai aduce el aminte—când v'a dus lumea cu alai acasă, cine era? Nu eram eu? Nu strigam eu *iura*? Și-acuma vr'a să zică nu mai sînt bun? Dă... cum socotiți și D-voastră....

— Eu zic că nu ești bun? dar trebue să mai aștepți.

— Care va să zică.... acu am venit degeaba în București.... fire-ar afurisit să fie și pe cel care mi l-o mai scos înainte.... că m'a golit de parale....

— De ce-ai venit?... eu nu ți-am spus să vii.

— Și-acuma ce să fac?

— Să te întorci acasă.

— Dați-mi măcar un bilet de drum.

— De unde am eu bilete de drum ?

— Nu mai am nici cinci bani, cucoane, am cheltuit tot.... credeam că merit și eu ceva.... care mulți îmi zicea.... du-te la conu Ghiță... ai luptat pentru dînsul....

— Bine.... am să țin samă....

— Cel puțin împrumutați-mă cu 20 lei... să mă'ntorc acasă... și-apoi... vi i-oi da eu.

*

Acolo unde însă alegătorul e foarte meșter, este cînd îți dă el singur chipul cum să-i satisfaci dorința.

— Știți că am mari greutăți — îmi spuse unul.—De aceea m'am gîndit la D-ta. Ași dori să bag la telegraf, la noi, pe fata mea cea mică. Pe cea mare am făcut-o învățătoare.... a stăruit conu Costică.. pe ceealaltă am băgat-o la Bancă.... a vorbit conu Radu.... și ași vra s'o bag și pe asta la telegraf.... Dacă ai fi bun... că și noi pe urmă...

— Dă, numai să pot.

— Cum nu ?... mă asigură el. Iaca cum. Ia pe Morțun și pe Stere—știu că ești prieten cu ei,—și pe cine vei mai crede de cuviință, și duceți-vă cu toții la Ionel Brătianu, acasă, și Ionel Brătianu să cheme defață cu D-voastră pe Directorul Poștelor, ca el să dee ordin șefului oficiului, și... sigur c'o primește.

Să ne oprim puțin, vă rog, la această rețetă. „Ia pe Morțun și pe Stere" asta-i tot așa de ușor pentru dînsul, ca și cum ar zice „Ia-ți pălăria și bastonul"... dar poate să-i spun că nu-i cunosc, ori că sînt sfădit cu unul dintr'înșii.... nu.... „*știe* că sînt prieten cu ei". Pentru ca lucrul să fie sigur, să mai iau „pe cine voiu crede eu de cuviință," alegerea persoanelor și numărul lor fiindu-mi lăsată la discreție. Eu cred să mai iau pe Costinescu, pe Anton Carp și pe Haret. Să ne stringem pe urmă într'o ședință preliminară și să pornim apoi cu toții, în frunte cu.... generalul Averescu.... unde ? La Ionel Brătianu... firește... Vodă nu se ocupă cu astfel de lucruri. Am putea să ne întîlnim însă cu vr'o ocazie.... nu!... „să ne ducem acasă". Aici Ionel Brătianu ar putea să ne spue că va vorbi cu Directorul Poștelor.... nu se poate.... „*să-l cheme defață cu noi*"....

Nici nu mai încape vorbă, că astfel Domnișoara Elena Ionescu, va fi numită la telegraf.

*

Un moșier din nordul Moldovei, mă oprește pe stradă. E un om bogat, cu multă considerație în partea locului, dar dintre acei, despre care Sfînta Scriptură spune, că a lor va fi împărăția cerurilor.

— Chiar doream să te văd.

— La dispoziție, Cucoane Iancule.

— Am auzit că ai trecere multă la ministerul instrucției.

— E drept că am — zic eu fudul.

— Te-ași ruga și eu ceva.

— Să vedem.

— Iaca ce-i.... Invățătorul din sat de la mine, e un om care nu se ține decît de fleacuri.... nu face nimic cu băeții... în schimb cu țăranii... le vîră'n cap tot felul de prostii... Și-apoi....

— Și-apoi, ce mai face?

El se uită de jur împrejur cu îngrijire.

— E socialist!... îmi spuse el în mod tainic la ureche.

— Nu mă 'nebuni ! zic eu.

— Socialist, da ! Toată ziua le bagă'n cap țăranilor că legea e și pentru ei.. pe urmă, ba să facă tovărășie... ba i-aduce Duminicele să citească... Auzi D-ta ? Apoi unde mergem noi cu socoteala, dacă s'or prinde toate acestea ?

— Dacă-i așa, să-l dăm afară.... zic eu.

— Ia vezi, mă rog *fie*, ți-așì rămânea tare recunoscător. Și încă ceva.... Cu popa catolic....

— Ce face ?

— Ce face.... nu-mi prea place mie.... zise el, dându-și niște aere de indignare conținută.

— Poate vorbesc nemțește ?... ca la Berlin ? întreb eu.

— Nu frate.... la ce să vorbesc... propagandă.... face propagandă.

— Vra să zică e un monstru...

— Iaca acu ai zis bine.... monstru curat ! ia vezi, te rog, de-l du din sat de la mine și adă-mi pe vr'un om de-a' lui D-zeu...

— Cu naravul dracului...zic eu.

— Ba nu, fără sagă.... ți-ași rămânea tare recunoscător.

*

Scrisori de recomandație, am făcut desigur cîteva... mii, ba chiar în condiții neobișnuite.

Intr'o zi, un cunoscut vine acasă la mine.

— Am venit să-mi dai o scrisoare de recomandație, către prietenul tău Trandafir.

— Care Trandafir ? zic eu spăriet.

— Inginerul.

— Nu numai că nu sînt prieten, dar nici nu-l cunosc.

— Glumești, de sigur.

— Nu glumesc de loc.

— Cu toate acestea, mi s'a spus cu siguranță, că sunteți cei mai buni prieteni.

— Nu știu cine ți-a spus, dar te-asigur că ți-a spus o mare minciună.

— Serios că nu-l cunoști ?

— Nici n'am idee ce fel de om e.

La aceste cuvinte, solicitatorul meu se duse încet, gînditor,

după ce și-a luat ziua bună de la mine. De la ușă se întoarce de odată:

— Ia ascultă, amice,.... cînd mai rugat să te votez, eu te-am votat.... și-acu văd....

— Dragă, ești foarte curios....

— Dă-mi, frate, o recomandație, ce dracu.... doar nu-ți cer cine știe ce....

— Cum să-ți dau, dacă nu-l cunosc ?

— Mă amăgești.... Sînt sigur că mă amăgești....

Eu stătui un moment, gîndindu-mă, dacă nu cumva, am făcut poate cunoștință cu el.

— Vezi că te-am prins ?

— Cu ce m'ai prins ?

— Că nu vrai să-mi dai.

Plictisit, luai condeiul și scrisei : „Stimate Domnule Trandafir, deși n'am onoarea de a vă cunoaște, îmi iau libertatea să vă recomand pe Dl. X, care are nevoe de sprijinul D-tale".

— Acu văd că ești om de treabă....

Apoi cetind scrisoarea :

— Șiretule !

*

Intr'o dimineață, deabea mă sculasem, servitoarea mă anunță, că de multă vreme, cineava așteaptă să vorbească cu mine.

— Cine-i ? am întrebat eu.

— A zis că-l cunoașteți D-voastră.

— Zi-i să intre.

Era, într'adevăr, un funcționar bine cunoscut de mine, dela o administrație locală.

— Buna dimineața... începu el... am venit cam devreme, să nu vă scăp... Știu că aveți multe dar am să vă năcăjesc și eu. Am o mare rugăminte la mata, cucoane Ghiță, și m'am gîndit, că nimeni altul n'are să mi-o facă.

— Pentru D-ta fac cu plăcere, îl asigur eu.

— Nu-i vr'un lucru așa de mare, dar eu țin tare mult la el...

— Anume ce-i ?

— Iaca cum-ii, cucoane Ghiță... Eu, de 20 de ani, de cînd fac slujbă... am fost totdeauna un om.... care n'a avut nimeni ce să zică... măcar atîtica. Și Dl. Șef și Dl. Subșef... și toți ceilalți sînt foarte mulțumiți de mine... poți să-i întrebi mata. N'am cerut niciodată nimic, și-acuma cred că merit și eu ceva...

— Vrai să fii înnaintat ?

— Ași ? nu !.. mai puțin... ceva mult mai puțin... Ași vra o decorație... am și eu slăbăciunea asta...

— Bine, Domnule Șerban... să știi că vei fi decorat.

— Ti !... mare plăcere mi-ați face... dar știți ce plăcere ?...

— Și ce decorație vrei ? „Coroana Rominiei" ?

— Nu... *Serviciu Credincios*.

— Bine... Am să spun că ești un foarte bun slujbaș, că ți-ai făcut totdeauna datoria și sper să ți se împlinească dorința.

— Vezi mata, că nu-i numai atîta... zise el... mai este ceva...

— Ei, ce mai este ? zic eu.

— Il știi pe Oprișanu... de la Registratură.

— Il știu...

— Ei bine, cucoane Ghiță... ce are omul ista cu mine, nu înțeleg... Nu i-am făcut niciodată nimica, și el dac'ar putea... m'ar înghiți... nu altceva. Acu... vezi mata... el are *Serviciu Credincios* clasa doua. Cîte mi-a făcut el mie... n'am păr pe cap... vrau și eu acu să i-o fac încaltea... dar să i-o fac... știi... să moară... Să-mi dai mie clasa 'ntâia.

— Bine, Domnule Șerban.

— Doamne, Coane Ghiță frumos are să fie !... Să-l vezi pe Oprișanu atunci...

Și Dl. Șerban închipuindu-și mutra dușmanului său, la vederea decorației de Cl. I-a, rise cu multă poftă, lovindu-se cu mîna de genunchi și îndoindu-se din toate încheeturile. După ce s'a potolit el îmi spuse, devenind foarte serios de-o dată.

— Pe una Ianuarie...

— Bine, am să-ți fac cheful...

— Coane Ghiță, pentru binele ista, am să-ți rămîi recunoscător toată viața. Ce-ar să mai fie la cancelarie, cînd a eși publicația ?... Parcă-l văd... — aici el începu să rîdă — ...nu... zău... face să i-o fac... că eu acu, țin-nu-țin la asta... dar mai mult pentru dînsul.

— Bine, Domnule Șerban,... ai să te răsbuni.

— N'am cuvinte să vă mulțumesc coane Ghiță.

Și Dl. Șerban își luă ziua bună mulțumindu-mi și asigurindu-mă iarăși de recunoștința lui nemărginită. Dela ușă se întoarse :

— Da... clasa 'ntâiu să fie...

— Sigur că clasa I-a...

— Altmintrelea n'am făcut nimic...

— Nici vorbă... am înțeles eu cum stă lucrul...

— Frumos are să mai fie !

Și Dl. Șerban rise iar cu poftă, clătinînd din cap de data asta, manifestație prin care voi să arăte, că un lucru mai frumos decît acesta... nu se poate.

— Salutare, cucoane Ghiță, zise apoi Dl. Șerban, — Orice nevoie veți avea de mine... să știți c'am să fiu al d-voastră, cît oiu fi și-oiu trăi...

— Salutare, domnule Șerban...

Domnul Șerban eși închizînd ușa, dar imediat se întoarse iar. De data asta era grav.

— Dacă vă întîlniți cu Oprișanu... nu cumva să-i spuneți ceva... de ce-am vorbit.

Și d. Șerban avea aerul foarte îngrijat de această eventuală indiscreție.

— Nu te teme, fii liniștit.

— Doamne, cucoane... mult ași da... să-l vedeți și d-voastră... zău că face... Vra să zică pe una Ianuarie ?

— Da, da...

— Ei salutare, Cucoane Ghiță, eu nu spun la nimeni...

— Salutare, domnule Șerban,... nici eu.

Și d. Șerban se duse foarte satisfăcut de mutra lui Oprișanu, cînd îl va vedea pe dînsul cu *Serviciu Credincios* clasa I.

*

O doamnă tînără..., frumoasă. N'o cunosc, dar par'că am mai văzut-o odată..., undeva... par'că într'un minister... mi se pare la cel de răsboiu. In sfirșit. E îmbrăcată foarte cochet. Mă salută și se recomandă.

— Vă rog luați loc.

— Mersi.

— Cu ce vă pot servi, Doamnă?

— Am auzit de d-voastră, și deși n'am onoarea de a vă cunoaște....

— Bine zic... și ce vă aduce la mine?

— O chestiune foarte importantă.

— Anume?

— Eu... vreau să mă mărit.

La această confidență neașteptată, făcui un gest, care însemna lămurit: „Din partea mea mărită-te cît vrei".

— Bine... bine... zise doamna, înțelegînd eloquența gestului meu... dar vedeți că am o mică... încurcătură.

— Să vedem întru cît vă pot fi eu de folos, zisei din ce în ce mai mirat,

— Eu... am trăit cu'n ofițer.

Aici voii să fac o glumă, dar îmi luai de samă și îi spusei:

— Probabil că ați avut motivele d-v.

— Tocmai.

— Am făcut și un copil, zise ea, uitîndu-se în podele și jucîndu-se cu umbreluța, rușinată oare-cum, ca și cînd de aici se începea partea grea a povestirii sale.

— Doamnă, zisei eu, uitîndu-mă fără să vrau la o alunică falșă de lîngă gură... aceste sînt amănunte care nu mă 'ndoesc, au mare importanță în viața d-voastră, dar nu văd ce amestec pot avea eu.

— Veți vedea îndată, zise doamna. Copilul acesta, al ofițerului... că e al lui... v'asigur... el zice că-i al altuia.... tot un ofițer... și la minister nu-mi dă voe... macar că-i al lui. Am fost la maiorul Carabăț... foarte gentil... am fost la căpitanul Ciocîrlan... foarte gentil... și acuma...

— Ați venit la mine.

— Da, am auzit de d-voastră, cu toate că...

— Vra să zică d-voastră ați dori ca eu să...

— Să mă ajutați să dovedesc că copilul e al lui...

— Doamnă, zisei eu, sculîndu-mă de pe scaun, nu pot să vă fiu de nici un folos. Probabil că d-voastră știți al cui e copilul... deși în aceste lucruri omul se poate înșela..... dar eu de

unde să știu? Prin urmare, cum voiți să spun un lucru, pe care nu l'am văzut?

— Vra să zică, nu se poate?

— Regret, doamnă..., nu pot fi martor... competent.

*

Un fragment dintr'o scrisoare:

„Te rog fii bun și trimite-mi 4 bilete de drum, două pentru mine și pentru Elencu, și două pentru bucătăreasă și mancă. Pentru noi să fie de clasa I, pentru servitoare poate să fie și de-a doua. Pentru d-ta asta-i un lucru de nimic. Voiu să mă duc la Iași, cu familia, dar să nu fie scrise, să le lași goale. Cînd vei veni acasă te rog fii bun și adă-mi o duzină de farfurii adînci dela „Universel" și cinci cutii cu perje uscate dela „Viile Brăteanu".

*

— Am o rugăminte mare, îmi spune odată, un alegător de-al meu. Știi că vrau să însor pe băetul meu....

— Foarte bine faci. Insuratul de vreme și mîncatul de dimineață... Și cu cine?

— Știi pe fata lui Conu Tudorică?

— O știu, cum nu.

— Ei ce zici?

— Ce să zic?... Bună partidă... fată învățată... are și zestre... Ați vorbit?

— Nu încă... fiindcă tocmai de aceia am venit la mata. Băetul și-a dat licența în drept astă vară, și-acu face pe avocatul..... dar știi mata.... în vremea de azi, s'a stricat și breasla asta... nu-i cum era odată.... Acu,..te miri ce și mai nimica. De aceia vorbeam cu Frosa mai zilele trecute.... că-i spuneam c'ați stăruit pentru băetul lui Gheorghiu... și ea mi-a zis... du-te și tu la conu Ghiță, că doar l'ai votat... și-acu, dacă ai vra mata să-l bagi pe băet în magistratură..., vr'un supleant sau substitut de procuror..... ceva așa..... știi mata, altfel ar veni cînd s'ar duce înnaintea fetei... pentru mata asta-i un bagatel... și pe urmă să fii mata bun și să vorbești cu Cuconu Tudorică...

— Ce să vorbesc?

— De băet. Să faci mata propunerea... să vie... ca din partea matale... știi... altfel vine...

— Vra să zică să fac pe...

— Da să faci bunătatea asta, cucoane Ghițișor... zise el nelăsîndu-mă să-mi termin ideia... că și noi la rîndul nostru avem să sărim cu toții pentru mata. Știți că eu nu sînt singur.... am pe băetul cel mare, apoi pe aista... pe urmă este cumnatul meu Neculau... Costache Neculau... conductoru.... pe văru meu Zaharia... pe nepotu meu Orghidan.... sîntem cu toții 9 voturi la colegiul II... o să le aveți întotdeauna.

*

Pe cînd mă plimbam odată, pe una din străzile orașului, cineva dintr'o trăsură, văzîndu-mă, făcu semn birjarului să oprească.

Era un bătrîn pensionar, pe care-l cunoșteam de mult.

— Cînd ești acasă? mă întrebă el.

— Pentru ce?

— Avem ceva de vorbit.

— Nu se poate să-mi spui acuma?

— A! nu!—zise el cu un ton ca și cum i-așì fi cerut ceva imposibil.—Dă-mi o oră.

I-am dat-o. La ora hotărîtă, intr'adevăr soneria a zbîrnîit, și bătrînul și-a făcut apariția. Era îmbrăcat cu o redingotă neagră, lucru care mi-a atras atenția, și își luase o mutră gravă, pe care nu i-o cunoșteam de obiceiu...

— Ce mai faci? mă întrebă el.

— Bine.

— Politica cum merge?

— Bine.

— Prin București ce să mai aude?

— Mai nimic.

Aici el tuși. Văzui că se pregătește să înceapă altă vorbă.

— Ce-aveți să-mi spuneți? îl întrebaiu eu, pentru a intra în materie.

— Ce-am să spun?... Am să-ți spun ceva, pe care te rog foarte mult să asculți... cu luare aminte.

— Cum să n'ascult?

— Ai auzit de mine, și mă cunoști. Am muncit toată viața pentru binele obștesc. Am fost copist la tribunal vr'o 5 ani... așa am început-o eu... pe urmă am fost institutor 16 ani.. D-ta pe atunci nu erai pe-aicea... la mine a învățat colonelu Petrescu, Domnu Vasiliu,—inspectoru—Mihailescu și... Directorul Prefecturii tot la mine o învățat. Am fost pe urmă 10 ani profesor de gimnastică la liceu, în care timp am fost și instructor militar... ce-am făcut în vremea asta, știi și d-ta. Acuma, macar că sînt pensionar... nu stau... fac ba una, ba alta. De aceea sînt respectat de toți și cuvîntul meu știi că are greutate. La alegere multe voturi ai avut prin mine...

— Vă mulțămesc... știu... zisei eu, de și toate acestea le aflam acuma pentru prima oară.

— De aceea, eu m'am gîndit să fac apel la reprezentanții noștri și am făcut. Am fost la toți... numai la d-ta nu venisem...

— Acu ați venit și la mine...

— Da... și sper că n'am venit degeaba.

— Să vedem întâiu ce voiți.

— Să-mi dați o *recompensă națională*.

Eram cît pe ce să sar de pe scaun. Dar mă reținui.

— Voiți recompensă națională? zisei eu, pentru a mă convinge că am auzit bine.

— Da... se dă.

— De dat, se dă... dar cui s'a dat?

— Lui Cogălniceanu...

Și spunînd aceasta, el avu aerul de a zice: „acu ce mai zici!".

— Bine, domnule Gavriliu, Cogălniceanu a fost... Cogălniceanu...

— Și eu am muncit toată viața...

— Pentru asta aveți pensie.

— Pentru ce-am făcut eu... e prea puțin.

— Toți muncim, domnule Gavriliu, ce-ar fi atunci, dacă s'ar da la toți recompensă națională?...

— La toți... eu nu spun să se deie la toți...

— Bine, dar oricum...trebue merite excepționale...D-voastră vorbiți de Cogălniceanu... Apoi bine Cogălniceanu...

— Eu nu cer mii de lei, cum s'a dat lui Cogălniceanu. Să mi se facă acolo 2, 3 sute de lei pe lună.

— Pe lîngă pensie?

— Firește... pensia e dreptul meu.

Eu mă uitai la el. Un moment mi se păru că glumește, dar redingota lui cea neagră și mutra lui importantă mă convinseră că vorbeșie serios.

— Ați fost și la ceilalți representanți?

— Am fost la toți.

— Și ce-au spus ei?

— Mi-au făgăduit.

— Atunci vă făgăduesc și eu.

El îmi mulțemi, stringîndu-mi mîna cu putere și eși foarte grav... mai grav decît intrase.

— Ce are Gavriliu, de s'a îmbrăcat așa de galant? mă întrebă nevastă-mea.

— Vra recompensă națională.

*

Intr'o zi, servitoarea mă anunță că „doi boeri" vreau să-m vorbească. Spusei să-i cheme înlăuntru.

Erau doi băetani, între 20 și 25 de ani, pe care-i vedeam atunci pentru prima oară. Unul din ei, înnalt, cu o barbă mare, incultă, curioasă, dar simpatic la înfățișare; celălalt scurt și îndesat, cu o figură încruntată și posomorîtă. Cel înnalt ținea în mînă un sul de hirtie.

Mă uitaiu la dinșii, apoi la buciumul de hârtie, gîndindu-mă: „oare asta ce-a mai fi?"

— Să ne iertați c'am venit așa... dar am auzit de D-voastră și voim să vă rugăm ceva...

Era o introducere, pe care o auzisem de multe ori.

— In ce chestiune? întreb eu.

— Intr'o chestiune de... aerostatică, zise cel scurt.

— Auleu... zic eu... nu mă pricep de loc în astfel de chestiuni.

— Vă rog să ne dați voe...

— Taci măi!... întrerupse cel scurt pe cel înnalt. Vă rog să ne dați voe să vă spunem cum e lucrul, urmă apoi el. Noi... am făcut un balon, care se poate perfect dirija. Am urmărit până acuma toate baloanele, care s'au făcut în străinătate și am ajuns la concluzia, că niciodată ei nu vor putea rezolvi problema asta cum trebue.

— Și pentruce, întreb eu, n'au s'o poată rezolvi.

— Pentrucă n'au nici un principiu, și nu știu ce vrau... umblă ia așa...

Și cel scurt făcu cu mîna, prin aer, niște mișcări excentrice, ca un balon fără cîrmă, lăsat în văzduh la voia vîntului și-a întîmplării.

— Zeppelin... începu cel înnalt.

— Măi, nu taci?

— Nici Fahrman, nici Zeppelin nu știu ce vrau, continuă cel scurt, după ce închise gura celuilalt aeronaut. E curios cu oamenii aceștia... hm!.. foarte curios...

Și el rîse, cu poftă, de Fahrman și după cît am înțeles mai mult de Zeppelin.

— Dar Delagrange? întrebaiu eu, ca să arăt că știu și eu ceva în această chestiune.

— De acela nici nu mai vorbim—mă înfundă cel scurt.

— Vra să zică ei nici nu știu ce vrau?

— Nuu!.. ziseră amîndoi deodată.

— Ei vrau să umble prin aer..... zic eu.

— Bine, zise cel mic, asta o dorim cu toții care ne ocupăm cu aerostatica... decît pentru asta, trebue un principiu de la care să pornești... o bază pe care să te sprijini, și noi după cum v'am spus avem acest principiu...

— Principiul nostru este... începu cel înnalt.

— Bre, n'ai să taci odată? Și cel scurt se adresă apoi mie:—Principiul nostru este...

— Vă rog nu mi-l spuneți, îl întrerupseiu, căci poate se află de undeva și intru eu în vr'un bucluc.

Ei îmi dădură dreptate.

— Să ne dați voe, să vă arătăm cum e construit balonul nostru.

Și zicînd aceste, cel posomorît desfășură, cu concursul tovarășului său bărbos, sulul de hîrtie, întinzîndu-l pe biuroul meu. Văzui acolo o ratacană mare, ovală, făcută cu cretă neagră, care ocupa tot mijlocul hîrtiei.

Cel scurt începu să-mi dee explicații, după ce s'a armat cu condeiul meu, ca să-i servească de demonstrator.

— Ce sînt roatele aceste, două cîte două? întreb eu.

— Pompele.

— Nu sînt prea multe?

— Nu pentrucă... începu cel bărbos...

Cel scurt îi închise gura numai c'o privire... însă tare cruntă. Apoi îndulcindu-și căutătura și adresîndu-se mie: —Nu sînt multe, pentrucă aerul.., vedeți D-voastră, intră pe ici... și esă pe dincolo... trece apoi pe ici, merge înainte și esă pe colo...

Și zicînd așa, cu condeiul îmi arătă pe unde intră și pe unde esă aerul.

— Dar măciuca asta dela capăt, ce-i? întreb eu pe cel scurt.

— *Propulsorul*, zise el fudul.

Apoi deodată, adresîndu-se celui înnalt: — Unde-i secțiunea transversală?

Bărbosul se uită prin prejur, apoi se duse la pălărie pe care o luă, uitîndu-se în fundul ei, pe urmă veni iar la biurou, unde ridică hîrtia pe care stăteau pompele și propulsorul, apoi stătu un moment pentruca să se reculeagă... după aceea se căută în buzunarul dela piept... apoi în cel dela surtuc... la dreapta... în stînga, apoi iar stătu un moment... mierîndu-se de astă dată... după care băgă repede mîna în sîn...; pe urmă aducîndu-și aminte de ceva, fugi fuga 'n sală... dar se întoarse degrabă descurajat.

Celalalt fierbea.

— Ce ai făcut, *Domnule*, secțiunea transversală?

Era foarte supărat... îi zicea Domnule.

— Vă rog, intervin eu... nu vă sfădiți... lăsați... voiu căuta să-mi fac o idee de secțiunea transversală, din cea longitudinală.

Cel mic aruncă tovarășului său de știință, o căutătură asasină, după care-mi spuse:

— O făcusem anume pentru D-voastră.

— Păcat, zic eu, dar oricum nu trebue să fii așa de supărat.

In vremea asta, cel înnalt continua să-și exploreze buzunările, în căutarea secțiunii transversale.

— Și D-voastră veți putea face, de pe hîrtia asta, balonul în natură? întreb eu.

Cel mic rîse de prostia mea, însă într'un chip foarte binevoitor, apoi îmi răspunse cu un ton, care nu admitea nici o replică.

— Mai rămîne vorbă? Doar noi ne ocupăm într'una și stăm la curent.

Și zicînd acestea, el scoase din buzunarul dela piept „*Universul*" pe care mi-l întinse arătîndu-mi într'un loc. Cetii: „*Ultimele progrese în navigația aeriană*" după care i-l dădui înapoi.

— Ce credeți?, noi stăm la curent, zise cel scurt, bătînd cu mîna „*Universul*" și rîzînd cu satisfacție, că a putut să-mi facă dovada pe loc.

— Și în definitiv, ce-ați dori dela mine?

— Să ne ajutați să... începu cel înnalt.

— *Domnule*, ai să taci odată?

Iar îi venise, se vede în minte secțiunea transversală. Apoi revenind la tonul obicinuit, cel scurt îmi răspunse:

— Am dori să ne ajutați, să montăm balonul.

— Şi cum să vă ajut?
— Să interveniţi la Ministerul de războiu.
— Şi cît v'ar trebui, pentruca să puteţi înnălţa balonul?
— Vr'o 50,000 de lei—isbuti să zică cel bărbos.
Celălalt nu-l contrazise de astă-dată.
— Şi suma asta, voiţi s'o căpătaţi prin mine?
— Da, ştim că la Ministerul de războiu aveţi mare trecere.
— Bine... zic eu, trecere am, dar oricum, suma e cam mare.
— Da, e mare, zise cel scurt, dar pe urmă, punem balonul în serviciul armatei.
— Vra să zică într'un caz de războiu.... încep eu....
— Am fi asiguraţi—închee cel scurt.
— De-odată, d-lor, zic eu, nu pot să vă dau decît un sfat: lucraţi mai departe... ocupaţi-vă.... şi mai ales staţi la curent... în ce priveşte însă suma... aceasta e o chestiune mai grea...
— Noi o să mai venim pe la d-voastră.
— Mai veniţi.
Ei îşi luară ziuă bună dela mine, iar eu condusei pe aceşti doi navigatori aeriani, până la eşire. cu toată politeţa cuvenită unor oameni ca aceia. Cînd au eşit, cel scurt a zis nu ştiu ce celuilalt, într'un ton foarte puţin amical, şi după cît am putut prinde, era vorba tot de secţiunea transversală.

*

Stăteam de vorbă, într'una din zile, cu prietenul meu Z., care reprezintă, cu multă demnitate, un colegiu al unui judeţ din Moldova.
Vorbeam de alegătorii noştri.
— Se învaţă cu narav... Dacă faci ceva unuia... adouazi îţi vine cu altul... ca cânii lui Mark Twain. Dacă te-ai potrivi, de dimineaţă până sara, nu te-ai ţinea decît de trebile lor.
— Poate îşi aduc şi ei aminte de făgăduinţile tale. pe cînd erai numai candidat—zic eu.
— Ce făgăduinţi? Tot ce le trece prin minte, îţi cer ca să le faci. Nu mi-a pretins unul să intervin pe cale administrativă, ca să-l iubească amanta lui, care vroia să-l lese?
— Şi cum vroia să intervii?
— Să vorbesc cu poliţaiul să-i pue sergent la poartă.
— Trăgea a... ministru, zic eu.
— Nu mi-a cerut altul—se înfurie amicul meu,—ca să-l ajut să-şi *prindă* nevasta?
— Ce, voia să te pui de pândă?
— Ştiu eu ce vroia?
— Şi mie. mi-a cerut unul, să vorbese cu judecătorii, să-i dee lui copilul la divors.
— Şi ce i-ai respuns
— I-am spus că în justiţie nu m'amestec.
— Pe unde n'am fost eu? reluă amicul meu. La ministere

mă cunosc toţi ca pe-un cal breaz.... la Serviciul Sanitar..... la Direcţia podurilor şi şoselelor..... la Inspectoratul de jandarmii, la Insistitutul de moşit, la Casa şcoalelor... la cea a bisericilor.... la Dotaţia oastei, la Serviciul de măsuri şi greutăţi, la Direcţia poştei, la Prefectura poliţiei, la Bancă... la C. F. R. la S. M. R. la R. M. S. la S. P. A....
— Ai vr'un protejat şi-aicea?
— Da, l-am băgat în slujbă acolo.
— Numai într'un loc n'am intervenit până acuma.
— Unde?
— La Direcţia închisorilor.
— N'ai nici un alegător—am întrebat eu—care să aibă nevoie de indulcirea regimului?
— Până acuma n'am.
— Să sperăm că vei avea cu timpul.
— Se poate, mai ştii?
— Şi ce faci cu toate cererile aceste?
— Fac şi eu ce pot, îmi răspunse amicul. Intr'o zi aveam ceva de regulat la ministerul de finanţe. Mă duc acolo, pe la ceasurile 3, după amiază, dar aflu că serviciul e numai dimineaţa. Sara trebuia să plec numai decît. Văd prin sală un om, care făcea nu ştiu ce.
— Nu-i nimeni pe-aice?
— Nimeni, cucoane, după masă n'avem *servici*.
— Dar d-ta, cine eşti?
— Portarul.
— Imi pare bine de cunoştinţă. Eu sînt deputat.
— Sărut mîna.
Şi omul îşi scoate şapca.
— Domnule Portar... am o cerere... te rog să fii bun şi s'o dai secretarului general, mîine cînd va veni.
— Cum nu, cucoane, daţi-o încoace, şi mîine cum vine... i-o şi dau.
— Să-i spui c'am adus-o eu şi să-l rogi să facă ce spune într'însa.
— Bine, cucoane, lăsaţi că-i spun.
— Da să-l rogi să facă, auzi?
— Dă, cucoane, eu am să-i spun, da dă...
— Ai bacşiş.
— Sărut mîinile.
— Pune-o vorbă bună.
— Lăsaţi pe mine, cucoane, zise el cu hotărîre, luîndu-şi un aer de protector şi asigurîndu-mă, prin gestul lui, că va uza de toată influenţa de care dispune.
— Prin urmare, nu uiţi?
— Vai de mine, se poate?
— Bună ziua.
— Sărut mîinile.
Cînd m'am întors acasă, iaca şi petiţionarul.
— Ce-aţi făcut cu cererea mea, Cucoane Alecule?

— Am dat'o la Minister.
— Cui ați dat'o ?
— Am dat'o... Ministrului.
— Chiar lui ați dat'o ?
— Chiar lui.
— Și ce-a zis Domnu Ministru ?
— A zis că... te va avea in vedere.
— Așa a zis ?
— Așa, cum iți spun.
— Vă mulțămesc foarte mult... Vra să zică a spus că mă va avea in vedere ?
— Da.
— Sărut mina.

*

Atunci, cind dorința postulantului nu e satisfăcută, se intimplă uneori să primesc și scrisori de natura acesteia :

Cucoane Gheorghe,

Imi scrieți că nu se poate, măcar că eu am sperat la un rezultat. Pentru mine asta însemnă că nu vrai, că dacă vroiai imi făceai. Nu ți-am cerut doară cine știe ce lucru. Dacă nu poți face D-ta, apoi cine să poată ? Mama ? Cind te-am ales, par'că ne spuneai c'ai să faci și ai să dregi și acuma nu poți. Vă mulțămesc foarte mult și vă rog să mai poftiți și altă dată, pentruca să vă votez eu și cu cei 7 oameni ai mei.

Iscălit *Bedreagă.*

Intr'adevăr Dl. Bedreagă, ajutor de grefă la Trib. Tecuci, imi ceruse un lucru de nimic,.. să-l numesc.. *inspector agricol !*

Bine, Domnule Bedreagă, in fața amenințării D-tale categorice, nu-mi rămine și mie altceva de făcut, decit să lupt in contra Reacțiunii... pentru Votul universal, pentruca să te distrug eu pe D-ta, Domnule Bedreagă, impreună cu toate cele 7 voturi de care dispui.

D. D. Pătrășcanu.

Post Scriptum. Vin și țarani, din cind in cind. Unul din ei m'a căutat vr'o două zile, fără să mă poată găsi. Insfirșit a dat peste mine. E un bătrin. Intră 'n casă și se oprește la ușă.

— Să trăiți *Măria Voastră !*

— Ia las, bre omule, zic eu, ce umbli cu fleacuri ? Măria sa, nu-i decit Vodă...

Și zicind acestea, imi păru bine că nu mai era cineva să-l audă.

— Ce-i Moșule ? Ia șezi colo, și spune-mi, cum e pricina ? Și ii arătaiu un scaun să se așeze.

— *Ferit-o Sfintul !*... nu-i pentru mine. Și moșneagul se apără cu mina, ca și cum intr'adevăr i-ași fi spus să se așeze pe tronul lui Vodă.

— Bine, Moșule, zic eu, stăi in picioare, dacă nu vrai să te pui jos. Ce te aduce la mine ?

— Cucoane, incepu el, nu mai este chip de trăit... muncim pină dăm in bot și... tot degeaba-i,.. Nu ne alegem cu nimica. Primaru ne fură... notaru ne fură.... perceptoru ne fură... jandarmii ne fură. Dările is multe... pămint n'avem... Pentru noi ori ii anul bun, ori nu-i bun... tot aceea-i. Mai gindiți-vă și la noi, cucoane, că-i păcat de D-zeu.

— Moșule, ne gindim...

— Știu că vă gindiți... știu că sinteți o samă dintre D-voastră, care vă uitați și la noi...

— Lasă, Moșule, fii liniștit, guvernu are grijă de D-voastră...

— Să te-audă D-zeu, cucoane !

— Și de ce-ai venit la mine, moșule ?

— Apoi,... ca să știți și D-voastră cum trăim noi.

„Asta știu de mult" gindesc eu. Altceva, n'ai să-mi mai spui ?

— Apoi... altceva, cucoane, ce să vă mai spun, nu-i deajuns ?

Și moșneagul eși mulțumit, luindu-și rămas bun dela mine, tot ca și cum ar fi fost Vodă inaintea lui.

D. D. P.

TELEPATIE

Burează luna peste plaiu
O apă argintie;
Ca 'n luminişul unui raiu
E noaptea străvezie...

Prin iarbă, lanuri, stufăriş
Tac adormite neamuri,
Al razelor paienjeniş
Atirnă rupt prin ramuri.

Eu trec albitele poteci
Prin liniştea cea rece,
Un filfiit de lilieci,
Grăbit prin frunze trece.

E vis? Văd doi îndrăgostiţi
Desprinşi din fund de zare.
La ei mi-s ochii pironiţi,
La ei, în depărtare....

Au cine-or fi? pe ce pămint?
De clipa lor pribeagă,
De şi nu ştiu nici cine sint,
Un trist fior mă leagă.

El o alintă 'n desmierdări
Pe plinsele-i lumine,
Căci sub potop de sărutări
Sint lacrimi pentru mine....

. . . .

În stoluri ani s'au risipit
Şi'n veci ai fost departe,
Tu singură ce-aşi fi iubit,
Senin, până la moarte!

Pedeapsa vieţi-mi fără rost
E 'n ruga-mi ce te cere....
Himeră numai *tu* n'ai fost
Şi-am îndrăgit himere!

Roohers de Nayer, Iulie 30.

D. Nanu

Dela Iaşi la Călimăneşti în automobil

Doamnei Lisette dr. Juvara.

Era într'o zi caldă de Iulie, cînd se topeşte asfaltul în dogoarea soarelui şi păreţii caselor frig ca sobele prea încălzite. Sus, cerul albastru nu-i pătat de nici un strop de nour, iar jos pe străzile pustii ale Iaşului, sub aerul greu ca plumbul, unde şi unde cite un trecător se furişează sub streşina caselor după un colţ de umbră.

In năduşala unei asemenea zile, cum mergeam leneş spre tribunal ştergîndu-mi sudorile de pe frunte, fui pe neaşteptate întimpinat de un bun prietin, care îmi propuse să ne răcorim puţin nu cu o îngheţată la Tufli, nici cu o bere la Bragadiru, dar.... cu o călătorie cu automobilul până la Călimăneşti.

O aşa propunere era prea ademenitoare ca să nu o primesc cu atît mai iute, cu cît mă temeam chiar să nu să răzgîndească prietenul.

Ce bun lucru să ai prieteni, şi mai ales de acei cu automobil!

Pe prietenul meu Ernest, căci de el e vorba, pot zice că l'am apreciat din ziua chiar în care i-am făcut cunoştinţa. De cînd însă mai ales a avut şi buna inspiraţie să-şi cumpere din Londra, dela vestita fabrică Napier, un automobil cu şase cilindri şi de 30 cai putere, el a luat înaintea ochilor mei proporţiile unui om cu desăvîrşire superior.

Cite ceasuri nu am petrecut împreună, privind la monstrul cu coada cea lungă, adevarat diplodoccus din epoca preistorică; de citeori nu am examinat măruntaele lui, cei şase cilindri, nenumăratele ţevii de metal, care se întretae ca aţele unui paingen uriaş, roţile cu aripi fantastice sau cu dinţi de fier! De citeori, curios să ştiu rostul unui şurub, nu am făcut întrebări sfioase, la care căpătam răspunsuri ce mă încurcau mai tare, deşi luam aer că am priceput! Iar cînd apoi dela automobil aruncam privirea asupra proprietarului său, îl vedeam întotdeauna plin de sus până jos de oloi, avind ochii veşnic aţintiţi la maşina pe care o ungea şi o ştergea, sau o făcea să meargă în loc ca să-i

ascultе suflarea plămânilor de fer, se viră dedesubt sau se îndoea deasupra, se năcăjea în totdeauna rău, cînd nu-i da de rost uita de timpul care trecea prea repede, uita de masă, uita de toate.

Aşa că privind ceasuri întregi cînd mecanismul neînțeles al maşinei, cînd iscusința proprietarului, ajunsesem să-i confund la olaltă în admirația mea :

Cu un asemenea conducător şi cu o aşa maşină, pas de refuză o excursie până la celalt capăt al țărei !

Ciți desigur nu ar fi voit se fie in locul meu. Mai cu deosebire un tînăr doctor, care cu cite-va zile mai înainte gustase din plăcerile unei plimbări cu automobilul şi-ar fi lăsat bucuros numeroasa clientelă în sama lui D-zeu numai se poată merge el.

Dar Ernest, avusese fericita idee să-mi propue mie mai întăi această călătorie.

In ziua aceea mi-am isprăvit repede treaba, ca să mă pot pregăti de plecare.

Acasă tatăl meu nu s'a bucurat de loc de călătoria ce i-am anunțat.

„Cîte nenorociri nu se întîmplă cu automobilul" îmi zise el cam îngrijit.

Dar fiindcă nu putea să-mi împedece plecarea s'a mărginit să-mi dea o sumă de sfaturi, între altele să mă păzesc de răceală şi mai ales să nu uit... galoşii şi cortelul.

I-am făgăduit desigur galoşii şi chiar cortelul şi multe alte încă, dar nu am luat nimica sau aproape nimica, pentrucă precum se ştie în automobil nu-i nici odată loc de bagaj.

A doua zi dimineață trebuia se plecăm.

Vă las să judecați cum am dormit in acea noapte. In visurile mele, mă vedeam sburînd cu maşina peste dealuri, dînd deadreptul în vadul apelor, ridicîndu-mă apoi în nouri, scoborîndu-mă iarăşi pe pămînt ca să călcăm un cine, răscolind în urma noastră un colb ce se suia până la cer, de scoteam ochii sfinților care se uitau spărieți la noi, iar noi mergînd virtos tot înainte fără grijă, pentrucă maşina era condusă de o mînă ageră ce ştia să o strecoare pe lîngă toate piedicele.

Deodată însă o pocnitură a sguduit din temelie bolta cerească, de am crezut că să prăbuşeşte lumea. Plesni un cauciuc şi ne-am oprit în văzduh....

Nu ! era servitoarea care bătea în uşă ca se mă scoale în zori de dimineață.

Ars am sărit din pat, şi în citeva minute eram gata.

Cu şapca cea de pînză albă cumparată din ajun, cu nişte ochelari pe ochi ce-mi dădeau aerul de cucuvae, cu o manta lungă gălbue care se scobora până la călcâi, mă transformasem într'o dihanie, ce nu a fost pusă încă în nici o grădină zoologică, devenisem astfel un desăvârşit automobilist, căruia nu-i lipsea doar decît automobilul. Aveam în schimb însă ceva mai mult decît toți automobiliştii adevarați, aveam dreptul de a mă bucura

de frumusețele naturei fără de frica drumului, de grija maşinei şi mai ales de cheltuiala ei !

Totuşi nu am plecat decît aproape de zece, după ce tovarăşul de drum şi-a mai revăzut încă odată şuruburile şi s'a încredințat că toate sunt la locul lor.

Eram numai noi doi, proprietarul maşinei la cîrmă şi eu alături ; jos pe scări sta Pricop un fel de *şofeur*, improvizat, care habar n'avea de mecanizmul automobilului, dar care ştia ca nimene altul, se frece alămurile maşinei de te puteai oglindi în ele, ear la picioarele mele era *Vlan*, un foxterrier voinic şi bine hrănit, copilul alintat al casei.

Dacă Ernest, avea grija conducerei maşinei, şi eu aveam un rol nu mai puțin important, căci într'o mînă țineam sfoara ce făcea să şuere sirena, iar în cealaltă lanțul de care era legat bietul Vlan !

Strada lipoveneasca a Păcurarilor am străbătut-o aşa de iute, că nici nu mi-am dat bine samă cînd am eşit afară la aer liber.

Acum înaintea ochilor nu mai aveam casele văruite şi joase ale mahalalei, ce o lăsasem în urmă, nu mai vedeam costumele pestrițe şi figurele sbîrcite ale lipovenilor noştri, nici nu mai eram scuturați de pavajul de piatră cu gropi fără fund, acum aveam ca orizont dealurile, ce se desfăşurau unul după altul ca pe pînza unui imens cinematograf, iar în față şoseaua albă dreaptă şi nesfârşit de lungă, pe care noi sburam cu iuțeala vîntului.

Din cînd în cînd numai un cal speriat dela vre-o căruță, sau un cîne ce ne eşea voiniceşte în cale ne încetinea mersul. Atunci eu trăgeam repede şfoara, sirena pornea năprasnic, cu vuet lung şuerător, pătrunzător, cu urlet sălbatec, ai fi zis gemetul însuşi al maşinei, supărată fiindcă era oprită în mersul ei de nălucă.

Treceam tot înainte, iar după noi, căruța se rostogolea în şanț, bietul cîne rămînea întins în mijlocul şoselei, doar blăstemele oamenilor de ne ajungeau din urmă....

Am lasat îndărăt Podul Iloaei şi Tîrgul Frumos, ridicînd după noi un colb gros şi negru, sub care credeam că o se dispară pentru totdeauna amîndouă tîrguşoarele.

Iată şi Strunga, cu păduricea verde, plină de mirosul îmbătător al teiului, cu miile de păserele care ciripeau nepăsătoare prin crengi, Strunga, despre care poetul național zicea că :

In pădurea dela Strunga
Se ațin cei cu mîna lungă
Care dau chioriş la pungă.

De atunci cîte nu s'au schimbat ! Mai întâi Strunga s'a civilizat, a ajuns cogemite stațiune balneară cu oteluri mari, cu saloane de baluri, iar din vestita pădure n'a mai rămas mai nimica, au părăsit-o hoții, s'au uitat până şi legendele !

Urcatul dealului, cam pravalatic, l'am făcut cu cea mai

mare ușurință, în iuțeala a treia, cum ar zice prietenul meu Ernest, spre a o întinde apoi pe o creastă de deal printre frumoșii stejari ai unei șoseli bătută ca'n palmă. Am ajuns repede la Miclăușeni, cu castelul misterios, ale cărui turnuri albe se zăresc printre copacii parcului mare, și, puțin după aceea, trecînd podul Siretului ne-am găsit în mijlocul luncei dela Mircești, în faimoasa luncă, care a inspirat lui Alexandri atîtea pasteluri nemuritoare.

Nu am avut vreme însă să ascultăm nici măcar „Concertul în luncă", deși concertul era tocmai în toiul lui, căci automobilul fugea parcă gonit din urmă, și la 12 ceasuri punct ne găseam în Roman.... la dejun.

Deși nu ne grăbea nimene, eram însă așa de stăpîniți de sentimentul iuțelei ce ni'l comunicase mașina, că aproape tot în iuțeala a treia am isprăvit dejunul, plecînd mai departe spre Bacău, unde am ajuns după trei sferturi de oară.

Fără să ne oprim de loc în oraș, căci pentru ce să ne oprim cînd mașina nu știe de osteneală, am întins'o tot înainte pe lungul unei șosele prăfuite și am intrat nu mult după aceia în regiunea munților.

Plăcerea cea mai mare a unui adevărat automobilist este se urce colnicele repezi, pentru ca se pue la încercare plăminii de fer a mașinei sale. Ascultîndu-i respirația, el poate să-și dee mai bine samă de sănatatea celor 30 de cai! Rar chiar e automobilistul, care, după ce a isbutit se ajungă sus, să nu exclame plin de mîndrie: „Ne-am urcat în iuțeala a treia"!

Pentru un amator automobilist ca mine urcarea munților încă e plăcerea cea mai vie. Căci de aici încep perspectivele nesfîrșite ale peisajului, sutele de vîrfuri de munți, care răsar unul după altul.

Urcăm, urcăm voinicește pe zigzagurile șoselei sub umbra brazilor. La stînga e peretele muntelui, la dreapta valea în care se întind până în zare lanurile unui grîu de aur, iar la spate orașul Bacăului, cu turnurile sclipind în razele unui soare arzător, cu Bistrița care îl încunjoară ca o panglică de argint. Mașina sforăea puternic, cu făceam se șuere sirena de răsuna ecoul munților, iar Pricop da mereu presiune la benzină ca se urcăm tot mai iute.

Să'l ferească D-zeu pe Pricop să fi uitat presiunea benzinei, căci îndată stăpînul său îi dădea o presiune la moalele capului de-i amintea repede datoria!

Ce minunată era vremea! Soarele strălucea drept deasupra noastră, aerul îl simțeam tot mai curat, tot mai răcoros răsufla aerul de munte, iar în depărtare, din înălțimea unde ne ridicasem, se întrezăreau trei furtuni. Către una din ele mergeam însă neînduplecat.

Și cu cît înaintam, se auzea tot mai lămurit, tot mai aproape, bubuitul tunetului, de zguduia munții și clocotea valea. Dela o vreme chiar am dat de drum stropit de ploae, dar ploaea trecuse aiurea și numai cîțiva stropi rămași în urmă mai picurau de sus. Cînd am ajuns la Orășa, tîrgușor înșirat pe o singură uliță, ne-am oprit totuși ca să punem automobilul sub un șopron, la adăpost de vreme rea, și n'am pornit înainte decît dupăce ne-am încredințat că furtuna s'a dus aiurea.

Prin cîte alte sate nu am trecut apoi și cîtă zarvă nu-am stîrnit cu trecerea noastră! Se luau după noi cînii, toți cînii satului, să ne întovărășască cu latratul lor, săreau copii gardurile să ne privească cu ochii mari, țipau salbatec gîștele speriate de mașina ce da prin cîrd, iar bietele femei buimăcite alergau să alunge gîștele și să-și apere copii!...

Oneștii l'am lasat repede în urmă, ca și drumul ce duce la Tîrgul Ocnei, ca și podul Trotușului, cu malurile ridicate. Până la graniță mai aveam încă după spusa unui cantonist vre-o cinci zeci de Kilometri.

Cinci zeci de Kilometri! Un deal, o vale și o limbă de pădure. O nimica toată pentru un automobil.

Pela vre-o patru și jumatate, am trecut Grozeștii, sat bogat, cu o frumoasă biserică de piatră cioplită și am dat apoi la strîmtoarea munților.

Mergeam cît se poate de bine pe o șosea udată de ploae și tocmai cînd făceam această constatare, care umplea de bucurie pe proprietarul mașinei, deodată în fața noastră găsim calea închisă, căci se repara un pod.

Ca să putem trece înainte, eram acum siliți să dăm pe un drum lăturalnic, și să urcăm în loc un dîmb scurt, dar foarte ridicat. Prietenul meu îngrijit cu drept cuvînt, a cam încrețit din sprîncene, dar fiindcă nu avea ce face, a apucat voinicește înainte. Cînd colo, la suișul dîmbului roțile mașinei au început să se învîrtească în loc.

O presiune mai mult la benzină, o opinteală mai mare a celor treizeci de cai, n'a avut alt rezultat decît să ne înfunde și mai tare în pămîntul cleios.

Situația era desigur cît se poate de critică. Pricop a simțit mai cu temei năcazul stăpînului. Cît pentru mine unul nu era o altă soluție, decît doar aceea de a rămînea în mijlocul drumului, așteptînd să se usuce mîzga.

Noroc însă că oamenii, care lucrau la pod, au găsit altceva mai bun și anume un odgon gros cît brațul, legat cu un capăt de automobil și cu celalt de două căruțe, cu cîte doi cai ce se aflau în drum. Mai împingînd apoi mașina și din spate, nu fără osteneală, am isbutit s'o scoatem din cleiul în care se lipise și să o suim în vîrful dîmbului.

Am luat fotografia acestei întîmplări, cam rușinoasă pentru un cogemite automobil, ca să se vadă, că oricît mîndra mașină își bate joc de bietele căruțe ce le răstoarnă în șanț, totuși dacă n'ar fi fost ele rămîneam dealbinelea în mijlocul drumului.

Bietele căruțe! Era să plîng de înduioșare!

La Oituz e punct vamal. De departe am zărit în vîrful unei prăjini steagul nostru tricolor și alături un steag străin. Forma-

lităţile, în totdeauna plicticoase şi jignitoare, ale trecerii în altă ţară le-am făcut însă repede. Ungurii de data aceasta s'au arătat mai politicoşi; nu-i vorbă că aveam paşpoartele în regulă, bagaj aproape de loc şi peste toate, prietenul meu mai avea şi o scrisoare de liberă trecere dela Consulatul unguresc din Iaşi!...

* * *

De acuma am intrat pe pămînt străin.

Acest lucru parcă 'l simţise automobilul, care luneca mai sfios pe o şosea bătută ca 'n palmă. Il simţisem noi toţi, care nu ne mai zborşeam aşa de rău la căruţele ce nu se fereau din drum, căci ne feream noi de ele, îl simţise par'că şi *Vlan*, care stătea tupilat în braţele mele.

De altfel şi şoseaua, îngrijită frumos şi fără de bolovani, ne mărturisea singură că suntem în ţară străină.

Cel întăi sat unguresc, ce-am întîlnit în cale, fu Pocana Sarată, locuită numai de romîni.

Poeana Sarata e o veche cunoştinţă. Sînt mai bine de 15 ani, de cînd am fost pe aici călare, venind tocmai din Slănic. Pe atunci pot zice, că nici nu se găsea Slănicean, respectîndu-se cît de puţin, care să nu facă această plimbare, ca să admire frumuseţele locului, şi să vadă pe Popa Ioniţă.

Căci popa Ioniţă era o figură cu adevărat interesantă. Bătrîn uitat de D-zeu, primitor şi 'n totdeauna vesel, el avea o barbă mare, albă ca omătul şi doi ochi care sclipeau ca două scîntei în fundul capului, iar în fundul beciului un pelin uitat de popa Ioniţă, care dădea viaţă celor ce gustau din el.

Dela moartea sa, excursiile la Poeana Sarată s'au mai rărit mult, căci se vede că farmecul lor principal era tot popa Ioniţă.

Abia am avut însă vreme să răscolesc în minte aceste amintiri îndepărtate, cînd, lăsînd în urmă Poeana Sarată, treceam mai departe prin alte sate.

Dela un timp am început iarăşi să suim vîrtos pe o şosea cum nu se poate mai bună. Treceam pe muchea unui munte în zigzaguri capricioase, un colţ de rai. Brazii răsădiţi de-a lungul drumului ridicau sus fruntea lor mîndră, iar prin ochiul frunzişului se zăreau munţii înecaţi în verdeaţă, şi pare că se făceau tot mai mici, par'că intrau în pămînt cu cît ne ridicam noi tot mai sus. Tocmai în vîrful muntelui am găsit un monument de piatră, aşăzat acolo nu ştiu în ce amintire, şi apoi, iarăşi tot pe drumul sămănat pe margini cu lespezi albe ca marmora, în aceleaşi zigzaguri minunate ne-am scoborît de cealaltă parte.

Nu voiu uita desigur niciodată impresia adîncă, ce mi-a lăsat'o urcatul acestui munte pe o şosea ideală, în liniştea unui apus de soare ce nu era tulburat decît de ciripitul păserilor, de cîntul privighitoarei şi de mugetul sirenei.

După ce am dat iarăşi la şes, am trecut prin alte multe sate bogate, care nu mai sămănau cu satele noastre, căci casele erau încăpătoare, luminoase, gospodăreşti, avînd pomi roditori şi curţi îngrădite, şi nu mult după aceea am ajuns la Kezdy Vasarhely.

Erau aproape opt ceasuri.

Aici am străbătut multe străzi întortochiate cu case de trei rînduri, pînă am dat de piaţa oraşului 'unde sunt înşirate otelurile cele mai mari ca şi prăvăliile cele mai bogate.

Cînd s'a oprit maşina, m'am scoborît repede să caut un adăpost pentru noapte. Oteluri erau slava Domnului destule; la unul mi se oferea o cameră foarte frumoasă dar o şură cam proastă pentru maşină; în faţă la altul, din contra, am găsit o cameră mai mică dar în schimb un şopron bun. Prietenul meu a ales pe acest din urmă otel, căci grija lui era, întăi maşina şi după aceea comoditatea noastră personală. Şi avea desigur dreptate, căci, fără de o maşină bine ţinută, am fi fost cam ca soldatul fără de puşcă în bătălie.

Dar era tărziu, şi ni se făcuse foame dealbinelea. O zi întreagă trecuse pentru noi ca printr'o sită, apoi atita aer dătător de viaţă, mai pune că şi într'o întinsoare străbătusem vre-o 250 de kilometri.....!

Ştiind însă cam ce este o bucătărie ungurească pentru stomahuri ca ale noastre, am insistat cu tot dinadinsul ca bucatele să ne fie pregătite cu unt.

Mult s'a minunat chelnerul ce servea, de gustul ciudat a doi romîni, care preferă untul gustoasei grăsimi de porc. Şniţelurile ce le comandasem l'au silit chiar, să se reîntoarcă pentru a doua oară ca să ne întrebe de trebue să le facă numai în unt! I se păruse că nu a auzit bine.

Ar fi fost însă desigur prea mult să cerem acest sacrificiu şi dela bucatar, care ar fi demisionat mai degrabă, decît să-şi compromită demnitatea.

Indată după masă m'am gîndit să dau o telegramă celor de acasă, ca să-i liniştesc asupra soartei expediţiunei mele. Dar dacă lucrul acesta e aşa de simplu aiurea, mi-a fost cu neputinţă să-l îndeplinesc aici, din cauză că telegraful e închis dela 6 sara până a doua zi la nouă.

Ca un alt Port-Arthur stă tîrgul întreg izolat de restul lumei pentrucă funcţionarii dela telegraf să se odihnească în linişte. Ce oameni fericiţi! Nici la noi par'că nu muncesc mai puţin.

Iar a doua zi dimineaţă după ce-am plătit nota cam pipărată a otelului, în Ungaria se vede că toate 's piparate, am întins'o înainte spre Braşov.

Ploase însă bine peste noapte, şi maşina făcea dîră mare pe şoseaua noroioasă.

Dar drumul nu era lung căci într'un ceas şi jumatate eram la Braşov.

* * *

Cine nu cunoaşte acest frumos oraş, aşezat la întretăerea a trei munţi, cu străzi largi şi drepte, cu case înalte, cu prăvălii

mari, cu mișcare multă? Vara mai ales Brașovul e un centru de excursiuni minunate, unde întîlnești în totdeauna mulțime de cunoscuți de pe la noi.

Aici se vorbește romînește ca în țară; multe firme de prăvălii sînt scrise numai în limba noastră și chiar autoritatea comunală a pus numele străzilor în trei limbi: ungurește, nemțește și romînește. Ungurește se vorbește însă mai puțin.

După ce ne-am învîrtit cît ne-am învîrtit prin oraș, ca omul fără treabă, ne-am oprit tot la un birt, de am luat un papricaș, care ne-a aprins gîtlejul c'am fost nevoiți să'l stingem cu multe halbe de bere. Automobilului încă i-am dat băutura trebuitoare, adecă vre-o 20 de litruri de benzină! Fiecare cu gustul lui.

Ne urmărise de dimineață încă nourii, fără să ne poată ajunge. La Brașov însă unde ne-am oprit, și-au răzbunat dealbinelea, căci ne-au tras vr'o trei ropote de ploae deasă și rece de credeam că nu o să mai isprăvească.

Pe la vre-o trei însă, cînd am văzut că nourii se împrăștie ca să facă loc soarelui, am plecat înainte spre Făgăraș.

Priveliștea în fața noastră se lărgea acum mereu. Înaintam într'un peizaj mai blînd, mai surîzător, mai liniștit, între șiruri de munți mai mici la poalele cărora, în pajiște de iarbă verde, pășteau turmele păstorilor. Atunci am auzit și doina răsunînd tristă în văi.

Curios, cu cît înaintam mai mult în țară străină, cu atîta par'că ne apropiam de inima însăși a neamului romînesc.

Dela o vreme străbăteam numai sate curat romînești.

La Turda casele făcute pe acelaș calup, cu acoperemintele de oală, toate poartă pe păreți, scrise în litere mari, numele proprietarilor. Și nu am putut ceti un singur nume de străin.

Înțeleg acuma ciuda Ungurilor! Iată casa lui Ion Micu, a lui Neculai Viad, a lui Gheorghe Ursu, iată școala romînească; Casa comunală are și ea inscripția în romînește. Iată ceva mai departe casa lui „Vasile Marin proprietar cu ajutorul lui D-zeu" și pantofăria lui Pușcariu.

Cînd mă gîndesc că de atît amar de timp, frații aceștia trăiesc despărțiți, ducînd fiecare din greu nevoile vieții și totuși vorbesc încă aceeași limbă, au acelaș port și în piept acelaș dor... dorul neîndeplinit, ce-l spune astăzi plaiurilor verzi, doina păstorilor noștri!

Zburăm iute pe șoseaua albă, care se întinde nesfîrșită înaintea ochilor, privind holdele mănoase ale țăranilor, respirînd aerul parfumat de iarbă cosită și de grîul ce se seceră, mă gîndesc la multe și la nimică, cînd deodată tovarășul meu, ai cărui ochi sînt veșnic pironiți pe drumul ce străbatem, îmi strigă să sun repede sirena. Intrasem pe neașteptate la o cotitură, în mijlocul unei turme de bivoli.

Trag repede sfoara, dar lucru curios, în locul sirenei șuerătoare, aud horcăitul înădușit al unui cine ce-și dădea sufletul... În graba mea trăsesem lanțul lui *Vlan*!

Dar s'a împrăștiat iute turma îndată ce ne-a zărit; numai un bivol mai spărios sau poate mai curajos, s'a luat după mașină. Ernest părea tare îngrijit de goana bivolului, mai ales că din pricina șoselei prea ude, nu putea da drumul la toți cei treizeci de cai.

Nu știu ce ni s'ar fi putut întîmpla, dacă ne ajungea bivolul înfuriat din urmă; cred însă că nu i-ar fi fost tocmai îndămînă, fiindcă prietenul meu poartă la el întotdeauna două revolvere solide, cu care ar fi putut nimici la o adecă turma întreagă.

La o altă cotitură a șoselei, am dat apoi de o șatră țigănească.—Unde nu întîlnești Țigani? Ne-au eșit îndată în cale copii, goi și negri ca cărbunele, să ne ceară un gologan de pomană, ne-au eșit și femeile cu dinții de fildeș și cu salbe de argint, să ne dee în bobi ca să ne ghicească norocul!—

Erau prea caraghioase figurile acestea stranii, în mijlocul drumului și a frumusețelor naturei, ca să nu caut să le eternizez pe o placă de sticlă.—Cînd însă mi-am îndreptat aparatul spre ei, deodată s'au tupilat cei mai mulți la pămînt, iar alții au luat-o la fugă sperieți, cu pletele în vînt; credeau desigur că am îndreptat asupra lor o gură de tun ca să-i omor!

Erau șase ceasuri seara și ne apropiam mereu de Făgăraș. De cine știe unde, începe să se zărească orășelul scăldat în verdeață.

La margina drumului se vede o cruce mare de piatră; am căutat să-i cetesc inscripția: *Această cruce s'a ridicat de Dumitru....* dar nu am avut vreme să urmez mai departe căci automobilul a trecut repede la o altă cruce, care purta o inscripție tot romînească.

Pretutindeni Romîni!

Deslușirile pe drum le ceream numai în romînește și eram întotdeauna înțeleși; veșnicile noastre sfezi cu căruțele ce se puneau de-a curmezișul, le făceam tot în romînește!

. . . .

Sîntem acuma în Făgăraș, orășel curat, cu trotuare asfaltate, cu lumină electrică, cu grădină publică pe care ar fi invidiat-o multe din capitalele noastre de județ.

Ne-am scoborît la otel Mercur, clădire impozantă în piața orașului; în fața pe o parte de stradă e *„Banca Albina* societate romînească de Credit și economie"; alăturí prăvălia de mărunțișuri a lui Vasile Crăciun, biuroul avocatului Radu, cabinetul de consultații al doctorului Turcu și ferăria lui Langa!

La otel eram cam îngrijit să nu ne împiedece să dormim oareșicare insecte, cum ni se întîmplase în noaptea cealaltă, dar proprietarul otelului ne-a asigurat repede că „insecte nu prea sînt!"

Cu o așa asigurare puteam dormi liniștiți!

Îndată ce am ajuns aici, ca să-mi țin tot vechea făgăduință, m'am dus să bat o telegramă acasă. Și aici însă, ca și la Kezdy Vasarhely, ca și se vede în toată țara aceasta, telegraful e în-

chis dela şase ceasuri sara. Făceam fără să vreau economie de telegrame!

Cum veneam aşa pe drum, cam necăjit pe naţia ungurească, intilnii un băetan de vre-o opt sau nouă ani, cu aer deştept şi obraznic, pe care l'am oprit să-i cer o informaţie.—un pretext să mă incredinţez de naţionalitatea lui.

„Sint Romin domnule, cu pieptul de aramă, mi-a răspuns iute ştrengarul, arătindu-mi un piept ars de soare şi mic cit o palmă bună de om.

„Ia sama atunci băete, i-am zis eu, să-ţi fie şi urechile de aramă ca să nu le rupă profesorul".

„Nu am frică fiindcă invăţ bine!".

L'am crezut desigur pe cuvint şi iam dat şi citiva heleri să-şi cumpere bomboane.—

Apoi m'am invirtit cetind firmele dela prăvălii, ascultind conversaţia romineascā pe străzi şi uitindu-mă la uniformele mindre ale stăpinitorilor...

Iar a doua zi, la nouă şi jumătate, după ce Pricop a curăţit maşina de praf şi stăpinul său a controlat motorul, incunjuraţi de mulţimea adunată in piaţă şi care se uita cu curiozitate la noi, sau mai drept vorbind la maşină, am plecat mai departe.

* * *

E ultima zi de călătorie, căci după program trebue să fim după amiază la Călimăneşti.

Eu unul aşi fi dorit mult să facem un mic incunjur, ca să vedem Sibiul, dar prietenul meu era grăbit să ajungă, şi fiindcă ii inţelegeam graba, nu am mai stăruit.--

Mergeam pe un şes intins şi verde, la dreapta in zare avind albia Oltului, care ne urmărea de cine ştie unde, iar la stinga şiragul albastru şi lung al Carpaţilor, in mijlocul cărora ne pregăteam să intrăm in curind.

Mergeam repede pe o şosea dreaptă, fără sfirşit, şi se uitau miraţi oamenii, care lucrau holdele, la dihania inspăimintătoare ce sforăia puternic şi fugea de rupea pămintul.

Intr'un loc drumul merge chiar alături de calea ferată; tocmai atunci venea din urma noastră un alt monstru, mai furios, cu care insă oamenii s'au deprins, un monstru ce mininca jaratec şi varsă foc. Un minut am incercat o luptă de intrecere cu el, dar i-am 'cedat' repede pasul căci dă, e mai bătrin şi se cuvine să-i facem loc, mai ales că fuge pe şine de fier şi in drum nu-i stau piedecile.

Maşinistul de pe locomotivă, ne facea intr'una semn din mină să poftim după el.... Ne-am făcut insă că nu i-am inţeles polta, şi monstrul asemenea unui şerpe tirindu-se de pămint, a dispărut repede din faţa noastră.

Dela o bucată de drum, Oltul şi munţii se tot apropiară, iar

noi inaintam ca intr'o leică, la virful cărcia se vor intilni negreşit munţii, şi Oltul cu şoseaua noastră.

Am trecut apoi un pod mare de fier peste apa Oltului şi am dat in drumul Sibiului, ce ne scobora spre ţară.

De acum intrarăm in cercul munţilor, care ridicindu-se până la cer stringindu-ne ca intr'o horă din toate părţile.

La Turnul Roş e punct vamal; degrabă dar vom intra iaraşi in ţară.

După ce am făcut repede declaraţiile la vamă, am şi pornit indată inainte, cu gindul de a nu ne mai opri decit la Călimăneşti.

Dar omul propune şi Dumnezeu dispune, zice un oareşicare proverb născut din inţelepciunea popoarelor; in cazul nostru nu Dumnezeu, dar Ungurii au dispus ca să mai stăm pe loc. Nu făcusem in adevăr nici un kilometru şi am dat deodată de o poartă care ne inchidea şoseaua, ba erau chiar două, una la Unguri şi cealaltă la noi.

„Graniţa e inchisă dela douăsprezece la unu şi jumătate!", ne zise un soldat Ungur ce sta acolo.

Nu erau decit 12 şi un sfert! Trebuia dar să mai aşteptăm aproape un ceas şi jumătate!

In zădar ne-am rugat să ne deschidă poarta; soldatul a rămas neinduplecat. „Aşa-i ordin dela Buda-Pesta" ne zise el.

„Şi pentruce mă rog un ordin aşa de caraghios?" l am intrebat eu cam supărat.

„Ordinul nu-i caraghios, domnule, imi răspunse inţepat soldatul, pentrucă.. vine dela Buda-Pesta şi pentrucă trebue să se odihnească vameşul şi garda militărească!

Aşa vra să zică cam ca la telegraf, cit timp vameşul se odihneşte, relaţiile intre două mari state sint intrerupte!

Cine ar fi crezut vreodată că vameşul e o personalitate aşa de importantă!

Ceeace mă supara mai ales e că rămăsesem fără dejun!

De voe de nevoe, am stat insă locului in conversaţii cu caporalul şi soldaţii unguri dela pichet şi numai cind a sunat ceasul, s'au deschis par'că singure porţile de am trecut insfirşit in ţară.

Era o vreme impărătească, cind am intrat in strimtoarea munţilor pe o şosea tăiată numai in stincă.

Dela Căineni, drumul se ingustează atit de mult munţii se apropie aşa de tare, de geme din greu pină şi Oltul ca să poată trece inainte. Iar deasupra capetelor noastre, stau, de cind lumea infipte stincele cu virf ascuţit ca un deget ameninţător spre cer, stau acolo aşa cum le-a aruncat pămintul in svircolirea lui, şi nourii le incunjură mijlocul cu briu alb, neindrăznind par'că să se urce aşa de sus.

Noi mici stirpituri in faţa grozavei măreţii trecem repede sub umbra stincelor ascuţite, gindindu-ne nu fără oareşicari grijă că o singură aşchie scuturată de pe ele, ar fi deajuns să ne facă una cu pămintul să nu se cunoască nici ţandură din automobil.

Dincolo de cealaltă parte a Oltului, e linia drumului de fier, cioplită, ca și șoseaua, în munte, de mina omului iscusit care a învins greutățile de neinvins ale naturei.—Și ce greutăți !

In unele părți linia pare atirnată în aer, aiurea o vezi dispărind în munte ca în bortă de șarpe, alte ori trece pe poduri mari de fier, care parcă's făcute din ață de painjen, așa par de ușoare.

Această linie, îmi spune tovarășul de drum cu oareșicare mindrie, e făcută de inginerii noștri !

„Numai inginerii romîni puteau să o facă așa de frumoasă" am exclamat eu în culmea entuziasmului !

La fiecare cotitură de drum, se deschid veșnic ochiului noi perspective, alți munți înalți vin să ni se pună de-a curmezișul ca o piedecă peste care ni se pare că nu vom mai putea trece. Alte stinci cu forme fantastice atîrnă sus deasupra noastră ; unele asemenea unor palate uriașe locuite de ciclopi, altele asemenea unor catedrale aevea, în care însă slujba dumnezeească trebue să o facă îngerii din cer, pentrucă oamenii nu se pot sui acolo.

Pe un vîrf de munte văd o cruce de lemn. „E masa lui Traian", îmi zice iarăși prietenul.

Masă lui Traian mi-a adus mai întâi aminte că noi n'am mincat tocmai dela Făgăraș ; după aceia mi-a reimprospătat istoria, care spune că pe aici au trecut, acum aproape două mii de ani, legiunile romane cu imparatul Traian ca să cucerească Dacia. Urmele pipăite ale acestei treceri sint în adevăr presurate pe tot lungul drumului. Iar de pe stincă sus, spune amintirea oamenilor, împaratul Traian a privit defilarea viteјilor săi legionari.

Pas de te îndoește, trecătorule, de adevărul acestui fapt istoric, cînd sute de generații și-au transmis una alteia povestea stincei pe care noi, astăzi, am așăzat o cruce de lemn ce va putrezi în curind, pe cînd legenda ei va dura cit neamul romînesc !

Iată și urmele băilor romane dela Bivolari cu ape termale, singurele ape termale ce le avem în țară, sau mai bine zis le-am avut, fiindcă hidrologii noștri voind să capteze prețioasele izvoare, le-au pierdut urma, și pierdute au rămas de atunci !...

Trecem apoi pe lingă mănăstirea Cozia, clădită de Mircea Vodă cel Bătrîn, ale cărei ziduri se scaldă în apa Oltului.

Pe tot lungul drumului, în încrețiturile munților, stau presurate nenumărate alte mănăstiri, comori vii care povestesc istoria neamului nostru.

Un șuer de sirenă ascuțit și lung salută sfîntul locaș, unde doarme somnul veșnic marele domn, și trecem înainte pe drumul care se strînge atît de tare de par'că ne va înghiți pămîntul. Dar șoseaua ca și apa își găsește pretutindeni loc. Din pricina însă a cotiturilor numeroase, calea în fața noastră e veșnic închisă, așa că sînt nevoit la tot minutul să dau drumul sirenei, a cărui muget face să clocotească întreaga vale și să se cutremure munții.

Lăsăm în urma noastră Căciulata din a cărei apa vestită a băut și și-a ușurat suferințele Napoleon al III-lea.

De pe înălțimea unui dîmb apare acum o vilă mare, un adevarat castel ca din povești, ce privește mîndru pe deoparte la albia fermecătoare a Oltului, iar pe de alta spre muntele prăpăstios al Coziei. E vila inginerului I. G. Cantacuzino, constructorul minunatei linii ferate dela Căineni.

Dar nu am apucat bine să-mi iau ochii de la această vilă, cînd iată multe altele răsar una după alta, scăldate în potop de lumină. Aud parcă și muzica militară cîntînd „visul unui vals" într'o grădină plină de flori.

Sau poate e numai visul meu... Nu ! Tovarășul de drum a oprit automobilul, căci ajunsesem la Călimănești.

28 Iulie 1908. Alex. N. Gane.

Semnificaţia socială a operei lui Caragiale [1]

Caragiale face parte din aceiaşi generaţie caşi Eminescu. Alăturea de acesta, el reprezintă şi caracterizează perioada a doua a literaturii romîne moderne.

Din punct de vedere social, literatura sa este expresia acelora care, veniţi în urma relelor produse de formele nouă pentru anumite clase, se ridică împotriva acestor forme, *pentrucă au adus nenorocirea acelor clase.*

Critica sa, caşi aceia a lui Eminescu şi a socialiştilor, este excesivă, extremă.

Ştiu că sună cam curios epitetul de „critică", alăturat la opere literare atît de obiective ca ale lui Caragiale. Cînd am vorbit de critica lui Alecsandri, întemeindu-mă pe operele sale dramatice, nu putea să încapă nici o obiecţie, căci acele opere, cum mărturiseşte însuşi autorul lor, au fost opere *à thèse*, scrise cu un anumit scop, extern artei : de a fixa anumite tipuri care începeau să dispară, pentru a le transmite posterităţii, şi cu scopul, şi mai extern artei :—de a biciui anume năravuri, spre a moraliza pe contemporani.

Desigur, Caragiale nu a scris cu nici un scop extern artei. El a fixat o lume întreagă, pentrucă, văzînd'o, cunoscînd'o şi pricepînd'o, a simţit nevoia să exteriorizeze ceia ce *crease* în închipuirea lui, ajutat de o putere neasămănată de expresie.

Dar de aici nu urmează că opera sa obiectivă este oglindirea *indiferentă* a lumii din afară, în cazul acesta special : a societăţii romîneşti.

Pretenţia de conştiinţă, în care se oglindeşte exact lumea din afară, pretenţia de conştiinţă-oglindă, cînd e vorba de acele aspecte ale lumii, pe care nu le putem percepe şi interpreta decît din punct de vedere al idealului nostru omenesc, decît *prin* acel ideal,—este o pretenţie nejustificată, pe care am analizat'o altădată, vorbind tot despre Caragiale. Subiectivitatea artistului,

1 Capitol dintr'un volum care va apare încurînd.

(şi chiar a teoreticianului), are un rol esenţial în perceperea şi interpretarea lumii *morale*.

Dar Caragiale e un satiric, un mare satiric, şi, de cînd e lumea, satiricii au avut pretenţia că planează mai presus de puterile oarbe care mînă pe oameni, că tocmai ei, satiricii, îşi dau samă, prin marea lor pătrundere intelectuală, de acele forţe oarbe.—Că genul satiric presupune, la acei care-l cultivă cu succes, o mare putere intelectuală, e sigur,—dar că în concepţia lumii ei sînt numai nişte „inteligenţe pure" şi că temperamentul, cu înclinaţiile şi aversiunile lui, nu joacă nici un rol, aceasta nu se poate susţinea.

Ba, mai degrabă, se poate susţinea că *tocmai* satiricul este mai *părtenitor*, ca să spunem cuvîntul propriu, că tocmai el, pentrucă are un puternic punct de vedere personal, este mai personalist, mai selectiv, ca să întrebuinţăm un barbarism,—şi selecţia, nu se poate concepe fără un criteriu. Iar acel criteriu, e clar, nu poate fi dat decît de idealul omenesc al satiricului.— Am vorbit de atîtea ori de personalitatea morală, care, fatal, străbate în opera unui romancier, oricît de obiectiv ar fi el. Şi, dacă şi la un romancier, care poate, prin definiţie, să fie mai olimpian, mai conştiinţă-oglindă, acea personalitate străbate în opera sa, este evident că la un satiric, care e stăpînit de sentimente puternice faţă de lumea ce o zugrăveşte, acea personalitate se va vădi şi mai mult în opera sa.

Pretenţia de conştiinţă-oglindă am văzut că au avut'o toţi criticii, şi a avut'o şi satiricul de altă dată, V. Alecsandri. Am văzut însă, că Alecsandri, în realitate, a privit şi el societatea romînească prin prizma unui ideal, aşa încît şi opera sa e părtenitoare. Am văzut că pe Răzvrătescu reuşeşte să-l ridiculizeze cu cruzime, pe cînd pe Sandu Napoilă, deşi vrea să-l ridiculizeze, îl face să apară *aproape* ca un om simpatic şi de bun simţ.—Dar Alecsandri, în orice caz, *voind* să ridiculizeze pe Sandu Napoilă, a căutat cu tot dinadinsul să se comporte cu societatea romînească ca o conştiinţă-oglindă.

Caragiale, însă, n'are un Sandu Napoilă ! El n'a văzut, el n'a fost afectat de ridicolele atitudinii reacţionare din ţara aceasta, ci numai de ridicolele atitudinii liberale, paşoptiste, democrate, revoluţionare, ori cum voiţi s'o mai numiţi.

Să fi zugrăvit Caragiale cît de drept, cît de *obiectiv*, ridicolele atitudinii revoluţionare, şi să nu-şi fi exprimat nicăirea *teoretic* idealurile sale sociale,—tot am avea posibilitatea şi dreptul să-l clasificăm printre adversarii revoluţionarismului, printre prietenii reacţionarismului, numai în urma acestei constatări : că el n'a ridiculizat decît o atitudine şi n'a ridiculizat niciodată, nicăirea, atitudinea cealaltă, reacţionară, care o fi avînd desigur ridicolele ei...

Dar, de fapt, Caragiale n'a fost întotdeauna obiectiv, uneori a exagerat peste marginile permise satiricului ; şi acolo, unde a exagerat, păcătuind şi împotriva artei, acolo, deci, unde nu poate

Semnificaţia socială a operei lui Caragiale [1]

Caragiale face parte din aceiaşi generaţie caşi Eminescu. Alăturea de acesta, el reprezintă şi caracterizează perioada a doua a literaturii romîne moderne.

Din punct de vedere social, literatura sa este expresia acelora care, veniţi în urma relelor produse de formele nouă pentru anumite clase, se ridică împotriva acestor forme, *pentrucă au adus nenorocirea acelor clase*.

Critica sa, caşi aceia a lui Eminescu şi a socialiştilor, este excesivă, extremă.

Ştiu că sună cam curios epitetul de „critică", alăturat la opere literare atît de obiective ca ale lui Caragiale. Cînd am vorbit de critica lui Alecsandri, întemeindu-mă pe operele sale dramatice, nu putea să încapă nici o obiecţie, căci acele opere, cum mărturiseşte însuşi autorul lor, au fost opere *à thèse*, scrise cu un anumit scop, extern artei: de a fixa anumite tipuri care începeau să dispară, pentru a le transmite posterităţii, şi cu scopul, şi mai extern artei: — de a biciui anume nărăvuri, spre a moraliza pe contemporani.

Desigur, Caragiale nu a scris cu nici un scop extern artei. El a fixat o lume întreagă, pentrucă, văzînd'o, cunoscînd'o şi pricepînd'o, a simţit nevoia să exteriorizeze ceia ce *crease* în închipuirea lui, ajutat de o putere neasămănată de expresie.

Dar de aici nu urmează că opera sa obiectivă este oglindirea *indiferentă* a lumii din afară, în cazul acesta special: a societăţii romîneşti.

Pretenţia de conştiinţă, în care se oglindeşte exact lumea din afară, pretenţia de conştiinţă-oglindă, cînd e vorba de acele aspecte ale lumii, pe care nu le putem percepe şi interpreta decît din punct de vedere al idealului nostru omenesc, decît *prin* acel ideal, — este o pretenţie nejustificată, pe care am analizat'o altădată, vorbind tot despre Caragiale. Subiectivitatea artistului,

1 Capitol dintr'un volum care va apare încurînd.

(şi chiar a teoreticianului), are un rol esenţial în perceperea şi interpretarea lumii *morale*.

Dar Caragiale e un satiric, un mare satiric, şi, de cînd e lumea, satiricii au avut pretenţia că planează mai presus de puterile oarbe care mînă pe oameni, că tocmai ei, satiricii, îşi dau samă, prin marea lor pătrundere intelectuală, de acele forţe oarbe. — Că genul satiric presupune, la acei care-l cultivă cu succes, o mare putere intelectuală, e sigur, — dar că în concepţia lumii ei sînt numai nişte „inteligenţe pure" şi că temperamentul, cu înclinaţiile şi aversiunile lui, nu joacă nici un rol, aceasta nu se poate susţinea.

Ba, mai degrabă, se poate susţinea că *tocmai* satiricul este mai *părtenitor*, ca să spunem cuvîntul propriu, că tocmai el, pentrucă are un puternic punct de vedere personal, este mai personalist, mai selectiv, ca să întrebuinţăm un barbarism, — şi selecţia, nu se poate concepe fără un criteriu. Iar acel criteriu, e clar, nu poate fi dat decît de idealul omenesc al satiricului. — Am vorbit de atîtea ori de personalitatea morală, care, fatal, străbate în opera unui romancier, oricît de obiectiv ar fi el. Şi, dacă şi la un romancier, care poate, prin definiţie, să fie mai olimpian, mai conştiinţă-oglindă, acea personalitate străbate în opera sa, este evident că la un satiric, care e stăpînit de sentimente puternice faţă de lumea ce o zugrăveşte, acea personalitate se va vădi şi mai mult în opera sa.

Pretenţia de conştiinţă-oglindă am văzut că au avut'o toţi criticii, şi a avut'o şi satiricul de altă dată, V. Alecsandri. Am văzut însă, că Alecsandri, în realitate, a privit şi el societatea romînească prin prizma unui ideal, aşa încît şi opera sa e părtenitoare. Am văzut că pe Răzvrătescu reuşeşte să-l ridiculizeze cu cruzime, pe cînd pe Sandu Napoilă, deşi vrea să-l ridiculizeze, îl face să apară *aproape* ca un om simpatic şi de bun simţ. — Dar Alecsandri, în orice caz, *voind* să ridiculizeze pe Sandu Napoilă, a căutat cu tot dinadinsul să se comporte cu societatea romînească ca o conştiinţă-oglindă.

Caragiale, însă, n'are un Sandu Napoilă! El n'a văzut, el n'a fost afectat de ridicolele atitudinii reacţionare din ţara aceasta, ci numai de ridicolele atitudinii liberale, patruzecioptiste, democrate, revoluţionare, ori cum voiţi s'o mai numiţi.

Să fi zugrăvit Caragiale cît de drept, cît de *obiectiv*, ridicolele atitudinii revoluţionare, şi să nu-şi fi exprimat nicăirea *teoretic* idealurile sale sociale, — tot am avea posibilitatea şi dreptul să-l clasificăm printre adversarii revoluţionarismului, printre prietenii reacţionarismului, numai în urma acestei constatări: că el n'a ridiculizat decît o atitudine şi n'a ridiculizat niciodată, nicăirea, atitudinea cealaltă, reacţionară, care o fi avînd desigur ridicolele ei...

Dar, de fapt, Caragiale n'a fost întotdeauna obiectiv, uneori a exagerat peste marginile permise satiricului; şi acolo, unde a exagerat, păcătuind şi împotriva artei, acolo, deci, unde nu poate

fi vorba că a *redat realitatea*, acolo Caragiale „s'a descoperit", cum s'ar zice, şi şi-a arătat sentimentele sale, idealul său omenesc, ura sa împotriva atitudinii revoluţionare. Trecînd peste exageraţiile lui Caragiale în privinţa lui Rică Venturean ori Farfuridi, ne oprim asupra unui singur caz, Miţa Baston din *D'ale Carnavalului* :

Nae.

„Vrei scandal cu orice preţ?

Miţa.

„Da, (ridicîndu-se) vreau scandal, da... pentrucă m'ai uitat pe mine, le-ai uitat pe toate; *ai uitat că sînt fiică din popor şi sînt violentă; ai uitat că sînt republicană, că 'n vinele mele curge sîngele martirilor dela 11 Fevruarie;* (formidabilă) *ai uitat că sînt ploeşteancă—da, ploeşteancă!*—Năică, şi am să-ţi torn o revuluţie,—da o revuluţie... să mă pomeneşti!"

şi aiurea tot Miţa:

„...*Jur pe tot ce mi-a rămas mai scump, jur pe statuia Libertăţii dela Ploeşti*, că are să fie o istorie..." [1]

E clar că n'a existat niciodată o femee în fundul mahalalei bucureştene care, în dezesperarea ei de concubină părăsită, să invoce republicanismul, pe 11 Fevruarie, statuia Libertăţii dela Ploeşti ş. c. l... Aci Caragiale şi-a dat satisfacţia de a terfeli, cam fără nici un apropo, revoluţionarismul romîn, — şi aceasta, dealtmintrelea, în dauna artei sale!

Aşa dar, nu numai că marele nostru satiric nu ridiculizează niciodată pe reacţionari, dar încă exagerează, peste marginile permise de artă, ridiculizarea „revoluţionarismului".

Dar nu e numai atîta. Caragiale, cu tot obiectivismul său (care, cum vedeţi, nu e pînă la sfîrşit nedesminţit), găseşte prilejul să se amestece *direct* în bucăţi curat literare, pentru a da lovituri „liberalismului",—deadreptul. Admirabila sa bucată „Boborul", o isprăveşte prin aceste cuvinte:

„Aşa s'a sfîrşit Republica noastră! Aşa Reacţiunea a sfîşiat *cea mai eroică pagină a liberalismului romîn!*" [2]).

Iată-l, dar, pe Caragiale zugrăvind cît poate mai bine o ridiculă aventură şi declarînd că *aceasta* e „pagina cea mai eroică a liberalismului romîn", măsurînd gradul de eroism al liberalilor după gradul de ridicol manifestat!—Şi băgaţi bine de samă: Aici nu un personaj din nuvelă vorbeşte; vorbeşte însuşi Caragiale, amestecîndu-se direct în opera sa... In schimb, are Caragiale o singură „pagină eroică" a conservatismului şi reacţionarismului romîn? Şi, repet din nou: Atitudinea reacţionară nu s'o fi pretind şi ea la ridicul?

1 *Teatru*, ediţia „Minerva", pp. 243, 258.
2 *Momente, Schiţe, Amintiri*, ed. „Minerva" p. 25.

Dar,—mergem mai departe: Caragiale şi-a expus undeva *teoreticeşte* concepţiile sale sociale şi politice, pe care, în opera sa literară, numai le întrevedem:

In articolul său *Politică şi Cultură*, Caragiale scrie:

„Noi, ceştia, chemaţi grabnic la viaţa de stat prin instaurarea principiului naţionalităţilor, ne găsim astăzi, şi fireşte trebue să fim mîndri de aceasta, cam în situaţia lui Alexandru-Machedon—am zis *cam*, fiindcă este o mică deosebire: pe cîtă vreme vîrtejul produs de acesta a fost extensiv, vîrtejul nostru este intensiv; cum am zice, Alexandru a ameţit o lume ca trombele şi ciclonii călători, iar noi ne ameţim singuri ca dervişii învîrtitori.

„Fireşte: *Statul tînăr, înfiinţat după împrejurări, are nevoe grabnică de o societate. Statul improvizat, în loc de a fi forma de echilibru al forţelor sociale la un moment dat, caută să fie fondul şi izvorul născător al acelor forţe. De unde statul ar trebui să fie rezultatul natural al societăţii, ne pomenim că societatea trebue să fie produsul artificial al statului. Statul improvizat*, simţind că păşeşte în gol, are nevoie numai decît de un razim pe ce să-şi pună piciorul; *îi trebuie neapărat o societate*, pentru liniştea lui, pentru asigurarea faţă cu el însuşi că existenţa lui are o raţiune mai temeinică decît norocul, poate necredincios, al cîtorva momente".

„*Neavînd aşa dar pe cine să-i impună lui reforme, se gîndeşte el mereu la dînsele;* neavînd o societate, care să-i ceară ceva după nevoile ei, *închipueşte el nişte nevoi sociale* cărora le decretează pe dibuite satisfacerea. El tot speră şi nu oboseşte a spera că va face să rezulte dela dînsul o societate etc."[1].

Iată exprimată mai bine poate, de cît oriunde, critica „liberalismului", concepţia junimiştilor, a lui Eminescu şi a socialiştilor,—şi care este un adevăr:—că formele, la noi, au premers fondului, că s'a importat o organizare politico-socială, corespunzătoare unei altfel de societăţi decît a noastră, unei societăţi în care clasa care dă tonul e o clasă,—cea „burgheză",—ce nu există la noi.

Şi Caragiale, neţinînd samă,—caşi socialiştii şi junimiştii, caşi Eminescu,—de faptul că liberalismul romîn tot a avut un substrat: burghezimea munteană, mai ales bucureşteană; că acest liberalism, pe lîngă că a fost *impus* de presiunea Europei, apoi a avut şi efecte bune, pe lîngă cele rele, şi că a fost, în orice caz, un pas spre progres,—ne ţinînd, zicem, samă de toate aceste lucruri, Caragiale a fost un duşman al „liberalismului" tot atît de intransigent şi de ireductibil caşi Eminescu, dar mai profund şi mai fără milă decît acest din urmă.

Şi nu e o întîmplare că Muntenia, lipsită de spiritul critic, a dat pe cel mai nemilos critic al „liberalismului".—Acolo, unde a apărut şi a înflorit liberalismul, acolo trebuia să apară şi criticul lui cel mai profund, căci numai un Muntean a putut avea ocazia să vadă liberalismul,—pe „Roşi",—în toată desfăşurarea aspectelor sale.

1. *Momente*, etc. p. 320.

Altădată, după 1840, a putut apare și în Moldova critică,—dar și franțuzită,—un critic social: Alecsandri. Acuma, acest critic nu putea apare decît în Muntenia. Și să se observe că și *școala*, pe care a format'o Caragiale, n'a avut nici un reprezentant în Moldova.—In Moldova n'au existat, sau n'au existat ca tipuri desăvîrșite, deci reprezentative, un Jupin Dumitrache, un Conu Leonida, un Farfuridi, un Rică Ventureanu, etc. „Comediile" lui Caragiale, ca să vorbim deocamdată numai de ele, sînt atît de „muntenești", încît și actorii, care au știut să le interpreteze mai bine, au fost, dacă nu mă înșel, toți Munteni. In Iași chiar, acel care a făcut creațiuni de neuitat din Jupin Dumitrache, din Conu Leonida, din Trahanache, a fost un Muntean, neuitatul Arceleanu. Și lucrul e firesc: Un actor, cînd interpretează un tip, în realitate îl *crează*, și orice creațiune presupune o îndelungată observație,—o observație fără voe, de toate zilele, care permite actorului de a memora mii de atitudini, din care, cași scriitorul, alege inconștient, sintetizînd observațiile sale în *creațiunea* sa.

Revenim.

Așa dar, Caragiale a criticat,—a „combătut" am putea zice,—*liberalismul*. *Aceasta* e semnificația socială și filozofică a „comediilor" sale. (Vom vedea că opera sa de mai tîrziu, „Momente" etc., are o altă semnificație).

S'a spus că marele nostru dramaturg a zugrăvit, în comediile sale, *mahalaua*. Dar aceasta nu este adevărat: Dacă personajele din *O noapte Furtunoasă*, din *Conu Leonida față cu reacțiunea* și din *D'ale Carnavalului* sînt mahalagii,—și încă pentru Rică Ventureanu trebue să facem excepție: el e un „intelectual",—apoi personagiile din comedia sa cea mai bună, din *O scrisoare pierdută*, nu sînt mahalagii. Trahanache e mare proprietar; nevasta lui o „damă mare"; Farfuridi, Brînzovenescu, Cațavencu, sînt advocați, sînt „intelectuali", cei dintăi doi împreună cu Trahanache sînt „stîlpii puterii" dintr'un oraș al țării; Tipătescu e un înalt funcționar și un om cult; Agamița Dandanache un stîlp al partidului liberal, etc.

Așa că, cel puțin despre *O scrisoare pierdută*, nici vorbă nu poate fi de zugrăvirea mahalalei. Despre o singură comedie, *D'ale carnavalului* (cu toate că conține frazele citate mai sus, în care se ridiculizează liberalismul), se poate spune, într'adevăr, că e zugrăvirea mahalalei. Această comedie are un aer deosebit,—am putea spune că face o figură aparte,—de celelalte comedii ale lui Caragiale, nu numai pentrucă este mai slabă, căci se bazează numai pe trucuri și pe vorbe de spirit, dar și pentrucă are altă semnificație: — adică n'are semnificația de a fi o șarjă *directă* împotriva liberalismului, ci, dacă voiți s'o legați cu liberalismul, una foarte *indirectă*: întrucît psihologia personajelor și limbajul lor sînt efecte *și* ale stării nouă de lucruri, introdusă de liberali.

Deși personajele din *O noapte furtunoasă* și din *Conu Leonida față cu reacțiunea* sînt mahalagii, aceste două comedii sînt pentru toată lumea de *același fel*, din aceiași familie, au aceiași semnificație cași *O scrisoare pierdută*, în care personajele nu-s recrutate din mahala.

Prin ce lucru, atunci, toate aceste personaje, și din mahala și din clasele de sus, sînt la fel de stupide?—Apoi prin starea de lucruri pe care o reprezintă, prin concepția și atitudinea lor politică, așa cum știu ele să o priceapă, să o exprime, să o manifesteze,—prin *liberalismul* lor.

In aceste comedii, Caragiale biciuește o concepție, s'ar putea zice un partid. Și dacă acei, *prin care* biciuește acea concepție și acel partid, sînt uneori mahalagii, aceasta e altă vorbă. Ați văzut că ei pot fi și din clase foarte innalte.—In *O noapte furtunoasă* și în *Conu Leonida față cu reacțiunea*, Caragiale nu scrie *ca să* zugrăvească mahalaua, ci ca să biciuiască liberalismul, întocmai cași în *O scrisoare pierdută*.—Și dacă, în *O noapte furtunoasă* și în *Conu Leonida față cu reacțiunea*, Caragiale își ridiculizează personajele și pentru structura lor sufletească grosolană, și pentru acel „amestec de civilizație și orientalism" în purtarea lor zilnică,—le ridiculizează însă, *mai ales*, în ipostasul lor de reprezentanți ai liberalismului.

Și cu ce talent, și cu ce logică implacabilă!—Personajele din *O noapte furtunoasă* pe lîngă că au atît de frapant individualitatea lor, apoi sînt și atît de simbolice!—Jupîn Dumitrache este clasa cea nouă, creată de liberalismul romîn; Nae Ipingescu reprezintă formele nouă, „guvernămîntul"; Rică Ventureanu, în calitatea sa de redactor la „Vocea patriotului naționale", e quintesența intelectualismului liberal.—„Vocea patriotului *naționale*" dela „15/27 *Răpciune*", în care Nae Ipingescu cetește „Republica și Reacțiunea sau *Venitorele* și Trecutul" și în care e vorba de „*a mînca* dela datoriile, etc." !.... Nu vedeți aici pe liberalul, pe „Roșul" „pașoptist" cu limbajul lui latinist și franțuzit, împotriva căruia a luptat școala critică!—Dar *versurile* lui Rică Ventureanu adresate Ziței!... Nu vedeți pe poetul prost și ridicol, răsărit în urma introducerii stîngace a culturii apusene, pe poetul, împotriva căruia a luptat atîta d. Maiorescu!—Dar Zița, cu limba ei împestrițată de franțuzisme, care vorbește cu despreț despre „*milocanul* de Țîrcădău", bărbatul ei!... Nu vedeți în ea pe Gahița Rozmarinovici ori pe Coana Chirița a lui Alecsandri, pe femeia care a apucat să se „civilizeze" mai înnainte de bărbați!... Vă aduceți aminte că, vorbind de teatrul lui Alecsandri, am arătat cum femeile au fost mai primitoare de cultura străină decît bărbații. Și spuneam de pe atunci că „civilizația" pătrunzînd cu vremea tot mai jos în păturile sociale, Caragiale nu mai dă peste un amestec ridicol, de civilizație și barbarie, în clasele cele mai de sus, civilizate complect *în formă* acuma, ci în clasele mai de jos, ori în clasele de parveniți.

Am văzut că personajele din *O noapte furtunoasă* sînt simbolice. Dar și legătura între dînsele e simbolică. Jupîn Dumitrache, Nae Ipingescu și Rică Ventureanu se înțeleg perfect, se stimează,

toți au ca țintă a dușmăniei lor, și ca ciment al legăturii lor, ura împotriva „ciocoiului", și toți jură,—și sînt gata să facă și infamii,—în numele „sfintei constituții", pe care dealtminterelea n'o înțeleg, cum jupîn Dumitrache și Nae Ipingescu nu înțeleg nici lucrurile scrise în „Vocea patriotului națională" deși le admiră,—simbol, și acesta, al neînțelegerii formelor nouă, pe care le admiră.—In sfîrșit *coaliția* între aceste categorii *nouă*,—burghezime, organele guvernămîntului și intelectualitatea liberalismului,—e simbolizată admirabil prin expresia triumfătoare, prin recomandația supremă, cu care se fac cunoscute personajele unul altuia, la sfîrșitul piesei: *„E d'ai noștri!"*...

Numai pentru „scîrțai-scîrțai", cum îl credea Jupîn Dumitrache pe Rică, înainte de a-l ști cine e, numai pentru micul funcționar, *servitor* al clasei celei nouă, numai pentru acesta are Jupîn Dumitrache dispreț. „Scîrțai-scîrțai" nu e puterea intelectuală, ca Rică, nici cea guvernamentală, ca Nae Ipingescu, nici cea bănească ca Jupîn Dumitache: El e un „bagabont", un „coate goale". El nu e o pîrghie a nouăi stări de lucruri, ci un mititel șurub al mașinii.

In *Conul Leonida față cu reacțiunea*, Caragiale, voind să scoată un puternic efect comic, pune frazele cele mai războinic-revoluționare în gura unui personaj ridicol de fricos, care tremură și de umbra lui.—Pentru a face cît mai puternic contrastul între frica personajului și între „ideile" profesate de el, Caragiale le exagerează pe acestea din urmă. De aceia,—uzînd împărătește de toată permisia acordată satirei de a exagera,—Conu Leonida apare, în opera lui Caragiale, ca tipul extrem al „revoluționarului":—Conu Leonida e pur și simplu „republican",—și, dacă ar avea și el un „Galibardi", cu „o mie de volintiri", ar face din Romînia o republică. In această comedie, Caragiale ridiculizează aventura republicană dela Ploești. Comedia nu are o mare semnificație socială... cași aventura pe care o ridiculizează...

Comedia cea mai bună, pentrucă este o satiră mai adîncă a unui fenomen social mai important, este *O scrisoare pierdută*.—Aici ni se zugrăvește liberalismul romîn patruzecioptist în ultima i fază (1883), reprezentat, nu ca în *O noapte furtunoasă* prin masa anonimă ce forma substratul acestui liberalism, ci prin conducători.—In această comedie, Caragiali satirizează *numai* liberalismul, căci, cum am văzut, aci nu mai e vorba de o clasă,—mahalaua,—ori numai de anumite caractere ridicole, ori inteligenți obtuse.—Aici e vorba de *toate categoriile sociale*, care întrupează formele nouă, reprezentîndu-le: profesiile liberale, intelectualii, Farfuride, Brînzovenescu, Cațavencu, Tipătescu; proprietarii mari, Trahanache; politicianii de la centru ai partidului, Agamiță Dandanache; dăscălimea, Ionescu, Popescu; micii funcționari, Pristanda; cetățenii de ultima treaptă, Cetățeanul turmentat; femeile care fac politică, Zoe; însfîrșit, „alegători, public", adică toate clasele orășănești. Pe de altă parte, între aceste

personaje sînt și oameni deștepți, ca Tipătescu; și oameni șireți, dacă nu deștepți, cum e Cațavencu; și oameni proști, ca Trahanache, Farfuride, etc. Apoi, oameni morali, din punct de vedere al moralei personale, ca Trahanache, Farfuride poate, dar care, cînd e vorba de „politică", devin imorali, sau mai degrabă amorali; oameni imorali ca Tipătescu, Cațavencu, etc. Insfîrșit, din punct de vedere politic, unii, cea mai mare parte, mai puțin „subversivi"; alții „subversivi" în vorbe, cum e Cațavencu; alții, material pentru demagogia subversivă, ca Ionescu și Popescu (e o întreagă filozofie în numele ce le dă Caragiale acestor doi!); alții, unelte ale infamiei celor de sus, ca nenorocitul Pristanda; alții, materie inertă, ca Cetățeanul turmentat, care nu știe „cu cine să voteze"... Din această comedie lipsește „burghezul" liberal, Jupîn Dumitrache și poetul ridicol, Rică Venturеanu, pentruca galeria să fie completă.—In schimb, deși nu sînt puși în scenă, dar îi vedem și îi simțim și pe supremii guvernanți din capitală, care dau ordine să se comită toate infamiile spre a fi ales Agamiță Dandanache, pentru a salva pe o „persoană înnaltă", care a pierdut un bilet de dragoste....

Așa dar, tot felul de clase, tot felul de inteligențe, tot felul de caractere,—toți au ceva comun, prin care sînt și mizerabili și ridicoli, și acel ceva este liberalismul lor, sau, mai bine, noua stare de lucruri, datorită liberalismului romîn. Iar cel mai mizerabil, și singurul, care este umilit la urma urmei în această comedie, umilit *pentrucă nu reușește*, este Cațavencu.—Și cine este Cațavencu, care ține celebrul său discurs, în „anul de grație *1883*" cum zice el?—Cațavencu este un *„revizionist"*, antagonistul timidului revizionist, în realitate antirevizionist, Farfuridi.—Cațavencu, *revizionist*, în anul *1883* (cînd s'a făcut alegerea pentru camera revizionistă) simbolizează gruparea lui C. A. Rosetti.—Cel mai infam din piesă este întruparea curentului celui mai înnaintat, mai democratic, din fostul partid liberal, curentul rosettist. Și e semnificativ că el nu reușește: curentul revizionist, cum se știe, a fost în minoritate. Și Caragiale terfelește cu ultima cruzime această minoritate învinsă.

Și încă ceva. Acest *„demagogism"* al lui Cațavencu, prin care Caragiale a atacat și a ridiculizat pe C. A. Rosetti, e un procedeu cunoscut, de care am vorbit aiurea, cînd spuneam că cine combate cu insistență „demagogismul", o face cu dorința de a compromite democratismul.—Mai observați apoi, că această ură, îndreptată cu mai mare putere mai ales împotriva rosettismului, am văzut'o și la Eminescu. C. A. Rosetti a fost omul cel mai urît de cei din „dreapta"....

O scrisoare pierdută, fiind publicată în 1884, în vremea desbaterilor pentru revizuirea constituției, imediat după alegerea camerei revizioniste, este un pamflet de ocazie împotriva evenimentelor la ordinea zilei.

O noapte furtunoasă și *Conul Leonida față cu reacțiunea* sînt din 1879, iar *O scrisoare pierdută* din 1884. Va să zică, în

primele sale opere, Caragiale *luptă* exclusiv împotriva liberalismului. De acum încolo, opera lui Caragiale nu va mai avea această semnificaţie, el nu va mai porni teribila sa artilerie împotriva liberalismului.—Vom vedea împotriva cui.—Dar este interesant de observat, că lupta lui Caragiale excluziv împotriva liberalismului *roşu, patruzecioptist, revoluţionar*, încetează cu *O scrisoare pierdută* din *1884*, adică atunci cînd vechiul partid liberal se desfiinţează, cînd în partidele politice se face o turburare şi un haos, cînd partidele ajung să nu se mai deosebească mult, cînd nu mai poate fi vorba de „republicani" şi de „reacţionari", cînd încetează, cum am văzut, şi lupta d-lui Maiorescu şi lupta lui Alecsandri.—Şi să se mai observe un lucru: Caragiale a *criticat* liberalismul în aceiaşi vreme caşi Eminescu, caşi socialiştii.—Ce a urmat după aceia, nu ne mai interesează, conform planului nostru stabilit dela 'nceputul acestui studiu, de a nu merge cu cercetările noastre decît până la isprăvirea procesului de introducere a culturii străine, până la crearea statului romîn modern, care coincide şi cu *desăvîrşita* Unire a ţărilor romîne,—până după anii optzeci (1881 Regatul; 1884 sfărmarea partidului care a creat Romînia modernă, etc).

*

După aceasta, satira lui Caragiale îşi va schimba obiectivul. Începînd cu *D'ale Carnavalului* (1885), urmînd cu cîteva schiţe în *Convorbiri literare* şi isprăvind, mult mai tîrziu, cu acele minunate *Momente*, Caragiale va satiriza, în adevăr, *mahalaua*.—Dar trebue să ne înţelegem asupra acestui cuvînt. *Mahalaua*, pe care o satirizează Caragiale, nu e o categorie socială,—clasa de mici burgheji, de mici funcţionari, care stă în suburbie, şi ale cărei mijloace materiale, ca şi cele intelectuale, sînt restrînse. *Mahalaua*, pe care a satirizat'o Caragiale, e o categorie psihologică. E vorba de mahalaua intelectuală, în care intră oameni din toate categoriile sociale, în orice caz din multe categorii sociale: şi mici burghezi, şi funcţionari inferiori,—dar şi oameni bogaţi, sus puşi, şi funcţionari superiori, şi chiar, uneori, odrasle din clasa „nobilă".—In *25 de minute*, în *Telegrame*, în *Vizită*, în *Five o'clock*, în *Reportaj*, în *Boris Sarafoff!*, în *Ultima oară*, în *Atmosferă încărcată*, în *High-Life*, în *Cadou*, în *Diplomaţie*, în *Mici economii*, nu e vorba de clasa *socială* mahala. In aceste bucăţi, personajele sînt, toate, din lumea mare, dintre „stîlpii societăţii", uneori dintre oamenii, care sînt puşi pe ultima scară a situaţiei sociale, şi ca rang, şi ca avere.

Dar, cu toată această deosebire de clasă socială a personajelor, ele fac parte, toate, din aceiaşi categorie sufletească,—culturală mai bine, dacă se poate întrebuinţa acest cuvînt.—Cînd le cetim, toate schiţele lui Caragiale sînt de aceiaşi natură, au acelaşi aer, în ele se ridiculizează *acelaşi lucru*. Şi acest lucru este ridicolul, ce rezultă din neasimilarea civilizaţiei, din spoiala de civilizaţie, din contrastul între pretenţie şi între realitate, din

amestecul de civilizaţie şi de barbarie,—amestec manifestat în idei, în simţiri, în purtări şi în limbaj.

Limbajul, dialogul, este partea esenţială a acestor schiţe. Mai întâiu, pentrucă ele sînt foarte dramatice,—Caragiale fiind mai înainte de toate un dramaturg,—şi în genul dramatic limbajul are tot rolul: prin el se zugrăveşte personajul. Şi al doilea, pentrucă limbajul, prin incoherenţa şi împestriţarea lui, e de ajuns, el singur să ne arate şi incoherenţa ideilor unei societăţi informe, în stare de formare, şi acel amestec de civilizaţii,—redat prin amestecul de cuvinte vechi şi nouă, stîlcite, schimonosite, caşi ideile, pe care le reprezintă.

Dar toate personajele schiţelor sale fac parte din *clasele nouă*, din acele categorii de oameni, care au primit formele nouă şi le reprezintă, *le exercită*. Burghezimea mică *muntenească*, burghezimea mare, funcţionarii mici şi mari, gazetarii, etc. etc.—Şi de toate acestea cine este *vinovat?* Cine a făcut cu putinţă aceste lucruri?—Desigur, patruzecioptiştii, *liberalismul*. Aşa că, în *critica* mahalalei, Caragiale critică tot liberalismul, numai cît nu direct, ci *în efectele sale*.—Cu dispariţia patruzecioptismului, la 1884, dispare şi critica acestui patruzecioptism. Dar efectele lui rămîn, şi critica lui Caragiale, *acuma*, se îndreaptă asupra acestor efecte.

Este interesant, cum se oglindeşte în opera lui Caragiale infuziunea „civilizaţiei" nouă în diferitele pături sociale. Şi aceasta apare clar, dacă observăm cum se contagiază diferitele personaje de *limbajul cel nou*, simbolul formelor nouă neasimilate cu adevărat.—Această infuzie, de care vorbim, şi care vine de sus, dela conducători, se face, pe lîngă altele, mai cu samă prin politică, prin propaganda principiilor patruzecioptiste în presă mai ales,—şi prin literatura cea proastă. *O noapte furtunoasă* e caracteristică din acest punct de vedere. Observaţi, de pildă, pe Chiriac în convorbirea lui cu Nae Ipingescu şi cu Jupîn Dumitrache, unde e vorba de *afaceri publice*, de garda naţională şi de celelalte, de „izircit", de „rezonul la aşa motiv", etc., el vorbeşte în *limbajul cel nou*, ridicol. In vorbirea lui însă cu Veta, unde Chiriac nu mai este un ruaj al „statului", unde nu mai este vorba de afacerile publice, de formele nouă,—acolo el vorbeşte curat romîneşte, şi numai ici şi colo întrebuinţează cîte un cuvînt nou, ridicol. Această apariţie rară a cuvintelor ridicole acolo unde nu e vorba de afacerile publice, este o *contagiune!* Limbajul lui Chiriac calfă de cherestigiu, se contagiază de limbajul lui Chiriac, sergent în garda civică şi cetitor al „Vocei patriotului naţionale".... Şi iată-l şi pe Spiridon. El e candidat de calfă, de sergent în garda civică şi de cetitor al „Vocei".... El vorbeşte curat, dar, deja, a învăţat şi el cîteva expresii dela anturajul său... Vorbind de Rică, el ştie să-l numească: „persoana în chestie", „persoana Madam Ziţei", etc.—E interesant să comparăm pe Veta cu Ziţa. Ziţa a învăţat la pension, e o „fată romanţioasă", ceteşte romane de senzaţie,—„Dramele Parisului, cîte au eşit

toate le-am cetit", zice ea.—Aşa dar, ea a venit în... serioasă atingere cu „civilizaţia". Şi limbajul ei este cum îl ştiţi: „pamplezir", „alevua", „monşerul meu", etc. Veta însă, care se vede că n'a învăţat la pension, că nu ceteşte romane, care e romanţioasă într'un chip foarte practic,—ea vorbeşte curat romineşte, caşi Chiriac în ipostasul lui de calfă, dar, caşi Chiriac, e contagiată deja şi ea de limbajul nou, presură ici şi colo cîte o expresie nouă,—căci Veta, deşi nu face politică, ci gospodărie în marginea Bucureştilor, sufere şi ea influenţa anturajului ei: a lui jupîn Dumitrache, a lui Chiriac, a Ziţei.

Aşa dar: Patruzecioptiştii au creat pe Rică Ventureanu, „redactorul" ziarului, pe care-l ceteşte Jupîn Dumitrache; Rică a creat, prin ziarul său şi prin discursurile sale, pe Jupîn Dumitrache; Jupîn Dumitrache crează, prin influenţa sa, pe Veta.—Pe de altă parte, aceiaşi patruzecioptişti, aducînd cultura străină, au creat pe autorii de mahala şi pe organizatorii de pensioane; aceştia au creat pe Ziţa; Ziţa crează pe Veta. Iată lanţul!

Această „civilizaţie", aşa dar, străbătînd de sus în jos, a dat un aspect ridicol tuturor claselor,—şi acest ridicol este *mahalaua*, pe care o zugrăveşte Caragiale, mahalaua sufletească, recrutată din mai toate clasele.—Numai boerimea de sus, care a avut vreme şi posibilitate să-şi asimileze, *în formă*, această civilizaţie; şi ţărănimea, la care încă n'a ajuns, sau nu ajunsese „civilizaţia" aceasta pe vremea lui Caragiale,—numai aceste clase nu i-au dat contingent în opera sa satirică.—Acuma, evident, această „civilizaţie" străbate tot mai jos în păturile sociale: cu cît străbate mai jos, cu atîta unele pături sociale de sus pierd aspectul ridicol, şi cu atîta alte pături mai de jos, influenţîndu-se de această civilizaţie, iau acel aspect ridicol la rîndul lor.

Să ne oprim acum puţin, şi în treacăt, asupra cîtorva categorii de personaje din schiţele lui Caragiale, spre a vedea cum zugrăveşte el această „mahala", sau, mai bine, *ce* zugrăveşte, ce aspecte l'au frapat mai mult, ce învinuire aduce el acestei mahalale, de ce lucru, deci, face el răspunzător liberalismul romîn. Însfîrşit, cu alte cuvinte, spre a vedea ce sînt şi cum sînt aceste clase nouă, pe care se întemeiază formele nouă, în care trăim.

Mai întâiu, acuma, în schiţele sale, Caragiale zugrăveşte mai mult clasa mijlocie,—şi mai rar acea clasă zugrăvită în *Scrisoarea pierdută*. Bucăţi, ca *High-life*, ca *Five o'clock*, ca *Telegrame*, în care să zugrăvească pe „stîlpii puterii", sînt într'o proporţie redusă.—În majoritatea schiţelor sale, personajele sînt, mai ales, funcţionarii de toate felurile, care formează, de fapt, în mare parte mica noastră burghezie.

Aceşti oameni se numesc, mai toţi, Ionescu, Georgescu, Vasilescu, Popescu, Protopopescu, Iconomescu, adică oameni „fără strămoşi", cum se zice, feciorul lui Ion, al lui Gheorghe, al lui Vasile, feciorul popei, al protopopului, al iconomului, etc.

Aceste nume sînt foarte caracteristice. Ele arată, mai întâiu, joasa extracţie a personajelor,—invazia straturilor celor mai de

jos în viaţa socială, şi apoi lipsa de personalitate a acestor personaje, *insignifienţa* lor, caracterul de turmă. Aceste personaje, ridicate spre suprafaţă, sînt pasta amorfă, pe care formele nouă lasă aceiaşi pecete, pocită şi vulgară.

Şi, mai întâiu, toată această turmă este lipsită de interesele adevărate ale vieţii, umplîndu-şi, în chip mizerabil, golul sufletesc de fiinţe desrădăcinate, prin tot felul de îndeletniciri fără rost. Iată familia care se zbuciumă să petreacă o zi la Sinaia *(Tren de plăcere)*, zbucium din care nu profită decît doar madam' Georgescu, care ascultă, noaptea pe lună, „menuetul lui Pederaski", cîntat de ofiţerul de administraţie Mişu. Ori, iată, mai caracteristic, pe acei oameni *(De închiriat)*, care, în lipsă de altceva, de alte evenimente, se mută din jumătate în jumătate de an, fără alegere, în case şi mai rele decît cele unde au stat, stare sufletească ce culminează în acea hazlie întîmplare a acelor două cucoane, care au case alăturea făcute absolut la fel şi care, după ce oftează luni întregi că nu-şi pot închiria casele, invidiind pe toţi aceia care se mută cărîndu-şi penibil ciobурile, sfîrşesc prin a se muta una în locul alteia!—Această bucată, *De închiriat*, mai simbolizează apoi şi nestabilitatea, lipsa de viaţă aşezată, *zdruncinul* rezultat din introducerea formelor nouă... În altă bucată, *Caut casă*, Caragiale simbolizează această lipsă de viaţă aşezată prin casele de închiriat din Bucureşti şi, ca contrast, ca simbol al vieţii aşezate de altădată, evocă, cu atîta poezie, casa gospodărească de moda veche din Ploeşti, în care şi-a petrecut copilăria sa, casa lui Hagi Ilie (observaţi numele!), cu ogradă, cu grădină, cu cerdac mare, cu lilieci.

Această pătură socială e apoi şi proastă. Prostia aceasta, mai ales, formează obiectivul satirei lui Caragiale. Atîţia „amici" din opera sa, Lache, Mache, Tache, stăpîni pe cîteva cunoştinţi banale şi nerumegate, exprimate într'un stil ridicol de incoherent şi într'o limbă ridicolă de împestriţată, umplu paginile cele mai frumoase ale lui Caragiale. Cetiţi, de pildă, minunata *O lacună*.

Prostia aceasta, lipsa de cultură, mahalagismul acesta, Caragiale ni-l arată şi sub haina bogăţiei. În *Five o'clock*, barbaria şi vulgaritatea unor mahalagioaice ordinare se desfăşură într'un palat luxuos, plin de obiecte de artă scumpe. Această schiţă, mai mult decît oricare alta, ne arată cît e de uşor să-ţi asimilezi partea materială a civilizaţiei, dar cît e de greu s'o asimilezi pe cea sufletească... Ce n'avem noi! Toate instituţiile, toate darurile tecnicii moderne,—dar cine reprezintă acele instituţii! Cine se foloseşte de acele daruri!... Gîndiţi-vă, cît geniu omenesc presupune un tren,—şi cine, ce barbar primitiv se lăfăeşte într'un vagon-restaurant, în expresul care vine dela Craiova la Bucureşti...

Această pătură socială e şi adînc imorală. Caragiale are trei schiţe *(Cadou, Diplomaţie, Mici economii)*, în care ne arată cum bărbaţii îşi vînd femeile, fie pentru bani, fie pentru protecţie, care le aduce tot bani. Şi le vînd în modul cel mai natural, aşa că

am putea zice că barbaria merge până acolo, încît nu sînt imorali, ci, mai jos, amorali.

Aceiași imoralitate, căptușită de prostie, caracterizează și presa, acea instituție care este școala oamenilor maturi, care e menită să formeze opinia publică. *(Boris Sarafoff, Sinuciderea din str. Fidelității*, etc).

Și *aceștia* formează publicul romîn, clasa conștientă a țării, „țara legală“! — Aceștia sînt clasele nouă, create de *liberalism*! Iată opera liberalismului, masa pe care se sprijină organizarea statului romîn modern!, — pare a zice Caragiale.

Am văzut că, dacă în *O scrisoare pierdută* Caragiale ne arată pe conducători, — în *O noapte furtunoasă*, în persoana lui Jupîn Dumitrache, Caragiale ne arată pe cetățeanul, care formează masa noului regim... Dar Jupîn Dumitrache e un om simplu, el cunoaște cîteva fraze generale ale „demagogiei“ liberale... El reprezintă mai mult *temperamentul* masei anonime a păturii celei nouă. Iată însă acum, mai tîrziu, pe cetățeanul *conștient*, pe omul care se preocupă de toate problemele la ordinea zilei, pe acel care nu-și dă votul de loc în necunoștință de cauză, — pe un om, care are puterea critică de a găsi neajunsurile tuturor partidelor. E un alegător ideal, un om care nu-și va da votul, care nu va delega la conducerea țării pe orișicine, ci numai pe cine, în urma maturei sale judecăți asupra „situației“, îl va socoti vrednic să descurce lucrurile și să conducă cu ghibăcie carul statului... E „amicul Nae“, eroul din geniala schiță a lui Caragiale intitulată *Situațiunea*... Amicul Nae nu e numai un tip psihic, caracterizat prin aceia că, în momentul cînd îi naște femeia, interesul lui cel mai arzător este „situnția“ țării, ci și, și mai ales, un tip social, tipul mijlociu al cetățeanului alegător, care-și spune cuvîntul său în mod conștient. — Da, da! Toți fac politică conștientă acuma, toți au „opiniuni“. În admirabila, în geniala sa bucată *Atmosferă încărcată*, oricît se căznește un biet om pașnic să scape teafăr într'o zi de furtună politică, nu poate scăpa ne înjurat din toate părțile, căci în toate părțile dă peste oameni, cunoscuți sau necunoscuți, care au „opiniuni“ și care-l înjură pentru opiniile pe care nu le are, ori pentrucă n'are opinii...

Desigur că marele nostru satiric nu e un om bun. — O spun aceasta fără grijă, căci sînt convins că pentru el aceasta nu e un blam. — Să mă explic în ce constă *răutatea* lui Caragiale. Pe Caragiale, *în opera sa cu caracter social*, nu-l inspiră decît răul. Muza sa este răutatea, vulgaritatea și prostia contemporanilor săi. Și nu că vede lucrurile mai rele decît sînt, dar el *nu vede decît răul*. În opera sa socială el n'a zugrăvit decît stupiditatea omenească... Dar se va zice: „Așa e societatea pe care a zugrăvit'o. Fiind obiectiv, n'a putut s'o zugrăvească decît rea“... Dar nu e așa! Oare Miticii, Georgeștii și Protopopeștii n'au nimic omenesc în ei? Să fie ei numai proști, răi și, în cazul cel mai bun, sterilizați de adevărate sentimente omenești? — Am putea răspunde, mai întăiu, că *nu se poate* să existe oameni, care să n'aibă nimic omenesc. În opera cea mai naturalistă ori realistă, poate singura de acest fel, în opera lui Tolstoi, nu e nici un om numai rău (după cum nu e nici unul numai bun). Apoi, am putea să aducem ca mărturie oamenii vii, din viața reală. Există asemenea oameni, *numai răi*, cum ni-i zugrăvește Caragiale?

Amintiți-vă de bucata lui Brătescu *Intîmplare*, în care un Mitică, un tip de-al lui Caragiale, cu aceiași mentalitate și stil, ne apare ca un om cu sentimente așa de adînc și adevărat omenești, încît, cu un erou Caragealian, schița lui Brătescu ne scoate lacrămi. — Dar Brătescu are alt temperament...

Ba chiar și Caragiale are o bucată, o *singură* bucată, în care se vede o licărire, cel puțin, de bunătate în sufletul Miticilor și al Ioneștilor. E *Inspecțiune*. În această schiță vedem pe cîțiva Ionești și Mitici plini de milă pentru soarta unui casier, care dispare de frica unei inspecții ce trebuia să aibă loc adouazi...

Dar s'ar putea zice: „Caragiale e un satiric, și ca satiric n'a avut, n'a trebuit să aibă în vedere decît ceia ce merită satirizat, deci numai defectele și nici o calitate“... Am putea răspunde că, într'o satiră, biciuindu-se defectele *într'un om rău, sau în mai mulți*, pot încăpea și *alte personaje, care să nu fie rele*. Și am putea dovedi cu toți satiricii din lume.

Dar să zicem că e așa, că un satiric nu aduce în scenă decît defectele, decît ceia ce merită desprețuit...

Caragiale însă a scris și bucăți de altă natură, nu numai satire. A scris nuvele, o dramă, etc. Există în ele un singur personaj simpatic luat *din clasele nouă*, ori, în general, din clasele de sus? Afară de femeia *din Păcat*, care se îndrăgostește de seminarist și care trebuia *numaidecît* să fie simpatică, pentru economia nuvelei, și care, încă, face parte din *aristocrație*, din clasa de care Caragiale nu și-a bătut joc?

Nu, nu! Caragiale urăște, ori desprețuește prea mult clasa burgheză, clasele nouă, ca să poată vedea în vre-un *singur* reprezentant al ei acel „grăunte de aur“, care se găsește în orice om, de care vorbește nu știu ce scriitor. — După cum nu găsește nimic bun și folositor în formele nouă, tot așa el nu poate vedea nimic bun în indivizii, care susțin și reprezintă aceste forme nouă. — El urăște așa de mult clasa cea nouă, încît o prigonește, cum s'ar zice popular, până'n pînzele albe, — până în copiii ei mici, care sînt antipatici *(Domnul Goe, Vizită)*. Dacă n'am ști că prin *Domnul Goe* și prin *Vizită*, Caragiale satirizează-o *clasă socială*, dacă n'am ști că aceste două bucăți sînt tot literatură socială (și nu psihologică), atunci faptul că, de cîteori Caragiale a zugrăvit copii, i-a zugrăvit cu antipatie, ne-ar îndritui să credem că marele nostru scriitor nu numai că nu e un om bun, dar e chiar un om foarte rău, că, în aceste schițe, se răzbună de neplacerile ce le-o fi avut de la copii, care, prin neastîmpărul firesc al vrîstei lor, nu pot fi decît plicticoși și antipatici, cînd nu-i iubești. — Dar nu, încă odată: în aceste două schițe e vorba tot de clasa mizerabilă, pe care o urăște și o desprețuește atît de mult! —

Ba chiar şi *Bùbico*, să nu credeţi că arată antipatia lui Caragiale pentru cîni: *Bùbico e copilaşul* unei mahalagioaice, şi ceia ce-l *agasează* pe Caragiale e plăcerea mahalagioaicei, exprimată prin acele gingăşii: „zăhărel", „lăptic"...

*

Dar în numele cui se ridică Caragiale împotriva acestei lumi nouă, creaţiune a liberalismului? În numele cării concepţii, cărui sentiment? Şi, fiindcă e vorba de o anumită stare de lucruri, de o anumită clasă,—în numele cării stări de lucruri, a cării clase se ridică Caragiale, cînd ia biciul să lovească noua stare?

Ştiu că d. Maiorescu a afirmat, cu o siguranţă absolută, absenţa oricării tendinţi „politice" din comediile lui Caragiale:

„Căci pentru orice om cu mintea sănătoasă, zice d-sa, este evident că o comedie nu are nimic a face cu politica de partid, autorul îşi ia persoanele sale din lumea contimporană cum este, pune în evidenţă partea comică aşa cum o găseşte, şi *acelaşi Caragiale, care astă-zi îşi bate joc de fraza demagogică, şi-ar fi bătut eri joc de işlic şi tombateră şi îşi va bate joc mîne de fraza reacţionară*..." [1].

Lucru, pe care îl spune şi d. Gherea, cînd, bănuind lui Caragiale lipsa unui „ideal *înnalt*", care ar fi dat operei sale o mai mare valoare,—declară că: „*d. Caragiale e indiferent în materie politică*" [2].

Dacă e „indiferent în materie politică," atunci pentruce Caragiale n'a satirizat *măcar o dată, o singură atitudine reacţionară?*—D. Maiorescu zice că „*eri* Caragiale şi-ar fi bătut joc de işlic şi tombateră".... Vedeţi, aici e vorba: *eri! Poate* că „eri" şi-ar fi bătut joc de işlic şi tombateră, dacă „eri", cînd încă nu se introdusese liberalismul, Caragiale ar fi fost nemulţumit de işlic şi tombateră şi dacă, poate, ar fi sperat şi el în *viitorul* liberalism. Dar e vorba de „*azi*", cînd s'a introdus liberalismul şi cînd acest liberalism avea un adversar, pe restul işlicului şi al tombaterei de „eri"!... „Azi", Caragiale nu şi-a bătut joc decît de „demagogismul" liberal... „Eri," „azi" şi „mîne" ale d-lui Maiorescu n'au alt rost decît să încurce chestia!...[3].

Şi apoi,—şi în acest moment mă mir mai mult de d. Gherea,—e cu putinţă ca tocmai un om de impresionabilitatea, de vioiciunea, de inteligenţa extraordinară a lui Caragiale să n'aibă nici o opinie asupra vieţei sociale şi politice din ţara sa?—Cum,

1. *Critice*, II, p. 180.
2. *Studii critice*, I, p. 363.
3. Eu admit, dealtmintrelea, că cineva poate combate „azi", adică în aceiaşi vreme, şi revoluţionarismul şi reacţionarismul, cum s'a încercat, fără să reuşească, V. Alecsandri.—Dar atunci acel care satirizează e un „moderat", şi aceasta e o atitudine politică bine definită, care-şi găseşte şi ea satiricul-într'un revoluţionar, sau într'un reacţionar:—Scedrin, în mare parte din opera sa satirică, a biciuit „moderantismul".

cînd şi cel din urmă conţopist îşi are „soluţiile" sale, un om cu o atît de intensă viaţă intelectuală, ca marele nostru scriitor, să nu aibă nici o opinie în această „materie"?

Că marele nostru satiric n'a fost „indiferent în materie politică", că, dacă n'a avut „un *înnalt* ideal", cum zice d. Gherea, adică un ideal revoluţionar, a avut totuşi un ideal,—idealul conservator, poate reacţionar, cred că am arătat în cele ce preced.

Mai important este să ne întrebăm, (cum am făcut şi cînd a fost vorba de Eminescu, etc.) de unde izvorăşte conservatismul lui Caragiale, ce interese nesocotite ori jignite, ce dureri vorbesc în satira sa? Interesele claselor de jos, ori interesele boerimii vechi? Căci aceste clase extreme, dela baza şi din vîrful piramidei sociale, au fost jignite de noua stare de lucruri, care a favorizat clasele dela mijlocul piramidei, ca să isprăvim vorba tot cu această banală comparaţie.

Răspunsul nu e aşa de uşor de dat, ca în privinţa lui Eminescu şi a celorlalţi, de oarece aici nu mai avem de a face cu teoreticiani, ci cu un artist obiectiv care satirizează, dar care n'are cum arăta în numele cui anume satirizează.

Am putea să părăsim opera sa şi să găsim un răspuns în activitatea sa politică. Dar nu acesta poate fi sistemul nostru, căci voim să ne întemeem mai ales pe scrisele autorilor. Şi de altmintrelea, Caragiale n'a avut vre-o activitate politică pronunţată. El a fost cîndva, în vremea ce ne interesează, junimist, dar aceasta, dacă ne arată atitudinea sa *politică*, anti-liberală,—lucru ce-l cunoaştem din opera analizată mai sus,—nu ne poate spune nimic în privinţa intereselor sociale ce au vorbit în satira sa, căci, între junimişti, cum am văzut aiurea, pe lîngă reprezentanţii claselor boereşti, au fost mulţi, care reprezentau clasele de jos, lovite de noua stare de lucruri, şi care au fost atraşi de junimism nu din pricina „soluţiilor" economice ale junimismului, ci din pricina *criticii* ce o făcea junimismul stării nouă de lucruri. Între aceştia am văzut că a fost şi Eminescu....

Caragiale, cîndva, după 1890, a cochetat puţin cu socialismul. Mi se pare că a ţinut şi o conferinţă la clubul socialist din Bucureşti. Aceasta ne-ar spune ceva: *Intelectualii* de după 1880, reprezentanţi ai intereselor claselor de jos, ştim, au fost ori junimişti ori socialişti, cum am arătat mai sus.—Şi dacă junimistul Caragiale a oscilat un moment spre socialism, poate am putea avea dreptul să conchidem că el a fost un junimist de categoria a doua, de categoria lui Eminescu. La această încheere ne-ar duce şi faptul că Caragiale n'a făcut parte nici din *clasa* boerească, (ca d. Carp), nici din cea a mandarinatului profesiunilor liberale (ca d. Maiorescu)....

Dar avem o dovadă, *indirectă ce e drept*, chiar în opera sa literară, că marele nostru satiric face parte din categoria Eminescu, dintre intelectualii îndureraţi de mizeria claselor de jos şi, în special, a ţărănimii.

Cariera literară a lui Caragiale se împarte în trei perioade:

întăia e a *Comediilor*, în care atacă liberalismul. A doua, de care încă n'am vorbit, e a *Năpastei*, a *Făcliei de Paşti* şi a nuvelei *Păcat*. A treia, a *Momentelor* etc., cînd satirizează ***mahalaua***, produs al liberalismului.—Această operă întreagă se poate clasifica, apoi, în două categorii: în perioada întăia şi a treia Caragiale e un scriitor satiric; în perioada a doua, e un scriitor tragic.—Mai departe: ca satiric, Caragiale e un pictor de moravuri; ca tragic, un pictor de stări sufleteşti, cu alte cuvinte, satira sa e socială, tragedia sa e psihologică.

In *Năpasta* şi în *Păcat*, personajele sînt luate din clasa ţărănească. *Niciodată* în opera sa tragică el n'a luat personaje din clasele nouă, din „mahala".—In operele sale satirice, dimpotrivă, niciodată n'a luat personaje din clasa ţărănească.

Aşa dar, Caragiale nu şi-a bătut joc niciodată de ţărănime; iar cînd a scris tragedii, niciodată n'a crezut că mahalaua merită onoarea de a servi ca material pentru tragedie,—pentru sentimentele puternice, grave, serioase. Această onoare a făcut'o *numai* clasei ţărăneşti, nici măcar celeilalte clase „nobile", boerimii.

Acest lucru, singur, încă ar fi de ajuns, poate, să ne arate *încotro* a fost îndreptată simpatia lui Caragiale, în numele cui, a căror oameni *adevăraţi*, a făcut el procesul claselor celor nouă...

Dar nu e numai atîta. Acest om, care, am văzut, nu ne apare ca un om bun, cînd e vorba de clasele nouă, care nu a putut vedea, ca Brătescu-Voineşti, acel „grăunte de aur" în exemplarele din acele clase,—cînd e vorba de ţărănime, şi *numai atunci*, îl vedem într'o atitudine de simpatie pentru tipurile sale.—In *D. Goe*, în *Vizită*, etc. se ştie cu cîtă antipatie zugrăveşte Caragiale pe copii, pe mame, raporturile între copii şi mame, din clasele ce formează „mahalaua".—Cetiţi însă începutul nuvelei *Păcat*:

„Un băeţan voinic—barba deabia-i mijeşte, şi sub căciula de oae părul creţ şi des... şi nişte ochi bilnzi—şi mintos tînăr. Cînd a plecat de-acasă să meargă la Bucureşti p'atîţia ani în şcoli, mama lui,—de treabă femee!—l'a sărutat de-atîtea ori, i-a potrivit părul, i-a netezit căciula şi iar l'a sărutat şi i-a zis:

„Niţă, mamă, te duci frumos şi sănătos: să-ţi ajute Dumnezeu şi Maica Domnului să-mi vii înapoi tot aşa!"

„Şi cît era de cuminte bătrînica, nu s'a mai putut stăpîni.... a birui't'o plînsul. De multe ori a dat el să plece, şi ea l'a ţinut să-l mai mîngîie încă... etc"[1].

Ce departe sîntem de toate personajele şi întîmplările din *Momente*! Ce lume deosebită aici!

De sigur, Caragiale nu idealizează pe ţărani. Nu toţi sînt buni, dar chiar cînd sînt răi, sînt oameni adevăraţi. Dragomir din *Năpasta* e un asasin,—nu-i vorbă, un criminal *pasional*!—Ileana din *Păcat* e o fiinţă crudă!... Dar nimene nu e ridicol!

1 *Nuvele, Povestiri*, ed. „Minerva", p. 21.

Caragiale n'a găsit, n'a văzut, *nu l'a lăsat inima* să vadă ridicolul în viaţa ţărănimii,—cum n'a găsit, n'a văzut, nu l'a lăsat inima să vadă ceva omenesc în viaţa claselor nouă....

Dar să mergem mai departe.

Şi în *Năpasta* şi, şi mai cu samă, în *Păcat*, Caragiale pune faţă'n faţă ţărănimea cu clasele orăşeneşti.—Cînd toată „societatea" dintr'un orăşel, senatori, magistraţi, ofiţeri, burghezi, îşi fac o plăcere proastă şi crudă din scalîmbăturile neruşinate ale perversului vagabond orfan, în vrîstă de vre-o opt, nouă ani, Mitu Boerul,—numai „o ţărancă bătrînă, care e'n rîndul întăiu al spectatorilor, ruşinată de refremul pe care copilul i-l aruncă ei cu o intenţie diabolică, îşi caută loc să scape de privirile întoarse asupră-i" şi, *singură ea*, plină de milă, „se 'nchină şi zice depărtîndu-se:

— Cine ştie ce păcate! Să ferească Dumnezeu pe orice copil".

Şi pe cînd „oamenii de societate", lacomi de acest spectacol infam, încurajează pe micul pervers:—„Domnul senator îl tratează cu cafea şi rom. Alt „amic" îl îmbie încă cu un păhărel.., şi încă unul..."—numai un preot de sat, popa Niţă, „cu pumnii încleştaţi se sui pe trotuar şi apostrofă, cu accentul celei mai mari indignări, pe cei ce rîdeau:

— E păcat, Domnilor! gîndiţi-vă! Creştini!... Frumos!.... Mare păcat!"[1]

...Şi popa Niţă, să se bage de samă, nu ştia încă cine e Mitu Boerul. El află mai tîrziu[2].

Dar mai este un lucru, atît în *Năpasta* cît şi în *Păcat*, un lucru, care îi stă la inimă lui Caragiale, căci îl utilizează in ambele bucăţi şi îl prezintă cu multă insistenţă şi cu o indignare abia conţinută de obiectivitatea ce-i impun condiţiile artei. E vorba de *justiţia* celor de sus faţă cu ţărănimea.

In *Momente*, unde e vorba de clasele nouă, cînd atinge justiţia, ca in *Boris Sarafoff*, Caragiale numai o ridiculizează... Ce-i pasă pare-că, de chipul cum se face justiţia între *dînşii*, cei din „mahala".... Cînd e vorba însă de ţărănime, Caragiale nu mai rîde...

Cine n'a tremurat de indignare, ori n'a plîns de milă, la *Năpasta*, de suferinţele bietului Ion nebunul, o victimă a unei erori judiciare, căruia i s'a smuls prin bătae, la instrucţie, mărturisiri neadevărate, care l'au dus la ocnă şi la nebunie?

Dar în *Păcat* Caragiale insistă pe larg asupra injustiţiei justiţiei, cînd e vorba de ţărani, făcînd o amară critică socială. Şi, în acelaşi timp, arătînd imoralitatea şi venalitatea justiţiei *lor*, celor din oraş, faţă cu cinstea şi omenia celor dela sate, mai arată încă odată, şi prin aceasta, infamia celor de sus faţă cu

1 *Nuvele, Povestiri*, p. 31, 32.

2 Să se compare acest preot, *preotul de sat*, cu popa Pripici, din *O scrisoare pierdută*, cu popa Pelcu, din *Art. 214*, *preoţi de oraş*.

cei de jos, îşi mai arată încă odată antipatia sa faţă cu unii şi simpatia faţă cu ceilalţi.

Şi, în adevăr, pe cînd popa Niţă face o faptă bună şi morală, stringînd băetul depe drumuri, „societatea bună" din oraş, privată de o „plăcere", găseşte în *procuror*, privat şi el de această plăcere, unealta prin care să se răzbune împotriva popei că le-a răpit această distracţie... Şi procurorul, în numele legii, răstindu-se la popă, cît pe ce să „scape" pe Mitu de... abuzul ce-l făcuse popa de a-i... răpi libertatea de a muri beat sub un gard, dacă cumătrului Cuţiteiu, om cunoscător cum stau lucrurile la tîrg, nu i-ar fi venit buna idee de a învăţa pe popă să corupă prin bani „integritatea" procurorului care, nu numai că se moae, dînd procesului verbal o altă încheere, în favoarea popei, ci ţine şi un discurs, la masă, lăudind „caritatea acestui om de bine", popa... (Mai tîrziu, procurorul acesta devine prefect, reprezentantul, deci, în judeţ al puterii centrale, al statului romîn modern !)

Dar în această nuvelă, Caragiale înnegreşte pe conducători cu tot negrul paletei sale, numai ca să facă cît mai teribil contrastul între omenia celor dela ţară şi infamia conducătorilor. Lui Caragiale nu-i este de ajuns că procurorul e atît de vulgar venal ; el mai introduce în nuvelă şi pe poliţaiul oraşului, care e un escroc laş : Cînd preotul se duce la prefect (fostul procuror), pentru a-i cere un serviciu şi cînd leşină,—poliţaiul, în timpul leşinului, îi fură din buzunar punga cu bani... cu banii, pe care preotul îi adusese ca să cîştige favoarea prefectului. — Dacă din punct de vedere artistic, această îngrămădire de infamii poate fi un defect, —şi o lipsă de realism,— apoi din punct de vedere al concepţiei sociale a lui Caragiale, ea e foarte interesantă, foarte caracteristică şi foarte eloquentă.

Relaţia aceasta dintre clasele de sus şi ţărănime,—antipatia pentru cele dintîiu şi simpatia pentru cea din urmă,—Caragiale le-a exprimat şi direct, o singură dată, în unicul său articol politico-social, din care am mai citat, *Politică şi Cultură* :

„Această lume de strînsură [clasele de sus] mişună aci d'asupra unui element etnic hotărît. Sub tot acest Babel, există o limbă romînească, care-şi are geniul ei ; sub toată această vultoare veşnic mişcătoare, există un popor statornic, care-şi are calităţile şi defectele lui specifice, bunul lui simţ, o istorie plină de suferinţe, nevoi, simţiri şi gîndiri proprii".[1]

Încă odată: din viaţa acestui popor a extras el tragedia, din viaţa „strînsurii" comedia vieţii romîneşti.

Amintesc, în treacăt, şi cele spuse de Caragiale acum, în „1907", în broşura sa, în care dă ca soluţie desfiinţarea stării actuale şi *chemarea ţării* ca să spună ea ce vrea,—iasă ce-o eşi din voinţa ei...

1 *Momente*, etc. p. 323.

Din toate acestea, la un loc, se pare că am avea dreptate, dacă am conclude că junimistul Caragiale a satirizat, în opera sa, noua stare de lucruri, mişcat de „suferinţele şi nevoile" claselor de jos, mai ales ale ţărănimii.

...Mai ales ale ţărănimii, căci „mica burghezie" din Muntenia, mai ales din oraşele „revoluţionare" Bucureşti şi Ploeşti, a fost un instrument în mînile patruzecioptiştilor şi a căpătat imediat şi ea fizionomia şi atitudinea *modernă*, aşa cum apare în schiţele lui Caragiale. [1]

Şi, poate, din cauză că l'a durut inima mai cu samă de ţărănime, care *pe atunci* n'avea de suferit dela Evrei, şi nu de mica burghezie, poate din cauza aceasta Caragiale n'a fost antisemit... Dacă nu cumva din cauza, ori *şi* din cauza că, acestei puternice inteligenţi antisemitismul i-a repugnat ca o manifestare instinctivă, aproape zoologică ; că acest nobil intelectual n'a voit să aibă nimic comun cu băcanul din colţ, cum se zice, furios că e concurat de Evreii mai aprigi în lupta pentru traiu...

E inutil să mai facem aici aprecierile noastre asupra atitudinii ce a avut Caragiale în faţa evenimentelor istorice, care au transformat Romînia,—căci n'am face decît să repetăm ceia ce am spus despre Eminescu şi despre socialişti.

Caragiale, caşi aceştia, reprezintă critica socială extremă a liberalismului, făcută în numele celor mici şi obijduiţi de formele nouă.

G. Ibrăileanu

---

1 O altfel de mică burghezie, rămasă în stare mai patriarhală, pentrucă a rămas departe de influenţa Bucureştilor, zugrăveşte Sadoveanu din Fălticeni în opera sa.

LA HORĂ.

— Bădișor cu părul nins,
Printre fete ce te-ai prins?
— De cînd lumea-s buni vecini
Trandafirii lîngă crini!

— Printre fete ce te 'ncurci,
Cînd de-abia te ții pe furci?
— Lupul părul ș'a schimba,
Iar năravul, ba!

— Fost-ai, lupe, cînd ai fost,
Azi la horă tu n'ai rost!
— Nu vă fie cu bănat,
Grăp și eu unde-am arat!

CUMPĂNĂ.

A morții cumpănă și-a vieții
Sortită, dragă, ți-a fost ție,
Căci dacă ochii tăi omoară,
Gurița ta din morți învie.

Să nu-mi mai spui dar că-i o șagă,
Ori numai toană de poet,
Dorința mea să mor odată
Ca să pot fi iar înviet!

CE-I AMORUL?

Ce-i amorul?—Dulce vrajă
Ține calea tuturor
Și ne 'ntinde, cu otravă,
Un pahar ispititor.

Să fugim?... Însă puzderii
Ne împresură vrăjmașii:
Vin din spete toți strămoșii,
Către ea ne trag urmașii.

ÎN GARĂ.

A sunat a treia oară,
Gata-i trenul ca să plece
Însă dorul meu de ducă
Nici un tren nu-l mai întrece.

Ori de cîteori spre dînsa
Plec la drumul meu cel lung,
Dorul meu tot crește, crește,
Parcă n'am să mai ajung!

EPILOG.

Gura ei de cît zaharul
Mult mai dulce mi se pare,
Mijlocelu-i m'amețește
Ca Jamaica cea mai tare

Și i-s ochii mult mai limpezi
De cît apa.—Epilogul?...
Voi lăsați mă în pace
Să-mi prepar în tihnă grogul!

ROMANE.

Pentru ce roman să fie
Decorată doamna Stea?
Cite face—nu le scrie;
Cite scrie—nu-s de ea!

STROFĂ.

Dinții ei sint versuri albe:
Ride ea?—parcă scandează;
Iar gurița-i strofa 'n care
Buzele rimează.

EU CÎNT...

Eu cînt iubirea sănătoasă,
Sfirșitul ei, și cum începe:
Copiii n'au cum mă 'nțelege,
Bătrinii nu m'or mai pricepe;

Iar tu, ce zbori prin lumi albastre,
Luat pe-aripa poeziei....
Nu mă căta 'n abecedare,
Nici în bugetu-Academiei!

Gh. din Moldova.

Industria și Igiena

Până în ultimii timpi, Igiena industrială, această ramură a Medicinei, eminamente socială, își găsea puținele și singurele elemente de informație, în observațiunile medicale ale unor medici practiciani celebri sau obscuri, observațiuni culese în diferite epoce.

Observațiunile aceste izolate sau grupate, concernind uneori cazuri sporadice și semnalate numai din cauza gravității și a rarității lor, iar alte ori concernând un întreg de cazuri asemănătoare, care atrăsese atențiunea medicului, toate aceste observațiuni au servit ca fundament vulgarizatorilor mari ai Igienei profesionale.

Și dacă n'am aminti de un *Fourcroy*, de un *Ramazzini*, ci numai de autori recenți ca *Layet*, *Proust*, *Napias*, ne-ar fi destul pentru a arăta cam cine au fost aceia, care au ilustrat opera de vulgarizare de care am vorbit mai sus. Utilitatea tratatelor lor clasice e mare, căci enumărând maladiile profesionale, cu cauzele lor și modul lor de prevenire, atît patronii cît și lucrătorii ar fi luminați asupra unui pericol existent sau care ar putea surveni, cînd indolența unora sau ignoranța altora nu constitue o simplă ficțiune ci realitatea.

In țările civilizate s'a ținut samă de avertismentul pe care oamenii științei l'au dat sus și tare, și nu puține au fost cazurile cînd, în industriile cele mai nesănătoase, condițiunile igienice au fost ameliorate din inițiativa celor interesați.

Acolo, odată cu progresul ideilor democratice s'au ivit din ce în ce mai mare măsură și preocupațiunile mai mult sau mai puțin umanitare, în ce privește *viața lucrătorilor în atelierele și stabilimentele industriale*.

Aceste preocupațiuni n'au fost numai ale medicilor, ale oamenilor obișnuiți, prin însăși profesiunea lor, să vadă mai mult și mai des, atît accidentele de muncă cît și maladiile profesionale, care decurg în mod natural de condițiunile în care se face munca, de felul traiului lucrătorilor în ateliere și fabrici.

Nu, acestea au fost și preocupațiuneie diferitelor parlamente ale Europei și ale Americei, ale tuturor țărilor, care nu sufăr de *fobia socialismului*.

Ast-fel toate țările industriale au adoptat succesiv legi și regulamente destinate a protegui munca, atît a femeilor și a copiilor, cît și a lucrătorilor adulți. Pentru aceasta n'am decît să citez legile din 1874, 1892 și 1893 în Franța; 1877 în Elveția; 1878 și 1891 în Anglia; 1881 în Suedia; 1882 și 1890 în Rusia; 1883 și 1891 în Germania, 1884 și 1885 în Ungaria și Austria, 1886 în Italia, 1889 în Belgia și Olanda și 1892 în Norvegia.

Și tocmai din operele de igienă industrială, care și ele nu erau decît rezultatul unor observațiuni personale, legislatorii s'au inspirat în legiferările lor; acolo au găsit enumerate cele mai răspîndite insalubrități în ateliere și uzine, acolo au găsit și măsurile profilactice, care se impuneau.

Dacă aceste măsuri cum ar fi curățenia localurilor, ventilarea, îndepărtarea pulberelor; a gazelor și vaporilor toxici, interzicerea de a mînca în ateliere, purtarea unor anumite vestminte în timpul lucrului și obligațiunea de a instala vestiare și lavabouri, pentru a asigura curățenia individuală, dacă aceste măsuri ar fi riguros și de toți observate, cu drept cuvînt zice Chantemesse, ele ar produce o îmbunătățire extraordinară a sănătății lucrătorilor. Iar în cea ce privește profilaxia tuberculozei cu deosebire, aceste măsuri ar realiza cea mai mare parte din cea ce putem aștepta în timpul de față dela Igienă.

Ar fi de ajuns a mai adăoga un mic număr de măsuri particulare industriilor cele mai periculoase, pentru ca și acestea să fie asanate în cea mai largă măsură.

In țările străine, capii industriilor mari au cedat cerințelor imperioase ale Igienei, iar progresul, care s'a realizat în această categorie de stabilimente, e considerabil. In schimb însă, nici acolo, rezistența micilor patroni, care sînt de altfel destul de numeroși, n'a fost completamente înlăturată, din mai multe cauze:

1. Pentru această categorie de patroni, cea mai mică cheltuială se părea împovorătoare, neputîndu-se transforma acele maghernițe, care serveau de atelier sau fabrică, ci și de locuință proprie, ba încă uneori se mai găsesc și alți locatari. Al 2-lea: insalubritatea atelierelor vecine e la fel, așa că toți n'au să se teamă de nici o concurență și al 3-lea: stabilimentele de această categorie sînt prea numeroase, pentruca inspectorul să le poată controla destul de des, luînd contra lor măsurile, pe care împrejurarea le dictează, așa că neputînd lovi în toți, conștiința îl împiedică de a lovi numai într'unii.

La întrebarea firească ce trebue să faci în acest caz: „De ce guvernul nu întreprinde o acțiune judiciară contra tuturor deliquenților", iată ce răspunde Chantemesse et Mosny. „Il est permis de penser que c'est parcequ'il sent que personne ne le soutiendrait jusqu'au bout dans cette lutte, ni les ouvriers, dont il prendrait la défense en troublant leurs habitudes, ni les juges, ni l'opinion publique, ni même l'unanimité des hygiénistes! Car l'hygiène industrielle nous enseigne bien que les prescriptions

violées ont pour but de protéger la santé des ouvriers contre telle ou telle insalubrité, qui c'est produite, et peut se produire, dans telle ou telle circonstance, mais quant à la fréquence ou à la gravité du peril que court de ce chef une population ouvrière déterminée, voilà ce qu'il faudrait alléguer pour justifier des mesures coércitives".

Ast-fel sînt condițiunile, în care se găsesc cele mai multe industrii din Europa și din continentul nou, în ce privește starea lor igienică și raportul lor cu statul din punctul de vedere al legiferărei igienei. Și aceasta e judecata oamenilor științii, a autorităților medicale, în ce privește imposibilitatea, oare-cum relativă a statului de a lua măsuri absolut coercitive.

La noi însă, industria de-abia începătoare, e încă în fașă; statul caută s'o proteagă, dar de datoria statului e să proteagă odată cu industria și sănătatea și viața lucrătorilor și viitorul urmașilor.

La noi, industria mică sau situația micilor patroni nu e de loc la fel cu aceea a industriașilor de aceiaș categorie din străinătate; la noi nu se realizează nici una din condițiunile arătate mai sus. Iar în ce privește condițiunea III-a cu deosebire e remediabilă, căci nici unul din patronii mari și mici n'ar putea scăpa de subcontrolul apropiat și cît mai continuu al inspectorului, avînd în vedere numărul relativ restrîns al atelierelor și stabilimentelor noastre industriale.

In acest stadiu începător al industriei noastre, statului îi incumbă datoria a legifera și supraveghea, a legifera și complecta legile și regulamentele sale, pe măsură ce noui rele, ce noui pericole se semnalează.

A îngrădi funcționarea industriilor cu toată garanția necesară pentru patron de o parte, pentru lucrător și restul societății de alta, trebue să fie o preocupare, a cărei executare, niciodată nu se poate lăsa de azi pe mîine, și lucrul e mai ușor, cum am zis, acum de cît mai tîrziu.

Lăsînd la o parte aceste considerațiuni, voi căuta să pun în lumină un punct de o mare importanță igienica-socială, punct, care a constituit un cap de acuzare, ce ni s'a adus, în urma raportului înaintat Direcției generale a Serviciului sanitar, asupra fabricelor dintr'un oraș industrial.

Ast-fel, despre una din fabrici, ziceam în acel raport: „In primul rînd țin a reproduce o notă caracteristică din regulamentul interior al acestei fabrici și anume: lucrătorii sînt ținuți a se supune și la ore de lucru suplimentare dacă trebuința va cere, pentru care se va plăti în proporția timpului întrebuințat.". Iar mai departe ziceam: „Logic, și omenesc ar fi ca, pentru un surplus de muncă după cele 11 ore reglementare, surplus, care reclamă o îndoită energie ca și o îndoită sleire a forțelor individului, plata să se facă după un tarif mai ridicat, abstracție făcînd de alt-fel de faptul că acest articol de regulament așa cum e el alcătuit, constitue așa mi se pare mie, un atentat la libertatea individuală".

De reţinut e că la acea fabrică, în numărul celor 60—70 lucrători, intrau şi 7—8 minori (adică copii între 14—16 ani).

Iar la o altă fabrică de aceiaşi categorie, citām din regulamentul ei § 21, care sună: „Cînd interesul o va cere, proprietarul fabricei are dreptul de a face să lucreze atît pe timpul normal de lucru cât şi în zilele de Duminică şi Sărbători, pentru care li se va plăti salarul obişnuit. Toţi lucrătorii sînt obligaţi, fără cea mai mică împotrivire, a se supune acestei dispoziţiuni etc. etc." Şi aci între cei 40—50 lucrători erau şi minori.

Pentru că am semnalat cele mai de sus, am fost acuzat că mi-am depăşit atribuţiunea mea de medic anchetor, ocupîndu-mă de chestiuni, care nu mă privesc, iar oamenii, prieteni ai altor interese, decît cele ale societăţei mari, m'au acuzat pentru acest act, de socialism, de anarhism, m-au denunţat ca un om, care mă folosesc de medicină ca de un pretext, neurmărind altceva decît răsturnarea actualei alcătuiri sociale ! !...

Cu alte cuvinte ridicînd în ţară la noi chestiunea limitărei duratei muncei în industriile insalubre şi oprindu-mă la o soluţie logică, am făcut un act neştiinţific, sau am făcut un act anarhic ? Să vedem.

De toţi igieniştii e admis în chip irefutabil, că oboseala, surmenajul au o reală şi însemnată influenţă asupra dezvoltărei şi gravităţei maladiilor profesionale.

Oricum, aceste maladii sînt mai puţin frequente şi mai benigne în stabilimentele unde durata muncei e redusă şi unde repauzurile sînt bine stabilite. Nu rare ori se vede în atelierele insalubre o durată de lucru superioară celei ce se observă în cea mai mare parte a celorlalte ateliere.

Anumite legislaţiuni străine prevăd în mod expres cazul şi dau drept guvernului ca să intervină. Astfel articolul *120* din *Gewerbeordnung* german sună: „O deciziune a consiliului federal poate, pentru industriile, în care durata exagerată a zilei de lucru compromite sănătatea lucrătorilor, să determine durata, începutul, sfîrşitul zilei de lucru şi repauzurile de acordat; acest consiliu poate să formuleze ordonanţele necesare la aplicaţiunea acestor prescripţiuni.

La noi, după cum am văzut mai sus, la acelaş regim de muncă, la aceleaşi condiţiuni de lucru sînt supuşi şi copii de 14—18 ani şi adulţi; statul nu poate legifera zic unii, iar mie nu-mi e dat să mă amestec în această parte. Statul nu poate legifera, iar fabricantul legiferează ca-n Turcia primitivă, reglementează riguros condiţiunile de muncă. Fabricantul e cel puternic, deci, iarăşi „la raison du plus fort est toujours la meilleure".

La congresul de Igienă şi Demografie dela Buda-Pesta, din 1895, *Rolh* a schiţat în linii generale reglementaţiunea raţională a igienei muncei, iar ideile lui Roth au fost primite cu tot entuziasmul necesar. Iată moţiunea adoptată de congres şi exprimând ideile marelui igienist:

1) Durata muncei trebue să fie cu atît mai scurtă, cu cît ocupaţiunea profesională este mai periculoasă sau exige mai multă sforţare fizică sau intelectuală.

2) Durata muncei trebue să fie cu atît mai scurtă, cu cît organismul lucrătorului e mai puţin desvoltat şi oferă o mai mică rezistenţă.

3) Trebue să se interzică femeilor şi lucrătorilor tineri orice lucrare, care necesită sforţări corporale mari, profesiunile unde sănătatea lor poate să fie compromisă prin substanţe toxice sau materii cuprinzînd multe pulberi, şi acelea, care cer o atenţiune specială şi susţinută.

4) Trebue să se întindă protecţiunea, care se opreşte acum la adolescenţii de 16 ani (e vorba de Germania) până la acei care au mai puţin de 18 ani.

5) Munca zilnică nu poate depăşi o anumită durată, chiar dacă nu exige nici un surmenaj fizic sau intelectual şi nici nu prezintă nici un pericol serios.

6) Dacă s'ar fixa un maximum de ore de muncă, durata de 10 ore pe zi ar corespunde în general la condiţiunile actuale, o durată mai lungă nu e de dorit nici în interesul lucrătorilor, nici în interesul patronilor.

7) E absolut necesar ca lucrătorii tineri să aibă în timpul muncei lor, pe lîngă repausul dela prînz, întreruperi regulate şi controlate dimineaţa şi după amează. Şi ar fi de dorit, ca acest repaus să fie întrebuinţat, pe cît e posibil, la exerciţii gimnastice şi mişcări, mai ales în fabricele, unde lucrătorii păstrează tot timpul aceiaşi atitudine în timpul lucrului. Ar trebui asemenea ca să fie la dispoziţia tinerilor lucrători localuri convenabile pentru vreme rea. Ar fi contrariu intereselor lor, dacă repauzul de dimineaţă şi de după amează, ar fi suprimat şi înlocuit cu prelungirea celui dela amează.—Trebue ca lucrătorii adulţi să aibă un repaus de cel puţin o oră la prînz; dacă durata muncei neîntrerupte depăşeşte patru ore şi durata totală opt ore pe zi, trebue să se stabilească repausuri suplimentare.

Cetind această reglementaţiune raţională vedem clar, cît de înapoiate sînt multe naţiuni şi în special a noastră.

Mă ocup în acest articol mai mult de numărul orelor de muncă şi modul executărei ei, pentruca să se facă cît mai multă lumină în mintea acelora, care socotesc că aceasta ar fi o chestiune străină de medicină, de igienă.

Fiziologiceşte vorbind, e ştiut, că dacă lucrul se prelungeşte chiar cu intervale de repaus, senzaţia de oboseală se acumulează tot mai mult şi devine din ce în ce mai intensă, rămânind totuşi suportabilă; dar la un moment dat, care coincide de obiceiu cu sfîrşitul zilei, individul trage la odihna muşchilor, cum trage la somn.

Încetează atunci orice activitate timp de mai multe ore, şi dacă acest repaus are o durată suficientă, a doua zi individul se deşteaptă vioi, gata să reînceapă munca. Va să zică, el a trecut

printr'o stare de *oboseală normală*, oboseală care e favorabilă sănătăţei fizice şi morale a individului, cînd e moderată, cum se intimplă şi cu oboseala intelectuală.

Cînd însă oboseşte corpul în chip excepţional, cînd ceri încontinuu maşinei animale mai mult decît trebue să'ţi dee, atunci se intimplă, că durata obişnuită a repausului nu-i suficientă pentru a repara o asemenea oboseală, atunci chiar după un repaos mai lung decît de obiceiu, individul se scoală obosit, iar sentimentul de oboseală nu dispare, decît după mai multe zile de viaţă regulată.

Cercetările experimentale ale lui *Charrin* şi *Roger* au dovedit în mod neîndoios legătura strinsă, care există între surmenaj şi tuberculoză, aşa că d. *Lafeuille*, cu multă dreptate, zicea la congresul de tuberculoză, ţinut la Paris la 1905. „Le surmenage chronique doit être compris au nombre des facteurs les plus importants de l'étiologie de la tuberculose. Les troubles produits par le surmenage chronique sont l'indice d'une véritable déchéance organique, qui prépare admirablement le terrain à l'infection tuberculeuse, que celle-ci soit le résultat d'une contagion éventuelle ou le réveil d'un de ces foyers dont l'anatomie pathologique a démontré l'extrême fréquence".

Lucrul acesta priveşte cu deosebire pe lucrătorul nostru din fabrici, care de cele mai multe ori e un imigrat în centrele industriale, un fel de copac desrădăcinat, obişnuit cu aerul liber al cîmpului, cu soarele binefăcător, cu orizontul deschis, şi care apoi işi închide traiul în locuinţe strimte şi mizerabile, şi vine să lucreze în ateliere suprapopulate sau insalubre.

Cînd locuitorul dela ţară e minat de atîtea rele sociale, cînd Pelagra, Sifilisul şi Alcoolismul rod zi cu zi falnicii brazi de odinioară ai acestei ţări, cînd populaţia dela oraşe e ameninţată tot mai mult de Tuberculoză, cînd toată viaţa acestei ţări se frămîntă şi se preface în mijlocul aceluiaşi cerc vicios de rele sociale, cînd energia acestei ţări zi cu zi scade, cînd populaţia satelor ca şi a oraşelor e expusă să lese în urma ei nişte urmaşi slabi şi degeneraţi, a vedea limpede că în faţa noastră se deschide prăpastia cea mai adîncă, a ridica glasul şi a striga puternic, „*stai*", înseamnă azi a face un act nechibzuit, un act de iresponsabil.! Aceasta e mentalitatea multora din cei care ne-au judecat sau ne judecă.

Dar „revenons a nos moutons": zilele de muncă prea lungi, care după cum am arătat obosesc în mod incontestabil pe lucrător, sint ele oare avantajoase din punctul de vedere al producţiunei, sau prezintă din contra alte dezavantagii?—Să vedem.

„Dacă punem pe lucrător să lucreze opt ore pe zi, zice d. *Grillet* (în Bull. de l'inspection du travail 1902 p. 425), apoi 9 ore pe zi pe timpul unei perioade egale, apoi zece, unsprezece—12 ore—14 ore—se constată că producţiunea orară e mai întîi aproape constantă (pentru 6, 7, 8 sau 9 ore de muncă zilnic). Şi că prin urmare producţiunea zilnică e direct proporţională cu

durata zilei; că apoi pe măsură ce această durată se ridică, se observă că producţiunea orară diminuează şi că prin urmare producţiunea zilnică creşte cu mult mai puţin repede decît durata de lucru".

„De altă parte se remarcă, că producţiunea zilnică a lucrătorului scade progresiv cu începutul fiecăreia din aceste perioade, pentru a deveni staţionară după cîteva zile."

E natural să fie astfel, căci intervine mecanizmul oboselei, pe care l'am expus mai sus.

Pe de altă parte studiul statistic al accidentelor de muncă, în raport cu ora cînd se produc, arată pînă la evidenţă oboseala, pe care o produce şedinţele de lucru chiar normale. Această chestiune a făcut obiectul unui studiu amănunţit al d-lui M. Leroy, inspector al muncei. (Les accidents et la durée du travail Bull. de l'Insp. du travail 1906 p. 219) care a relevat orele fiecăruia din accidentele survenite în circumscripţia sa în 1904. Concluziunile, ce le trage, sunt foarte nete. Mai întăi el zice, că numărul accidentelor creşte din oră în oră, în fiecare din perioadele muncei de dimineaţă şi după masă „pînă la un maximum, care e atins către 10 ore dimineaţa şi 4 ore sara". Apoi accidentele sînt mai numeroase în timpul celei de a doua perioadă de muncă de cît prima. Dimineaţa şi la reluarea lucrului, după repaus, numărul accidentelor e mult mai mic decît la sfîrşitul perioadei.

Cred că aceste arătări, aceste constatări ştiinţifice sînt destul de convingătoare, chiar şi pentru cei care se lasă a fi convinşi cu greu. Din cele arătate se poate vedea, socot că tendinţa unora de a spolia organismul lor, organismul omenesc, e cît se poate de greşită, şi ori care ar fi scopul, ori care ar fi motivul pentru care se face, ori cît de binecuvîntat şi sfînt ar părea acest scop sau motiv, nu-l îndreptăţeşte practica faptului, din cauza tristelor rezultate ce nevoiţi sîntem a înregistra.

Iar ca încheere a acestui articol vom spune, că este de datoria celor care ne conduc şi au în mîni destinele acestei naţii, să intervină cu fapte pentru a opri această spoliare voită, de indivizi care nu ştiu şi nu văd unde merg.

Protestările celor care cred că le foloseşte această spoliare a lucrătorului şi a producţiunei, nu trebuesc luate în seamă căci sînt protestările copilului, căruia i se ia dinainte mîncarea prea multă, ce cu siguranţă l-ar bolnăvi şi ar face întristarea părinţilor.

Dr. Nic. C. Alexandrescu-Galaţi.

Cronica Artistică

Critica, Publicul şi Artiştii

Nu odată mi-a atras atenţiunea faptul, că expoziţiunile artiştilor noştri sint lipsite de ceia ce se numeşte în critica liberă, curentă: „o recenzie". Acest fel de dare de seamă, menită să aducă la cunoştinţa publicului operile unui artist, pictor, sculptor sau arhitect, şi care urmează neapărat să pue în evidenţă valoarea artistică a operilor expozantului, cade întotdeauna în sarcina neobosiţilor reporteri de gazetă, sau în cazul cel mai fericit, se însărcinează cu aceasta orice binevoitor care, îndestul de pregătit pentru critica evenimentelor la ordinea zilei, îşi face şi această „plăcută datorie" de a scrie asupra expoziţiunilor artistice. Mă întreb însă, dacă întotdeauna se va găsi printre aceşti recenzenţi, criticul, care să ghicească aceia ce reprezintă valoarea operilor artistului, şi care prin urmare, să fie îndreptăţit să aducă la cunoştinţa publicului evenimentul descoperirii unei opere nouă, a unui talent nou. Din cele ce am citit cu prilejul trecutei expoziţiuni a artiştilor concurenţi la catedrele din învăţămîntul artistic superior, mi-am căpătat convingerea că până astăzi critica de artă nu este reprezentată la noi, aşa cum ar cere progresul artistic, la care am ajuns. Şi aceasta pentru singurul motiv că o astfel de critică e considerată cu toată neseriozitatea cu care se exercită orice fel de diletantism. Oare să fie atît de neînsemnată critica de artă, pentruca ea să nu preocupe pe acei ce se socotesc pregătiţi pentru a o profesa? Nu se simte şi la noi nevoia de aceşti oameni de gust, uneori şi adevăraţi eruditi, care să se întrepue între publicul necunoscător şi artistul nu atît de uşor de înţeles, pentru a-i înlesni celui dintâi înţelegerea operei de artă şi celui de al doilea o popularitate, fără de care artistul rămîne numai cu un cerc restrîns de admiratori? Dar nu este, lipsa aceasta de critică de artă, cauza pentru care publicul se înfăţişează atît de puţin pregătit în faţa operilor artiştilor, tot aşa după cum acelaşi lipsă de critică nu este cauza apariţiunii atîtor curagioşi amatori, care dispută artiştilor rangul şi numele?

De la marele Grigorescu, scumpa noastră glorie, arta noastră, dacă

nu a încezit, s'a mărginit însă—cu rare excepţiuni—la producţiuni de un gen inferior şi, chiar în acest fel de producţiuni, ea s'a înfăţişat cu o lipsă de studiu, de aprofundare care dacă a scăpat publicului naiv, nu a fost însă trecută cu vederea de către cunoscători. Cauza? Lipsa criticei de artă, sau profesarea ei de către necunoscători.

Fie-mi permis ca, în dezvoltarea acestei teme să răstorn clasica metodă a expunerii, să pornesc anume de la efect la cauză; aceasta nu atît pentru a nu merge alături cu profesorii de estetică înaltă, cît pentru a ajunge mai deadreptul la obiectul acestui articol. Voi lua ca exemplu tot ceia ce s'a scris cu ocazia Expoziţiunii candidaţilor la catedrele din Invăţămîntul Artistic.

De la început trebue să constat că această critică s'a învîrtit în jurul unuia sau a doi artişti, neglijind cu desăvîrşire restul celorlalţi artişti, care aduseseră cu dînşii tot ceia ce se putea considera ca opera lor completă. Aceasta este primul semn al nepătrunderii criticilor ce s'au relevat ca atare, de oarece, criticii îşi puteau afirma mai bine întinderea vederilor lor, dacă s'ar fi oprit la toate lucrările ale căror scăderi sau merite, trebuiau să le arate dacă le-ar fi observat. Să vedem însă critica.

Sub semnătura „Ioan Nicoară" citim:

> „Să nu-şi închipue însă acei, care n'au văzut pînzele pictorului eşean, că sint un reflex al picturii lui Grigorescu. Băncilă a văzut cu ochii săi, a simţit cu inima sa, viaţa care o oglindeşte în viguroasele sale tablouri. Sufletul său n'a visat ciobani şi ciobăniţe mîndre, rupte din soare (!?) ca marele nostru Grigorescu, care, am mai spus cu alt prilej s'ar putea numi un Alexandri al picturii noastre, un Alexandri genial. Ţăranii lui Băncilă nu sint ca picaţi din basme (!?) feţele lor le-a brăzdat mizeria, mînile lor le-a bătătorit munca şi în faţa lor prind a'mi picura ca lacrimi (ce duios!) „de foc" versurile lui Goga...".

Şi versurile lui Goga „picurate ca lacrimi de foc" din ochii criticului urmează mai departe.

Critica aceasta conţine o convingere eronată şi o descripţiune poetică, duioasă până a te aduce în halul criticului, căruia după propria-i mărturisire „îi picură din ochi lacrimi de foc" plămădite din versuri de ale lui Goga. Şi una şi alta, convingerea şi descrierea, duc la un rezultat dezastros; căci pe deoparte artistul convins că a putut stoarce lacrimi —şi încă „de foc"—criticilor (oameni cu simţul artistic superior publicului) va stărui în modul său greşit de a vedea arta—d. Băncilă e un slab pictor—şi atunci va merge înainte pe un drum prăpăstios. Pe de altă parte publicul lesne de cucerit, e sigur că nu va rezista unor aprecieri critice atît de violent exprimate şi va încuraja pe artist în greşitele lui porniri. N'ar fi fost mai bine dacă criticul, conştient de misiunea sa şi competent în chestiune, lua deoparte pe artist şi l'ar fi sfătuit sincer, fără pornire—aşa cum din nefericire se obişnueşte—fără a-l jigni, să renunţe la acea cacofonie de culori şi linii nearmo-

nice; dacă l'ar fi făcut să 'nțeleagă ce însemnează în pictură *desenul*, structura aceasta a tablourilor, fără de care nu e posibil un equilibru al maselor, al tonurilor și fără știința căruia nu trebuie să ataci compozițiuni mari. Mă întreb, nu ar fi fost mai bine astfel, decît de a-l încuraja mai departe spre această anarhie de factură, unde culori și linii, se amestecă unele cu altele, se ciocnesc, se resping, tocmai pentru că la alcătuirea lor într'un tot omogen a lipsit ordinea și gustul artistic? Și totuși, dintr'un artist ca d. Băncilă s'ar putea face un bun pictor, dacă i s'ar da o direcțiune sănătoasă, și muncitor cum este, va ajunge repede și sigur acolo, unde îi dorim din toată inima să ajungă, unde însă nu-l va aduce nici odată critica și îndemnul recenzentului d-sale. Dar... ce s'ar mai putea încerca, de cine va mai asculta artistul, cînd el e convins că, dacă un artist ca dînsul a ajuns să „stoarcă lacrimi", fie ele în versuri..., înseamnă că a ajuns acolo, de unde nu-i mai e permis să-și plece urechea la sfaturi. Așa încît... domnule critic, aveți pe conștiință viitorul artistic al pictorului pe care îl slăviți.

Intr'o altă critică semnată P. Bozan, citim:

„...Dl. Patrașcu are numeroase pînze executate în trăsături largi, artă modernă, exagerată uneori...".

Și în altă parte:

„...In afară de d-nii Oscar Spaethe și Stork mai concurează d-nii D. Mirea, Paciurea, Iliescu și Iordănescu. Din aceștia din urmă, d. Iordănescu se remarcă prin cele cîteva lucrări expuse, cu un talent de forța, etc...".

Va să zică d. Pătrașcu face „artă modernă"—„exagerată uneori"—pentrucă execută în trăsături largi și pentru aceasta „e un serios concurent la catedra de desemn".

Dacă criticul ar cunoaște arta și artiștii, ar afla că „arta modernă" nu constă „în trăsături largi", căci atunci cel mai modern dintre pictori, poantilistul Henry Martin ar trebui să fie pentru criticul nostru un primitiv. Rostul acelor „trăsături largi" e cu totul altul, decît acela de a te manifesta ca pictor modern. Și tocmai pentru aceste „trăsături largi", d. Patrașcu n'ar fi un „serios concurent", cum pretinde criticul, la o catedră de desemn. Acolo unde d. Pătrașcu e un „serios concurent"—și este—e atunci, cînd desenează în pînze, pe cari criticul nu le remarcă, pentru simplul motiv că nu e pregătit pentru aceasta. In sculptură criticul trece peste un Stork, un Paciurea, pentru a vorbi de d. Iordănescu, un începător, căruia de pe acuma i se poate spune că nu va înțelege niciodată, în ce constă valoarea unei opere de sculptură, după cum a dovedit că nu a înțeles nici criticul-amator, scriind cronica, din care am spicuit aprecierile de mai sus. In artă se cere ceva mai mult decît o reproducere servilă a naturii. Ce se cere anume, aceasta... lăsați să spue cine se pricepe.

Trec la critica semnată Mihail Dragomirescu:

„Intre toți e de remarcat cu deosebire un pictor, care s'a impus atențiunii publicului nostru cu deosebire ca portretist, dar care, așa cum răsare din noua expozițiune de concurs, apare ca cea mai complexă personalitate din cîte am avut vreodata. Este pictorul Costin Petrescu".

Impresionat peste măsură, criticul vede în artistul, de care se ocupă, „cea mai complexă personalitate artistică din cîți am avut vreodată". Poate că n'ar fi nimic „cea mai complexă personalitate"—o hyperbolă gazetărească și atîta tot; dar „din cîți am avut vreodată!"... „Odată", *odată*—criticul nu știe cînd—am avut și noi o complexă, o mare personalitate artistică. Această mare personalitate artistică, nu numai că nu are astăzi, dar va mai trece mult până să i se găsească o pereche. Și cum marile personalități, gloriile unei țări sînt foarte restrînse, e bine ca să ne amintim în totdeauna cu venerație de ele, cînd ocaziunea ni se prezintă. Cea mai mare, sau cum vrea criticul, „cea mai complexă personalitate din cîte am avut vreodată" a fost, este și va rămîne iubitul nostru Grigorescu. Și desigur că împotriva convingerilor criticului M. D., în rîndul marilor personalități artistice va trece după Grigorescu un altul decît cel indicat de d-sa. Dar să trecem peste această slăbiciune a criticului, motivată poate de un entuziasm sincer. Să trecem mai departe:

„...remarcabil în pictura istorică, tablourile „Moartea Cleopatrei, o Surprindere în Serai, Dacia". Ele mărturisesc originalitatea lui de concepție și de compoziție în acest domeniu. E un remarcabil portretist, incontestabil cel mai mare (!!) portretist al nostru, etc...".

Nu cred ca d. C. Petrescu care ca toți oamenii, (bine 'nțeles și d. M. Dragomirescu) va fi avut și d-sa slăbiciuni, scăderi, în viața d-sale de artist să mai insiste astăzi asupra valoarei pînzei „Moartea Cleopatrei", această copilărie, pe care'un artist ambițios, cum ne place a crede că e și d. Petrescu C., ar distruge-o. Cunoaștem pe artiști, am trăit ades între ei; ei bine, nu odată mi s'a întîmplat să aud cum cei mai mulți s'au dedat la această operațiune de exterminare a operilor, în care mai tîrziu văd greșeli de cari roșesc, care îi rușinează, care se pun în calea ambițiunii lor de artiști superiori. Am aprobat fapta lor, tocmai pentrucă era motivată prin cea mai nobilă pornire; aceia de a atinge o perfecțiune. „Moartea Cleopatrei" ca și „O surprindere în serai" stînjenește mult, dacă nu chiar împedecă, o apreciere sinceră, pe care un critic conștiincios ar fi făcut-o asupra operilor d-lui C. P.

Dar acolo, unde criticul vede pe d. C. P. „strălucind fără rival și în toată aptitudinea talentului său, este în pictura decorativă":

„De la decorațiunea istorico-religioasă (?) așa precum îl vedem în grandiosul (!) plafon al d-lui C. G. C. și de la decorația istorico-religioasă așa cum ni se arată în icoanele în stil bizantin pur și în stil bizantino-romîn (?) care-i aparține...".

Să ne oprim însă şi să răspundem criticului: „Nu, nu este adevărat; nu-i aparţine. Dv. domnule critic nu ştiţi, nu vă pricepeţi, nu sînteţi iniţiaţi, vorbiţi de lucruri, pe cari le ignoraţi; icoanele în stil bizantin pur *nu* sînt ale d-lui C. Petrescu. Dv., care veţi fi auzit ce este o cinste literară, aflaţi că există şi o probitate artistică, care obligă pe d. Petrescu să spue că icoanele în stil bizantin pur, pe cari le lăudaţi atita, nu sînt ale d-sale; că ele sînt *copii* după icoanele de la Curtea-de-Argeş, aflătoare în Muzeul nostru şi al căror autor adevărat este cunoscut arheologilor. Desigur că d. Petrescu, pentru bunul d-sale renume, se va grăbi să vă informeze că acele icoane nu-i aparţin, nu sînt lucrările d-sale *originale* după cum pretindeţi dv., necunoscînd arta asupra căreia vă spuneţi cuvîntul, cu o atît de vinovată uşurinţă. Cît despre icoanele în stil bizantino-*romîn*, acestea reprezintă o concepţie destul de stranie ca şi cuvintele „bizantino-romîn" reunite la olaltă de dumneavoastră. Adecă cum s'ar putea (în decoraţie) „bizantino-romîn"?...! E drept că acestea îi aparţin.

Dar să mergem mai departe:

„...monumentala poartă de biserică, o capo d'operă a genului...".

Oh! vedeţi, prea multă exageraţie este cîteodată semnul că adevărul e înlocuit prin fanfaronadă; că priceperea, care se putea bănui la început în cîteva fraze potolite dispare şi ea pentru a face loc ignoranţei. Poarta aceasta, cu acea reunire de elemente decorative, care se exclud unul pe altul, cu acel ansamblu lipsit de gust, cu o modenatură nulă, nu are decît meritul unui *rendu* şi atîta tot. Tot astfel „proectele de friză" sînt mari nimicuri, în felul celor cu cari la Stuttgard zugravii, aşa numiţii *zimmermaler*, bat zilnic la uşile atîtor „decorationfabrik". Mai mult, aceşti modeşti lucrători vin deadreptul cu motivele tăiate în *Şablon*. Aceasta însă... rămîne să ştie deacum înainte criticul.

Eram să uit faptul că criticul citat a scos din d. C. P. „cel mai mare portretist al nostru". Nu; cel mai mare portretist al nostru este Mirea; alţii zic Verona. Dar la ce să mai inzist. Chiar dacă îmi voi fi propus să arăt complecta nepregătire a criticului nu o voi face, pentru că atunci ar trebui să vorbesc de întreaga operă a d-lui C. P. şi nu acesta este obiectul acestui articol.

Să trecem mai bine la o altă critică, aceia semnată: Al. Antemireanu.

Vorbind de artiştii Steriade, Baltazar, Iliescu, acest critic spune:

„Aceşti domni, candidaţi la catedrele de la Sc. de Bele-Arte, nu au la spatele lor nici o operă de seamă, nici o lucrare de a lor nu figurează în pinacotecile noastre, astfel încît, reputaţia stabilită, pe care o reclamă legea (?) nu poate să fie decît cel mult în germene (!) Nu se poate zice, fireşte, că sînt lipsiţi de talent—Baltazar bunăoară e chiar bun cunoscător şi minuitor al artei bizantine—, dar pân'acum gloria nu a pus nici o frunză de laur (ce poetic!) pe frunţile lor şi, până cînd se va întîmpla acest lucru, dacă se va întîmpla, pot să aştepte să candideze domnii la vreo catedră de desen la vreun liceu... Dar să aibă veleităţi de a deveni profesori la Bele-Arte—să ne erte, asta e prea mult!

Ce nervos!...? Si cum se supără...! Să încercăm însă, a linişti pe d. Antemireanu, care, după cum vedem, e indignat peste măsură că artişti ca Baltazar şi Steriade concurează alături de Verona şi Pătraşcu. Pentru aceasta chiar d. Al. A., c'o îndemănare de comptabil în critica d-sale, a împărţit pe artişti în 3 categorii: a, b şi c; Cei cari nu trebuiau primiţi (a) şi cei cari trebuiau să fie primiţi (b şi c).

Să vedem mai întăi întrucît faptul figurării unei opere în pinacotecile noastre, poate „stabili o reputaţiune"? Dacă în pinacotecă se găseşte un desemn în cărbune, în mărime naturală, după Venus de Milo, semnat de d. C. Stăncescu, înseamnă că d. Stăncescu e un artist care are „o reputaţie stabilită"? Dacă un Eug. Voinescu are cîteva pînze în aceiaşi pinacotecă şi un Verona nu are nici una, dovedeşte că d. Voinescu are „o reputaţie stabilită", „reclamată de lege" (?) înaintea lui Verona? Si mai ales că—din cauza aceasta, Doamne fereşte—„reputaţia stabilită" a unui Verona „e în germene"?...!! Dar asemenea aberaţiuni criticul le complectează şi cu ignoranţa, cînd spune că Steriade, de pildă, nu are nici o lucrare în Pinacotecă. Se 'nşală; pinacoteca posedă tocmai „Chivuţele" (sic) „această violenţă de tonuri", nesuferită criticului, cunoscuta pînză a d-lui Steriadi. Totuşi mintea criticului, străpunsă de o rază de lumină, sau mai bine cedînd unei judecăţi obiective, vede sau găseşte că „fireşte că nu sînt lipsiţi de talent—Baltazar bunăoară e chiar bun cunoscător şi minuitor al artei bizantine",—Dar bine, dacă dv. afirmaţi (—să-mi ierte d. Baltazar acest comentariu—) că „Baltazar e chiar un bun cunoscător *şi* minuitor al artei bizantine", această artă atît de complexă în stilistica ei decorativă, cum de trimiteţi pe artist să predea această *artă decorativă* la liceu? Vă daţi dv. seama de ce aţi spus, de cît e de mare elogiul ce-l aduceţi artistului, cînd îl arătaţi ca pe un „bun cunoscător şi minuitor al artei bizantine"? Dacă da, atunci cum de refuzaţi *decoratorului* „bun cunoscător şi minuitor", cum îl arătaţi dv., onoarea de a disputa într'un concurs, un renume, un merit? De sigur, nu vă daţi seama de ce spuneţi; ceia ce aţi scris, aţi ştiut numai *din auzite*; sînt convins că atunci cînd aţi scris aceste laude, nu le-aţi scris dintr'o convingere proprie, căci o astfel de convingere presupunea în dv. un perfect cunoscător al artei decorative, care era să fie izbit şi de restul proiectelor decorative ale lui Baltazar: „proectul de vitrail", „proectul de cortină", „de sală de mîncare" etc. Si dacă pe fruntea artistului acesta ca şi pe fruntea celorlalţi, „gloria nu a pus încă nici o frunză de laur" cum exclamaţi dv. atît de poetic, vina nu e a sa; ea este a dv. şi a tuturor criticilor de artă, colegi cu dv., care s'au manifestat cu această ocazie şi cari, toţi la olaltă, puteţi fi dumneavoastră, clasaţi într'o singură categorie, una singură, a) sau b) cum veţi voi dv.: aceia a criticilor cu o lipsă totală de cultură şi simţ artistic.

Dar să trecem mai departe la critica Antemireanu:

„Lucrările, pe care le expune (e vorba de Verona), peisagiile de o execuţie discutabilă, operile sale de pân'acum nu-l îndrituesc să aspire la o catedră de Belle-Arte...

Dar mă opresc; cred că asemenea inepţii nu trebuesc citite până la capăt. A discuta peisagiile lui Verona, artistul acesta, care singurul reprezintă în prezent pictura romînească în toată complexitatea ei şi cu toate exigenţele, cu care această artă e căutată în ţările străine, a nu crede pe Verona capabil să ocupe o catedră la Bele-Arte înseamnă, nici mai mult nici mai puţin, decît a aduce o îndrăzneaţă insultă picturii romîneşti care, vă asigur, a ajuns să atingă culmi, numai pentrucă după un Grigorescu avem fericirea să avem în mijlocul nostru şi un Verona. E permis unui critic să laude, să idolatreze pe oricare pictor, e liber să-i facă chiar reclama cea mai americană, dar să bruscheze cu cuvinte inepte personalitatea artistică a celui mai profund, a celui mai puternic, a celui mai conştiincios pictor, pe care îl avem în prezent, aceasta trebue vestejit.

*

Mă 'ntreb acum, dacă, pentru a scrie o astfel de critică, mai este nevoe de o pregătire oarecare, de un studiu, de observaţiuni asupra artei şi artiştilor în general. Hotărît nu. A lăuda fără să ştii pentru ce, a defăima iarăşi, fără să-ţi dai seama pentru ce, aceasta o poate face orişicine, căruia pentru prima oară îi pui dinainte un tablou, o sculptură sau o decoraţiune. Şi acest „orişicine", trecătorul care se abate din drum pentru a vizita o expoziţiune, doamna care în ore libere îşi încrede impresiile rubricelor feminine, amicii gazetelor care găsesc ocaziunea să guste un fel de petrecere intelectuală, strecurîndu-şi aprecierile în coloanele unor anumite gazete, reporterii totdeauna gata cu fraze lungi, arareori răuvoitoare, îşi spun cuvîntul lor oridecîteori un artist s'a hotărît să arăte ceia ce a lucrat, aceia ce l'a costat atîta energie intelectuală, atîta încordare sufletească şi fizică. Unde e însă omul, care a pătruns într'adevăr *sensul* operei artistului, care ştie pentruce a fost, nu a fost emoţionat dinaintea ei, pentruce opera trăeşte şi va trăi sau din contra, pentruce opera, independent de cine o semnează, va dispare imediat cu ridicarea ei din expoziţiune; unde e *rafinatul*, care să descopere opera de *caracter*, opera originală, opera unde să se vadă o inspiraţie *sinceră*, o impresiune proprie a artistului, impresie care tocmai pentru că a fost *proprie*, cînd s'a manifestat în afară, adecă în opera artistului, a îmbrăcat personalitatea specifică a lui; şi această operă, criticul arătînd-o altora să zică: „Iată arta; iată artistul!" Şi pentrucă critica noastră artistică a trebuit să se pronunţe şi asupra *artei decorative*, un gen cu totul nou pentru noi, mă întreb, care a fost criticul subtil, care să guste stilul acesta, care să înţeleagă rostul stilisticei dintr'un vitraiu sau pe cel al unui vas, al unui ecran, sau al unei mobile oarecare? Cine iarăşi—şi aici ca şi în celelalte arte—a descoperit în grămada lucrărilor expuse, un decor de caracter, original, un decor *nou*, care să fie produsul unei fantezii alese, al unui spirit distins ce în căutarea motivelor decorative să fie călăuzit de un gust superior? Însă pentrucă o astfel de pătrundere a stilului decorativ nu se poate însuşi fără o cunoaştere şi o pricepere a marelor opere decorative, mă mai întreb, unde e recenzentul care, cînd examinează opera decorativă, să poarte cu sine amintirea atitor opere decorative produse de marii decoratori, de un Lalique, de un Ollivier Merson, Walter Krane, Modersohn, sau, pentru a vorbi de cel mai cunoscut, Grasset? Căci numai astfel, cu cunoaşterea marilor opere decorative, cu educaţiunea artistică făcută prin cunoaşterea acestor opere, se poate afirma, sau tăgădui cu preciziune valoarea unei opere decorative, caracterul şi originalitatea ei. Or, am întîlnit noi în seria de critici, enunţaţi mai sus—d-nii Nicoară, Botzan, Dragomirescu—Fulman—Antimireanu, un asemenea cunoscător? Nu, de sigur!, căci, după cum am aratat, aceiace au spus aceşti critici, poate spune „orişicine", orice vizitator al Expoziţiunilor. Si se spune, se spune înainte, se scrie totuşi, cu vervă, cu entuziasm, entuziasmul ignoranţei, asupra chestiunilor de artă celor mai complicate. Artiştii şi cunoscătorii însă, ce vor zice? Ce vor spune de... curajul lor?... Ce s'ar putea spune despre acei tineri studenţi ruşi ai lui Dostoiewsky, cărora dacă le-aţi prezenta harta Europei, ar fi în stare să v-o înapoieze a douazi modificată?!

Mă uit în viaţa literară; ce deosebire. Criticii, perfect stăpîni pe o cultură literară, după cum au cu dînşii şi gustul literar, ştiu să facă aprecieri, cari... spuneţi, dacă pot sta alături de critica recenziţilor noştri de artă, din care am dat cîteva mostre la începutul acestui articol? Şi cît de departe a împins critica literară discuţiunile asupra scriitorilor şi a operelor lor, tot aşa cum a ştiut să lucreze pentru progresul literar! Se mai discută azi—dacă se va fi discutat vreodată—de către criticii literari, de pildă operile şi personalitatea unui Carol Scrob, ale unui Th. M. Stoenescu sau ale d-nei Smara? Se recomandă cititorilor, şi se recomandă înaintea romanelor lui Sadoveanu—romanele unui Panait Macri, sau romanele aşa zise „de senzaţie de pe la chioşcuri? Evident nu. Ei bine, în artă discuţiunile criticilor se învîrtesc încă în jurul unui Pascali, unui Bran, unui Angelescu, unui Serafin sau oricare alt Petrescu-Mogoş. In critica artistică se zice încă astăzi, vorbindu-se de pînza cea mai inertă: „Procesul Bulgăresc" semnată de Bran: „Lumina care se strecoară pe ferestrele tribunalului, poleind mesele etc...". Pentru a înţelege opera unui Verona critica artistică are reprezentanţi, care suspină dinaintea pînzelor unui Aricescu, Bran sau un Angelescu oarecare! Dar la ce să mai inzist; cred că sîntem convinşi: critica noastră de artă este şi rămîn un *sport*, pe care-l practică oricine şi care prin urmare nu trebue luat în serios. De ce adică, dacă avem sportul picturii, să nu avem şi sportul criticii? De ce, pentru a lua un exemplu, dacă d-l doctor Minovici face pictură, fie chiar pe sacalele Primăriei, d-l Antemireanu sau Fulmen să nu facă critică de artă?

Dar publicul, căruia i se adresează artistul care întocmeşte o expoziţiune, ce zice, ce gîndeşte despre opera artistului? Are el o opinie a lui, formată printr'o observaţiune continuă a operelor în gene-

ral, care alăturată pe lingă un gust, ce să presupunem că'l are, să-i formeze un criteriu de judecată solid, just, care să nu dea greş? Afară de un număr restrins de vizitatori, cei cari încurajează chiar pe artişti afară de cei, care trăiţi într'un mediu artistic şi-au asimilat cunoştinţele pentru înţelegerea unei opere de artă, restul publicului serveşte dinainteă operilor artistului numai cu „desluşirile" căpătate din gazete, cu această educaţie artistică mai mult decit falşă, pe care i-au format-o criticii de artă de specimenul celor arătaţi mai sus. Aşa incit nivelul cultural artistic rămine tot mai scoborit, deşi ivirea operilor nouă, a talentelor nouă, reclamă imperios şi un public pregătit să-i primească cum se cuvine. Urmează deci, că pînă în prezent în artă nu avem încă o opinie publică, căruia artistul să-i poată adresa direct opera sa. De altfel afirmaţia aceasta nu are nevoe să mai fie susţinută prin noi dovezi, deoarece ea decurge fatal din prima parte a acestui studiu, anume aceia, unde s'a dovedit lipsa unei critici de artă, a căreia menire să fie, după cum am spus la început, să inlesnească publicului înţelegerea operei de artă.

Despre artişti, despre influenţa ce o are asupra lor critica şi opinia publică, nu voiu mai spune deocamdată decit atit că, în bună parte activitatea lor e influenţată de prestaţiunile părerilor acestor doi factori, în mijlocul cărora trăeşte şi se produce.

Voiu arăta altădată, precizind chiar operele, care sint eşite din îndoita conlucrare a acestor factori dederminanţi, care sint, aşa cum i-am analizat aci, îndreptăţind astfel părerile enunţate în acest studiu.

Spiridon Antonescu.

Notă. Criticele din care am citat, au apărut, în luna Septembrie, în următoarele ziare, pe cari le enumărăm în ordinea în care s'au citat articolele: „Voinţa Naţională, Universul, Ordinea şi Conservatorul".

Cronica Internă

— Pe terenul principiilor... —

Istoricul viitor, care va studia epoca noastră, cu obiectivitatea asigurată de îndepărtarea vremurilor, va fi desigur adesea isbit de discordanţa între modestia încercărilor de „reformă", pe de o parte, şi vehemenţa cu care ele au fost intimpinate, pe de altă parte.

Articolele de ziare, discursurile din întruniri publice şi chiar din parlament califică cu emfază, şi adesea cu accente sincere de exasperare, ca revoluţionare, subversive, socialiste sau chiar anarhiste—nişte măsuri anodine, ce demult fac parte din dreptul pozitiv al ţărilor celor mai înapoiate din Europa.

Nu numai cea mai timidă apărare a intereselor mulţimii pune în mişcare toate forţele combative ale irascibililor campioni ai „ideilor de ordine şi proprietate", dar chiar simpla constatare a unui adevăr istoric, făcută de un savant străin de luptele noastre politice, provoacă imediat o exploziune de blăstăme şi imprecaţiuni.

E destul să amintim felul în care au fost primite lucrările d-lui Radu Rosetti, care totuşi vor rămînea pururea o mîndrie a ştiinţii noastre istorice.

Şi cu toate acestea, moderaţiunea savantului istoric al proprietăţii noastre funciare nici nu poate fi comparată cu felul cum vorbesc cercetătorii obiectivi despre fenomenele analoage din alte ţări. Căci trebue să fim drepţi, istoria proprietăţii noastre funciare nu se deosebeşte mult de istoria ei de ori unde...

Luaţi de pildă pe un Herbert Spencer. Şi nu pe Spencer din „Statica socială",—aproape revoluţionar, ci pe Herbert Spencer din acele vremuri, cind d. Titu Maiorescu îi traducea broşurile *spre a combate pe socialiştii romini.*

Iată cum rezumă el această istorie pentru Anglia:

„Geneza dreptului de proprietate asupra pămîntului debordează „de crime... *Răsstrămoşii Englejilor de astăzi au fost nişte briganzi,*

„care au prădat pămîntul ce a fost ocupat de alţi briganzi, care şi „ei au despuiat pe briganzii ce i-au precedat"... [1]

Nici d. Radu Rosetti, nici noi, n'am fi îndrăznit să recurgem la această plasticitate de expresiuni a autorului favorit al d-lui Titu Maiorescu, pentru a rezuma istoria regimului nostru latifundiar...

Pentruce dar toate trăsnetele şi fulgerele?...

Faţă de caracterul „echilibrului de forţe sociale" ce domină în viaţa noastră publică, pentru un om cîtuşi de puţin versat în studiile istorice, acest fapt de psichologie socială nu prezintă, totuşi, nimic extraordinar.

Invăţatul profesor de economie politică din Oxford, Thorold Rogers, observă cu mult spirit:

„Din nenorocire, firea omenească e slabă, şi *ori de cite ori in- „stituţiunile au atribuit proprietarilor o autoritate preponderentă*, ei „au abuzat de ea şi au respins cu indignare orice critică a situaţiunii „lor privilegiate. Eu însumi, cu toate părerile mele foarte radicale asu- „pra proprietarilor şi a arendaşilor din Irlanda, cu greu aşi fi împăcat, „desigur, interesele şi principiile mele în această privinţă, dacă aşi fi „posedat un venit de vr'o 30.000 lire din arenda moşiilor din Irlanda"..." [2]

* * *

Orice slăbiciune omenească, chiar şi slăbiciunile latifundiarilor şi ale arendaşilor din „trusturi", au dreptul la oarecare indulgenţă din partea noastră.

Cu atît mai uşor ne putem păstra, faţă de toate erupţiunile violente al căror obiect am fost şi vom fi, singele rece şi obiectivitatea în discuţiune, dela care niciodată nu ne-am abătut în paginile acestei reviste, făcîndu-ne datoria de cronicari şi cercetători conştiincioşi ai problemelor la ordinea zilei...

De astădată ne propunem să discutăm o chestiune de principiu, în jurul căreia s'au dat şi se dau încă lupte atît de crîncene: asupra limitelor legitime ale dreptului de proprietate.

Judecata cetitorului în această privinţă e adesea intimidată de frazeologia pedantă asupra caracterului *„absolut"* al dreptului de proprietate.

Să ne înnălţăm puţin în sfera principiilor,—*sine ira et studio*.

* * *

„Dreptul de proprietate e absolut şi excluziv"!

Aceasta este lozinca de luptă împotriva tuturor încercărilor de remediare a relelor celor mai strigătoare ale vieţii noastre economice.

---

1 *H. Spencer*,—„Justice" (Paris, 1893), p. 313.

2 *James Thorold Rogers*,— „Interprétation économique de l'histoire" (Paris, 1892), p. 150.

E adevărat, după Romani, creatorii sistemului nostru juridic, dreptul de proprietate cuprinde „jus utendi, fruendi et abutendi re sua",—dar... se uită un mic adaos: *„quatenus juris ratio patitur"*.

Şi în acest adaos, *al Romanilor*, zace izvorul tuturor mărginirilor legale ale dreptului de proprietate.

In adevăr, în *definiţia* dreptului de proprietate, dela Romani şi până azi, nu veţi găsi nici o modificare, şi în codul nostru civil puteţi ceti (art. 480): „Proprietatea este dreptul ce are cineva de a se bu- „cura şi de a dispune de un lucru în mod excluziv şi absolut, *însă în „limitele determinate de lege*"...

Şi atîta!

Dar în cadrul acestei definiţiuni încremenite, ce evoluţie a suferit în cursul vremurilor *cuprinsul real* al dreptului de proprietate!

Şi nu vorbesc despre vremurile Romanilor cînd, în baza acestei formule a „dreptului absolut",—omul însuşi, ca rob, putea fi un obiect de proprietate,—dar să vă gîndiţi numai la proprietatea feodală, în comparaţie cu cea de azi:

Proprietarul feodal, în virtutea titlului său însuşi de proprietate, era şi *stăpînul* oamenilor ce locuiau, „ataşaţi de glebă", pe proprietăţile sale, numai el avea dreptul de *administraţie*, de *judecată* şi chiar de *legislaţie* pe toată întinderea moşiilor sale; el singur putea convoca miliţia (Aufgebotsrecht), etc. etc. Toate aceste drepturi *se cuprindeau în noţiunea însăşi a proprietăţii private asupra pămîntului*, erau legate nedespărţit de însuş titlul de *proprietar* şi treceau din mînă în mînă odată cu moşia, prin toate mijloacele de mutaţiune ale proprietăţii.

Şi proprietarii îşi apărau toate aceste drepturi în numele „ordinii şi al principiilor sacre ale proprietăţii". (In zilele noastre proprietarii de sclavi din America invocau şi cuvîntul sf. Scripturi pentru a lupta împotriva ideilor subversive de... emancipare)

Dar vremea, fără să modifice *definiţia* dreptului de proprietate,— a tot tăiat felii, felii din *cuprinsul* dreptului de proprietate,—a desfiinţat robia, a desfiinţat iobăgia, a tăiat dreptul de administraţie, de justiţie sau de legislaţie, a tăiat dreptul de miliţie: şi totul, prin magica putere a acelui mic adaos: *quatenus juris ratio patitur*...

De unde dar, *pe terenul principiilor*, se poate deduce acest mistic „noli me tangere" al dreptului de proprietate?

Şi lucrul e cu atît mai curios, că la Romani chiar, formula, cu toată rigoarea ei, nu era aplicabilă decît pentru lucruri mobile, iar proprietatea funciară, de fapt, nu avea alt izvor decît *puterea statului*, şi s'a desvoltat din cotropirile asupra lui *ager publicus*.

Cu atît mai puţin concepţiunea juridică modernă, în ce priveşte proprietatea funciară, poate admite dreptul de proprietate altfel decît cu o anumită mărginire a „dreptului de a dispune", *determinată de lege*,— mărginire dictată de interesele sociale şi naţionale superioare.

Şi chiar în Codul Civil găsim exemple de această mărginire, din

care cele mai interesante pentru noi sînt *servituțile legale*,—și mai ales interesante prin *motivarea* ce le-o dă legea, cînd, de pildă, ne spune:

„Servitudinile stabilite de lege au de obiect *utilitatea publică*, „sau *a comunelor*, sau a particularilor“ (art. 586).

Mai mult. Codul Civil prevede anume, că aceste servituți nu se mărginesc numai la cele prevăzute în el, ci se pot stabili prin legi speciale, după cum dictează interesul obștesc:

„Parte din aceste obligațiuni *e regulată de către legile de poliție rurală*“ (art. 589).

In virtutea acestor norme, legislația noastră cuprinde foarte numeroase mărginiri ale dreptului absolut de a „dispune“.

Menționăm numai dispozițiunile legii minelor, legii asupra vinatului, a pescuitului, a regimului silvic, etc;—aceste mărginiri formează partea cea mai interesantă a dreptului nostru administrativ.

Nu e dar cel puțin straniu, că în această stare a legislațiunii noastre se susține cu atîta patimă, că mărginirile dreptului de a „dispune“ ar fi necompatibile cu principiile juridice? dacă, de pildă, proprietarii ar fi obligați prin lege să creeze un islaz comunal (în termenii articolului 586: o servitute legală, de utilitate publică, a comunelor), sau chiar să arendeze celor ce muncesc pe moșia lor un minimum de întindere a pămîntului de hrană? (Nu mai vorbim despre obligația de a plăti un preț minimal pentru muncă sau de a accepta un maximum de rentă, căci dispozițiunile de această natură întră pur și simplu în sfera legislațiunii pentru protecțiunea muncii, a cărei legitimitate nimene nu o poate tăgădui astăzi).

Confuziunea de idei în această privință se datorește nu atît *principiilor* dreptului francez, adoptate de noi, cît *practicei* franceze, mulțumită faptului că în urma Revoluțiunii din veacul XVIII, în Franța, unde astăzi și o posesiune de 40 hectare e considerată ca „proprietate mare“, problema agrară nici nu se poate pune ca în alte țări, încît această țară pășește *în urma* celorlalte în ce privește reglementarea raporturilor agrare,—fiindcă și are mai puțină nevoe de această reglementare.

Ca „anarhist“ nepocăit și ireductibil ce sînt, nu pot pretinde să-mi impun formularea principiilor adevărate în această materie neprihăniților apărători ai „ordinii și ai proprietății“.

Mă voiu pune dar la adăpostul unor savanți mai presus de orice bănuială de „subversivitate“.

Bătrînul profesor, fost rector al Universității din Berlin, G. Schmoller, al cărui jubileu a fost sărbătorit zilele acestea de toată Europa savantă, la[illegible] ce spune în această privință:

„*Pentru nici o țară din lume* nu este adevărat, cum se pretinde, „că î[illegible]mea noastră s'ar fi transportat, complect și fără rezervă, asu„pra proprietății funciare resturile dreptului roman, relative la proprieta„tea *mobiliară*. Ori de cîte ori dreptul nemărginit al proprietății fun„ciare atrage după sine consecințile neașteptate și neprielnice, îndată se „desenează curentele contrarii. Prea curînd s'a învederat, că această pro„prietate absolută, în anumite împrejurări, duce pe de o parte la fărî„mițarea excesivă a pămîntului și la arendarea parcelelor neînsemnate, „iar pe de altă parte la concentrarea proprietății în puține mîni și în„glodarea ei în datorii. Din cauza aceasta sîntem prinși astă-zi într'o „mare mișcare teoretică și practică intermediară, care consideră ca dău„nătoare organizația dusă până la extrem a proprietății actuale, cu con„secințile ei...

„Chestiunea, care se pune foarte serios, mai ales în Irlanda, Sici„lia, dar și în alte părți,—în ce măsură Statul și legislația trebue să pro„tejeze pe micii fermeri împotriva apăsării și a exploatațiunii marilor „proprietari,—ne arată, în ori-ce caz, *cît de puțin e primit în zilele noa„stre fără discuție principiul libertății absolute a proprietății*...

„Trebue să venim în ajutorul clasei țărănești *prin o mare poli„tică agrară*, să transformăm o parte din proprietatea nobilă, în„cărcată de datorii și ajunsă inutilă, în proprietăți țărănești, încon„jurate de garanții, și să nu permitem o nouă îndatorare a lor decît „în anumite limite. Vechia superioritate technică a marilor gospodării „începe să dispară în măsura, în care se ridică cultura și știința technică „a țăranului“...[1]

In acelaș sens, colegul lui Schmoller din cealaltă mare capitală germanică:

„Cele ce se petrec în Irlanda, ne arată că sînt de dorit unele „măsuri, deși ele sînt foarte îndrăznețe și ating grav proprietatea privată, „de pildă, fixarea obligatorie a quantumului de arendă. Și nu poate fi „îndoială de *necesitatea* acestor grave măsuri, sau a măsurilor analoage, „*acolo unde predomină arendările parcelare* (Parzellenpachten)... Lipsa „de risc, multe cereri,... concurența între persoane ce nu-și dau seama „de munca, pe care o pot desfășura,—toate acestea sînt cauze, care urcă „prețul arenzilor în afară de orice proporțiune cu valoarea productivă a fon„dului... Această stare de lucruri duce în curînd la abuzuri și la stoarcerea „pămîntului, și în consecință expune populația la mizerie (Irlanda, Italia, „*Romînia*), și arendările parcelare tind să dispară, cedînd locul proprie„tății *latifundiare*... Dela sine se înțelege, că numai statul poate pune „în practică politica aceasta (de ocrotirea țăranilor), și încă *întrebuințînd „mijloace energice*...“[2]

Profesorul A. Wagner dă o formulare teoretică acestor revendicări, într'un studiu consacrat anume cercetării adevăratelor *principii juridice* în sfera proprietății funciare.

Invățatul economist atacă cu energie fetișizmul „școalei liberale“, care vede „în proprietatea funciară privată ceva prea absolut necesar și „prielnic pentru economia națională și pentru societate“, pe cînd n'are

[1] G. *Schmoller*,—„Principes d'économie politique“, vol. II, p. 387—9, *passim*.

[2] E. *von Philippovich*,—„La politique agraire“, p. 93—4, *passim*.

„importanță decît ca organizația juridică a proprietății funciare (Boden-„rechtsordnung), să fie astfel alcătuită, ca să facă și să păstreze *popu-„lația rurală cît mai zdravănă și activă pentru munca agricolă*, și „astfel să îndeplinească o funcțiune mai însemnată pentru întreaga viață „națională"...

In vederea acestui scop, între altele:

„Un drept rațional de expropriare silită trebue să vie în ajutor, față de „drepturile cîștigate, pentruca să asigure o întrebuințare a solului mai utilă „pentru obștie, atunci cînd aceasta nu se poate realiza prin bună învoială... In „toate cazurile trebue mereu sățînem în seamă, că pămîntul nu poate aduce „foloase decît prin mijlocirea muncii omenești și, prin urmare, pentruca „să ajungem la maximul folosului în cantitate și intensitate, organizarea „juridică a proprietății funciare trebuește necesar pusă de acord cu por-„nirile și motivele activității omenești, prielnice pentru muncă"...[1]

Dar cel mai limpede și mai categoric e tocmai H. Spencer, care aici și el ajunge la—„anarhism"!...

Da, H. Spencer al d-lui Titu Maiorescu, cel mai ireductibil adversar al socialismului!

„In *Statica socială*, ce am publicat-o în 1850,—scrie el,—eu „am dedus din legea libertății egale corolarul, că comunitatea n'a avut „dreptul să înstrăineze pămîntul, și am menținut părerea că, după ce va „fi îndemnizat pe detentorii actuali, comunitatea e datoare să și-l redo-„bîndească"..

In urmă, în fața *greutăților practice*, Spencer își moderează programul agrar, dar, afirmă marele cugetător englez:

„Eu mențin totuși adeziunea mea la concluzia la care am ajuns: „agregatul colectiv omenesc e proprietarul suprem al solului,—conclu-„zie, care de altfel *e în armonie cu doctrina noastră juridică și care „inspiră zilnic legislația noastră*; însă examenul mai aprofundat mi-a „impus concluzia, că trebue în același timp menținută proprietatea „individuală asupra pămîntului, dar *supusă suzeranității statului*"...[2])

Socot că am pus destule și solide proptele părerilor noastre, ca să putem trece cu seninătate peste cele mai furibunde învinuiri de subversivitate, care în realitate nu au alt izvor decît cel indicat de Th. Rogers: precumpănirea egoismului celor privilegiați asupra interesului obștesc.

Să trecem...

* * *

De fapt, ideia dreptului suzeran al statului, cum se exprimă H. Spencer, în ce privește proprietatea funciară, e atît de înrădăcinată, încît nici un bărbat de stat, oricît de conservator, dela Bismarck, până la

1 *A. Wagner*,—„Die volkswirtschaftliche Principienfrage der Rechtsordnung", Handw. d. Staatswissenschaften, v. IV. p. 114. 132, 139, *passim*.
2 *H. Spencer*,—„Justice", p. 319.

prințul Buelow sau Stolypin, nu șovăesc să pună în mișcare acest drept, ori de cîte ori sînt în joc mari interese naționale sau sociale.[1]

In cartea d-lui Radu Rosetti veți găsi, de pildă, citate cuvintele semnificative, în această privință, ale celor doi cancelari germani: prinții Bismarck și Buelow.

Și aceste cuvinte se pot ilustra prin practica politicii agrare din toate țările civilizate. Dar pentru noi un interes deosebit îl are legislația din Anglia, țara de baștină a individualismului și a economiei politice clasice.

Aici, în ce privește mai ales *Irlanda*, intervenția statului in raporturile dintre proprietari și fermeri datează de aproape 40 ani, începînd cu *Land act* din 1870, complectat prin legile din 1881, 1882 și 1887. Ceia ce caracterizează regimul stabilit de aceste legi este că: prețul arenzii se fixează de autoritate, că clauzele nedrepte ale contractului de arendă pot să fie anulate de tribunale, și că chiar neplata arenzii nu conferă nici un drept proprietarului, dacă pentru a plăti arenda fermerul e silit să se lipsească de strictul necesar... Iar celebrul act din 1903, datorit *unui guvern conservator*, acordă ajutorul statului pentru răscumpărarea loturilor de către fermeri. In virtutea acestui act, statul își rezervă un fel de *drept eminent* asupra loturilor răscumpărate, pentruca să poată interveni atît în interesul culturii, cît și pentru conservarea caracterului de *proprietate țărănească*.

Pentru Scoția aceleași idei dominante constatăm în *Land act* din 1886 în ce privește raporturile între proprietari și *crofteri*, cum se numesc acolo micii arendași țărani.

Aceiași tendință se manifestă în reglementarea raporturilor dintre proprietari și arendași și în Anglia propriu zisă.

Și în Anglia, pe lîngă reglementarea acestor raporturi, se încearcă prin două legi consecutive *(Allotments Act* din 1887 și *Small-holdings Act* din 1892) crearea unor mici proprietăți țărănești cu ajutorul organelor publice, investindu-se consiliile județene (County Councils) cu dreptul de a cumpăra întinderi mai mari de pămînt și a le împărți țăranilor în loturi mai mici sau mai mari.

Dar toată această evoluție culminează în cele trei legi (pentru Anglia, Scoția și Irlanda) aduse de guvernul englez actual chiar în anul 1907, cînd și noi am întreprins vestitele noastre „reforme".

Nimic nu poate mai bine caracteriza conștiința noastră publică, decît comparația cu această legislație.

Pentru Anglia, legea din 1907 lărgește și complectează dispozițiunile celor două „acte" anterioare din 1887 și 1892, adoptînd principiul *exproprierii silite*, pe de o parte, și autorizînd intervenția directă a statului, pe de altă parte.

Iată în rezumat dispozițiunile acestei legi, numită *Small Holdings and Allotments Bill*:

Consiliile județene și cele comunale capătă dreptul de a contracta

1. Vezi în No. de față al „V. R.", la Recenzii, și părerile d-lui Yermolov, fost ministru de domenii în Rusia.

împrumuturi, prin emisiune de scrisuri *garantate de Stat*, spre a face nu numai exproprieri silite, dar şi—aici e o inovaţiune îndrăzneaţă a legii—*arendări silite* a moşiilor particulare pe termenul de minimum 14 ani şi maximum 35 ani. Tot pămîntul dobîndit astfel formează un fond, pe care consiliul judeţean îl împarte în mici ferme (Small holding—dela 2 până la 20 hectare, sau 5—50 *acre*) şi mici *loturi* (Allotement—între ½ şi 2 hectare, 1—5 *acre*), care *se dau în arendă* celor ce ar voi să le cultive. Arendarea loturilor la ţărani, în loc de vînzarea lor de veci, e o altă inovaţiune îndrăzneaţă a legii, cu atît mai mult că este însoţită de încurajarea societăţilor cooperative între ţăranii beneficiari ai legii.

Dacă vr'un consiliu judeţean nu procedează cu destulă energie la exproprieri şi arendări silite, ministerul de agricultură, prin „comisarii" speciali, organizează el însuşi un biurou de expropriare, care lucrează pe sama consiliului judeţean.

Raportorul legii în Camera Comunelor, Mr. Harcourt, expune pe larg motivele, care au determinat guvernul liberal să prefere acest sistem de *municipalizare* a pămîntului, împroprietăririi ţăranilor.

Să ne oprim puţin asupra acestor motive, care caracterizează foarte bine ideile *liberale* din Anglia modernă:

Pămîntul se dobîndeşte pe seama statului cu un scop precis, spune raportorul: de a da ţăranilor un mijloc de a trăi *prin munca lor*. Prin urmare 1) *nu* e drept ca ei să se folosească de urcarea rentei, întrucît aceasta se datoreşte nu muncii, ci dezvoltării economice generale a ţării (creşterea oraşelor, dezvoltarea căilor de comunicaţiune, etc);—urcarea rentei din aceste motive *se cuvine de drept obştiei şi trebue destinată degrevării impozitelor*; 2) ţăranul-proprietar poate să fie ispitit să-şi vîndă lotul pentru scopuri străine agriculturii, şi astfel se poate începe din nou concentrarea proprietăţii; 3) împroprietărirea în loturi poate crea o speculaţiune intensă cu pămînturi, care va urca artificial renta, şi astfel din nou va ucide agricultura ţărănească; 4) împroprietărirea va arunca în spatele ţăranilor o sarcină imensă şi inutilă, distrăgînd mijloacele lor dela îmbunătăţirea culturii; 5) ţăranul din cauza aceasta va fi din nou victima cămătăriei; 6) arendarea dă putinţă fiecărui ţăran să aibă atîta pămînt cît poate munci, pe cînd cumpărarea îl face să se mărginească după mijloacele băneşti de care poate dispune; 7) în sfîrşit, asigurînd ţăranului folosinţa trainică de lotul lui, precum şi răscumpărarea tuturor îmbunătăţirilor, ce el ar aduce pămîntului în timpul arendăşiei sale,—avem *toate avantajele proprietăţii individuale, fără a avea desavantajele ei*.

„Nădăjduesc,—închee Mr. Harcour această expunere,—că opoziţia ne va aduce argumente de fond şi nu se va mulţumi cu *declamaţiuni eftine pe tema spoliaţiunii proprietarilor*"... (Şedinţa Camerii Comunelor din 27 Mai a. c.)

Şi e interesant că opoziţia conservatoare din Camera Comunelor

n'a combătut principiul de *expropriare silită* şi nici n'a tăgăduit *necesitatea reformei*. Conservatorii englezi au voit să introducă mai multe amendamente, dar acestea *nu atingeau principiul de expropriare silită*. Criticile opoziţiei se îndreptau mai ales în două direcţii: a) ea se opunea *municipalizării* pămîntului, preferind împroprietărirea, pe baza principiului de proprietate individuală; şi b) ea se opunea *arendării silite*, preferind exproprierea completă. Dar, guvernul declarînd aceste puncte ca esenţiale, la care nu poate renunţa, proectul a fost votat, la a doua cetire, cu *unanimitate de voturi*...

Încă mai drastice sînt dispoziţiunile legii pentru Scoţia (Small Landholders Bill), care au şi întîmpinat o rezistenţă mai îndărătnică, mai ales în Camera Lorzilor.

Aici, în anume condiţiuni, se crează *o servitute legală de arendarea moşiilor la ţărani, în întregime chiar!*... „Comisarii" ministerului de agricultură pot sili pe orice proprietar să-şi arendeze moşia, la nevoie întreagă, în loturi la ţărani, precum şi să le rezerve şi folosinţa islazului, cu preţul şi în condiţiunile fixate de aceşti „comisari". Pe deasupra, *proprietarul nu are dreptul să îndepărteze pe un ţăran-arendaş, decît în anume cazuri prevăzute de lege, şi după o judecată în regulă*...

Lordul Balfour a avut, astfel, oarecare dreptate afirmînd, că legea transformă, pe aceste căi, pe proprietari în simpli „agenţi perceptori ai rentei"... (Şedinţa Camerei Comunelor din 19 Martie 1907).

Acestor lamentaţii partizanii reformei, propuse de guvern, opun interesul *social* şi cel *naţional*:

„Pentruce această ţară,—spune de pildă Mr. Collings în şedinţa „din 30 Aprilie 1907 a Camerei Comunelor,—dă cele mai mari speranţe „socialismului? Pentru că noi am distrus *singura stavilă naturală împotriva socialismului—proprietatea ţărănească*. În mijlocul unei clase „de salariaţi, fără nici o legătură cu pămîntul, socialismul creşte cu paşi „repezi. Este nevoe de a mări numărul celor ce posedă ceva. Ţara se „găseşte într'o poziţie grea şi trebue să aleagă între socialism şi restaurarea ţărănimii"...

Iar d. „Solicitor-general" se ridică la consideraţiuni şi mai înalte:

„Sînt şi alte consideraţiuni decît cele economice (şi juridice!), care „trebuesc puse în cumpănă în această Cameră,—anume: *sănătatea şi „vigoarea neamului nostru*... În industrie ca şi în războiu trebue să ne „răzimăm pe calităţile fizice ale poporului, *şi ar fi responsabili de rezultatele decăderii fizice a poporului aceia, cari ar accepta un sistem „rural ce n'ar fi în stare să garanteze existenţa şi o carieră prosperă „muncitorului de pămînt*...".

Avem dreptul să credem că aceste argumente, adevărate pentru o ţară atît de respectuoasă pentru tradiţiile trecutului şi pentru drepturile individuale, cum este Anglia, sînt, cel puţin, tot atît de adevărate şi pentru Romînia; cu atît mai mult, că ţărănimea noastră nu are măcar

resursa emigrării în oraşe, unde o industrie puternică să-i dee un mijloc de existență....

Şi în Anglia populațiunea rurală întreagă nu formează nici o pătrime, iar țărănimea nici 10 la sută din corpul națiunii...

Şi Anglia n'a trecut prin fiorii răscoalelor din 1907....

* * *

Dar atunci,—predicăm „despoiarea" unei clase în favoarea alteia, „violarea drepturilor cîştigate" ?!...

Nu, oricite nedreptăți s'ar acumula la baza unor drepturi cîştigate, o desvoltare normală şi pacinică a unei societăți,—singura desvoltare sănătoasă şi prielnică culturii,—nu se poate realiza prin „despoiare".

Nimene nu poate fi *despoiat* legalminte de avutul său.

Insă din desvoltările noastre rezultă un singur lucru, că interesul obştesc, în baza *dreptului suzeran al statului* asupra proprietății funciare, poate impune mărginiri orcît de mari dreptului privat, până la expropriare silită, dar bine înțeles acordînd *o îndemnizare dreaptă tuturor intereselor jignite.*

Societății îi convine, şi chiar se cuvine, să răscumpere anumite drepturi, din considerații de utilitate publică, chiar mai scump decît valoarea lor comercială.

Mai mult însă nu pot pretinde „drepturile cîştigate",—fiindcă nu pot exista drepturi cîştigate *împotriva* condițiunilor înseşi de existență şi sănătate a corpului social (De cîte ori s'a spus acest adevăr!...)

Cînd este vorba de pămînt,—temelia existenții materiale a unei națiuni, chiar proprietatea individuală,—cum cu atîta putere s'a exprimat odată d. Al. Djuvara,—trebue considerată ea însăşi ca o *funcțiune socială*, impusă şi, deci, limitată de interesul social şi național superior.

Acesta este un adevăr elementar.

In celebra lui polemică împotriva profesorului Treitschke, învățatul economist citat mai sus, G. Schmoller, scrie în această privință:

„Se confundă dreptul real de proprietate cu *modul ei de organi-„zare.* Nu rezultă de loc din principiul de proprietate, *că o repartiție „dăunătoare şi nedreaptă ar fi pentru veci inviolabilă*, că ar exista „drepturi private până într'atîta cîştigate, încît ele să fie la adăpostul ori-„cării modificări legislative. Legislațiunea este a tot puternică: *firul ei „conducător este principiul de dreptate*".... [1])

Toată istoria dreptului de proprietate,—care, cu toată rigiditatea aparentă a definițiunii, dela Romani până în zilele noastre a schimbat

1) *G. Schmoller*,—„Politique sociale et Economie politique" (Paris 1902), p. 85—86.

atîta cuprinsul real al noțiunii de proprietate,—nu este decît o vie ilustrațiune a acestui adevăr;—şi viața nu se opreşte, nu se opreşte niciodată nici evoluția în conținutul formulelor juridice.

Dar criteriul de sănătate socială constă în realizarea pacinică şi treptată a acestui proces de desvoltare în cuprinsul noțiunilor juridice, fără salturi şi fără convulsiuni.

Cum spune acelaşi savant în altă parte:

„Nu există vre-o revoluțiune absolut necesară, absolut inevitabilă. „Orice revoluție s'ar fi putut evita printr'o reformă oportună. Şi tot pro-„gresul în istorie constă în a face reforme în loc de revoluțiuni"... [1])

* * *

Situațiunea noastră se deosebeşte în această privință de a țărilor apusene: nouă *nu ne poate* fi deschisă decît calea reformelor, şi *nici într'un caz* nu ne este iertată vr'o încercare de revoluțiune.

Acum cincizeci de ani Comisarii Puterilor europene, chemați a se pronunța asupra deziderațelor Divanurilor adhoc, au stigmalizat într'un act oficial egoismul şi incapacitatea clasei noastre diriguitoare, afirmînd, că în ce priveşte problema agrară pentru țara noastră există numai dilema: o revoluțiune de jos sau o intervenție din afară...

Am adîncă convingere că această dilemă e iluzorie: orice încercare de revoluție va duce tot la o intervenție străină...

Am asistat zilele acestea la o dureroasă experiență.

Anexarea Bosniei şi Herțogovinei, desigur, zădărniceşte tot viitorul Statului sîrb. Dar apelurile disperate ale Sîrbilor din „Serbia liberă" au fost întîmpinate din partea „fraților subjugați" cu o răceală şi nepăsare desăvîrşită: „jugul" austriac le asigură mai multă prosperitate, mai multă cultură, mai multă dreptate...

Şi iarăşi se pune aici aceiaşi întrebare.

Căci tot viitorul Statului Romîn atîrnă dela răspunsul, pe care va trebui să'l dăm *în timp util*, la această singură întrebare:

Va înțelege clasa noastră diriguitoare, va înțelege opinia publică, că *nu putem trăi ca Stat*, dacă majoritatea covîrşitoare a națiunii, care reprezintă toată forța ei vitală şi toată puterea ei productivă, va rămînea în starea aceasta de desnădejde, jertfită bunului plac „celor o mie" (pe care, repet, nimene nu voeşte să-i „despoaie" de avutul lor), încît țăranii din Romînia liberă să poată arunca priviri lacome peste hotare ?....

* * *

Cu această întrebare, care de atîtea ori mi-a venit sub pană, sfîrşesc lunga serie de „Cronici" consacrate chestiunii agrare, pe care le-am scris pentru „Viața Romînească" în cursul celor trei ani ani din urmă, sub presiunea ur-

1) *Ibid.*, p. 131.

genă a problemelor de la ordinea zilei, în fuga condeiului, fără sistem, fără plan general, sub impresiunea momentului.

Las condeiul cu o adincă emoțiune.

Nu e o situație mai exasperantă pentru un publicist, decit cind scrie, urmind imboldului glasului de conștiință, fără vr'o speranță de a putea înrîuri cursul fatal al evenimentelor...

Dixi et animam levavi: e o tristă consolație...

Dar, cind se va întocmi odată bilanțul definitiv al acestor vremuri de amurg, tot mă mîngîie gîndul că voiu putea invoca aceste schițe descusute și fugitive: atita mi-au îngăduit puterile și împrejurările să fac...

C. Stere.

Cronica Externă

Germania și Europa

Incidentul provocat de intervievul Impăratului Wilhelm, apărut în ziarul „Daily Telegraph", a sporit încă în lume atmosfera de suspiciune și de ostilitate, ce există în potriva Germaniei. E netăgăduit că între Germania și restul Europei există un antagonism adînc și că sufletește, dacă nu încă pretutindeni politicește, toate marile puteri sînt în desăvîrșite deosebiri de vederi, de concepțiuni și de simțiminte cu împărăția Germaniei.

Care să fie cauza acestui fenomen? Causele sunt după părerea noastră multiple. In primul rînd, fără îndoială că la acest antagonism între Germania și între restul Europei contribue într'o foarte largă măsură, interesele înseși ale poporului german. Poporul german, fiind ridicat la rangul unei forțe de mîna întăi între vecinii sei după Anglia, după Franța, după Austria și chiar după Rusia, are o ardoare firească să recîștige timpul perdut și să se înalțe repede cit mai sus. Dar cum, pentru a satisface aceste ambițiuni, ea se isbește de puteri, care și-au stabilit deja de mult culcușul și care și-au asigurat pe suprafața pămîntului numeroase colonii și sfere de influențe, Germania vrînd, nevrînd, e osîndită ca, tinzînd să-și realizeze visurile, să încalce domeniile celorlalți, să caute să izgonească pe alții din locurile unde sînt așezați, sau să exploateze mai mult decît altele slăbiciunea unora sau greșalele altora. Pe de altă parte, nu trebue să uităm că vitalitatea poporului german, în toate privințele, este prodigioasă. Populațiunea imperiului German crește în proporții uimitoare. Pămîntul Germaniei nu mai poate hrăni sporul anual al acestei populațiuni, care trebue deci cu necesitate să'și caute aiurea mijloacele de existență. Deasemenea și comerțul german s'a desvoltat cu o repezeciune cu totul neașteptată și, bine înțeles, că acțiunea atît politică cit și economică a imperiului German în afară se resimte de această exuberanță. Germania întreagă este impinsă prin existența ei spre o politică de acaparare, spre o sete de dominațiune și în spre un dor de a se afirma, cam jignitor pentru celelalte mari puteri și cu desăvîrșire periculos pentru cei slabi.

In al doilea rind, ceia ce dă politicei germane un caracter agresiv şi neliniştitor, este faptul că această politică poartă încă pecetea cancelarului de fier... Ori, politica lui de realism brutal nu se mai potriveşte cu aspiraţiunile şi cu nevoile lumei moderne. Ideile de pace, simţimintele de solidaritate internaţională au făcut dela el încoace progrese reale şi netăgăduite. Ceiace le dă azi o putere hotăritoare, e că ele nu izvorăsc dintr'un sentimentalism idealist, ci din nevoi economice foarte pozitive şi foarte realiste. Greutăţile luptei pentru trai, marele organisme ale muncii şi ale capitalului, legăturile de schimburi şi de credit, la care aceste organisme au dat pretutindeni naştere, nu pot aştepta dela războî decit inrăutăţirea sau nimicirea lor. In schimb, pacea este pentru ele mijlocul cel mai sigur de propăşire, pîrghia cea mai puternică de progres. Că Germania n'a urmat în această privinţă evoluţia restului lumei, că stă încă cu ochii aţintiţi asupra diplomaţiei lui Bismarck, că el este isvorul, de la care ea se inspiră, nimic mai firesc. Intăi, Bismarck a fost o personalitate prea covirşitoare pentru ca să nu supravețuiască propriei sale opere. Al doilea, personalitatea lui, tocmai fiindcă a fost atît de covirşitoare, a fost cu desăvirşire obositoare, a concentrat într'însa toată forţa de activitate, tot spiritul de iniţiativă, toată dibăcia vremurilor sale, n'a lăsat în jurul ei decit personalităţi istovite, incapabile de orice concepţie originală, sateliţi ce luceau prin lumina ce Bismarck le-o împrumutase, în două cuvinte o generaţie întreagă care a cugetat prin el, sau care a continuat să lucreze numai prin forţa ce el îi o imprimase. Oamenii mari sînt ca şi marele bătălii, ei aduc mari foloase, dar gloria de a-i avea costă scump. Al treilea, politica lui Bismarck a asigurat Germaniei isbînzi atît de strălucite, încît ea are în ochii Germanilor un caracter de infailibilitate şi dinşii nu au nici îndrăzneala, nici lipsa de părtinire necesară, pentru a destrăma din situaţia actuală partea din şcoala lui Bismarck, care mai corespunde cu realitatea lumei moderne, de partea care a trecut în domeniul lucrurilor, ce ne mai putind fi reînviate, au intrat definitiv în amintirile istoriei.

Dar poate, dacă nu ar fi decit aceste două cauze, Germania nu ar fi ridicat lumea întreagă în potriva ei. Ceeace dă politicei externe a imperiului german o notă iritantă, ceeace exasperează, ceeace provoacă toate suspiciunile şi scotoceşte toate patimele, e Impăratul Wilhelm care, prin personalitatea lui, prin impulzivitatea şi prin concepţiile sale, întăreşte tot ceea ce poate să fie prin natura lucrurilor provocător sau supărător în interesele şi în desvoltarea poporului german. La dreptul vorbind, Impăratul Wilhelm nici nu poate fi învinuit pentru aceasta. Firea lui este o ciudată amalgamare a celor două mari curente de idei, ce-şi dispută cucerirea spiritului modern; într'însa se împreunează toate rămăşiţele unui trecut,—care nu vrea să-şi mărturisească înfrîngerea şi care face sforţări supraomeneşti ca să reînvie o lume de gîndiri şi de aspiraţiuni dispărute—, cu toate năzuinţele lumei moderne, cu toate ambiţiunile ei impetuoase, cu toate visurile ei inaripate, cu setea ei de noutăţi, cu toate speranţele ei nebănuite. Luaţi alte personalităţi, ce conduc azi popoarele, luaţi de pildă pe Regele Eduard sau pe d. Clémenceau; poate să fie între ei deosebiri de grad, de măsură, personalitatea lor reprezintă însă numai un curent: curentul modern. Ei sînt, indiscutabil, cristalizarea mentalităţii şi a sentimentalităţii noului curent. Precum invers, Papa sau un Pobjedonoszeff sînt, tot atît de indiscutabil, produsele vechiului curent, ferite de orice amestec. In Wilhelm II această despicare nu s'a săvîrşit. Forma la el este cît se poate de modernă şi fondul cît se poate de reacţionar. Intr'adevăr, dacă 'l judecăm după aparenţe, după manifestaţiunile externe ale personalităţei sale, ce poate fi mai modern decit el! Dacă ceva caracterizează civilizaţiunea noastră, este munca febrilă, dorul acesta de a soarbe din această trecere scurtă pe pămînt tot ce se poate soarbe, de a da vieţei maximul ei de intenzitate; este nevoia pe urmă de a cunoaşte tot, de a întinde spiritul său scrutător peste domeniile cele mai variate ale activităţii omeneşti şi este, în fine, acel neastîmpăr, care nu e decit trădarea setei nemărginite de viaţă şi de producţiune, ce a cuprins omenirea şi o sgudue toată, precum vîntul într'un mare freamăt mişcă pădurea întreagă. Ei bine, toată partea aceasta a modernismului Wilhelm II o stăpîneşte în cel mai puternic grad. Activitatea lui neobosită, marele număr de chestiuni ce'l interesează, diversitatea lucrurilor cu care el se ocupă, intenzitatea vieţei sale, care e nu numai modernă, ci ultra modernă, îl apropie mai mult de America decît de Europa. Se poate spune că el este cel mai american dintre Europeni. Cînd te gîndeşti că omul acesta se ocupă de aproape de toate afacerile statului, politica internă îl pasionează tot atît cît şi politica externă şi el dă uneia aceiaşi zilnică, minuţioasă şi aprinsă solicitudine ca şi celei alte. Pe lîngă aceasta Wilhelm II e pasionat de problemele militare. Se ţine în curent cu toată evoluţia artei militare moderne, care n'are pentru el nici un secret, o cunoaşte în toate amănuntele ei, şi interesul său se întinde de o potrivă asupra chestiunilor de uniformă, ca şi asupra celor mai complicate probleme de balistică. Dar armata şi politica n'au absorbit tot interesul germanicului Impărat. El a vrut să fie şi un adînc cunoscător al problemelor navale, şi a reuşit să fie, într'adevăr, o autoritate în această materie. Intre un raport diplomatic şi o paradă militară, între două serate, sau după o reprezentaţie la operă, el schiţează planuri de cuirasate sau desinează vre-un torpilor. Mai mult, dreptatea cere să recunoaştem că, în ceeace priveşte desvoltarea marinei, el a adus Germaniei reale servicii. Imperiul datoreşte stăruinţei lui Wilhelm II puterea sa navală. Alături de toate aceste chestiuni serioase, care ar fi îndestulătoare pentru a potoli nu numai o activitate, ci mai multe, Wilhelm II este şi un sportsman desăvîrşit. Practică cu o egală pasiune toate sporturile. Călăreşte, face automobilism cu frenezie, e vînător şi excelent trăgaciu, îi place la chasse à courre, joacă tennis, nu e nici odată mai fericit decit atunci, cînd poate pluti pe apă în yachtul său cu pînze, sau cînd poate să cîştige la regatele din Cowes vre-o cupă mai însemnată; iar mine va fi desigur

cel mai întreprinzător dintre toţi aviatorii. In fine pentru a percurge ciclul întreg, pentru ca gamei să nu 'i lipsească nici o notă, Wilhelm II e şi un pasionat pentru artă sub toate formele ei. Aci, de asemenea el nu se mulţumeşte să fie numai un simplu amator sau admirator al artelor, ci vrea să le practice singur şi de fapt le şi practică. Desemnează de preferinţă subiecte alegorice, pictează aquarele chiar cu oare care succes, compune marşuri militare şi opere cu orchestraţiuni savante. In sculptură dă artiştilor sfaturi, pe care unii dintr-înşii se cred datori să le urmeze, şi are ideile lui şi în ceeace priveşte arhitectura. Că e un artist de o valoare discutabilă, că desemnurile lui sînt banale, că musica lui e pur şi simplu proastă, cu toate corecturile ce compozitorii oficiali îi mai fac, şi că în materie de sculptură, de arhitectură de artă în genere, are un gust care lasă adesea mult de dorit—aceasta e o altă chestiune, dar că poartă tuturor acestor manifestaţiuni omeneşti, de natură atît de variată, un sincer şi un pasionat interes,—aceasta este mai presus de orice îndoială. Dealtmintrelea diversitatea gusturilor şi a plăcerilor sale, cu totul uimitoare, este admirabil sintetizată prin călătoriile, pe care le face anual, ca să se odihnească de grijele puterei, două călătorii, una la Capul nord dea lungul fiordurilor impunătoare şi reci ale Norvegiei, cealaltă în marea Adriatică, pe ţărmurile încîntătoare ale Achileonului din Corfu, sub soarele de aur al Orientului, sub cerul său luminos, care îşi confundă la orizont albastrul intens în simfoniile de smarald şi de indigo ale talazurilor Mediteranei. Un altul ar fi ales muntele sau marea, veselia Sudului sau melancolia Nordului, dar s'ar fi oprit la una. Wilhelm II n'a putut, a trebuit să sară dela un extrem la altul şi reprezentarea grafică pe hartă a acestor două drumuri divergente, pe care Hohenzolern-ul le face în fiecare an, este ca oglinda diversităţei stranii a gusturilor împărăteşti. Aceste manifestaţiuni externe ale personalităţei lui Wilhelm II, eminamente modernă, i-au şi atras atîta vreme simpatia lumi', care pe acest teren se întîlnea cu el şi îi împărtăşea gîndurile şi simţimintele. Tot acest aspect al personalităţei sale explică şi dece Wilhelm II a putut să înşele atîta vreme lumea, să o facă să creadă că într'adevăr el este un monarh admirabil înzestrat cu simţul modernităţei, cu intuiţiunea clară şi sigură a nevoilor vremurilor noastre. Ilusia a fost de durată destul delungă.

Dar, cu cît Wilhelm II a înnaintat în viaţă, contrastul dintre forma şi dintre fondul personalităţei sale a apărut cu mai multă putere, şi lumea a putut să se convingă că modernismul său extern învălue un fond cu desăvîrşire antimodern. Concepţiunile sale sînt ale unor alte vremuri. Teoriile sale asupra dreptului divin al monarhilor nu sînt exageraţiuni oratorice sau calcul de ocîrmuitor, ele sunt expresiunea sinceră a convingerilor sale, sînt fondul credinţei, substratul întregei sale mentalităţi. Concepţiunile lui cesariene, inaptitudinea sa absolută de a pricepe aspiraţiunile democratice sînt dovada curentului vechiu, din care e plămădit tot sufletul lui. Wilhelm II e un reacţionar. Nimic, din ce agită mintea şi

sufletul modern, nu'l pasionează. Idealul pacific îl priveşte cu'specticism, solidaritatea internaţională cu un surîs plin de dispreţ, iar organizarea democraţiei e pentru el pericolul, care trebue combătut fără milă. Da, împăratul Germaniei, trecînd în faţa civilizaţiunei moderne, a fost fermecat de manifestaţiunile ei externe şi şi-a însuşit pe toate, dar sufletul acestei civilizaţiuni el l'a asvîrlit la oparte. În faţa ideilor, care au dat viaţa acestei civilizaţii, el a trecut nepăsător şi neînţelegător. Mintea lui pluteşte în lumi dispărute după idealuri moarte, cărora se încearcă în zadar să le redea viaţă, sau rătăceşte într'un misticism medievalic, care are pentru toată fiinţa lui seducţiuni iresistibile. Speranţele civilizaţiunii noastre le vede, dar nu le împărtăşeşte, strigătele de durere ale proletariatului modern le aude, dar nu'l mişcă. El stă pe înălţimele tronului, înconjurat de o pompă ce zilnic devine mai ostentativă, tămâiat de curtezani, care îl linguşesc şi de sfetnici, care se pleacă dinaintea voinţei sale capricioase, precum trestia se mlădie în bataia vîntului. Şi de acolo de sus, el nu se coboară nici odată jos în straturile mulţimei ca să-i pipăe nevoile şi să 'i asculte păsurile, care, înainte de a se isbi de inaptitudinea lui firească de a le pricepe, vin la urechile lui, denaturate toate de atmosfera mijlocului, în care trăeşte.

Acesta e omul. Ce poate fi politica lui decît o politică impulsivă, expresia fidelă a svîcniturilor celor două curente, ce se sbat înăuntrul firei lui Wilhelm II. De acolo contradicţiile, în care Germania s'a pus cu restul Europei, de acolo acea ostilitate surdă a Germaniei în potriva tuturor aspiraţiunilor de pace şi de solidaritate, de acolo schimbările veşnice, neaşteptate, subite de la o politică la alta, care ţin Europa într'o nedumerire perpetuă şi care împreună cu grija au sămănat în lume şi duşmănia în potriva poporului german.

Este această politică o politică folositoare Germaniei, o politică care să-i facă amici sau aliaţi ei? Desigur că nu. Dovada ne-o dau resultatele însăşi, slăbiciunea triplei alianţe, isolarea tot mai mare a Germaniei, uşurinţa cu care Anglia a reuşit în cîţiva ani să adune în jurul ei atîţia factori însemnaţi ai concertului internaţional şi chiar state, care de mult se aflau în antagonism cu puterea britanică. In fine, dovada cea mai strălucită, cea mai convingătoare din toate, ne o dă nemulţumirea poporului german în potriva politicei personale a împăratului. La dreptul vorbind, poporul german nu l'a iubit nici o dată mult pe Wilhelm II. Ceea ce era simpatic în modernismul extern al personalităţei sale, displăcea spiritului german iubitor de tradiţiune. Pentru dînsul acest modernism avea chiar cusurul de a se înfăţişa sub o strălucire şi cu un parfum de latinism jignitor pentru vanitatea teutonă. Pe urmă, nu era Wilhelm II cel ce sfărămase idolul naţional? Germanii nu 'i puteau erta concedierea cam brutală a lui Bismarck, a celui pe care, în iubirea lui poporul german îl denumea cu duioşie „unser Bismarck". Pe de altă parte, fantasiile oratorice ale Împăratului, conflictele inutile, agitaţiunile sterile ce ele provocau neîncetat, supărau pe Germani, ciocneau cu prea

multă vioiciune sufletele lor înamorate de ponderațiune, dar cu toate acestea, poporul german nu transformase încă nemulțumirile sale lăuntrice în protestări zgomotoase. Azi însă el se tînguește pe față, protestează fără sfială, cere cu o stăruință mereu crescîndă să se pue capăt unei stări de lucruri, care amenință adevăratele interese ale națiunei și surpă în lume renumele Imperiului German.

Aceste protestări și aceste reclamațiuni sînt desigur legitime dar nu sînt îndestulătoare. Imperiul german, dacă s'a încredințat că politica Împaratului îi este dăunătoare—și despre acest lucru e neîndoelnic că s'a convins acum — trebue neaparat să găsească și soluția crisei de astăzi. Ori, soluția nu poate fi decit una, să se mărginească pe cale constituțională rolul Împăratului în conducerea destinelor poporului german. Sub regimul actual, orice s'ar face, ultimul cuvînt va fi al Împăratului și prin urmare politica Imperiului german va continua să presinte fluctuațiunile naturei lui Wilhelm II, făurită dintr'un ciudat amestec de modernism aparent și de medievalism lăuntric. Pentruca sub actualul regim constituțional al Germaniei lucrurile să se poată schimba, ar trebui un lucru imposibil, ar trebui ca firea însăși a lui Wilhelm II să se schimbe. Să nădăjduim, în interesul poporului german, pentru liniștea lui, pentru gloria admirabilei sale activități, pentru neprihăniarea strălucitei sale culturi, căreia omenirea întreagă îi datorește atita recunoștință, că el va avea bărbăția să săvîrșească cît mai curînd reforma constituțională, atît de imperios cerută de împrejurări.

De o camdată Wilhelm II aduce causei democratice un mare serviciu. Prin exemplul său, el ilustrează admirabil de bine teza susținută întotdeauna de democrați, că țările trebuesc înzestrate cu astfel de așezăminte, încît să fie cu neputință ca soarta lor să depindă de vicesitudinile unei nașteri, sau de capriciile unui temperament. Soarta popoarelor e ceva prea grav, pentruca cu bună știință capete cugetătoare să consimtă a o alarma cu întîmplări de o așa infinitesimală însemnatate.

I. G. Duca

Cronica Veselă

FĂRÎMITURI

Murit-au muștele!..

S'a stins vieața falnicelor muște
(Întocmai ca a falnicei Veneții);
Domițian, care vînă... pereții,
N'ar mai avea acuma ce să 'mpuște.

Murit-au!... Și, în loc de *dies irae*,
Mai lesne le-aș cînta un cîntec vesel,
Și 'ntr'un sicriu luxos lucrat la Lessel
Le-aș însoți la Bellu cu grăbire.

Căci, nu cunosc vrăjmașă mai infamă
Ca musca!... Cu „caprițuri" ca o damă,
De cîte ori nu m'a ciupit de nas,

Pe cînd cîrmiam Pegăsul spre Parnas!...
Superioară-i însă musca mie:
Eu mor pe veci,—la anul *ea* re'nvie!

Flora

Bachus și Venus, Dragostea și Cheful,
Au la Șoseaua noastră templul lor...
Și, vecinic beat, de vin și de amor,
Sughiță, geme, noaptea, Kiseleffful!

Cunoaşteţi templul ăsta: este Flora!
Azi templele lui Christ pustii rămîn,
Dar de cu seară-i plin templul păgîn
Şi până ce surîde Aurora.

In templul Flora n'ai să vezi vestale
Ce candele aprind la crucifix;
Ci, doar bachante cu tariful fix.

Şi 'n loc de popi cu bărbi patriarhale,
Bătrîni copilăroşi, senili copii,
Oficiind spurcate leturghii...

Poezie şi Proză

Acest sfîrşit de toamnă-i o minune....
Ah, ce poem superb s'ar putea scrie
Doar povestind cum luncă, crîng şi vie
Ingălbenesc... cum Crivăţ le răpune!...

Cum codrul încetează să răsune
De-a pasărilor dulce simfonie....
Cum flori şi ierburi pier de anemie...
Cum soarele-i feeric cînd apune!

Ar scrie-acest superb poem poetul;
Dar... e 'nsurat şi are cinci copii,
Ş'acest sfîrşit de toamnă-i spune, bietul:

—Tu, n'ai plătit chiria; tu, n'ai lemne;
Cum mai cutezi, pîrlitule, să scrii
In clipele-astea triste şi solemne?...

Tarascon

Viața Romînească în Bucovina

Partidul creştin-social romin—Sesiunea dietală.

Tratativele urmate între delegaţii celor două partide romine din Bucovina, în vederea raliării ambelor partide intr'un singur partid pe baza programului creştin-social, au succes pe deplin.

Punctele comunicate în corespondenţa trecută au fost acceptate de delegaţii ambelor partide şi aveau să fie aprobate şi de plenul partidelor. Inainte de a convoca o adunare plenară a partidelor, care să aprobe raliarea, trebuia să fim siguri de Dr. Iancu Flondor, dacă, fiind ales şef al noului partid, e dispus să primească această demnitate. S'a hotărît deci dară să se trimită o delegaţie la Storojineţ care să-i ofere şefia.

Duminică, în 11 Octombre, pe la oarele 10 a. m., un şir de şapte birje părăseau Cernăuţul îndreptîndu-se spre Storojineţ. In birje se aflau delegaţii ambelor partide din ţară, democrat şi apărărist şi reprezentanţi ai tuturor societăţilor studenţeşti romine. Din partea partidului democrat erau delegaţi deputaţii: Dr. Aurel Onciul şi Dr. Florea Lupu, profesorii: Iancu cav. de Cuparencu, Petru Popescul şi George Tofan cum şi directorul de şcoală primară Nicu Mihalescul; din partea Apărării: profesorul de Universitate Dr. Ştefan Saghin, preşedintele partidului, profesorul de Universitate Dr. T. Tarnovschi, adjunctul de administraţie Dorimedont Popovici, administratorul George Sîrbu, preotul At. Gherman şi funcţionarul dela procuratura de finanţe Dr. Vasile Bodnărescu. Fiecare societate studenţască trimese cîte doi reprezentanţi.

Era o zi de toamnă. Ceaţă deasă, pe care razele soarelui încă n'o străbătuseră acoperea pămîntul. In prima birjă mergea Dr. Onciul, profesorul Saghin şi autorul corespondenţei. Intre cei doi dintăiu se încinse o interesantă discuţie despre starea politică din ţară, se discută politica din trecut a partidelor, foloasele şi greşelile ei şi se constată aproape o armonie complectă în vederi şi judecată. Dr. Onciul arătă roadele ultimilor ani, inzistă asupra succeselor obţinute, desfăşură marea valoare a reformelor sancţionate şi crede că a fost absolut nevoe, spre a ajunge unde sîntem, ca să trecem prin lupta prin care am trecut. Trec

peste această interesantă parte a discuției, deoarece mă gîndesc să mă ocup într'un articol viitor cu era democratică în politica Romînilor bucovineni.

In discuția noastră revine însă regulat aceiaşi întrebare, care plutea pe buzele tuturor, întrebarea mare a acelor zile, întrebarea hotărîtoare, dela care atîrnă în mare parte viitorul neamului nostru, năcăjit, şi îmbătrînit în nevoi şi întrebarea era: reuşi-vom oare cu misiunea noastră? Deputația mergea să depună în mînile destoinicului şi vigurosului Iancu Flondor dela Storojineț cîrma politică a poporului romîn din Bucovina, în momente de grea cumpănă. Cinci ani de zile a trăit retras, în singurătatea sa dela Storojineț, acest fruntaş politic al Romînilor, ocupîndu-se numai de gospodăria sa, desprețuind zgomotul şi larma din afară, urmărind cu interes însă desfăşurarea evenimentelor politice. Retras din viața publică într'un moment de mari prefaceri, el a respins ori ce încercare de a participa la viața politică. Acum sosise momentul hotărîtor; politica Romînilor se afla la o cotitură hotărîtoare, neamul întreg în unire deplină cu conducătorii tuturor partidelor romîne îl chema la cîrmă. Era întrebarea: simți-se-va el îndemnat să jertfească liniştea sa sufletească, interesele sale de gospodărie, care îi dictau acuma mai mult decît oricînd să nu le părăsească; fi-va el dispus să mai intre în viața politică, căreia, desgustat, i-a întors odată spatele. Aceste erau gîndurile care munceau sufletele călătorilor. Poposim pe un deluț şi dr. Onciul face o observare nemerită. Solia aceasta sînt boerii țării, zice el, care merg să ofere coroana noului Voevod. Si e potrivită asămănarea, căci Voevod voim să ne fie în această țară acel bărbat destoinic şi cu dragoste pentru neam.

Soarele s'a înălțat sus de tot pe bolta cerească, a spart zidul gros al ceții şi a fugărit-o în toate părțile. Acest moment de lumină strecoară nădejde în sufletele noastre. Acuma trecem, după ce am lăsat deoparte Mihalcea, proprietatea deputatului Tăchița Popovici, prin locuri desfătate. Poene largi, încă verzi, încunjurate de pădure, lanuri întinse, apoi iar codru cu frunza îngălbenită. Inima ni se strînge de durere, cînd aflăm că aceste lanuri frumoase le stăpîneşte unul din neamul cel ales. La intrarea în Storojineț de departe se vede parcul boeresc. Secretarul de tribunal Claudiu Stefanelli, membru marcant al partidului apărărist şi prieten devotat al d-lui Flondor, ne conduce la curtea boerească, unde sîntem conduşi în salonul de aşteptare. Puțin după noi intră şi d. Iancu Flondor, care este primit cu puternice strigăte de: „să trăiască". D. Aurel Onciul rosteşte o cuvîntare scurtă, bine simțită, care mişcă pe toți. E momentul hotărîrii. In ochii multora se văd lacrimi, Onciul e atît de emoționat, încît abia poate rosti cuvîntarea.

Ea are următorul conținut:

Iubite Iancule!

In vreme de grea cumpănă, noi soiii tuturor vîrstelor, tuturor păturilor şi tuturor năzuințelor romîneşti din țară, venim la tine, ca să te rugăm dintr'o gură ca să părăsăşti singurătatea-ți de pînă acuma şi să reintri iarăşi în războiul politic. Ştim, că războiul acesta la timpul său, ți-a făcut mult amar, dară soarta îți dă satisfacția cea mai splendidă, pentrucă azi întregul neam romînesc te chiamă să i te pui în frunte ca să-l mîntuieşti. In ferma nădejde că vei urma chemării acesteia, noi, care pînă ieri ne sfîşiam întreolaltă, ne-am dat frăţeşte mîna şi am uitat cele trecute. Uită-le şi tu, şi în dragostea-ți nemărginită pentru neamul tău calcă-ți pe inimă şi întăreşte legătura noastră, care numai tu poți să o faci trainică. Din inimă curată şi sinceră întregul nostru popor te roagă: fii căpitanul nostru şi ne du la izbîndă! Dumnezeu să-ți ajute! —

Dl. Iancu Flondor, mişcat până la lacrimi, declară că în principiu e gata să primească conducerea oferită, cere însă un mic termin spre a-şi putea aranja unele afaceri de interes personal şi spre a avea timp pentru un schimb de păreri cu conducătorii poporului asupra problemelor la ordinea zilei. Peste puțin firul telegrafic a dus această veste îmbucurătoare în toate părțile Bucovinei şi în alte țări. Deputația s'a întors la Cernăuți şi a început chiar în seara aceea a face pregătirile necesare pentru o mare adunare națională, care să eie cunoştință de impăcarea partidelor, crearea noului partid şi statutele sale şi să se aleagă conducerea partidului.

S'a compus un manifest scurt, iscălit de ambele partide şi de aproape o mie de bărbați de încredere din țară. Adunarea națională, care s'a ținut Joi în 19 Octombre, a fost o adunare monstră avînd vr'o 2000 de participanți din toate părțile Bucovinei.

Dar nu numai numărul deosebit de mare a participanților a dat acestei adunări o însemnătate deosebită, ci şi calitatea lor. Toate stările poporului romîn au fost reprezentate prin fruntaşii lor: preoți, învățători, judecători, profesori, țărani, meseriaşi. D. Dorimedont Popovici a referat asupra împăcării şi a propus o rezoluțiune, care aprobă paşii făcuți. Ea a fost primită unanim şi cu aplauze. D. Dr. A. Onciul referează asupra statutului care se primeşte fără desbatere. Dintre oratorii care s'au perindat la tribună, trebue să-i menționăm în special pe țăranii Porfotă, din Dorna şi Peruc din Crasna, care prin cuvîntările lor cu miez, rostite într'o limbă împodobită cu glas sonor au stîrnit aplauze nesfîrşite şi aprobări generale.

In fine, la propunerea dl. Fl. Lupu, s'au ales în dirigența partidului următoarele persoane: Dr. T. Tarnavschi, care a prezidat şi adunarea, Dorimedont Popovici, At. Gherman, Z. Percec, dr. C. Hominca, C. Stefanelli, dr. Nicu Blîndu, George Tofan, M. Chisanovici, Constantin Morariu, G. Cuciurean.

După adunare, mulțimea s'a format în convoiu şi a traversat străzile Cernăuțului pînă în centru la Palatul Național, cîntînd cîntece naționale.

Ca organ al noului partid apare gazeta „Romînul" cu subtitlul organ național, creştin-social al Romînilor bucovineni; el apare deocamdată

de două ori pe săptămină dar e vorba ca dela întâi Ianuarie să apară zilnic. Toate celelalte ziare politice şi-au încetat apariția.

Patru săptămini a fost adunată dieta Bucovinei, dar numai trei şedințe plenare a ținut, în care a rezolvit însă o sumă de legi importante. Cauza că intr'un timp atit de lung s'au ținut numai trei şedințe plenare, e conflictul ce-a izbucnit între căpitanul țării, care e prezidentul dietei şi majoritatea dietei pentru fixarea ordinei de zi. In fine căpitanul a trebuit să cedeze şi şedința penultimă a ținut 18 oare cu o mică întrerupere la amează.

De oarece secțiile dietei au lucrat încontinuu, s'a adunat pentru cele două şedințe ultime o mulțime de material, care a trebuit petrecut înainte de închiderea dietei. Reforma electorală nu s'a putut vota, de oare-ce numai Rominii erau pentru ea, o dovadă că nu era aşa de nefavorabilă pentru noi, după cum au susținut duşmanii lui Onciul, acuzindu-l că ar fi făcut o reformă favorabilă Rutenilor. Din ținuta Rutenilor din acest an față de aceiaşi lege, venită din nou în discuția dietei, s'a putut constata că reforma proectată de Onciul era foarte favorabilă intereselor romîneşti.

S'a votat legea pentru salarizarea învățătorilor, care pusă pe o bază mai largă şi trecută odată prin dietă, a fost respinsă de ministru. In sesiunea aceasta s'a constituit şi un club nou: clubul creştin—social, care numără pe deputații Dr. A. Onciul (prezident), Dr. Fl. Lupu, T. Simionovici-Vesti, A. Buburuzan, Tit Onciul şi pe deputatul german I. Wiedmann. Rominii au însă şi organizația lor proprie națională: *clubul romîn*, căruia îi aparțin pe lingă cei 5 deputați romini ai clubului creştin-social şi cei 6 deputați ai proprietății mari: Dr. Volcinschi, Dr. A. baron Hurmuzachi, Nicu cav. de Flondor, Constantin cav. Popovici, D. cav. de Bejan şi vicarul general Calinescu. Din discursurile ținute în această sesiune relevăm orațiunea deputatului A. Onciul în secția financiară, în care s-a ocupat de starea financiară a țării indicînd izvoarele nouă, din care s'ar putea înmulți veniturile ei şi orațiunea aceluiaşi deputat în ultima şedință penultimă cu ocazia discuției bugetului. Orațiunile acestui deputat fiind o comoară de idei şi oratorul avînd darul predării într'un grad înalt sînt totdeauna ascultate cu mult interes şi sînt un fel de zile de sărbătoare ale sesiunei dietale. De astă dată ca şi anul trecut, deşi poate mai moderat în formă, dar tot atit de aspru în fond, a criticat diferitele ramuri ale vieții publice din țară spunîndu-şi fără rezervă părerile sale. De sigur că cuvintarea lui Onciul e cel mai însemnat eveniment al trecutei sesiuni dietale, precum Onciul e cea mai marcantă figură a aceste diete.

Gt.

Viena, în Noembre 1908.

Scrisori din Ardeal

Francisc Iosif şi maghiarizarea.—Pasivitate!—Lupta extraparlamentară.

Sub domnia lui Francisc Iosif I, noi Rominii avem de inregistrat două epoce: întâia, de la urcarea sa pe tron până la 1868; adoua dela 1868 încoace.

Cea dintâi este o epocă de aur în viața noastră națională. Intr'însa marele Şaguna a restaurat vechea mitropolie romînă; a scuturat jugul erarhiei sîrbeşti; a înființat gimnaziul dela Braşov, şi alte instituțiuni culturale, între care în primul rînd asociațiunea, şi în cele din urmă a exoperat de la monarh Statutul Organic, care ne garanta dreptul autonom asupra bisericilor şi şcoalelor romîne. Tot în această epocă, am avut comitate cu prefecți şi vice-prefecți romîni, aşa că în municipii se desvoltase o adevarată viață națională.

Chiar în servicii de stat, mai ales în magistratură, erau ocupați o mulțime de Romîni, dintre care pe unii, cum a fost consilierul Pop, l'a ridicat la rangul de baron. Nu mai vorbim de armată, unde ofițerilor romîni, mai ales celor dela graniță, le erau deschise toate porțile Burgului.

Politica Vienei era atunci să întărească naționalitățile, care în vremuri de grea cumpănă se dovediseră nu numai credincioase pentru casa Habsburgilor, dar şi destul de tari pentru apărarea tronului amenințat de oligarhia maghiară.

Adoua epocă este—nu se poate mai tristă. Tot ce ne-a acordat Impăratul în tinerețele sale, chiar legile fundamentale dela 1868, făcute de un Deák şi Eötvös, au fost rînd pe rînd modificate ori desființate. Din legea şcolară a lui Eötvös, care nu ne impusese nicăeri limba maghiară, ne pomenirăm cu legea lui Apponyi; din legea pentru naționalități de asemeni, n'a mai rămas nimic, iar acum sintem în ajun de a ni-se da o lege electorală retrogradă, cum nu mai există nicăiri în Europa.

Este adevarat că în ultimii 40 de ani, noi Romînii n'am ştiut să ținem pas cu Ungurii, nici chiar pe terenul, unde ar fi trebuit să ne validităm mai bine. Şcoalele noastre n'au dat destui oameni cu carte, preoțimea n'a fost nici ea în totdeauna la înălțimea chemării sale. Nu e mai puțin adevarat însă, că *nu luptam în egale condițiuni cu Ungurii*. Ei aveau puterea în mînă, dispuneau şi dispun de întreg aparatul statului;

cheltuesc, cum le place, dintr'un buget la care contribuim și noi cu sute de milioane, pe cînd noi trebue să susținem din proprii noștri bani toate instituțiunile noastre culturale.

Cît mai sîntem slăbiți apoi prin necontenitele prigoniri: temniță și amendă, e de prisos, s'o mai spunem

Mai grav este schimbarea mare ce pare că s'a operat la Wiena. In trecut știam că M. Sa numai din rațiune de stat ori din necesități imperioase ceda în unele și altele. De cînd a venit la putere actuala coaliție, care a renunțat la programul său de a naționaliza armata, și a votat fără multă vorbă și bugetul militar, sporit simțitor, și ridicarea contingentului militar,—de atunci ne convingem tot mai mult că sîntem abandonați și că *în afacerile interne guvernul intr'adevăr are absolut mîna liberă.*

Acum de curînd ne-a venit la cunoștință că M. Sa nu numai aprobă, dar și are convingerea că *politica de întărire cu orice preț a Maghiarilor și maghiarizarea naționalităților este de dorit.* Deputatul Vasile Goldiș m'a autorizat să aduc spre publicitate următoarele: *Cînd contele Appony i-a prezintat M. Sale spre sancționare proectul său de lege* (care nimicește cultura noastră națională) M. Sa i-a zis: **„Sper că de aci în colo maghiarizarea va merge cu pași mai repezi!"**

In cercurile politice maghiare, unde Apponyi a povestit cele ce i-a zis monarhul, bine înțeles că vorbele de mai sus sînt un îndemn pentru *a stărui încă și mai mult pe calea apucată: de a ne maghiariza cu orice preț și de a zdrobi cu toată forța statului pe cei, ce se împotrivesc politicei de maghiarizare.* Așa se explică multele procese de presă, precum și goana salbatecă pornită în potriva învățătorilor și preoților noștri. Numai departe decît alaltăeri, de pildă, Curia (Inalta Curte de Casație din Buda-Pesta) a osîndit la temniță pe preotul Popovici din Bărzava, pentru agitație, deși tribunalul din Arad și Tabla regească din Oradea, îl achitaseră; sub-prefectul Schaner din Halnaj a osîndit la 300 coroane amendă pe protopopul Cornel Lazăr și pe alți nouă preoți, la cîte 200 coroane amendă, pentrucă au întîrziat să pue inscripție ungurească pe școala romînească.

In zilele acestea, inspectorul școlar a pornit apoi proces disciplinar în contra a *20 învățători romîni,* pentrucă nu ar fi propus cu destulă stăruință limba maghiară. Ei desigur vor fi destituiți!

Toate acestea *într'un singur comitat, într'o singură săptămînă!* Și ne putem aștepta și la mai rău. Ori cît de dinastici am fi deci, faptele aceste din urmă au produs în spirite un reviriment, cum n'a fost nici odată. Nu-i vorbă, politică anti-dinastică n'avem să facem, căci astfel am mîna numai apa la moara șoviniștilor agresivi, care ar avea un titlu și un pretext mai mult să se năpustească asupra noastră. Ba, din multele adunări poporale se continua a se trimete Majestății Sale adrese omagiale.

Dacă se va face însă lege din proectul contelui Andrassy, ajungem în situația de a nu mai putea face politică activă, ci ne vom

simți siliți să adoptăm iarăși pasivitatea. Ceeace au declarat, atît deputatul Waida, într'un interviev acordat unui ziar din Wiena, cît și deputatul Vlad într'un articol din *Lupta*, iar *Tribuna* de alaltăeri i-a aprobat pe amîndoi și din parte-i s'a rostit în acelaș sens.

N'am avea, într'adevăr, de ce să ne frămîntăm de a intra într'un parlament, croit anume pentru desființarea noastră, ci, din noua politică inaugurată de monarch și sfetnicii săi, vom trage și noi concluziunea potrivită, căutînd să ne adunăm toate forțele pentru o muncă pe teren economic și cultural. Inființarea în Sibiu a băncei culturale, (sub titlul „Lumina"), premiile puse pentru învățătorii diligenți în munca extra-școlară, hotărîrile luate de reuniunile învățătorești, în sens de a învăța carte pe adulți și pe bărbații mai în vristă,—denotă o serioasă preocupare culturală. Dacă vrem adică să luptăm cu succes pe teren extra-parlamentar, e nevoe atît de o bună organizare, cît mai ales să răspîndim știința de carte, ca astfel toți oamenii de seamă să se poată inspira din jurnalistica noastră națională.

De altminteri *partidul socialist a declarat și el că, în caz de sancționare a proectului contelui Andrassy, nu va lua parte la alegeri* ci se va organiza în vederea unei lupte extra-parlamentare, luptă care va fi cu atît mai intețită și mai violentă, cu cît coroana va admite mai mult din dorințele oligarhilor stăpînitori. Garomi, un șef socialist, a scris în privința asta în *Népszava,* iar de cîte-va zile socialiștii prin placarde roșii lipite pe ziduri, în toate orașele, *amintesc bătrînului monarh promisiunea dela 1905* (adică sufragiul universal).

Mișcarea pentru sufragiul universal, atît în orașe, unde sînt tari socialiștii, cît și la sate, unde partidul nostru e stăpîn pe situație, a luat proporțiuni mari de tot. Duminică, de pildă, noi am ținut nu mai puțin de 30 adunări, dintre care impozante au fost în deosebi cea dela Brașov, unde au vorbit deputații Mihali, Waida și Goldiș, și cea dela Alba-Iulia, unde deputatul Hanin a făcut importante declarațiuni privitoare la politica ce am fi siliți să facem, în caz cînd coroana ar admite desnaționalizarea noastră.

Duminica trecută și-a ținut darea sa de seamă și deputatul Dr. N. Onciu. S'au adunat cu acest prilej la Halmaj toți alegătorii de pe valea Crișului, primind cu iubire pe vrednicul lor deputat, căruia i-au votat încredere, iar clubului naționalităților i-a făcut rugare să lupte din răsputeri împotriva dreptului de vot plural, cuprins în proectul contelui Andrassy. Deputații noștri vor și lupta în parlament, cu toată energia

5 Noemvrie n. 1908.

I. Russu-Șirianu.

Miscellanea

„VOTUL PLURAL" IN UNGARIA.

Proectul contelui Andrassy se prezintă ca un nou pas, şi foarte însemnat, spre desnodămîntul fatal al dramei naţionalităţilor din Statul ungar.

Oricît de grele ar fi aceste vremuri, şi ori cîte încercări l'ar aştepta încă, cînd este vorba de un popor atît de vrednic şi viguros ca Romînii din Ardeal şi Ungaria, nu poate fi îndoială asupra rezultatului final al luptei.

Manifestările din Parlament, şi din diferitele întruniri populare, fraternizarea între muncitorimea socialistă şi naţionalităţile oprimate, ne vorbesc de încordarea tragică a situaţiunii.

Din depărtare, cu simţul dureros al neputinţei, vom urmări peripeţiile acestei drame, avînd credinţă, că în momentul de faţă *acolo* se hotărăşte soarta neamului nostru *întreg*.

Şi e o nespusă mîngîere în gîndul că această soartă e încredinţată astfel, din fericire, elementului celui mai puternic, mai sănătos, mai energic şi mai conştient al neamului romînesc....

Şi lupta Romînilor din Ardeal are, de astădată, şi o altă semnificare.

Mişcarea de protestare împotriva acestei încercări de a prelungi şi a întări regimul „conţilor"—e o mişcare a *maselor populare :* nu e numai lupta fruntaşilor *pentru* popor, ci şi *prin* popor.

Fraţii de peste munţi ne dau încă odată o lecţiune intuitivă de înţelepciune politică, care cu timpul, desigur, îşi va da roadele ei...

Să treacă numai cît mai repede aceste clipe de cumpănă....

BIBLIOTECILE DE POPULARIZARE.

Vorbim aici numai de popularizarea scrierilor beletristice. Despre cele cu conţinut ştiinţific (aproape toate traduse) n'avem de spus altă-

ceva, decît că dorim să se răspîndească cît mai multe şi cît mai mult. Numai cît editorii să aleagă ceia ce e mai bun şi mai potrivit publicului, căruia sînt destinate aceste scrieri.

Cele vre-o patru biblioteci de popularizare aruncă în piaţa literară ediţiile lor de opere beletristice cu o repeziciune aproape vertiginoasă. Această ofertă, ca să vorbim în termeni economici, desigur că răspunde unei adevărate cereri.—Aşa dar, gustul de cetit s'a desvoltat în ţara noastră.

(Din „Duduia Margareta", de pildă, ediţia „Minerva", s'au vîndut 10,000 de exemplare, şi editorul a mai scos alte 5,000,—deşi această operă mai fusese răspîndită în „Viaţa Romînească").

Acest succes al bibliotecilor de popularizare arată că a venit, însfîrşit, o vreme mai propice pentru desvoltarea unei adevărate literaturi:

Adevăratul, unicul poate, motiv, pentru care literatura noastră a rămas mereu „în faşă", a fost lipsa unui public cetitor, lipsa acelei „cereri", de care vorbeam mai sus. Cererea fiind aproape nulă, şi oferta era foarte mică.

Ca să producă, un scriitor trebue să fie încurajat moralmente, prin faptul că e cetit şi apreciat; şi materialmente, prin faptul că e... remunerat de public.—Dacă însă „predică în pustiu", dacă-i lipseşte atmosfera caldă de simpatie din partea marelui public şi încurajarea materială, atunci, după cîţiva ani de muncă intensivă din vremea idealismului exuberant al tinereţii, scriitorul produce din ce în ce mai rar şi devine un diletant.... Iar din cauza lipsei de stăruinţă în aceiaşi direcţie,—din cauză că nu trec numai zile şi luni, ci şi ani, *sine linea*,—talentul scriitorului nu numai că nu progresează, dar dă îndărăt.

Să sperăm că această tristă condiţie a scriitorului romîn a încetat.

Dar aceste biblioteci de popularizare nu sînt numai un simptom îmbucurător, ele au şi o menire pozitivă: Aceia de a răspîndi în public şi mai mult gustul de cetit,—şi, în acelaş timp, de a rafina tot mai mult gustul acestui public.

Şi mai ales această din urmă menire o au bibliotecile de popularizare. Gustul de cetit există mai demult în publicul cel mare, dovadă succesul foiletoanelor gazetelor populare şi broşurile diferiţilor comercianţi de literatură.—Bibliotecile de popularizare au datoria de a face educaţia gustului, de a *învăţa* pe public bunul gust, de a face pe public *să ştie* să guste adevărata literatură. Literatura de foileton şi de broşuri cu scop comercial, stricînd gustul publicului, *îl îndepărta* dela literatura frumoasă originală.

Bibliotecile de popularizare, din contra, au datoria *să pregătească* publicul pentru literatura frumoasă originală, să creeze, deci, condiţiuni pentru desvoltarea unei bogate literaturi naţionale.

Se poate o mai frumoasă menire,—dar şi o mai grea răspundere?

Şi pentru a-şi îndeplini menirea asta frumoasă, acei care editea-

ză aceste biblioteci trebue *să aleagă* cu mare prudență ceia ce dau publicului celui mare și nepregătit.

Directorii acestor biblioteci să nu facă din ele un mijloc de a răspîndi opera *amicilor*, pe care voesc să-i *lanseze*.

Tot ceia ce editează, trebue să fie în afară de orice discuție, —să fie opere din acele asupra valoarei cărora nu poate fi nici o îndoială.

Din *scriitorii străini*, să se aleagă cei mai de valoare; și din opera lor, ceia ce e mai perfect.

Vedem traduceri din Andreev de pildă. Andreev e un scriitor de talent, din opera căruia e bine de tradus. Dar sînt doi Andreevi: unul *normal*, care zugrăvește viața in chip normal,—și un altul,—explicabil, poate, prin starea excepțională din Rusia,—decadent și manierat, care vrea să înmărmurească lumea prin extravaganțe și prin silința de a fi *teribil*... Și vedem că se traduce *și* din acest din urmă Andreev.

Dar să trecem...

O traducere perfectă nu poate exista. Dar se poate traduce convenabil. Unele traduceri îndeplinesc această condiție, și acele traduceri, pe lingă folosul că răspîndesc gustul de cetit, mai au încă o valoare: aceia de a îmbogăți literatura romînească.—Altele, sînt traduse mai rău, dar dacă nu sînt neinteligibile, deși nu mai pot intra în categoria literaturei, tot au un rost: tot răspîndesc gustul de cetit și familiarizează publicul cetitor cu producțiile *celorlalte* literaturi.

Și numai această simplă familiarizare, încă e de un mare folos: Pe deoparte cetitorul devine mai competent în judecarea literaturii naționale, căci orizonul lui acuma e mai larg. Iar pe de altă parte, această familiarizare cu literaturile variate ale altor popoare, creiază în public o *rezistență* la acele curente literare naționale care ar fi prea înguste și prea *tranșante*.. Acum cîțiva ani se născuse un fel de șovinism literar, un fel de megalomanie literară, care privea cu dispreț literaturile străine. Față de asemenea tendințe, literatura universală e binevenită.

Și, înainte de a isprăvi cu traducerile, trebue să mai facem o remarcă. Unele traduceri nu sînt făcute după original, ci după traduceri din alte limbi.—Apoi dacă o traducere directă din limba autorului, e, prin definiție, o „trădare", ce-o să fie traducerea din traducerea nemțească a unui scriitor rus? Autorul e desfigurat de două ori, oricît de buni ar fi traducătorii. Iar cînd nu sînt tocmai buni, atunci....

Dar bibliotecile noastre editează și *autori romîni*.

Și în privința autorilor romîni, criteriul trebue să fie același. Numai autorii mari au dreptul să fie *impuși* publicului, ca îndreptători ai gustului lui.

Și care sînt autorii mari?—Sînt acei consacrați, acei admiși de majoritatea publicului cult.

Un Eminescu, un Coșbuc, un Caragiale, un Vlăhuță, un Goga, un Sadoveanu, un Creangă un Brătescu-Voinești, etc.:—iată autorii nediscutați.... Că o *minoritate* din publiciști nu recunosc pe unul sau pe altul, aceasta n'are importanță. Nici un scriitor din lume nu a avut vre-odată absolut *toate* sufragiile.—E vorba însă de opinia *majorității* publiciștilor și a publicului cult....

Și, dacă este așa, dacă *trebue* să fie așa, (avînd în vedere menirea acestor biblioteci), ce caută un X ori Y, admirați numai de directorul lor, într'o bibliotecă menită a răspîndi în public gustul literar și discernămîntul între ceia ce e și nu e artă? Dacă publicul cel mare se va deprinde a crede că *aceasta* e arta, îl veți pregăti pentru marii și adevărații scriitori romîni?

În orice caz, felicităm și pe editori și pe directori pentru munca ce desfășură și, dorindu-le tot sucesul, recomandăm aceste biblioteci publicului cetitor...

„RAVAȘUL POPORULUI".

Cu No. de 1 Noembrie a. c., „Răvașul Poporului", admirabilul ziar pentru țărănime al d-lor Sadoveanu și Gorovei, a împlinit un an de existență.

Am arătat altădată, aici, programul acestui ziar și constatăm cu bucurie că acest program a fost îndeplinit cu sfințenie.—D-nii Sadoveanu și Gorovei, ajutați și de d-rul A. Iliescu, au făcut din acest ziar o adevărată enciclopedie utilă țărănimii, și redactată pe înțelesul ei.—Niciodată o publicație destinată acestui scop nu a știut să fie in așa chip la înălțimea scopului. „Răvașul Poporului" este un ziar *ideal*, căci nu putem concepe că s'ar putea face ceva mai bun în sensul acesta.

Am spus'o altădată și o repetăm din nou: Răspîndirea unui asemenea ziar în țărănime face, dacă nu mai mult, cel puțin tot atîta cît și legislațiile în favoarea țărănimii:

„Răvașul Poporului", în curs de un an, a dat țărănimii literatură pe înțelesul ei, sfaturi morale extrase din cărțile religioase și din faptele zilei, sfaturi în privința tuturor îndeletnicirilor țărănești, noțiuni de higienă și terapeutică relative mai la toate bolile, scrise pe înțelesul țărănimii, etc. etc.

Dar,—ne mărturisește redacția în acest număr de sfîrșit de an,—dacă ministerul instrucției publice și unele organe administrative superioare au știut să aprecieze și să încurajeze răspîndirea acestui admirabil ziar,—apoi unele organe inferioare ale administrației, ca primari, jandarmi și, vai!, revizori școlari, au crezut că dau dovadă de zel față cu „cei de sus", împotrivindu-se la răspîndirea acestui ziar *pentru* țărănime.

Aceste urîte suflete de robi, crezînd că se fac plăcuți celor de sus, care *nu* le cereau acest exces de zel, au făcut fapta cea mai josnică, pe care o poate face un om. Căci ce poate fi mai josnic decît, abuzînd de puterea pe care îi se pare că o ai, să oprești răspîndirea unui ziar, care învață pe țărani să se ducă la biserică, să se ferească de alcool și de

crime, să-şi cultive raţional pămintul, să se ferească de boli, să ştie cum să se vindece cînd le capătă, etc!

Protestăm din suflet împotriva acelor nătingi răi şi atragem toată atenţia celor în drept, să pună capăt acestui orientalism necinstit.

D. RADULESCU MOTRU CENZOR.

D. Rădulescu-Motru, în acelaşi număr al revistei sale în care literatura e reprezintată prin d. Vasile Pop, ne bănueşte nouă că nu dăm destulă atenţie literaturii.

Apoi, cînd cineva dă drept literatură pe d. Vasile Pop, trebue să fie mai circumspect cînd vorbeşte de literatura altora. Iar dacă acel cineva e şi prudent şi are şi oarecare noţiuni de tactică şi strategie, mai bine se fereşte de orice apreciere în privinţa literaturii în genere.

Dar d. Rădulescu-Motru, nu numai că nu e prudent, e chiar temerar. D-sa scrie această maximă: „Să nu se uite că ne găsim în 1908 „că trăim într'o epocă de bogăţie poetică—bogăţie mai ales calitativă— „şi că nu mai pot avea trecere orice scrieri"... Da, de sigur, să nu se uite acest lucru... Dar cînd d. Rădulescu-Motru publică pe d. Vasile Pop, şi-şi ia, în acelaşi timp, aere aşa de teribile, nu prezintă d-sa un caz bine caracterizat de amnezie totală?

D. Rădulescu-Motru scrie, mai departe, nu fără oarecare enervare, că noi am avut curajul să „contestăm" d-lui Duiliu Zamfirescu, „nici „mai mult nici mai puţin decît simţul estetic şi cunoaşterea liniilor mari „ale evoluţiei literaturii universale"....

Noi i-am „contestat" aceste lucruri d-lui Zamfirescu?

Noi,—sau dicţionarele de literatură, istoriile de literatură, criticii reputaţi, din Europa, etc.?

Noi am „contestat" că scriitorii ruşi nici nu scriseseră operele lor la „1840"? Necum să le fi tradus cineva? Necum încă să fi avut ele vremea de a „rectifica conştiinţa estetică a Europei"?

Noi? Ori părinţii acelor scriitori, care nu i-au născut mai de vreme, în vederea articolului d-lui Zamfirescu? Noi? Ori lipsa de precocitate a acelor scriitori, care n'au fost în stare să scrie înainte de „1840"? Noi? Ori lipsa de zel a traducătorilor, care n'au voit să traducă operele scriitorilor ruşi înainte ca aceştia să le fi scris? Noi? Ori dicţionarul Vapereau şi cartea lui Melchior de Voguë, în care se spune cînd au scris romancierii ruşi şi cînd au fost traduşi, etc. etc?.—Iată pentru „cunoaşterea liniilor mari ale evoluţiei literaturii universale".

Iar pentru „simţul estetic" al d-lui Zamfirescu,—pe care *nu* l'am „contestat"—, adică pentru categorisirea lui Maupassant ca „un soiu de erotic",—*noi* i-am „contestat" acest „simţ estetic"?... Noi? Ori Doumic, Lemaitre, Faguet, Bourget, Brandes, Brunetière, Taine, Turghenef, Tolstoi... şi toată critica, şi tot publicul european?—*Noi* nici nu ne-am spus părerea, care, poate, e deosebită. Nu ne-am spus'o, pentrucă, *fiind, poate, deosebită*, ar fi trebuit s'o motivăm cu multă grijă, cu multă *modestie*.

Şi d. Rădulescu-Motru, dînd dreptate d-lui Duiliu Zamfirescu, fiind deci şi d-sa de părere că scriitorii ruşi au „rectificat conştiinţa estetică a Europei, la anul „1840", şi că Maupassant e „un soiu de erotic,—e dator să-şi justifice această părere, e dator să arate în ce am greşit noi..., e dator să dovedească că atunci, cînd Turghenef şi-a datat primul său roman: *1852*, a minţit; că atunci cînd traducătorul a datat traducerea: *1858*, a minţit; că istoricii literari mint, etc.

E dator, apoi, să dovedească că toţi criticii lui Maupassant sînt lipsiţi cu totul de gust estetic, că tot publicul european e lipsit cu totul de gust estetic.

Şi cînd va dovedi aceste lucruri, vom fi mulţumiţi: Atunci d. Rădulescu-Motru nu se va fi mărginit la *sentinţe*, atunci se va fi încercat să dovedească—şi asta o voim noi.

Domnule Rădulescu-Motru, scriem serios, ori facem *Politicianism în Cultura Romînă?*

D. DE GUBERNATIS DESPRE B. P. HASDEU.

D. A. de Gubernatis, o veche cunoştinţă a cetitorilor acestei reviste, editează un *Annuario del mondo latino*, în care, dorind probabil să-şi exprime sentimentele sale de admiraţie pentru fostul său coleg de la Academia romînă, a comandat, în acest scop, d-lui căpitan P. E. Bosi un articol asupra lui B. P. Hasdeu. Acel articol, „Una gloria romena", care va apare şi într'un iminent volum al autorului, este deocamdată reprodus în *Nuova Rassegna di Letterature moderne*, unde—se ştie—d. căpitan Bosi „redactează" literatura romînă.

Aceia ce d. căpitan spune despre marele mort, documentîndu-se după diverse şi bizare izvoare, este foarte puţin interesant. Şi pentruca cetitorul să-şi facă şi el această convingere, îi ajunge să afle că autorul ne trimete să consultăm operele d-lui Iuliu Dragomirescu şi... dicţionarul d-lui de Gubernatis însuşi.

Mai puţin banal este, fără îndoială, d. căpitan Bosi, atunci cînd îşi dă osteneală să fie original: „Intre Hasdeu şi De Gubernatis eu găsesc într'adevăr—zice d-sa—mari asemănări: aceiaşi varietate de muncă este la amîndoi, aceiaşi punere de umăr la opere colosale care..., aceiaşi iubire de patrie, de omenire şi, însfîrşit, aceiaşi erudiţiune enciclopedică unită cu".... etc.

Editorul acelui *Annuario* nu a găsit decît aceia ce a căutat...

Cetitorul, însă, să nu fie cumva ispitit de a împinge şi mai departe asămănările, căci d. căpitan însuşi are grija să ne previe, chiar la începutul articolului său, cum că Hasdeu, deşi era mare în toate ramurile scibilului, nu era însă mare şi în reclamă... ori în a da de băut"... („nell'arte della *réclame*... o del darla a bere"...).

PREŢUL UNUI ŢĂRAN.

Reproducem din „Neamul Romînesc" următoarele rînduri, scrise cu multă putere şi multă simţire:

„La Giurgiu se judecă procesul arendaşului Constantinescu Fl.
„Dicu, care a ucis cu revolverul pe săteanul Gheorghe Stavarache din
„Piatra (Teleorman).

„S'a constatat că ucigaşul n'a vrut măcar să ridice de jos şi să
„ducă în trăsura sa victima care se ruga de mila lui.

„Juraţii au achitat pe ucigaş, care mărturisise.

„Va da numai 1000 de lei despăgubire văduvei.

„Mă rog, nu se poate împuşca mai ieften un ţăran în Romînia?

„Cerem scăderea taxei. Domnul acela, care va plăti aşa de mult,
„să fie îngăduit a mai ucide cîţiva ţărani pentru preţul exorbitant ce
„a dat!"

E o ruşine. Un fapt ca acesta, caracterizează mai bine starea morală şi socială a unei ţări, decît zeci de volume.

CUM SE „FABRICĂ" CELEBRITĂŢILE ROMÎNE

Din volumul apărut acum de curînd, în care d. C. Mille şi-a adunat ale sale „Letopisiţi", publicate în „Adevărul" din anii 1904 şi 1905, reproducem documentul de mai jos, ca o dovadă mai mult a celor ce s-au afirmat adeseori în această revistă. Notăm că sublinierile sînt ale autorului şi că d. C. Mille este directorul a două ziare cotidiane ce apar în Bucureşti. Şi acum are cuvîntul:

„**17 Martie.**—Un amic, dar un amic modest, a venit să-mi ceară un serviciu de gazetă. Am rugat imediat pe un domn redactor *să-l treacă la posteritate.* Amicul s'a înroşit, a socotit că îmi bat joc de el şi mai tîrziu mi-a imputat această zeflemea crudă faţă de un om străin. Deabia atunci mi-am dat seamă că omul acesta era un modest, un ageamiu, un necunoscător al meşteşugului nostru de a fabrica gloriile şi străin de obiceiurile curente gazetăreşti.

—„Nu te supăra, amice, de oarece şi eu şi redactorii noştri nu ne mai mirăm de acest lucru. El a devenit natural şi banal la noi. Zilnic facem această meserie şi de cîteori *celebrul academician* ori *eruditul om de ştiinţă, talentatul poet, pictorul neîntrecut* vin ei singuri cu reclama gata,—din care noi sîntem siliţi să tăiem cîte ceva prea bătător la ochi!

„Ca fabricanţi de glorii de tot soiul, am devenit cinici..."

Ajunge!... Păcatul mărturisit este pe jumătate ertat. Am fi dispuşi să ertăm şi d-lui Mille.... Vom continua însă a-l face răspunzător de chipul cum contribue prin „serviciile sale de gazetă", la formarea marelui public. Şi mai răspunzător încă, de modul cum complectează educaţiunea aşa zişilor „redactori" de literatură romînească, de pe la foile străine, care, ca d. căpitan Bosi de pildă, se documentează după ziarele d-lui C. Mille.

PERSONALISM....

D. N. Iorga ne învinueşte cu vehemenţa sa de epitete, obişnuită ori de cîte ori se simte atins,—şi se simte foarte des,—că recensentul nostru ar fi denaturat o recensie a învăţatului german Brockelmann asupra Istoriei Imperiului Otoman a d-sale.

Ne-a venit prea tîrziu „Neamul Romînesc" ca să mai putem reproduce *in extenso* recensia lui Brockelmann. Dar în numarul viitor, cetitorii noştri vor avea încă odată ocazia să-şi dea samă până la ce lipsă de „cuviinţă" îl poate duce pe d. Iorga hiperestezia personalităţii.

DELA REDACŢIE

Colaboratorul nostru, d. M. Codreanu, care e împotriva sistemului obişnuit de a începe *toate* versurile cu literă capitală, chiar şi acele care nu urmează după un punct din versul precedent, ţine să se ştie că d-sa n'a renunţat la acest sistem, dar că ne face nouă concesia de a-i publica versurile conform cu vechiul şi obişnuitul sistem: fiecare vers cu literă capitală.

P. Nicanor & Co.

Recenzii

T. Robeanu (*Dr. Gheorghe Popovici*). Poezii Postume cu o prefață de N. Iorga (No. 6) Edit. Minerva.

Casele mari de editură din București și-au luat sarcina lăudabilă de a scoate la lumină edițiuni eftine populare cuprinzind traduceri mai mult sau mai puțin bine făcute din autorii celebri ai străinătății și din operele scriitorilor noștri vechi și noi, buni, mediocri și mai puțin ca mediocri. In o asemene ediție a casei Minerva sint poeziile postume ale d-lui Dr. G. Popovici, cu mișcătoarea prefață a d-lui Iorga.

Mărturisesc că am gustat mai mult paginile d-lui Iorga; iar versurile lui Robeanu m'au interesat numai din acel sentiment de curiozitate, cu care ne aplecăm asupra sufletelor ce au curajul să infrunte eternul necunoscut, să invingă spaimele și grija dureroasă a ceasului de pe urmă și să treacă de bunăvoe acea limită, innaintea căreia ne oprim toți, chiar cind suferim și ne frămintăm in chinuri și dureri fără nume. Dar nici această vagă curiozitate nu mi-a fost satisfăcută de versurile banale și sarbede ale lui Robeanu. Iată in adevăr citeva versuri din „*Finis*".

Fără veste, fără nume, am să ies din lumea lor.
Nici-un ochiu de-azur n'a plinge, nu s'a stinge nici o stea.
Numai poate-un glas de clopot va'ncerca o linguire
Și un dascăl sur și girbov va rosti un Tatăl nostru

și așa mai departe.

Pietatea d-lui Iorga pentru prietenul, săvirșit din viață in imprejurări așa de tragice, a putut simți și aprecia alt-fel aceste versuri decit marele public.

Ar fi fost mai bine ca acesta să cunoască pe D-rul Popovici in lumina vreuneia din acele lucrări, pentru care, ne spune el insuși, că a dat adesea uitării „copilele", cărora le adresa versurile sale palide, de care și el zimbea ca de niște incercări fără valoare.

Em. Girleanu—1887. *Schițe din Război*, Biblioteca romînească enciclopedică. Socec (No. 1).

Nimic nu ni se pare mai greu de redat in literatura modernă decit scenele din război. Mai intăi, pentru că asemene momente sint arare-ori trăite de scriitori și apoi, pentru că in genul acesta există o intreagă literatură, in care falșul, banalul și convenționalul lovesc cu totul gustul și cerințele sufletului nostru, așa cum l'a educat știința și divinile opere de artă, in care preocuparea de a se apropia de adevăr și viață e vădită,—și trebue o putere de talent deosebită, pentru ca artistul să nu cadă in această manieră. De aceia simt in totdeauna un viu sentiment de neincredere pentru asemene incercări, in care trebue atita artă și un așa puternic și just sentiment al vieții și al adevărului, pentru a nu jigni gustul și a crea, nu opere de geniu, ci măcar nici incercări mișcătoare și plăcute la citit.

Domnul Girleanu mi se pare cel mai puțin potrivit, pentru asemene gen, dintre toți scriitorii noștri.

Domnia sa e un foarte plăcut povestitor, cind e vorba să noteze nuanțele fugitive ale unui simțimint, slabele pilpiri ale sufletelor in stingere, duioșia ființelor slabe, ce se apleacă la suflările mai aprige ale realității, ca niște plante palide și fără vlagă.

Intre scrierile sale de până acum, cele mai izbutite au fost cele ce evocau colțuri restrinse din viață, tipuri ce erau oarecum răsfringeri din sufletul autorului. Era deci ușor de prevăzut, cam ce neajunsuri va avea această incercare de a scrie scene din război, in care se cere o așa de mare putere de viziune, o așa energie de talent pentru a reda violenta zvicnire a vieții, in tipuri deosebite și in frămintările mulțimii. In povestirile d-lui Girleanu, pe lingă sărăcia limbii și lipsa de culoare și imagini, văzute cu adevărat, ce te lovește incă din cele d-intăi pagini, artificialul și neverosimilul te indispune și te jignește in fiecare clipă. Mai intăi felul, in care ne sint descrise luptele, amintește acele naive și țepene tablouri istorice școlare, ce reprezentau pentru noi războiul, cu aceiași eroi ce ridică săbiile și stau cu ele incremenite in aer, pe cind dușmanul așteaptă să cadă odată spre a le putea răspunde.

Nu avem nicăiri acea impresie de invălmășeală, acea prăbușire in masă, acel simțimint de primejdie necunoscută, spre care merge individul perdut in mulțimea, ce se rostogolește in valuri și in care și sufletul lui ca și ființa lui fizică se pierde in nedeslușit și in inconștient, cum o găsim la toți scriitorii de talent ce au evocat războiul,—ca să nu mai vorbim de unicul și neintrecutul Tolstoi. La dl. Girleanu toate se petrec intr'o lumină așa de clară, atit de lipsite de adincime in perspectivă, in cit, in toiul luptei, toți soldații dintr'o companie, ba poate și dintr'un regiment știu cum s'au petrecut, de-a fira părului, cele mai mici epizode din lupta corp la corp dintre fiecare soldat și inamic: cutare a ridicat sabia și atunci dușmanul i s'a uitat in ochi și s'a gindit cum să-l lovească etc. ca și cind războiul ar fi pur și simplu o mică incăerare intre doi inși in stradă.

Nici autorul, nici opera, nici eroii nu sint pătrunși nicăiri de gravitatea teribilului eveniment ce e războiul, de acel simțimint al nimicniciei omenești, de care sint pătrunși de obiceiu toți cei ce se mișcă și trăesc așa de viu in scenele de război ale lui Tolstoi. Fiecare trăește ca de obiceiu, preocupat numai ca un actor, ce nu prea știe rolul, ca să nu uite cumva vre o replică, sau să greșească atitudinea, ce i s'a prescris de mai innainte. In toiul luptei fiecare stă și socotește să nu cumva să uite vre-una din prescripțiile codului de perfect cavaler și să observe, cind lovește, dacă nu cumva dușmanul e dezarmat, sau intors cu spatele, iar după luptă să se discute, dacă cutare lovitură a fost sau nu leală!...

Psichologia tuturor e de o simplicitate și o claritate, sau ca să mă exprim mai exact, de o sărăcie uimitoare, cu note strigător de false pe ici colea. Influența covirșitoare a mulțimii, in care trăește individul in timpul luptelor, impulzia oarbă a instinctului de aparare, ațițat de primejdia veșnică și covirșitoarea vecinătății moarte, toate acele simțiri nedeslușite și caracteristice surescitațiunei mulțimei in luptă cu primejdia și moartea, lipsesc cu totul din opera d-lui Girleanu, ceia ce face pretutindeni o răceală, o lipsă de interes și de culoare, din care rezultă că micul volum e foarte greu de citit. Dar, unde mai ales e jignit gustul și simțul adevărului, e in psichologia răniților și in agonii. Ce mult schimbă sufletul o-

mului o rană, o boală chiar, care a-tacă izvoarele vieții, o știm cu toții din experiența zilnică. Răniții d-lui Girleanu încă urăsc, se ceartă, dar e cu putința să se zugrume unul pe altul in ultimile clipe ale vieții, cu aceiași psichologie clară ca în timpul cînd sint sănătoși, cu aceiași energie în simțiri și aceiași logică în acțiune ca în vremile normale! Și mă gîndesc la scena, în care prințul Andrei din „Război și Pace" se intilnește cu Kouraguine, dușmanul lui de moarte, cel ce-i ripise dragostea Natașei, omul pe care-l urise în viață cu toată puterea, de care era capabil sufletul său tare și serios și către care nu mai simte, cînd il intilnește rănit ca și el, de cit o milă a-fectuoasă, o milă nemărginită de el insuși, pentru nenorocitul ce se zbătea in dureri lingă el și pentru omenirea întreagă.

*

Ion Dragoslav. *Facerea lumii*, povestire. Biblioteca romînească enciclopedică, Socec.

In majoritatea operelor din această bibliotecă, a cărei director este dl. Mihail Dragomirescu, cititorul are prilejul să cunoască pe colaboratorii revistei „Convorbiri critice", pe care maestrul critic dl. Dragomirescu se încearcă înzadar de atita vreme și cu o bună voință și o stăruință în adevăr lăudabilă, a-i face cunoscuți indărătnicului nostru public cititor, prin revista d-sale. In adevăr, nu a fost număr a pomenitei reviste, în care maestrul critic să nu caute prin diferite articole și articolașe, cu etichete foarte ademenitoare, a propovădui în deșert, cititorilor săi absenți, principiile și lecțiile estetice, după care cutare sau cutare ilustru necunoscut trebue neapărat să fie socotit printre artiștii clasici ai nefericitei noastre literaturi, de oarece Domnia sa posedă rețete infailibile, cu efect absolut sigur, de a transforma pe cei mai medioeri scribi in talente și genii și aceasta numai după o scurtă colaborare la necitita sa revistă!...

Văzind însă dl. Dragomirescu că nimene nu vine la profet, nici publicul cititor la revista sa, a venit Domniasa la munte și s'a pogorît in mulțime. Aci, în volumele de treizeci de bani, continuă neobositul nostru critic a-și scoate geniile și talentele de la revistă în lumină, și scoate „din haos ușor ca din cutie" autori celebri și geniali, cu o seninătate pe care nimic n'o turbură, și pe care n'a turburat'o nici cruda indiferență a publicului cititor de atita amar de vreme.

Și iată cum cunoscutul scriitor Ion Dragoslav devine al doilea Creangă al literaturii noastre, dar nu așa un biet Creangă, ca moș Creangă al nostru din Humulești, a cărui proză plină de idiotisme „are un aspect neliterar", ci un Creangă spălat, pieptănat, ras, tuns și frizat, cum se cere colaboratorilor unei reviste cu pretenția de a fi continuat tradiția de literatură *subțire*, pe care au perdut'o vechile Convorbiri, odată cu perderea ireparabilă suferită în persoana d-lui Mihail Dragomirescu... Destul că noul Creangă (mărturisire ce îi scapă d-lui Dragomirescu fără să bage seamă!) numai doar că pomenește și el de Scaraoțki, Dumnezeu, îngeri, etc., lucruri ce se găsesc uneori și în scrierile lui Creangă. Sint în adevăr oameni ce se pretind cu gusturi subțiri și care admiră stingacele și naivele figuri grosolane, umilele monumente de xilografie de pe o „Biblia săracilor" din secolul al XV și nu au decît priviri de dispreț pentru ilustrațiile frumos colorate din cărți de acele, care ca și „Visul Maicii Domnului" și „Călătoria în iad", au misiunea de a continua în popor superstiția grosolană și fără nici un fel de noimă. Ce să-i faci d-lui Dragomirescu, dacă gustul d-sale de estet subțire, il face să ia o asemine osebită ilustrație drept o gravură de preț, o naivă, spontană și simplă operă populară? și pe un Ion Dragoslav drept un artist... mai presus de Ion Creangă?!

I. S.

* * *

Tudor Pamfile *Cimilituri Romînești*, cu introducțiune și glosar. București, Academia Romînă, 1908, o broșură in 8° de 55 p., prețul 1 leu.

Noua colecție de cimilituri, adunată in cea mai mare parte din satul Țepu jud. Tecuci, cuprinde multe lucruri interesante, fapt pentru care ea merită a fi cunoscută cit mai mult. In ce privește cele citeva lucrușoare atinse de autor in prefață, precum și unele explicări din glosar, sint multe, foarte multe, de spus,—și le spun într-o monografie specială, la care am lucrat trei ani, și care va apărea in curînd.

D. P. merită felicitat că, în puținul răgaz pe care i-l dă oștirea, se ocupă cu o știință așa de frumoasă ca folkloristica.

G. P.

* * *

Les plus belles pages de Clemenceau. *Recueillies et annotées par Pascal Bonetti*. Paris, Méricant, 1908, prix 3 fr.

Pentru marea majoritate a publicului european, această colecțiune de scrieri, îngrijit alese, ale primului ministru al Republicei Franceze, desigur, va fi o revelațiune.

Pentru cei mai mulți Clemenceau e cunoscut ca om politic,—și iată-l înaintea noastră ca *nuvelist*, observator foarte fin și adesea sentimental, cu un viu simț poetic al naturii; ca un competent *critic de artă*, pătrunzător și original; ca *publicist*, polemist cu o logică de fer, gazetar spiritual; ca *sociolog* și *cugetător*...

Rar poate produce un volum o impresie atît de adincă, nu atît prin ceia ce scrie autorul (deși el întotdeauna ne face să gindim), cit prin *firea* lui bogată, adincă, complexă și puternică, ce se desvăluie din aceste pagini.

Trăsătura cea mai caracteristică și cea mai extraordinară pentru un *om de acțiune*, în fizionomia literară a lui Clemenceau, — e *puterea de comprehensiune*.

Caracterul dominant al unui om de acțiune e întotdeauna *voința*,—iar voința riscă să fie paralizată, enervată prin excesul de reflexiune,—și deci, s'ar părea că exclude o prea mare putere de comprehenziune.

Nu cunosc o altă combinație atît de fericită între energia de acțiune și lărgimea de comprehensiune, ca la acest șef de guvern, cind, cu condeiul în mină, face să treacă pe dinaintea noastră atitea tipuri variate, ciudate, *străine*.

Clemenceau știe *să între în sufletul* unui *țigan* vagabond, bețiv și hoț, și al țăranilor abrutizați, care prădă pe un mort („La Roulotte"), și al unui pastor *neamț*, sectar și sentimental („La chute du pasteur Johann Stumpf"); al unui *evreu* habotnic din Galiția („Gédéon dans sa tombe") sau al unui renegat („Au pied de la croix"); al unui „primitiv", tăetor de lemne, care, prins in angrenajul vieții internaționale economice, se stinge, fără să-și dea seamă de cauza năpăstuirilor sale („Six-Sous"), și al unei firi exaltate de artist, al unui epicurean, care moare fiindcă a ajuns la culmea fericirei și a „Frumosului" și nu mai vrea să recadă în proza zilei, sau al unui auster savant, stoic, un adevărat ascet de bibliotecă—(„Pierre et Paul")....

Și să vezi pe un om, al cărui nume iți evoacă de obiceiu vre-o discuție din parlament asupra măsurilor polițienești, asupra producătorilor de țuică, a taxelor de timbru sau a separațiunii bisericii de stat, că poate *pătrunde*, că poate *trăi* viața tuturor acestor ființi atît de eterogene....

Extraordinar !...

Şi mai interesantă ni se prezintă individualitatea *cugetătorului* Clemenceau:

Acest *filosof păgin*, care în numele idealului estetic al Eladei antice, al *armoniei şi bucuriei* vieţii, se ridică împotriva asceticismului sumbru al creştinismului „aziatic" („Le grand Pan"), ne zugrăveşte în acelaşi timp viaţa ca o luptă nepregetată şi feroce a tuturor fiinţilor vii, cu sfîrşitul ei fatal: „Viaţa omenească a fost o dominaţiune de moarte asupra vieţii inferioare... Dar vine ceasul răzbunării naturei de jos împotriva naturei superioare.... În măsura în care se reduc (spre sfîrşitul pămîntului) condiţiunile vieţii, omul, fiara, copacul, pipernicţi, scad, se anemiază, se sting. Ne mai putînd reprima obscura vegetaţiune a formelor primitive, dau îndărăt: şi viaţa inferioară năvăleşte în domeniul imens, din care odată viaţa superioară o respinsese. E lupta supremă, e marea prăbuşire a vieţii învinse, ce pas cu pas îşi cedează terenul, sub privirea veacurilor indiferente pentru vr'un mucegaiu umilit, care în vre-o văgăună necunoscută îşi aşteaptă de pe acum ceasul"...

Şi totuşi, cît optimism! Clemenceau e un socialist care nu *vrea* să nu renunţe la plenitudinea libertăţii individuale, şi caută o formulă armonioasă, care să împace „dreptatea socială cu maximum de libertate" („Mêlée sociale")...

De sigur, multe din ideile lui Clemenceau sînt foarte discutabile, dar „l'âme anxieuse", cum se exprimă Sully-Prudhomme, a omului ce-şi pune întrebarea asupra rostului vieţii, nu va trece cu uşurinţă peste aspectele problemei, pe cari el ni le înfăţişează.

Dar mai ales Clemenceau e remarcabil ca critic de artă.

Articolele asupra lui Claude Monet şi Constantin Meunier sînt adevărate capodopere.

Iată, de pildă un pasagiu din acest din urmă articol, care ne poate da o idee despre *maniera* lui Clemenceau:

„Marele artist belgian ne dă epopea muncii. Vorbesc despre munca directă a omului asupra asprei sale planete. Trebue scoasă din pămînt substarţa vieţii. Plugarii, lucrătorii de mine, de cariere se vor îndîrji, pentru a trăi, împotriva pămîntului sgîrcit ce-şi apără comorile. Pescarii, măcelarii, *ucigătorii* de tot felul, vor isprăvi lucrarea fatală; şi din enorma acumulare de forţă, ce ţîşneşte din toţi aceşti muşchi contractaţi, din toate aceste schelete înţepenite, se va naşte cea mai înaltă putere de evoluţie a omenirii întregi..

„Aceşti oameni, după legea numărului şi a forţei, sînt stăpîni peste tot. Ajunge, pentru acţiunea lor decizivă, o noţiune limpede a dreptului, o voinţă de dreptate, ca maiurile grele să isbească în zidurile şubrede ale privilegiilor seculare. Însă n'a venit încă ziua, pe care numai ne-o vestesc nişte vagi luciri. Dar omul cu braţele goale, care luptă, cu ciocanul, cazmaua sau plugul, împotriva *pămîntului-tată*, dă vremurilor noastre caracterul lor adevărat, şi cine va prinde pe acest om în viaţa lui adevărată, fără emfază, în toată simplicitatea de acţiune, va crea drama modernă, şi, prin emoţia ce va naşte va pregăti reparaţiunile viitoare.

„Aceasta este opera lui Costantin Meunier"...

Vedeţi ce misiune înaltă atribue artei acest „puternic al pămîntului".

Şi în altă parte, în *„Hommage à Edmond de Goncourt"*, un discurs de ocazie, iată cum slăveşte el acţiunea unui simplu literat:

„Ţăranul răstoarnă pămîntul, muncitorul făureşte arma, savantul calculează, filosoful visează. Oamenii se izbesc în ciocniri dureroase, pentru viaţă, pentru ambiţie, avere sau glorie. Dar cugetătorul solitar, scriind, lucrînd, fixează destinul lor. El este acela, care deşteaptă într'înşii sentimente născătoare de idei, din cari ei trăesc; el, prin formulele sale obsedante, îi împinge spre acţiune, spre marile reparaţiuni prin dreptate, prin adevăr; el îi farmecă prin tînăra nădejde, a cărei chemare ameţitoare îi atrage spre viaţă; el îi mîngîie, îi îmbărbătează,şi legîndu-le rănile, îi duce pe învinşii de eri spre victoria de mîine. El deschide inimile, pătrunde viaţa, revelează omului pe om, şi cu adevărat îl crează în conştiinţa sa şi în voinţa sa....

„A fi lucrat la o aşa operă o zi, un ceas, ar ajunge pentru gloria unei vieţi"...

Această concepţie a rolului ce'l are arta în viaţă, ne explică cum viitorul prim-ministru al unei republici glorioase a putut să sfătuiască pe Preşedintele acestei Republici, „dacă vrea să trăească în memoria oamenilor, să se acaţe de poalele unui Claude Monet, un ţăran din Vernon"—să-i cumpere tablourile pentru galeriile naţionale....

Clemenceau-ziarist, nu reiesă cu destulă putere din volumul de faţă. Cine nu cunoaşte brilianta serie de articole din „L'Aurore", în chestia Dreyfus?

Dar să citiţi atît de sobră, şi în acelaşi timp impresionanta descriere a „asasinatului legal" („La guillotine"), —sau scînteerile „galoise" din „Carlsbad"...

Şi mă gîndesc, că acesta este omul care acum cu atîta autoritate şi energie conduce destinele unei mari naţiuni,—ale naţiunii, care de veacuri în istoria universală îşi ţine aprinsă, în mijlocul popoarelor, facla lui Prometeu....

Desigur, capul „fasonat" cu toporul al vreunui ţîrcovnic îmbuibat nu poate gusta, nu poate pătrunde manifestările atît de variate ale unui suflet atît de bogat şi adînc, rafinat şi scînteetor, sarcastic şi sentimental,—un suflet de bărbat de stat, de logician şi de poet în acelaşi timp...

Dar pentru lumea care cugetă şi simte, e indiferent cum ea se resfrînge în capul şi al celui mai solemn şi sentenţios dintre ţîrcovnici...

*

E. Herr,— *Der Zusammenbruch der Wirtschaftsfreiheit und der Sieg des Staatssozialismus in den Vereinigten Staaten von America.* Iena, G. Fischer, 1906.

Un extrem de interesant studiu asupra noilor curente de politică economică, cari *pe nesimţite* au convertit la socialismul de stat cea mai individualistă ramură a individualistei rase anglo-saxone.

„E multă ironie în faptul, — cum spune autorul,—că încă astăzi majoritatea covîrşitoare a Americanilor culţi jură, că puterea publică a republicii lor nu intervine de loc, sau numai puţin în sfera vieţii economice private, şi îşi bate joc de *paternalismul* vechiului continent, pe cînd de fapt această republică (în cele două forme: ca stat federal şi ca state particulare) e pe cea mai bună cale de a lărgi limitele intervenţiunii statului în sfera economiei private a cetăţenilor mai mult, decît oricare alt stat civilizat contemporan"...

Nimic nu poate ilustra mai bine noua îndrumare ca mesagiul către congresul din 5 Decembre 1905 al prezidentului Th. Roosevelt, care „predică Evanghelia misiunii statului de a urmări fericirea poporului, şi alcătueşte... un program al activităţii de stat, ca nici un socialist de catedră din lumea veche sau nouă, înainte de el"...

Autorul rezumă acest program in două cuvinte: „Socialismul de stat şi „centralizarea puterii publice in Washington"...

Iar in Aprilie 1906, prezidentul ţine un discurs, prin care „lăuda ca un „mijloc universal pentru vindecarea „tuturor relelor şi neajunsurilor or„dinei actuale sociale şi politice.—şi „mai radical decit in practica majori„tăţii ţărilor europene,—acel regim „părintesc al vechii Europe, care atit „de des a fost prezintat poporului a„merican ca o sperietoare. E o extra„ordinară ironie a istoriei universale, „că astfel astăzi predomină socialis„mul de stat tocmai in acea ţară, in „care libera concurenţă a fost consi„derată ca o lege fundamentală ne„scrisă a statului şi ca un drept na„tural innăscut al individului"...

Autorul descrie pe larg lărgirea intervenţiunii statului in diferite ramuri ale vieţii economice: faţă de trusturi şi asociaţiuni, faţă de mari intreprinderi capitaliste, pentru reglementarea preţurilor diferitelor obiecte de consumaţiune; in sfera asigurărilor şi a băncilor; in sfera căilor de comunicaţiune, a comerţului intern şi extern; limitarea libertăţii contractuale, etc. etc.

Autorul inşiră de asemenea diferite şi multe exemple de intindere a activităţii directe a statului sau a organizaţiunilor locale, municipalizarea sau naţionalizarea diferitelor servicii ori intreprinderi de interes public, etc. etc.

Vom avea ocaziunea altă dată să revenim asupra datelor insemnate adunate in acest studiu.

De o cam dată am ţinut să relevăm această nouă constatare a triumfului definitiv al socialismului de stat in politica economică a lumii civilizate.

*

Paul Miliukov,—*La crise Russe*. Paris, Librairie Universelle, 1907. Prix 15 frcs.

Această lucrare monumentală nu e decit prelucrarea cursului, pe care profesorul P. Miliukov l'a ţinut in 1894—1895 la Universitatea din Chicago (ediţia engleză a şi fost publicată de această Universitate).

Destinele Imperiului rus trag atita in cumpăna istoriei universale, şi in acelaşi timp imprejurările interne cari, in ultima instanţă, vor hotări soarta acestui popor sint atit de puţin cunoscute,—incit cartea d-lui Miliukov e un preţios dar atit ştiinţii, cit şi opiniei publice europene.

Căci autorul intruneşte insuşirile, ce rar se găsesc la o laltă: e un savant adevărat, un specialist in istoria rusă (a ocupat catedra Universităţii din Moscva, până ce n'a fost gonit pentru „idei subversive"), şi, in acelaş timp, e un om politic cu mare vază, ca şef al „cadeţilor",—al partidului, care e menit să formeze primul guvern al Rusiei constituţionale de mine.

Astfel autorul incepe lucrarea sa prin cercetarea imprejurărilor istorice, in care s'a *format statul rus*, urmează cu atenţie evoluţia lui,—şi, la sfirşit, ne arată şi perspectivele viitorului.

Din imensul material adunat de autor, rezultă pentru cetitor o concluzie limpede,—*aşa nu se poate sfirşi*: sau revoluţia va desăvirşi emanciparea acestui mare popor, sau statul rus va pieri, se va descompune.

Născut din imperioase necesităţi de luptă impotriva jugului tătar,—statul rus, cind lupta s'a sfirşit prin biruinţă, n'a ştiut să se acomodeze noilor necesităţi de viaţă, a unui stat european,—a rămas cu o organizaţie biurocratică orientală,—o combinaţie a supraveţuirilor bizantine cu instituţiunile stăpinitorilor de altădată, Tătarii.

Şi a degenerat intr'un mecanism biurocratic fără nici o viaţă internă: „ideea naţională" s'a stins, in locul ei se serveşte publicului surogatul unui fel de compoziţie bizantină; „ideia religioasă" s'a stins şi ea—viaţa sufletească a maselor se desvoltă in afară de biserica oficială, care a degenerat intr'o organizaţie poliţistă fără nici un suflu de credinţă; toată „politica" se reduce la o luptă disperată pentru a menţinea stăpinirea unei clici, spre avantajul ei exclusiv.

Pe lingă aceasta, statul rus a fost prins in angrenajul vieţii internaţionale, politice şi economice,—societatea s'a desvoltat sub inriurirea directă a ideilor din apus, şi in acelaşi timp sub presiunea nevoilor materiale şi morale ale unei societăţi moderne.

Mecanismul statului, in formele lui actuale, nu poate face faţă acestor nevoi,—politica naţională duce spre infringere şi ruşine, poporul e ruinat, toată viaţa economică e factice, finanţele se menţin prin procedeuri riscate, iar falimentul bate la uşă.

Din aceste imprejurări s'a născut colaborarea intre opinia publică „liberală" şi forţele revoluţionare, care au stors autocraţiei primele concesiuni, şi ar fi asigurat şi triumful definitiv nouei ordine de lucruri, dacă această colaborare s'ar fi menţinut.

Din nenorocire, imprejurări fatale au provocat ruptura intre forţele progresiste şi au determinat astfel reacţiunea de astăzi.

Insă reacţiunea se zbate in neputinţă, viaţa de stat se desagregează, şi sub pedeapsa pieirii statului, toate elementele progresiste trebue din nou să meargă la luptă mină in mină.

Şi semne prevestitoare ale zilelor mai bune nu lipsesc.

Acesta este rezumatul palid al lucrării d-lui Miliukov, de cetirea căreia nu se poate lipsi nici un om cult.

Autorul e un „moderat" in politică, dar cu o adincă pricepere a nevoilor sociale şi economice ale unui *stat de ţărani*, cum in fond a rămas Rusia.

Astfel se explică programul său agrar, care poate inspăiminta şi pe mulţi „radicali" din Apus.

*

Alexis Yermoloff,—„*La Russie agricole devant la crise agraire*", Paris, Hachette, 1907 (fără indicaţie de preţ).

Cartea fostului ministru de agricultură al Imperiului rus e interesantă mai ales din punctul de vedere tecnic, al diferitelor probleme agricole.

Dar e presărată şi cu observaţiuni de ordin politic general.

Părerile autorului vor fi lămurite pentru oricine, dacă ne vom aduce aminte că el a putut sta la postul său de ministru vr'o zece ani sub Impăratul Alexandru III, epoca de glorie a lui Plehwe şi Pobiedonostzev.

Acum d. Yermolov stă, in politică, ceva mai la dreapta de d. Stolypin, şi i-ar suride un mic complot cu „adevăraţii ruşi" spre a-l răsturna pe acesta.

E firesc astfel să găsim in cartea de faţă multe şarje impotriva revoluţionarilor şi chiar progresiştilor, cari au făcut să jubileze pe apărătorii „libertăţii" din liga noastră de „propagandă conservatoare".

Dar n'au pentru ce. Ca om de stat, acest reacţionar a inţeles necesitatea unor reforme, pe cari n'a indrăznit să le intreprindă guvernul liberal din Rominia.

Şi iată dovada.

După ce explică, pentru ce posesiunea multor ţărani in Rusia e atit de restrinsă, autorul urmează:

„Ei sint in imposibilitate, faţă de „intinderea atit de redusă a pămin„turilor lor, nu numai de a-şi aplica „munca cu folos, dar chiar de a in„temeia acolo vr'o gospodărie agri„colă; ei n'au nici destul pămint pen„tru vreo cultură remuneratoare, *nici* „*fineţe, nici păşune* pentru a intreţi„nea vitele lor de muncă. In acelaşi „timp ei, ca şi alţii, sint legaţi de „aceste petice de pămint, ce nu-i pot „hrăni. Aici statul este forţat obligat

„de a *repara răul ce le-a făcut* „*legea de emancipare fără inees*„*trare indestulătoare*; *şi eu admit* „*chiar posibilitatea unei* **exproprieri** „*în favoarea lor*, în anumite limite şi „pentru o dreaptă îndemnizare, a te„renurilor vecine, *la cari ei au avut* „*dreptul şi de cari ei s'au folosit altă* „*dată*... (Par'că vorbeşte d. Radu Ro„setti !..)".

După ce enumără şi alte cazuri, în care admite exproprierea silită în folosul ţăranilor, fostul coleg de minister al lui Phehwe, ne spune:

„In sfirşit, recunosc necesitatea de „a regulariza în anumite cazuri rapor„turile între proprietari şi ţărani, cari „de multă vreme ţin în arenda pămin„turile acestora, şi sînt absolut la dis„creţia lor. Aici ne-am putea inspira, „cu toate rezervele necesare, *de pildă* „*Irlandei* (!), unde *legi speciale garan*„*tează interesele fermerilor*, şi cari le „facilitează răscumpărarea pămînturi„lor ce exploatează"... (p. 321—322).

Mai departe d. Yermolov nu numai susţine intensivarea până la extrem a activităţii Băncii ţărăneşti (Casă rurală),—*fără a se cere de la ţăranii cumpărători nici un avans* (înainte se cerea 10%), dar trecerea în proprietatea ţărănească a moşiilor statului, a Domeniului Coroanei, şi chiar a proprietăţilor familiei imperiale, tot cu ajutorul casei rurale (p. 323, 327, 328 urm.).

Hotărît, „liberalii" de la „Liga conservatoare" nu se pot răzima măcar pe elevul lui Pobiedonostzev...

*

H. Demarest Lloyd.—*The Swiss Democracy. The study of a Sovereign People.* Edited by I. A. Hobson. London-Leipsic, T. Fisher Unwin, 1908.

Publicistul american, sub presiunea îngrijirilor, pe cari le inspiră multora funcţionarea instituţiunilor democratice în Statele-Unite, doi ani dearindul a petrecut în Elveţia, cu scopul de a găsi remedii pentru mecanismul politic al ţării sale, prin experienţa celei mai vechi şi mai solide democraţii Europene.

Rezultatele acestui studiu le publică în volumul de faţă d. Hobson (după moartea autorului).

Autorul, cu drept cuvînt, numeşte Elveţia un *laborator al democraţiei*, fiindcă ţara aceasta parcă înadins a încercat diferite instituţiuni politice şi le-a selecţionat în scopul realizării unei adevărate *suveranităţi populare*.

H. D. Lloyd vede cheia regimului elveţian în cele două trăsături caracteristice ale instituţiunilor acestei ţări: participarea directă a cetăţenilor la opera de guvernămînt şi principiul federal.

In combinarea înţeleaptă a acestor două principii e tot secretul reuşitei acestui sistem: pe de oparte, prin înlănţuirea tuturor unităţilor administrative, dela comuna rurală, până la statul federal, fiecare unitate inferioară nu încredinţează celei superioare decît strictul necesar al atribuţiunilor cerute de interesul general; pe de altă parte poporul, prin intervenţia lui directă în guvernămînt, poate atenua abuzurile sau defectele manifestate în sistemul reprezentativ pur.

Căci regimul elveţian nu a abrogat sistemul de reprezentaţiune naţională, dar l'a purificat şi l'a coordonat astfel, ca reprezentantul să rămînă în adevăr un *delegat* al poporului, nu stăpînul său.

Autorul ne arată că aceste instituţiuni nu sînt produsul vre unei fantazii inventive, ci al unei evoluţiuni de veacuri, rezultatul unor experienţe lungi şi variate,—rezultat ce nu s'a putut obţinea fără lupte crincene.

Relevăm în treacăt *educaţia* civică, ce şi-a făcut-o poporul elveţian mulţumită instituţiunilor sale. In 1845 conflictul între Uniunea Elveţiană şi în-

dărătnicul conservatism a citorva cantoane, a dus la încercarea de a rupe legătura federală din partea acestor din urmă, şi la războiu civil. Se ştie cit de crincene sînt de obiceiu războaiele civile. Dar iată cum se sfirşia ordinul de zi adresat, cu acest prilej, armatei federale, în ce priveşte felul cum trebue tratat *duşmanul*:

„Luaţi sub protecţia voastră pe toţi „cei lipsiţi de apărare; nu lăsaţi pe „nimene să-i insulte sau să-i maltra„teze; nu distrugeţi, nu devastaţi; în„tr'un cuvînt să vă purtaţi astfel ca „să cîştigaţi respectul tuturor şi să vă „arătaţi demni de numele ce-l pur„taţi"... (p. 23).

La baza instituţiunilor este organizaţia comunală,—acolo este izvorul de viaţă pentru orice democraţie,—„în „spiritul şi în obiceiurile grupărilor „locale de cetăţeni, pe cari situaţia „geografică şi necesitatea economică „îi sileşte să trăiască în cea mai strîn„să intimitate şi a lucra în comun".—acolo s'a desvoltat în Elveţia—„pasiu„nea cetăţenească pentru participarea „personală şi imediată în viaţa publică" (p. 31).

Intervenţia directă a poporului în administraţie e cu atît mai intensă, cu cît ne coborim în scara unităţilor administrative, şi culminează în comună,—iar sistemul reprezentativ joacă rolul tot mai mare, cu cît urcăm această scară, şi culminează în organele centrale ale federaţiunii.

Astfel însă-şi structura federală a statului, prin felul înlănţuirii unităţilor administrative, asigură cea mai intensă guvernare directă posibilă a poporului. Dar şi în ce priveşte organele centrale, „referendum", „initiativa" şi „veto" populare dă putinţa intervenţiunii directe a poporului de a impune sau de a opri ori-ce act ar dori.

In privinţa felului, în care funcţionează acest mecanism, descris de autor destul de complect, reproducem sfatul pe care-l dă, ca rezultat al cercetărilor sale:

„Persoanele îndoctrinate de *teoria* „*de agitaţiune*,—care îşi găseşte ade„renţi în cercurile conservatoare din „America şi Anglia, şi după care (în „democraţie) politicianii lipsiţi de „scrupule seamănă discordii, nemulţu„mirea populară, inspiră măsuri ne„drepte sau irealizabile, speculînd a„supra ignoranţii sau a turbulenţii „„plebii",—pot fi sfătuiţi să compare „această teorie, cu *faptele* cum sînt „ele ilustrate de istoria Elveţiană"..... (p. 218).

Departe de a se arăta dispusă spre o legislaţie pripită sau extravagantă, intervenţia populară se dovedeşte ca cel mai sigur frîu al inovaţiunilor *necoapte*. Poporul Elveţian nu însuşeşte nici o inovaţie, decît după o largă şi multilaterală discuţie, în presă, în studii speciale, în adunări populare. Incît spiritele nerăbdătoare în Elveţia se plîng de *conservatorismul* legislaţiei populare, şi din acest motiv combat *referendum*-ul; în genere, reprezentaţiunea legislativă în Elveţia, *e mai înaintată* decît votul popular (însuşi Lloyd citează cazuri,—numai *trei* la număr şi fără importanţă,—unde referendum-ul a respins până acum oarecari inovaţiuni chiar utile).

Şi *rezultatele* guvernării populare? H. D. Lloyd descrie pe larg *gospodăria publică* a Elveţiei, la comună, în cantoane, în Uniune; analizează legile cele mai însemnate datorite sufragiului popular: naţionalizarea drumurilor de fer, naţionalizarea comerţului de alcool, proteeţiunea muncii, pentru asigurarea „păcei industriale", municipalizarea diferitelor întreprinderi de interes public, organizarea mişcării cooperative, etc., etc.

Şi în toate ajunge la concluzia, că administraţia elveţiană poate *servi de exemplu ţărilor celor mai civilizate şi bogate*.

Mai ales în ce priveşte organizaţia instrucţiunii populare, Elveţia hotărît merge în fruntea tuturor popoarelor, şi spiritul glorioasei republice Alpine, în această privinţă, atît de plastic se învederează, prin semnificativa inscripţie de pe faţada Universităţii din Geneva:

„Le peuple de Genève en consacrant „cet edifice aux études superieurs rend „hommage aux bienfaits de l'instruc„tion, *garantie fondamentale de ses „libertés*" (p. 258).

Rezultatele experienţelor „laboratorului democratic" pot inspira încredere luptătorilor pentru idealul suveranităţii populare de pretutindeni.

Cartea lui H. D. Lloyd va rămînea ca o operă clasică, indispensabilă pentru studiul instituţiilor elveţiene.

C. S.

* * *

Charles Lalo. *L'esthétique expérimentale contemporaine.* F. Alcan. 1908.

Această operă e o expunere amănunţită şi o critică serioasă a operii estetice a lui Fechner. Autorul analizează pe larg ideile fundamentale ale esteticei fechneriane, principiile materiale (hedonizmul estetic), principiile formale superioare şi inferioare ale plăcerii, inzistînd mai mult asupra metodelor de experimentaţie întrebuinţate de Fechner şi a condiţiilor de obiectivitate a experienţelor, mai puţin asupra principiului asociaţiei estetice, a factorilor direcţi şi a celor indirecţi asupra ideii de artă şi raportului dintre artă şi natură. In această expunere, atitudinea autorului e mai mult dogmatică decît istorică, el nu arată totdeauna în chip satisfăcător legătura dintre Fechner şi reprezentanţii esteticei germane din prima jumătate a secolului al XIX, şi nu scoate în deajuns în lumină raportul dintre estetica lui Fechner şi restul operii sale filosofice.

Partea critică, e de sigur mai interesantă. Autorul crede că toate elementele, din care se compune estetica experimentală, sînt un imprumut făcut esteticelor anterioare. Hedonizmul, Fechner l'a împrumutat dela Lotze, formalizmul dela şcoala lui Herbart sub influenţa lui Zeising, principiul asociaţiei de la şcoala engleză şi dela Lotze. Originalitatea lui, stă în sinteza acestor elemente răspîndite în operile predecesorilor şi mai cu samă în întrebuinţarea metodei de experimentaţie exactă. In această privinţă, adevaratul precursor al esteticianului Fechner, e Fechner psihofizicianul. Dar experimentaţia, Fechner n'a reuşit s'o aplice decît raporturilor formale şi măsurabile; în domeniul plăcerii sau al asociaţiei, a fost nevoit să se mulţumească cu descripţii pitoreşti sau analize ingenioase. Concepţia atomistă, pe care o avea asupra fenomenelor psihologice, i-a interzis studiul genetic al faptelor. Ceia ce lipseşte cercetărilor sale e observarea aprofundată a formaţiunei conştiinţei estetice la copil şi mai ales studiul genezei şi evoluţiei formelor de artă la diferitele popoare, în diferitele lor vîrste şi grade de cultură. In istoria doctrinelor, şcoala experimentală a lui Fechner reprezintă acel moment al evoluţiei, în care studiul factorilor numerici dînd tot ceia ce putea da şi acel al factorilor fiziologici fiind recunoscut ca insuficient, ştiinţa frumosului presupune aceste alemente ca cîştigate şi se sprijină pe ele pentru a se ridica la faptele psihologice, unde se opreşte în chip provizoriu. Estetica experimentală a lui Fechner, e, după autor, studiul condiţiilor abstracte ale faptelor estetice, nu acel al faptelor estetice înseşi. Căci plăcerea e numai forma lor abstractă şi ceia ce constitue realitatea concretă a faptelor estetice sînt formele diverse, pe care le-a îmbrăţişat frumosul în diferitele medii sociale. După autor, fenomenul estetic e un fenomen social şi forma ideei de frumuseţă e acea a unui imperativ, a unei autorităţi, care se impune în virtutea unei organizaţii sociale capabile de a fixa valorile.

Cine ignorează acest punct de vedere concret, nu recunoaşte caracterul cu necesitate normativ al esteticei şi face fiziologie, psihologie sau chiar matematici, dar nu depăşeşte pragul estetic. Aşa cum a înţeles'o Fechner, estetică experimentală nu e decît o parte a celei ştiinţifice. Dar ea poate fi considerată ca un moment necesar al esteticei integrale, care va cuprinde odată studiul ştiinţific al tuturor condiţiilor frumosului, mergînd dela cele mai abstracte la cele mai concrete şi va fi rînd pe rînd o matematică, o fiziologie, o psihologie şi o sociologie. Criticele, pe care autorul le aduce esteticei experimentale, sînt serioase şi ideile pe care le emite mai totdeauna juste, deşi el exagerează de sigur importanţa factorului sociologic neglijînd prea mult pe cel psihologic, dominant azi în opera unui Lipps şi Groos şi aproape în întreaga estetică germană contemporană.

O. B.

* * *

Emile Pouget. *La Confédération générale du Travail.* Bibliothèque du mouvement socialiste. Paris, Marcel Rivière. 1908.

Confederaţia generală a muncii este o organizare federativă a două treimi, aproape, din sindicatele franceze, a căror sumă globală e de vre-o 5000, în cît confederaţia aceasta formează încoronarea unei mişcări sindicaliste de 3400 sindicate.

Elementul viu al acestui organism, întinzîndu-se pe întreaga Franţă, este sindicatul, a cărui autonomie este deplin recunoscută de către organizaţiile centrale, mai superioare. Contrastind cu organizaţia centralizată a statului francez, organizaţia proletariatului se sprijină pe autonomia elementelor locale.

Sindicatele franceze au fost produse spontane ale clasei muncitoare, cu mult mai înainte de a veni legea sindicală din 1884, care nu a făcut altceva decît să le dee o existenţă legală, şi ele se deosebesc mult de organizaţiile corespunzătoare engleze ori germane. In sindicatele franceze tendinţele mutualiste,—cum sînt ajutoare pentru cazuri de boală, „chômage" etc.—ocupă foarte puţin loc, dimpotrivă întreaga lor activitate se rezumă în *activarea luptei de clasă.*

Aceste sindicate formează organisme mai vaste:

a) *Uniunele de sindicate* sau *bursele muncii*, sînt aglomerări ale sindicatelor dintr'o localitate şi conţin în ele germenii, care, desvoltîndu-se în transformarea socialistă a societăţii, vor înlocui comunele actuale. De aici derivă antagonismul neevitabil între tendinţele uniunilor de sindicate şi politica municipală actuală, fie aceasta chiar şi socialistă.

b) *Federaţii corporative*, alcătuite din sindicate de aceiaşi categorie, întrunind într'o singură asociaţie, pe toată întinderea Franţei, lucrătorii avînd acelaş gen de ocupaţie. Această organizaţie, întinzîndu-se în afară de graniţele mărginite ale unei localităţi, asigură proletariatului o cooperare, răspîndită în toate unghiurile ţării.

Organizaţiile aceste intermediare ne duc la ultima treaptă, unde se concentrează mişcarea federativă a muncitorimei franceze, la „Confederaţia generală a Muncii". Atribuţiile acestei confederaţii se quintesenţiază în *comitetul său.* Totuşi acest organ central nu serveşte ca un stăpînitor al mişcării muncitorimei, ci numai coordonează mişcările autonome, iar puterea sa nu se razimă pe mijloace financiare, ci pe faptul, că stabileşte un contact între puterile izolate. Ast-

fel, cu toate că numărul lucrătorilor depinzînd de confederația generală a muncii nu ajunge nici la 300000 și cu mijloace financiare reduse, ea are o imensă putere, îndreptînd într'o singură direcție puterile locale. Ea e creerul mișcării revoluționare.

In mod esențial, tactica sindicalismului francez este antipolitică. Clasa muncitoare se organizează într'un „bloc economic", în afară de orice partid parlamentar. Deci direcția sindicalistă este hotărît antiparlamentaristă. „Astfel apare enorma diferență de metodă, care distinge sindicalismul de democratism. Acesta, prin mecanizmul sufragiului universal, dă direcția în mînele inconștienților, tardigrazilor (sau mai bine reprezentanților lor) și înăbușe minoritățile, care poartă în sine viitorul. Metoda sindicalistă dă un rezultat diametral opus: impulzia este dată de către conștienți, revoltați și toate bunele voințe sînt chemate să lucreze, să participe la mișcare". (Emile Pouget, etc.).

Atunci, cel mai important mijloc de luptă rămîne greva, care nu mai este privită ca o catastrofă neevitabilă, ci e o armă anume căutată, căci „se arată ca un fenomen de expropiare parțială a capitalului".

Insă grevele parțiale, crescind mereu în intenzitate și întindere, servesc ca o pregătire pentru greva generală, socotită ca mijlocul de transformare socială, expropriind capitalul și trecînd cîteva atribute utile dela stat către confederațiile sindicale.

Ca rezultat practic, confederația generală a muncii a produs agitația intinsă pentru „ziua de opt ore" din Mai 1906 și care s'a terminat cu rezultate favorabile.

*

Georges Sorel. *La décomposition du marxisme.* Bibliothèque du Mouvement socialiste. Paris. Marcel Rivière. 1908.

In publicația aceasta, nu că ar vrea G. Sorel să arate netemeinicia marxismului, sau cel puțin unilateralitatea lui, ci din potrivă crede, că tocmai în timpurile actuale s'a întrupat, în mișcarea muncitorilor francezi, sîmburile teoriei marxiste. Dacă s'a descompus ceva în marxism, apoi acest lucru nu se referă decît în ce privește partidele politice marxiste, social democratice, pe cînd concepția fundamentală filozofică rămîne în picioare.

Partea nesdruncinată a marxismului, miezul său, constă în aceia, că proletariatul trebue să formeze o unitate autonomă, un bloc revoluționar și ireductibil față de celelalte clase sociale, căci emanciparea sa presupune ruinarea tuturor celorlalte categorii economice.

Sindicalismul revoluționar francez, organizînd muncitorimea într-o masă distinctă, cu nici un contact cu celelalte clase încunjurătoare, formează organizmul, care desvoltîndu-se autonom în sînul societății capitaliste, o va ruina cu desăvîrșire.

Pentru G. Sorel, sindicalizmul francez este întruparea exactă a prevederilor, care formează substratul filozofiei marxiste. Mîntuirea proletariatului se va datori sie-și, în afară de ori-ce amestec al elementelor burgheze. Fapt caracteristic e, că sindicalismul a fost condus de oameni, care nici nu adîncisără marxismul, cum era, de pildă, *Fernand Pelloutier.*

Opera marxistă însă, privită în tot complexul ei, nu e unitară, ci are părți contrazicătoare, care ascund sîmburile ei, profund original. Aceste părți accidentale, a căror excrescență ascunde fondul originar, trebuesc înlăturate.

Acel, care a arătat mai cu evidență lipsa unei unități complecte a marxismului, a fost Bernstein. El distinge într-însul două tendinți, care s-au menținut, fără să cedeze nici una nici

cealaltă, adică o tendință de *reformare socială, pacifică*, și o tendință revoluționară, expresia aspră a *luptei de clasă*. Arătînd acest dualism al tendințelor, ce le manifestă teoriile marxiste, Bernstein se arată convins că-i mai temeinică tendința reformistă, invocînd mai multe fapte din desvoltarea economică.

G. Sorel, însă, nu admite modul de a vedea al lui Bernstein. El crede că fundamentul caracteristic al marxismului este concepția luptei de clase și socotește că aceasta e singurul mijloc potrivit pentru emanciparea proletariatului. Iar separația lui complectă de ori-ce altă clasă socială și atitudinea sa negativă în fața ori-cărei organizații politice, își are încoronarea complectă în distrugerea statului și surparea partidelor de guvernămînt. Idealul sindicalist constă în „organizații de producători care-și fac trebile singuri, fără de a avea nevoe să meargă la luminele ce le posedă reprezentanții ideologiilor burgheze".—Dar G. Sorel n-ar trebui să uite rezultatul dezastruos al agitației revoluționare sindicaliste, care a împins la declararea grevei proletariatului agricol italian, din provincia Parma, în primăvara acestui an. La urmă, în această împrejurare, acei, care s-au arătat mai folositori, au fost tot... huliții parlamentari!

I. N.

Revista Revistelor

Sămănătorul. (Octombre).

Spicuim din „Sămănătorul" :

1) Cetitorii cari au urmărit polemica d-lui Aurel Popovici de la „papagali recitori", „intelectuali cu intelectul in plete", „indivizi planetari", etc. şi până la „advocaţi de judecătorie de pace", nu fără uimire vor afla dintr'un rezumat „obiectiv" al acestei polemici că dl. Popovici a fost *silit* să răspundă ast-fel la „doxosofia şi doxomania fără baza" a d-lui C. Stere, că eşirile d-sale au fost motivate de „trivialităţile, patentele neadevăruri, intervertirile intenţionate şi injuriile" la adresa d-sale... *din partea noastră* !..

Cu toată patima-i orbitoare, ce face cu neputinţă ori-ce discuţie cu d. Popovici, până acum nici odată n'am bănuit buna d-sale credinţă.

Dar se poate şi *aceasta* explica *numai* prin patimă şi orbire ?

Incepem serios a ne indoi. Alt-fel am fi gata să-i propunem directorului „Sămănătorului" ca să fie supusă judecăţii ori-cărui juriu literar atit atitudinea noastră, cit şi a d-sale, din punctul de vedere al *corectitudinii* şi al *cuviinţii*.

Dar *acum* nu putem avea nădejde, nici că această propunere ar fi primită, nici că d. Popovici *e in stare* să ducă o polemică demnă...

2) Dl. Popovici jubilează, că d. Stere „s'a retras de pe cimpul de luptă",— „*Ave, triumphator, morituri te salutant* !"...

Dacă am spus că nu mai putem discuta *cu* d. Popovici, dar vom vorbi *cetitorilor* noştri *despre* d. Popovici, ori de cite ori d-sa va spune ceva ce ar merita vre o menţiune (adică vom discuta pentru *cetitori* toate *ideile*, şi chiar curiozităţile d-sale, făcind insă abstracţie de graţiozităţi ca cele de mai sus) :—vădit că ne-am retras de pe acel „cimp de luptă" care ii convine talentului specific al d-lui A. Popovici, dar nu şi de pe acel ce poate avea vreun interes pentru publicul cult. (Tot aşa de adevărat e, de pildă, că dl. Stere „n'a răspuns la intrebarea cum impacă liberalismul şi socialismul." La această intrebare,—fără nici o legătură cu discuţia,—d. Stere *a răspuns* : a trimis la studiile sale *publicate*,—şi a promis, că va mai *reveni*).

Am socotit de datoria noastră să repetăm lucrul acesta pentru *ultima oară*.

3) Intr'o singură „coîă" : „Rousseau, Danton şi Robespierre, Clèmenceau Jaurés şi Hervé."—pentru a ponegri ideile „franco-nihiliste-evreieşti" ale unui „frate de peste Prut", şi a justifica o excursiune probabil in... nu ştiu ce dosare secrete relative la trecutul acestui „frate"...

4) Aflăm că, deşi „Sămănătorul" e pus „*sub ingrijirea* d-lui A. C. Popo-

vici *pentru partea politică*", dar „ingrijitorul" nu poate fi invinuit că dă drumul subalternilor săi să injure lumea (Cetitorii ne vor permite să nu ne oprim asupra jocului de cuvinte ce se face cu acest prilej).

5) La adresa d-lui N. Iorga :

„Mulţi invăţaţi cunosc istoria lumii „dar puţini pricep invăţăturile ei. De „acea sint in lume aşa de puţini oa„meni politici, şi demagogi aşa de „mulţi. De aceea se face aşa de rar „politică *istorică* şi atit de des poli„tică *isterică*"... [No. 45).

Vom vedea, in No. viitor, dacă şi cum va răspunde d. N. Iorga.

Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice (No. 3).—Această admirabilă revistă face onoare nu numai ştiinţii romine, ci şi tecnicii tipografice. Ea nu numai conţine un material instructiv datorit unor oameni competenţi, *ci*, prin chipul cum e tipărită, prin mulţimea şi frumuseţa ilustraţiilor, e in acelaşi timp şi un adevărat obiect de lux.

Recomandăm din tot sufletul această publicaţiune, care e menită să ne facă cunoscută ţara, de azi şi din trecut. In acest al treilea număr, se vorbeşte, după A. Odobescu, despre „schiturile şi metoaşele Mănăstirii Bistriţa din Vilcea",—apoi despre „biserica din Bălteni" din judeţul Ilfov, din punct de vedere istoric (d. A. Lăpădatu), descriptiv (d. Iorga) şi arhitectonic (d. T. T. Socolescu).—D. A. Baltazar vorbeşte despre „frescurile dela Colţea". Urmează o „Cronică" : „Din lucrările Comisiunii Monumentelor istorice in 1908" şi o dare de samă despre „Serbarea dela Mănăstirea Probota".

Revista Generală a Invăţămintului. (Noembrie, 908, Bucureşti). Literatura pedagogică, foarte bogată la noi, e departe de a-şi impune condiţiile de obiectivitate şi de investigaţie ştiinţifică, necesare pentru dezvoltarea firească a unei ştiinţi. Contactul natural al chestiilor pedagogice cu chestiile sociale face ca această tinără ştiinţă să se resimtă de militantismul politic ; iar metoda ştiinţifică de tratare e inlocuită foarte adeseori cu cel mai superficial empirism. Bine inţeles că nu ne raportăm aici la revistele pedagogice de partid, un gen de literatură strict naţional, născut la noi, nu importat dela străini.

Necontestat că „Revista Generală a Invăţămintului" a căutat neintrerupt să nu-şi părăsească terenul pedagogic. Dar..., de oarece revista n'are director, nu ne putem opri de a nu cere „Secretarului de Redacţie" să fie mai vigilent in ce priveşte tratarea ştiinţifică a articolelor. Şi facem această rugăminte tocmai pentrucă ne dăm samă de rolul important ce-l poate avea o bună revistă pedagogică la noi unde, din cauza empirismului şi superficialităţii pedagogice, s'a risipit prestigiul unei ştiinţi atit de importante !

Apoi, ce insamnă fraze alarmante ca : „A venit timpul cind o *direcţie naţională in educaţia tuturor Rominilor e absolut necesară*!" Cum ? A fost vreodată o altă direcţie in chestii de educaţie ? Atunci ? O revistă ştiinţifică nu trebue să se facă ecoul curentelor ridicole de stradă. Sint ziare şi reviste care impart pe Romini in patrioţi şi trădători de neam ; pentru care orice guvern merită temniţa trădătorilor de neam, pentrucă *nu a voit* să facă „imperiul tuturor Rominilor" ori macar o „confederaţie balcanică", dar... fiecare lucru la locul lui. Incă ceva : rugăm tot pe d. „Secretar de Redacţie" să inştiinţeze pe unii din autorii articolelor că, atunci cind vor să-şi coroboreze concepţiile pedagogice cu nume impuse in Pedagogie, pot recurge şi la nume străine, pe lingă numele Maiestăţii Sale Regele, D. Ministru de Instrucţie şi D. Iorga. Acestea fără să fim rău inţeleşi.

Revue de méthaphysique et de morale. (Septembre).—*Giovanni Amendola.* **Filosofia italiană contemporană.** In a doua jumătate a secolului al XIX, până acum vre-o zece ani, filosofia italiană a fost în primul rind istorică. Ea s'a ocupat cu cunoaşterea aprofundată şi asigurarea curentelor filosofice străine. Şcoala Hegeliana, desigur cea mai insemnată prin valoarea ei, a fost reprezentată de filosofi din Neapol, Bertrando Spaventa şi mai ales Augusto Vera, vestitul traducător al operei lui Hegel. Şcoala kantiană a avut ca reprezentanţi pe Carlo Cautoni şi Alessandro Chiappelli. Pozitivizmul pe Roberto Ardigó, Carlo Cattaneo, Luigi Siciliani, Pasquale Villari. Lotze ş'a găsit un discipol eminent în Francesco Bonatelli. Filozofia lui Taine a fost interpretată de Barzelotti, acea a lui Wundt de Guido Villa. Dar în ultimul timp se pare că a început şi pentru filosofia italiană era producţiei originale. Trăsătura dominantă a cugetării contemporane în Italia e idealismul. Cel mai de frunte reprezentant al său e desigur Benedetto Croce. El are meritul de a fi deschis în marele public gustul speculaţiei filosofice prin talentul său de scriitor şi de pole ist şi prin aplicaţia principiilor lui filosofice în chestiile de critică istorică şi literară. Trăind în Neapol şi fiind nepot lui Spaventas, şeful şcolii hegeliene, el a suferit de timpuriu influenţa lui Hegel, dar aprofundind filosofia acestuia, a reuşit s'o depăşească, construind un sistem original, care reprezintă o puternică reacţiune împotriva pozitivismului. Scopul urmărit de filosofie, diferă după Croce cu totul de acel urmărit de ştiinţele matematice şi naturale. Utilizind argumentele lui Avenarius şi Mach, el susţine că teoriile fizice şi matematice nu exprimă decit cerinţi practice, nu conţin decit pseudo noţiuni şi că filozoful care vrea să construiască sistemul cunoştinţei teoretice, poate şi trebue să uite complect ştiinţele, cu datele lor iluzorii, cu metodele lor fictive, cu conceptele lor utilitare. Materia cugetării filosofice trebue căutată în afară de datele şi rezultatele ştiinţelor, în problemele puse de spiritul omenesc în cursul istoriei sale. Ea trebue să se lese stimulată de toate problemele pe care trecutul le-a pus şi le-a rezolvit şi să utilizeze rezultatele cari au fost obţinute în trecut, pentru a da noi soluţii şi a pune noi probleme. Religia ca şi istoria filosofiei poate oferi filosofului materia pe care el trebue să imprime forma eternă a spiritului. Această transformare în formă pură a oricărei experienţi omeneşti constitue sistemul spiritului, adică filosofia. Cunoştinţa se manifestă în intuiţie şi concept, cu alţi termeni, în artă şi filosofie. Activitatea practică poate fi economică şi morală. In ordinea dependenţii lor, ştiinţele filosofice sint, după Croce, Estetica, Logica, Economica şi Etica. Ştiinţa intuiţiei e cimpul în care s'a desfăşurat adevărata originalitate a cugetării lui Croce. Prin Estetica sa, a introdus în filosofie consideraţia intuiţiei artistice, un punct de vedere nou şi fecund în consecinţi. Intuiţia e, după el, primul grad al cunoştinţei, ea cuprinde în sine datele experienţii, asupra cărora în urmă inteligenţa se aplică, pentru a construi lumea cu ajutorul noţiunilor. Cunoştinţa prin noţiuni e cunoştinţa relaţiilor. Prin intuiţie pătrundem în lumea fenomenală, prin noţiune în acea numenală, a spiritului. Filosofia lui Croce e o filosofie a spiritului, un idealism absolut, care prin puterea creatoare, rigurozitatea logică, facultatea de sistematizare, aparţine marei familii a sistemelor Germaniei romantice. Această filosofie cuprinde şi un ideal înalt de cultură omenească, caracterizat prin predomnirea istoriei şi aversiunea pentru cultura ştiinţelor naturale. După Croce fuziunea filosofiei şi istoriei va produce umanizmul de care are nevoe civilizaţia de azi. Prin revista sa, Critica, pe care de la 1903 o scoate la Neapol împreună cu Giovanni Gentile, el a răspindit ideile sale chiar în mediile academice şi influenţa lui creşte în fiecare zi. In Germania chiar, ideile sale au fost adoptate de Vossler. Alţi reprezentanţi însămnaţi ai idealizmului sint Varisco şi Martinetti. Primul, profesor la Universitatea din Roma, e partizanul unui idealizm care pune mai mult preţ pe datele ştiinţii şi e influenţat în etică de filosofia kantiană. Cel de al doilea, profesor la academia ştiinţifică şi literară din Milan, reprezintă idealizmul immanentist, care porneşte dela afirmarea unităţii subiectului şi a obiectului în datele imediate ale experienţii şi refuză de a eşi din conştiinţa empirică. Empirizmul lui Mill e reprezentat de profesorul din Palermo, Cosmo Guastella. Dualizmul lui Lotze, de profesorul din Florenţa, Francesco de Sarlo, cel mai insamnat continuator al lui Bonatelli. In revista sa „Cultura filosofica" el duce o aprigă luptă împotriva şcolii neohegeliane a lui Croce. Pragmatizmul inspirat de teoriile lui James şi Schiller, a fost răspindit între 1902 şi 1906 de revista florentină „Leonardo", condusă de Papini, Prezzolini, Vailati şi Calderoni.

La Nouvelle Revue. (Octombre, 1908).

Intr'un articol de actualitate, **Anglia şi Turcia constituţională**, Léon-Jacques Blocq se ocupă de noua orientare a Angliei în politica din Orientul Europei, arătind cum puterea mereu în creştere a Germaniei a făcut pe Englezi să nu se mai teamă atita de pericolul moscovit în Balcani, ci să se îngrijească de politica de expansiune şi de infiltrare a Germaniei. Autorul arată cum revoluţia paşnică din imperiul turcesc este un succes al Angliei în lupta tacită, întreprinsă de ea în contra Germaniei, şi cum aceasta din urmă putere nu poate să nu vadă o înfrîngere a ei în schimbarea stării de lucruri din împărăţia lui Abdul-Hamid. In ceiace priveşte succesul ori insuccesul probabil al revoluţiei din Turcia, autorul crede că—Anglia şi Franţa ajutind junilor turci ca să-şi îndeplinească opera—ea va reuşi, pentrucă mişcarea a isbucnit la momentul cel mai potrivit şi s'a făcut în condiţiuni, care trebue să-i asigure simpatia puterilor dezinteresate.

Asupra **nuvelei în Germania în secolul al XIX-a** publică Léon Pineau o repede privire istorică, în care trece în revistă pe cei mai însemnaţi nuvelişti din această epocă. Autorul pune în legătură înflorirea ori decăderea nuvelei sau a romanului cu stările sociale ale diferitelor epoce din istoria Germaniei: astfel nuvela ia mare avint pe timpul romantismului, decade în timpul „Germaniei tinere", cind se ridică romanul (ca mai potrivit cu spiritul epocei, romanul fiind manifestarea unui exces de viaţă naţională), şi ajunge din nou la o mare înflorire după 1850, cind după învingerea revoluţiei, Germania cade într'o epocă de inerţie, mai propice operilor de artă, ca nuvela. De la această dată încoace apar în Germania operele celor mai de samă nuvelişti: *Gottfried Keller*, nuvelistul realist supranumit „Shakespeare al nuvelei", *Conrad-Ferdinand Meyer*, principalul reprezentant al nuvelei istorice, *Theodor Storm*, poetul de o sensibilitate fină şi delicată, autorul nuvelei lirice „Immensee", şi în sfirşit *Paul Heyse*, cel mai mare dintre toţi, autorul fecund şi variat, care a îmbogăţit literatura germană cu peste 20 de volume de nuvele istorice, umoriste, fantastice, realiste, etc... de tot soiul. In ultimele trei decenii ale secolului al XIX-a nu-

vela a fost foarte mult cultivată, și succesul ei autorul îl explică, prin aceia că nu cere mare sforțare nici pentru compunere, nici pentru cetire, și e o lectură ușoară, elegantă și repede, așa cum îi trebue unei societăți ocupată cu afaceri, superficială și sceptică.

Cunoscutul colaborator al revistei, Itaqueni, publică cîteva observații relative la **„Conferența literară din Berlin"**, a cărei menire a fost să se ocupe mai ales cu chestiunea drepturilor de autori și să pue în acord legislațiile diferitelor țări asupra acestei chestiuni,—iar d-nii L. Tarsot și A. Moulins povestesc împrejurările în care a fost arestat, la 24 Iulie 1749, **Diderot** și viața, pe care marele scriitor a dus-o în timpul celor peste 2 luni și jumatate de închisoare.

Mercure de France (Octombre 1908).

O interesantă expunere a **ideilor nouă asupra romantismului** și o combatere elocventă a părerilor acelora, ce sînt dispuși să vadă în mișcarea literară a romantismului numai părțile rele, ne dă *Marius-Ary Leblond* în articolul său. In contra celor ce văd în romantism o „mișcare antifranceză și perturbatoare a ordinului național", autorul admiră în romantism o mare sforțare a juneții intelectuale a țării, dornică de emoțiuni nobile, de a se reîntoarce la natură pentru a găsi în contemplarea elementelor forța, ce lipsește momentan corpurilor și inimilor sdrobite din cauza înfringerii țării... Analizînd concepțiile lui Chateaubriand, Lamartine, Hugo, Michelet, etc... asupra vieții, autorul arată că iubirea lor pentru natură, tendința de a se reîntoarce la natură, isvorăște din aspirațiile lor arzătoare pentru forță, sănătate, fericire. Chiar cultul singurătății, pe care romanticii l-au avut într'un grad foarte înalt, trebue pus în legătură tot cu aceste aspirații ale sufletelor lor. De altfel autorul ne făgăduește și alte studii, în care va insista mai mult asupra unor părți, rău interpretate până acum, ale romantismului.

Intr'o repede **privire istorică asupra dansului**, *Marcel Réja* arată fazele evoluției acestei—istoricește—prime arte, cum și feluritele dansuri ce au existat în omenire. Autorul împarte jocurile, după originea lor, în jocuri născute din religie, din răsboiu și din sexualitate, și le studiază pe toate la popoarele vechi și la cele nouă. Găsim în articolul lui Réja fixate datele, cînd apar diferitele dansuri, cum și stările sociale și culturale, precum și tendințele sufletești cărora ele corespund.

Cu prilejul **jubileului lui Tolstoi**, *Stanislas Rzewuski* publică un articol, în care apreciază personalitatea și activitatea literară și socială a marelui scriitor rus.

Revista dă în traducere un mare studiu al lui Thomas Carlyle asupra lui **Novalis**, și un articol al scriitorului englez *Arnold Bennett* asupra **crizei teatrale în Anglia**, în care autorul studiază pricinile acestei crize în cele patru elemente, care interesează teatrul: directorii, actorii, publicul și autorii dramatici.

La Revue Latine. (Octombre). Cu ocazia apariției operelor lui *Saint-Just*, editate de Charles Vallay, *Emile Faguet* reconstitue personalitatea tovarășului lui Robespierre. In extrema diversitate de păreri asupra oamenilor revoluției franceze,—cași asupra revoluției însăși, — e interesantă părerea unui Faguet, care ca spirit conservator, nu poate decît să deteste pe oamenii, mai ales *extremii* revoluției, dar care, ca spirit critic și liber, face toate sforțările să-și păstreze *judecata* rece și dreaptă asupra acelor oameni.— Părerea lui Faguet este că Saint-Just a fost un om inteligent, dar nu prea, inteligent *in*

abstracto, fără simțul realității; fără idei proprii, ori foarte confuse, avea însușirea de a și le asimila pe ale altora; n'avea nici adevăratul suflu oratoric, nici dialectică convingătoare; era inferior lui Robespierre, care n'a fost nici el foarte mare.—Autoritatea, pe care a căpătat'o, se datorește tinereții sale grave, frumuseței sale reci, flegmei sale cîștigate printr'o voință energică, curajului său.—Ar fi fost un bun soldat, un admirabil general, sub ordinile unui șef, fără geniu, dar temut de soldați și de dușman.—Un fanatic fără talent.

E indulgent Faguet cu Saint-Just? E drept față cu el? Ori îl defaimă? Cine știe! E atît de greu de spus ceva asupra acestor lucruri, căci... *lis sub judice est*!

Nuova Antologia (16 Octombre 1908). *Ricciotto Canudo* **„Renașterea tragediei mediteranee și teatrele în aer liber, în Franța"**. Cel mai vechiu teatru în aer liber e acel din Orange. Primele încercări datează din 1869, 1874 și 1886, dar atenția Franței întregi n'a fost atrasă decît la 1888. După primele succese, teatrul din Orange a fost încredințat conducerii Doamnei L. Caristie-Martel, care a reprezentat în 1903 piesele: *Orfeu* a lui *Gluck* și *Fedra* cu Sarah-Bernhardt și în 1904 trei opere nouă: Dionysos de *J. Gasquet*, Cynthia de *Joseph Meunier* și Hyppolyte couronné de *Jules Bois*. In 1905 a luat direcția *Antony-Réal*, care mai apoi și-a alăturat pe *Paul Mariéton*. Aceștia au făcut să se reprezinte Iphigénie de *Jean Moréas*, Oedipe et Le Sphinx de *Péladan*, L'Hécube de *Lionel des Rieux*, Polyphème de *Albert Lamain* etc. In scurtă vreme teatrele de acest fel s'au înmulțit: la Cauterets, Luchon, Toulouse, Périgueux, spectacolele sînt organizate de d. Rateau; la Béziers de d. Castelbon de Beauxhostes. Apoi de curînd la Fontenay-aux-Roses, Courçay, Aulnay-sous-Bois, Champlieu etc. Atît de mult s'au răspîndit aceste teatre în aer liber, încît Albert Darmont, fondatorul teatrului deschis dela Champigny, a avut ideea unui sindicat al acestor teatre.

In înflorirea acestui fel de spectacule, autorul vede trezirea vechii concepții despre spectacole a popoarelor greco-latine, a rasei mediteraniene. Pentru triumful acestei concepții, zice autorul, se formează acuma la Paris un soiu de „confrerie" mediterană, pur artistică, printre tinerii cei mai entuziaști și cari promit mult. Aspirația lor e de a afirma renașterea spiritului mediteranian, luînd drept mijloc imediat evoluția artei teatrale, în sensul tragediei reînoite, devenită solemnă prin spectacolele supt cerul liber, unde e cu putință cea mai mare adunare de spectatori la o nouă serbătoare. Autorul, care face și el parte din această „confrerie", speră din această mișcare artistică reînoirea tragediei și înălțarea ei la un grad artistic, care să întreacă cu mult pe cel de astăzi. Recunoaște însă că până acuma nu s'a ivit în această direcție nici o operă de geniu, ba încă, multe sînt mai puțin decît mediocre.

Revista d'Italia (Septembre 1908). *Georgio Mortara*. **Mortalitatea după vrîste și durata vieții productive din punct de vedere economic.** Autorul, care a publicat o lucrare întinsă asupra acestui subiect, supt acelaș titlu (Roma 1908), își propune să împărtășească în acest articol cîteva din rezultatele cele mai însemnate, căpătate prin studiul unui bogat material statistic. Curba mortalității e cam ceiași la toate popoarele, fiind determinată, în linii generale, de factori fiziologici. Pretutindenea cea mai mare probabilitate de moarte e în primul an al vieții; pretutindenea merge descrescînd apoi, până cînd atinge minimul pe la anul al 13-lea pentru băeți, și

al 12-lea pentru fete. De aci înainte probabilitatea de moarte crește foarte repede pînă la vrista de 20 de ani, mai puțin repede până spre 50 de ani, iarăși foarte repede (aproape în progresie geometrică) pînă la 85 de ani și crește foarte puțin dela această vristă înnainte. La multe popoare, creșterea mortalității dela minimul adolescenței în sus nu e continuă, ci prezintă o oprire, pentru barbați după vrista de 20 ani, pentru femei după 40. Mortalitatea sexului masculin întrece pe acea a sexului femenin, în cei dintăi trei ani, și adesea chiar în cei dintăi zece ani; în anii tinereții (după pubertate) mor însă mai multe femei, dar dela 40—50 în sus, ele sînt mai favorizate. In Italia, mortalitatea infantilă e mai mare ca în toate celelalte țări și tot așa pentru vristele de după 65 ani, pe cînd pentru cele dintre 35—65 se găsește în condiții destul de favorabile. Durata medie a vieții în Italia, observată pe periodul 1897—1904, e de 43 de ani, deci crescută față cu periodul anterior 1877—1886, în care era abia de 35 de ani. E mică totuși față cu alte țări: Norvegia 55, Suedia și Danemarca 50, etc. Dacă se consideră timpul dintre 15 și 60 de ani ca acea perioadă a vieții, care este productivă economicește, se poate ușor calcula numărul mediu de ani de viață productivă, probabil pentru un nou născut. In Italia timpul acesta e de 26 ani, în Norvegia e de 32, în Indiile engleze de 14 ani.

Deutsche Rundschau (Octombre 1908). *Heinrich von Poschinger* publică în acest număr niște note scrise de marele jurisconsult din Göttingen, Rudolph von Ihering, asupra lui Bismarck. Cu ocazia sărbătorirei vristei de 70 de ani, [illegible] primi din toate părțile Germaniei diferite manifestări de simpatie, între altele și diploma de doctor în drept, dela Universitatea din Göttingen. Pe atunci decanul facultății juridice din Göttingen era Ihering și acesta ținu cu orice preț să-i înmineze el personal diploma lui Bismark. Ca mulțumire cancelarul l-a poftit la masă în intimitate, și acele trei ceasuri petrecute împreună le-a povestit Iherind în niște însemnări, pe care însă n-a voit să le publice cit timp a fost în viață. Din ele se vede respectul aproape religios, pe care marele învățat îl avea pentru creatorul Germaniei moderne. El povestește cît s-a năcăjit pentru a găsi terminii potriviți, cu care se caracterizeze, în diplomă, personalitatea lui Bismark; nopți de insomnie i-a procurat această grijă, dar în fine, zice el, a găsit formula cea mai fericită, din cîte s-au scris cu acea ocazie. Diploma culminează în vorbele: terror malorum, fiducia bonorum, arx et decus Germaniae, cu care-l denumește pe Bismark. Cînd a sosit și momentul așteptat de a se prezenta cancelarului, Ihering mărturisește că a fost cuprins de un sentiment, pe care nu-l poate descrie. „Simțeam, zice el, ca și cum istoria însăși, sub formă omenească, s-ar fi apropiat de mine". Nu înnalta situație a lui Bismarck îl intimida pe el, căci, cum mărturisește, avusese ocazia să stea de vorbă și cu regele Prusiei și cu împăratul Austriei, fără să fi simțit cituși de puțin ceva din ceea ce simțea față de cancelor. Ceva asemenea simțise numai în prezența marilor somități ale științii: Spohr, Rauke, Mommsen. Față de Bismarck simțea, cum spune el, că se pierde personalitatea omului care-i sta dinainte, în impersonalitatea istoriei: „era o perioadă din istoria universală, și tocmai cea mai puternică din toate timpurile, care stătea înainte-mi. Acest singur om de n-ar fi existat și lumea ar avea acum o altă figură; el aparține bărbaților ca Alexandru, Cesar, Napoleon, ale căror nume vor fi totdeauna numite, cîtă vreme va exista o omenire".

Deutsche Revue (Octomb. 1908) *Fürst Lichnowsky*. **Mergem spre un războiu cu Marea Britanie?** De un șir de ani, zice autorul, politica externă germană este preocupată de raporturile față de Anglia. De cînd a dispărut frica de un războiu din partea Franței în unire cu Rusia, tot mai mult a crescut grija de o eventuală ciocnire cu Anglia, care, la rîndul ei, privește cu neîncredere progresele comerțului și ale flotei Germane. Care e pricina acestui fapt? Viitorul Germaniei este oceanul: comerțul mondial și coloniile. Din toate popoarele de astăzi, cinci se par că sînt chemate în veacurile viitoare să joace rolurile de frunte: Germanii, Englejii, Rușii, Nordamericanii și Japonejii. Viitorul Rusiei e în Asia: Persia, Asia centrală, Tibetul și China sînt teritoriile, peste care are să se întindă influența rusească, dacă nu va fi înlăturată de un rival mai puternic. Viitorul Uniunii Nordamericane e întreaga Americă. Cu aceste două popoare Germania nu are de ce intra în concurență. Sfera de întindere a Japoniei o formează tot Asia, în care ea va avea acum de luptat, pentru predomnire, atît cu Rușii cît și cu Englejii; cu Germania, Japonia nu poate avea conflicte serioase în Asia. Care e poziția Angliei? In prezent, se pare, că tot în Asia caută să-și întindă dominația; viitorul va arata, dacă va putea duce o luptă cu succes contra Rusiei și Japoniei. In India amenințată de indigeni și mai mult încă de Japoneji; 'n sudul Chinei de Japoneji, în nordul Chinei de Ruși, în Canada și Australia scoborită la nivelul unei suror egal îndreptățite, nu-i poate rămînea pentru viitor domnia mării și colonizarea Africei. Viitorul Germaniei însă se află tot pe acest domeniu și acesta este adevăratul motiv al îngrijirii reciproce. Va duce aceasta la un războiu sau nu? Față cu primejdiile la care e expusă poziția Angliei în Asia din partea Rusiei și a Japoniei, și considerînd zguduirea, pe care ar suferi-o comerțul și buna starea Agliei printr'un războiu, chiar victorios, cu Germanii—cei mai buni mușterii ai ei—e de crezut că publicul britanic are să înțeleagă că mai mult ar pierde decît ar cîștiga dintr'un asemenea pas și că în Africa și pe oceane este loc destul și pentru unii și pentru alții.

Sozialitische Monats-Hefte (Octombrie) *Leonida Bissolati* „**Lupta pentru învățămîntul religiei în Italia**". După cum se știe, consiliul comunal din Roma a hotărît excluderea învățămîntului religios din școalele primare. Autorul explică în acest articol cum s'a putut face aceasta.

Intreg învățămîntul public italian este regulat de legea Casati, din anul 1859. De atunci și până astă-zi s'au adus oarecare modificări acestei legi, dar în trăsături generale, ea a rămas. In privința învățămîntului primar, această lege era o lege confesională, care prevedea învățămîntul religiei ca un învățămînt obligatoriu și îndatora deci comunele la introducerea lui. Trebue de amintit însă, că învățămîntul primar în Italia numai într'atîta e al statului, întrucît statul fixează programele și prescrie construirea localurilor, în colo însă, administrația și cheltuiala privește pe comune. După legea Casati dar, în programe, religia era obligatorie. Curînd însă după 1859, diferiți miniștri au încercat a slăbi această dispoziție. S'a început mai întăi a se admite dispensa de învățarea religiei pentru acei copii, ai căror părinți o cereau. La 1877, cînd s'a introdus învățămîntul obligator, s'a scos religia din programe și în locul ei s'a pus drepturile și datoriile cetățenești. Școlarii nu mai erau deci obligați să învețe

religia. Se ridica însă intrebarea, dacă comunele erau scutite de îndatorirea de a acorda acest invățămint școlarilor, ai căror părinți il cereau. Chestiunea se hotăra diferit, după cum consiliile comunale erau mai liberale sau mai clericale: cele dintăi refuzau, părinții apelau la ministru și dacă acesta refuza, la consiliul de stat. Acest din urmă organ a dat in diferite rinduri soluții contrare, după membrii din care se compunea. In timpul din urmă Bissolati a cerut camerei de a stabili scoaterea religiei din școli, și după o discuție de zece ședinți, camera s'a hotărit pentru o cale mijlocie: să rămie lucrul la voia comunelor. Acum consiliul comunal din Roma, fiind compus din socialiști republicani, radicali și anteclericali, a uzat de această latitudine și a scos invățămîntul religiei din toate școlile primare.

The International.—*A review of the World's Progress.* (Noembrie, 908. London).

In „*The Jews in China*", S. M. Perlmann scrie despre rămășițile **Evreilor in China**, emigrați acolo incă innainte de era noastră. In mijlocul orașului Kaifung se află o piatră comemorativă cu inscripția ebraică, pe care, pe de o parte se află data corespunzătoare a anului 1164, iar pe de altă partea anului 1488 al erei noastre, care indică astfel data clădirii și a restaurării vechii sinagogi, ce se află in locul acesta. Inscripția glăsuește următoarele:

„Despre religia Iudeii: Strămoșul nostru a fost Adam, religia noastră a fost „intemeiată de Abraham, apoi a venit „Moise, care a mijlocit sfintele Scripturi. In vremurile dinastiei Han (vre-o „200 ani innaintea erei noastre) această „religie a fost introdusă din China. In „anul al doilea lui Hias-Tsung (1164, „dinastia Sung), această sinagogă a „fost ridicată la Kaifung. Acei, care „venerează idolii și icoanele zeilor, se „inchin in van fantomelor deșerte, dar „acei, care se respectează și urmează „Scripturile, cunosc originile tuturor „lucrurilor. Sfintele Scripturi și ințelepciunea eternă povățuesc pe fiecare a „recunoaște de unde și cum a fost „creat. Credincioșii năzuesc spre fapte „bune, le săvirșesc și fug de păcat".

Astăzi, in Kaifung sint vre'o mie de locuitori, care își aduc aminte de originile lor, se cred descendenți direcți ai lui Abraham sau „Ab-lo-horn", cum pronunță ei, fiindcă astăzi, cași toți Chinejii, despică cuvintul in silabe și nu pot rosti sunetul *r*.

Și din toate celelalte privinți ei sint Chineji:

Sinagoga ruinată nu se mai reclădește; Sfintele Scripturi au fost perdute și nimeni nu mai poate descifra, de altfel, scrierea ebraică; chiar circumcisiunea, acest semn distinctiv al poporului ales, nu se mai practică; cu toții, și-au insușit nu numai costumul chinezesc dar chiar, cu totul, obiceiurile poporului in mijlocul căruia trăesc mai bine de două milenii, și insfirșit au perdut și trăsăturile caracteristice ale tipului etnic evreesc, fiindcă de veacuri singele lor se amestecă, prin căsătorii, cu Chineji.

Din vechile rituri au supravieţuit numai aversiunea pentru carne de porc și obiceiul de a indepărta tendoanele din carnea de vacă,—acești descendenți ai lui Abraham nici nu-și dau acum alt nume decit „Tao-kien-kiao", ceea ce insamnă secta, ce extrage tendoanele.

Autorul, un Evreu, explică faptul că coreligionarii săi s'au asimilat atit de complect in China, pe cind rămin refractari față de popoarele civilizate creștine, prin două imprejurări: 1) toleranța religioasă desăvirșită și tradițională a Chinejilor (Evreii din China sint singura ramură a lui Israel, care *niciodată*, in cursul celor două milenii, de cind ei au fost impraștieți intre alte popoare, n'a fost prigonită); 2) in al doilea rind Evreii, dela inceput, vedeau in Creștini numai o sectă judaică eretică, care s'a răspindit in mijlocul popoarelor necredincioase și barbare (pe atunci, prin falșificarea sau interpretarea greșită a textelor sacre). Pe cind vechea civilizație chineză s'a impus dela primul contact (după unele cercetări emigrația Evreilor in China datează chiar dela veacul al optulea inainte de era noastră).

Credem că trebue adăugit și enorma putere de asimilare a rasei și a culturii chineze: e cunoscut cazul asimilării desăvirșite a Rușilor din Albazin, care nu trăesc intre Chineji decit dela 1685. Să nu uităm că și astăzi Evreii se asimilează cu desăvirșire in-a treia sau chiar in a doua generație, in mijlocul acelei superbe rase Anglo-Saxone din America de Nord, care a știut să formeze un singur popor dintr'un nemai pomenit amestec de neamuri.

D. Perlmann crede că o propagandă religioasă ar putea reinvia Judaismul in Kaifung.

Fiind date aceste imprejurări ne indoim. Și pentru ce?

The North American Review. (Octombrie 908. New-York). D. *Joseph Spencer Kennard*—„**Femeia in Romanul Italian**"—impunind romanului definiția lui Taine: „Romanul este confesiunea unei societăți", urmărește de aproape analiza tipurilor femenine din romanele clasice italienești, atit din epoca romantică cit și din cea realistă, și conchide că femeia reală italiană nu există in romanul italian. Romanul nu trebue să se mărginească numai a prezenta fapte, a descrie obiceiuri, a zugrăvi portrete și peizage, el trebue să arăte și sufletul. Și, sufletul complect al femeei reale italiene nu-l găsim in romanul italian. Femeea italiană e un tip psihologic special: in viața socială ea luptă și aspiră la o mai bună stare și la o mai mare independență personală. Tot ce a obținut femeia italiană in această direcție, a obținut prin propriile ei forțe și suferinți. Romanul, cu marea lui putere de suggestie n'a intervenit nici să-i inlesnească victoria, nici să-i admire curajul. Cu toate acestea femeia italiană a făcut mari progrese in desvoltarea personalității ei. Romanele lui D'Annunzio sint neintrecute ca putere de suggestie poetică, dar numai atit. El nu are drept la alt epitet, decit acel de „immaginifero" (producător de imagini). D'Annunzio e un scriitor foarte redus in puterea de observație și analiză psihologică, de aceia tipurile femeești din romanele lui sint creațiile lui, nu ale Italiei. Romanele lui Fogazzaro sint studii filosofice, femeile lui, chiar cind trăesc, nu le găsim in Italia.

Și, in general, cit de rău și necomplect ințeleg psihologia femenină sutele de scriitori ai acestei țări de veche cultura! In galeria literaturii italiene nu lipsește decit tipul femeei italiene. E lucru curios cum nici unul din marii romancieri ai Italiei nu are o concepție mai inaltă despre femee: ei nu sint in dezacord cu ceia ce se practică in viața societății italiene. Din acest punct de vedere, romanul italian, deși zugrăvește greșit și necomplect sufletul femeii, el reflectează exact societatea italiană; și tocmai această reflecție exactă este o piedică de a inlătura o concepție greșită din viața societății italiene. Eroinele romanelor italiene nu trăesc decit pentru a iubi ori a fi iubite, alte sentimente nu au, și de aceia la vrista cind dispar farmecele femenine, ele trebue să moară; dacă nu mor trebue să se sinucidă. Logica nu păcătuește: cind singurul resort al vieții dispare, dispariția vieții se impune necesar.

Și iubirea, scriitorul italian nu o inalță mai sus decit emoția sexuală, iar pasiunea iubirei copleșitoare impinge mai curind la depravare decit la nobila sacrificare. Societatea italiană e otrăvită incă de egoizmul sălbatic al *masculului* primitiv. Caracterul iubirii e prea exclusiv fizic. In societatea italiană lipsește contactul sufletesc intre bărbat și femee. Lipsa de sinceritate și duioșie ține sufletele despărțite; animalitatea e mascată de galanterie, dar bărbatul nu se increde și nu stimează femeia, pe care o iubește. Acea intimă topire a două suflete, care dă viață și inobilează, care leagă doi oameni in luptă și suferinți până la mormint, lipsește in societatea italiană. Biserica catolică, in mare parte, e vinovată de această inferioritate a societății italiene. Cu tot cultul Fecioarei, biserica catolică predică inferioritatea și influența degrădătoare a femeei. Celibatul implică disprețul și oroarea de femee. Prin celibat nu s'a oprit imoralitatea, dar respectul pentru femee și imblinzirea sufletului bărbatului s'au indepărtat. Conflictul economic intre bărbat și femee de asemenea a contribuit să dușmănească raporturile intre acei, care trebue să se iubească și să se stimeze.

The Contemporary Review. (Octombrie. 1908. London). D *Herold Spender*—**„Marea Britanie și Germania“**—analizează starea raporturilor actuale dintre Britania și Germania, arătind cit de nejustificate și dăunătoare ambelor țări sint bănuelile și neincrederea, ce se hrănesc acum nu numai in opinia publică a celor două țări germanice, dar chiar și intre guvernele lor. Neincrederea Germaniei a adus sporirea flotelor ambelor puteri. In 1860 Anglia cheltuia pe an 11,000,000 livre, acum cheltuește 32 milioane livre, și in anul viitor această cifră se va urca la 35000000; iar suma cheltuită, la un loc de cele șease mari puteri navale se urcă acum la 100,000,000 livre anual. Ținind samă că Anglia a trebuit, in patruzeci ani, să-și tripleze suma destinată flotei, la ce sumă fabuloasă va trebui să ajungă bugetul anual al marinei in Europa, dacă lucrurile merg in aceeași progresie? Această sarcină crescindă in dauna civilizației Europei va duce desigur la cataclism. Cel mai bun lucru—după părerea autorului—ar fi o ințelegere intre puteri pentru a micșora armamentul, insă dacă această „faptă mare“ e „prea mare“ pentru a putea fi pusă in practică imediat, o altă cale se impune. Anglia și Germania ar putea cade de acord asupra unei convenții comerciale. Ambele popoare au mari interese comerciale și comerțul poate fi cauză de pace, cum poate fi și cauză de conflict. In 1860 relațiunile intre Franța și Anglia ajunseseră atit de incordate, incit războiul aproape se impune ca singura soluție. Lordul Palmerston, Primul Ministru al Angliei, considera Franța ca cel mai aprig dușman al Angliei. Cit de mult s'a inșelat Lordul Palmerston a dovedit tratatul comercial negoțiat de Richard Cobden. Această intimplare să nu arunce oare nici o lumină asupra dificultăților politice actuale?

Mișcarea intelectuală în străinătate

FILOSOFIE.

Remy de Gourmont. *Promenades philosophiques (Deuxième série).* Mercure de France, Paris, 1808.

O colecție de studii, dintre care unele au fost tipărite prin reviste și care au avut răsunet in lumea intelectualilor.

Ossip Lourié. *Croyance religeuse et croyance intellectuelle.* Paris, Alcan.

Autorul face deosebirea intre credința isvorită din spiritul religios și credința omului de cultură, care recunoaște că există forțe naturale necunoscute și neințelese incă de oameni.

Emile Meyerson. *Identité et réalité*, Paris, Felix Alcan.

Problema pe care și-o pune autorul acestei scrieri este: cum s'a format la om noțiunea realității. Cercetările sale il fac să ajungă la incheerea că prin ipoteza identității, pe baza principiului cauzalității.

ISTORIE

René Pinon. *L'Europe et l'Empire Ottoman.* Paris, Perrin, 5 fr.

Un studiu pe larg asupra chestiunei orientale Europene, asupra atitudinei și intereselor diferitelor puteri față de imperiul otoman.

Paul Matter. *Bismarck et son temps,* tome III. Paris, F. Alcan, 10 fr.

Sfirșitul insemnatelor studii ale autorului asupra marelui barbat de stat german și asupra epocei sale. In acest volum se cuprinde timpul dela 1870—1898, „triumful, splendoarea și declinul“.

H. Seignobos et Albert Métin. *Histoire contemporaine depuis 1815.* Paris, Armand Colin, 5 fr.

Un manual de istorie contemporană bine alcătuit și bogat in material.

ȘTIINȚI

A. Thomson, *Heredity.* London, John Murray.

Cercetări asupra problemei eredității și asupra unora din legile ei. Autorul are multe idei personale in chestiune și o documentare intinsă.

F. Bergman. *Le Petit Electricien.* Paris, Ch. Mendel.

Lucrare de popularizare: autorul dă un mare număr de experiențe, ce se pot face cu pile și cu bobinele Ruhmkorff: lumină electrică, sonerii, telefon, galvanoplastie, etc.

L. Preux. *La force et la lumière à la ferme et dans la petite industrie.* Paris, Vuibert et Nony. Prix 2.50.

Carte esențialminte practică: e vorba de utilizarea forțelor naturale pentru a produce electricitatea, care ne poate da lumina și energia mai eftine și mai bune.

SOCIOLOGIE. ECONOMIE. DREPT

Alfred Lyall. *Etudes surles moers religieuses et sociales de l'Ex-*

trême Orient, 2 vol. Paris, Fontemoing, 24 fr.

Traducere din englezeşte. Lucrarea e foarte bogată in fapte şi ne face să înţelegem o mulţime din fenomenele sociale, pe care le vedem petrecindu-se în China ori în alte regiuni ale orientului Asiei, şi pe care adesea nu ni le putem explica.

I. Novicow. *Le Problème de la misère et les phénomènes économiques naturels*. Paris, Alcon, 7.50.

Studii de economie politică şi de sociologie.

Rojer Picard. *La Philosophie sociale de Renouvier*. Paris. Rivière, 7.50.

Expunerea concepţiunilor economice ale lui Renouvier, scoase din opera sa filosofică.

Jean Lagorgette. *Le Fondement du droit et de la morale*. Paris, Giard et Brière, 7 fr.

Cercetări asupra bazelor filosofice ale dreptului şi ale moralei.

CRITICA LITERARA ŞI ARTISTICA.

René Gilloin. *La Comtesse Mathieu de Noailles: Les célébrités d'Aujourd'hui*. Paris, Lausot, 1908.

O încercare critică asupra scriitoarei atît de cunoscută în lumea intelectualilor, autoare a mai multor volume de versuri.

E. W. Fischer. *Etudes sur Flaubert inédit*. Leipzig, Julius Zeitler, 3 fr.

Traducerea studiului făcut de Fischer asupra operelor inedite, ale lui Flaubert, aflate în posesiunea urmaşilor săi. Operele inedite, de care e vorba, sînt scrieri din tinereţa autorului.

Fréderic Lachèvre. *Voltaire mourant, enquête faite en 1778 sur les circonstances de sa dernière maladie, publiée sur le Manuscrit inédit et annoté*. Paris, H. Champion.

Ancheta e făcută de un anonim, care, după felul cum vorbeşte despre Voltaire, nu poate fi decît un abate, şi scopul ei este de a justifica refuzul clerului din Paris de a înmormînta creştineşte cadavrul marelui scriitor.

ARHEOLOGIE. CALATORII.

Dr. G. Witkowski. *L'Art profane à l'Eglise* (France). Paris, J. Schemit, 15 fr.

O repede privire asupra bisericelor din Franţa, care au păstrat în decoraţiunea lor multe scene profane. Cartea are numeroase ilustraţiuni.

Louis Dimier. *Fontainebleau. Collection des Villes d'art célèbres*. Paris, Laurens, 4 fr.

Ca şi în celelalte volume din colecţia aceasta, ni se dă aice istoria desvoltării şi transformărilor artistice ale unui oraş în cursul vremii.

Pierre Guzman. *La Villa d'Hadrien*. Paris, Hachette, 5 fr.

O descriere a celebrei vile de lîngă Tivoli, care s'a lucrat pe timpul lui Adrian vreme de zece ani. Autorul se ajută în descrierea sa de multe planuri şi gravuri interesante.

Dr. A. F. Legendre. *Deux années au Letchouen*. Paris, Plon, 5 fr.

Adunare de observaţii felurite din viaţa curioasă a chinejilor din regiunea, unde autorul a locuit timp de doi ani, ca director al şcoalei de medicină, fondată de el.

ETNOLOGIE. FOLK-LORE.

Fr. Boas. *Decorative designs of alaskan needlecasse*. Washington, 1908.

Un studiu asupra ornamentelor la eschimoşi. Numeroase ilustraţii.

Edouard Ned. *En Pays Gaumet*. Bruxelles, Dechenne, 1908.

Observaţii asupra obiceiurilor locale şi asupra felului de viaţă a poporului in Gaumet.

STUDII MILITARE.

Ed. Gachot. *Le Siège de Gênes (1800)*. Paris, Plon, 1908.

Povestirea episodului celui mai glorios din cariera militară a lui Massêna, teribilul asediu din Genua. Autorul

descrie grozăviile asediului, suferinţele populaţiunii, şi analizază operaţiunile militare, ce au precedat şi au constituit asediul.

J. Jaurès. *Histoire de la Guerre Franco-Allemande (1870—1871)*. Paris, Rouff.

Cercetări nu atita asupra operaţiunilor militare, ci mai ales asupra cauzelor răsboiului şi a împrejurărilor politice şi sociale, din care el a decurs.

Eug. Deprez. *Les Volontaires nationaux*. Paris, Chapelot.

Lucrarea serveşte ca povăţuitor ofiţerilor, însărcinaţi de Ministerul de răsboiu al Franţei, ca să studieze documentele relative la „voluntarii naţionali" (1791—93).

LITERATURA.

Gabriel Mourey. *Le Miroir*. Paris, Mercure de France, 3·50.

Un nou volum de versuri al poetului, care s'a făcut cunoscut între altele şi prin reuşitele traduceri, pe care le-a făcut din Swinburne.

Victor Margueritte. *Jeunes filles*. Paris, Fasquelle, 3.50.

Un roman, în care autorul scoate în relief cu multă artă lipsa de energie sufletească, de fermitate şi de voinţă a fetelor de azi.

Jean Thorel. *La Lutte pour l'amour*. Paris, Librairie Universelle, 3.50.

Povestirea vieţii dintr'o căsnicie, în care soţul luptă ca să păstreze în traiul de familie farmecul amorului dinainte de căsătorie, iar femeia se sileşte să păstreze o iluzie de fericire,—fără a reuşi nici unul şi altul şi ducînd un traiu plin de nemulţumiri.

Bibliografie

(Asupra unora din cărţile de mai jos vom reveni la recenzii)

Maior D. Georgescu, *Longevitatea*, Bucureşti, 1908.

W. Korolenko, *Muzicantul orb*, traducere de El. Socor. Alcalay, 30 bani.

Calendarul ziarului „Rominul", *pe anul 1909*, (Editura ziarului „Rominul" Cleveland, Ohio).

N. G. Rădulescu-Niger, *Jertfă*. Bucureşti, 1908, 212 p., Biblioteca Universală, 75 bani.

Mihail Sadoveanu, *Duduia Margareta*, Ediţia II. Biblioteca Minerva. Preţul 30 bani.

Leonid Andreiew, *Guvernatorul*, Nuvelă tradusă de C. Sandu-Aldea. Biblioteca Minerva. Preţul 30 bani.

Leonid Andreiew, *Nuvele*, traduse de C. Sandu-Aldea. Biblioteca Minerva. Preţul 30 bani.

Prosper Mérimée, *Carmen*, povestire tradusă de Radu Baltag. Biblioteca Minerva. Preţul 30 bani.

M. Eminescu, *Proza literară*, ediţie îngrijită după izvoare, cu o introducere de Ion Scurtu. Biblioteca Minerva. Preţul 30 bani.

T. Robeanu (Dr. George Popovici) *Poezii postume*, cu o prefaţă de N. Iorga. Biblioteca Minerva. Preţul 30 bani.

Alphonse Daudet, *Scrisori din moara mea*, traduse de Nicolae Pandelea. Biblioteca Minerva. Preţul 30 bani.

Teodor Vârnav, *Istoria vieţii mele*. Biblioteca Minerva. Pr. 30 bani.

Ion Slavici, *Spiru Călin*, Biblioteca Minerva. Preţul 30 bani.

Titu Maiorescu, *Critice*. 1866—1907. Ediţie completă. Volumul II. „Minerva", Bucureşti. Preţul 1.50 lei.

Em. Girleanu, *1877, Schiţe din război*. Editura „Socec". Pr. 30 bani.

Poeziile **Văcăreştilor**, cu un studiu asupra poeţilor Văcăreşti de Al. Odobescu. Editura „Socec". Preţul 30 bani.

Alarcon, *Morăriţa*, traducere de N. I. Basilescu. Editura „Socec". Preţul 30 bani.

Corneliu Moldovanu, *Poezii*. Editura „Socec". Preţul 30 bani.

Sofocle, *Antigona*, traducere de M. Dragomirescu. Editura „Socec". Preţul 30 bani.

Ion Dragoslav, *Facerea lumii*. Editura „Socec". Preţul 30 bani.

Halima sau o mie şi una de nopţi, traducere de **Barac**, revăzută de *Em. Girleanu*. Editura „Socec". Preţul 30 bani.

A. Cehov, *Nuvele alese*, traducere de N. Dunăreanu. Editura „Socec". Preţul 30 bani.

Mihail Eminescu, *Povestiri*, cu studii literare de M. Dragomirescu. Editura „Socec". Preţul 55 bani.

François Coppée, *Pentru Sceptru*, traducere de D. Naum şi G. Orleanu. Editura „Socec". Preţul 30 bani.

Eufrosina I. Adam, *Teatru şcolar*. Editura „Socec". Preţul 30 bani.

Căpitan **Al. I. Lupaşcu**, *Romînia şi neamul romînesc*, în legătură cu statele şi popoarele vecine. Tipo-Litografia „Schenk", Burbea-Galaţi. Fără preţ.

Emil Isac, *Poezii*, impresii şi sensaţii moderne. Tip. Carmen, Petru P. Bariţiu, Cluj, 1908.

Const. Mille, *Letopiseţi pe 1905*. Bucureşti, Tipografia „Adevărul", 1908.

I. Ursu, *La politique orientale de François I* (1515—1547). Paris. Honoré Champion, Libraire—Editeur. 1908.

TABLA DE MATERII

m. M

Fericire....

Azi dimineață, cu toată graba pe care o avea baba Safta, bunica Dicăi, n'a putut să n'o ia și pe dînsa la dusul vițelului la cird. Dica ar fi vrut să mai rămînă acolo, ca să privească la viței, cum pasc ei și cum sburdă.

— Bunică, întreabă Dica, venind înapoi, până desară nu se mai întîlnește vițelul cu mama lui?

— Până desară, răspunde bunica, înjunghindu-se de rîs.

— Și nu li-e dor vițeilor de mamele lor?

— Li-e dor, bunicuței, dar ei se joacă pe șes cu toții, mînîncă iarbă și uită.

— Dar mamelor lor nu li-e dor de copii?

— Ba li-e dor, dar n'au ce să facă. Le păzesc, că ele s'ar întoarce înapoi la viței.

— Deaceia îl mîngîia mama lui și-l săruta pe ochi cu limba?

— Deaceia, bunicuței, că nu-l mai vede până 'n sară.

Cînd ajung acasă, tocmai atunci întîlnesc pe Săftica, fetița vecinei, de potriva Dicăi. Ducea gîsca lor cu bobocii la păscut. Dica se oprește 'n loc și nu se 'ndură să-și ia ochii dela bobocii cruzi, care merg sfătuind între ei și grăbind pasul lor mărunt după mama lor.

— Bunică, strigă Dica rugătoare din drum la bunică-sa, care n'avea vreme s'o aștepte ca să între împreună în ogradă, întreabă pe mama, dacă-mi dă voe să mă duc și eu cu Săftica.

— Vai de mine, bunicuței, cum să te duci tu, fetiță dela București, la păscut bobocii!

Săftica, cînd aude că Dica vrea să meargă cu dînsa, oprește 'n loc cirdul de boboci.

Cucoana Tinca tocmai auzise despre ce-i vorba și eșia înaintea Dicăi.

— Se poate, mamă, să mă duc și eu cu Săftica? întrebă

Dica, imbujorată la faţă de teamă că poate nu s'o fi căzind unei fete dela Bucureşti să se ducă la păscut bobocii, şi arătind cu ochii ei scinteitori de fericire la cirdul de bobocei.

— Se poate, draga mamei, se poate.

Dica se răpede la mama sa, şi o sărută cu nesaţ.

— Vai de mine, Tincuţo, face baba Safta, cu incredinţare că-i prea mare batae de joc pentru copilă, cum ţi-ar veni in gind să-i dai voe să se ducă la păscut bobocii!

— Nu-i nimica, mamă, răspunde cucoana Tinca cu hotărire, nu-i nici un rău aici.

— Săftică, strigă Dica, aşteaptă-mă; mama 'mi dă voe.

E vorba acum de pregătire. Cucoana Tinca îi face iute un săculeţ, in care pune mincare, apoi o porneşte, uitindu-se după ele, până scapătă la intorsătura drumului, şi oftează de mulţumirea Dicuţei şi de dorul ei până desară.

* * *

— Imi dai voe, mamă? intreabă Dica in şoaptă, cu ochii inchişi, ca să nu se supere cucoana Tinca.

— Dormi, Dico, dormi, draga mamei! Tu ştii că mama se supără, dacă nu'nchizi ochişorii şi nu adormi îndată, răspunde cucoana Tinca, acoperind'o bine cu plapoma.

— Am inchis ochii, mamă; nu vezi?... Iaca dorm!.... Imi dai voe, mamă? Da? Da?.... Zi, mamă, da!... Să mă duc şi mine, da?

— Da, da! ţi-am spus de o sută de ori..... dormi..... iaca mă supăr şi nu te mai sărut....

— Dorm, mamă, spune Dica, sculindu-se intr'un cot şi arătind cu degetul la ochii inchişi. Nu vezi că dorm?

— Aşa, draga mamei!

Cucoana Tinca o sărută pe ochii inchişi, o inväleşte din nou şi s'aşază liniştită pe scaunul de lingă masa de citit.

Nu se poate spune, care din două, Dica ori cucoana Tinca, e mai fericită. Au venit să facă Paştele la „bunica", in satul Călăraşilor. Poate cineva, in lumea asta mare, să fie mai fericită decit Dica, decind a venit la „bunica"? Poate fi acuma cineva mai mulţumită, decit cucoana Tinca, cind vede că Dica ei, copila asta de şase ani, n'a găsit nici o clipă, decind au venit, care să-i increţească seninul de pe faţă?

Cu cit stringe mai tare Dica ochii inchişi ca s'adoarmă şi să nu mai supere pe mama, cu atit îi răsare in mintea ei mai limpede tablourile, pe care le-a văzut in cursul zilei.

— Cocostircul de pe casa bunicăi a adus pisicuţile noastre dela Bucureşti, mamă?—intreabă ea.

— Dormi, draga mamei!....

— Da? cocostircul de pe casa bunicăi?

— Da!.... dormi!

Şi i se pare Dicăi, că se vede singură pe sine cum aleargă din casă, şi-i răsună şi acum in urechi cum o strigă cucoana Tinca:

— „Dico, Dico, degrabă! să vezi ce-o adus bunica!"

Cucoana Tinca se scoală dela masă; i se pare că Dica ride înfundat. S'apropie incetişor de patul ei şi o priveşte. Cu bună samă ride cu ochii inchişi. A adormit? Ride prin somn? Nu se poate şti.

— Iii! face Dica in gindul ei, dacă n'am fost şi eu să-i văd, cind a venit cocostircul. Ce frumuşei!.... iată! iii!.... ce frumuşei!.... Acum se duc la mama lor să sugă..... aşa! li-e foame, sărăcuţii! Ei vin de departe!.... Uite cuibul cu puişorii dela cloşca bunicăi!.... Bunica aruncă cojile din cuib.... un puişor acum iesă din coaja oului.... Uite cum se uită!... O fi zicind el: unde-i mama? Iaca mama!—zic. Bunica îl ia şi-l pune şi pe dinsul la soare, lingă cloşcă. Ciupeşte şi el pasat. Puişorii nu sug la mama lor, ei ciupesc. Bunică, zic, aista-i puişorul meu, da?—Da, zice.—Ce bine! am să-l iau la Bucureşti. Uite-l nu mai ciupeşte!... Se culcă ca să se'ncălzească la soare... Închide ochii.... Adoarme... Pleacă ciocul pe pămint.... îi atirnă capul.... Se prăvale pe-o coastă.... se răstoarnă cu faţa'n sus! A adormit puişorul meu, bunico?—Aşa dorm ei in ziua intăi, cind îi scoţi la soare, zice. Aşa! clonc-clonc, îi strigă măsa. S'a trezit puişorul meu.... iaca deschide ochişorii..... ridică in sus capul.... Se zbate cu picioruşele'n sus.... vrea să se scoale şi nu poate.... Să-l ridic eu, bunică?—Ridică-l, bunicuţei, zice... Cum se zbate! îi dau drumul. Clonc-clonc..... îl chiamă mama sa şi aleargă la dinsa.... Vorbeşte şi el in limba lui.... O fi zicind: «merci», Dico, m'ai ajutat să mă scol.... de acum n'o să mai dorm aşa. Mama sa îi spune «prostuţule, să nu te mai culci aşa, cu picioarele'n sus; nu-i frumos!» Uite-l, scoate capul printre penele mamei sale!... Se uită la mine cu un ochiu... el zice acum „merci, Dico". Îl iau la Bucureşti. Fuga la Marcela.... o aduc şi pe dinsa la noi. Uite cum îl desmeardă şi Marcela! „Dămi-l mie", zice Marcela.

Dica îşi opreşte gindul ca să chibzuiască.

Mamă, să cer bunicăi să dea şi Marcelei un puişor de cei mititei ? intreabă ea tare, intrerupind liniştea odăei.

— Acuma chiar mă supăr pe tine, spune cucoana Tinca, tresărind fără să vrea. Dormi odată, e tirziu!

— Iaca dorm, dorm! spune de rindul acesta, stringind ochii cu hotărire.

Aşa! urmează Dica, gindindu-se mai departe. Eu fac puişorului meu un culcuş, Marcela face peutru al ei. Cind vine la noi, aduce şi puişorul ei. Puişorii au să se joace amindoi, şi noi ne jucăm cu păpuşele... La anul, cind o să venim la bunica, o s'aduc şi puişorii ca să vadă pe mama lor. Iii! cum are să se bucure mama lor! Au să vie şi fraţii lor şi au să-i intrebe, unde aţi fost?—La Buculeşti au să zică ei.—E frumos la Buculeşti? au să intrebe ei.—Cum nu! au să zică puişorii mei... Şi au să 'nceapă să le spună cum is Bucureştii... Fraţii lor stau cu toţii grămadă, ii ascultă şi se miară de cele ce aud... Mine dimineaţă... Doamne, Doamne!... am să mă scol şi mai dimineaţă. Aşa mi-a spus Săftica: „Dico, mine să te scoli şi mai de dimineaţă.... Cind o să trec eu cu bobocii, tu să fii gata; să fim innaintea tuturor fetelor pe şes cu bobocii..." Aşa! să mă duc şi mine... Şi mine am să trec cu Săftica pe lingă femei pe drum.... au să se uite la mine ca şi azi; au să stea in loc şi au să mă intrebe: te duci cu bobocii la păscut, Dico. — Mă duc, zic eu. Ce ai in traistă? au să mă intrebe...—Mincare; mi-a dat mama mincare pentru toată ziua. Măi, măi, măi! aşa-i, Dico, omului la treabă ii trebue mincare, au să zică ele.—Ce bine-i! păzim ca azi bobocii şi ei au să pască ierbuşoară verde, răsărită acum... Uite-i cum pasc... unul e al meu. Mi-a spus Săftica c'o să-l ceară mamei sale şi are să mi-l dea. Bobocul meu paşte şi el.... apucă firul de iarbă şi trage.... trage virtos.... na! s'a rupt firişorul de iarbă, şi el a căzut in coadă...Hopa! scoală, bobocelule.... Mă duc să-l ajut, dar nu mă lasă gisca, mama lor... Uite, cum intinde gitul şi fisie la mine... — Nu te teme, zice Săftica, nu-ţi face nimica gisca, aşa face ea. Gisca crede că vreau să-i iau acuma bobocelul. Ii ducem, cu toate fetele, cu cirdurile lor, la apă, la Prut. Uite, cum se rostogolesc depe mal. Cad in apă cu capul in jos.... se'ntorc iute pe apă, inoată, beau apă şi stau de vorbă cu mama lor. Giştele scot singure bobocii iar la păscut pe mal, la iarbă verde. Ne jucăm cu toate fetete de-a baba oarba... Eu mă leg la ochi şi fetele mă prind... Eu fug iute, cind sint cu picioarele goale... Ce bine-i cu picioarele goale! Şi mine, mi-a spus mama, dacă-i cald, o să mă duc tot cu picioarele goale... După ce ostenim bine, facem casă in pămint.... o facem cu odăi multe, multe! Săftica aduce apă dela Prut cu pumnul; Anicuţa stringe pae din gunoiu, le frămintăm cu ţărnă udată şi facem, cu toatele, vălătuci pentru păreţii casei... Păcat, că n'am adus şi păpuşele dela Bucureşti să vadă şi ele cum facem noi o casă adevărată... Pe urmă ne punem la masă.... iii! cum stăm noi la masă cu toatele!... Eu scot din săculeţul meu cozonacul, pasca, ouăle roşii, feliile de şuncă, piciorul de curcan... Săftica scoate şi ea colăceii, căpătaţi dela „Hristos a 'nviat", ouăle roşii... Anicuţa tot aşa; celelalte tot aşa şi facem o masă maaare! mare!... pe iarbă verde, ca oamenii mari, şi mincăm cu toatele.... Ce bine! Şi pe urmă iar ne jucăm.... Ba nu... stăi, că trebue să ingropăm bobocul... săracul! L-a ciupit cioara drept in cap şi l'a omorit... Eu is popă şi zic: „Doamne miluieşte!" Săftica-i dascal... Anicuţa plinge adevărat; zice c'o s'o bată mama sa, că dece n'a păzit bine bobocеii şi de ciori... Bunicul mi-a spus că el are să'npuşte cioara, care a ciupit bobocul Anicuţei şi mine n'are să mai vie să mai mănince bobocei... Şi pe urmă iar ne jucăm pină sara.. Sara ne intoarcem pe alt drum... ca să nu ne mai iasă innainte fata ceia urită...

— Aşa-i, mamă, că-i urită? intreabă Dica, făcind din nou să tresară cucoana Tinca.

— Dar bine, Dicuţo, aşa iubeşti tu pe mama?! nici acum nu dormi?

— Dorm, mamă, nu vezi? uită-te la ochii mei...

— Eşti fată urită, că n'asculţi pe mama.

— Iaca dorm, mamă.... aşa-i că-i urită fata ceia, care ne-a eşit innainte şi mi-a zis: hăăă! fata dela Bucureşti la păzit bobocii!

— Ii urită, draga mamei.

— Dar mătuşa Ileana? că şi ea mi-a spus aşa, ii urită şi dinsa?

— Ea a glumit, Dicuţă, ea nu-i urită.

— Dar moş Ion?

— Nici moş Ion nu-i urit, şi el a glumit.

— Culcă-te şi tu lingă mine, mamă.

Cucoana Tinca n'are incotro. Se culcă şi ea; Dica pune mina pe obrazul mamei şi adorm... amindouă, fericite.

Spiridon Popescu.

Amurgul unei lupte

(Leconte de Lisle)

Ca marea, cînd s'aruncă, vuind, spre ţărmu'nnalt,
Ei, toţi, se năpustiră la groaznicul măcel,
În largi tăeri de săbii, supt spargeri de şrapnel,
Orbiţi de 'nvălmăşala vrăjmaşului asalt.

Pe-o arşiţă de vară, din zori în asfinţit,
Culcînd şi vii şi grîne, deavalma, la pămînt,
Trecură luptătorii potop, într'un avînt,
Şi colo, rînduri, rînduri, din goană s'au oprit.

În cruntă 'mbrăţişare de luptă se cuprind,
Le scînteie 'n privire văpaea negrei uri.
Cad capete fărmate supt grele izbituri
Şi armele s'afundă în sîngele-aburind.

Învinşi, ne'nvinşi, pedeştri, călări, întunecaţi
Îi vezi acum, sălbateci şi galbeni şi tăcuţi,
Cu pumnii strînşi, cu dinţii rînjiţi, cu ochi pierduţi,
De moartea furioasă, dearîndul, seceraţi.

Încet, le spal'o bură de ploaie-obrazul tras;
Pe căi ascunse apa alunecă domol
Şi 'n cîmpul, unde corbii flămînzi coboară stol,
Lumina serii triste arat'al ei popas.

N'auzi strigări de glasuri, nici piepturi horcăind.
Pe valea sămănată cu cărnuri omeneşti,
Prin umbrele 'nnoptării, abea întrezăreşti
Grămezi de 'mpletecite cadavre, înnegrind.

În mijlocul acestei grozave 'nsîngerări,
Un cal rănit, cu gîtul în trudă ridicat,
Aruncă, din durere, un ultim nechezat,
Ce'n liniştea de noapte răzbate'n depărtări.

O, sete 'nverşunată de sînge! o, barbăr
Măcel! o, iz de groapă! ce 'năbuşă, blestèm
Asupra voastră 'n faţa atîtor leşuri chem,
Blestèm nebun în faţa imensului calvar.

Dar, dacă pentru Tine,—cercînd semeţi a sta
Cu inima 'npotriva obuzului cumplit,—
S'au stîns, o, Libertate, atunci pe veci slăvit
Să fie-alesul sînge vărsat în cinstea ta.

C. Teodorescu.

Scrisori politice ale lui Dumitru Brătianu

În corespondența lui Kogălniceanu, păstrată la Academia Romînă, sint treisprezece scrisori, privitoare la Unire, ale lui Dumitru Brătianu (1). Acesta, exilat în urma evenimentelor dela 1848, își petrecu tot timpul exilului, până la 1857, la Londra. În legături cu Comitetul din țară al patrioților unioniști, D. Brătianu fu un sprijinitor admirabil al cauzei romîne pe lingă Anglia. Scrisorile ce tipărim, pe lingă multe amănunte, caracteristice pentru împrejurările, în care se pregătea marele act al Unirii, ne descoperă un suflet cinstit și un patriot luminat în exilatul de la Londra.

Corespondența aceasta începe în Ianuar 1856, cind D. Brătianu, care nu cunoștea personal pe Kogălniceanu, entuziasmat de apariția gazetei acestuia, *Steaua Dunării*, i se adresează și-și deschide către dinsul inima lui de adevărat fiu al patriei. El urmează de atunci a ținea în curent pe Kogălniceanu despre atitudinea Angliei, în chestia Principatelor, de pregătirea, prin presă, prin interpelări în Camera engleză și prin meetinguri, a opiniei publice din Anglia și a-l sfătui, totodată, pentru folosirea celui mai mic prilej în favoarea chestiei Unirei. Din cetirea scrisorilor sale, își poate face cineva o idee despre felul, în care lucrau exilații pentru izbînda cauzei Principatelor.

N. Bănescu.

I.

Londra, 29 st. n. Ianuarie, 1856.

Domnule și frate Gogălnicene, nu ne cunoaștem: dar socot că, fără să-i fie cunoscut Gogălniceanului, un Romîn are dreptul și datoria să-i scrie, ca să-i vorbească de un interes public, în orice timp, cu atît mai cu samă la o epocă așa de critică ca cea de acum, astăzi, în ajunul transformației politice și

(1) Ms. 1161.

sociale, ce au să primească Principatele Romîne. Frate, prezentul resbel s'a ivit în condiții așa de favorabile Principatelor noastre, încît îmi vine să crez că Provedința l'a provocat într'adins pentru Romîni, ca să le dea ocazia să facă cunoscut Europei ale lor suferințe, ale lor lupte, ale lor drepturi, necesitatea independenței lor, și ca să-și dobîndească rangul ce li se cuvine, în marea familie a popułilor civilisați. Pentru întâiași dată chestia Principatelor agită Europa; pentru întâiași dată Franța și Englitera, uitînd bătrîna lor inimiciție, și-au dat mîna în contra Rusiei și cel dintâi strigăt al resbelului a fost expulsia Rușilor din Principatele Danubiene. Dar noi oare știut-am profita de aceste împrejurări? Romînii totdeauna au oftat după o asemenea epocă, totdeauna păsul lor cel mai mare a fost indiferența Europei: și acum că Europa îi caută, îi cercetează, nu vor să auză, nici să vadă nimic. Parcă într'adins se ascund, fac pe morții, ca să nu dea peste ei buna restriște, ce le surîde pentru întâiași dată. De doi ani de zile Franța și Englitera au urechea lipită la hotarele Rominiei și adăst să audă glasul unui popul liber, strigătul cel puțin al unui popul, care aspiră la libertate; de doi ani de zile zgomotul armatelor lor răsună împrejurul nostru; de doi ani de zile organele publicității de pretutindeni, unele atăcîndu-ne, altele susținîndu-ne, în tot chipul toate ne invită, ne provoacă, ne spun că ne-a venit rîndul, ne cheamă să ne prezentăm titlurile înaintea Tribunalului Europei, ca să dobîndim dreptate; și până acum piepturile noastre n'au scos măcar un suspin, și până acum văile Rominiei n'au întors un singur echo armatelor aliate, și până acum nu s'a găsit un Romîn ca să deschidă gura și să zică: Iată ce voesc Romînii, iată neprescriptibilele lor titluri, ce consacră o existență de optsprezece secule. La epocele fatale nouă, totdeauna s'au găsit oameni în Principate, care să negocieze a lor vînzare. Și acum, că e vorba de liberarea lor, să nu se găsească un Romîn, ca să pledeze a lor cauză? Ce, și acum tot trădători au să fie avocații lor? Cînd văd, pe deoparte, infernala activitate ce pun ciocoii, ca să acrediteze pe lîngă cabinetele Europei opinia că Principatele nu vor unirea, că nu simt trebuința independenții, că sînt, într'un cuvînt, astfel precum ei le descriu; cînd văz, pe de altă parte, că nici unul din cei ce se zic patrioți romîni n'au știut consacra până acum o singură oră, o singură lescae patriei lor, că o mulțime dintr'înșii, oameni cu bune poziții sociale, cu stări, cu învățătură, își plimbă necontenit indiferența din Capitală în Capitală și din salon în salon, crede-mă frate, mi se sfarămă inima de durere și de rușine..... A! a trebuit să-mi iubesc patria cum o iubesc, ca să nu desper de viitorul ei, în prezența atitor lașități.

Precum muma care, deși tremură și de frunza, ce se clatină asupra leagănului șubredului ei prunc, vede într'însul o ființă puternică, nemuritoare, un erou, așa și eu am mare frică, dar am speranță și mai mare pentru mîndra și necăjita noastră patrie. Dară, frate, un singur minut n'am pierdut speranța; am sperat

mereu că Principatele noastre nu vor fi judecate, fără a fi față la proces și, prin urmare, osîndite; am sperat mereu că, până a nu suna ora sentinții lor, se va ivi un Romîn, care să simță în pulzația lui pulzația a cinci milioane de martiri și să-i răsbune și de viclenile uneltiri ale boerilor fanariotizați și de mirșava indiferență a patrioților coconași. Asta am sperat; și am avut cuvînt să sper, căci acel Romîn exista: „Notre savant et infatiguable Gogălnitshano — îmi scrie Costache Rosetti dela Paris — vient de fonder à Jassy, un journal roumain, sous le titre de *L'Etoile du Danube*. L'Etoile du Danube est plus qu'un journal, c'est une oeuvre vivante de vérité et de patriotisme; elle a pris hardiment la défense du projet de réunir les deux Principautés en un seul Etat et des saints principes de la Révolution. Ce n'est pas tout: Gogălnitshano m'écrit qu'il entre, armes et bagages, en lice, qu'il est décidé à mettre toute son activité et à faire des sacrifices d'argent, pour que la presse étrangère popularise notre question en Occident et la discute encore plus ouvertement qu'il ne le peut faire lui, en Moldavie, sous l'occupation autrichienne. Ainsi, cher ami, voilà les voeux exaucés; réjouis-toi donc et sois prêt à seconder les efforts de notre digne compatriote; car Gogălnitshano est un homme sérieux, et ce qu'il me dit tu peux le tenir pour un fait déjà accompli...“ — Cum să-ți întorc, frate, binele ce mi-ai făcut?... Bucuria ce simt, în minutul acesta, fie bucuria toatelor zilelor tale! Și va fi; căci munca-ți, n'avea îndoială, va da roade, și roadele ei vor fi eterne; căci patrioticu-ți instinct te-a făcut să descoperi momentul propiciu și să pui mîna pe coarnele plugului, atunci cînd ochii simpatici ai Europei întregi încă'zesc și fecundează tărîmul independenții romîne, căci prin prismul eroicelor D-tale sacrificii, *Steaoa Dunării* va arunca o lumină ce va străbate inimile cele mai întunecate, și mulți Romîni se vor închina ei; căci acum, că nu mai are să spere reinnoirea Domniei lui și că este negreșit încă sub impresia palmii ce a primit dela Poartă, în chestia mînăstirilor, prințul Moldovei el însuși va asculta, poate, fierbințile-ți exortații și-ți va da mînă de ajutor; căci chiar singur de-i fi, agățîndu-te din toate puterile inimi-ți de tipsia balanței, în care se află astăzi destinele Romîniei, balanța, fii sigur, se va înclina în parte-ți, pentrucă mînile ce o țin sînt bine dispuse pentru Romîni, și inima-ți va avea greutatea unui popul întreg, împovărat de lanțuri și agitat de fiorile libertății, greutatea interesului a celor mai multe staturi și a opiniei publice a toatei lumei civilizate. — Dară, frate, poți mult, poți tot; numai grăbește-te, căci, precum știi, nu-ți rămîne ca să manevrezi decît cîteva luni, sau, mai bine cîteva zile. Chestia Principatelor este în deliberație, și facă-se pace sau continue resbel, după toate probabilitățile, se va rezolva în primăvara aceasta. Franța și Englitera nu cunosc bine nici importanța independenții Moldo-Vlahiei, nici elementele de care dispune, ca să formeze un stat puternic; ci sînt însă favorabili și caută, în sinceritate, să găsească combinația cea mai bună, ca

să-i asigure viitorul. Mai multe proecte sînt în desbatere, asupra cărora opinia lor este încă *flotantă*, și cred că acum, pînă a nu lua o hotărîre desăvîrșită, o presie puternică a opiniei publice, în favorul soluției ce dorim noi, ar avea o mare eficacitate; trebue dar prin jurnale, prin broșuri, prin publicarea unei cărți geografice de circumstanță, prin *meetinguri* aici în Englitera, prin toate chipurile să căutăm a lumina, a impresiona, a agita, a pasiona publicul francez și englez și a da astfel chestiei romîne popularitatea făr' de care nu poate triumfa. Prietinii noștri la Paris precum și eu am legat, în cursul anilor exilului, relații strînse cu mai multe persoane influente, de sprijinul cărora sîntem siguri, acum mai cu seamă că chestia Principatelor nu mai e așa de venetică ca în timpii trecuți; prin urmare, de am putea dispune de oarecare mijloace materiale, ne-ar fi lesne, socot, să spargem ghiața și să împlinim patrioticele-ți dorințe, care sînt și ale noastre. În țară asemenea este ceva de făcut. Vre-o manifestație, de natură a dovedi că Romînii doresc într'adevăr independența, ar refleta într'un chip puternic... (rupt)

...nici în ce relații te afli cu Măria-Sa [1]); dar știu că de ar consenta [consimți] să scrie lui Lord Palmerston o scrisoare, în senzul pomenitei adrese, ar face un act d'un mare Prinț și ar cîștiga drepturi neprescriptibile atît la recunoștința Romînilor, cît și la stima lui Palmerston. De mi se vor îndrepta mie adresa și scrisoarea despre care vorbii, le voi da eu însumi în mîna chiar a destinatarilor lor și puteți fi siguri că nimeni nu va ști nimic despre aceasta, căci oamenii politici ai Englterei, precum am avut ocazia să o constat de mai multe ori, sînt, în asemenea materie, de o discreție și de o delicateță făr' de margini. Ca să învingi orice scrupul al Prințului, propune-i să trimeată cu scrisoarea un om, care se bucură de deplina încredere a Măriei-Sale; de va face trebuință, propune-te însuți să vii, căci, crede-mă, *cela vaut la peine*. În două săptămîni trimisul poate veni și (a) se întoarce, aici neavînd să încerce nici o întîrziere: dau făgăduiala că în ziua chiar a sosirei lui va avea audiență dela Lord Palmerston și dela oricare alt personaj, ce va dori să vadă. De-mi vei scrie, adresează scrisorile în chipul următor: „A Mr. Brown et C-ie a|24, Abbey Road, St. John's Vood — London“. Eu însumi voi primi scrisorile adresate în acest chip. Aflu că un atașat al Ambasadei engleze dela Constantinopol s'a trimis la București, ca să facă o anchetă. Cum nu cred că acest atașat [2]). (rupt)

Domnule și frate Gogălnicene, primește, te rog, aceste rîn-

---

1) Din vorbele din pasagiul rupt reese că are în vedere pe Ghica-Vodă.

2) Din pasagiul rupt se poate vedea că Brătianu roagă pe Kogălniceanu să se intereseze de aceasta, căci raportul ce va face atașatul, o să aibă acțiune asupra soluției chestiunei Principatelor.

duri cu aceiași dragoste cu care ți le adresez, primește, într'aceiași vreme, felicitările mele cele mai sincere și fräțeștile mele salutații.

D. Bratiano.

P. S. Sint in măsură să dau publicității nuvelele ce-mi vei comunica. D. B.

II

6 Aprilie, Londra.

Frate, s'au primit astăzi nonăzeci și două de livre și zece șelingi, pentru care s'a subscris o îndoită adeverință „J. A. Wakeling."

Vă felicit de frumosul vostru program ce am primit, sint trei zile; dar dece nu ne scriți măcar o buchie? A voastră tăcere a cam descurajat pe bunul nostru amic. V'am adresat, pe numele lui Alexandri, „The Westminster Review"; vă voi adresa, într'acelaș chip, p'a Edimburgului. Aștept cu nerăbdare ale voastre nuvele și vă îmbrățișez frățește.

D Bratiano

P. S. Însemnați-mi de primiți jurnalele engleze, trimise sub bandă.

III.

Oaspeților Banchetului de la Copou.[1]

Dragii mei amici,

Și voi suferiți: suferiți mai mult chiar decit frații voștri expatriați; căci și voi aveți inimi de Romini și suflete de oameni liberi, și căci voi ați fost și sunteți marturi și martiri persecuțiilor, ce de cițiva ani bintuesc cu atita asprime Principatele Romine. Cu toate acestea, bucuria ce v'a pricinuit liberarea unui prizonier romin a covirșit a voastră durere și, pentru un minut, ați aruncat doliul, ca să serbați a lui întoarcere. A! vă cunosc.

1) Dat, in grădina de la Copou a lui Kogălniceanu, in onoarea lui Gh. Filipescu, cu prilejul întoarcerei sale din Rusia, unde fusese ținut douăzeci și una de luni, fiindcă se opusese, cu mica sa trupă, eroic, oștirii rusești, de partea căreia nu vroise să treacă.

In August 1854 Rușii il trecuse hotarul. Liberat in 1856, se întoarse la Ieși la 18 Maiu și a doua zi fu primit în audiență de Domnitor, care il înaintă la gradul de maior și-i acordă o gratificație publică de 800 de galbeni. (V. Steaua Dunarii, 22 Maiu 1856, și Sturza: Acte și Doc. relative la Istoria Renașterii Romîniei, Vol. 3 p. 568)

Sămănați maicii voastre; sinteți fiii Rominiei. Ca dinsa, crescuți în durere, compătimiți cu ceice suferă și pentru dinșii vă uitați pe voi înșivă. Vederea bravului nostru Filipescu v'a adus aminte și pe expatriații de la 48 și ați inchinat lor și, în mărinimia voastră, i-ați glorifiat, dîndu-le frumosul nume de apostolii naționalității. Nu fiți mîhniți, nici vă mirați, frații mei, dacă acum, cind Rusia ea însăși liberează pe prizonierii romini, cind sunt volnici a intra in patria lor chiar ceice au dat mina inimicilor ei, porțile Rominiei sint încă inchise emigraților de la 48; căci este scris, frații mei, că ceice s'au sculat și au emigrat in numele Dreptății și a Frăției nu se vor intoarce decit împreună cu Dreptatea și cu Frăția, pe pămintul romin.

Ziua întoarcerei lor se apropie. Pină atunci, fiți in Rominia, voi singuri și semenii voștri, apostolii naționalității romine; mingliați pe exilații Romini cu a voastră bărbăție, dar nu-i plingeți: căci și exilul are bucuriile și serbătorile lui; căci printre mărăcinii străinătății, care le-au smuls cea mai frumoasă parte a vieții, expatriații Romini găsesc ici-colea floricele, ce fac bucuria inimilor lor, pentrucă 'ntr' însele ei văd mintuirea și podoaba amantei pentru care bate inima fiecărui Romin; căci lungii ani ai exilului toți au pe 11/23 Iunie, zi de veselie și de trufie pentru exilați, anul nou al existenții noastre politice, ziua in care și-au luat forma și numele ei, in conștiința poporului romin și in conștiința omenirei, acea mare creație, ce generațiile a optsprezece secule au plămădit cu singe, cu lacrămi și cu amor —și de aceia cel dintăi strigăt al Rominiei fu: „Dreptate—Frăție". Astăzi, emigrații Romini, in tot locul unde se află doi împreună, bănchetuesc și inchin celor ce au murit pentru patrie și celor ce luptă pentru dinsa, pe pămintul romin. Eu nu poci inchina vouă, căci aici sint singur; dar mă inchin și rog in adincul inimei mele, precum roagă ceice cred și iubesc; ca într'o carte sfîntă citesc in *Steaua Dunării* cuvintele rostite la Copou și inima-mi saltă de bucurie și de mindrie căci, sint Romin și o lumină nouă luminează spiritul meu: ele îmi spun cum emigrații Romini, cu totul necunoscuți și pledind o cauză tot așa de necunoscută Europei, avind in contră-le, ca Romini, marile simpatii a Democraților pentru rezbelul Ungariei și ca emigrați, repulsia diplomaților pentru tot ce are nume de revoluționar, cum o mină de oameni, in asemenea condiții au putut figura in fruntea Democrației europene și tot de odată atrage atenția și cîștiga considerația șefilor lumei oficiale. Negreșit, limbajul lor a fost limbagiul nostru, limbaj rominesc, limbaj de amor și de adevăr, iar nu limbagiul sectarilor și a oamenilor de partidă, și de aceia ei a fost ascultați și inbrățișați de toată lumea, și de aceia opinia publică europeană s'a declarat cu atita putere in favorul Rominiei, încit Rusia chiar, care acum opt ani tăgăduia, într'un act oficial, naționalitatea romină, astăzi o recunoaște și îi făgăduește al ei sprijin. Providența par'că ar fi vrut să răsplătească a lor sinceritate, dind cuvint pină și in cifre celor ce au avut

şi au credinţă intr'inşii: intr'adevăr, poporul ţării romineşti repetă neincetat că proscrişii romini lucrează in inţelegere cu şapte popoli, la a lui liberare,—şi, precum văzurăm, acum două luni, şapte impărăţii luară in băgare de seamă reprezentaţiile proscrişilor Rominiei şi incheiară tratat, recunoscind neprescriptibilele dirturi ale poporului romin şi hotărind că va vota el insuşi noile lui datini.

Este un fact unic in analele omenirii şi neaşteptat in zilele noastre, ca mai multe Puteri să consulte impreună un popul,—un popul mai cu samă a cărui suveranitate a fost de atitea ori disputată şi necunoscută,—asupra organizaţiei politice şi sociale, ce va voi să-şi dea el insuşi. Marele spectacol ce au să prezinte peste puţine zile Principatele Romine, intereseazǎ nu numai pe popului romin, ci pe toţi popolii liberi sau care aspiră a fi liberi, şi de aceia ochii tuturora sint indreptaţi către noi. Ce! in alţi timpi, Rominii, necunoscuţi Europei, necunoscuţi lor inşile, inconjuraţi de inimici, au ştiut lupta singuri in contra tuturora, ciştiga şi păstra cu arma'n mină a lor suveranitate; şi astăzi, cind steaua Rominiei luceşte la orizontul lumii civilizate, cind razele simpatiei universale sint concentrate asupră-ne, cind Europa ne intreabă care ne este păsul, ce voim, noi nu vom şti măcar indrăzni să căutăm in faţă şi să răspundem amicilor noştri? Nu, fraţii mei! jur pe sufletele voastre că asta nu va fi! Memorabilul vostru banchet n'a convins şi pe cei mai sceptici că Rominii sint incă Romini? Instinctul vostru de Romin nu v'a inşelat, dragii mei. Dar, *Unirea* este singura temelie statornică a edificiului viitorului nostru; fără dinsa, orice se va clădi, va fi clădit pe nisip. Faceţi dar ca banchetul de la Copou să se repete in fieştecare tirg, in fieştecare sat, in fieştecare cătun; faceţi să se manifesteze neincetat, in tot locul, subt toate formele şi prin toate chipurile aceiace e săpat in inima fiecărui Romin: dorinţa unirii şi a respectului suveranităţii naţi-naţionale, care este scrisă in tratatele Rominilor şi care le asigură dritul d'a-şi da ei insuşi legi şi de a lua pe şeful statului unde vor voi. Strigătul: „Unirea Principatelor! Suveranitatea statului romin!" să străbată munţii, cimpiile, văile şi dealurile noastre, să umple aerul, să răsune până in unghiurile pămintului cele mai depărtate, ca lumea intreagă să se incredinţeze că *Unirea* este suflarea popului romin, este glasul Rominiei!

Libertatea, dragii mei, mai totdeauna se dobindeşte cu luptă; şi chiar cind e nedisputată, ca tot ce e sfint, ea are fiorii ei, şi, precum cel ce nu are conştiinţa nevinovăţiei lui nu cutează să-şi atingă buzele de sfintul potir, asemenea cel ce nu are conştiinţa dritului lui nu indrăzneşte să-şi insuşască libertatea şi să zică: „Eu sunt liber, iată ce voesc". Faceţi dar să aibă toţi Rominii conştiinţa driturilor lor, să deschiză toţi ochii la lumina adevărului, ca să nu se spăiminte de umbre, de ameninţările ce vor căuta să le facă oamenii rău năraviţi a comanda in Principate şi străinele influenţe inimice. Un popul, aibă lumea intreagă in contră-i, de va voi in unanimitate să fie liber, va fi liber; cu atit mai cu samă cind mai toată lumea este cu dinsul. Astăzi conştiinţa noastră de Romini ne zice că a sosit timpul să arătăm cine sintem; toţi popolii şi mai toate Puterile ne invit la o mare manifestaţie naţională; pe tărimul legalităţii dar, avem dritul şi datoria, avem putinţa să indrăznim tot. Capetele 'n sus, Romini! Fiţi semeţi, fiţi de bronz şi de fier! Fiţi Romini!... Nu vedeţi că ceiace vi se cere nu este numai un act politic, ci o taină sfintă? Nu simţiţi mina lui Dumnezeu frămintind inimile voastre, n'o vedeţi impingind in ajutoru-vă chiar pe ceice până aci treceau de inimici emancipaţiei popolilor?—In timpul Congresului, membrul cel mai influent al guvernului francez zicea unuia dintr'ai noştri: „Voim ceiace voiţi şi vom face tot ce ne va sta prin putinţă, ca să ajungem la rezultatul dorit; singura noastră temere este că popolul romin nu va şti răspunde la increderea ce am pus intr'insul". Şi, in zilele trecute, unul dintre cei dintăi miniştri ai Engliterei, auzind rezistenţa ce a intimpinat in Moldova firmanul atingător de jurisdicţia Principatului, i-a zis: „Purtarea Rominilor de la Iaşi mă bucură tare mult. Fiţi inţelepţi, dar *energici*; fiţi uniţi; arătaţi-vă geloşi de driturile voastre; căci astfel numai veţi dobindi sprijinul Engliterii şi realizarea dorinţelor voastre".

Londra—11/23 Iunie 1856,

D Brătianu.

P.S. Pentru *Steaoa Dunării*, cu ale mele imbrăţişări fraţilor redactori. D. B.

IV.

12 Iunie, 1856.

a | 24, Abbey Road, St. John's Wood.

Scumpul meu Domn Layard [1])

Doresc atit de mult a vedea realizindu-se planul D-voastră de a vizita Principatele, incit in toate zilele mă aştept a primi această bună ştire. In această aşteptare, trimet pentru D-voastră, la prietenul meu, D. Mihail Cogălniceanu, aceste citeva rinduri de introducere. D. Cogălniceanu, care face parte din innalta societate a Iaşilor, este unul din istoricii şi publiciştii cei mai distinşi ai Rominiei. El işi iubeşte din inimă ţara, şi nimeni altul n'o cunoaşte mai bine decit dinsul. Astfel, punindu-l in legătură cu D-voastră, cred că vă fac plăcere şi in acelaş timp aduc un serviciu eminent Principatelor.

Primiţi-l deci, vă rog, cu distincţie şi onoraţi-l cu toată increderea D-voastră [2]).

Al D-voastră, cu toată inima

D. Brătianu

1) Scrisoarea aceasta e in franţuzeşte; o dăm in traducere.
2) Scrisoarea poartă adresa: D-lui Layard, membru al Parlamentului Britanic etc.

V.

3 Iulie, 1856.

a | 24, Abbey Road, st. Ion's Wood—London.

Fraților Cogălniceanu, Mălinescu și Ionescu,

Frații mei, am primit scrisorile ce mi-ați adresat, sint vre-o trei luni, și am publicat cuprinsul lor îndată ce le-am primit. Eu nu vă scriu adesea, căci sint singur aici și nu poci prididi să fac tot ce e de făcut. M'am ințăles însă cu Rosetti, de la Paris, să vă comunice el, regulat, toate cite îi scriu. Mă bucur și vă felicit, dragii mei, de ceiace faceți in Moldova și aștept mult dela patriotica voastră activitate. Eu urmez a fi in bune raporturi cu Ministerul de aici și cu cel de la Paris și *catihisesc* mereu pe Sir Henry Bulwer. Afară de ceiace fac cu presa, am dobindit oareșicare interpelații in Parlament. Sper să organizez o desbatere serioasă asupra chestiei noastre, in ambele Cameri engleze și să formez un comitet de Englezi influenți, care să ia subt patronagiul lor interesele Rominiei. Mă silesc prin toate chipurile să pasionez pentru noi opinia publică engleză și europeană, căci intr'insa și in patrioticile noastre manifestații văd singura garanție sigură a realizației dorințelor noastre. Timpul nu poate fi mai priincios și mai urgent pentru o propagandă și o agitație in favorul Rominilor; numai mijloacele materiale lipsesc. Guvernele englez și francez, deși imi vorbesc mai totdeauna pe plac, știu că șovăesc intre justiția cauzei noastre și interesele lor particulare; și, făr' de o presie puternică a opiniei publice, riscăm a fi sacrificați de Franța, ca să ctștige concursul Austriei, in alte chestii, și de Englitera, ca să flateze amorul propriu al Turcilor și să dărapene, printr'acest chip, influența franceză la Constantinopol. Aici e tărimul cel mai bun, singurul tărim de lucrat, căci Englezii au libertatea și deprinderea agitaților politice, și căci, cind le intră ceva in cap, pun toată stăruința a'l realiza; dar activitatea lor politică și comercială este mai cu samă îndreptată către colonii, către celelalte părți ale lumei, și chestiile europene ii interesează intr'o foarte mică proporție. Chestia Principatelor mai are nenorocirea să le fie puțin cunoscută, și, cu cit se pasionează pentru un lucru ce le-a intrat odată in cap, cu atita au greutate să primească, să-și insușească o idee nouă; apoi, aici, unde publicitatea și *la mise en scène* se fac pe o scară așa de mare, unde ceice intreprind cea mai mică intreprindere politică sau comercială, unde *un arracheur de dents* și *un pédicure*, cheltuesc mii de livre sterlinge in afișuri și in tot felul de manifestații publice—, oamenii nu înțeleg că o cauză poate fi serioasă, îmbrățișată de un popul întreg și merită atenția lor, dacă promotorii ei nu dispun de fondurile trebuincioase, ca să-i dea zvonul la care este obișnuit publicul englez.

Frații mei, peste puține zile, Talleyrand, în treacăt la Constantinopol, are să se oprească 4, 5 zile la București. Asemenea, mai mulți Englezi de distincție au să viziteze Bucureștii. Cum dar la Iași vă bucurați de mai multă libertate și boerii sint mai uniți decit la București, faceți in chip să fiți informați prin telegraf de a lor sosire și trimiteți îndată o deputație să-i invite a vizita Iașii. N'am trebuință să vă recomand a-i încinta printr'o primire triumfală. Căci știți slăbiciunea a oamenilor, chiar celor mai eminenți, pentru asemenea demonstrații.

Chestia Capitalei și a religiei șefului statului sint argumentele cele mai perfide și cele mai primejdioase ce pun înnainte inimicii noștri; căutați dar să răspindiți pretutindeni ideia și să convingeți pe străini că: 1) Chestia capitalei este cu totul secundară pentru Rominii ambelor Principate, căci nimeni nu se îndoește că Capitala va fi tirgul ce va designa interesele generale a noului Stat; 2) Că un prinț de religie apusană poate fi foarte bine suveranul Rominiei, căci in Principate totdeauna a fost cea mai mare toleranță religioasă, căci statul și religia au fost și sint, in Principate, două lucruri deosebite, ba incă că Rominii, pentru considerații politice, astăzi doresc un prinț de religie apusană.

Turcii ar vrea să aibă garnizoana lor la Ismail și la Reni; vă trag dar atenția și asupra acestui punct, ca să-l combateți strașnic. Arătați străinilor că putem înființa, in scurt timp, pentru apărarea Rominiei o armată mai bună decit cea turcească, că o garnizoană turcească la noi ar fi o cauză de slăbiciune și pentru Rominia și pentru Turcia, căci ar face pe Romini pentru totdeauna neimpăcați inimici ai Turcilor.

Rosetti v'au cerut niște însemnări statistice asupra Principatelor, comerciale mai cu seamă. Le aștept cu cea mai mare nerăbdare, căci am de dinsele o neapărată și urgentă trebuință.

Vă îmbrățișez, precum vă iubesc: din toată inima.

Al vostru frate,

D. Brătiano

P.S. Ar fi bine să vă ințelegeți cu frații noștri de la București și să înființați îndată o comisie de trei Munteni la Iași și una de trei Moldoveni la București, care să ție intre dinsele o corespondență cotidiană și să facă—pe cit se va putea—ca toate manifestațiile și lucrările, in ambele Principate, să fie simultanee și identice. Intr'acest chip, Principatele de acum vor prezenta Rominilor și streinilor un singur trup și un singur suflet și steinii se vor convinge că unirea *est déjà un fait accompli* și că, de nu vor consacra-o ei, in realitate despart Principatele. Sper, dragii mei, că organizația ce v'ați dat in Iași se intinde și prin ținuturi și că, peste puțin, Moldova intreagă va prezenta același spectacol.

Rosetti v'a scris, mi se pare, pentru o adresă către guvernul englez; ar fi bine, de se va putea, să faceți împreună cu Muntenii o adresă colectivă și să mi-o trimiteți cît mai curînd legalizată de Consul, sau cu vre'o pecetie pe dînsa, care să constate a ei autenticitate. Faceți în grabă, frații mei, pentru adresă și pentru toate celelalte, căci timpul grăbește; peste vreo lună de zile, membrii Parlamentului și toți oamenii politici părăsesc Londra. Ași vrea să pot constitui, până sînt toți aici, comitetul despre care v'am vorbit și să-l fac să trimată doi delegați în Principate, dintre care unul să rămie acolo și celalt, după o scurtă ședere printre noi, să se întoarcă, ca să ia aici parola, în meetinguri.

Primesc cu recunoștință patriotica voastră foae.

B. D.

(Va urma).

PORTRET [1]

Unui parvenit.

Și cînd te văd întins pe perne, în faetonul tău de gală,
Și văd cum toate's largi pe tine și numai fruntea ți-e îngustă,
Să nu te miri că nu mă mișcă o clipă lenea ta augustă
Și că înfrunt cu-atîta milă căutătura-ți triumfală.

Ca într'o criptă doarme'n carne pitica inimă 'ngropată,
Nimic din vaierul de-afară nu izbutește să audă,
Dar, vezi tu, sufletul meu meșter cu-o liniște atît de crudă
Ridică lespedea și vede în groapa ta întunecată.

Și te 'nțeleg drumeț statornic al lumii veșnic neschimbate,
Ți-i știu șacalii care țipă în biata inimă bolnavă,
Ei nu vor înceta să urle, căci foamea, foamea ta grozavă
E'nfiripată din fiorul atîtor guri nesăturate.

Atîți zileri ce răsturnară în noaptea veacurilor mute
Cu sapa lor neostenită bogata țarină bătrână,
Ți-au răsădit drept moștenire în suflet foamea ta păgînă
Și cum te-ai sătura, când trebui să potolești atîtea sute?

Străbunii tăi cu palme aspre, răpuși de robota haină,
Și-au risipit în trudă vlaga atîtor brațe chinuite,
Atîtea zile fără tihnă și nopți atîtea nedormite...
— Ei dorm în somnul tău acuma și cer în lenea ta hodină.

De-aceia cînd te văd pe perne, în faetonul tău de gală,
Și văd cum toate's largi pe tine și numai fruntea ți-e îngustă,
Îți iert și inima flămîndă, îți iert și lenea ta augustă
Și, vezi, înfrunt cu-atîta milă căutătura-ți triumfală.

Octavian Goga

---

1) Din Calendarul „Minervei", care va apare încurînd.

Primele convenţiuni între Principatele romîne

I.

Iniţiativa aplicării dispoziţiunilor Regulamentului organic, privitoare la *o unire mai de aproape între amîndouă prinţipaturile*, a pornit din Moldova.

Regulamentul organic, după ce constată că *începutul, religia, obiceiurile şi cea de un fel limbă a sălăşluitorilor* Principatelor, *precum şi cele de o potrivă trebuinţe sînt îndestule elementuri de o mai de aproape a lor unire*, şi că aceasta dar *numai după împrejurări întîmplătoare* s'a zăbovit, Regulamentul, zic, afirma că bazele acelei uniri s'au pus *prin cea de un fel clădire a temeiurilor administrative în amîndouă ţările*. Locuitorii respectivi se puteau folosi în celalt principat de toate *folosinţele neguţătoreşti* şi puteau dobîndi *aceleaşi drepturi civile ce vor avea şi pămînteşti*, precum şi căderea de a avea proprietăţi mişcătoare şi nemişcătoare.

Mai departe, Regulamentul organic hotăra că *făcătorii de rele, criminalii Statului, dezertorii precum şi datornicii ce vor scăpa dintr'un prinţipat într'altul se vor da înapoi*; că locuitorii satelor dela hotarul ţărilor romîne vor putea trece, vremelniceşte, dintr'una într'alta, fără plată de vamă, pentru cîmpeneştile lor îndeletniciri şi că, în fine, monedele vor avea acelaşi curs în Moldova caşi în Ţara-Romînească. [1])

*

Primele negocieri. Referindu-se dar la aceste dispoziţiuni regulamentare, sfatul administrativ al Moldovei se plînge cîrmui-

1) *Analele parlamentare*, I. partea 1-a. 357, secţia V, cap. VIII, reg. org. al Munteniei; ibid. partea 2-a, 222, secţia V, cap. IX reg. org. al Moldovei.

rii ruseşti, la 7 Martie 1832 [1]), că micul negoţ dela graniţa Principatelor este jignit dela 1831 de vameşii munteni, care-l supun la taxe pecînd, până atunci, singura plată ce se lua asupră-i era cea datorită proprietarilor de către vînzători, conform bunei învoeli intervenite între dînşii.

Kisseleff transmite [2]) acest raport sfatului administrativ al Ţării Romîneşti, care răspunde, la 6 Aprilie, că schimbarea de care se plînge sfatul vecin a provenit din pricina *slobozeniei comerţului*, asigurată prin tratatul dela Adrianopol şi că, pentru satisfacerea cererilor Moldovei, trebue pe deoparte să se aştepte expirarea contractului vameşilor munteni, ceiace se va întîmpla la 1 Ianuarie 1833, iar pe de altă parte să se facă o înţelegere între Principate stabilindu-se, în acest scop, mai întâi *începuturi de învoiri*, pe baza cărora o comisiune de patru mădulare să poată intra în negociaţiuni.

Intr'adevăr, explică sfatul Ţării Romîneşti, *până la slobozirea comerţului de obşte, toate daraverile acestui Prinţipat cu Moldova nu erau vrednice de a se lua în vre-o băgare de seamă, pentrucă producturile, vitele, seurile, cirivişurile, untul şi caşcavalul, pe temeiul trebuinţei capanului Ţarigradului, fiind poprite cu totul a eşi din ţară, nu mai rămîneau în folosul vameşilor decît nişte mici lucruri,... încît neîngrijirea vameşilor, după vremi, au înfiinţat obişnuinţe a se trece unele ca acestea dintr'un oraş într'altul fără nici o plată. Dar după propoveduirea tratatului dela Adrianopoli,... fiind trebuinţă a se vinde vămile acestui Prinţipat, nu au putut să scape din vedere ocîrmuirii că.... ar fi urmat într'adevăr o îndestulă scădere la venitul vămilor (şi), aşa dar,... nu s'au pus în contractul.... vămilor vre-o condiţie apărătoare de vamă pentru locuitorii moldoveni....*

Kisseleff aprobă expunerea sfatului şi porunceşte, la 27 Aprilie, ca vistieriile celor două Principate să pună, de comun acord, bazele unei înţălegeri vamale, urmînd astfel încît lucrarea să fie gătită pentru viitoarea seziune a obşteştilor adunări.

In Noembrie 1832, sfatul Ţării Romîneşti face cunoscut preşedintelui plenipotenţiar al divanurilor că a desemnat pe postelnicul Costache Suţu şi pe Grigore Mavrodoglu să meargă la Focşani, să negocieze cu delegaţii, pe care îi va trimite guvernul Moldovei, după invitaţiunea ce i s'a făcut.

De o camdată, la 30 Novembre, se dau ordine vameşului muntean dela Focşani să vegheze ca *să nu cerce lăcuitorii moldoveni strîmtorări*.

1) Toate documentele la care se referă studiul de faţă sînt luate atunci, cînd nu se indică alt izvor, din *Dosar 2. Conv., M. I., părţile 1-a şi a 2-a*, păstrat în Arhiva Ministerului Afacerilor Străine sub titlu *Convenţiunea încheiată cu Moldova*.

2) La 22 Martie.

II.

Sfatul Ţării Romîneşti stabileşte următoarele temeiuri, pe care să se urmeze negociaţiunile: înapoierea reciprocă a ţiganilor fugiţi dintr'un principat în celalt; slobozirea fără de vamă a mărfurilor pentru trebuinţele vecinătăţii; dobîndirea reciprocă a drepturilor civile şi de proprietate; chestiunea aplicării articolelor 159 din reg. org. al Ţării Romîneşti şi 164 din reg. org. al Moldovei; înnapoierea reciprocă a făcătorilor de rele, criminalilor, dezertorilor şi datornicilor; slobozirea trecerei sătenilor dintr'un Principat în celalt pentru cîmpeneşti îndeletniciri; unirea preţelui monedelor.

*

Jurnalele încheiate la Focşani în 1832.—Pe aceste baze se şi încep la Focşani, în Decembrie 1832, negociaţiunile între pomeniţii delegaţi ai Munteniei şi acei ai Moldovei: Sandulache Stamatin şi Asanache Dan. Această comisiune mixtă a încheiat 20 jurnaluri cu următorul cuprins:

Primul jurnal e privitor la preliminările convenţiei; al doilea—de la 8 Decembrie [1])—la înnapoierea locuitorilor birnici, ce s'ar *băjănări* dintr'un Principat în celalt şi a ţiganilor fugiţi; al treilea, la dobîndirea drepturilor reciproce civile şi a proprietăţilor nemişcătoare; al patrulea, la înnapoierea făcătorilor de rele şi a dezertorilor; al cincilea, la intrarea dintr'un Principat în celalt a vitelor de negoţ sau de tamazlîc; al şaselea, la locuitorii cari es din Principatul lor spre a face semănături, sau a cosi fîneţe pe pămîntul celuilalt, şi la evitarea contrabandei în trecerea bucatelor; al şaptelea jurnal era privitor la cişmelele moldoveneşti din tîrgul Focşanilor; al optulea, la vitele de căsăpii şi la *fruptutile* şi *producturile* necesare pentru întrebuinţarea casnică a locuitorilor mărginaşi; al noulea, la zaherele, vite, seuri, ceară, sare, vin şi la tranzitul mărfurilor.

Prin acest al noulea jurnal, încheiat la 29 Decembrie, s'a admis ca vinurile şi rachiul să poată trece dintr'un Principat în celalt, plătind celui din care es taxa de exportaţie, iar celui în care intră numai accizul datorit sfatului orăşenesc al locului de desfacere.

Al zecelea jurnal era privitor la plutirea cherestelelor, ce se scoborau pe Siret, hotărîndu-se, după cererea delegaţilor Moldovei, că taxa pe acea plutire se va percepe numai cît va mai dura contractul vămilor muntene.

Al unsprezecelea jurnal era privitor la trecerea locuitorilor dintr'un Principat în celalt pentru măcinarea grîului lor; al doisprezecelea, la cei ce trec cu fîneţurile lor spre a le bate în Principatul vecin, admiţîndu-se propunerea Moldovenilor ca mă-

1) Singurul ce s'a pastrat *in extenso*.

surătoarea să se facă cu bucata, iar nu cu cotul; al treisprezecelea jurnal se ocupa de chestiunea păşunatului reciproc al vitelor; al patrusprezecelea, de trecerea sătenilor dintr'un principat în celalt pentru cîmpeneşti îndeletniciri, precum cositul fînului, lucrul viilor ş. a.; al 15-lea, de chestiunea apei trebuincioase cişmelei muntene din Focşani; al 16-lea, de punctele unde urmează a se aşeza străji şi picheturi.

În această privinţă, Moldovenii propuseră instalarea a patru vămi şi a mai multor puncte de trecere la depărtări de două ceasuri, pentruca locuitorii să fie *scutiţi de ocolirile lor şi ale vitelor lor*.

Al 17-lea jurnal era referitor la adoptarea unei obşteşti măsuri a productelor în grăunţe. Delegaţii Moldovei au fost de părere ca măsurile să rămîie tot cele de atunci în fiinţă pentru fiecare Principat, cu greu schimbarea lor *putîndu-se face acum, dupăce odată din vechime aminterea s'au obişnuit în fie-care Prinţipat*.

Al 18-lea jurnal era privitor la orînduirea unei comisiuni sau a cîte unui revizor, care să umble pe hotarul Principatelor spre *publicarisirea* convenţiei ce se va încheia; al 19-lea jurnal, privitor la unirea preţului monedelor, hotăra că această chestiune este de competinţa *mai înaltei stăpîniri*; al 20-lea jurnal era privitor la durata convenţiunei.

*

Ruperea negociaţiunilor.—Delegaţii Moldovei, dupăce de acord cu colegii lor munteni încheiară pomenitele jurnaluri, refuzară, spre marea mirare a celor din urmă, să alcătuiască şi convenţia pe acele temeiuri, cerînd modificarea unora din hotărîrile luate.

Astfel se sparse, fără rezultat, în Ianuarie 1833, comisia mixtă de la Focşani. Modificările pe care, în ultimul moment, Moldova le-a găsit necesare şi din pricina cărora a împiedecat desăvîrşirea actului convenţiei alcătuit atunci, erau privitoare la jurnalurile cu Nr. 2, 6, 8 şi 13.

În jurnalul No. 2 se stabilise, pentru înnapoierea ţiganilor fugiţi, că *într'acest număr de ţigani... fiind dojnici ai vistieriei,... se cuvine ca, socotindu-se de la ziua decînd se va întări convenţia, cîţi vor fugi să se deu înnapoi*; la sfîrşitul negociaţiunilor, delegaţii Moldovei au primit instrucţiuni să revină asupra acelui jurnal, în sensul ca înnapoierea ţiganilor să aibă loc, socotindu-se nu din ziua întăririi convenţiei, ci din ziua intrării în vigoare a Regulamentului Organic.

Cît priveşte jurnalul No. 6, Guvernul Moldovei a cerut ca locuitorii, ce es dintr'un Principat spre a face sămănături sau a cosi fîneţe în celalt, să-şi poată trece porumbul în foi şi grîul în snopi.

Asupra jurnalului No. 8, delegaţii Moldovei au întîmpinat că vitele, ce au trecut dintr'un Principat în celalt pentru diferite

trebuinţe ale locuitorilor de margine, trebuesc totdeauna înfăţişate la întoarcerea lor în Principatul de origină,—singura înfăţişare a pieilor vitelor moarte nefiind îndestulătoare,—ci urmîndu-se, în asemenea caz, a se plăti legiuita poşlină. Au mai cerut zişii delegaţi ca *frupturile* şi *producturile*: legume, peşte, fin, lemne de foc, cherestele, nuele, pari de garduri ş. a., să se poată trece în orice cantitate şi fără plată de vamă dintr'un Principat în celalt, căci Moldova respingea minuţiozitatea regulamentărilor de la vama munteană, deoarece *o pravilă cu cît este mai semplă, cu atîta* (este) *mai priincioasă, iar cu cît va fi împovărată de excepţii şi mărunţuşuri,... cu atîta acea pravilă va avea în sine urmări viţioase...*

Asupra jurnalului No. 13, delegaţii Moldovei propun ca locuitorii, ce vor primi, sub cuvînt de păşunat, vite străine fără a da ştire vameşilor în 24 de ore, *să se certe* cu 25 toiage la hotar, iar cei, ce au trecut peste hotar vite stăine, *de acele de negoţ sau de tamazlîc*, pe lîngă că se vor *certa*, să mai plătească şi vama îndoită.

Sfatul Valahiei, raportînd acestea lui Kisseleff la 17 Octobre 1834, arată că nu poate primi noile propuneri ale Moldovei la jurnalurile cu No. 2 şi 8; propunerea la jurnalul No. 6 o primeşte cu condiţiunea ca porumbul şi griul să treacă prin puncte hotărîte ale graniţei, şi ca cei ce fac transportul să înfăţişeze adeverinţa proprietarului, pe a cărui moşie s'a sămănat griul sau porumbul, de cantitatea acestora.

*

Ast-fel, deci, dacă Moldova fusese cea d'intăi pentru exprimarea dorinţei unei mai de aproape uniri între cele două Principate, tot Moldova a fost aceia, din pricina căreia zisa dorinţă nu s'a putut realiza încă de la 1833. Totuşi, domnul Moldovei e acela care, la 1834, se plînge consulului rus, Minciamky, de ruperea negociaţiunilor între Principate, adăugînd că şi guvernul muntean ar fi luat măsuri spre a zădărnici şi puţinele transacţiuni existente între locuitorii marginei.

Provocat dar de Minciaky, Alexandru Ghica Vodă cere lămuriri sfatului administrativ al Ţării Romineşti, care i le şi dă la 9 Februarie 1835, arătînd cele ce se petrecuseră la Focşani cu doi ani mai înainte. Negocierile, ce s'au urmat de atunci între sfaturile celor două Principate, n'au putut izbuti căci, dacă s'ar primi propunerile Moldovei, s'ar *alacarisi pe de o parte temeiurile regulamentului pentru ceia priveşte la intrarea vitelor, şi pe de alta măsurile pentru paza grăniţuirei.*

Cu acest prilej, sfatul atrage atenţiunea Domnului asupra jurnalului cu No. 9, privitor la trecerea vinului şi a rachiului dintr'un Principat în celalt, arătînd că *de va fi slobodă trecerea acestor băuturi, va pricinui o mare vătămare proprietarilor lor şi celor de moşii din amîndouă Prinţipaturile*. De aceia şi recomandă *păzirea vechiului obicei de a fi poprite acestea,... cu o singură osebire, că adică dacă în vre-un timp asămănat cu lipsa unui Prinţipat şi belşugul celuilalt ar cere trebuinţă să se îndestuleze lăcuitorii hotarului dela vecinătate, va fi slobodă trecerea.... cu.... vreme sorocită şi cu plată de vamă.*

La patru, dar, din jurnalelele încheiate la Focşani în 1832, Moldova propunea modificări, pe care le credea necesare intereselor ei, iar la un al cincilea jurnal modificările se propuneau, acum, de Ţara Rominească. Acestea toate le comunică Ghica Vodă lui Minciaky la 17 Martie 1835.

*

Încheierea primei convenţiuni.—Intervenţiunea consulului rusesc n'a fost fără de folos. Noi delegaţi se trimit la Focşani de cele două guverne: C. Suţu din partea Munteniei; N. Suţu, A. Ghica şi N. Conta din partea Moldovei. Ei încheie numai două jurnale şi pornesc la Iaşi unde, la 5 Iulie 1835, semnează prima convenţiune dintre Principate.

Această convenţiune este publicată; nu vom reproduce aci textul celor 26 articole din care era compusă. Vom arăta numai în ce raporturi a stat acea convenţiune faţă cu jurnalele şi cu negociaţiunile din cari a izvorit, nu fără greutate.

Articolul 1-iŭ, privitor la înnapoierea reciprocă a birnicilor şi a ţiganilor fugiţi, era conform cu jurnalul No. 2 încheiat la Focşani la 1832, şi nu s'au admis, în alcătuirea lui, modificările, —arătate mai sus,—propuse de Moldova. La sfîrşitul acelui articol se prevedea că *flăcăii dajnicilor locuitori, ce se vor însura dintr'un Prinţipat în celalt, să se întoarcă la urma lor*. Menţionăm această dispoziţiune pentrucă, după cum vom vedea mai departe, ea a fost modificată cîţiva ani în urmă.

Articolul 3 stabilea regulele cărora urmau să se supue toţi cei, ce treceau dintr'un Principat în celalt, iar articolul 4 scutea de mai multe din obligaţiunile articolului precedent pe sătenii, ce treceau dintr'un Principat în celalt pentru îndeletniciri cîmpeneşti. Ast-fel, pe cînd cei d'intăi urmau să înfăţişeze paşaporturi, pentru cei din urmă simple răvaşe de trecere, liberate de juraţii satelor respective, erau îndestulătoare.

Articolul 5 supunea la o minuţioasă regulamentare păşunatul vitelor dint'un Principat în celalt, cu risicul chiar ca o asemenea *pravilă*, după temerea exprimată de guvernul Moldovei, să aibă *urmări viţioase*.

Articolele 6—10 ţineau samă de dorinţa exprimată de guvernul Moldovei asupra jurnalului cu Nr. 8, privitor la trecerea *frupturilor* şi a *producturilor* dintr'un Principat în celalalt, fără plată de vamă. S'au fixat însă cantităţile, în limitele cărora se putea beneficia de aşa favoare. Astfel, măcelarii din Focşani, Brăila, Galaţi, Odobeşti, Vărteşcoiu şi Nămoloasa, au fost îngăduiţi a cumpăra din Principatele vecine, fără plată de vamă, 850 vite mari şi 16000 mici pe fiecare an, excluzindu-se doară oile şi caprele. Mai beneficiau de scutire: peştele, păsările, vinaturile,

carnea, luminările, pînea, untul, ouăle, laptele, zarzavaturile, finul, lemnele de foc, scîndurile, parii, nuelele, buțile, cofele, legumele, poamele cumpărate de locuitorii marginei pentru trebuințele lor, în cantități mici. Aceștia mai puteau cumpăra, tot fără a plăti vamă, până la 60 oca făină în zilele de tirg, iar isnaful brutarilor din pomenitele orașe până la 500 ocale.

La zile de tirg, boerii din părțile marginei puteau cumpăra, iarăși cu scutire de vamă, o chilă de orz, neguțătorii o jumătate, iar ceilalți locuitori o dimerlie sau 24 ocale.

Mai erau scutite de vamă, în fine, îmbrăcămintea și alte *mărunte casnice trebuințe*, cumpărate de locuitorii dela hotare (Art. 15).

De sigur, prin asemenea dispoziții se aducea o mare înlesnire transacțiunilor de la frontiera Principatelor.

Pe lîngă scutiri, însă, convențiunea prevedea și categorice proibițiuni: zaherelile, vitele și seurile de vite, (Art. 11), rachiul (Art. 24) nu puteau sub nici un cuvînt trece dintr'un Principat în celalt, nici macar sub denumire de tranzit. Vinul (Art. 24) putea doar tranzita prin Principatul vecin, ținîndu-se samă de propunerea formulată de guvernul Țării Romînești asupra jurnalului cu No. 9.

Se îngăduia doar locuitorilor mărginași să cumpere unii de la alții, pentru casnica lor trebuință, 1—2 boi de jug, 1—2 cai de înhămat sau o vacă cu lapte, plătind taxa de exportație (Art. 10).

Pășunarea vitelor dintr'un Principat, în celalalt (Art. 5) era supusă, tocmai din cauza interdicțiunei trecerii vitelor, la un minuțios control.

Se acordau înlesuiri locuitorilor, ce treceau dintr'un Principat în celalalt pentru măcinarea bucatelor (Art. 13), sau pentru baterea lineturilor la pive și driste (Art. 14).

Se făceau înlesniri sătenilor, ce se duceau să lucreze pe un pămînt vecin și se întorceau la căminurile lor cu produsul muncii (Art. 21), supunîndu-se însă și aceștia, din pricina interdicțiunei trecerii zaherelilor, la un control de aproape.

Oarecare avantagii se acordau, în fine, proprietarilor (Art. 22) și arendașilor din fiecare Principat, ce aveau moșii în celalt, pentru trecerea unor anumite cantități de producte.

Deși prin această convențiune, chila rămînea fixată la 240 oca în Moldova și la 400 oca în Țara Romînească, se admise însă, pentru trebuințele aplicării convențiunei, chila romînească (Art. 19).

Un însemnat avantagiu se acorda Moldovei: acela de a nu se mai lua vamă la Vădeni, pe plutele cu cherestele, ce se scoborau pe Siret. Cînd Mihai Vodă Sturza anunță adunării Moldovei încheiarea convențiunei, el nu lipsi de a-i atrage atențiunea asupra artic. 12, arătînd că un *însemnat ram de negoț a Moldaviei se află acum de-orice dare* [1]).

1) Opisul din 16 Aprilie 1835, în *Analele parl.* VI, partea 2-a, 774.

Articolul 18 al Convenției fixa patru puncte vamale principale: la Varteșcoiu în dreptul Odobeștilor; la Nămoloasa în dreptul cășăriei Neculescului; la Focșani și la Vădeni, și cinci puncte de trecere. Art. 20 era privitor la numirile de revizori la fiecare trei luni, conform jurnalului cu No. 18, încheiat la Focșani la 1832.

Convenția se încheia pe 7 ani (Art. 25), iar ratificările urmau să se schimbe, la Iași, în 12 zile (Art. 26).

*

La 15 Iulie 1835, Domnul muntean Alexandru Ghica întărește actul convențiunei, găsindu-l potrivit cu dispozițiunile Regulamentului Organic, și făgăduește *a-l păzi nestrămutat*. Nu știu ziua în care aceiași formalitatate s'a îndeplinit și de Domnul Moldovei.

La 20 Septembre următor, se iscălește un act lămuritor al art. 11 al convenției, în senzul că pe baza art 159 din reg. org. al Țării Romînești și 164 din Reg. Org. al Moldovei, trecerea vitelor de negoț dintr'un Principat în celalalt rămîne proibită, precum și transportul grînelor și al sării din Moldova la Brăila și la celelalte schele ale Valahiei.

III

Nevoile de a se revizui convențiunea de la 1835.—Asupra negoțului de vite, zaherele, sare și băuturi, guvernele principatelor nu consimțiseră deci la nici o concesiune, ba aveau să fie chiar foarte aprige în aplicarea dispozițiunilor proibitive ale convenției în aceste privințe.

Astfel, la 15 Septembre 1837, sfatul administrativ al Țării Romînești, văzînd că *cei ce aduc din Moldavia vite spre pășune, unellesc feluri de chipuri păgubitoare venitului vistierii*, hotărăște *de a se face patru hiară* (fiare) *cu marca țării, cu să se înhiereze de cătră ofițerii acestei linii toate vitele*. În acelaș an, ocîrmuirea ținutului Rîmnic oprește intrarea unor vite presupuse de negoț.

Pe de altă parte, negustorii din Focșani se plîng, că și pentru vînzările ce fac între cele două părți,—romînească și moldovenească,—ale orașului sînt supuși la un control sever, ba chiar că nu li se îngădue nici să meargă liber cu boccelele de mărfuri pe la casele boerești.

Marea postelnicie a Moldovei cere și ea să se pună în vedere cordoanelor Valahiei art. 11 al convenției, privitor la tranzitul mărfurilor, de care pare a nu se ține în destul samă, cînd Moldovenii din ocolul Bilceștilor, pentru a merge la Focșani, trec pe drumul cel vechiu, ce se abate pe pămîntul Valahiei, spre a evita astfel balta Mîndreștilor.

Asupra aplicărei chiar a articolului I-iu al convenției se ivesc neințelegeri între guvernele vecine. Șeful departamentului vistieriei muntene raportează lui Ghica Vodă la 18 August 1838, că după pomenitul articol *toți locuitorii satelor și orașelor dajnici, ce să vor strămuta dela un Prințipat la altul* urmează *să se dea înnapoi, iar țiganii fugiți să rămie în desăvirșită stăpînire a aceluia intru a căruia s'au aflat in zioa ratificatei convenții*; pe baza acestui articol, Moldova pretinde *a i se da înnapoi locuitorii, care mai înnaintea întăririi convenții erau strămutați* în Valahia, *de vremece pentru ei nu s'au făcut osăbire, după cum pentru țigani*. Vistieria munteană, însă, aplică și locuitorilor dajnici în genere deosebirea făcută de convenție pentru țigani, între *cei înnaintea ratificații convenții, veniți* și *cei în urmă*.

Este evident că în această desbatere, Moldova avea de partea ei textul, dacă nu și spiritul, articolului I-iu.

*

Din acestea, și din altele mai mărunte asupra cărora trecem, se vedea că prima convențiune, pentru a putea fi prelungită de la 15 Iulie 1842 înnainte, avea nevoe de o revizuire.

La 30 Aprilie acel an, Departamentul vistieriei muntene trimite Domnului o însemnare a ispravnicului de Rimnic, cu privire la *adăogirea sau îndreptarea ce s'ar mai putea face la convenție* cu prilejul reînoirei ei.

Din acea însemnare, notăm următoarele părți: la art. 7 să se deslușească mai bine ce se înțelege prin locuitori *învecinați*, care urmează să se bucure de oarecare scutiri; la art. 8 să se prevadă că brutarii orașului Focșani, în vreme de trebuință și lipsă, vor putea cumpăra *fiecare* cîte 500 oca făină într'o zi de tîrg, căci numai astfel se poate asigura îndestularea orașului în vremurile de secetă și de îngheț, cînd morile nu umblă; la același articol să se prevadă că locuitorii din cele două părți ale Focșanilor pot cumpăra, fără plată de vamă, unii de la alții, cele *pentru adevărata lor trebuință*; să se îngăduiască proprietarilor din fiecare Principat, care au moșii în celalalt, să aducă de acolo *pentru trebuința casei, trebuinciosul product,... în cătățime cît le va fi de ajuns potrivit cu o familie și greutatea casei, căci ceiace este hotărît în articolul 22 din convenție nu este de ajuns unora din proprietari*; să se lase slobodă intrarea vinului de Virteșcoiu și Faraoanele în Moldova precum și a celui de Odobești în Valahia, ceace ar aduce mare folos acestei țări, a cărei producțiune de vin e mai mare decît a Principatului vecin: în fine să se ia măsuri contra vameșilor, ce iau plată ilegală de la săteni pentru măruntele lucruri ce trec peste hotar, deoarece *mulți din țarani, fiind proști, plătesc ce le cere și la ocîrmuire nu se arată cu reclamații*.

*

Tratative pentru revizuirea convențiunei dela 1835.—La 11 Iulie 1842, sfatul administrativ al Țării Romînești hotărăște să înceapă negociațiunile cu Moldova pentru reînoirea convenției, și numește delegați în acest scop, în Septembrie următor, pe logofătul Ioan Mano și pe Aga Dimitrie Fălcoianu. Din partea Moldovei se orînduesc delegați vornicul Gheorghe Pruncu și spătarul Asanache Dan.

Până la alcătuirea convențiunii nouă se admite, la 21 Decembrie, că se va aplica tot cea veche.

IV

Era nevoe de o așa măsură, căci negociațiunile trăgănau. Și de astă dată, ca la 1833, delegații Moldovei, dupăce se înțeleseră cu ai Valahiei asupra jurnalurilor, refuzară de a le semna sub cuvînt că oblăduirea țării lor, ocupată fiind cu lucrările obșteștii adunări, nu le putuse încă da cuvenita împuternicire pentru aceasta.

Se întrerup dar lucrările pînă în Iunie 1843, cînd guvernul Moldovei cere celui muntenesc să delege un boer spre o *chibzuire din nou*. Sfatul Țării Romînești, în raportul său către Domn, găsește propunerea *necuviincioasă*, pentrucă s'ar fi cuvenit ca Moldova să se rostească asupra jurnalurilor deja încheiate de comisia mixtă, și fiindcă *folosurile Moldovei* din Valahia *sînt mai însemnate*, decît cele ce trage această țară din cea vecină.

Tot deodată urmau și neînțelegerile dintre cele două guverne cu privire la aplicarea vechii convențiuni. La 4 Octombrie 1843, secretarul Statului Moldovei se plînge că autoritățile muntene lovesc cu globire vitele moldovenești, ce se găsesc stricînd ogoarele oamenilor. La 30 Septembrie 1844, sfatul administrativ al Țării Romînești arată Domnitorului Bibescu că vistieria Moldovei nu vrea să înnapoieze 44 familii de țigani dajnici, fugiți acolo la 1842, sub cuvînt că acei țigani ar fi fost fugiți în Moldova încă dela 1832.

*

Dar relațiunile personale ale Domnitorului Bibescu cu colegul său din Moldova aveau să înlesnească mult negociațiunile, ce se urmau pentru reînoirea convențiunei. Bibescu, deși constată *cu mirare că oblăduirea Moldovei nu primește a recunoaște cile împuterniciții ei au hotărît*, deleagă, la 2 Ianuarie 1846, pe logofătul Alexandru Vilara *pentru desăvîrșirea actului convenții*.

De astă dată un pas înnainte avea să se facă în strîngerea relațiunilor dintre Principate, prin unirea vămilor lor.

Iată în ce termeni sfatul administrativ al Țării Romînești se adresa Domnului la 16 Ianuarie 1846: *cetind.... atît lumina-*

tul Măriei Voastre ofis sub No. 15 pentru propunerea făcută oblăduirii Moldovei de a se uni vămile,... cît și scrisoarea Inălțimei Sale Prințului Moldovei, irelația D-lui logofătului Vilara.... sfatul primește bucuros, doară să se hotărască după o scumpă și dreaptă analoghie sumele, ce se vor cuveni respectivelor vistierii.... și urmînd atunci a se închipui o singură și uniformă tarifă.

Intr'adevăr, ajuns la Iași la 6 Ianuarie, Vilara fusese primit de Vodă, care desemnase pe Iordache Ghica, Lascar Cantacuzino, D. Sturdza, N. Mavrocordat și pe Nicolae Suțu ca să trateze cu trimisul Țării Romînești.

Convențiunea dela 1846. — Toată treaba s'a sfîrșit în cîteva zile. Convenția a fost alcătuită în forma articolului 8 al convenției, deja existente, și s'a iscălit la 30 Ianuarie 1846. Articolul 8 urma să fie votat de obșteștile adunări, iar 15 zile în urmă să se ratifice și la Iași.

La 11 Februarie, Vilara putea vesti că săvîrșise însărcinarea pusă asupră-i.

Iată cuprinderea pomenitului articol 8:

Mărfurile și productele pămîntenești, lemnăriile, petrăria, *vitele, băuturile* și orice alt product al Principatelor învecinate, *afară de sare*, vor putea trece dintr'unul într'altul fără de plată de vamă;

vama de import ca și cea de export nu se percep decît odată la intrarea mărfurilor din străinătate în unul din Principate, sau la eșirea lor din unul din acestea spre străinătate;

se va întocmi un tarif comun pentru ambele Principate, din care se vor exclude însă vitele și zaherelile;

stăpînirea, în a cărei țară se va face licitația vămilor unite, va lua deosebită asigurare și pentru cealaltă țară. [1])

*

Din examinarea acestui articol 8, se poate vedea din ce cauză alcătuirea lui fusese atît de anevoioasă. Desființîndu-se, într'adevăr, vămile dintre Principate, se lăsă intrarea liberă dintr'unul în celalt *vitelor* și *băuturilor* asupra cărora prima convențiune întinsese o severă proibițiune. Restricțiunea nu rămînea în ființă, decît numai pentru sare, iar cît privește vitele și zaherelile, Principatele nu-și mai rezervau decît de a hotărî, independent unul de altul, chestiunea tarifării lor față de străinătate.

Proiectul unirii dintre guvernele Moldovei și al Valahiei, prin ridicarea și împreunarea vămilor, se întărește de Bibescu Vodă la 27 Decembrie 1845 și se trimite obșteștii adunări, care primește în întregime, cerînd ca cordonul dela hotarul țării să

1) *Analele parl.* XIV, partea I-a, 357.

nu se desființeze, rămînînd cu sarcina străjuirii trecerii sării și a lipitorilor. [1])

In însuși textul vechii convenții o singură schimbare însemnată se face și anume la partea finală a articolului I-u (articolul 2 în noua convenție), hotărîndu-se că *flăcăii, ce vor trece dintr'un Prințipat într'altul spre a lor căsătorie*, vor fi slobozi *a se statornici, de vor voi, la locul unde se vor căsători*.

Noua convențiune se votează de adunarea Țării Romînești la 24 Ianuarie 1847, iar la 17 Martie următor secretarul Statului Moldovei vestește că art. 8 a fost votat și de adunarea de acolo. Durata convenției era fixată la 10 ani, cu începere dela 1 Ianuarie 1848.

Bibescu Vodă o ratifică la 31 Martie 1847 [2]), și trimite pe Vilara la Iași să schimbe ratificațiile cu ale Domnului Moldovei, care poartă data de 25 Aprilie.

Vilara mai avea și misiunea să se înțeleagă pentru *a hotărî temeiurile unei tarife și ale condițiilor de vamă pentru amîndouă Prințipaturile*.

*

La 6 Mai, trimesul muntean raportează că a alcătuit tariful *pentru toate obiectele de exportație*, după prețurile lor mijlocii pe loc, în fiecare Principat, în intervalul dela 1843 la 1845. Normele după care s'a lucrat au fost: vama să fie de 1 ban la 33 bani, neglijîndu-se fracțiunile mai mici de 16½ bani; prețurile s'au calculat după cursul vistierii din cauza deosebirii de valoare a galbenului împărătesc în Oltenia (31½ Lei), în Valahia (32½ Lei) și în Moldova (35½ Lei), s'au scos din condițiunile vămilor unite vitele, *lăsîndu-se a se lua venitul exportațiilor de vistierie,... sau a se vinde cu osebit contract în folosul vistieriei*; s'au scos din condițiile vămilor Moldovei rîmătorii, sarea și *o mică parte din acele obiecte pămîntești ce, intrînd odată în orașul Galați, s'ar aduce iarăși în țară spre a se întrebuința în lăuntrul țării*.

Această ultimă dispozițiune privea *mai cu seamă la venitul poșlinii productelor, căci de multe ori aduc proprietarii grîne din magaziile din Galați pentru sămînță și, pînă acum, trecînd ocolul Galaților, plăteau vama exportăției supt cuvînt că poate să fie din grîne străine*.

In total, cele scoase din condițiile vămilor Moldovii nu prețuiau *pe an nici până la Lei 40,000, căci rîmătorii nu numai că se exportează foarte puțin, dar și vama lor de exportație este neînsemnată;... și vama sării iarăș se poate socoti neînsemnată, plătindu-se pe suma ce se exportează peste Dunăre și peste Prut cîte 3% de ocă, socotită drept lei 10, precum se vinde la groapa ocnii*.

1) *Analele parl.* XIV, partea I-a, 359.

2) Buletinul oficial al Țării Romînești, 1847, No. 49. Textul convenției în Buletinul oficial al Moldovei, 1847, No. 101.

Aceste lămuriri date de Vilara nu erau fără interes pentru guvernul Ţarii Romîneşti, de aproape interesat în alcătuirea tarifului comun, din produsul căruia două treimi i-se cuveneau, rămînînd o treime în folosul Moldovei.

*

Condiţiile alcătuite la Iaşi pentru vînzarea în comun a vămilor Principatelor cuprindeau deosebit condiţiile pentru Principatul Moldovei şi condiţiile pentru Principatul Valahiei, iar la sfîrşit se vorbea de ***regule de obştie pentru venitul vămilor.*** [1].

Deci, ca şi pînă atunci, Principatele au continuat şi după încheierea nouei convenţiuni să-şi aibă fiecare condiţiunile-i deosebite pentru arendarea vămilor; întru atîta diferea starea nouă de lucruri de cea veche, întrucît fiecare Principat avea să-şi arendeze vămile aceluiaşi contracciu pe o sumă globală, din care două treimi să se dea Ţării Romîneşti şi o treime Moldovei.

Şi difereau, fireşte, între ele condiţiile Principatelor. Astfel de pildă, în condiţiile romîneşti se oprea intrarea zaherelilor, a băuturilor şi a dobitoacelor; în condiţiile Moldovei se acorda scutire de vamă cărţilor de citit, copacilor şi florilor, cărbunilor de pămînt, ţevilor de fer importate pentru trebuinţele aducerii apei, doctoriilor, fabricelor de luminări stearine ale Postelnicului Teodor Ghica, dela Iaşi şi Focşani, sau, la export, hîrtiei eşite din fabrica lui Gh. Asaki, cărnii, pieilor şi săului, exportate din fabrica dela Galaţi.

Regulele de obşte limitau dreptul contracciului de a cere despăgubiri, în cazul de închidere totală a graniţei de către stăpînire (Art. 36); hotărau că în caz de neplată a cîştiurilor se va proceda la altă licitaţie în socoteala contracciului (Art. 37); se fixa suma pe care acesta, trebue să o depue, drept garanţie, la arenda pe trei luni, sau, în lipsă de bani, la un zălog îndoit (Art. 38); se oprea eşirea din ţară a lipitorilor, precum şi tranzitul lor (Art. 41).

*

Arendarea în comun a vămilor principatelor. — In baza acestor condiţiuni, porneşte la Iaşi logofătul Constantin Năsturel-Herăscu, şeful departamentului vistieriei Munteniei, spre a proceda acolo la vînzarea în comun a vămilor pe un termen convenit de şase ani.

Până atunci, tariful vămilor romîne era calculat, pentru motive pe care nu le vom expune aci, 3°/₀ ***ad valorem.*** Tot pe baza unui tarif astfel calculat, rămîn vămile unite, cu începere dela 1 Ianuarie 1848, asupra spătarului de Moldova, Constantin Ciocan, pe preţ de 110020 galbeni sau 3,465,630 lei.

1) Buletinul oficial al Moldovei. 1847, No. 51.

De observat este că Bibescu Vodă obţinuse, în Octombrie 1843, un firman [1]) care-l autoriză să perceapă, la import, taxa de 5°/₀, ce tractatul turco-englez dela 1838 [2]) aşezase asupra importului produselor puterilor străine în Imperiul Otoman. Rămînea, însă, ca acele puteri să consimtă la avantajul ce se hărăzise Ţării Romîneşti, aplicîndu-se până atunci tot taxa de 3°/₀.

In vederea eventualităţii obţinerii acelui consimţimînt, s'a convenit cu contracciul Ciocan ca, în cazul cînd dreptul de vamă s'ar urca la 5°/₀, arenda vămilor să fie şi ea urcată la 150,020 galbeni. Vom vedea însă că taxa de 5°/₀ n'a putut fi aplicată decît cu începere dela 1850.

V

De altfel, contracciul vămilor unite n'a plătit arenda, datorită Ţării Romîneşti, decît pe cele dintâi şase luni ale anului 1848. In Iunie, acel an, din cauza întîmplărilor revoluţiei, Ciocan se retrage în Moldova, încetează orice plată şi cere chiar despăgubiri guvernului ***nepravilnic*** al Munteniei, care se vede silit să orînduiască o ***direcţie*** spre căutarea otcupului.

Dacă Ciocan avusese pierderi din pricina evenimentelor, nici vistieria Valahiei nu era nepăgubită. Pe deoparte, ea nu-şi mai încasase cuvenita arendă, iar pe de altă parte chiar dela înfiinţarea ***direcţiei*** a tot încercat pierderi, fiindcă ***mărfurile destinate spre consumaţia Valahiei, silite din pricina evenimentelor din Ungaria a călători prin Galiţia la Cernovici, şi d'acolo prin Moldavia*** spre a veni în Ţara Romînească, plăteau vama la graniţele Moldovei în paguba vistieriei romîneşti.

Ar fi vrut, dar, sfatul Munteniei, după urcarea în scaunul acestei ţări a lui Barbu Ştirbei, ca ţara vecină să ia asupră-şi o parte din pagubele încercate atît din cauza consideraţiunei expuse mai sus, cît şi în temeiul aliniatului *e* al articolului 8 din convenţie, privitor la asigurarea, pe care Principatul, unde se face licitaţia vămilor unite, trebuia s'o ia şi pentru celalt Principat.

Este adevăr netăgăduit, zicea sfatul, [3]) ***că atît evenimentele de aici, dar mai cu seamă acele din Europa... au pricinuit... pagubă acestui venil, împedicînd cursul exportaţii şi importaţii obiectelor, nimicnicind venitul, ce s'ar fi putut aduna din vămuirea lor, şi desfiinţînd şi creditele, care este sufletul şi baza comerţului, încît scăderea ce figurează în bugetul anului 1849 mărturiseşte simţitoarea deosebire între suma adunată şi cea vîndută, la care pagubă.... după tot cuvîntul dreptăţii, urmează a intra în analoghie şi Moldova.***

1) Arhiva Statului, secţia istorică, doc. dela înalta Poartă la mijlocul veacului al XIX-lea, No. 1 din 1843.

2) Pentru lămuriri. I. C. Filitti, Les Principautés roumaines sous l'occupation russe, Buc. 1904, p. 159—161.

3) Raport la Domn, 1 Iulie 1849.

Dar această ţară nu voia să auză de o asemenea analoghie, nici să ia măsuri contra contracciului. Acesta, aşezat în Moldova, dăduse guvernului de acolo cuvenita asigurare şi urma regulat cu plata cîştiurilor, avînd grija de a nu stârni asupră-şi, din acea parte, nici o nemulţumire.

La adăpostul guvernului moldovenesc, Ciocan respingea cererile de despăgubiri ale vistieriei romîneşti, aşa că sfatul Valahiei este nevoit să admită [1]) că *pentru suma rămăşiţii de lei 890.359 parale 24, din anul 1848, ce nu a primit vistieria dela contracciul,... precum si banii ce se vor mai alege iarăş supt un asemenea titlu pe seama curgătorului an, vistieria să nu mai facă dela numitul nici o cerere, rămîind Statul în drept a reclama dela vistieria Moldovii împărtăşirea, ce după dreptate s'ar cuveni a lua din expusa pagubă,... iar D. contracciu Aga Ciocan să intre dela 1 Ghenarie 1850 iarăş în căutarea venitului vămilor*.

Acesta nu s'a mulţumit, însă, cu atît. Spre a consinţi să ia din nou asupră-şi otcupul vămilor, el ceru a-i se hotărî, prealabil, *anume felul despăgubirii, despre perderile cercate din pricina evenimentelor întîmplate* [2]).

Vistieria munteană, socotind că nu poate acorda această cerere, exprimă părerea *ca să se puie otcupul în de iznoavă vînzare, prin îndeplinirea legiuitelor formalităţi ale liţitaţii, şi după adjudecaţia lui, pentru orice pagubă s'ar alege să se despăgubească vistieriile ambelor Prinţipate din depusul zălog spre asigurare.*

Pentru aceasta era nevoe de o grabnică înţelegere cu guvernul Moldovei, pentru aplicarea articolului 37 din condiţiile vămilor, privitor la scoaterea acestora la licitaţie în socoteala contracciului, ce nu şi-a ţinut angajamentele.

Moldova, însă, care nu respectase nici *art. 8*, aliniatul *e* din convenţie de a lua asigurări şi pentru Valahia; care nu înţălegea să restitue acesteia partea de taxe vamale ce încasase, în timpul evenimentelor dela 1848, asupra mărfurilor destinate Ţării Romîneşti: Moldova, zic, nu vru să aplice nici pomenitul art. 37 din *condiţii*, sub cuvînt că nu avea a se plînge de Ciocan.

Dacă nu voia, dar, să zădărnicească unirea vamală, Ţara Romînească era nevoită să treacă sub „furcile caudine" ale acestui contracciu, de care guvernul Moldovei nu voia cu nici un chip să se desfacă.

Plecase la Iaşi, spre a negocia, şeful vistieriei muntene, Alexandru Ghica, de unde, la 17 Februarie 1850, raporta Domnului că guvernul de acolo, în rezistenţa ce opune, se bizue pe faptul că în condiţiile vînzării vămilor unite sunt stabilite clauze deosebite pentru fiecare Principat. Ştiind, însă, că în acele condiţii se prevedeau şi *reguli de obşte*, pe care Valahia se putea

1). Jurnal din 24 Dec. 1849.
2). Vistieria Valahiei c. Domn 11 Ian. 1850

întemeia în demersurile ei, înţălegem că Alexandru Ghica, în pomenitul raport, să se fi mirat de o aşa *frumoasă şi consecventă pretenţie* a guvernului Moldovei. *Acesta* (guvernul), scriea vistierul către Domnitor, *voeşte să abuzeze de religiosa-Vă conduită*.

In rezistenţa sa, Moldova era susţinută de Duhamel, comisarul imperial rus în Principate. Alexandru Ghica îl vizitase la Iaşi şi încercase în zadar să-l convingă de temeiul cererilor munteneşti. Rusia, îi răspunsese comisarul, este hotărît potrivnică oricărei despăgubiri cerute de Ţara Romînească. Aceasta era un fel de răzbunare tîrzie a autocratismului contra revoluţionarilor romîni dela 1848, deşi Alexandru Ghica explică foarte bine că pagubele, de care se plîngea Ciocan, nu rezultaseră numai din evenimentele petrecute în Valahia, dar şi din cele din Ungaria. Delegatul muntean a rămas cu mirarea, că guvernul Moldovei n'a înţeles că, unindu-se vămile Principatelor, s'a stabilit *o comunitate de interese atît în folos cît şi în pagubă*. A inzista mai mult era zădarnic; şeful vistieriei Moldovei, Gh. Suţu, informă fâţiş pe Alexandru Ghica, că în contra lui Ciocan, care respectase toate angajamentele luate faţă de acel Principat, nu putea exista nici o acţiune.

Nu rămînea dar Munteniei, decît sau să strice unirea vămilor, sau să se înţeleagă cu contracciul. Această ultimă soluţiune îi era impusă de împrejurări.

Ciocan cerea pe deoparte să i se plătească despăgubiri pentru pierderile cercate din evenimente, iar pe de altă parte să se lămurească art. 37 din condiţiile vămilor, în sensul că contracciul nu va avea nici o răspundere cînd, din pricini neprevăzute, ar înceta plăţile. In privinţa despăgubirii, ştim că sfatul administraţiei al Munteniei respingea o asemenea cerere, iar în privinţa celei de a doua pretenţiuni sfatul exprimă părerea [1]), că s'ar putea ţine samă contracciului doară numai de pagubele *in adevăr cercate, iar nu plăsmuite şi reprezentate într'o măsură neprimită*. Numai o asemenea interpretaţiune s'ar putea da art. 37 din condiţii.

*

Din toată această încurcătură s'a eşit, în sfîrşit, *continuîndu-se pur şi simplu vechiul contract*, după soluţiunea propusă de Grigore Vodă Ghica al Moldovei [2]).

Ciocan renunţa la despăgubiri, iar art. 37 din condiţii avea să se interpreteze după formula vagă, propusă de sfatul muntean.

Şi era timp să se ia o hotărîre, căci *dintr'o asemenea nehotărîtă stare* a venitului vămilor, se aducea *atît casei vistierii pagubă, cît şi comerţului şi comersanţilor încurcătură, cari nu ştiu către cine să se adreseze pentru deschiderea mărfurilor şi*

1) Jurnalul din 28 Ianuarie 1850.
2) Scrisoarea c. Barbu Ştirbei, 23 Februarie 1850.

cui să plătească legiuitul drept al vămii, după ce s'a desființat fosta vremelnicească direcție.

Cît privește pagubile cercate în trecut de vistieria Valahiei la care oblăduirea Moldovei nu primea *cu nici un chip să contribue pentru a treia parte*, rămînea dar să se facă socoteală, *pecît se va putea mai lămurită, a sumelor care, urmînd să se plătească* în Valahia *supt numire de vamă, s'au luat la granița Moldaviei*; Barbu Știrbei păstra speranța, că măcar aceste sume vor fi plătite vistieriei romînești.

A face însă o socoteală lămurită era foarte greu, fiindcă mărfurile destinate Valahiei, și cari fuseseră vămuite la granița Moldovei, nu intraseră toate în carvasaraoa din București, ci se împrăștiaseră. Cu lucrarea fu însărcinat mai întîi serdarul Lazăr Calinderu, *cel ce a dirijat vremelnicește venitul vămilor pe vremea ce s'a căutat pe seama Statului*, apoi o comisiune de doi membri, care se pregăti să pornească la Iași, spre a cerceta registrele vămilor moldovenești pe anii 1848 și 1849.

S'a aflat însă că acele registre erau în București, la chiar contracciul Ciocan care, cu toată somațiunea ce i se făcu de guvern, refuză de a le arăta.

S'a încercat atunci a se lua cu sila registrele dela contracciu, trimițîndu-se în noaptea de 3 Decembrie 1850 poliția la casa lui; rezultatul a fost că Ciocan s'a plîns comisarului turc Ahmed Vefyk Effendi de violența acestui procedeu, iar Valahia a trebuit să renunțe și la speranța de a putea face *lămurită socoteală* de banii ce i se datorau.

*

Prin firmanul din mijlocul lunei Saban, anul egirei 1266, adică din Iunie 1850 [1], Sultanul hărăzi Principatelor dreptul de a percepe ca taxă de import 5% *ad valorem*, în loc de 3% ca până atunci, iar la export o taxă de 12%. Firmanul, care izvorea din art. XVI al convenției turco-ruse dela Balta Liman, din 30 Aprilie 1846 [2], acordă în mod definitiv Principatelor o favoare, care fusese acordată, fără a se putea însă aplica, la 1843 Țării Romînești.

Noul contract cu Ciocan avea dar să ție samă de noile taxe. Nu s'a putut îndupleca, însă, ca acesta să adaoge mai mult decît 60.000 galbeni la vechia arendă și anume: 40.000 galbeni pentru taxa de import, calculată cu 5%, și 20.000 galbeni pentru taxa de export, calculată iarăși numai cu 5%, iar nu cu 12%, după cum glăsuia firmanul. Contracciul exprimase părerea, că a aplica taxa de 12% la export ar fi *a descuraja mulți a cumpăra obiecte din Țara Romînească* și deci, o pierdere pentru otcupul vămilor.

1) La Arhiva Stat. Secția ist. Documente dela înnalta Poartă la mijlocul veacului XIX, No. 2 din 1850.

2) *Documentele renașterii Romînilor*, de D. A. Sturdza, D. C. Sturdza și Gh. Petrescu, I, 345.

Și de astă dată, Moldova luă dela Ciocan asigurările prevăzute de art. 38 din condițiile vămilor, fără a se preocupa de vecina ei Valahie. Barbu Vodă Știrbei invită, la 24 Iulie 1850, vistieria să ia *măsuri despre asigurarea din partea contracciului pentru galbeni 60.000 pe an, pe aceleași temeiuri și cu aceiaș destoinică asigurare, cași aceia ce contractul a stipulat pentru suma primită de galbeni 110020, sau prin depozit în nalt, sau prin zălog*.

Și de astă dată neînțelegerile cu Ciocan n'au lipsit, până cînd să dea zălogul echivalent, conform art. 38 din condiții, cu cîștiul îndoit al unui trimestru.

Aplicarea simultanee în Principate a taxelor acordate prin firmanul împărătesc a început dela 1 Septembrie 1850.

VI

Astfel, dar, Regulamentul Organic, dupăce pregătise unirea administrativă a Țărilor Romîne, mai prevedea și oarecare dispozițiuni pentru înlesnirea negoțului dintre locuitorii dela hotarele Principatelor. Pe baza regulamentului, o primă convențiune, semnată la 5 Iulie 1835, a ușurat și mai mult acel comerț de fruntarie, iar o a doua convențiune, semnată la 30 Ianuarie 1846, dar pusă în definitivă aplicare abia la 1 Septembrie 1850, a făcut un pas hotărîtor înnainte întrunind, în ceiace privea perceperea taxelor, vămile ambelor Principate.

Cele petrecute cu contracciul Ciocan au dovedit cît de chibzuită fusese dorința exprimată de boerul Vilara, încă în adunarea de revizie a Regulamentului Organic al Țării Romînești, de a se căuta vămile în regie, dorință ce nu s'a realizat decît prin legea din 9 Iulie 1860.

I. C. Filitti.

București, Octobrie 1908.

DON RINALDO.

De trei sări prin Santa Nina
Zbirnie ca titirezul
Don Rinaldo Rinaldini,
Don Rinaldo, calabrezul.

Țuguiata-i pălărie
Stă pe ochi, ochi'n pămint;
Plete-i flutură pe mantă,
Manta-i flutură de vint.

De trei sări, în piazzetă,
Tot palatu-i o lumină...
Pling viole, rid clarnete,
Mandolinele suspină.—

„Lorelina, Lorelina,
Ți-ai rostit tu astăzi Crezul?"
Își șoptește crunt în barbă
Don Rinaldo, calabrezul.

Dar, tăcere!—La braț mirii
Trec porticele străvechi...
Don Rinaldo își ridică
Gulerul până 'n urechi.

Iar din nouri, blinda lună
Luminează luna blindă
Deopotrivă cu iubirea,
Și Păcatul stind la pindă...

Lorelina mi-l atinge
Cu dantela lungii rochii,

Și'mpietrită ea rămine,
Cind de dinsul dă cu ochii.

— De-acu lumii, Lorelina,
Rămas bun poți să-i șoptești...
Însă... Cine cirmuește
Hotăririle-omenești?...

În tăcerea uriașă
Lung s'aude huhurezul,
Cade jos, scăldat în singe
Don Rinaldo, calabrezul.

Păsărică de pe deal

Păsărică de pe deal,
Ce mai veste prin Ardeal?
Că 'ntrebat-am iști Carpați,
Munți haini și blestemați,
Ca să-mi spue ce-au văzut...
Iar Carpații au tăcut,
Numai frunte-au clătinat,
Văile de-au suspinat,
Apele de-au tulburat!

Viziune

Nici muzică, nici flori,
Nici popi pentru ateu;
Un simplu car mergind—
Pe dinsul eram eu.

Și 'n urmă, după car,
Pășea încet și greu
Un singur om jelind—
Ș'acela eram eu.

Gh. din Moldova

Printre gene

Într'o vară, acum cîţiva ani, primiî vestea că nişte rude ale mele dela ţară, aŭ ajuns la cuţite, certîndu-se pentru pămînt. După maică-mea, care a fost fată de ţăran clăcaş, aveam şi eŭ drept la o parte din pămîntul bătrînesc. Gîndindu-mă cum ar trebui să fac împăcăciunea mă cuprinse aşa, deodată, tristeţa întîmplărilor trecute, şi mă hotărîi să fac drumul până la Urecheni, să maî văd odată casa în care a murit mama.

Am ajuns într'o zi călduroasă de Iunie; satul, revărsat într'o vâlcică, părea pustiŭ în fierberea arşiţeî; cînii dormeaŭ în umbra gardurilor, porci cu juguri, plinî de noroî, rătăceaŭ prin şanţuri; icî-colo, dintr'o ogradă, un gospodar îşî înnălţa capul şi mă privea nepăsător. Nu mă maî cunoştea nimenî. Şi mie satul îmî părea cu totul altfel decît îl păstrasem în amintire; îmî părea trist şi fără viaţă.

La casa bătrînilor, mi-a eşit înnainte fratele cel maî mic al mameî, însurat nu de mult. M'a poftit în casă, nu ştia cum să-mî spue, îngîna încurcat: «Cucoane Dumitre...» şi mă privea ciudat. Nevastă-sa, Ileana, sta desculţă lîngă uşă, cu mîna la gură, şi mă cerceta cu doî ochî negri foarte frumoşî.

Cu greŭ aŭ pornit vorba; şi pe cînd mătuşă-mea pregătea în grabă zama de găină, moşu-meŭ Culaî, nu cu mulţi ani maî mare decît mine, îmî povestea, cu fruntea încreţită, privind într'o parte şi rostind cu greutate vorbele, ce s'a maî petrecut pe acolo..... Grăia domol, întrerupt. Căuta cuvintele, privea la mine pe furiş, avea o bănuială că nu-l înţeleg. Şi eŭ mă uitam la obrazul luî înroşit de soare şi vînt, pe care ochiî tulburî făceaŭ o pată alburie, îî ascultam rostul greŭ şi încîlcit, şi mă gîndeam cu strîngere de suflet că între acest frate al mameî şi mine nu maî este absolut nicî-o legătură: sîntem cu desăvîrşire străinî unul de altul! Şi el poate, întunecată, avea aceiaşî simţire: se oprea înghiţind, şi nu se putea stăpîni să nu-mî spue, ca la început, privindu-mă repede şi fugind cu ochiî într'o parte: cucoane Dumitre....

«Bătrîniî aŭ murit, zise el într'o vreme.... pe mămuca am pus'o în mormîntul leliţeî (leliţa era mama); şi pe urmă, acu

doî anî, Gheorghieş— îl ştiî— care era cu treî anî maî mare decît mine, s'a dus şi el.... Aduceam nişte scîndurî cu chirie, de peste baltă, şi lîngă sat, aproape de curte, se rupe capătul.... Acu el era voinic. Pune umărul, se opinteşte.... Pe urmă descarcă scîndurile.... Vine vatavu' dela curte şi începe să-l sudue. Atuncea s'aŭ brânţăluit eî oleacă. Şi vatavu' l'a pălit c'o scurtătură de vre-o treî orî peste pept şi peste pîntece.... Nu i-a fost atuncea nimica, da' după vre-o treî zile, pe cînd încărcam iar, la fabrică, odată îl apucă o răutate dela inimă, şi începe să verse sînge închegat pe gură.... Pe urmă s'a tras supt un gard, ş'a murit aşa... fără luminare.... S'a uitat la mine ş'a zis: Măî Culaî!... şi pe urmă a rămas cu ochiî îngheţaţî....»

Am întrebat c'un fior de durere:

«Eî, şi n'aţî făcut nimica? n'aţî cerut cercetare?

— Ce să facem?.... zice el încet, oftînd.—Ş'apoî după aceia am început eŭ a mă ciondăni cu bădiţa istalalt.... El e cu vre-o zece anî maî mare decît mine.... Şi el zice că eŭ am rămas în casa bătrînilor şi luî i se cuvine maî mult pămînt....»

Şi a urmat a-mî spune multe despre dezbaterea aceasta întunecată asupra pămîntuluî.

Pe urmă, tîrziŭ, l'am întrebat şi eŭ, apăsat de mâhnire:

«Vra să zică, mormîntul mameî nu se maî cunoaşte?..

— Ba da... da' se chiamă că-l prefăcut... Am luat ciolanele, le-am pus într'un sac şi le-am aşezat la căpătâiul bătrîneî... Am făcut noî toată slujba, cum se cuvine, cu părintele Gavril...»

Îmî spunea acestea cu grijă, ca să mă facă să pricep lucrurî tainice şi grele—dintr'o altă lume.

Am tăcut după aceia. El s'a dus la treburile luî, eŭ am rămas gîndindu mă.

Şi 'n zilele următoare, stăteam maî mult singur. Gospodariî se duceaŭ peste apă, la praşila popuşoiuluî, se întorceaŭ tîrziŭ, se culcaŭ cum se întorceaŭ, în bordeiul din ogradă, şi eŭ parcă locuiam acuma singur casele bătrîneştî. Iar într'o sară, cum stam pe prispă, trecutul se întoarse în mine cu o putere neobişnuită şi începuî să mă gîndesc fără întrerupere la aceia care nu maî avea mormînt...

Pe mama o ţin minte tînără şi frumoasă, naltă, rumână, cu ochiî blînzî, negri... În seara aceia lină simţeam cum se ridică şi mi se lămureşte în suflet înfăţişarea eî. Şi de cele maî depărtate zile îmî aduceam aminte, ş'o vedeam plîngînd, şi mă vedeam şi pe mine, mic numaî de doî anî, plîngînd cu pumniî în ochî, într'un colţ. Tata îşî răsucea mînios mustaţa căruntă şi ne fulgera pe rînd cu privirea, răcnind; mi s'aŭ înfipt în minte ochiî luî de-atuncea, furioşî, cu albuşul mărit.

Maî tîrziŭ, cînd vorbeam şi înţelegeam, auzeam pe mama grăind despre tata c'o vecină, şi zicînd c'o înmlădiere de respect în voce: «Acuşî vine dumnealuî...»—Rar, veneaŭ „bătrîniî" de la ţară, cînd nu era tata acasă, şi „bătrînica" întreba pe mama cu sfială, pe cînd bătrînul se uita în altă parte. «Da'

boeru' ce mai zice? Cînd vă duceți la biserică?...» Mă așezam între bătrînî și-î priveam curios; îmi plăcea mirosul de dumbravnic și de mintă din straele „bătrinicăi." Mă întrebau: «Da pe la noi cînd aï să viï mata?

— La vară... zicea moale mama, privindu-mă cu dragoste și punîndu-mi o mînă în creștet.

— Și cînd ai să te duci mata la școală?» mă întreba bătrînul.

Eŭ îngînam: «Cînd oiŭ fi băet mare...»

Mă făceam cu greŭ băet mare și vedeam în juru-mi multe lucruri, pe care încă nu le pricepeam. Tata, om gînditor, în straie negre, mă privea cu seriozitate și zicea mamei:

«Eŭ am un principiŭ... Vreaŭ să-l cresc ca pe un Spartan... De-aceia nici nu-l sărut, nici nu-l mîngîi...»

Maica mă săruta lin pe frunte și pe ochi, și ofta

«Iaca, asta nu-mi place... zicea tata; trebue să te daï tu în obiceiurile tale!... N'aï să mă înțelegi niciodată, frate dragă?..

— Eu îs o biată femee fără carte, îngîna mama; ce pot să știŭ eŭ?...»

Altădata tata vorbea în cerdac, c'un moșnegel chel, cu bărbuța albă. Stăteaŭ pe scaune și nu se uitaŭ unul la altul.

«Cucoane Leone, zice moșnegelul, ar trebui să te maï gîndești și la viitor... Este un copil la mijloc... Ea e femee simțitoare... Pe urmă aï îndatoriri cătră lume... Eŭ să fiŭ în locul dumnitale...

— Eŭ să-ți spun dumnitale, răspunde repede tata, eŭ am un principiu: să trăesc izolat, să nu am de-a face cu lumea... Mă duc la slujbă, mă întorc acasă... Pe urmă, eŭ la fleacuri propești și la altele nu țin... Eŭ sînt om liberal și democrat... Mie îmi place ce-a zis Voltaire despre popi...

— Da ce are a face, dragul meŭ, asta și cu traiul dumnitale? Aï făcut un pas—acuma ți-ï rușine de dînsa? Vraï s'o ții așa, să se simtă roabă cît a trăi?...

— Să-ți spun un lucru... nu-i vorba despre asta... zice zîmbind tata. Eŭ cunosc lumea; *ea* se simte fericită. Ce, crezi că nu preferă ea viața asta mizeriei dela dînsa de-acasă?

— Bine, dar la început, cînd aï adus-o, aï făgăduit...

— «Intr'un moment de fericire!...» rostește tata vesel, întinzîndu-și brațele în lături.

Viața mea ș'a mameï, în vremea aceia depărtată, era tristă. Stăteam singură în casă, după ce treburile se isprăveau și mîncarea era gata la bucătărie; mama se așeza la o fereastră și începea să lucreze la o horbotă, gîndindu-se. Eŭ mă așezam la picioarele eï, pe dușamele, murmuram singur întrebări și răspunsuri felurite, mă jucam cu ghemuri și mosoare „ca un motănaș", căci tata din principiu era împotriva jucăriilor. Tata era și'n potriva luxuluï, de-aceia pe mama mi-o amintesc într'o veșnică rochie mohorîtă. Stătea tăcută, albă, cu ochiï duși, și mînile umblaŭ repede în lumină. Niciodată n'am auzit'o cîntînd; oricine

trecea pe dinaintea ferestrei o privea fără s'o salute, fără să-ï zîmbească. Și ea într'un tîrziŭ mă ridica de jos, mă îmbrățișa și mă săruta cu patimă. Prindea apoï să lăcrămeze. Intrebam subțire: «Mamă, te-a bătut tata? De ce plîngi?

— Nu, drăguță, nu m'a bătut nimeni...»

Iar tata venea la amiază și seara, mînca, se așeza într'un jilț larg și citea o gazetă. Mama umbla prin casă după treabă, cînd avea a spune ceva se apropia, se oprea, n'am auzit-o niciodată spunînd *tu* tatei. El ridica ochiï ș'o întreba deodată:

«Ce este?

— Apoi ar trebui oleacă de gaz...

— Iar trebue?» și se scociora cu nemulțămire în buzunarul dela jiletcă.

Ș'acesta era obiceiŭ: în mîna mamei n'a fost niciodată un ban.

«Vezi și fă economie!» adăoga tata, și-ï întindea gologanii fără s'o privească.

Și zile după zile singuratice curgeaŭ așa, în căsuța din mahalaua Sărăriei. Numai odată mi-aduc aminte, la Paști, am eșit cu mama în Iași, apoi ne-am îndreptat spre Copoŭ, și eraŭ înflorite grădinile. Mama părea foarte străină în mijlocul mulțimii și se înfricoșa tare de trăsuri. La fiecare răspîntie mă apuca de subsuori și mă ridica în brațe. Oamenii se uitaŭ mirați la noi...

Eram pe-atuncea trecut de patru ani, și seara, pe gazetele căzute din mîna tatei, mă așezam pe pîntece și începeam a bolborosi cuvinte răzlețe, plimbîndu-mi degetul pe șirurile negre. Mama trecea pe lîngă mine încet, nu mă tulbura; tata însă, cîteodată, încrunta sprînceana și începea să răcnească la mine. Odată chiar m'a și bătut. Și eŭ plîngeam cu sughițuri, cu capul pe sînul mameï, auzeam cum bate repede și tare ceva lîngă urechea mea, și tata, furios, dădea din mînî. Spunea răpede, cu buzele îngrețoșate, cuvinte de dispreț pe care eŭ nu le înțelegeam bine...

«Vreŭ să vă fac oameni, să vă pun în rînd cu lumea! și nu-i chip să vă deprind! Tot v'aŭ rămas copite la picioare!..»

Dar într'o vreme am dus-o bine cîteva zile. Am pornit amîndoi pe-un drum de țară într'o căruță plină de fîn. Un flăcăŭ cu plete, cu pălăria cît roata carului, învîrtea pe deasupra capuluï o puhă de cînepă și îndemna doi căluți costelivi:

«Hi-vi!» Apoi s'a întors puțin într'o parte și a început a grăi cu noi.

«Tot așa o duci, leliță? a întrebat el și ne privea pe amîndoi cu bunătate.

— Dacă el e om aspru... răspunse mama. Și pe urmă i-i rușine de mine... Nu vra să iasă nicăeri cu noi... Dar măcar acasă de-ași avea liniște... Și-a făcut el o mulțime de naravuri, acuma a început să asprească pe băet... El la mine zice că ține... dar are niște surori... acelea-s cucoane... Aŭ venit odată și

s'aŭ uitat la mine... Cîteodată staŭ și mă gîndesc că proastă minte am avut...»

Flăcăul tăcu o vreme gînditor, apoi dădu din cap.

«Dă, vorbi el... Eu să-ți spun... de-acŭ gata, nu mai poți face nimica...»

Mama oftă și rămase cu ochii ațintiți în depărtări. Intr'acolo mă uitam și eŭ, și vedeam o ceață albastră, în forme fantastice. Și caii tropăiaŭ mărunt, printre lanuri de holde, aerul fierbinte avea un miros de flori și de semințuri. Și pe urmă am intrat în boltă de pădure. Apoi s'a deschis lumină și s'a văzut un sat împrăștiat într'o vâlcea. Mama parcă se deștepta din visuri:

«Ascultă, Gheorghieș, zise ea blajin, bătrînilor să nu le spui nimica...»

Flăcăul dădu din cap: «Nu te teme, leliță!» După aceia șfichiui caii.

„La noi", la țară, am petrecut cîteva zile. Pe prispă era întins un lăvicer. Acolo stăteaŭ bătrînica și mama și sfătuiaŭ; bătrînul, plecat pe scăunaș în colțul lui de șură, lucra la strug; eŭ mă tăvăleam pe pajiștea ogrăzii, apoi rămîneam întins cu brațele în cruce, sub părul cel mare, și raze de soare, strecurate printre ramuri, îmi ajungeau pe obraz ca niște vărguți de aur și mă gîdileau...

Imi aduc aminte cum s'a făcut o seară caldă, și luna se ridica deasupra livezilor, în răsărit; deodată s'a întins ca o taină peste sat, cînii aŭ tăcut, glasurile în vecini aŭ contenit. Ca o ceață rară de lumină s'a ridicat deodată și lucrurile în jur aveaŭ o înfățișare nouă. Bătrînii se culcaseră devreme, odată cu găinile; eŭ stăteam încă treaz, lîngă mama, pe prispă. La doi pași de noi înnegrea un gărduț de spini; dincolo de el, ca într'o grădină din basme, luceaŭ pline de rouă rujele uriașe, pe tulpini drepte și nalte. Grădinița aceia, sădită în alți ani de mîna mamei, ziua trecea nebăgată în seamă; acuma deodată i se desvăluiaŭ rujele, și, par'că și'n sufletul mamei se desvăluia ceva uitat, flori din grădina tinereții. Și venea o mireazmă de busuioc, mireazma florii pe care o poartă în sîn fetele mari. Și mama sta neclintită, răzimată de părete; privea înainte și luna lucea în ochii ei ca'n două fire de rouă; părea că ascultă ceva depărtat, un cîntec pe care eŭ nu-l auzeam. Și într'un tîrziŭ își plecă fruntea spre genunchi și începu a suspina.—Ș'acuma, cînd stam iar pe prispă după atîția ani, simțeam în suflet o sfîșiere amară, amară ca fierea....

A doua zi era sărbătoare și bătrîna ne-a îmbiat și pe noi să mergem la horă:

— «Haide, și-i vedea tinereța jucînd...

— Nu merg, zise hotărît mama. Toată lumea din sat se uită pieziș la mine...»

Bătrîna a avut o încrețitură în jos a feței, ca la o strîngere

de inimă, și-a întors într'o parte ochii, apoi i-a ridicat tulburați spre obrazul palid al mamei.

De petrecerea noastră la țară îmi mai aduc aminte că dormeam într'o căruță, în fîn mirositor; și că bătrînul îmi strujea jucării albe de lemn.

Apoi ne-am întors la oraș, lăsînd la spate neguri pe munți și pe codri, mergînd pe drumuri lungi, poposind în sate; și îmi amintesc ș'acuma de o bătae domoală a unui clopot dela cai, pe cînd urcam o costișă lungă-lungă. Căruțașul fluera pe gînduri o melodie tristă; din cînd în cînd se oprea și îndemna caii.

La casa tatei am început iar o viață de închisoare și de întuneric. Acuma eram mai mărișor și suferеam mai mult. *Vedeam* acuma mîniile tatei, și ocările lui, auzeam chiar pălituri innăbușite și plîngerile de durere ale mamei. Simțeam că eu și mama sîntem străini și trecători în casa aceia; că omul acela mustăcios, care se veselea și rîdea cu străinii pe drum și fața de noi se încrunta mormăind, ne era dușman. Fugeam de dînsul acuma. Cînd, în supărările lui mă atingea cu curaua, țipam ca mușcat de fiară.

Intr'un rînd, pe cînd treceaŭ zboruri de frunze galbene pe dinaintea casei, eŭ stăteam într'un ungher de cerdac, afară. Tata ședea la fereastră în casă și sorbea dintr'un felegean de cafea. L-am auzit cîntînd cu glas gros. Cuvintele mi-aŭ rămas, le-am mai auzit dela el, pe-atuncea însă nu le puteam înțelege. Ascultam, și glasu-i mi se părea un mormăit greu:

Fată de ghiraŭ
Și de mojic răŭ!
Astăzi te-oiŭ lua,
Mîne te-oiŭ lăsa,
Cu pruncul în brață,
Cu lacrimi pe față!

In iarna care a venit după aceia, dintr'odată tatăl meu s'a îmbolnăvit greŭ. Sta în pat, aiura, o tusă cumplită îl înneca din vreme în vreme. Un doctor gros, roș la față, cu mînile pătate de puncte galbene, venea de două ori pe zi. Două cucoane slabe, cu capele de catifea, îmbrăcate cu rochii negre, intrară în casă... Aceiea eraŭ surorile tatei, mătușile mele. Nici nu m'aŭ sărutat, nici nu m'aŭ mîngîiat, numai se uitaŭ la mine cum umblu, cu jucăriile de lemn dela bătrîn, prin colțuri... Cum intra mama, ele mă arătaŭ din ochi:

«Margaretă dragă, face copilul zgomot... du-l de-aici...»

Mama mă lua de mînă, mă ducea cu dînsa în altă odae; își ridica lîngă obraz un deget și-mi șoptea, plecîndu-se spre mine: «Fii cuminte, dragu mamei, că ne bate cucoana!»

Viața mamei, în timpul cît a fost tata bolnav, a fost ca o zbatere înfrigurată. Pe ger, pe sloată, pe zăpadă, prin noroi, ea eșea, de mai multe ori pe zi; se ducea la cumpărături în piață,

se ducea la farmacie, cite-odată, la vreme tirzie de noapte, dădea fuga și la doctor... Și niciodată n'am auzit un clinchet de zurgalăi, niciodată n'a dus-o, niciodată n'a adus-o o sanie, prin frig și prin vifor. Pe urmă, în casă muncea ca o roabă, în odăi și în bucătărie; la fiecare mișcare, la fiecare poruncă a celor două cucoane, era gata. Și toate le făcea ca'n bătăi de aripi. Seara, cind se strecura lingă mine în pat, gemea încet, o simțeam zdrobită de trudă. Abia avea puterea să-mi înceapă o poveste, pe urmă o dobora somnul. Dar peste noapte o deșteptaŭ glasuri ascuțite de spaimă:

«Margaretă, Margaretă!»

Și prin lumina scăzută a lămpii, trezit cu spaimă, zăream o fantazmă albă, o figură uscată, pămintie, o scufie uriașă de sub care curgeaŭ șuvițe de păr. Sta în mijlocul odăii și chema. Iar mama se îmbrăca repede, zmuncit, tremurind; și ființa din mijlocul casei parcă scheuna, încovoindu-se, cu minile pe pintece:

«Mai repede, dragă, mai repede!...»

Pe urmă lucrurile s'aŭ liniștit... Acuma se topeaŭ zăpezile și soare cald umplea odăile. Tata sta ridicat pe perină și citea gazeta. Era scofilcit tare și mustața căruntă părea și mai mare. Pe-atunci, într'o dimineață mama a prins a geme pe picioare. Îi ardea capul. S'a legat c'o grimea albă la frunte. Cu toată suferința, se tira după treabă prin bucătărie, prin odăi...

Una dintre mătușe, după ce s'a sculat, a intrat în odaia noastră, s'a uitat pieziș la mama și și a pocnit palmele una de alta:

«Vai, Margaretă, tare-ți șade răŭ așa! Ia-ți grimeaua de la cap!»

Mama și-a desfăcut legătoarea. Dar spre seară a căzut într'un colț de pat, gemind. Undeva se auzea un glas ascuțit, țipind: «Margaretă! Margaretă! Fă cafeaua neagră! Două cafele, Margaretă!»

Mama însă îngenunchiase, doborită de boală, ca boul dela plug care cade pe brazdă. A zăcut așa zile după zile; slăbea, se topea, și nimene nu sta la căpătăiul ei. Numai eŭ mă apropiam, îmi plecam capul pe perina ei. Și ea îmi șoptea ușor:

«Dragul mamei, du-te în bucătărie și adă-mi o ulcică de apă... Dar vezi să nu te vadă nimeni.»

Într'o zi, după multe săptămîni de zăcere, una dintre mătuși—nu știŭ care, căci amindouă sămănaŭ minunat—a intrat în odaia noastră, s'a așezat pe o margine de scaun și și-a încrucișat minile osoase pe pintece. N'a întrebat pe mama nimic; a privit-o un răstimp cu buzele strinse, apoi a început să vorbească, rar, cu opriri, cu oarecare stinjenire, însă cu ochii împietriți.

«Uite ce-i, dragă.... noi ne-am gindit mult la tine... ce-i de făcut... Înțelegi tu că așa, cu boala ta, e greŭ... Leon nu-i bogat... Pe urmă și el e slab și are nevoe de îngrijire... Ar trebui... noi zicem... și Leon tot așa crede, că-i bine să te întorci la țară.... De copil... cind a veni vremea școlii și celelalte.... are să aibă el grijă...»

Atunci s'a înfricoșat privirea mamei. Firavă cum era, slăbită de zăcere, s'a sculat și a cercat să se dea jos din pat. Pe urmă s'a oprit aproape în cădere și a strigat către mătușă-mea:

«Acuma m'alungă!... acuma mă alungați!... Acuma nu mai am putere.... Am fost roabă numai pentru muncă și plăcere....»

Avea ochii așa de arzători și fioroși, încit mătușa s'a sculat și a fugit, săltat, în altă odae. Eŭ plingeam, atuncea nu pricepeam ce este. Pe urmă am contenit, și prin ușile rămase deschise o voce ascuțită, speriată, zicea cu răutate: «A turbat țăranca, dragul meŭ!»

A venit flăcăul cu pălăria mare și cu căruța plină de fin. Cu el a venit și bătrinica. Aŭ ridicat încet pe mama de subsuori, aŭ așezat-o în fin, aŭ învălit-o c'o plapomă, m'aŭ așezat și pe mine alăturea, ș'am pornit la pas... Ei mergeaŭ pe jos, pe drum zbicit. Pe cimpii era o lumină orbitoare, și mama din cind în cind deschidea ochii, îi ațintea asupra mea și-mi zimbea cu dragoste....

De moartea mamei nu-mi aduc aminte cum s'a întîmplat; știŭ însă că în primăvara aceia aŭ îngropat-o bătrinii. Pomene creștinești, prapuri, un sicriŭ albastru pe o năsălie, ș'un popă bătrîn care cînta pe nas. Și bătrinica în catrința ei, cu tulpan și polcă mohorită, umbla în urma năsăliei și bocea cu glas subțire și chinuit pe Mărgărinta ei... Totuși din zilele acelea tulburi se pironesc asupră-mi doi ochi negri, calzi, plini de o dragoste nemărginită...

Tîrziŭ, după anii de școală, cind am simțit aprig în mine lipsa dragostei de mamă, mi-am adus aminte de toate, le-am legat, le-am înțeles, s'a născut în sufletu-mi către tatăl meu ceva aspru—ca un vînt de ghiață dela mine spre el.

Ș'acuma stam pe prispa casei bătrinilor, și se întorceaŭ în mine toate amintirile acestea dureroase. Simțeam cum se urcă în mine veninul vechiŭ al amărăciunii. Priveam prin lumina lunei, în grădinița veche, la rujele răsărite tainic, ca dintr'o negură. Stam așa, mă gindeam la maică-mea, la oasele ei rămase fără pat de hodină. Și ceva adevărat, chinuitor, o ghiară, îmi stringea inima... În jurul meŭ satul părea împietrit, așa tăcea. Și urechile dintr'odată parcă se deschiseră tăcerii acești, și foarte deslușit am simțit o strecurare de abur cald, ș'am auzit o oftare înceată. Apoi am închis pleoapele, și'n mine s'aŭ deschis și aŭ rămas privindu-mă țintă ochii negri ai maicei moarte.

Mihail Sadoveanu

Trec Vagabonzii

Trec vagabonzii,
Trec stăpînii grădinilor fără stăpîni,
Trec antipozii fericirii patriarhalilor bătrîni,
Trec anonimii omenirii,
Trec corifeii poeziei şi preistoricii gîndirii,
Trec regii primului dezastru şi 'nvinşii primului regret,
Trec vagabonzii —
Parodia nedumeririi lui *Hamlet*

Voi nu i-aţi cunoscut nici unul,
Dar ei pe voi v'au cunoscut,
Ei,—cei goniţi de cînii voştri,
V'au cunoscut
Cînd v'au cerut
Ce nu le-aţi dat,
Voi—sclavii primei ruşini şi-ai primului păcat...

Trec vagabonzii—însetaţii de cer,
De mări
Şi de păduri...

Voi ce'i priviţi cum trec pe-alături de voi
Nepăsători
Şi orbi
Ca nişte regi *Oedipi*;
Fiţi mîndri,
Că'n negrul vostru stol de corbi,
S'au coborît de unde nu ştiţi, şi-aceşti cîţiva răsleţi vulturi...

Fiţi mîndri şi le'ntindeţi mîna,
Şi dacă v'o resping,
Sdrobiţi,
Îngenunchiaţi ca'n faţa unor a tot puternici ertători,
Căci vagabonzii sînt enigma eternului *„deatîteaori"*
Şi ei deatîteaori vă iartă,
De cîteori îi necinstiţi!...

Ion Minulescu

Stăruinţi....

Celor mari....

— Pentruce a căpătat A. slujbă?
— A avut stăruinţi.
— Dece a căzut la concurs fata lui B?
— N'a avut pe nimeni.
— Ştii că a fost condamnat C?
— Ştiu.... n'are săracul nici o protecţie.
— Ai auzit că D. a fost graţiat?
— Sigur.... dacă are *spete*.
— Bună antrepriză a căpătat E!
— Doar e omul lui Cuconu Vasile.

Aşa e. Fără aceasta eşti mort.... şi chiar mort fiind, încă ai nevoe de protecţie, căci altfel rişti să aştepţi întins pe masă, peste cele trei zile regulamentare. Iată pentruce fiecare caută să aibă un sfînt cît de mic, aici pe pămînt, dacă nu poate avea un Dumnezeu. Şi pentrucă goana după cei mari este aşa de aprigă, de aceia şi cei puternici fac tot chipul, dacă nu să scape cu totul de urmările acestor raporturi interesate, cel puţin să salveze măcar aparenţile. De aici o sumă de trucuri.

Ei bine, eu vă voiu denunţa astăzi, Domnii mei. Mă adresez vouă, celor mari..... şi voiu face aceasta denunţare..... *coram populo*..... pentruca lumea să ştie ce însamnă cele mai multe din stăruinţele Domniilor voastre. Las' că şi D-ta, cetăţene, ai un mare defect, cînd pretinzi ca toate afacerile pe care le ai, chiar şi cele mai mărunte, să fie rezolvite numai de.... miniştri. Nu e vorbă, lucrul e mai sigur astfel, dar această cale are şi oare-care neajunsuri. Mai întâiu acela, care esă din însăşi natura acestui personaj aşa de considerabil şi care te împiedică de a pătrunde cînd vrei la dînsul, şi apoi miniştrilor, ocupaţi cum sînt veşnic cu binele ţării, nu le mai rămîne timp disponibil să se mai ocupe şi de binele D-tale....

Dar să revenim.... la cei mari.

Mai întâiu, în temă generală, cele mai multe din cererile, pe care D-ta le încredinţezi oamenilor puternici, pentru mini-

ştri, sînt duse de ei direct la.... *registratură!* Dela funcționarul bătrîn, cu ochelari, care pune şi el o rezoluție, în felul lui, şi până la Excelența Sa, ministrul respectiv.... este o distanță hierarhică cam mare.... ştiu... dar lucrul aşa se întîmplă. Lăsăm de o parte, bine înțeles, cazul excepțional, cum s'a intîmplat amicului meu Z, cînd cererea D-tale este încredințată aprodului dela uşă, sau portarului dela minister. Şi aceasta se întîmplă, dar după cum am spus e ceva mai rar. Şi dacă e vorba să judecăm drept, apoi chiar această soartă, oricît de ingrată vi s'ar părea D-stră, celor interesați, tot e mai bună decît aceia de a zăbovi în buzunarul oamenilor mari, atîta vreme, până cînd nenorocita petiție îşi pierde individualitatea ei până într'atîta, încît de cele mai multe ori, se şi.... multiplică. Cînd a ajuns aici, soarta ei e hotărîtă. Într'o bună dimineață, e scoasă afară din întunericul unde a stat până acuma, un moment se bucură chiar de favoarea de a fi privită mai de aproape de ochiul omului puternic, apoi fără nici un motiv plausibil, svîrlită cu dispreț în coşul cu hîrtii netrebnice, după ce a fost despoiată, bine înțeles, de.... valoarea ei oficială. Şi, cînd D-ta, în oarele de reculegere, te gîndeşti că ministrul trebue să fi simțit o mare impresie, cînd ți-a cetit proza, scrisă cît s'a putut mai caligrafic, sau că a fost mişcat de argumentele puternice, pe care le-ai pus, după o matură chibzuință.... amar te înşeli! Ea a fost cetită, în cazul cel mai bun, de vr'un funcționar inferior, fără să se fi emoționat cituşi de puțin, şi rezolvită, de cele mai multe ori, de vr'un şef de biurou, sau de inferiorul acestuia, adeseori de sub-şeful de serviciu, sau de superiorul lui imediat; cîteodată de secretarul general, şi numai în cazuri fericite, care şi aici vai!.. sînt rare, ministrul a avut ocazia de a binevoi să primească el direct „asigurarea deosebitei tale considerații" sau „profundul tău respect", punînd două vorbe însoțite de iscălitura sa, pe nenorocita ta doleanță!

Nu e rar cazul, cînd protectorul nici nu ştie conținutul cererii tale, nici năcazul care te-a silit, ca să-ți exercitezi acest drept constituțional. Dacă 'l vei vedea că se cam încurcă, cînd îți istoriseşte convorbirea sa cu ministrul, despre tine.... nu-l crede. Cererea ta e încă în buzunarul lui, aşa cum i-ai dat-o, plus urmele vechimii, căci o petiție în buzunar îmbătrîneşte repede, sau, dacă cumva ai avut mai mult noroc, ea e la registratură, dar virgină încă, aşteptîndu-şi cu nerăbdare numărul respectiv. De altmintrelea n'ai decît să-l observi bine, şi te vei convinge.

— Ce e cu cererea mea, Domnule Deputat?

— Care cerere?

Intrebarea e justificată, fiindcă omul a uitat complect de ea.

— Cererea pe care v'am dat-o.... ştiți.... sînt acum trei săptămîni....

— A.... da!.... îmi amintesc.... aceia pe care am dat-o ministrului....

— Ați dat-o Domnului Ministru?

— Am dat-o de-atunci....

— Şi ce-a spus D. Ministru?

— A spus că.... ă.... deocamdată nu poate să eie nici o măsură, că.... trebue să mai aştepți.... dar oricum.... ă.... i-a făcut o bună impresie.... da, da, foarte bună impresie....

— Aşa?

— Da, încă tocmai atunci....

— Apoi bine, văd că a numit pe altul....

— Cum se poate?

— Da.... a şi intrat pe ziua de 15.

— Ei las' că m'oiu întîlni eu cu Dumnealui. Vra să zică, aşa-mi face? Am să-i trag un perdaf, să mă ție minte.....

Perdaful se înțelege, îl va trage ministrului. Nu riscă nimic spunînd aceasta, din potrivă.... cîştigă în considerație. Şi-apoi solicitatorul nu e în sfatul țării, să-i vadă cum se închină de adînc, cînd trece pe dinnaintea băncii ministeriale, chiar atunci cînd, din obişnuință... nu observă că nu e nimeni în ea.

Dacă cumva, ducîndu-te la vr'o autoritate, unde te-a recomandat protectorul D-tale, şeful te primeşte în mod excepțional de politicos.... nu te bucura, nenorocitule.... asta însamnă că cererea ți s'a respins cu siguranță, iar primirea aceasta dulce, e pusă la cale, tocmai pentru ca să te deruteze. Eşti sceptic? Nu vrai să crezi? Ei bine, ascultă dialogul, care a avut loc mai înnainte, între protectorul D-tale şi şeful serviciului:

— Te rog, vezi ce se poate face cu cererea asta.

— Nu se poate face nimic.

— Nici dacă aşi vorbi cu secretarul general?

— Imposibil.

— Ce-i de făcut? M'a rugat un cunoscut.... a spus că va veni el singur să eie rezultatul.

— Se deranjează de prisos.... nu se poate.

— Imi vine tare greu... cel puțin primeşte-l bine, ca să se aleagă măcar cu atîta....

— Asta, da.... se poate.

Peste cîteva zile, cel interesat se duce să primească răspunsul.

— Ce pofțiți, vă rog? îl întreabă şeful serviciului, cu acea semi-politeță oficială.

— V'a vorbit D. Deputat X. de mine...

— A!.... D-voastră sînteți?.... Vă rog luați loc.... Aprod, dă un scaun Domnului.... nu acela.... aşa.... Vă rog şedeți....

—Vă mulțumesc.... vă foarte mulțumesc—zici tu—neştiind ce berechet a dat peste tine, de-ți face atîta cinste.

— Ați venit după răspuns?

— Da. Vra să zică v'a vorbit D. X?

— Cum nu, mi-a vorbit şi încă în nişte termeni foarte elogioşi de D-voastră....

— E!... Domnul X. e un om.... care.... e, hei!....

— Aşa e.... s'a interesat foarte mult de afacerea D-stră.

— Atunci pot spera?

— Desigur.... eu voiu face tot chipul.... decît, vedeți D-stră....

se poate intîmpla...., ca D. Ministru să aibă pe un altul. In cazul acesta, înţelegeţi D-stră.... dar numai în cazul acesta.... altfel fiţi sigur....

— Vra să zică, dacă D. Ministru nu va avea pe nimeni ?

— O! atunci fiţi mai mult decît sigur.

— N'am cuvinte să vă mulţumesc.

— A!.... mă rog.... n'aveţi pentruce.

Omul pleacă încîntat, dupăce dela uşă, îi mai face încă o temenea. Pe drum, istoriseşte tuturora, ce trecere mare are protectorul lui la minister, şi ce amabil e şeful serviciului. Locul, bine înţeles, nu-l capătă.... se vede că D. Ministru a avut el pe cineva....

Cîteodată stăruinţele sînt făcute numai de formă, pentru satisfacerea unui mic scrupul de conştiinţă.

— Ce e cu postul de controlor? întreabă deputatul pe funcţionarul superior.

— Ce să fie? Nu e nimic. De ce mă întrebi?

— M'a rugat cineva să mă interesez.... ar vrea să-l capete....

— Dacă va deveni liber, sînt cine să-l ocupe....

— Vra să zică, nu se poate?

— Nu cred. Dar D-ta mai vorbeşte şi cu secretarul general.

— Ce să mai vorbesc... dacă zici că nu se poate? Să ne vedem cu bine.

— La revedere.

Acesta e cazul cel mai inofensiv. Se poate întîmpla însă, ceva mai trist pentru protejat.

— Mă rog... ce-i cu postul de controlor?

— Pentruce te interesezi?

— Mă tot plictiseşte unul.

— Cine?

— Un dobitoc...

— Ce fel de dobitoc este?

— Un specimen foarte puţin interesant.

— Şi cum îi zice?

— Ilie Popescu.

— Să fie sănătos.

— Mi-i indiferent asta... Dacă însă vine pe aici, spune-i că m'am interesat de el...

— Bine, numai să nu-i uit numele.

— In tot cazul îţi las cererea.

— Dă-o la registratură.

In vremea asta, d-l Ilie Popescu doarme liniştit, căci afacerea lui e încredinţată în mîini bune. Cum să nu doarmă liniştit, cînd Cuconu Vasile i-a făgăduit, că va face tot chipul ca să fie numit. De aceia are dreptul chiar să viseze, că D-nul Ministru i-a pus o rezoluţie favorabilă, în virtutea căreia mâne va fi în „exerciţiul funcţiunii".

Se întîmplă însă că protectorul, nu numai că nu stărueşte pentru înnaintarea ta, sau pentru împlinirea dorinţii, cu care l'ai

însărcinat, ci rugămintea D-tale îi serveşte de ocazie, pentru a-ţi face o adevarată... reclamă.

— Am o cerere pentru D-ta, Domnule Secretar general.

— S'o vedem.

— Cunoşti pe Turculeţ?

— Care a mai fost în serviciul nostru?

— Tocmai... vra să intre iar.

— Ia lasă-mă, Domnule... un nebun...

— De asta cam ai dreptate... aşa-i... şi nu numai el, dar toţi din familia lui, sînt buni de legat...

— Vra să zică îl ştii şi D-ta?

— Cum să nu-l ştiu? Dac'ar fi numai nebun... da-i şi tâlhar...

— Aşa?

— E!... mare hoţ i-aista!

— Apoi atunci?

— Ei, ce-i atunci?

— Dece mai stărui, să fie numit?

— Eu?... nu stărui de loc... din potrivă... dă-l dracului.

— Vra să zică sîntem înţeleşi?

— Perfect.

— Aceia-i petiţia lui?

— Da.

— Dă-o încoace.

Şi secretarul general pune pe ea un energic „la dosar". Iar D-l Turculeţ, la cafenea, istoriseşte tuturor, cum în curînd va fi numit din nou în slujbă, căci Cuconu Vasilică, s'a dus în Bucureşti, anume ca să vorbească la minister. Cînd se întîlnesc amindoi, urmează această convorbire:

— Ştii, Domnule Turculeţ, că cu greu ai să fii numit.

— Dece? întreabă îngrijit Dl. Turculeţ.

— Nu vreau cei de la minister să te pue.

— Pentruce nu vreau?

— Ştiu şi eu?

— Apoi D-voastră n'aţi spus nimica?

— Cum să nu spun?... am zis că te cunosc... că eşti un funcţionar destoinic... un om conştiincios...

— Chiar v'o spus că nu mă pune?

— Asta nu... înţelegi D-ta... nu îndrăznesc chiar aşa... dar am înţeles eu.

— Poate că m'or numi, dacă nu v'a spus...

— Se poate... eu am făcut tot ce-am putut.

Sau se poate întîmpla acelaş lucru, cu o mică variantă în rău pentru postulant.

— Ce zici de cererea asta?

— S'o vedem. Vra postul de controlor?

— Da... care e vacant.

— Bun, îl numesc... în hatîrul tău.

— Să nu cumva să faci una ca asta. Tocmai de aceia am venit..

— Ca să nu-l numesc ?
— Desigur... Pentru nimic în lume... E un măgar... o canalie... o lichea...
— Bună recomandaţie...
— Imi pare bine că m'a rugat pe mine...
— Bine că mi-ai spus.
— Vra să zică sunt sigur că nu-l numeşti ?
— Fii liniştit, din partea asta.
— Dacă vine însă pe-aicea, spune-i că te-am rugat, dar nu s'a putut.
— Bine.
— La revedere, dragă Costică.
— La revedere, dragă amice.
Cîteodată, postulantul, vr'un om păţit, îşi ea măsurile lui de siguranţă.
— Vă rog să stăruiţi la D. Secretar General pentru mine.
— Bine, am să caut să-l întîlnesc....
— V'aşi ruga să mergem împreună, zice el, condus de oarecare vagă dar fericită intuiţie.
— Nu-i nevoie....
— Vă rog.... vin cu trăsura....
Fix, la ora hotărîtă el soseşte cu birja. La minister, protectorul intră la Secretar, protejatul aşteaptă la uşă.
— Buna ziua, Dragă Costică.
— Salutare, amice. Ce te aduce pe-aici ?
— Am venit să te văd.
— Ce se mai aude prin judeţ?
— Toate merg bine.
— Cum îi recolta ?
— Până acuma s'arată bună. Pe la voi a plouat ?
— A plouat mai zilele trecute.
— Ei, ceva nou.... ce se mai aude ?
— Mai nimic. Poate ai să-mi spui ceva deosebit ?
— Nu. Am trecut pe aici şi am venit să te văd.
— Iţi mulţumesc de atenţie.
— La revedere, Dragă Costică.
— Salutare, Dragă Ghiţă.
In vremea asta postulantul la uşă, aşteaptă bătîndu-i inima. Iată-l însfîrşit pe protector:
— Imposibil !
— Cum se poate? Nu-i nici un chip ?
— Nici unul.
— Ti ! da rău îmi pare.
— Regret, dar n'am ce-ţi face.
Dar mai ales, fii atent, cetăţene, la scrisorile de recomandaţie, căci acolo nici nu ştii cum îţi întinde cursa protectorul D-tale.
— Buna ziua, Cucoane Vasile, am venit să te rog de ceva, foarte important pentru mine.
— Spune, să vedem.

— Fata mea se prezintă la un concurs de bursă, şi am auzit că eşti prieten bun cu preşedintele comisiunii. Te rog, dă-mi o scrisoare de recomandaţie, ca să aibă şi fata mea o vorbă bună în comisiune.
— Bine... îi scriu cu plăcere.
— Să-i scrieţi... vă rog...—şi omul trage cu degetul rîndurile prin aer—că ţineţi numai decît ca copila Savasta Ionescu să iasă la concurs, şi că îl rugaţi pe dînsul să vorbească şi cu ceilalţi membri din comisiune. Frica mea e mai ales la lucrările scrise—ştiţi că 'ndoae colţul—dacă se poate... să facă Dl. Preşedinte... aşa vr'un chip.... ştii mata... ca să ştie Dumnealui, mai dinnainte, care e teza fetei...
— Cum nu, dragă, îţi fac.
Cuconul Vasile iea condeiul şi scrie, cetind tare:
„Iubite Prietene, la concursul pe care-l prezidezi, se prezintă şi Domnişoara Savasta...
— Puneţi că sunt omul cel mai credincios al D-voastră.
„şi D-şoara Savasta Ionescu, fiica Domnului Ilie Ionescu, cel mai devotat prieten al meu...
— Puneţi că ţineţi numai decît să iasă...
„Ţin numai decît ca această copilă să reuşască, şi pentru asta...
— Să vorbească şi cu ceilalţi...
„Te rog să fii bun, ca întotdeauna şi să vorbeşti şi cu ceilalţi membri din comisiune, cu care desigur eşti prieten, ca să capete note bune.
— Spuneţi de lucrările scrise.
— Aşa, că bine zici...
„Mai ales mi-i frică la lucrările scrise, unde se îndoae colţul. Pentru asta, fă, te rog, vr'un chip ca să cunoşti, care e teza fetei.
— Alteeva ce să-i mai scriu ?
— Apoi cred că ajunge, zice omul nostru, frecîndu-şi mînile.
Cuconu Vasile îi ceteşte pe urmă scrisoarea în întregime, după care-l întreabă :
— Eşti mulţămit?
— Vă mulţămesc foarte mult... şi eu la rîndul meu.... aţi pus că ţineţi numai decît ?
— Am spus, n'ai auzit ?
— Mai puneţi odată şi la sfîrşit.
Cuconul Vasile, de cuvînt, mai pune încă odată într'un postscriptum : „Nu uita, ţin numai decît să reuşască", şi pentru a-i face mai multă plăcere, trage şi-o linie groasă sub „*numai decît*".
Omul iea scrisoarea foarte vesel, pentru ca s'o ducă singur preşedintelui. De-acuma e sigur... par'că o şi vede pe fată trecută în lista celor reuşite. Poate că n'ar fi tocmai aşa de voios, dac'ar şti că îndată ce a părăsit casa protectorului său, acesta a făcut o altă scrisoare, tot asupra acestui subiect.

Iubite Prietene,

A venit azi la mine, unul Ionescu, un inoportun, care m'a plictisit, făcîndu-mi să-ți scriu o sumă de prostii, pe care ți le va aduce chiar el, într'un plic. Consideră acea scrisoare ca nevenită, și dacă odrasla lui nu va ști, nu mă supăr: trintește-o, mi-i absolut egal.—

De data asta, scrisoarea o trimete Cuconu Vasilică prin poștă, ca să ajungă mai înnainte de cea dintăiu. In ziua concursului însă, tatăl Savastii Ionescu stă ascuns în vr'o hudiță dosnică, pîndind, cînd va trece președintele. Cum îl vede, îi esă înnainte ca un asasin, și-i întinde scrisoarea, păzită cu atita grijă.

— Ce-i asta?

— O scrisoare dela cuconu Vasile—zice el fudul.

— A, ha!... bine.

— Ce să-i spun Dumisale?

— Să-i spui ca'm zis... *bine*.

Dacă președintele a zis „bine", s'ar putea ca fata să iasă *rău*? Nu... nu se poate. Iată pentruce omul nostru pleacă și de aici foarte vesel, și cînd ajunge în mijlocul celorlalți părinți, care stau unii mai îngrijiți decît alții, el vorbește tare și ride zgomotos, spunînd că fata lui e bine preparată, gîndindu-se însă mehenghiul, nu la ceia ce știe fata, ci la *scrisorica*, pe care n'o cunoaște decît el, Cuconul Vasilică și Dl. Președinte.

De aceia el nu înțelege nimic, cînd la publicarea rezultatului, fata lui esă cu media *trei*. Cum se poate una ca asta, cînd a adus o scrisoare așa de bună D-lui Președinte?

Ei, amicul meu, secretul poștei e inviolabil, și chiar dacă s'ar viola, „cabinetul negru" nu s'ar crea pentru tine. Dar dacă ai fi băgat mai mult de seamă, ai fi văzut că Dl. Președinte a zîmbit foarte semnificativ, cînd i-ai dat scrisoarea, pe care tu ai purtat'o ca pe-un tezaur. Poate ai fi înțeles atunci ceva... dar nu, tu erai prea fericit ca să fi putut observa toate acestea...

Uneori solicitatorul, care stă prin cine știe ce orășel din fundul țării, necunoscător de legi și de drepturile sale, trimite o cerere protectorului său, spunîndu-i că dacă i se va aproba, îi va rămînea recunoscător pentru totdeauna.

Acesta ia cererea și se duce cu dînsa, la ministerul respectiv.

— Nu era nevoie să veniți D-voastră, pentru atîta. Putea s'o trimeată el de-adreptul, căci e o chestiune foarte simplă și are toată dreptatea... zice șeful de biurou.

— Așa?

— Da.

— Vra să zică, i se face?

— Cum nu? Sigur.

Atunci protectorul îi scrie protejatului său:

„Ai făcut foarte bine că mi-ai trimes cererea mie, căci altmintrelea era greu. Secretarul general n'a vroit cu nici un chip să-ți aprobe, spunîndu-mi într'una că-i în contra legii. M'am dus apoi la ministru acasă, și nu l-am lăsat pînă ce nu mi-a făcut. In sfîrșit pot să-ți comunic că ți s'a aprobat cererea, dar trebue să știi că mult năcaz am avut pînă am văzut-o aici".

Așa stau lucrurile, cetățene. Dacă din zece ale femeei crezi numai una, dintr'o sută ale oamenilor mari, să nu crezi decît... două.

*

Și după ce prietenul meu ne introduse în toate intimitățile apostolatului său național, exclămă cu un gest larg și emfatic:

Dixi et salvavi animam meam!

D. D. Pătrășcanu.

Spre un stil rominesc.

Sintem în secolul cînd arta, prinsă un timp între hotarele unor anumită ţări, unde i s'a determinat un caracter, un stil, începe să rupă legăturele care nu-i îngăduiau să se mişte decît într'o anumita direcţiune, încercînd să se îndrumeze pe căi mai libere, nestăpinite de tradiţie, şi care îi îngădue să se dezvolte cum îi convine mai bine, sau aşa cum cer legile naturale ale frumosului. Cînd priveşti noile forme de artă, îţi vine să crezi că ceia ce odată se 'nţelegea prin *stil*, nu-şi mai are astăzi rostul decît atît, cît aceasta corespunde unei idei de simplu *gust*, un gust care, liber de orişice tradiţie, variază dela om la om.

Poate că nici timpurile numai sînt aceleaşi. Epocele de formaţiune ale stilurilor istorice corespund marelor evenimente şi revoluţiuni din istorie, care au determinat în mare parte întocmirea acestor stiluri. Secolul al XI-lea, cînd începe a se forma pe pămîntul Franciei stilul aşa numit *roman*, însamnă potolirea invaziunelor barbare în Europa, permiţîndu-se astfel dezvoltarea paşnică a artei celei nouă, arta romană. Pe de altă parte, pe pămîntul aceleiaşi ţări, apare acea castă religioasă, acel ordin călugăresc numit ordinul Clunisienilor, care, într'o vreme cînd Francii erau destul de ocupaţi cu războaiele şi nu se puteau ocupa şi de artă, iau asupră-le formarea unei arte, reprezentată prin operele de arhitectură din epoca romană. Chiar mai 'nainte, atunci cînd s'a format stilul *roman primar*, cunoscutul eveniment din istoria Bizanţiului, erezia iconoclastă, împrăştie pe artiştii Bizanţiului, care parte au emigrat şi în ţările occidentale, ducînd cu ei arta Orientului, pe care mai apoi trebuia să se altoiască arta cea nouă a Occidentului. Însuşi Carol cel Mare a profitat de această împrăştiere a artiştilor orientali, pentru a-i chema în ţara Francilor, unde era de pregătit o renaştere. De atunci datează acele temple, ale căror plan şi formă sînt bizantine, avînd o decoraţie romană sau, dimpotrivă, un plan roman cu o decoraţie bizantină. Şi această decoraţie, artiştii romani, din perioda renaşterii încercate de Carol cel Mare, o mai împrumută şi din obiectele importate din Orient. Atunci s'a văzut ca un galon de matasă, o bucată de stofă bizantină, să servească pentru a sculpta o friză sau un capitel roman. Odată cu sfîrşitul

secolului XII-lea, dispare însă şi dominaţiunea călugărilor clunisieni, acei pe care i-am văzut că aveau în mînile lor destinele artei romane. Puterea călugărilor trece laicilor, care pentru a rupe cu tradiţiunea păstrată de aceştia, se hotărăsc să dea la oparte procedeurile de construcţiune si mai ales de decoraţiune bizantină. Atunci, ca un triumf al puterii civile asupra călugărilor, ca o manifestare explicată şi prin împrejurarea că laicii erau şi mai liberi în a căuta forme şi procedeuri noi, se ridică faimoasele catedrale gotice, aceste produse mărețe ale noului stil ogival, care numai are nici o legătură cu stilul roman care apune, poate cîteva reminiscenţe — şi care produse iau fiinţă în timpul scurs dela sfîrşitul secolului al XII-lea (1140, biserica Saint-Denis) şi pînă la sfîrşitul primei jumătăţi a secolului al XVI-lea. Dar iată-ne în pragul Renaşterii.

Spuneam mai sus, cum stilul roman primar îşi datoreşte, în parte formarea sa artiştilor fugari din Bizanţ, împrăştiaţi de furia împăraţilor iconoclaşti. Cu căderea Constantinopului sub Turci, artiştii, cari nu numai că fugeau de năvălitorii Turci, dar care nici numai aveau ce căuta în Bizanţiul de sub stăpînire păgînă, se răspîndesc pretutindeni, ducînd cu ei acel tezaur de artă, literatură şi ştiinţă, pe care artiştii greci l'au avut veşnic cu ei în ţările unde i-a purtat vîntul bejeniilor, caşi cum aveau cu dînşii o moştenire preţioasă, ce nu trebuia să se piardă. Prima oară, cînd, cu cucerirea romană, au rătăcit pe pămîntul puternicului imperiu roman ajuns imperiul bizantin, unde puteau chiar să-şi dezvolte în voe literatura şi arta lor. A douaoară însă numai rămîn pe lîngă cuceritori, ci vin de redeşteaptă din amorţire arta occidentală a secolului al XVI-lea. Şi tot aşa după cum stilul roman a lăsat deoparte stilul *grecoroman* [1]) şi cum la rîndul său stilul roman e lăsat deoparte de stilul gotic, noua artă a Renaşterii a uitat de stilul gotic, îndreptîndu-şi gustul numai spre arta antică. Aşa încît că, ceia ce părăsise arta romană, cea d'intăi artă apărută în oc-

---

1) Pentru a nu produce confuziune în spiritul cetitorului precizăm aci senzul, — cunoscut arhitecţilor — cuvintelor *roman* şi *greco-roman*. Stilul *roman* e un stil *original*, aparţinînd Francezilor şi întemeiat de vechii Franci în sec. XI-lea. Pornind dela vechea basilică antică, arta *romană* se degajează încetul până şi de forma antică, prin introducerea de elemente noi de construcţie, la început boltă în *berceau*, apoi boltă *d'arrête*, contraforţi care să primească rezistenţa acestor bolte, care să se noteze, erau *de piatră*, pecînd la basilica greco-romană plafonul era în poiantă (*charpente*). Ornamentaţia artei romane e cu totul nouă, cel puţin faţă de vechia artă *greco-romană*, care nu făcea decît să reproducă decoraţiunea greacă. Stilul *greco-roman* e stilul marei împărăţii romane, care, în artă, nu e făcut decît să împrumute elementele artei greceşti, fără să adauge nimic nou. Partea caracteristică a arhitecturii greco-romane sau *latine*, cum i se mai zice, e în tecnica construcţiei, (cărămidă, alicării, adică pietre şi cărămizi legate prin *mortal* ceiace dă sistemul numit *blocaje*; căptuşirea zidurilor şi a coloanelor, la început nude, cu îmbrăcăminte de marmoră lustruită, rezistenţa zidurilor asigurată prin numeroase firide boltite, proiectate în diferitele puncte ale interiorului clădirii (sistemul *celular*) şi alte procedeuri, pe care nu le vom numara aci. Pentru deosebirea acestor două stiluri. Francezii au cuvintele *roman* pentru cel d'intăi şi *romain* pentru cel d'aldoilea.

cidentul abia scăpat de dominaţiunea barbară, reia acum cu multă rivnă, cu mai multă inclinare, noua artă a Renaşterii. Prin urmare, a trebuit să aibă loc marele eveniment istoric al intrării Turcilor în Europa, a stabilirii lor pe ruinele falnicului imperiu Bizantin, pentruca să poată eşi arta Renaşterii.

La această stare de fapt a unei evoluţiuni artistice, care în Italia era puternic afirmată, se adaogă în Franţa expediţiunile în Italia de sub Francisc I. (Marignano, Cucerirea Milanului). Această cunoaştere a artei din Renaştere, în chiar ţara de origină, din Italia, corespunde şi cu evenimentul ce nu se poate trece cu vederea că în secolul al XVI-lea arta încetează de a fi exclusiv în serviciul religiunii. Regii şi seniorii pun să li se ridice palate cît mai pompoase, ceia ce face ca stilul Renaşterii să se afirme cu putere. Tot în acest timp îşi face apariţia şi acel lux excesiv, care cuprinsese civilizaţia cea nouă a Renaşterii: Stofe scumpe, îmbogăţite cu desenuri, pentru viaţa de curte, armuri bogat decorate cu motive fantastice de himere şi rinsouri, şi printre acestea acele căşti, acele chivăre de fer numite „*Bourguinotte*", particulare decoraţiunii italiene din secolul al XVI-lea, harnaşamente pentru cai, împodobite cu aceiaşi grijă şi cu acelaşi lux de motive. *Castelul dela Blois*, început încă depe vremea lui Ludovic al XII-lea, însamnă odată cu strălucita afirmare a stilului Renaşterii şi definitiva părăsire a stilului, care domnea mai înainte în Franţa, stilul gotic. Şi cînd Caterina de Medicis, după moartea lui Henric II, poate, ca regentă, să aleagă între gusturile epocei, ea, mai mult decît oricare alt suveran francez, aduce din Italia Renaşterii artişti italieni, care lucrează la Tuilleries şi la Luvru. Arta veacului al XVII-lea vede marile aspiraţiuni ale oamenilor de stat francezi, cum şi atitudinea dince ince mai preponderantă a naţiunei franceze faţă de celelalte. Un sentiment public, care sub întreitul raport al dinasticismului al tradiţiei şi al religiunii acuză un curent marcat în toate manifestările politico-culturale ale timpului de atunci, conduce parcă la izbucnirea unei arte, care să rezume cît mai strălucit, în opere cît de neînsemnate, aspiraţiunile sale. În ordinea intelectuală, totul pare a se mărgini în hotarele unei raţiuni, care exclude fantazia pură şi imaginaţiunea, ceia ce face ca gustul timpului să fie supus acelei *simetrii*, acelei clarităţi rigide, austeră cîteodată, atît de vizibilă în operele de stil Henri IV şi Ludovic XIV. O simetrie şi o regularitate căutată, impusă ca o lege, trebuia să conducă fatal la acea *convenienţă*, atît de vizibilă şi în operele literaturii dramatice de atunci. (Andromaca, Fedra). La aceasta se adaugă şi nemăsuratul sentiment de decor, de pompă, de magnificenţă, care, călăuzit de o puternică instrucţiune clasică, trebuia să ajungă la acest amestec de clasicism şi formă modernă, de catolicism şi păginism (Versailles). Stilul Ludovic XV este expresiunea acelei stări de „bien-être", de viaţa dusă în petreceri de curte, baluri, vînători, de unde o graţiositate manierată, lipsită deci de caracter. Aşa încît s'a zis cu drept cuvînt că: „Ludovic

al XV-lea dădea loc ca pictura să-i zugrăvească războaiele, pe cîtă vreme Ludovic XV nu putea să facă decît ca pictura să-i reprezinte vînătorile sale." După patrusprezece ani, dela Boucher, artistul afectat şi moliu al decoraţiunei Ludovic XV, arta se reintoarce iaraşi la antic, căutînd a înlocui pompa afectată din vremea lui Ludovic XV printr'un stil mai simplu şi mai nobil totodată. O reformă a spiritului public, o îndreptare către adevăratul stil, către adevăr, întoarce arta depe calea falşă, spre care o înfundase Boucher-ul artei Ludovic XV. Dar iată însă că în timpul acesta are loc marele eveniment artistico-arheologic al secolului XVIII-lea, descoperirea oraşelor antice: Herculanum, Pompei şi Stabii. Revoluţiunea artei izbucni, şi ea a fost de o putere incalculabilă. Atunci apar acele *bibelouri* antice, ornamente, formele *à la grecque*, de unde iese mobila Stil Ludovic XVI şi o parte din architectura stilului cu acelaşi nume. Urmează apoi *teoriile* cele mai noi despre artă, pe care Lessing în *Laocon*, şi Winckelman în „*Istoria Artei*" le dezvoltă cu un lux de argumentări, scoase în cea mai mare parte din aceste noi descoperiri. În pictură David reprezintă spiritul clasic în cea mai înnaltă aspiraţiune a sa. Ajungem însă în vremea revoluţiunei, care însamnă căderea regalităţii, după care urmează convenţiunea cu masacrele şi victoriile sale, Directoratul, şi însfîrşit proclamarea lui Napoleon mai întâi Consul pe viaţă, şi apoi Împărat. Stilul Ludovic XVI, care decăzuse în *roccoco* se transformă în stilul aşa numit *empire*, care trebuia să fie icoana vie a acestor schimbări radicale în statul francez. Napoleon era foarte îmbibat de *italianism*, de gustul a tot ce pornea dela Roma. Se ştie chiar că atunci, cînd din căsătoria sa cu Maria Luisa avu un băiat, îi dădu numele de „Regele Romei". Victoriile armatelor napoleoniane dădeau dreptul la formarea unui stil nou, care să rezume, sau cel puţin, care să mărturisească de gloria epocei napoleoniene. Fiind din nou în contact cu Roma şi cu oraşele Italiei prin expediţiunile din Italia (Marengo, etc.) Francezii refăcură arta lui Ludovic al XVII, dîndu-i acea înfăţişare severă a unui clasicism prea căutat. Atunci s'au văzut jeţuri, care aveau aspectul anticelor scaune *sella curules*, măsuţe purtate pe picioare de tei, vase care aveau forma oenocheelor şi cratelor antice, ceşti de cafea transformate în urne antice, paturi ale căror pologuri imitau corturile războinice. Gustul pentru antic mersese până acolo, încît un moment fusese vorba dacă trebuia să se facă statuia lui Napoleon, drapîndu-l ca pe un Cesar antic.

Iată cum o seamă de evenimente au determinat împrejurări, din care în mod fatal trebuia să iasă atîtea forme ale artei, care fiecare, poartă un nume deosebit. Aceleaşi evenimente însă au ajuns cu vremea să închege forma de azi a popoarelor, care strînse în hotare mai mult sau mai puţin sigure îşi văd în ticnă de dezvoltarea lor culturală, căutînd pecît se poate să se călăuzească în această dezvoltare de geniul specific al fiecăruia. Cine ştie, se zice că „istoria se repetă"; se poate ca secolele viitoare să

vadă noi schimbări de forme. Deocamdată însă, se poate spune că monumentele, ce se durează, au caractere ce intră in moda unui stil combinat, și aceasta tot mai rar,—sau sint produsul unui gust propriu al artistului—care nu pune în opera sa decît ceia ce îi poruncește simțul său artistic superior, liber de orișice tradiție. Stilul vienez de astăzi nu e decît expresiunea unui gust mai mult sau mai puțin ales, călăuzit numai de simțul estetic al artistului modern, rafinat, până a întoarce capul plictisit, dela formele clasicismului. E drept însă că sint astăzi artiști, care pentru a da operelor lor un stil se uită în trecut, la stilurile istorice, dela care împrumută caracterul cele convine sau care li se cere; cel puțin acesta este mijlocul cel mai sigur de a imprima unei opere caracterul unui stil oarecare.

În ceia ce privește țara noastră, credem că oricine, care azistă sau ia parte directă la dezvoltarea artelor noastre, va fi fost izbit de faptul, că de cîtva timp încoace arhitectura în primul rînd se silește să apară sub un aspect artistic, care să îmbrace un caracter specific romînesc. Clădirile trecutei Expozițiuni dela Filaret au fost numai continuarea unor opere, care ascund această tendință, și nimic nu ne-o spune că rominismul clădirilor se va opri numai la această operă. Nu ne vom ocupa aci de rostul acestor clădiri, concepute în acest nou stil; lăsăm aceasta în sarcina arhitecților noștri, dintre care cîțiva pun atît de frumoase stăruinți pentru întocmirea acestui stil național. Intențiunea noastră vizează numai arta decorativă, și cînd ne vom folosi de exemple din arhitectură, nu o vom face-o, decît cu titlu complimentar.

*

Mai toate încercările în stil așa numit romînesc au ca punct de plecare o decorațiune reprezentată prin cusăturile naționale, ouăle de Paște, crestăturile pe lemn din obiectele de industrie casnică, cum și decorațiunea monumentelor religioase: biserici, mănăstiri, pietre mormîntale, troițe, scaune, etc. Și în toată această decorațiune se disting bine două caractere deosebite: caracterul rustic-național și caracterul religios-bizantin. Cîteodată aceste două caractere ale artei intîlnite pe pămîntul romînesc se asociază, aceste două feluri de a compune decorațiunea se contopesc, cu intențiunea vădită de a reda un tot omogen, care, pentrucă rezumă mai multe caractere ale artei romînești ar putea fi,—așa se speră cel puțin,—un complect rezultat, după cum e și o netăgăduită quintezență a diferitelor curente de artă care vor fi străbătut odată țara noastră, pe lingă care se alătură firește, elementul dovedirei autochton. Așa încît, pentru un decorator ce vrea să pară romîn, artă decorativă se rezumă în reproducerea mai mult sau mai puțin fidelă a artei din industria casnică, sau a artei bizantine păstrate în monumentele religioase. Următor acestei convingeri, decoratul nostru, atunci cînd e chemat să decoreze ceva, răscolește în mulțimea de cusături naționale sau decorațiuni bizantine, de unde ia la 'ntîmplare motive pe care apoi le întrebuințează în opera ce are să facă și care, *pentru aceasta*,—cine ar tăgădui!—e în stil romînesc. E vorba de a decora o copertă de carte, un timbru poștal, sau o cutie de chibrituri... Foarte bine; se ia cusături naționale, se copiază un motiv mai mult sau mai puțin potrivit și se înconjoară cu el chenarul cărții, sau, pentru un timbru poștal sau cutia de chibrituri se ia,—nu înțeleg pentruce deosebirea,—o ghirlandă de foi împletite, cunoscute sub numele de *rinceaux*, intîlnită în decorațiunea din toate timpurile, mai mult a renașterii, cît și bine cunoscutul brîu bisericesc, format din trei ciubuce împreunate și răsucite la distanțe egale. Modul acesta de a înțelege decorațiunea pare că găsește o confirmare și în vederile unor arhitecți, care au recurs la aceleași motive pentru a decora unele case. Am văzut la o casă depe Podul Mogoșoaei o arhitravă decorată cu motive de cusături naționale scoase în relief; cît despre acel brîu bisericesc, acesta l'am intîlnit la clădiri numeroase. Negreșit problema, așa cum o pun decoratorii noștrii, e cum nu se poate mai ușoară și de aceia chiar se și rezolvă cu atita ușurință. Chestiunea este de a prezenta o compozițiune, care dintr'o singură privire, așa cum se întîmplă cu stilurile istorice, să lase să se înțăleagă că e vorba de un stil romînesc. Și pentru aceasta cum s'ar putea ajunge la scopul propus? Arhitectul, se înțelege, va utiliza elemente de construcție, cunoscute ca aparținind felului de construcție național-rustic sau bizantin-religios: plan înscris într'un rectanglu fără multe eșituri sau goluri, parter cu gîrliciu, etaj cu ceradac flancat de coloane joase sau stîlpi, cum se vede la culele boerești sau la casa țăranului, acoperiș cu șarpanta în pavilion și acoperit cu olane sau șindrilă: aceasta pentru clădirile civile. Pentru cele religioase va folosi tradiționalul caracter bizantin. Decoratorul va împrumuta din motivele de industrie casnică sau din decorațiunea bizantină formele de cusături în linii geometrice, linii în zigzag, steluțe înscrise în cercuri, ochiuri, puncte, ce se întîlnesc pe lemnul lucrat de țăranul nostru, ciubuce, așa numitele brîuri care înconjur bisericele, rozete care decorează pereții catedralelor, împletituri de linii de pe evanghelii, imprimate sau în manuscript, și alte motive luate din bogata artă veche, pe care compozitorul timpului nostru o intîlnește pe pămîntul țării noastre. Dar toate aceste motive cu întreg acest sistem de a compune, de a înțelege arta, aparțin unor anume tradiții, și mai ales, unor domenii de care nu ne putem apropia fără rizicul de a alunga din opera noastră senzul operei, rațiunea ei de a fi, care trebue să rămînă totdeauna în perfect raport cu destinația ei, cu locul unde ea se produce, într'un cuvînt, cu caracterul ei. Țăranca romînă, care a pus fir lîngă fir pentru a face o scoarță, a făcut aceasta potrivit felului ei de a vedea un decor; țăranul, care crestează lemnul cu figuri și puncte în zigzag, face aceasta după cum a înțeles el că trebue făcută înfrumusețarea locuinței sale. Decoratorul arab, care a compus acele faimoase *rozele*, acele combinațiuni ingenioase de cer-

curi şi dreptunghiuri, a făcut aceasta pentrucă cerinţele religiunei sale, care nu-i îngăduia o decoraţiune cu figuri, îl constringeau la pure conbinaţiuni lineare, unde dealtfel se putea aplica în larg renumită ştiinţă matematică a Arabilor. Cu alte intenţiuni şi din alte principii deci s'a executat un sistem de decoraţiune, pe care îl împrumutăm noi, modernii, ignorînd tocmai faptul, că o decoraţiune caşi orice manifestare artistică sau culturală cadrează numai cu ideile în curs. Să luăm un exemplu şi să luăm unul dela noi. Cu toţii ştim ce este o *culă* [1]: O casă boerească întărită pentru a rezista unui duşman năvălitor. Cula aceasta, potrivit destinaţiunei sale, e clădită afară din oraş, departe, la ţară, într'un loc, care întăidetoate să prezinte, prin situaţia sa strategică, o garanţie împotriva unor atacuri. Infăţişarea exterioară a culei e un paralelogram cu mase mari, nude, fără nici o decoraţie, sau cu una foarte redusă, fără eşituri, (saillie) lăsînd zidurile drepte ca un parapet. Sus de tot însă cătră catul superior, pereţii, care până aci apăreau ca nişte ziduri de cetate, îşi întrerup masivitatea lor pentru a lăsa loc unui cerdac, un pridvor cu arcuri plin-centru, sau trilobate, (Cula din Groşera) susţinute de coloane bondoace. Aci, în acest pridvor, ascuns de înnălţimea zidurilor, boerul pribeag îşi petrece zilele aşteptînd ca ţara să se curăţe de năvălitori. Şi cula, acolo unde e aşezată şi pentruce e aşezată, face un efect minunat de frumos în mijlocul dealurilor, sau în vecinătatea unui teren pietros, în pantă, greu de urcat pentru acei ce s'ar încerca să ajungă la refugiul boerului. Cît de bine se armonizează masele nude ale pereţilor culei cu pereţii ripoşi ai dealurilor ce o înconjoară; ai zice că şi cula e o bucată ruptă din masivul dealurilor, prăvălită pe coastele lor şi formînd trup cu ele. Transportaţi însă cula la oraş şi încă la Bucureşti, oraşul cel mai sacrificat unei arhitecturi cosmopolite. Ce efect vor face masele aceiea nude, fără decoraţii, cerdacul acela cu coloane joase de un aspect atît de tainic, grav şi posomorît,—alături de casele cu o arhitectură barocă dela noi, cu cornişe clasice ca nume, cu ferestre suprapuse de frontoane, cu o decoraţie lipsită de bun simţ? Ce legătură s'ar putea închipui între un edificiu destinat,—şi cu o destinaţie marcată prin aspectul său exterior,—a servi de refugiu şi apărare pe vremuri de războaie între aceste case de speculă, circiumi, prăvălii etc. ?... Evident nici una. Poate însă credem, că nu înseamnă nimic această adaptare a aspectului exterior al unei clădiri cu vecinătatea. Dar frumuseţea atît da lăudată, sublimul atins de Grecii antici în edificiile lor, în particular Parthenonul, nu constă tocmai în această armonie a edificiului cu împrejurimea? Ar fi fost oare Parhenonul atitde frumos, ar fi reeşit atît de bine şi atît de sublim totdeodată coloanele canelate, frontonul cu basoreliefuri, friza, metopele şi celelalte, dacă în loc de a se înnălţa singur pe culmea Acro-

1) Vezi interesantele discuţiuni dintre dd. Al. Tzigara-Samurcaş şi Theohari Antonescu în *Conv. Literare* 1907.

polei, în loc de a se profila pe cerul verzui al Greciei, ar fi fost aşezat în centrul Agora-lei din Atena sau, cu atît mai mult, pe piaţa unui oraş modern.

Dar în decoraţie? Ce efect face un brîu bisericesc, un decor arab pe o cutie de chibrituri ale Regiei, sau în jurul chipiului M. S. Regelui nostru? Sau din potrivă, cum se leagă un decor împrumutat cusăturilor naţionale cu aspectul hieratic al sfinţilor dintr'o biserică? Hotărît: în privinţa aceasta căutăm a concilia idei, cari aparţin la popoare deosobite, cu simţ artistic deosebit, idei care se ciocnesc, se exclud una pe alta. E sigur că artistul arab, care a alcătuit acele *rozete*, ţăranul care a crestat furcile de tors sau stilpii porţilor, ţaranca care a întocmit izvoade pentru lăicere, s'au gîndit cu totul la altceva decît la ceiace gîndim noi, cînd le împrumutăm întotdeauna desenurile. Aceasta ca o incompatibilitate în raport cu destinaţia obiectelor decorate; Să examinăm chestiunea şi sub raportul originei decoraţiunilor.

Decoratorul, care împrumută motive din arta populară cum şi din arta veche religioasă, pe care le aplică întocmai în compoziţiunile sale, nu s'a gîndit desigur că printre aceste motive vor fi unele, a căror provenienţă trebue căutată în altă parte decît pe pămîntul ţării, sau că, în trăsături generale, această decoraţiune se întîlneşte întocmai şi la alte popoare, cari posedă la fel cusături naţionale caşi ale noastre, sau o decoraţiune religioasă întocmai ca a noastră. Că prinurmare, o *naţionalizare* prin aceste motive folosite aşa cum se găsesc, notaţi aceasta— ar duce la un rezultat cu totul opus care, dacă nu e o desnaţionalizare, nu e însă mai puţin o afirmare simultană a caracterului unei naţiuni, cu care trebue să fi avut fireşte legături în trecut, fapt ce va scobori mult calitatea *inventivă* a decoraţiunilor noastre. Ni se va putea prea bine obiecta, că şi în alte ţări sînt elemente de artă, că sînt stiluri cari se întîlnesc şi aiurea, fără ca pentru aceasta să se tăgăduiască acestor ţări dreptul de a poseda în monumentele depe solul lor un stil. De exemplu stilul gotic e şi în Franţa, în catedrala din Anvers, dar şi în Italia, în catedrala din Milano. Dar tocmai aci stă nepotrivirea între ceiace dorim noi şi ceiace nu s'a putut nici în alte ţări. Francezii, a căror paternitate asupra celor două stiluri, roman şi gotic, numai poate fi pusă la îndoială, nu s'au gîndit— ce puţin şovinişti!—să boteze aceste stiluri cu numele de *francez*; au lăsat, din contra,- fără ca pentru aceasta să înceteze de a fi patrioţi,—ca aceste două stiluri de artă să trăiască în orişice ţară, fără ca să pretindă tributul numelui *naţional*, numele francez.

Şi cînd te gîndeşti că noi voim să dăm un botez romînesc stilului bizantin, pe care îl întrebuinţăm, stil ce nici nu are măcar originalitatea stilului, *francez*, *roman*, sau *gotic*!

Nu voi mai inzista aci asupra influenţelor străine în decoraţiunea naţională. Am arătat în altă parte [1]) care sînt în parte aceste influenţe, ce parte de originalitate ne rămîne nouă şi, mai cu seamă, am relevat faptul cum motivele întîlnite la noi se în-

1. Convorbiri Literare, Mai 1908.

tilnesc şi aiurea, la alte popoare străine. Şi pentru a preciza un
exemplu, am aratat cum cusăturile, aşa numite *naţionale*, se in-
tilnesc şi la Ruşi, Finlandezi, Sirbi, Bulgari şi Albanezi. Orice
se poate intimpla unui decorator, care are dorinţa să creeze un
stil rominesc cu un sistem de decoraţiune, unde n'ar face decit
să combine intre ele motive din cusăturile naţionale? In pri-
mul rind *rominismul* operei sale, deşi afirmat prin prezenţa iz-
voadelor ţărăneşti naţionale, dacă nu ar putea fi tăgăduit dar ar
putea insemna totdeodată şi *rusism* şi *sirbism* de oarece şi Ruşii, şi
Sirbii, sau Albanezii ar revendica,– şi pe drept, şi pentru ei
cusăturile cu motive naţionale [1]. Pe de altă parte dat fiindcă folosim
atitea motive zise *bizantine*, stilul dorit rominesc va fi in miinile
unui decorator o reunire de elemente decorative, fără nici o legă-
tură intre ele, amestecate, o concentrare laolaltă a unor motive apar-
ţinind la mai multe stiluri, la mai multe epoci [2]. Un exemplu:

Decoratorul romin are de decorat un portic, sau o bolniţă
la o biserică. Pentru aceasta se gindeşte, cum e şi firesc, la prid-
voarele atitor biserici vechi din ţara noastră. S'a oprit, ca fiind
mai frumoase, la una din bolniţele Bisericii Colţea, Cozia sau
Horezu. Dela acestea ia uşa. Pridvorul insă e susţinut de co-
loane, care reunite prin arcuri lobate lasă suprafeţe bune pentru
decorat. Pentru coloane decoratorul arhitect s'a gindit neapărat la
nişte capiteluri bizantine, ca acele dela Ravena, sau ca acele dela
Horezu; cit despre feţele arcurilor, ele trebuesc decorate neapărat
cu medalioane reprezintind sfinţi, şi legate intre ele prin coarde
de viţă innodate in funde, in jurul cărora atirnă ciorchini de stru-
guri. Ce se 'ntimplă insă? Uşa de biserică va fi un exemplu de
artă a Renaşterii, capitelul un motiv de artă bizantină, imprumu-
tat şi el din decoraţiunea judaică, iar decoraţiunea pictată o ree-
ditare a stilului bizantino-athonit, care şi el variază după epoci.
Mai adăugaţi un decor in stalactite, sau de săgeţi arabe, o decora-
ţiune pictată, formată din mici careuri, care alcătuite cape ca-
nava pornesc dintr'un centru patrat, până ajung de formează o
cruce, adică un decor egiptean; mai adăugaţi—decoratorul nos-
tru incarcă cit mai mult—motive de frunze impletite din decora-
ţiunea armenească, şi am terminat cu tinda bisericii. Până aciin să
decoratorul nu a ajuns şi nici nu are pretenţia să zică că ceiace a
făcut e in stil rominesc.—Afară de aceasta in arhitectură şi decora-

1. Fară a spune de unde este, am aratat unui cerc de scriitori, o cusătură *finlandeză*; Bine'nţăles că şi cu această ocazie s'a lăudat frumoasele cusături *naţionale*, printre care dacă nu interveneam, la timp, era să se numere şi cusătura finlandeză, atit de izbitoare era asămănarea motivelor.

2. Până la cercetările d-lui Saulcy, puteam crede in originalitatea decoraţiunei de la capitelurile stilpilor bizantini. In urma acestor descoperiri însă, trebue să recunoaştem, că mare parte din decoraţiunea sculpturală bizantină e luată—cine ar fi crezut— de la Iudei şi anume dela *Mormintul Regilor*, (*La Porte dorée*). După ce a studiat bine aceste resturi de monumente judaice relevate de Saulcy, Viollet-le-Duc conchide net: „Les faits moraux et l'examen des monuments sont donc d'accord pour faire admettre que l'art byzantin a été prendre quelques-uns de ses éléments décoratifs en Palestine" (Entretiens sur l'Architecture: p. 220).

ţiunea religioasă, trebue să ţinem samă de o tradiţie, tradiţia zisă *bizantină*,—in anume mod şi intr'o anumită măsură insă—oricare ar fi elementele componente ale acestui stil tradiţional. Iată insă că decoratorul a pătruns şi in narthexul bisericii, de aci in transept şi apoi prin timplă in altar. Decoratorul are veşnic in minte naţionalizarea decoraţiunii.

Pentru costumele sfinţilor ar fi nimerit ca, păstrind tăetura să se aplice pe ele... motive naţionale. Ce ispită...! ce succes! Pantocratorul, Panaghia şi toate feţele sfinte, care au trecut de mult in Raiul ascuns nouă păcătoşilor, şi-au cusut pe veşminte, altiţe, pui şi alte motive naţionale, printre care nu e de mirare să intilneşti tocmai acele motive dovedite de noi ca aparţinind unei decoraţiuni casnice straine. Mai ramine de naţionalizat timpla cea de veci pomenită cu inflorituri bogate, cum e cea dela Paraclisul Mitropoliei sau dela biserica Scaune. S'a luat pentru aceasta crestăturile pe lemn cu care ţăranul işi infloreşte uşile, s'a sudat tăbliile porţilor impărăteşti, intocmai cum ţăranul işi inche tăbliile uşilor, şi s'a pus aceste motive de artă casnică rominească, motive oarecum primitive, alături de foi de viţă şi ciorchini de struguri, stilizate după motive corespunzătoare din decoraţiunea pictată bizantino-athonită. Intenţiunele vor fi bune; Cum rămine insă cu naţionalitatea motivelor, care aşa cum sint luate, nu numai că nu sint *toate* exclusiv naţionale, dar ele aparţin unor stiluri, unor epoci despărţite intre ele prin veacuri şi, mai cu samă, ele aparţin mai multor popoare. Dar să eşim din decoraţiunea bisericească, unde ar putea găsi să zicem, o justificată primire orişice motive bizantine, motive, care nu sint alteeva decit motive judaice, arabe, persane (—nu şi cele „naţionale–) sau armeneşti. Care e rostul unui motiv de origină egipteană sau arabă pe un timbru poştal, sau pe un calendar de părete, unde decoratorul şi-a propus să facă uz de noul stil rominesc, aşa cum il înţelege dinsul? Ce explicare s'ar putea da portretului M. Sale Regelui nostru, care, după cum se ştie, are intr'o cromo un fond aurit, străbătut de rozetele arabe? Este iarăşi un motiv serios, de a folosi un sistem de decoraţiune de origină rustică la monumente cu artă de caracter religios-istoric? Vom răspunde, intrind in a treia parte a dezvoltării temei noastre, aceia a analizei decorative.

*

Artistul sau decoratorul, care foloseşte elementele populare intr'o operă in vederea naţionalizărei artei, pierde din vedere că aceste elemente, luate aşa cum se găsesc, nu corespund principiilor de compoziţie decorativă modernă. Sint convins că orice om de artă, cind admiră materialul decorativ popular, admiră insuşirile unor decoratori, care compun călăuziţi numai de simţul lor artistic. Cu alte cuvinte, se laudă un simţ artistic, neformat prin studiul principiilor decorative, neintregit prin cunoaşterea de aproape a compoziţiunei decorative. Intr'un cuvint, avem să ne pronunţăm asupra unui simţ decorativ, lipsit de unele insuşiri artistice, ce se cer neaparat pentruca pro-

producţiunile acestui simţ artistic să fie recunoscute de perfecte. Şi alte popoare posedă această artă populară, şi în această artă populară se găseşte anume şi această decoraţie primitivă. Dar nu această decoraţiune primitivă formează arta decorativă, materialul decorativ, întrebuinţat în monumentele de artă, durate de acele popoare. Un exemplu: Grecii au cunoscut şi ei o decoraţiune geometrică, o incondeiare cu linii a vaselor, o crestare, o zgiriare cu un vîrf ascuţit a obiectelor de artă casnică; Dar nu aceste motive de artă populară, reprezentînd o decoraţiune primitivă, au fost întrebuinţate în decoraţiunea greacă, decoraţiunea din epoca de splendoare a artei greceşti. Orle, palmetele, perlele, triglifele, denticulele, motivele din flora şi fauna din vechea decoraţiune mikeniană şi celelalte, au înlocuit la timp şi în mod firesc decoraţiunea populară, şi au înlocuit'o chiar şi în decoraţiunea din industria casnică. Deaceia s'a şi zis că Grecii erau un popor de artişti. Cine cunoaşte vasele grece, ştie că acestea erau adevarate obiecte de artă, unde desenul academic şi compoziţiunea erau mânuite cu aceiaşi siguranţă, caşi în zilele noastre. Şi mă 'ntreb ce ar fi fost, dacă Grecii s'ar fi oprit la acele decoraţiuni de artă casnică depe fibule, unelte, vase sau alte obiecte casnice, aşa cum se vede şi în arta noastră populară?

Aşa fiind,—pentru a lua firul discuţiunii,—orişicînd aceste cusături, aceste săpături pe lemn, aceste crestături pe furcile de tors, pe cozile de linguri şi pe alte obiecte de gospodărie casnică, examinate de lumina ştiinţii decorative moderne, vor prezenta lipsuri, imperfecţiuni, cari, fireşte, nu se puteau înlătura la artistul care le-a făcut, ţaranul sau ţaranca noastră. Totuşi aşa, cum sînt, ele cadrează de minune *cu obiectele pentru care sînt făcute*, şi sîntem convinşi că nici o altă decoraţiune, oricare ar fi ea, nu s'ar potrivi atît de bine cu obiectele din gospodăria romînească. Nu e oare aci tocmai prezenţa a ceiace se cheamă *caracter?* Nu e *caracterul* oarecum primitiv al decoraţiunelor de artă casnică, decoraţiuni pentru obiecte—şi ele—oarecum primitive care face farmecul compoziţiunelor decorative ţărăneşti? E locul aci s'o spunem: Viitoarea pregătire artistico-industrială a ţăranului trebue îndrumată cît mai mult în sensul păstrării nealterate a felului de a înţelege decoraţiunea din industria casnică,—afară bine 'nţeles de o posibilă perfecţionare a acestor decoraţiuni fără a eşi din caracter însă,—tocmai pentru a afirma în prezent, caşi în vremurile viitoare, un caracter, acelaşi, neştirbit, propriu, *rustic* romînesc. Prin urmare ar fi o greşală de a transpune, aşa cum se găseşte, caracterul rustic primitiv al decoraţiunelor de artă casnică în opere cu caracter orăşănesc înnaintat, din artă decorativă modernă. Un acoperiş de casă în piramidă, ca un pavilion acoperit cu şindrilă sau olane, aşa cum se vede la casele de ţară, nu va şedea bine unui palat, dela oraş, care potrivit edificiilor publice între care e aşezat, urmează să aibă un coronament, un acoperiş mai cu samă, ale cărui mase să accentueze printr'o bogăţie de proeminenţe sau goluri (lucarne, cupole, turnuleţe etc.) etajele şi încăperel ecele numeroase ale palatului, şi pentru aceasta, şarpanta

acoperişul rustic e primitiv. Această şarpantă cu pavilion a acoperişurilor, acest sistem de a construi un acoperiş, e întîlnit azi la unele popoare, socotite ca barbare. Vitruvius, citat de Viollet-le-Duc, descrie sistemul de construcţie al caselor locuitorilor din vechea Colchidă, sistem ce e şi al ţaranului nostru. Iată pagina lui Vitruvius: [1])

„La locuitorii din Pont şi Colchida, unde pădurile sînt abundente şi unde se găsesc cantităţi de arbori, se fac casele astfel: Dupăce au culcat orizontal copacii, la dreapta şi la stînga, lăsînd între ei un spaţiu egal lungimilor, indigenii pun pe extremităţile lor alţi arbori deacurmezişul, aşa încît să închidă tot spaţiul destinat locuinţii.

„Pentru a face acoperişul—pân' aci se arată cum se construesc în paiantă păreţii ce se lipesc cu „terre grasse"—ei pun succesiv arbori, dînce înce mai scurţi, pe fiecare faţă, aşa încît să ajungă la centrul piramidei şi, acoperind totul cu foi şi cu argilă, ei compun un acoperiş *in pavilion*, după moda lor barbară". Iată deci, că acest fel de a construi nu numai că nu e exclusiv al ţăranului nostru, dar e un procedeu, care—fiind şi al altora, corespunde unei primitivităţi, şi care, e drept, e în perfect acord cu nevoile ţăranului; nu se leagă însă cu caracterul unei arhitecturi orăşeneşti, unde asemenea acoperişuri în pavilion, fie chiar la edificii cu alt sistem de construcţie,—tocmai aci stă dezacordul,—nu fac un efect normal, şi cu atît mai mult, armonic. Deci, în legătură şi cu ce-am spus mai sus, avem aface cu *începuturi* de artă, comune la mai multe popoare deodată. Prinurmare nu poate fi vorba de naţionalismul unei arte proprii, care să poată fi împrumutat. Aceste începuturi sînt expresiunea imediată a unei necesităţi, fiecă ea e redusă numai la ceiace porunceşte un instinct de conservare, sau că trece puţin mai departe, la nevoia ce o simte omul de a înfrumuseţa obiectele ce'l înconjoară, necesitate care e aceiaşi la mai multe popoare şi în mai multe timpuri. Deaceia poate ele se şi asamănă, nevoia de a clădi un adăpost răpede şi simplu, unită cu aceia de a *înfrumuseţa* oarecum acest adăpost, stăpînind pe orişice om din orişice parte a lumii.

Cînd zicem felul de a construi al ţaranului nostru, nu trebue să înţelegem o artă de construcţie proprie, cu un caracter exclusiv local. Primitivitatea, pe care am găsit'o în construcţia casei locuitorului din Colchida, aceiaşi pe care o întîlnim în construcţia casei romînului nostru, nu poate constitui, prin sine însăşi, un element de artă, care ar putea fi folosit ca un element *naţional*, într'un stil în formaţiune. Cusăturile naţionale romîneşti se găsesc şi la Finlandezi, la Ruşi, Bulgari, Sîrbi şi Albanezi; crestăturile pe lemn dela casa meşterului Antonie Mogoş din Muzeul de Artă Naţională se întîlnesc şi pe hambarele de grîne mai vechi ale ţăranilor norvegieni, construite prin acelaşi procedeu, caşi hambarele

1) Viollet-le-Duc, *Entretiens sur l'Architecture* p. 35.

şi ca orice case de lemn ale ţăranilor noştri. Un stil, care ar folosi exclusiv aceste elemente, ar fi numai un stil popular, limitat la o concepţie decorativă inferioară, ş'atita tot.

Dl. Grasset, ocupîndu-se de cîteva produse ale Şcoalei de Arte decorative „Domniţa Maria", lucrări unde decoratorul francez crede a vedea un abuz de motive naţionale, se exprimă astfel: „....Totuşi, cred că astfel de tendinţe nu sînt bune decît pentru *a începe*, pentru a determina o orientare; dar că, sub nici un pretext, mai ales sub acela de „Artă naţională", n'ar trebui să revenim la o *primitivitate*, care poate ajunge la *barbarie*" [1]. Prinurmare, nici pe motivul unui patriotism rău înţeles desigur, nu trebue să folosim,—aşa cum o facem,—cusăturile naţionale şi celelalte decoraţiuni de artă casnică, pentru simplul motiv că, cum observă mai departe d. Grasset: „nu ne este permis în acest al XX-lea secol să facem pe ignoranţii sau pe naivii". Avem datoria să cerem vremurilor care vin, noi învăţături, noi forme, tocmai pentrucă în ideia de progres se cuprinde şi această lepădare de unele forme ale trecutului.

In ceia ce priveşte patriotismul care comandă ducerea mai departe a aceloraşi forme de artă, reînvierea lor în opere noi de altă natură şi cu altă destinaţie, credem că e cel puţin tot atît de patriotic să te îngrijeşti, ca ceiace e menit să reprezinte progresul artei romîneşti, în cazul nostru al artei decorative,—să posede toate însuşirile cerute de ştiinţa decorativă modernă, universal recunoscute, însuşiri care vor fi aflate în cursul acestui studiu. Deaceia ar fi de dorit ca artiştii, care se ocupă cu arta naţională, acei care compun motive decorative pentru opere romîneşti, să asculte cît mai puţin de îndemnuri ca acestea: „...Este şi de o deosebită importanţă naţională, ca Romînul să-şi vadă obiectele artistice eşite din propriile lui mîini, (cusături naţionale, etc.) aplicate în cele mai monumentale şi mai sfinte locaşe ale bisericei sale, *în catedralele episcopeşti* (!)" [2].

Desigur că unui astfel de îndemn datorăm erezia dela catedrala din Sibiu unde, la costumele sfinţilor s'a folosit cusăturile naţionale!

Dar, deunde ne vine şi această convingere într'o perfecţiune nediscutabilă a motivelor romîneşti sau, mai bine, a motivelor din arta întîlnită pe pămîntul ţării noastre? Deunde credinţa că—în afară de cusăturile naţionale, despre care am vorbit—motivele aşa zise bizantine sînt toate opere perfecte de artă decorativă? Nu avem şi aici motive greoaie, disproporţionate, lipsite de unitate sau de o calitate, cea mai puţin observată în arta decorativă: claritatea? Dar multe din aceste decoraţiuni nu sînt ele expresiunea vre-unei epoci de decadenţă, a însuşirilor artistice ale unor artişti neformaţi, stîngaci, de care imposibil să nu fi fost stăpînită arta decorativă bizantină? Sînt desigur în

1) *l'Art et décoration*. April 1908. p. 131.
2) Dr. E. M. Cristea. Iconografia. Sibiu 1905.

această decoraţiune şi motive lipsite de însuşirile frumosului, şi care, dacă trebuesc culese şi păstrate cu grijă ca orişice urmă de artă găsită pe pămîntul ţării, nu trebuesc însă şi imitate, împrumutate, în decoraţiunea în stil romînesc ce ia naştere. Să nu confundăm niciodată însemnătatea arheologică sau etnografică cu cea artistică. Oricît de mare şi legitimă—cum şi trebue—va fi admiraţia noastră pentru arta trecutului, sau, mai bine, a artei întîlnite pe pămîntul ţării noastre, să ne ferim de a părea *arheologi* în decoraţiune.

*

Ni se va obiecta însă,—şi ne aşteptăm la aceasta, că mai toate stilurile cunoscute de istoria Artelor îşi datoresc formarea lor reunirei de elemente ale unei arte trecute, şi că nu se va găsi un singur exemplu, unde ceiace se pretinde o nouă creaţiune să nu se sprijine pe o concepţie artistică aparţinînd unei epoci anterioare. Perfect adevărat. In toate stilurile însă,—care tocmai pentru aceasta s'au afirmat,—s'a adus un element nou care a fost propriu şi care a fixat un caracter acestor stiluri. Stilul bizantin s'a afirmat cu pendantivele, aceste triunghiuri curbiline, provenite din întîlnirea cupolei principale cu bolţile în quart de sferă ale transseptului. Arhitectura arabă ne-a adus coloana subţire, fină şi *arcul în potcoavă*. Arhitectura romană s'a anunţat mai întîi prin arcuri *en berceau*, care legau coloanelele celor trei nefe, şi mai tîrziu prin bolte, aşa zise *d'arrête*, a căror rezistenţă (poussé) urma să se facă pe păreţii întăriţi în exterior prin *contraforţi*; stilul gotic a adus arcul—*boutant* şi ogiva, iar în decoraţiune acele *gargouilles* îndestul de cunoscute; stilul Ludovic XIV acele *mansarde*, cum şi acele ferestre largi divizate de speteze masive în zid sau piatră, ceace e mai mult decît un decor, deoarece rolul lor era să distrugă impresia de spărtură care se făcea într'un zid printr'o prea mare deschizătură, cum erau acele ferestre largi din această epocă. Şi aşa mai departe. In decoraţie, Egiptenii creaseră floarea de lotus, scarabeul, globul înaripat; Asirienii, taurul înaripat; Grecii un ordin bine decorat cu cunoscutele motive clasice; Arabii rozetele cele complicate, arta manuscriptelor; Bizantinii, hieratismul şi stilizarea din frescuri, şi aşa mai încolo. Intr'un cuvînt, toate stilurile, care sînt arătate ca avînd la bază un stil anterior, aduc partea lor de contribuţie, partea aceia cu totul nouă, care se alătură la fondul împrumutat. Ba ceva mai mult. Aşa se întîmplă, ca într'o ţară, la un popor, noile stiluri create să ajungă a înlătura cu vremea tot ceiace putea fi considerat ca împrumut, formînd astfel o artă cu totul nouă. Aşa s'a întîmplat cu arta evului mediu; cînd s'a închegat definitiv caracterele artei romane, s'a văzut cîtde mult s'a depărtat acest stil de stilul dela care a pornit, şi care era acel romano-latin întîlnit pe solul Galiei barbare, provenit şi el din stilul grec. Arhitectul roman şi-a propus la început ca, suprimînd acoperişul

în şarpantă şi hipostil al templului greco-roman, să susţie acest acoperiş prin arcuri *en berceau*, ale căror căpătâie să cadă pe coloanele celor trei nefe. Mai tîrziu, văzînd că poussé-urile acestor arcuri împing în ziduri pe care le depărtează, ameninţînd edificiul să se dărîme, inventează,—dupăce mai întâi încercase o îngroşare a zidurilor laterale,—bolta aşa numită *d'arrête* (două semi-cilindrice se străpung unul pe altul),—care nu mai prezenta neajunsul celei precedente şi la care se mai adăogase în exterior contraforţi, pentru a preîntîmpina o apăsare oblică mai mare. Cine, văzînd un templu de arhitectură îşi mai aminteşte de vechea bazilică greco-romană? Architectura, nouă berlineză se depărtează dince ince de caracterul unui stil etichetat cu vre-un nume în istoria artelor. Cine examinează noul teatru din Berlin[1]), aşa numitul *Hebbel-Theater*, opera arhitectului Kauffmann, nu va întîlni nici o linie, care să trădeze măcar clasicismul impus de destinaţia unui astfel de monument. Nu vezi acolo nici portic cu fronton, nu sînt nici suprafeţe de ordonanţă clasică. Cît despre decoraţie... nici cornişă cu profil variat, nici modilioane, nici ove, nici ecusoane, nici mascaronii pe la cheile ferestrelor, nimic însfîrşit, care să amintească decoraţiunea unui stil oarecare, pomenit în istoria artelor trecute. Se pare că istoria şi tradiţia, sînt lăsate departe astăzi, pentru a ajunge la o concepţie de artă cît mai personală, care să nu reprezinte decît o singură simţire, spiritul unei singure legi: gustul. Negreşit, acestea sînt exemple care trebuesc ţinute în samă atunci, cînd se afirmă că stilurile sînt totdeauna produsul unor elemente de artă, eterogene; nu e loc însă, ca aceste cazuri să ne slăbească convingerea în ceiace am afirmat, anume că stilurile trăesc din elemente împrumutate, alipite însă la forme, din nou create. Oricum însă, la noi e vorba de creat un stil, şi pentru aceasta nu trebue să avem în vedere, drept element de comparaţiune, ceiace s'a petrecut sau se petrece, în unele cazuri, în alte ţări cu un trecut artistic afirmat în istorie. La noi totul se începe; totul e de făcut.

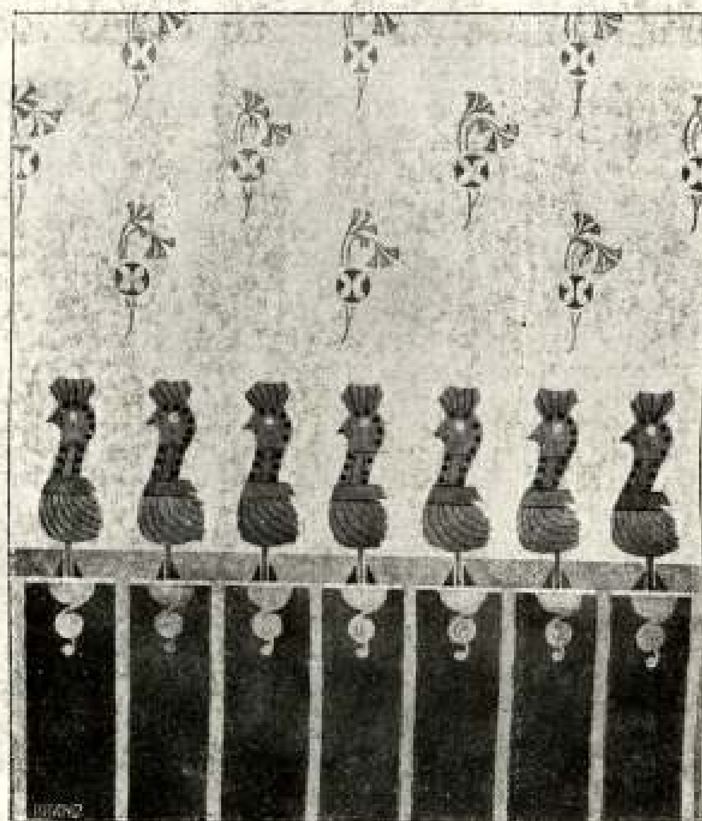
Am arătat mai sus cum stilurile, care s'au afirmat în istorie îşi datoresc în mare parte dăinuirea lor elementelor nouă, pe care le-au adus în arta lor. Acolo, unde această primenire a artei prin elemente noi, această *caracterizare*, nu a avut loc, nu s'a putut fixa nici un curent, nici o tradiţie. O casă, pe care o decorăm cu motive luate de pe cusăturile naţionale, sau cu alte motive luate în forma în care se găsesc în arta populară, nu se poate impune cu o originalitate a sa proprie. Un edificiu unde, pentru afirmarea unui stil nou, se întruneşte laolaltă elementele unei arte trecute, nu va fi totuşi o operă de stil, dacă la întocmirea lui nu s'a folosit caractere noi, fie chiar în forme vechi. Vechea arhitectură greco-romană, aceia a marelui imperiu roman, nu a făcut decît să adune la un loc elemente arhitectonice şi decorative grece, pe care le-a folosit la infinit, dar numai pe

1) Vezi publicaţiunea: *Kunst und Dekoration*.

SFÎNTUL GHEORGHIE ŞI BALAURUL (FRAGMENT)

TRIPTICH DE A. BALTAZAR

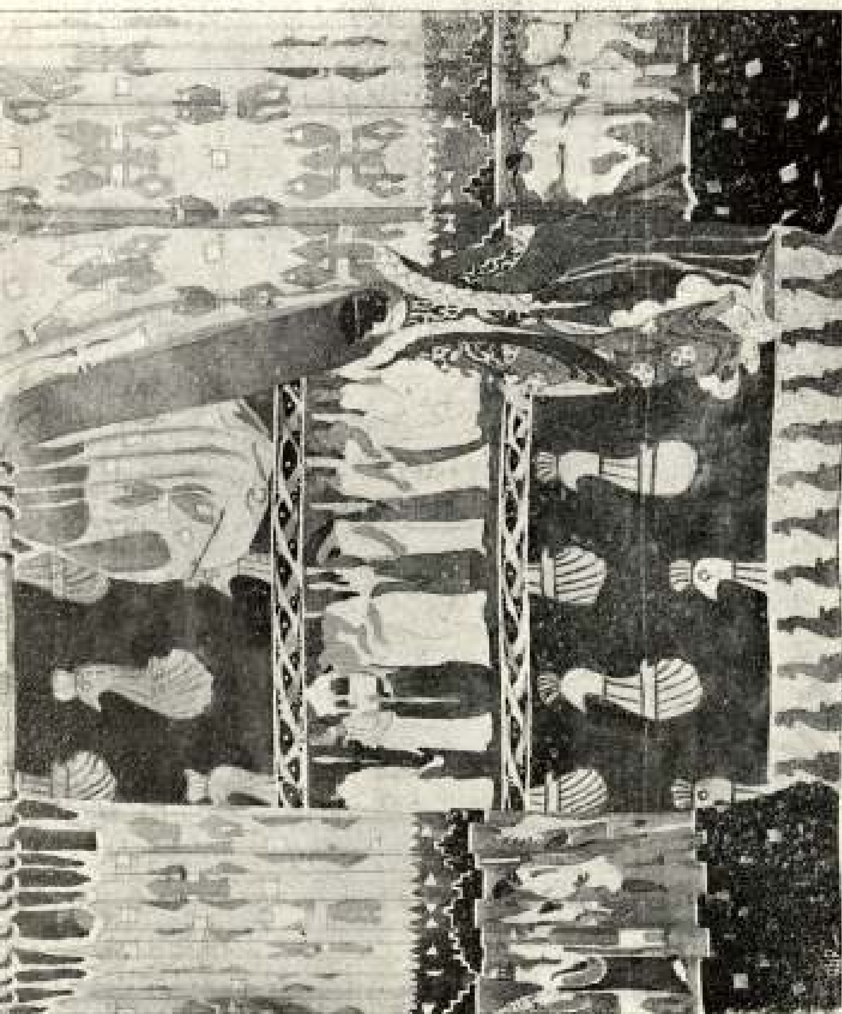
DECORAȚIUNE PENTRU SUFRAGERIE — DE A. BALTAZAR

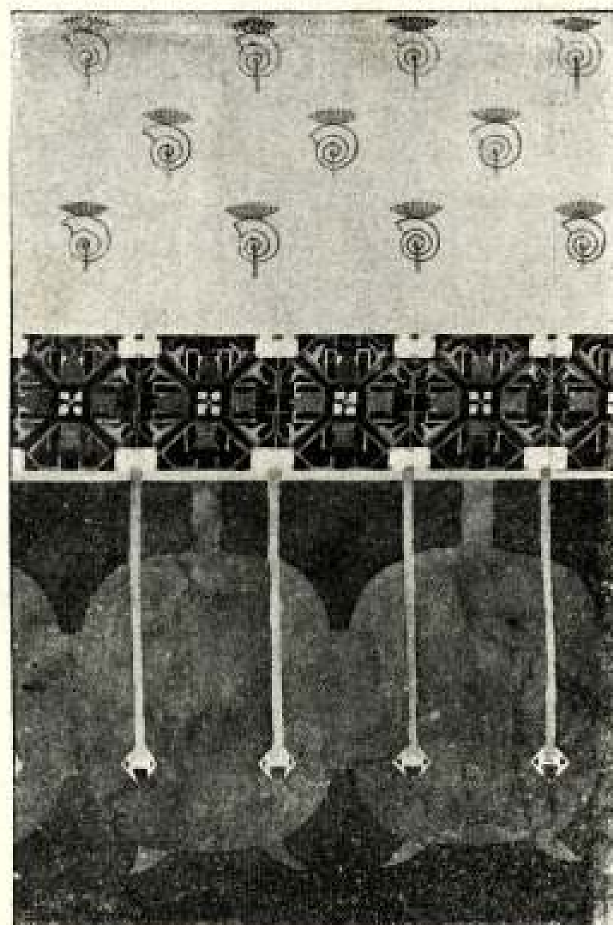
„CERBUL DE AUR" PARAVAN — DE A. BALTAZAR

CORTINĂ PENTRU TEATRU ROMÎNESC — DE A. BALTAZAR

„FĂT FRUMOS" VITRAIL — DE A. BALTAZAR

DECOR PENTRU SALĂ DE MÎNCARE — DE A. BALTAZAR

„Viața Romînească"

acestea, fără a pune nimic personal latin, afară de bolta, care era totuși cunoscută Etruscilor. Deaceia poate stilul acesta nu e menționat in istoria artelor alături și cu cinstea, cu care sînt citate celelalte stiluri [1]). Ba uneori vechii romani au și denaturat caracterul unui decor, utilizîndu-l anapoda. Exemplul cu suprapunerea ordinelor e destul de cunoscut. Romanii puneau cele trei ordine la trei etaje deosebite, așa incît, printr'o fatală deducție ai fi putut crede că edificiul nu s'a isprăvit și că se va mai pune un cat, mai cu seamă că cornișa susținută de console era așezată la toate caturile. Nu tot așa au procedat arhitecții romani din *arta romană*, aceia care incepe cu secolul XI, arhitecți, care cînd s'au gîndit să suprapue ordinele au intrebuințat, ce-i drept trei coloane, dar aceste colovne formau in aparență una singură, cu un singur capitel. Modificarea constă in aceia că in catul de jos coloana, fără capitel, avea un diametru mai mare, care in catul următor descreștea, până cînd—dar tot fără capitel—sus de tot coloana se subția și se incorona insfîrșit cu un capitel, *terminînd* astfel o singură coloană,—deși erau trei,—și făcînd să pară că se termină și edificiul. Aceasta cu coloanele *angajate*. In decorația romano-latină artiștii n'au adus nimic nou: ei nu au făcut decît să intrebuințeze, cu o prodigalitate uimitoare, motivele grecești: denticule, triglife, metope, acrotere, antefixe etc, și la coloana canelată capiteluri in volute și foi de acant. Decoratorii din epoca romană *inventează* această floră esențialmente convențională, care nu are nimic cu natura. Frunze inguste, străpunse de perle către extremitățile lor și dezvoltate in lobi ascuțiți ca lancea, și care se incovoaie cu multă grație. (Lubeke). Frunzele, bandele și mai ales incadramentul firidelor, prezintă in afară de o decorațiune geometrică de entrelacuri, meandre, zigzaguri, imbricațiuni etc., intr'un cuvînt, o infinitate de decorațiuni cu secțiune rondă și eșită. La acestea se asociază ciudate și interesante figuri de oameni și animale, de monștri de tot felul, jumătate simbolice jumatate fantastice, cum sunt la capitelurile coloanelor dela biserica din Vezelay, pe care Viollet-le-Duc le reproduce in al său „Dictionnaire raisonné de l'Arhitecture". (Totuși dl. Valton Edmond se declară mai mult pentru invențiunele monstruoase ale antichității, decît pentru acelea ale veacului de mijloc pe cari nu le gustă sau le gustă puțin. Pentru d-sa operele de decorațiune ale veacului de mijloc au o valoare, pe care noi trebue să o reducem la aceia ce ar putea eși din „inspăimîntutoare, noapte a veacului de mijloc, care a durat nou sute ani, noapte turburată de un lung și perpetuu vis rău..." Fără indoială că aci e vorba—după cum mărturisește și autorul mai departe—numai de de decorațiunea romano-gotică, in particular invențiunea himerilor, acea din secolele XIII și XIV, iar nu și de splendoarele operilor arhitecturale ale acestor epoci care „e cu totul altceva" [2])

1) Viollet-le-Duc nu se sfiește să pronunțe cuvîntul „*piraterie*" atunci, cînd vorbește de imprumutul pe care l'au făcut vechii romani din arta greacă. Vezi opul citat.

2) E. Valton, Les Monstres dans l'Art. p. 130, 131.

Am putea inmulți exemplele, dovedind tot mai temeinic că o artă de caracter, care are pretenția să rămie cu un stil al ei propriu, nu trebue să să se mărginească la recopiarea unor elemente de artă, fără a căuta să imprime un caracter deosebit acestor elemente. Deaceia o compoziție decorativă, care voește să imbrace vestmintul stilului nu trebui să folosească exclusiv numai elementele decorative, specifice unei arte oarecare mai vechi, ceia ce nu ar fi fi decit o operațiune de împrumut și atita tot. Care să fie deci drumul, pe care trebue să mergem, pentru a ne găsi in fața unui stil rominesc? Căutind a răspunde la această întrebare, ne apropiem și de sfirșitul acestui studiu, care trebue socotit numai ca o simplă contribuție, ce nici nu are pretenția de fi a spus totul în această chestiune.

*

În primul rind este drept, trebue s'o recunoaștem, stilul rominesc, care se așteaptă, trebue să aibă la bază unele elemente naționale, cum și unele produse ale unei arte, ce s'a convenit a se numi arta trecutului.

Mai mult decit atit: Pentru interesul originalității și fără nici o considerațiune pentru *„național"* avem chiar nevoe de unele elemente, cele mai primitive, ale unei arte naționale, pentru a forma o artă cu *caracter*, înainte de toate. Viollet-le-Duc este absolut de această părere cind zice: „Il est des temps ou l'homme a besoin de l'élement barbare, comme la terre a besoin du fumier, car il faut qu'il s'établisse dans le cerveau humain, pour produire quelque chose, une fermentation morale, résultat des contrasts, des dissemblences, d'un défaut de niveau entre la realité et ce que l'esprit conçoit" [1]). Pentru această conlucrare insă a elementului primitiv, trebue ceva mai mult decit simpla lui alipire la produsele timpurilor moderne. Altfel nu facem, decit să reeditâm motive de artă, a căror insemnătate e, după cum am mai spus, in raport cu timpul in care au fost produse, cu scopul pentru care au fost făcute și mai cu samă cu artiști care au făcut'o. O transformare a motivelor vechi, fără a altera caracterul esențial, o prefacere a acestora prin gustul artistic de azi, e impusă de chiar simțul civilizator, acelaşi care ne-a facut să părăsim, de-o pildă, pușca cu cremene sau orice alt obiect uzual primitiv. Mintea omenească, potrivit insușirilor care o conduc la dezvoltarea progresivă a simțurilor noastre, insușiri pe care numai omul le posedă, lucrează tot către inbunătățirea formelor prezentului, deci cu atit mai mult, ale trecutului. Colibe de oameni și cuiburi de rindunele au existat in toate timpurile, de cind există oameni și rindunele; dar cit s'au schimbat, in ce s'au transformat aceste colibe, pe cită vreme cuiburile de rindunele au rămas aceleași. Extraordinarul simț de proporțiune, aleasa insușire de armonie a artistului grec, l'a minat să transforme arta țaranului grec, pină a o aduce la frumoasa decorațiune din arta ceramicei grecești. Și cind dela *Xoana*, acele păpuși de lemn, s'a ajuns la Artemisa innaripată dela Delos, care, în loc să zboare, pare că dă in genunchi, și dela aceasta la mișcarea grațioasă a Niké-lei lui Poeonios, nu ne e permis a ne mai îndoi că, o transformare a unei arte vechi, potrivit cu cerințele unor idei mai noi, a existat în toate timpurile și la toate popoarele. Credem că o astfel de *transformare* trebuește și noului stil rominesc, care in alcătuirea lui e ținut să ia in samă arta găsită ca romînească. Prin urmare: nici cusături naționale in forma lor primitivă, nici crestături pe lemn întocmai ca la Meşterul Mogoș, nici desenuri depe ouă, reproduse cu forma lor inițială, nici un decor insfirșit, care să fie transpus cu alcătuirea lui decorativă primitivă, în noile producțiuni în stil rominesc. Toată această artă populară se va putea folosi ca fond de inspirație, pe care insă să se altoiască noi motive reprezentative ale unor noi forme, noi idei, reunite laolaltă, cimentate prin regulele artei decorative moderne.

Pentru o explicare mai temeinică a acestei teorii, dăm aci citeva exemple. E vorba de a decora o sală de mincare:

Căutind in mulțimea de izvoade romînești, vom da peste unul care are aparența a patru cirlige, care privesc fiecare marginea decorului și care sint grupate in jurul unui centru, un pătrat. Motivul mai are, la cele patru colțuri, patru mici patrate lucrate in fluturi, destinate să umple golurile lăsate de cele patru cirlige, a căror siluete aduc cu o inimă. Din acest motiv se poate foarte bine forma un motiv de *raci*, suprapuşi perpendicular. Și iată cum: Cele patru cirlige pot printr'o complectare stilizată să devie picioarele și cele două mandibule ale celor doi raci, care se suprapun; capetele racilor, simplificate pină la schemă, se adaogă intre brațele cirligelor, transformate acum in mandibulele racului; tot astfel cozile lor cele solzoase. Cit despre pătratul din centru și cele depe la colțuri, ele vor servi de cadru unor motive stilizate in usturoaie, sau dacă voiți, cu fire de pătrunjel sau orice aliment vegetal, care insă să se fie—cum e usturoiul—cu o dimensiune *in proporție*. Motivul astfel *stilizat* se va repeta de un număr de ori, pănăce complectează lungimea unui părete. Cum insă o sală de mincare trebuie să aibă totdeauna treimea inferioară a păretelui vopsită inchis, sau căptușită cu tablii (boiserie), vom adăoga la banda de raci un soclu lat pină in dușumea, și in care se va zugrăvi, in mod absolut schematic, ploștile romînești, despărțite între ele prin linii perpendiculare, stilizate intre ele intr'un fel oarecare. Alt motiv: In gospodăria casnică populară se intilnesc, printre atitea interesante obiecte decorate, și unele linguri, ale căror cozi reprezintă capete de cocoși. Printr'o stilizare, care să nu se depărteze prea mult de caracterul stilului țărănesc, s'ar putea preface desenul acestor cocoși, pe care, colorindu-i, să-i intrebuințăm ca decor la oricare altă sală de mincare. Iată cum un motiv național poate trăi intr'o decorațiune cu pre-

1). P. 178. Op. citat.

tenția de artă modernă, înlesnind astfel alcătuirea unei decorațiuni, care poate fi în același timp și într'un stil romînesc. Dar această naționalizare a viitorului stil poate fi împinsă și mai departe. Avem de decorat o cortină de teatru, nu zic „romînesc", pentrucă o astfel de cortină ar putea fi folosită la orice teatru: Pe un fond, care simulează o primă draperie, am distribuit în tonuri foarte discrete, aproape contopite cu culoarea generală a draperiei, capete de cocoși, care ar putea să însemne „reclama" cum și semnalul unui sfîrșit de noapte, aluziune la terminarea tîrzie a spectacolelor. Pe o a doua draperie, cea depe primul plan, vom zugrăvi, în partea de sus, motive naționale alese, în culori șterse însă, iar în partea de jos, pe o bantă lată și pe un fond în mozaic,—artă bizantină,— tradiția de *teatru*—dacă se poate zice—*romînesc* și anume, deoparte: *Vicleimul și Sleaua*, bine 'nțeles tot stilizat, iar de alta *Călușarii*. Pe poalele draperiei vom putea folosi orice motive, care însă vor avea legătură cu ansamblul. Însfîrșit, această principală draperie, decorată astfel, va fi strînsă deoparte și de alta, nu cu banalele ceaprazuri și frînghii aurite, ci de mîna unui *geniu* înnaripat, geniul artelor, simbolizat printr'un înger purtat pe mici nori, ca cei de pe manuscriptele bizantine, și decorat cu motive bizantine. Dacă însă vi se pare că aceasta e *prea romînesc*, putem, fără a strica nimic caracterului general și chiar compozițiunei, să zugrăvim pe draperia din fund, într'o bantă corespunzătoare ca lățime celei de pe prima draperie, un defileu de zîne, simbolizînd artele: poezia, pictura, sculptura, arta dramatică, tragedia, comedia, coreografia etc., care se îndreptează spre templul artelor, indicat printr'un templu antic, către fundul decorului. In această compoziție am dat *rominismului* aceia ce ni se pretindea de un stil romînesc și, totdeodată, am împăcat și pretențiunile artei decorative moderne față de care o astfel de compoziție nu-i rămîne—cel puțin o credem noi—cu nimic datoare. Într'un ecran, într'un vitraii, se poate face același lucru. Intr'un vitrail pentru o fereastră de muzău, de pildă, se poate prea bine reprezenta povestea lui Făt-Frumos sau orice legendă romînească, cu întocmirea decorativă arătată. Tot astfel un covor, o mobilă, și așa mai departe. Negreșit, asta nu însamnă că decoratorul romîn nu mai trebue să caute și alt mod de a compune; atîta numai că ceia ce face, să poarte un caracter. Modul nostru de a vedea a fost dezvoltat și susținut aci, numai pentru *a opune* un principiu motivat, credem, din toate punctele de vedere, sistemului decorativ național de astăzi, acela pe care l'am arătat la începutul acestui studiu.

Prinurmare, pe un fond național să se așeze o compozițiune decorativă nouă, care să corespundă principiilor strict de artă, o artă așa cum o înțeleg artiștii timpurilor noastre, adică o artă cu proporții, cu armonie și, mai presus de toate, cu o originalitate. În ceia ce privește această din urmă calitate, să ne ferim cît mai mult de nenorocitele importațiuni străine, ele însuși fiind uneori produse imperfecte sub raportul decorativ. Cu astfel de

„*imitațiuni*" vom putea orișicînd ademeni ochii profanilor—cum din nenorocire se și 'ntîmplă—; niciodată însă nu vom binemerita dela stima oamenilor de gust și cu atît mai mult dela acei, care cer o stilizare decorativă romînească. Intr'un studiu asupra artei norvegiene, dl. Danilovitz reproșează decoratorilor norvegieni tocmai această rătăcire, afirmată prin înclinarea acestor decoratori către arta *seccesionistă* nemțească. „Artiștii norvegieni, zice dl. Danilovitz, decoratorii și arhitecții își întorc privirile lor către stilul german modern, crezînd că descopăr ceva nou în *greoaile elucubrațiuni* ale profesorilor de estetică din Berlin [1]". Și mai departe: „Obiectele, care ies din aceste școli (școalele profesionale norvegiane), destinate cea mai mare parte a mulțumi trebuință de a avea „amintiri" din țară, pentru numeroșii turiști, ar trebui cu același total de muncă să ofere străinilor obiecte inspirate de aceste opere vechi, unde ar retrăi caracterul atît de puternic și de particular al artei Wiking-ilor cuceritori." Aceasta a fost absolut și părerea noastră. Am ținut să aduc aci și părerea criticului străin,— părere despre care nu se poate zice că am urmat'o, înnainte de a fi avut'o pe a noastră proprie [2],—tocmai pentru a edifica pe cei ce cred că arta noastră decorativă trebue să nevie și ea, ca multe altele, de peste graniță.

A. Baltazar.

---

1) *L'art populaire en Norvège*. Art et Decoration. Septembre 1908.

2) Studiul d-lui Danilovitz a apărut în urma expoziției lucrărilor mele de artă decorativă.

Taină.

Intr'o Vineri, spre sfîrșitul lui August, mă pomenesc cu nenea Iorgu la mine, ca să-mi propue să mergem adouazi la vinătoare.

— Gînd la gînd cu bucurie, zic, nene Iorgule; tocmai vream să ies în oraș să te'ntîlnesc, tot pentru vinătoare; dar nu mine dimineață, că am niţică treabă.

— Dar cînd?

— Plecăm mine după prînz și ne'ntoarcem Duminică sara. Pe-aici prin prejur degeaba, nu sînt prepelițe. Dacă vrei însă să ne întoarcem cu vinat, să mergem tocmai la Milești.

— Nu merg la Milești, făcu nenea Iorgu, cu un gest de protestare.

— Dar de ce?

— De cînd cu întîmplarea cu bietul Virgil, nici c'am mai dat pe-acolo.

Intîmplarea la care făcea aluzie nenea Iorgu, era moartea bietului colonel Steriu, împușcat din greșală de un țăran, vinător, fost ordonanță la el. Da, era sfîșietoare amintirea nenorocirii, petrecută acum doi ani și pe care revederea locului unde se întîmplase trebuia să ne-o evoce; dar gîndindu-mă, că locurile mai apropiate de oraș le bătusem până atuncea toate zilele din urmă, fără să găsesc vinat—și aducîndu-mi aminte de zecile de prepelițe, împușcate altă dată în meiurile și în porumburile pline de mohor, depe locurile țăranilor, avusei o vorbă crudă:

— E! asta e... Morții cu morții și viii cu viii.

Apoi, rușinat de privirea de blîndă mustrare a lui nenea Iorgu, adăogai:

— N'avem nevoe să mergem în sat la Milești. Luăm cu noi toate ale mîncării și dormim, cum iți aduci aminte c'am

mai dormit odată, la șirele de pae ale oamenilor. Alt undeva nu văd unde ne-am putea duce.

— La Produlești.

— N'am fost eu Marți? Nimic. Porumburile de doi stînjeni, iar miriștile parte întoarse, parte tocate de oi. La Milești sînt meiurile țăranilor. Iți aduci aminte cîte am ucis acolo.

Ispita belșugului de vinat l'a învins pe nenea Iorgu ș'a rămas așa: să plecăm adouazi după prînz; și fiindcă tot se ducea în oraș—să vorbească el cu Pitiș pentru poștalion.

Minunat tovarăș de vinătoare nenea Iorgu. Exact la întîlnire, fără preget la umblet, cu toți șaizeci și cinci de anii lui și nesupărăcios la glume și țintaș...„pușcă sigură", vorba bietului colonel Steriu. Am umblat eu cu mulți vinători, dar așa vinător cu dichis ca nenea Iorgu, nici c'am mai văzut, măcar că nu era om bogat. Nu mai vorbesc de cînele lui, care doar că nu vorbea, dar nu era sculă trebuincioasă unui vinător, care să lipsească din „beșacteaua" lui, fără de care nu pleca la vinat. Acum în urmă și-a luat și *termofor*. Pune în el cafea cu rom în clocote, și fierbinte rămîne 24 de ceasuri. Și ce bine prinde dimineața pe răcoare o cafeluță caldă. Minune!

Adouazi, punct la trei și jumătate după prînz, după cum ne vorbisem, poștalionul era la poartă. Mi-am urcat cînele pe capră, m'am suit și eu cu bocceluța mea cu merinde lîngă nenea Iorgu și am pornit-o la drum. Socoteam că cei patruzeci de chilometri până la Milești i-om putea face în trei ceasuri și că vom putea vina ceva și în sara aceia; dar caii erau stătuți,—făcuseră în ajun drumul la Ploești, așa că immurgea bine cînd am ajuns la șirile de pae, unde aveam să dormim.

Curînd după ce am mîncat, în vederea sculării timpurii de adouazi, ne-am rînduit culcușurile și ne-am lungit jos, învelindu-ne cu pae, iar peste ele cu mantalele de cauciuc.

Era o noapte de August fără lună, de o frumusețe care nu se poate zugrăvi prin cuvinte. Cum să zugrăvești și cu ce să asemeni bolta cerului și sclipirea vie a mii și miilor de stele? Știu că măreția frumuseței îmi scoborîse în suflet un sentiment de evlavie și de admirare, care-mi tăia răsuflarea. Nenea Iorgu, amuțit ca și mine, sta cu fața 'n sus, cu ochii țintă la stele.

Din cînd în cînd se auzeau sforăind caii, care pășteau alături; într'un rînd, departe, tocmai în fundul zării despre miazăzi, s'a auzit uruitul și fluieratul unui tren, care trecea spre București; apoi au murit toate sgomotele și nu se mai auzea decît cîntecul

greerilor: fiiiiir-fiiiir, fiiiir-fiiiir, aceleași două note lungi și tremurate, ici, colo, pretutindeni; parcă era însăși ușoara răsuflare a pămîntului adormit.

Deodată în liniștea aceia răsună un glas puternic:

— Care ești aia, mă?

Era paznicul.

— Oameni buni, răspunse nenea Iorgu.

— Care oameni? Ce căutați acolo?

Vizitiul, ca să-l potolească:

— E conu Victor Miculescu și conu Iorgu Petrescu, au venit la vînătoare.

— Aha! răspunse dumerit omul și apropiindu-se de noi:

— Sărut mâna, dumneavoastră sînteți?

Nu mai era nici o asămănare între vocea blîndă deacum și vocea de adineauri. Ne cunoșteam. Era Toma Sităruș, vînător și el, nelipsit dela bătăile pe care le făceam aici, iarna, la lupi și la mistreți, pe cînd trăia bietul colonel Steriu.

— Ce mai faci, Tomo?

— Sărut mîna, bine, coane Iorgule.

— Prepelițe ceva e?

— Sînt berechet, mai ales în lunca mică.

— Dar ăilalți ce mai fac? Vasile, Lazăr, Alecu al Popii?

— Sînt bine, cu munca, cu alea...

— Dar Marin Dorobanțul? întrebai eu.

— S'a răpus acum două săptămîni.

— Zău! a murit? întrebă nenea Iorgu cu mare mirare.

— Păi se stricase rău, coane Iorgule. Decînd cu nenorocirea cu bietul domnu colonel, după ce și-a făcut luna de osîndă, a căzut la darul beției. Nu-l mai scoteai din circiumă. Parcă-și făcea singur de cap. Eu crez că s'a ars mațele dintr'însul.

După o tăcere de cîtăva vreme, Toma mai zise:

— E! sărut mina și noapte bună, că e tîrziu și mine vai să vă sculați din vreme.

Și se depărtă, pierzîndu-se în întuneric.

Vestea morții lui Marin îmi adusese aminte moartea colonelului. Cum stam cu ochii închiși, vedeam limpede toate împrejurările în care se întîmplase. Petrecerea veselă seara în ajun la Alecu al Popii, scularea adouazi de dimineață pe un ger cumplit; drumul cu săniile până la pădure. Vedeam locul unde stam așezat în bătae. Auzeam glasul hăitașilor, bubuitul puștilor și apoi strigăte de chemare: „hăp-hăăp! hăp-hăăp!“ și chiar pe Toma acesta chiemîndu-mă desperat: „săi, coane Victore, l'au

împușcat pe domnu colonel“. Ce deslușit mi se înfățișa în minte colonelul lungit jos în zăpadă, într'o baltă de singe, cu hainele sfîșiate, cu o rană mare în coasta dreaptă; nenea Iorgu și Mișu Palada îngenunchiați lingă el, căutînd să-i lege rana. Alături, înconjurat de un cîrd de oameni care-l înjurau, Marin Dorobanțu, rezemat de un pom, cu o privire tîmpită, gîfîind șuerător: „hhh! hhh!“ Și acum m'apuca cu fiori, aducîndu-mi aminte întoarcerea spre casă cu bietul Virgil întins într'o tîrlie; mulțimea de lume adunată cu trecerea noastră prin oraș; desperarea nevestei-si și fii-si... și moartea lui, acolo, acasă, în curte, cu un ultim zîmbet pe buze pentru ele...

Toate aceste împrejurări mi se perindau prin minte, cînd auzii alături pe nenea Iorgu zicînd încet și grav:

— Hm! dumnezeu să-l ierte.

— Pe cine? îl întrebai eu.

— Pe Marin Dorobanțu.

....Eram gata să adorm, cînd îl auzii din nou, șoptind ca numai pentru dînsul:

— Hm! Dumnezeu să-l ierte.

— Nu dormi, nene Iorgule?

Nenea Iorgu, în loc să-mi răspunză, își întoarse capul spre poștalion și chemă încet dar deslușit: „Ioniță! Ioniță!“—apoi, încredințîndu-se că vizitiul dormea, se trase binișor lîngă mine și-mi zise:

— Victore, nimănui n'am spus taina pe care vreau să ți-o spui ție acuma; dar jură-te c'ai s'o păstrezi numai pentru tine.

— Mă jur.

— Ascultă... Iți aduci aminte că în noaptea aia, voi, adică tu, Constantiniu, State și cu Mișu Palada ați mas la Alecu al Popii, iar Virgil și cu mine am trecut la Marin Dorobanțu. Așa e?.. Știi pe nevasta lui Marin.

— Cum să n'o știu? Voichița, după care ni se scurgea ochii tuturor.

— E!.. Casa lui Marin o știi. Avea o odae bună în dreapta, la drum, în care am dormit noi, și alta în stînga nelocuită; și mai avea în față lîngă magazie o altă odăiță în care dormeau ei. La cîtăva vreme după ce am intrat în casă,—eu stam și-mi făceam țigări,—văd pe Virgil că iese afară și-l auz că strigă pe Marin și-i spune că ar fi bine să vie a doua zi și frații Vintilești din Suseni, că sînt puști cam puține și că cum ar face să le dea de veste. Marin zice: «Au un cumnat aici, șade tocmai

în capul satului. Mă duc să-i spui, să-i vestească». Trecuse, așa, aproape un sfert de ceas, și Virgil nu se mai întorcea, cînd auz că se deschide portița dela drum și tot atunci văz pe Virgil că intră repede în odae și trage zăvorul. În urma lui încearcă cineva clanța la ușă și auz un glas făcînd: „hm!“ Vream să-l întreb unde a fost, dar el îmi făcea semn cu mîna să tac din gură. Cum stam așa tăcuți, auzim un gemăt dinspre odăița din față. Virgil zice: „Vezi c'o omoară p'aia“. Am priceput. Am ieșit afară. Depe prispă se auzea glasul înnăbușit al lui Marin: „Așa, cățea, hai? Așa hai?“ L'am strigat. Cînd a deschis ușa, i-am văzut în bătaia luminii lămpii fața încruntată și fioroasă. Cînd a dat cu ochii de mine, odată s'a domolit, și-a scos căciula din cap și m'a întrebat răsuflînd din adînc: „Ce poftești, coane Iorgule?“ Zic: „Ce-ai făcut cu Vintileștii?“ Zice: „Am găsit pe cumnatu lor la cîrciumă. Mi-a spus că se duce mîne disdedimineață să-i vestească“. M'am făcut că intru în casă și ascultam. Nu se mai auzea nimica. Cînd am intrat în odae, zic: „Bine, mă Virgil, nu e păcat de dumnezeu? Omul ăsta ți-a fost slugă bună și credincioasă atîta vreme; de cîte ori venim la vînat își lasă treburile și merge cu noi ca un cîne, și ce împușcă noi luăm,— și tu drept răsplată îi necinstești casa. La ce? Să fii becher tot aș mai pricepe; dar om însurat cu fată de măritat.“ Zice: „E! parcă dumneata în tinerețile dumitale...“ Zic: „Nu! pe dumnezeul meu! Sînt om de șaizeci și mai bine de ani și oi fi avut și eu fel de fel de prilejuri; dar niciodată nu m'am alegat de nevasta altuia.“ Zic: „Dacă te tăia, ori îți crăpa capul cu ceva, că, doamne ferește, la așa necaz omul nu caută,—ce te făceai? Cum ai fi explicat lucrul? Cine ai fi spus că te-a lovit ori te-a tăiat? Marin!? Cum? Pentruce?..“ Așa e?.. Adouazi, cînd am ieșit în curte, Marin înhăma caii la sanie, parcă nu s'ar fi întîmplat nimica, dar pe ea n'am mai văzut-o... Cînd am ajuns la pădure, îți aduci aminte că eu spuneam că era rău ales locul unde stam noi: colnicul prea îngust. Tu cu Constantiniu și cu ăilalți erați în flancul stîng. Ici, în flancul drept, era Mișu Palada, după el veneam eu, pe urmă Marin, și în stînga lui Virgil. Își alesese locul lîngă o buturugă de tufan. Mania lui să stea jos, că dacă sta în picioare poate-l împușca în șold ori în picioare, nu tocmai în coastă... Mistrețul a dat să iasă întăiu la mine, pe urmă a cotit-o la stînga. Eu am tras numai de datorie, că era departe. A ieșit tocmai între Marin și între Virgil... E! acuma spune tu,—l'a ucis cu dinadinsul ori din greșală? Eu, cînd s'a

dat vestea că e rănit și am aflat cine-l împușcase, am înghețat, dar nu mi-am pierdut mințile. Mergînd într'acolo, am văzul locul de unde trăsese, locul pe unde trecuse mistrețul, locul unde sta Virgil... colnicul îngust, în povîrniș... și mi-a intrat o îndoială în suflet. Dacă o fi numai o întîmplare? Cu o vorbă a mea bag omul în ocnă fără vină? Și cînd el a zis oamenilor care-l întindeau: „N'am vrut să-l împușc“; iar oamenii îl înjurau: „Cine zice c'ai vrut, păcătosule?“ am simțit că vorbele alea pentru mine le spunea, că numai eu puteam spune c'a *vrut* să-l împuște. Dar n'am spus, că nici nu credeam că Virgil o să moară... Pe drum, cînd ne întorceam spre oraș, eram hotărît că de s'o întîmpla să moară, să-l dau de gît. Dar după ce a murit, în fața desnădejdii nevestii-si și a fii-si, mi s'a părut că l'ași ucide a doua oară în dragostea lor, dacă ași vorbi; și am tăcut până acuma și mi-am zis că dacă l'o fi ucis cu dinadinsul, dumnezeu nu doarme. Și ia auzi cum a murit Marin Dorobanțu.

— Va să zică, făcui eu, nene Iorgule, dumneata crezi?...

— Știu eu? a răspuns nenea Iorgu și am rămas amîndoi pe gînduri.... Trebue să fi fost tîrziu de tot, că era o tăcere desăvîrșită, nu mai cîntau nici greerii, cînd am adormit șoptind într'un glas cu nenea Iorgu:

— Hm! dumnezeu să-l ierte!

Ioan Al. Brătescu-Voinești.

Imperiul Habsburgilor şi politica Romînilor.

„Dacă Austria n'ar fi existat, ar fi trebuit inventată".

Fr. Palacky.

Evenimentele se precipită.

Triumful neaşteptat al revoluţiunii şi proclamarea constituţiunii în Imperiul Otoman, introducînd poporul turc în familia naţiunilor libere, nu l'au putut feri de grele încercări.

O agitaţiune febrilă a cuprins toate popoarele din Balcani şi din ţările vecine,—toate chestiunile ce atîta vreme întunecau, amenințătoare, orizontul politic în acest colț al Europei, au fost deodată puse la ordinea zilei: Independenţa Bulgariei, căile ferate orientale şi anexarea Cretei; anexarea Bosniei şi Herţegovinei, problema Macedoneană, soarta Serbiei şi a Muntenegrului şi chestia Dunării; „Votul plural" şi chestia naţionalităţilor din Ungaria; tulburările din Praga, Viena, Triest, etc, etc....

Ce ne pregăteşte ziua de mîne, ce ne aşteaptă în primăvara viitoare?....

Toate aceste întrebări, în afară de orice megalomanie politică, ne privesc atît de aproape, pot avea atîta înrîurire hotărîtoare asupra întregului nostru viitor, încît orice om politic, chiar orice cetăţean nelipsit de simţul respunderii, nu se poate dispensa de datoria de a se orienta în acest labirint inextricabil de probleme complicate şi de conflicte ireductibile de interese.

O împrejurare deosebită dă o gravitate excepţională situaţiunii.

Cu toate că corpul naţiunii romîne e politiceşte tăiat în patru trunchiuri deosebite, orice om politic romîn, şi de ori unde,—lăsînd la o parte orice visuri „daco-romîne",—nu poate despărţi problema potitică *locală*, pentru vre-o parte a Romînimii, de interesele superioare de conservare şi propăşire ale neamului *întreg*: în ciuda tuturor hotarelor nu numai că avem astăzi o viaţă sufletească naţională comună, dar istoria, şi pentru viitor, a contopit destinele noastre într'o *singură* problemă de viaţă şi de moarte, a fiinţei

noastre etnice însăşi, pentru toţi Romînii, fără deosebire, indiferent de cadrul politic, în care am fi cuprinşi unii sau alţii..

Şi până acum, nediscutabil, centrul de gravitate al vieţii noastre naţionale a fost aici, în Regat. (Nu ne privesc aici neajunsurile sau greşelile politicei noastre).

Era, deci, firesc ca asupra acestui Regat să cadă, în primul rînd, *respunderea* viitorului neamului romînesc întreg. Şi tot atît de firesc era ca,—printr'un fel de acord tacit, sau mai bine zis, prin combinarea şi echilibrarea spontanee şi naturală a forţelor naţionale,—toate grupurile răsleţite ale neamului să-şi potrivească pasul, mai mult sau mai puţin, cu direcţia mersului nostru istoric comun, imprimată din Regat. Astfel se determina *rezultanta* istorică a acţiunii noastre politice naţionale, în senzul cel mai larg al cuvîntului, în vederea scopului comun de conservare şi propăşire.

Dar acum se naşte întrebarea, ar putea oare fraţii noştri de peste munţi să iea în momentul de faţă asupra lor vre-o iniţiativă de acţiune, în afară de linia noastră de conduită de până acum, şi astfel să-şi asume şi *respunderea* destinelor noastre, deplasînd centrul de gravitate al vieţii naţionale?

E departe de mine gîndul de vre-o învinuire sau reprobare. Cînd este vorba despre *rezultanta* de acţiune a unui popor împrăştiat între mai multe ţări, înrîurirea hotărîtoare întotdeauna va avea raportul de putere, adică de vigoare şi destoinicie, între diferitele elemente constitutive ale acestui popor:

Primul pas e firesc să fie dat celui mai vrednic dintre ele, celui mai sănătos, mai energic, mai cult, mai conştient, mai bine organizat, cu conducere mai luminată şi mai talentată,—celelalte „vor ţinea alinierea".

Orice lamentaţii ar fi de prisos. Zavistia nevolnică n'ar putea constitui o forţă morală....

Şi, la urma urmelor, numai *conştiinţa proprie* a fie-căruia poate hotărî asupra *măsurii de respundere* ce vrea să-şi asume.

Dar hotărîrea trebue luată în cunoştinţă de cauză, după judecata matură asupra tuturor elementelor problemei, cu toată pătrunderea gravităţii acestei respunderi.

În rîndurile ce urmează voiu căuta să elucidez unele laturi ale problemei, în ce priveşte acţiunea Romînilor din Statul Ungar.

Dacă nici odată nu ne-am crezut în drept să dăm „îndrumări" Romînilor din ţările vecine, am socotit însă de datoria noastră de a ne spune cinstit părerea, fără să pretindem rolul de oracol,—şi mai ales cînd, în realitate, nu e în joc numai o simplă „chestie internă", ci viitorul nostru al tuturora.

Chiar dacă această părere nu va fi ţinută în samă şi va servi numai ca să întărească, *mai în cunoştinţă de cauză*, hotărîrea *contrarie*, ea totuşi chiar prin aceasta va fi utilă.

* *

În acţiunea lor politică conducătorii unui popor trebuie să ţină sama înainte de toate de situaţiunea reală, de raportul real al forţelor ce sînt în joc.

Aspirațiunile ideale ale unui neam sint de sigur și ele o imensă forță morală, ce nu poate fi nesocotită, dar nimic nu poate zădărnici atit de mult aceste aspirațiuni ca disprețul realității.

Politica nu e o poezie sau vre-o arhitectonică de visuri eterice, ci truda și lupta de toate zilele, in care mecanica brutală de forțe materiale și de interese „prozaice" pregătește oricind visătorului o deșteptare piină de amărăciune și dezamăgire....

Sintem datori dar, in acest moment critic al istoriei noastre, să privim bărbătește in fața realității, oricit de crudă ar fi ea.

Evenimentele din urmă au provocat multă iritațiune impotriva politicii interne și externe a Imperiului Austro-Ungar, o vie agitație *anti-austriacă*, atit in Regat, cit și peste munți, atacuri impotriva „Vienei", apeluri la alianța cu Sirbii, Muntenegrenii, Turcii, etc....

E departe de noi de a tăgădui *legitimitatea* sentimentului de revoltă sufletească, ce se dă pe față in aceste manifestări.

Dar ce obiectiv ar putea să aibă politica *anti-austriacă*: răsboiu, *irredenta* romînă, dislocarea Imperiului Habsburgic in favoarea noastră?

Putem urmări aceste scopuri? Și dacă vom lăsa chiar la o parte chestiunea de putere,—*avem interes* să le urmărim?

Am pus inadins astfel intrebarea pentru a vădi de indată, că nu sintem numai in fața unei chestiuni pur romînești sau exclusiv Austro-ungare, și nici macar a unei chestiuni ce ar privi numai Orientul European,—ci in fața unei *probleme europene*, in toată puterea cuvintului.

Multă vreme a fost la modă de a vorbi despre „dezagregarea" Imperiului Habsburgic, despre lipsa de coheziune a acestui „conglomerat poliglot", in care forțele centrifuge nu sint reținute vremelnic, decit de venerațiunea popoarelor indușmănite intre ele pentru bătrinul monarh, etc.

Din acest punct de vedere se prezintă ca un adevărat miracol puterea de vitalitate, de care a dat dovadă in cursul veacurilor acest „conglomerat", care zilele acestea, fiind condus de un minister, compus din niște obscuri „șefi de biurou", in mijlocul atitor dificultăți interne, și-a putut alipi, cu atita eleganță, un nou „corp străin",—o regiune mai intinsă ca toată Moldova, (de vre-o 50.000 kilometri pătrați, cu aproape două milioane locuitori!). Și „schimbarea de regim" survenită in acest moment critic, prin cari alți „obscuri șefi de biurou" au luat locul celor dintăiu, parcă n'a afectat de loc fermitatea, siguranța, preciziunea atitudinii și a acțiunii politice!

Arată aceasta un organism politic lipsit de vigoare și de viață?

Acum cițiva ani d. *René Henry*, intr'o carte recomandată publicului, in prefață, de Anatole Leroy-Beaulieu și incoronată de Academia franceză,—ceia ce ne atestă nu numai valoarea pur teoretică a lucrării, ci și insemnătatea ei politică, ca manifestarea opiniei publice franceze,—analizează pe larg atit ipoteza dislocării Imperiului Habsburgic, cit și ipoteza impărțirii sale intre statele vecine, și demonstrează toată inanitatea acestor speculațiuni, tot utopismul lor naiv [1].

In adevăr, pe deoparte,—din punct de vedere *intern*,—situațiunea politică a Austro-Ungariei este dominată de două fapte capitale:

Mai intăi, geograficește teritoriul Imperiului se prezintă cu un caracter de *unitate*, admirabil delimitat și precizat: valea Dunării, in cursul ei de mijloc, cu toți afluenții ei, incadrată așa de natural de Alpi, munții Bohemiei, Carpați și țermul Adriaticii, incit René Henry, cu drept cuvint, spune:

„Austro-Ungaria—basinul mijlociu al Dunării, cu dependen„țele sale ca Bohemia, Galiția și porturile necesare (ale Adriaticii) „—are un teritoriu *mai bine legat ca al multor alte state*, al „Imperiului German intre altele" [2].

Orice ingrădiri artificiale in mijlocul acestui teritoriu n'ar avea trăinicie, nu s'ar putea susținea, nici din punctul de vedere strategic, *nici din cel economic* (ceia ce astăzi pentru viața popoarelor are tot atita insemnătate, dacă nu și mai mare, ca considerațiunea pur strategică), cel puțin in condițiunile *actuale* ale vieții internaționale.

In al doilea rind, pe acest teritoriu, atit de unit geograficește, istoria a așezat o mulțime de grupări etnice, cari sint destul de tari pentru a-și apăra cu dirjie ființa națională distinctă, dar prea slabe pentru a putea trăi politicește izolate (fără să mai vorbesc aici de imposibilitatea, adesea materială, de delimitare a teritoriilor naționale și impletitura inextricabilă a intereselor economice).

Pe de altă parte, din punctul de vedere *internațional*, situația politică a vechii monarhii dunărene e determinată de rolul ei, putem spune providențial: față de cele două mari tendinți istorice, ea se prezintă ca o garanție și pentru cei pe cari ii amenință năzuința seculară a colosului Rus spre Dardanele, precum și pentru cei ce se tem de *Drang nach Osten* al Germanismului.

Cunoaștem mai bine „pericolul moscovit", care pentru noi Rominii e și mai real. Politica Țarilor, urmărită de veacuri cu atita tenacitate, această indărătnică mișcare de apropiare de *Țarigrad*, nu e datorită vre-unei fantezii trecătoare:

Nemărginita Impărăție, ce s'a intins peste a șasea parte a rotundului pămintesc, n'are nicăeri acces, nici spre *marea liberă*, și nici spre vre-un port ce n'ar ingheța iarna, fiind țermurită de apele neospitaliere ale Oceanului Glacial sau ale celui Pacific, dela strimtoarea de Behring până la Vladivostoc, sau de mările inchise.

Nevoia de libertate de acțiune și instinctul de dominațiune imping astfel acest urias Imperiu, cu toată forța ce-i dă masa de 150 milioane, spre Constantinopol.

Dacă in fața rezistenții din partea Europei, Rusia un moment s'a gindit să-și deschidă drumul spre un port liber, prin in-

1) *René Henry*.—„Questions d'Autriche-Hongrie et question d'Orient" Paris, Librairie Plon.

2) Loc. cit., p. 46.

treg continentul asiatic, tocmai pe ţermurile mării Chineze—ceia ce ne arată de altfel toată *intensitatea* acestei nevoi de stat—acum nu-i rămine altă cale decit spre Cornul de Aur.

Şi cind Marea Neagră va forma un „lac rusesc", cind cheia Dardanelelor va fi în minile Ţarilor,—Rusia va fi stăpîna Europei,—şi a lumii....

Şi în cale-i va strivi şi Statul Romîn,—două milenii zădarnice de suferinţi şi de lupte pentru o viaţă naţională liberă şi orînduită....

Dar astăzi pentru oricine e clar,—cum a spus ritos cunoscutul general rus *Fadeiev*,—că pentru Ruşi drumul spre Constantinopol *trece prin Viena*....

Astfel, cu toate că în Austria au rămas aproape zece milioane de Nemţi în afară de Imperiul german, prinţul Bismarck, creatorul triplei alianţe, a putut afirma că pentru Germania integritatea şi tăria neştirbită a Imperiului Habsburgic au atita însemnătate, incit în faţa acestui interes chiar problema Alsaciei şi a Lorenei pare un „fleac" (eine Winzigkeit).

Dar, pe de altă parte, ca prin minune, interesul Germaniei în această privinţă coincide cu interesul marii ei duşmane, Franţa, aliată a Rusiei: fiindcă Austro-Ungaria nu numai că stă în calea înnaintării Ruşilor spre Dardanele, ci în acelaşi timp apare în ochii Francezilor şi ca o stavilă pentru *Drang nach Osten* al Germanismului.

Cum arată atit de bine René Henry, în cartea citată, precum şi un alt publicist francez *Georges Weil* [1]), ideia curentă că Austria e numai o avangardă a Germanismului în Orient e radical falşă: însuşi interesul Germanilor din Austria e opus acestei tendinţi, dar mai ales *interesul tuturor celorlalte popoare* din Austria, al majorităţii covîrşitoare a populaţiunei sale, care coincide aici cu *interesul celorlalte state din Balcani şi dela gurile Dunării*.

Astfel, spune G. Weil:

„Pentruca Franţa să poată rămînea o mare putere, pentru„ca ea să-şi poată continua rolul în Europa, pentruca ea să nu „fie redusă la rangul unei puteri secundare, *trebue* să existe o „Austrie, şi o Austrie independentă, fiindcă ea este *indis„pensabilă* pentru echilibrul european şi pentru pacea lumii" (cursivul e al autorului) [2]).

Pentrucă,—afirmă René Henry, din parte-i: „Austro-Un„garia e *singura barieră* destul de solidă ce se poate pune, la „inceputul veacului al XX-lea, de a curmezişul *Drang*-ului şi „ce poate opri năzuinţele germane, în ziua cind ele ar ajunge „ameninţătoare pentru echilibrul european....." [3]).

Tot aşa de categoric se pronunţă şi Anatole Leroy-Beaulieu, încă în 1888:

1) *G. Weil*,—„Le Pangermanisme en Autriche", Paris, Fontemoing, 1904.
2) *G. Weil*, Op. cit., p. 269.
3) *R. Henry*, Op. cit., p. 353.

„Dacă este o ţară interesată la existenţa Austriei, aceasta „este Franţa. In ziua în care Monarhia Austro-Ungară ar dispă„rea, sau ar fi redusă la ţările de sub coroana Sfintului Ştefan, „se va fi sfîrşit şi puterea Franţei.... *Austria este cheia de boltă „a echilibrului european*. Pentru oricine îmbrăţişează politica „continentală în totalitatea ei, *cel dintâiu interes al Franţei* este „menţinerea Austriei, dacă nu exact în limitele ei actuale, cel „puţin în cadrul ei istoric....." [1]).

In prefaţa cărţii, din care am luat această citaţie, ilustrul academician lărgeşte chestiunea, considerînd-o şi din punctul de vedere *general* european, şi din punctul de vedere al *Statelor Balcanice*, între cari aici este cuprinsă şi *Romînia*:

„Pentru Europa, pentru Franţa în particular, disoluţiunea „sau împărţirea monarhiei Austro-Ungare ar fi—nu putem îndestul „repeta acest lucru—un eveniment *mai grav decît toate revolu„ţiunile teritoriale din ultimele două secole*..... Austro-Ungaria „rămîne piatra unghiulară a Europei. *Occidentul şi Orientul au „un interes egal* ca ea să rămînă independentă de fapt şi de „drept....."

Fiindcă:

„Soarta definitivă a Peninsulei Balcanice atîrnă, poate, mai „cu deosebire de destinele viitoare ale Austro-Ungariei. Impotriva „celor închipuite de unii oameni politici, lacomi de a se întinde „pe sama ei, *Statele Balcanice nu pot conserva sau dobîndi o „deplină independenţă*, decît dacă între ele şi Imperiul German „[şi mai ales în faţa Rusiei!] va rămînea o Austrie indepen„dentă...... Ori şi cum, *viitorul naţiunilor balcanice ne apare „intim legat cu al Austro-Ungariei*....." [2]).

Astfel integritatea şi independenţa Imperiului Habsburgic se arată ca un factor *indispensabil*, cum se exprimă G. Weil, al echilibrului european, ca factor indispensabil, putem zice, şi al desvoltării normale a istoriei universale.

In această privinţă sînt de acord şi elementele hotărîtoare ale triplei caşi ale dublei alianţe: Germania, faţă de „primejdia moscovită", şi Franţa, faţă de „pericolul germanic". Este de acord, *pentru ambele aceste motive*, şi Anglia, care stă în afară de alianţele continentale.

Căci dacă Marea Britanie preferă ca „cheia lumii" să rămînă sub puterea semi-lunii, ea îşi dă samă, în orice caz, că nu poate fi o reală primejdie pentru ea din partea Austriei, care nu este o putere navală şi colonială, ca Germania, şi nici nu vine în conflict cu ea, ca Rusia, în atitea puncte din Asia (Persia, Afganistan, China şi mai ales siguranţa graniţelor Indiei).

Dacă, deci, pentru Anglia este egal de periculos, ca Darda-

1) „La France, La Russie et l'Europe", p. 80, citat de *R. Henry*, Op. cit., p. 176.
2) Prefaţa la Op. cit., de *R. Henry*, p. XVII—XIX şi XII—XIII, passim.

nelele să cadă sub puterea efectivă a Rusiei sau a Germaniei, cu atît mai mare e interesul ei ca puterea de împotrivire a Monarhiei Habsburgice, în ambele direcţiuni, să rămînă intactă.

Astfel interesul lumii civilizate întregi se poate rezuma în puţine cuvinte: nici Rusia până la Alpi, Adriatica şi Dardanele, nici Germania până la marea Egee; şi deci: *o Austrie puternică şi neştirbită.* (Am făcut aci abstracţie de însemnătatea triplei alianţe pentru pace, şi de rolul Austriei în sinul ei. Desbaterile recente din parlamentul italian ar fi putut lumina în această privinţă şi pe cei mai orbiţi).

Aşa dar, şi astă-zi „Viena" remîne purtătoarea unei măreţe misiuni istorice, caşi în trecut, cînd de zidurile ei s'au zdrobit valurile invaziunii otomane, asigurînd culturii apusene triumful ei definitiv,—de veacuri aci se ridică Burgul şi Catedrala Sfîntului Ştefan, ca simbol al triumfului ideei de stat şi al culturii europene la această „margine orientală".

Înţelegem simţul de mîndrie ce cuprinde sufletul eroului din „Götzendämerung" în faţa galeriei de portrete ale Habsburgilor, în cari s'a întrupat în cursul vremurilor această misiune.

Nu ne miră nici că un d'Estournelles de Constant prevede pentru viitor un rol şi mai măreţ pentru bătrîna monarhie, şi pentru popoarele ce s'au adăpostit sub scutul ei:

„Poate că mîne Federaţiunea Europeană va înceta de a fi „numai un vis... Să considerăm existenţa Austro-Ungariei nu ca „o agonie, ci ca o auroră: ca *un început al Uniunii Europene*"... [1])

Aceasta este situaţiunea *reală*, în care zace tot misterul faptului, că îndată ce pentru Rusia, în urma răsboiului japonez, este exclusă pentru moment politica agresivă în Balcani, Austro-Ungaria a putut să-şi permită, cu toate dificultăţile politicei interne, luxul unei politici de expansiune, fără să întimpine vre-o rezistenţă serioasă, afară de zgomotoasele, dar platonicele proteste în slava tratatului de Berlin...

Tot aici trebue căutată explicarea, pentru ce un ziar semioficios din Petersburg publică tocmai acum articolele unui personaj influent, în cari se vorbeşte şi despre drepturile noastre asupra Basarabiei...

„Novoe Vremea" din 7 Oct. a. c. este doar silită, cu mâhnire, de a mărturisi, că „Rusia nu mai este o mare putere.... „ruinată, fără marină, cu o armată dezorganizată şi paralizată de „tulburările interne", redusă să cerşească ca „compensaţie" pentru anexarea Bosniei şi Herţegovinei... un împrumut... „ca un moşier scăpătat, dela rudele bogate"...

În aceste împrejurări înţelegem că pot fi bine-venite şi manifestări platonice şi tardive de pocăinţă faţă de Romîni, în speranţa de a pune măcar prin ei „beţe în roatele" Austriei....

* * *

Dar, care este interesul Statului şi al naţiunii romîne?

Zic—al Statului şi al naţiunii romîne, fiindcă interesele lor

1) În prefaţa la *Vax Marse*,—„L'Autriche à l'aube du XX-e siècle", p. VII.

sînt strîns şi nedespărţit legate: sfărămarea Statului romîn ar pune în primejdie întreg neamul, neexceptîndu-se Romînii din Austro-Ungaria, precum şi zdrobirea acestora ar fi numai un preludiu al prăbuşirii noastre.

Din toată expunerea de mai sus rezultă dela sine, că interesul nostru coincide cu al Europei civilizate întregi: nu putem nici urmări, nici dori slăbirea sau micşurarea *Imperiului Habsburgic*.—fiindcă, cum arată Leroy-Beaulieu, numai prin el ne poate fi asigurată însăşi fiinţa noastră etnică.

Faptul acestei coincidenţe de interese este prin sine însuşi garanţia cea mai puternică a naţiunii noastre pentru viitor,—dar în acelaşi timp el ne arată cît de naive ar fi toate opintelile de a ne pune deacurmezişul năzuinţilor lumii civilizate întregi...

Nu merg până la exagerările, până la cari ajunge d. Aurel C. Popovici, de pildă, în cartea sa „Die Vereinigten Staaten von Gross-Oesterreich", care de altfel ne dovedeşte, că d-sa,—cînd nu iese din sfera competenţii sale, şi se mărgineşte să documenteze o situaţiune politică concretă, fără să se aventureze în speculaţiuni ştiinţifice sau filosofice abstracte,—ne poate da şi lucrări de samă.

La apariţia acestei cărţi am imputat autorului, chiar în acest loc [1]), că se pune mai mult pe un punct de vedere exclusiv *austriac*, decît cel romînesc.

În adevăr d. A. C. Popovici nu numai că vorbeşte cu o mişcătoare duioşie despre „bătrîna *noastră* Monarhie Habsburgică," nu numai că vede unica soluţiune posibilă a problemei noastre naţionale în intrarea *tuturor Romînilor* în „Marea Austrie," într'o formă sau alta, dar consideră, pentru acest motiv, democratizarea Rusiei ca o catastrofă.

O catastrofă pentru Austro-Ungaria, dacă *la vreme* nu va şti să creeze condiţiuni mai prielnice pentru toate naţionalităţile ei—poate; dar pentru noi Romînii nici într'un caz—nu. Cum am arătat chiar atunci, democratizarea Rusiei, dimpotrivă, ne-ar reda nouă o libertate de acţiune; şi la adăpostul încercărilor de cotropire şi de desnaţionalizare din partea „Moscovitului", am putea *noi înşine alege* forma ce ne convine pentru rezolvirea definitivă a problemei naţionale. Şi numai democratizarea Rusiei ar putea asigura mai puternic acele raporturi normale ale Romînimii cu puternicul Imperiu slav, pe cari le dorim cu toţii.

Dar toate aceste consideraţii sînt deocamdată în adevăr simpla „muzică a viitorului", şi—vai!—încă foarte îndepărtat, până atunci însă Romînilor în Austro-Ungaria nici într'un caz nu le este îngăduită vr'o politică *anti-austriacă*.

Dar abdicarea „Vienei" faţă de „conţii" din Budapesta, manifestările ei simpatice pentru politica de maghiarizare, sancţiunea proectului de „vot plural" ?!...

Nimene nu poate tăgădui, am spus, legitimitatea iritaţiunii şi a revoltei sufleteşti, în faţa acestei lipse de directivă şi de conştiinţă politică.

1) „Viaţa romînească," vol. I. p. 171 şi 322 urm.

Dar cine vă spune să facem *politică guvernamentală*, „politica de slugărnicie“ ?

Rominii au resursa tuturor popoarelor, cari pot invoca motive juste de nemulțămire, fie de guvernul lor, fie de forma statului lor: de a lupta,—nu *împotriva* Imperiului, ci *în sînul* Imperiului,—*în contra guvernului*, sau pentru *schimbarea formei de stat*, și cu toate mijloacele de luptă, ce sint compatibile cu ființa insăși *a organismului politic istoric*, din care fac parte, ținind samă de toate forțele reale și vii ale acestui organism.

Astfel, în loc de a se pune deacurmezișul marilor curente ale istoriei universale, săpind o prăpastie peste care nu mai poate fi aruncată o punte, și creind o situație din care nu poate fi vre-o altă ieșire decit înfringere și moarte,—Rominii își pot găsi puteri înzecite, sprijinindu-se tocmai pe aceste curente istorice, și pe toate forțele vii ale Monarhiei Habsburgice.

O acțiune politică conștientă—repet încă și încă odată—trebue să fie bazată pe analiza rece a unei situațiuni politice concrete.

Cari dar sint factorii, de cari Rominii din Austro-Ungaria sint datori să țină sama in acțiunea lor?

Ei au în fața lor, pe deoparte: mai intăiu—ideia insăși istorică a Imperiului Habsburgic, care, cum am aratat, nu este o simplă abstracție factice, ci o vie forță istorică și care, în sine, e independentă de persoanele ce intr'un moment dat au... semnătura socială; în al doilea rind—toate naționalitățile atit din Ungaria, cit și din Austria propriu zisă, sau cel puțin majoritatea lor covirșitoare, care nu trage foloase din nedreptățile stării actuale; în sfîrșit—chiar masele proletariatului german și maghiar,—astăzi un factor politic însemnat; iar pe de altă parte:—guvernul oligarhiei ungare și guvernul actual al „Vienii,“ și forma însăși *dualistă* de stat.

E vădit pentru oricine, că orice acțiune politică, în care Rominii ar avea împotriva lor uniți *toți* acești factori,—i-ar duce la o catastrofă sigură.

Și tocmai la acest rezultat i-ar duce ori-ce acțiune ce ar avea vr'un caracter *irredentist*.

Da, chiar și naționalitățile oprimate, pentru cari, e clar, nu e cu putință nici o viață națională în afară de Imperiul Habsburgic, ar fi silite în acest caz să ia o atitudine hotărît ostilă Rominilor.

Sîrbii?

Să vedem cum stăm și cu Sîrbii.

Mai intăiu graiul cifrelor.

Iau din „Statesman's Year-Book“ cifrele relative la populațiunea sîrbă, din toate țările locuite de ei, în anul 1900, pentru care avem date pentru toate aceste țări[1]).

1) *J. Scott Keltie*, Statesman's Year-Book, for 1908, p. 743, 762, 1484 și 1252.

In acest an se numărau Sîrbi și Croați în:

Austria	711,380
Ungaria	2,626,126
Total	3.337,506
Apoi în:	
Serbia	2,492,882
Muntenegru	230,000
Total	2,722,882

Și notați bine, că cifra pentru Ungaria e desigur *micșurată*, din aceleași motive pentru care statistica oficială ungară reduce numărul Rominilor, iar cele pentru Serbia și Muntenegru probabil au suferit o operație contrară din motive „patriotice“, obișnuite țărilor mici. Pe lingă aceasta nu toată populația din Regatul Sîrb e și de *naționalitate sîrbă* (cum știți, sint acolo și mulți Romîni și Bulgari).

Dar orișicum și din aceste date rezultă că cei 1.800.000 de Sîrbi din Bosnia și Herțogovina se alipesc astăzi pe lingă *masa cea mai numeroasă a rasei lor, din sînul Imperiului Habsburgic*; și chiar numai Sîrbo-Croații din *Ungaria* sint mai numeroși decît populațiunea întreagă a Regatului Sîrb.

Și încă o considerație: *două treimi* din această populație a Austro-Ungariei le formează Croații, cari fiind de acelaș sînge și vorbind aceiaș limbă cu Sîrbii, se deosebesc, politicește, de aceștia tocmai prin aceia că țin la legătura lor tradițională cu Habsburgii și nu vor nici să audă despre vre-un stat național *în afară* de Imperiul Habsburgic...[1])

Mai mult. O parte foarte însemnată a populațiunii sîrbe din chiar provinciile anexate o alcătuesc iarăși Croații, cari au aceleași aspirațiuni cași frații lor din Imperiu, iar pe de altă parte—Mahometanii, cari, dacă ar prefera să rămînă în Turcia, nici un moment nu stau la îndoeală între Serbia și Austro-Uugaria.

Ințelegeți dar, pentruce aceste provincii au primit cu atita liniște anexarea,—precum și ce rezultate poate avea agitațiunea Sîrbilor, căci n'am putea oare spune și astăzi că „Serbia“ e în realitate *dincolo*, în sinul Imperiului Habsburgic?

Dealtfel avem un document semnificativ.

„Novoe Vremea“ din Petersburg, acest oficios al panslavismului militant, comentînd în articolul de fond al N-rului din 16 Oct. a. c. sosirea la Petersburg a prințului moștenitor sîrb, publică respunsul ce l'ar fi primit *„din cercurile sîrbești foarte influente“*, la întrebarea asupra scopului urmărit de această agitațiune.

Iată-l textual:

„Pentru Serbia izolarea de marea Adriatică e egală cu înfundarea *într'un mormînt închis hermetic*; dacă Serbia nu poate

1) Cf. *Ch. Loiseau*.—„Le Balcan Slave et la crise autrichienne“, Paris, Perrin, 1898, p. 149 urm.

„emancipa pe Bosnieci, atunci nu e mai preferabil pentru ea *să „treacă ea însăși sub jugul Șvabilor*, și apoi, formînd în sudul „Imperiului un teritoriu sîrb de șase milioane, *să încerce o viață „împreună în captivitatea Austriacă ?*"...

Și băgați de samă, *în același număr* cunoscutul publicist slavofil, d. Menșicov, ne spune: „Sînt convins că Austria se va dezagrega"... Ceia ce nu'l împiedică de altfel să-și bată joc de „rodomontadele răsboinice ale Sîrbilor" (Articolul: „Mai puțină franzeologie!")...

Ce se poate zidi, în aceste împrejurări de fapt, pe agitațiunile sîrbești, și ce sorți de isbîndă ar putea avea vre-o acțiune irredentistă?

Înțeleg, că pentru agitația în masele populare, — și aceasta *este* necesară, — formula irredentistă e ispititoare prin simplicitatea ei și prin caracterul ei pasionant.

Dar, conducătorii unui popor sînt datori înnainte de toate să-i facă educația politică: să ridice nivelul conștiinței politice a maselor, și să le organizeze pe baza unei direcțiuni politice *luminate*, — *această* este o acțiune cu adevărat *democratică*, nu o demagogie amăgitoare.

Și în acest caz Rominii ar avea pentru dînșii ideia istorică a Monarhiei, toate naționalitățile oprimate și masele proletariatului.

Luptînd cu toată bărbăția, pe această cale, împotriva direcțiunii guvernamentale actuale, și împotriva formei de stat, ce îi înăbușă, ei vor asigura și pentru „Viena" putința de a reveni, odată și o dată, la o politică mai conformă cu misiunea ei istorică, — și, deci, vor merge spre o izbîndă sigură.

Căci să fim drepți. Direcțiunea politică a „Vienei" e silită și ea să țină samă de raportul real de forțe. Ar fi făcut ea, în „conjunctura" actuală politică, concesiuni maghiarismului, dacă Rominii, și naționalitățile, ar constitui o forță *organizată și conștientă?*...

Să fim dar, înnainte de toate, *o forță*, și atunci nu vom mai avea nevoe de formule desperate pentru a ne asigura toate interesele și drepturile naționale.

Și cei din Regat își vor face și ei datoria, în măsura puterilor lor...

* * *

Am spus, că în situațiunea noastră națională, orice ramură a națiunii romine, care ia asupra-și vre-o inițiativă de acțiune, își asumă în același timp respunderea pentru destinele neamului întreg.

Prinurmare, fruntașilor poporului li se impune în asemenea momente, scrutînd realitatea, să nu ia drept glasul conștiinței naționale „rodomontadele răsboinice" ale oamenilor fără respundere, din țară sau de peste hotare.

Grandilocvența și gesticulația extatică nu trebuesc identificate cu patriotismul și naționalismul, nici nu pot compensa lipsa de judecată și de pătrundere a realității.

Sîntem deprinși cu cucerirea Ardealului, Bucovinei, Basarabiei, Macedoniei, ba și, chiar a Balcanilor întregi, de pe estradele întrunirilor publice.

Dar *în realitate* am putea noi, aceștia din Regat, ajuta o eventuală mișcare irredentistă din Ardeal?...

Cetitorii mă vor scuti de datoria dureroasă de a analiza toate împrejurările de fapt, pe cari ne-ar impune-o răspunsul la această întrebare.

Cine însă poate lua asupră-și cu o inimă ușoară grozava respundere a acțiunii, fără a se asigura în privința *respunsului prielnic?*

Dar *dacă* n'am putea? (Căci, în orice caz, buna noastră voință singură nu ajunge)...

Ce situație morală ni s'ar crea, și ce viitor am mai avea?

Și nu vorbesc chiar de efectul direct al zdrobirii Ardelenilor asupra Statului romîn, — dar ce prăpastie s'ar deschide între cele două ramuri ale neamului?...

Și e *numai* ușurință de a ne împinge în această prăpastie?...

* * *

În ce mă privește, cum am scris încă în numărul trecut, am toată încrederea în destoinicia și în bunul simț al neamului nostru din Ardeal.

În fiecare zi ne vin vești, că fruntașii săi stăruesc în calea cea dreaptă.

N'am scris dar aceste rînduri pentru ei, ci mai mult pentru a pune în lumina cuvenită pe Napoleonii întrunirilor publice din țară.

Dar se vor lumina oare?...

C. Stere

„Din trecutul nostru" de A. Vlahuţă.

Am un sentiment deosebit, de duioşie şi de un fel de pietate, în acest moment, cînd încep să scriu despre d. Vlahuţă !...

D. Vlahuţă, pentru cei din generaţia noastră, este cu totul *altcineva*, decît pentru cei mai bătrîni ori mai tineri.

Intre oamenii din aceiaşi generaţie este o comunitate de gîndire şi de simţire, care o deosebeşte de generaţiile mărginaşe, aşa încît, parafrazînd cuvintele unui mare scriitor, se poate spune că o generaţie este o patrie.

Şi d. Vlahuţă a fost poetul generaţiei tinere de pe la anii 1890, al generaţiei romantice de atunci !

Dacă, pe cînd eram copii, am tremurat de nerăbdare împreună cu Ştefan cel Mare la poarta Cetăţii Neamţului, unde-l aştepta „tînăra domniţă" ; dacă, tot atunci, am urmărit cu emoţie pe viteazul voevod, pe drumul ce duce pe la Cornul Luncei spre chilia lui Daniil Sihastru ;—acum, cînd devenisem *mari*, cînd începusem să visăm iubirea şi să ne înfiorăm de tainele vieţii, aşa cum se visează la optsprezece ani, acum începeam să uităm pe Alecsandri şi pe Bolintineanu, şi să ne aruncăm cu nesaţ asupra lui Eminescu, a lui Delavrancea, a lui Vlahuţă.

Eminescu era bolnav, şi încurînd muri. Istoria vieţii, a boalei şi a morţii lui, ajunsă până la noi sub formă aproape legendară, încunjurase, în închipuirea noastră, pe marele poet de o aureolă mistică şi supranaturală. Şi apoi el era atît de mare, atît de colosal ! Aşa că aveam impresia că îndeplinim un *mister*, că *oficiem*, oridecîteori îl ceteam pe Eminescu. Şi-l ceteam fără sfîrşit !

D. Vlahuţă, care exista undeva în carne şi oase, care ne *trimetea* din cînd în cînd, prin reviste, poeziile sale, care vorbea mai pe înţelesul nostru, era un om pămîntean. El era mai aproape de noi decît Eminescu, care plana triumfător în adîncimile albastre ale cerului.—Şi d. Vlahuţă era poetul *actual* al acelei generaţii...

Şi cum îl ceteam ! Şi cum ni se împletea viaţa sufletească cu sentimentele poetului nostru ! In vremea aceia, cînd ni se *forma* sufletul, cînd avea să se hotărască pentru totdeauna ceia

ce era să fim pe lumea aceasta, cît de mult a pus d. Vlahuţă în sufletul nostru !... Oare ştiu poeţii adevăraţi ce mare *răspundere* au faţă cu generaţia tînără din vremea lor ?

Oare ştie d. Vlahuţă cum răsuna în noi „Din durerile lumii", „Ce te uiţi în ochii galeşi", „Ertare" ş. c. l. ?

Noi eram toţi amorezaţi de Margareta,—şi totuşi nu eram geloşi de Radu, căruia îi doream fericirea din suflet !... Noi toţi ne gîndeam, caşi Radu, „ce frumoşi erau ochii Margaretei în acea sară !".

.... Şi toţi visam o Margaretă, pe care o aşteptam mereu,—unii, vai, în zadar !

Şi toţi suspinam cu melancolie după nişte închipuite amoruri defuncte, şi toţi spuneam iubitei noastre imaginare,—poate iubitei care avea să vină şi să ne părăsească ? — :

Acum, cînd nu ne mai iubim,
Haide cu mine 'n ţintirim...

Şi cum ne plîngeam toţi visurile risipite, care nu se risipiseră,—dar care aveau să se risipească odată !—cînd ceteam şi receteam :

A mele visuri risipite
Ce-mi umplu inima de jale,
Le văd în frunzele pălite
Şi'n pustiirea de pe vale !

Şi toate acestea s'au ţesut atît de mult cu sufletul nostru, încît nu se mai pot desface. Cînd ne gîndim la anii tineri, nu se poate să nu ne răsară în minte un vers al lui Vlahuţă,—şi cînd recetim, ori ne vine în minte un vers al lui Vlahuţă, nu se poate să nu ne răsară în minte viaţa de altădată....

Căci aducerile-aminte cele mai duioase nu sînt legate numai cu locurile şi cu casa, unde am petrecut anii copilăriei şi ai adolescenţei noastre, ci şi cu paginile, care dădeau un înţeles lucrurilor depe atunci şi răspundeau nevoii noastre de idealizare... Cine poate ceti fără emoţie baladele lui Bolintineanu, care i-au *încîntat* anii copilăriei ? E slabă balada Cetăţii Neamţului, dar ea are ceva deosebit pentru noi : e ca un glas ce vine din adîncimea vremii copilăriei noastre, şi care ne aduce tot *ce-a fost* atunci, foarte de mult, şi azi nu mai există... Cînd o cetim acum, simţim suspinul după *toţi aceia* din noi care s'au dus pentru totdeauna !...

Dar acum nu mai eram „copii", şi d. Vlahuţă nu era un Bolintineanu.

Adînca melancolie a celor optsprezece ani,—niciodată cineva nu are melancolii aşa de adînci ca la optsprezece ani,—îşi găsea expresia fericită în acea admirabilă tînguire, care sînt versurile din primul volum al d-lui Vlahuţă.

Iar pentru acei care, caşi poetul nostru, ne petreceam adolescenţa în acel vechiu oraş al Moldovii, din „ţara de jos", d. Vlahuţă avea un farmec mai mult,—el ne era *mai aproape*.

Şi el îşi petrecuse aceiaşi ani în Bîrlad, şi el învăţase pe băncile aceluiaşi liceu, la aceiaşi profesori venerabili, din care azi abia dacă mai trăesc doi!

Şi ce... fudui eram noi că şi Vlahuţă a învăţat la aceiaşi şcoală şi la aceiaşi profesori caşi noi!—Mi-aduc aminte că doi colegi ai mei stăteau la aceiaşi gazdă, unde stătuse şi Vlahuţă... Ce prestigiu aveau în ochii noştri acei colegi, care erau conştienţi de norocul lor!... Cît îi invidiam noi,—şi cum ne uitam prin toate colţurile odăiţii, la uşi, la fereşti, la *masa*, pe care, *poate*, o fi scris Vlahuţă, la cleampa porţii, pe care pusese mîna de atîtea ori acel care văzuse „ochii Margaretei din acea sară!..."

Şi ce respect aveam şi pentru micul funcţionar, care avusese inexplicabila fericire de a fi gazda lui Vlahuţă!...

Mai tîrziu, cînd eram studenţi, flăcăi dragă doamne, şi cînd *ştiam* şi noi ceva din ale vieţii,—cît de potrivit, şi la vreme, ne dădu d. Vlahuţă acel minunat imn al tinererii iubiri triumfătoare, dar atît de delicată la acea vrîstă, cînd puterea de iluzionare e fără sfîrşit...

> Iubire, sete de viaţă,
> Tu eşti puterea creatoare...

cînta poetul, şi cîntam şi noi împreună cu el.

Iată, am acuma înaintea mea această minunată poezie, *Iubire*, şi abia pot rezista dorinţii de a o transcrie toată,—ca să mă bucur cu cetitorul de frumuseţea neasemănată a acestei poezii, în care se zugrăveşte atît de minunat eterna *copilărie* a simţirii celui care iubeşte şi se poate iluziona....

Dar cine nu cunoaşte această poezie!...

Judecaţi, ce impresie ne puteau face aceste versuri la vrîsta de 20 de ani,—aceste versuri ale aceluia care, în liceu, *ne învăţase* cum să simţim.... Căci poeţii ne învaţă cum să iubim, cum a spus atît de bine cineva. Şi d. Vlahuţă a fost unul dintre dascălii noştri... Repet din nou: sufletul generaţiei noastre se datoreşte şi d-lui Vlahuţă.

Şi dacă am trăit, poate, mai *poetic*, *mai romantic*, simţirile vrîstei tinere,—decît alte generaţii (presumţie de *laudator temporis acti*), apoi meritul e şi al d-lui Vlahuţă.

.... Şi dacă, poate, ne-am torturat mai mult, în momentele cînd eram în dureroasa situaţie de a chema pe iubita în ţintirimul iubirii, ca să numărăm

> Ce de-a mai cruci sînt pe cărare,—

răspunderea, pentru excesul de durere, cade şi asupra lui Vlahuţă...

* * *

Şi iată-ne ajunşi în amiaza vieţii, cînd acele afaceri de sentiment, de care am vorbit până aci, încep să se conjuge la mai-mult-ca-perfect, cum zice aşa de frumos Kotzebue!...

Poetul nostru, al generaţiei noastre, a mers în pas cu noi, s'ar zice că *pentru* noi...

Cînd începusem a nu mai avea ce căuta,—şi găsi,—în noi aşa de deosebit ca altă dată, căci poezia se dusese,—cînd lumea reală începea să aibă o realitate pentru noi, poetul nostru

> Que je l'ai toujours reconnu
> A tous les instans de ma vie,—

era aci, *ca să răspundă* aspiraţiilor noastre.

Poetul îşi puse talentul lui în preamărirea ţării: a întinderilor în spaţiu şi a întinderilor în timp; a locurilor şi a vremurilor.

In acea admirabilă *Romînie Pitorească*, poetul ne-a făcut să vedem şi să iubim şi mai mult ţara, frumuseţile ei, *locul* unde s'a desfăşurat istoria acestui neam....

In această carte nouă, *Din trecutul nostru*, poetul tinereţii noastre scrie, în imagini şi pe înţelesul tuturora, istoria tragică a acestui popor, istoria celui mai nefericit popor din Europa şi poate din lume.

....Poate din lume, căci dacă va fi suferind tot atîta vre-un trib,—aproape zoologic,—din cine ştie ce meleaguri sălbatice, suferinţa aceia nu poate fi pusă în cumpănă cu suferinţa unui popor nobil, care,—caşi eroii de tragedie,—e cu atîta mai de plîns, cu cît starea mai dinnainte a fost mai fericită faţă cu „adversitatea" în care a căzut.

* * *

Istoria, întrucît *explică*, este o ştiinţă. Intru cît *evocă* oamenii şi întîmplările trecutului, ţine de poezie. Şi cum cartea d-lui Vlahuţă n'are decît această din urmă pretenţie, cine putea fi desemnat să scrie o istorie „pitorească" a poporului romîn, decît acest staroste al breslei cîntăreţilor romîni, a cărui cea mai înaltă însuşire artistică este tocmai acea plasticitate a stilului, care e menită să ne facă *să vedem* oamenii şi întîmplările....

Şi în adevăr, cetind aceste pagini „din trecutul nostru", istoria veche capătă viaţă, căci scriitorul nu ne *face cunoscute* faptele, ci ni le *arată*.

La aceasta, mai contribue şi *scurtimea*, faptele urmînd răpede unele după altele, ca într'un roman,—nedistanţete prin consideraţii şi explicaţii care, în istoriile ştiinţifice, capătă rolul principal, rămânînd ca faptele să exemplifice oarecum consideraţiile teoretice....

Dar însuşirea principală, pentru care o operă de felul acesteia e plină de viaţă şi de concret, este tot tratarea poetică a istoriei, adică zugrăvirea personajelor prin caracterele lor individuale (adevarate ori verosimile) şi zugrăvirea evenimentelor în chip plastic...

V'aţi gîndit vreodată, pe cînd studiaţi istoria Romînilor, că femeile dace aveau, *ca toate femeile*, acel „etern femenin", care face din femee „prototipul îngerilor din senin"?—Eu nu m'am gîndit. Daci, femei dace, Avari, etc.—pentru mine erau nişte noţiuni, care făceau parte din nişte propoziţii,—propoziţii care mă făceau să cunosc şi să pricep,—şi atita tot!... Cetiţi în cartea d-lui Vlahuţă cele două-trei pagini despre femeile dace, şi, dacă aţi fost caşi mine, veţi *vedea* pentru întăia dată că femeile dace au fost *femei*....

V'aţi gîndit vreodată, cînd eraţi pe băncile şcolii, că Marele Ştefan, pe lîngă acel războinic înfricoşător, pe lîngă omul care a învins şi a fost învins, care a fost în legături cu şahul Persiei şi cu senatul Veneţiei, etc.,—v'aţi gîndit că a fost cîndva „un tinerel frumos, cu ochii albaştri şi cuminţi, a căror dulce „privire e pururea dusă, pierdută în cine ştie ce adîncime de „gînduri mari",—„o mîndreţe de Făt-Frumos"...?

Cînd aţi studiat creştinarea Romînilor, *aţi văzut* pe apostolul credinţii şi felul cum se infiltră această credinţă?—Dl. Vlahuţă mă face să văd pentru întăia oară acest lucru: „Unul din ei „[din pribegii de peste Dunăre ajunşi în Carpaţi],—un preot, un „apostol desculţ, scoate din sîn un trataj latinesc şi prinde a „citi. Faţa i se înviorează, glasul se ridică din ce în ce mai cald „şi mai sonor. Cu multă luare-aminte ascultă păstorii vorbele „lui Isus, pline de adîncă şi limpede înţelepciune, minunile pe „care le-a făcut, şi cît de mult a iubit el pe oameni, şi cum a „pătimit şi s'a jertfit pentru mîntuirea lor... În liniştea măreaţă a „munţilor, pe înnălţimile acestea luminoase,—departe de pămînt, „aproape de cer,—sufletele celor care au trecut prin atîtea dureri „sorb însetate credinţa cea dătătoare de putere. O cruce de lemn, „înfiptă la gura unei peşteri, însemnă pragul unei biserici... etc." („Etc", căci îmi lipseşte spaţiul)....

Pe aceiaşi pagină, mai jos, văd aceste rînduri: „aici, în „tainiţele Carpaţilor, pe sub poalele codrilor ocrotitori, fruntaşii „cneji îmbracaţi în zeghe şi 'ncălţaţi cu opinci, părinţii voivozi„lor de mîne..." Iată cnejii, şi cît spune în aceste cîteva cuvinte autorul!...

Ştiţi istoria creditorilor-cămătari, care dau asa't visteriei la suirea lui Mihaiu Viteazul pe tron. Au venit o mulţime de creditori să ceară „dreptul" lor. Iată acum, la d. Vlahuţă: „Erau „Turci, erau Greci, erau Jidovi,—ochi lacomi, ochi sclipitori de „nesaţul banului, era fierbere, şi zarvă de limbi amestecate, şi „tremur de mîni ce se ridicau, fluturînd în aer sineturi şi socoteli nerăfuite de ani îndelungaţi"... Vedeţi cum totul capătă viaţă, cum totul devine şi dramatic şi pictural?...

Şi nu mai continuu cu exemplele, căci ar trebui să citez la nesfîrşit. Cetiţi capitolul *În Viforul Năvălirilor*,—năvălirile barbarilor,—şi veţi vedea dacă dl. Vlahuţă a ştiut sau nu să dea impresia de „vifor"...

Dar în cartea aceasta nu găsim numai un pictor şi un povestitor artist. Simţim şi o inimă care bate necontenit. „Din Trecutul nostru" nu este povestirea unui om care scrie un tratat de istorie asupra unui popor, ci opera unui om care scrie, aci duios, aci mîndru, aci îndurerat, istoria *patriei* sale, istoria zilelor bune şi rele, mai mult rele, ale neamului său... „Nesfîrşitele frămîntări „din lăuntru şi desele schimbări de domn sleiseră puterile Mol„dovei. Ungurii şi Polonii se uitau lacomi *la ţara asta frumoasă „şi fără noroc*"...—De sigur, d. Vlahuţă are aceiaşi iubire pentru tot neamul, dar,—ori poate mi se pare?—are un colţ ascuns, în fundul inimii sale, pentru Moldova.... Toţi scriitorii moldoveni au o duioşie deosebită pentru „ţara asta frumoasă" cum nu mai este alta,—căci ţara asta este „fără noroc", şi Moldovenii sînt foarte simţitori.

Iar în ţara aceasta nenorocită, cei mai fără noroc, pentru d. Vlahuţă, sînt acei care alcătuesc „prostimea tăcută care mun„ceşte şi rabdă şi duce'n spinare nevoile ţării," „mulţimea aceia „tăcută şi supusă a muncii fără de răsplată şi fără de sfîrşit, „ţăranul acela harnic şi răbdător care, şi-atunci *şi'ntotdeauna*, a „ştiut păstra întreagă, sub paza jertfei lui, făptura cea de-atîteaori „primejduită a neamului nostru; „mulţimea aceia tăcută care plă„teşte toată risipa de bani şi de sînge, caşi toate păcatele boe„rilor şi Domnilor, de-atunci şi *din alte vremi*". (Am subliniat două cuvinte, care ne arată pe autorul lui „1907" adînc preocupat de durerile prezentului, cînd scrie istoria trecutului;—înşirşit prostimea aceia care-şi spune în divanul ad-hoc „durerile adunate de veacuri"... „Pentru întăia oară, zice d. Vlahuţă, le spunea „lumii cel ce nu se jăluise decît codrului."....

* * *

D. Vlahuţă este un naţionalist şi un ţărănist. Şi ştiţi că astăzi între naţionalişti şi ţărănişti e la modă oroarea de ideile Franţei revoluţionare şi de aceá repercutarea la noi a acestor idei, care s'a numit liberalism patruzecioptist. Evlavia pentru trecut se confundă, sau aduce după sine, ura împotriva ideilor venite de aiurea, pe care unii le socotesc regeneratoare, şi pe care unii naţionalişti şi ţărănişti le socotesc disolvante.

D. Vlahuţă, naţionalist şi ţărănist luminat şi comprehensiv, n'a căzut în acest păcat. Acest răzeş din „ţara de jos" a înţeles că numai în lumina şi cu sprijinul ideilor acelei Franţe revoluţionare a fost cu putinţă să scuturăm jugul robiei şi să împrăştiem întunerecul:

„Un strigăt izbucnise din inima Franţei, şi regii pămîntului „se cutremurară în vechile lor tronuri. Era marele strigăt al Drep-

„tații omenești, pe care așa de mult o uitase lumea, incît glasul „și înfățișarea ei, care'n adevăr căpătase ceva din sălbătăcia fia-„relor, o umplu de groază." (Vedeți? D. Vlahuță esplică, justifi-„cind, chiar și excesele Revoluției).

Cind vorbește de redeșteptarea națională din vremea domniilor regulamentare, redeșteptare *cu tot* Regulamentul Organic, d. Vlahuță o traduce așa de frumos!... „Din ce în ce mai calde-s „adierile Apusului, din ce în ce mai slabe suflările crivățului (Rusiei)"...

Vorbind de Congresul de la Paris, d. Vlahuță spune că: „Franța ne apără, ca pe o bucățică din sufletul ei, svirlită de-„parte și'ngrădită de dușmani."

Și *atunci*, acel hulit 1848 al nostru, pentru d. Vlahuță va fi „uriașul strigăt de mîntuire al anului 1848", iar acel care întrupează, pentru posteritate, pe acel- „1848" și rezultatele lui, va fi, pentru poetul nostru, „un om hotărît, un viteaz al faptelor mari,—Ion Brătianu".

* * *

Să mai vorbesc de partea pur artistică a operei, de stilul ei? Dar cine nu știe că acest poet, care e unul din făuritorii limbii literare *artistice* romîne, *știe* să scrie mai bine decît oricare altul poate? D. Vlahuță nu are numai imagina clară și deci cuvîntul propriu,—vreau să spun că nu are numai însușirea înnăscută a unui desăvîrșit stilist,—ci are și știința scrisului, acea conștiință artistică, acel spirit de autocritică, care îl face să aleagă și să combine conștient cuvintele în vederea imaginii și a ritmului frazelor sale...

De pe fiecare pagină a acestei cărți poți culege exemple de expresii concise, de imagini evocatoare, de imagini cuprinzătoare, și, în grad înnalt, clarificătoare.

Cîteva exemple;

Expresii concise: „Cercetașii furnică în toate părțile, și „străji sînt puse pe'nălțimi, ca nu cumva, *prin locurile acestea „viclene*, oastea să fie lovită pe neașteptate." — Observați și nuanța populară a expresiei subliniate.

Imagini evocatoare: E vorba de asaltul Romanilor din vale asupra cetății dace: „Urcînd greu, *scuturile despică pîrte prin „desimea săgeților.*" — E o viziune admirabilă.

Imagini cuprinzătoare: „Din trupul sărmanei Moldove [tot „Moldova „sărmană"] se mai râșlui o parte: Prutul — „rîu bles-„temat" de-atunci — *se făcu paloș în mîna Muscalului, și spin-„tecă 'ndouă mîndra moșie* a lui Ștefan cel Mare"....

Imagini clarificătoare: „Soarele Romei apune. Vechii locu-„itori ai peninsulei Balcanice se urcă tot mai sus pe culmile „munților, *cași cum ar căuta să se mai încălzească la cele din „urmă raze ale acestui asfințit dureros,—dar umbra amurgului „crește, și noaptea îi învălue.*" — N'ar fi disprețuit nici Victor Hugo această imagină. Și-mi cîntăresc bine cuvintele...

Cetitorul va găsi în volumul d-lui Vlahuță zeci de exemple pentru fiecare rubrică... și pentru altele. Căci aceste patru rubrice, stabilite la întîmplare, n'au înțelesul unei clasificații. Dealtmintrelea observ că unele din exemplele date ar putea servi pentru două, trei, sau chiar tuspatru rubricile... Mă consolez cu ideia că și multe din exemplele lui Bain, care împarte metaforele în *poetice* și *clarificătoare*, pot servi și pentru o clasă și pentru alta....

Nu, nu! Aceasta nu e o clasificație...

Oricum, rămîne că d. Vlahuță știe să scrie concis, știe să scrie clar, știe să scrie condensat și știe să evoce.

* * *

Cartea d-lui Vlahuță este o faptă bună și o operă de artă. Ea face onoare și cetățeanului și artistului.

Îi găsesc un singur defect, deși cuvîntul spune mai mult mult decît vreau: D. Vlahuță *pare* a atribui victoria Romanilor vitejiei lor, mai mare decît a Dacilor. Nu știu, poate are dreptate. Dar cunosc o admirabilă nuvelă istorică a lui Anatole France, *Kom Atrebatul*, în care e vorba de luptele Galilor cu Cezar, și unde Romanii înving pe vitejii Gali prin știința și tecnica lor, prin geniul lor. Mi-ar fi plăcut să conceapă și d. Vlahuță în același chip lupta între Romani și Daci, ori, mai bine zis, să accentueze mai puternic acest lucru: ambele popoare tot atît de viteze, dar Romanii avînd în avantajul lor știința și civilizația,—și calitățile morale ce urmează de aici: răbdarea și tenacitatea... Și cu atît mai mult, cu cît din descrierea d-lui Vlahuță, deși *tradițională*, reese acest lucru.

G. Ibrăileanu

Cronica Artistică

Expoxițiunele D-lor: Pompiliu Anastasescu, Gore Mircescu, Hypolit Strimbulescu, Ștefan Lukian. — Comemorarea lui Puvis de Chavannes.—Din greșalele unora. Un zvon.

Pompiliu Anastasescu și Gore Mircescu. Doi debutanți, la care aș fi dorit să întîlnesc ceva mai mult studiu, decit un atit de mare curaj. Nu se poate zice totuși că sînt lipsiți de calități, mai cu samă cel d'al-doilea, care vede oarecum just. Dar dece se grăbesc acești doi tineri? Căci e într'adevăr o grabă, o silință de a ajunge mai repede la efecte de technică, la contraste, care să-i arăte ca pe niște artiști formați, ca pe niște pictori, care au terminat de mult cu căutarea conștiincioasă a valorilor, pe care acum le găsesc cu înlesnire, *cu abilitate.* Era mai bine, dacă se mai pastra cîtăva vreme grija pentru studiu, pentru desen, proporții, valori....

Desigur, nu e vina acestor tineri; fac și dînșii ceiace văd la alții. Astăzi pictura noastră trăește mai mult din abilități technice, din rafinării, trucaj și alte *jonglerii*, decît din studiarea conștiincioasă a lucrurilor înconjurătoare. E însă un merit, un mare merit acela, de a ști să stai departe, mai ales la începutul carierei,—cum e cazul cu dl. P. Anastasescu și G. Mircescu,—de aceste rafinării technice care, chiar dacă adaugă ceva la valoarea unei opere, nu reprezintă însă niciodată întreaga ei valoare, care valoare constă mai degrabă în o traducere sinceră a emoțiunei artistului, fie chiar prin mijloace technice mai simple. Deci să nu creadă dl. P. Anastasescu și colegul d-sale că, așa cum procedează, vor izbuti să închege cîndva o simțire de artă. Să stee în mijlocul naturii, și dacă se va întîmpla minunea să fie mișcați în suflet de vre-o priveliște a naturii, să încerce să ne spună și nouă ceiace au simțit cu adevărat; și să ne-o spună *sincer*, deschis, așa cum e firesc la vîrsta d-lor. Cu modul acesta vom cunoaște și noi personalitatea d-lor, studiul care-l au, cum și,—vom putea prezice aceasta,—progresele la care vor ajunge.

H. Strimbulescu. Dl. Profesor Strimbulescu are o interesantă ex-

poziție de pictură în Sala cea mare a Ateneului. Priviad lucrările d-sale, mi-am format definitiv convingerea de superioritatea calităților d-sale de pictor. Desigur, dl. Strimbulescu e un pictor în cel mai complect înțeles al cuvîntului, și încă unul conștiincios, poate cel mai conștiincios dintre toți pictorii noștri. D-sa desenează corect, nuanțează corect, valorează corect. Cu alte cuvint face cea mai *corectă* întrebuințare a aptitudinilor indispensabile orișicărui pictor, și care sînt acelea de a vedea forma, de a desena, de a vedea culoarea și de a valora.

Mă tem însă că abuzul ce'l face d-sa, mînuind cît mai scrupulos aceste însușiri, fără să observe *caracterul* lucrurilor, îl va conduce cu vremea la un manierism academic, care mai tărziu, dacă va mai stărui în această preocupare de *corect* și *frumos*, va alunga din opera d-sale nota originalității, făcînd ca operile d-sale să fie clasate în urma operilor de caracter. E în intențiunea d-lui Strimbulescu de a face astfel, de a termina în așa mod o pînză, încît oricine o va vedea să zică: „Ce frumos!", nu însă și *„interesant"*. Ori, ceiace e „interesant" într'o operă, e tocmai ceiace lipsește oarecum lucrărilor d-lui Strimbulescu, și anume *caracterul*. Țărancele acelea plăpînde, delicate, cu ochi galeși, cu mîini subțirele și străvezii, mîni care niciodată nu vor fi ținut la prașilă sapa de coadă,—din contra, poate că vor fi îndoit vre-o scrisorică parfumată,—sînt croite fin și au un gest foarte cochet. Dar mișcările acelea căutate, de o grație orășănească, împrumutată, sînt ele oare mișcările îngrijorate ale acelora, care spală pînzele de in pe marginea rîului, sau care învîrtesc gospodăria cea grea a țăranului? Hotărît că nu. Odată am văzut reprezentată piesa lui Caragiale, „Napasta". Artista care juca pe Anca,—o bună artistă de altfel, d-ra Voiculescu,—făcuse din acest personaj, un fel de țărancă artificială, pieptănată cu bucle, cu capul în maramă și cu picioarele în pantofi. Și oricît de bun i-a fost jocul, mărturisesc că nu am putut, din capul locului, să mă las cucerit de interpretarea personajului Ancăi, tocmai pentrucă în fața mea aveam o Ancă, care nu a putut, încă dela început, să'mi deștepte atențiunea printr'o deghizare, care deghizare mi-ar fi pus dinnainte o Ancă cu un îndoit caracter, al țărancei și al nevestei lui Dragomir. În minte-mi par'că vedeam personajul *real*: o Ancă, o țărancă cu boiul mijlociu, într'o fustă de pînză de casă, lungă pănă la glezne, vișinie, iar capul pieptănat strîns, cu cocul înnodat la ceafă, după ce mai întăi părul va fi fost împletit în cozi; fruntea descoperită, afară numai dacă pe tîmple n'ar fi scăpat vre-o șuviță de păr, ceiace i-ar fi dat aspectul de eroină. Tot așa și cu țărancele d-lui Strimbulescu. Ele nu te atrag dela început prin caracterul lor, pe care l'au avut desigur, dar pe care artistul nu l'a studiat, sau pe care l'a trecut cu vederea pentru a reda numai un chip frumos, un „frumos" sub raportul liniilor, al proporțiilor, iar nu un „frumos" sub raportul caracterului. Îmi vine să cred, privind țărancele d-lui Strimbulescu, că d-sa a urmărit totuși o temă: acea de a merge mînă 'n mînă, atunci cînd redă viața de țară, cu *poezia* populară sau cîntecele din popor. Adesea chiar, tradu-

cerea aceasta a poeziei populare în picturi se face la d-sa absolut fidel, cuvînt cu cuvînt. Dacă de pildă în poezia populară se spune despre o ţărancă :

„Şi ai mîndră mijlocelul
„Ca de zînă, subţirel,
„Mlădios şi frumuşel,
„De l-aş prinde 'ntr'un inel"

dl. Strîmbulescu caută să zugrăvească şi d-sa la fel. Aşa se vede cel puţin în acea „Idilă pastorală", unde o ţărancă tînără, în vreme ce îşi prinde o floare în păr sau îşi înnoadă cozile,—nu am înţeles bine,— zîmbeşte unui ciobănaş, şi acesta, la rîndul lui, e şi el un fel de „mîndru ciobănel, tras printr'un inel".

Dar.... e o problemă veche acela a frumosului prin *caracter*, şi dl. Strîmbulescu nu o cunoaşte ?

Am remarcat totuşi din lucrările d-lui Strîmbulescu „*Fata în soare*" viguroasă ca technică, „*Mama artistului*" admirabil studiată, cum şi cele patru „*Interioruri*" în tonalităţi gălbui. Nu mai puţin am admirat „*Ţăranca din Gorj*", o pînză bine valorată şi singura de caracter.

Lukian. E un *sentimental* d-nul Lukian. Aceasta se vede în cele cîteva peisaje sombre ale d-sale, unde toate rafinăriile technice,—deşi artistul le cunoaşte,—sînt lăsate deoparte pentru a traduce cît mai sincer cît mai simplu o impresie, care într'adevăr, i-a mişcat sufletul. De aceia poate e în peisagele d-lui Lukian şi oarecare poezie. Poet e dl. Lukian şi în acel „*Profil de fată*", care e cel mai puţin pictat dintre toate lucrările d-sale. „*Flori de tufănică*" au multă frăgezime ; ele spun par'că privirile însufleţite ale artistului, care le-a privit, sau braţul tînăr, care învîrteşte pensula cu uşurinţă, adesea cu necaz. „*Con brio*" îi zic Italienii acestei străluciri a operei eşită din mîna unui artist inspirat şi abil. Verva lui Lukian e impregnată de lumină şi căldură.

Din greşalele unora. În „Note arhitectonice la biserica din Bălteni," publicate în Buletinul Monumentelor Istorice No. 3, dl. T. Socolescu, făcînd descrierea bisericei din Bălteni, făptuieşte greşala de a numi „arc în accoladă" arcul dela intrarea bolniţei. Această greşală e mai mare atunci, cînd d-sa dă explicaţii arcului „în accoladă" prin „două arcuri suprapuse (?) Ori, un *arc în accoladă* e un arc compus din *patru* porţiuni de arc de cerc, care două deoparte şi două de alta, vin de se unesc într'un punct comun, sau mai bine, comun celor două arcuri dela capete. Pentru a fi înţeles mai bine, fără a mai fi nevoe de o descriere grafică, voi aminti d-lui arhitect T. Socolescu de acel ciubuc, cunoscut în arhitectură sub numele de *talon*, al cărui profil nu e decît două arcuri de cerc, unul convex şi altul concav, legate unul de altul. Ei bine, acest talon de un profil întîi convex şi apoi concav, bine marcat, constitue în arcul aşa zis *în accoladă* una din laturi ; cealaltă lature, opusă

acesteia, e la fel. Ori, aceste două laturi convex-concave, aceste *talon*-uri alăturate formează *arcul în accoladă*. Şi tocmai pentrucă e format din aceste talon-uri, acest arc s'a mai numit şi *arc cu talon*.

Orice înţăles, ce figură se poate da acelor „*două* arcuri suprapuse" ? Să încercăm a reconstitui figura în gînd. „Două... arcuri... suprapuse". Credem că, oricît de binevoitor şi oricît de bun geometru ar fi cineva, nu va putea scoate nimic din „două arcuri suprapuse", sau dacă va scoate ceva, apoi cu siguranţă că figura formată nu va fi „un arc în accoladă".

Dar unde vede dl. Socolescu un arc accoladă, aşa cum îl explicăm noi, aşa cum e just, la uşa bisericei din Bălteni ? Acolo e un arc aproape plin-centru, ca-şi celelalte, mai mare însă, care la jumatatea lui se rupe pentru a urca puţin în sus, formînd acestui arc un vîrf, un ascuţiş, ce hotărît nu e acela al unui „arc în accoladă", care provine în mod natural din întîlnirea a două *talon*-uri. Cum s'ar explica totuşi, ce denumire s'ar putea da unui astfel de arc ? Desigur, nici una proprie, de sine stătătoare ; sau dacă i s'ar da una, ar fi una accidentală, ca-şi apariţia acestui arc, care nu trebue considerat decît ca o deformare voită, accidentală şi izolată, particulară meşterului, care va fi vrut să aducă arcul astfel. Asemenea arcuri am văzut, ce-i drept, şi la unele case din zilele noastre, unde unii arhitecţi îşi permit compoziţiuni *personale* de linii şi proporţii. Oricum, orice explicare s'ar putea da arcului dela intrarea bolniţei bisericei dela Bălteni, nu s'ar putea denumi totuşi un „arc în accoladă".

În aceleaşi „note" d. Socolescu mai face o greşală : D-sa spune de arcul plin-centru, de deasupra uşii, că este „un semicerc înscris într'un patrat." Îl întreb : Poate d-sa să înscrie un semicerc într'un patrat ?!.... Desigur că dacă nu a putut face aceasta nici meşterul dela Bălteni,—căci nu e just ceiace spune dl. Socolescu,—nu va putea nici d-sa. Primesc totuşi ca o curbă, un arc să fie înscris într'un pătrat ; de pildă un arc *outrepassé* sau unul *surhaussé*. Dar atunci e vorba de ceva mai mult decît un semicerc, şi nu e acesta cazul dela Bălteni.

Dealtfel restul descrierii e corect şi, fără acea notă exagerată asupra unui „apogeu strălucitor de frumuseţe şi bogăţie al artei romîneşti din epoca lui Brîncoveanu", încercarea d-lui T. Socolescu trebue socotită ca folositoare.

Comemorarea lui Puvis de Chavannes. Acum cîtăva vreme Parisul artistic a serbat amintirea lui Pavis de Chavannes, artistul, care, acum 10 ani, domina cu măreaţa sa personalitate arta franceză a ultimului sfert de veac. Nu ştiu, dacă totalitatea impresiunilor, căpătate din vederea multiplelor opere de artă, vor putea însemna mai mult, decît această unică şi singulară impresiune, pe care ţi-o dă opera lui Pavis de Chavannes ; afară numai dacă nu vii în faţa operei marelui maestru îmbibat de teorii de şcoală, de rafinării technice, de formule academice, de toate a-

ceste mașinării, cu care se învîrtește în zilele noastre meșteșugul picturai. Senin și independent, Puvis a stat departe de convenționalismul la modă, fapt ce,—cum se întîmplă și astăzi,—i-a îngreuiat mult primii pași în artă, și care totdeodată l'a izolat oarecum de restul artiștilor. Dar, izolat, Puvis totuși pare că și-a găsit tovarăși, cu care să se'nțăleagă și dela care să ia îndemnul pentru ducerea mai departe a acelei mari opere de armonie și gîndire. Și tovarășii aceștia, iluștrii reposați ai artei premergătoare Renașterii: Giotto și Fra-Angelico, au stat cu operile lor totdeauna alături de marele gînditor, care numai la aceștia a găsit acea simplitate, acel calm, acel natural, care e caracteristica operelor înnaintașilor lui Rafael, tot așa după cum e și caracteristica operelor lui Puvis de Chavannes. Mult trebue să fi iubit acest artist, arta lui Giotto și a contimporanilor acestuia, în care numai el a putut să vadă ceiace artiștii din epoca lui ignorau cu desăvîrșire: măreția prin simplitate și calmul prin sinceritatea technicei.

Decorațiunile dela Sorbona și Pantheon sînt toate pătrunse de acest calm profund, care, tocmai prin absența liniilor prea studiate, turmentate, și a coloritului savant, lasă ca gîndirea să se înnalțe din fiecare colț al pînzei. Făcînd aluzie la lipsa desenului din compozițiile maestrului, Paul Mantz scriea: „Le silence des contours permet de percevoir plus aisément, chez lui, le murmure de la pensée". Desigur că Puvis s'a gîndit, că pentru o operă e mai motivată tirania gîndirei, decît tirania mijloacelor technice, între care și desenul. O operă, care vorbește, așa cum e „*Sfînta Genevieva*", prin calmul liniilor și al culoarei, de preocupările minței, e superioară unei opere, care tace asupra acestor preocupări pentru a arăta vicleniile de meșteșug. Pentru Puvis de Chavanes, războaiele cu tot aparatul lor greoi, încurcat, împrăștiat, dezordonat; tablourile istorice cu acele poze oficiale, nesincere, nu au nici o atracție. Toate aceste probleme de a compune după tipic, de a trage sforile, de a mănui abil, preocupări din care s'a hrănit, cu puțină excepțiune, arta secolului XIX-lea, îl lasă rece, îl supără chiar, ceiace face cași el la rîndul său, fără să vrea bine'nțăles, să supere și el, prin disprețul acesta pentru convenționalism, pe criticii și artiștii timpului, care nu odată se vor fi exprimat altfel: „Talentul d-lui Puvis de Chavannes, plin de promisiune la debutul său, numai reprezintă, de cîțiva ani, decît negațiunea sistematică a oricărei idei de artă." Așa se spunea la 1870 despre Puvis de Chavannes, cînd acesta expusese pentru prima oară opera sa: „*La Décollation de saint Jean-Baptiste.*" Ce enormitate!... Țineți minte, artiști, că pe lîngă voi sînt și critici, și printre acești critici sînt și unii, care, cînd vorbesc de opera voastră, spun prostia cea mai goală!

Și a trebuit să lupte mult Puvis de Chavannes, să lupte cu îndărătnicie, cu o răbdare de mucenic, până să ajungă să-și facă un drum, pe care să meargă liber și nesupărat, cu autoritatea pe care ți-o dă recunoașterea, de către mulțimea capricioasă și haină, a operei tale. Dar... autorul „*Decolațiunei sfîntului Ioan Botezătorul*" a putut ajunge la urma urmei la „*Sainte Geneviève*", și de aci la „*Ludus pro Patria*". Și prin intrarea lui Puvis de Chavannes la Luxemburg cu „*Le pauvre Pêcheur*" critica, critica aceasta haină și incultă cîteodată, calomnia aceasta, a primit cea mai rușinoasă dezaprobare. Dar cași cum sfînta dreptate face ca, odată cu triumful ei, să se plece și acei care o necunoscuse, sau o jignise, intrarea lui „*Le pauvre pêcher*" în Luxemburg e datorită tocmai unui neînduplecat critic al lui Puvis de Chavanne, Castagnary, care în fața acestei opere a maestrului a fost silit să abjure credința lui de mai 'nainte să recunoască pe Puvis, făcîndu-și astfel amenda onorabilă. Și Costagnary scrisese doar o critică, care începea cu: „Dl. Puvis de Chavannes nu desenează, nici nu pictează...." și se termina cu: „totul"—(era vorba de compozițiunile din „*Marsilia*")—este flasc, moale, nesigur, murdar ca ton și trist ca aspect." Din fericire, Castagnary a revenit.

Puvis de Chavannes a făcut și el, ca toți marii maeștri, școală. Ceiace în Salonul din 1885 se afirmase numai prin operele unui număr restrîns de pictori: Humbert, Lagarde, Renan, astăzi apare în operele celor mai mulți dintre pictorii moderni, în particular în operele pictorilor decoratori francezi și germani. Și avem toate motivele ca să recomandăm tinerilor noștri artiști operele marelui maestru, nu spre a fi *pastișate*, dar pentru a învăța dela ele ceiace e *nobil* și *frumos* într'o operă.

Nu pot termina aceste rînduri, menite să amintească admiratorilor săi din România—să sperăm că sînt!—de marele maestru francez, mort acum 10 ani, fără să scot în evidență folosul practic, ce se poate trage din studiarea vieții și a operelor maestrului. Să învățăm din viața lui Puvis de Chavannes, că oricare ar fi piedecile ce ni se pun în cale, că oricare ar fi amărăciunile ce trebuesc să picure în sufletul nostru, oricare ar fi brutalitățile unor oameni care, în unele cazuri sub numele de critici, se cred în drept să-ți gonească din suflet binefăcătoarea liniște, de care ai nevoie pentru creațiunile tale,—să nu ne dăm învinși. Cași Puvis de Chavannes să „surîdeți" oridecîteori vă ajunge la ureche „calomniile" celor ce nu ne înțeleg. Să învățăm din opera acestui mare artist, că ceiace poate într'adevăr să ne arăte ca pe niște artiști superiori este respectarea individualității noastre, prețuirea propriilor noastre convingeri, până în punctul de a ne sacrifica pentru ele, dovedind că sîntem și cît mai dezinteresați. Și publicul, publicul acesta care cîteodată, ca un copil, aleargă acolo unde se bate toba mai sgomotos, să caute în operele artiștilor noștri ceiace ascunde o simțire, o personalitate, și mai cu samă un grăunte de gîndire. Nu e vorba aci de a creea un mediu, în care să se poată dezvolta Puvis de Chavannes romînești; aceasta e o chestiune... complicată. Dar... nu ne-am săturat de pînze ca: Peneș Curcanul, Moartea Cleopatrei, Mere, Pere, Trandafiri, Struguri, Peisage în ceață și alte nimicuri?!

Un zvon. Gazetele scriu că Comisiunea Monumentelor Istorice a chemat „să consulte" pe dl. O. Smigheisky, pictor din Transilvania,

pentru restaurarea bisericilor lui Ştefan cel Mare. Mărturisim că nici acum, cînd scriem aceste rînduri, nu ne vine să dăm crezare acestui zvon, tocmai pentrucă ştiu cît de *serios* se lucrează la monumentele istorice. Am văzut, cu prilejul unor cercetări făcute la monumentele de artă din ţările locuite de Romîni, catedrala din Sibiu, care ca arhitectură prezintă oarecare interes. Decoraţiunea acestei biserici însă însamnă că e destul de slabă sub raportul compoziţiunii şi a armoniei, apoi prezintă chiar o particularitate, care m'a umplut de mirare, zicîndu-mi că aşa ceva nu s'ar fi putut întîmpla aci la noi. Ştiţi cum s'a decorat vestmintele sfinţilor din această biserică ?... Cu motive din *cusăturile naţionale!* M'am informat, bine'nţeles, de numele *originalului* decorator, şi mi s'a răspuns că e dl. O. Smieghelski, profesor de desemn la liceul local, acelaşi pe care comisiunea monumentelor istorice îl cheamă spre a-l „consulta" (!) cu privire la restaurarea picturii din bisericile lui Stefan cel Mare.

E de prisos orice comentariu. Vom spune numai, că nu credem că d-nii Mincu sau Ghika-Budeşti membrii comisiunei, vor fi stăruit pentru această „consultare". Ar fi să şovăim în credinţa, ce o avem despre priceperea acestor profunzi cunoscători ai artei noastre celei vechi, cărora, de altfel, li se datoreşte restaurarea cea mai fidelă a unora din vechile noastre monumente de artă.

Spiridon Antonescu.

Cronica Ştiinţifică

Insectele şi agricultura.

Insectele phitophage sînt o adevărată primejdie pentru agricultură, cînd numărul lor devine excesiv. Este greu să ne imaginăm intenzitatea ravagiilor, exercitate de insecte, dacă n'am fi văzut vr'o dată o regiune devastată.

Invazia omizilor de *Liparis*, de exemplu, devine atît de mare, încît toţi arborii pădurilor şi ai livezilor sînt în întregime despoiaţi de frunze, aşa că pădurea prezintă în mijlocul verei un aspect hibernal.

Cifra stricăciunilor cauzate de insecte nu poate fi fixată decît în mod aproximativ, evaluarea însă dă cifre, enorm de surprinzătoare. In Franţa s'au evaluat, în mijlociu, perderile cauzate anual numai de către larvele de cărăbuş la 250—300 milioane de franci. In 1866, numai în departamentul Senei-inferioare, stricăciunile au fost evaluate la 25 milioane. In 1890, pepinieriştii din împrejurimile Orleanului au suferit o perdere mai mare de două milioane. In America, într'un an, omizile au mîncat toată iarba, aşa încît a trebuit să se aducă fîn din Anglia. In 1837 în Germania s'a distrus 90 milioane din omizile, care au despoiat pădurile din Stettin, cheltuindu-se pentru aceasta o mie de taleri.

Dacă insectele phitophage s'ar putea înmulţi proporţional cu puterea lor reproductivă naturală, în scurt timp ar face să dispară aproape toate speciile de vegetale terestre.

Din fericire pentru noi, o sumă de factori naturali contribuesc la stîrpirea insectelor vătămătoare. In primul loc sînt paraziţii, care le distrug în mod îngrozitor, iar între aceştia sînt unele *Ichneumonide*, a căror desvoltare începînd dela ou, şi continuînd-o ca larve şi crizalide o petrec în omizile, sau în coconii unor fluturi, nutrindu-se cu ţesutul lor.

Pe de altă parte, condiţiunele climaterice influenţează într'un mod favorabil sau nefavorabil, fie plantele culturale, fie insectele vătămătoare care trăesc pe ele, fie paraziţii care distrug aceste insecte.

Cei mai înverşunaţi duşmani ai insectelor phitophage sînt: liliacul, cîrtiţa, ariciul, şopîrla şi broasca.

Liliacul distruge cărăbuşii, scarabeii şi toţi fluturii nocturni ale că-

ror omizi produc mari stricăciuni. Cirtița de asemenea se hrăneşte cu mici animale vătămătoare plantelor culturale, şi dacă se diseacă o cirtiță se găseşte in stomahul ei, bucăți de rime, fragmente de larve de cărăbuş, elitre, inele, picioare şi alte resturi de tegumente indigerabile, de diferiți gindaci, miriapode şi larve subterane, de diferite specii de insecte. Un examen superficial, spune Carl Vogt, ne arată cum că cirtița pentru a-şi stimpăra foamea, mănincă in mijlocie o cantitate de larve echivalentă cu jumătate din greutatea propriului ei corp şi că, in consecință, trebue să distrugă o imensă cantitate: desigur de o sută de ori mai mult decit am putea noi inşine se distrugem. Ariciul, afară de şoarecii şi melcii de cimp cu care se hrăneşte, distruge gindaci şi larve de cărăbuşi, pe care le scoate din pămint cu botul şi unghiile.

Cei mai pasionați vinători ai insectelor sint incontestabil păsările, care le vinează sub toate formele ce se găsesc, adică şi ouă, şi larve şi crizalide. Ele apucă din zbor fluturaşii, țințarii, muştele şi micele coleoptere.

Dintre pasările cele mai utile agriculturei sint diferitele specii de *ciocănitoare* (Picus), care zilnic distrug gindaci, omizi şi milioane de larve, care rod trunchiul arborilor. *Pițigoiul* şi el curăță cimpiile, livezile şi pădurile, de ouă, de insecte şi de omizi.

Un *pieptănuş* flămind, inchis in interiorul unei camere, prinde intr'o oară până la şase sute de muşte.

Dacă această păsărică ar prinde zilnic numai citeva ceasuri, ar nimici un număr colosal de insecte.

Cucul, prin voracitatea sa, aduce servicii imense agriculturei. El este o adevărată bine-cuvintare pentru localitățile unde se stabileşte, căci distruge omizile pădurilor, diferite alte insecte vătămătoare, dar mai cu samă omizi păroase, care au proprietăți veninoase şi pe care puține alte paseri se incumetează să le inghită. Stomahul cucului in timpul verei este plin cu păr de omizi.

In Pomerania, ivindu-se o invasie de omizi, despoiară de frunze brazii pădurilor atit de ingrozitor, incit puțin mai trebuia ca pădurile să inceapă a se usca, cind de odată apăru un cird de cuci, care erau pe cale de a emigra.

După un popas de citeva săptămini, curățiră atit de bine copacii de omizi, in cit in anul al doilea nu mai avu loc nici o invazie. După observațiunele făcute, s'a calculat că in mijlocie, fie-care cuc, la fiecare cinci minute, inghite cel puțin o omidă, iar in timpul unei zile o sută şaptezeci.

Calculind, că jumătate din omizile inghițite produc femele, şi că fiecare dintre acestea face cite 500 de ouă, urmează că un singur cuc intr'o singură zi, impedică producerea a 45,500 omizi vătămătoare. Cîți oameni, exclamă Tschudi, ar trebui la un loc ca să distrugă un număr aşa de mare de omizi intr'o singură zi?!...

Rindunelele, care in mod instinctiv sint respectate de cătră poporul nostru, merită acest respect pentru bine-facerile, pe care le aduc agriculturei, devorind tot felul de insecte fhitophage.

In schimb poporul are credinți falşe in ceia ce priveşte bufnițile, probabil din cauza strigătului uricios, pe care 'l scot in timpul nopței, căci in realitate sint păsările cele mai folositoare, care distrug insectele nocturne.

Relativ la utilitatea *mierlelor*, Tschundi, autorul cunoscutei broşurele „Pasările şi insectele", istoriseşte cum intr'un an omizile fluturului *Bombyx dispar* despoiaseră de frunze arborii din grădina sa; toamna observă pe trunchiul şi ramurile lor milioane de ouă de fluturi, acoperite cu un invăliş păros. La inceput se hotări să plătească pentru a le culege, dar convingindu-se că e prea costisitor, le lăsă la voia intimplărei. In timpul ernii insă, veneau zilnic cirduri de mierle, care mincau culburile de omizi. Primăvara ele se stabiliră in grădină şi vr'o douăzeci de părechi işi făcură culburi, aşa că in vara care urmă, plaga de omizi era cu mult mai mică, iar in vara a doua mierlele au izbutit se curățe aproape toate omizile din grădină.

Chiar şi insectele granivoase şi frugivoare, in epoca cind au pui, distrug un număr incalculabil de insecte, făcind ast-fel cele mai mari servicii agriculturei.

Din cauza aceasta, in alte țări, se dă o atențiune aşa de mare păsărelelor insectivoare, făcindu-se legi speciale pentru ocrotirea lor şi aproape pretutindeni există societăți de protecțiune a animalelor folositoare. Scopul acestor societăți nu este numai mila de a nu se chinui animalele, sau numai mobilul estetic de a favorisa inmulțirea păserelelor, care, cum e privighitoarea, ne incintă prin cintecul lor, ci şi un *mobil util* de a proteja pe acele animale ce distrug animale vătămătoare agriculturii.

Influența, pe care societățile de protecțiune a animalelor, au exercitat'o asupra populațiunei germane s'a putut vedea cu ocazia procesului Semper, fost profesor la universitatea din Würzburg, care a fost dat in judecată că a prins citeva mierle, care-i stricau plantele alpine din florăria sa. Procesul a ținut citeva luni şi, in tot timpul acesta, presa a avut o atitudine ostilă profesorului Semper, iar protectorii fanatici ai păsărelelor il bombardau cu scrisori anonime, care de care mai injurioase.

Aceste scrisori şi parte din articolele de ziare, se găsesc imprimate in darea de samă a procesului [1])

* * *

Dacă raporturile stabilite intre plante şi animale de către lupta pentru trai, in decursul veacurilor, n'ar fi perturbată de către om, nu-

1) *C. Semper* Mein Amsel Prozess, die Amsel Fanatiker und der Vogelschutz. Würzburg. 1880.

mărul insectelor ar fi considerabil redus de către păsările și de celelalte animale insectivoare. Intervenția omului însă rupe echilibrul natural.

Cu distrugerea pădurilor, care sint un adevărat azil al paserilor, se face să dispară din ce în ce refugiul lor. Cu desțălinarea cimpiilor și cultura intinsă a unor anumite specii de plante se asigură, după cum observă *Marchal*, insectelor phitophage condițiuni foarte favorabile pentru înmulțirea lor excesivă. Prin cultura mare se diminuiază dificultățile luptei pentru existență în favoarea insectelor și se favorizează specializarea lor alimentară, în vreme ce plantele, ce le servesc de hrană, în condițiunele în care se găsesc, nu sint întotdeauna capabile de a reacționa prin adaptațiuni defensive, destul de compensatoare. In acest caz, omul, pentru a stabili echilibrul favorabil intereselor sale proprii, trebue să recurgă la diferite procedeuri [1]).

Cind o invazie de insecte phitophage are loc într'o regiune oarecare, nu-i deajuns a determina specia și în urmă a o trata cu unul din agenții menționați. Trebuesc studiate mai intăi adevăratele cauze, care au adus aparițiunea acelei specii, căci cauzele sint foarte variate și multiple. Se poate întimpla, de exemplu, ca prin transporturi de plante să se introducă într'o țară specii noi de insecte phitophage. Dacă cu ele se introduc din țara de unde au fost importate și speciile de paraziți, care distrug aceste insecte phitophage, și dacă acești paraziți găsesc în țara, în care au fost importați un mediu favorabil desvoltării lor, ei se înmulțesc anihilind reproducerea insectelor phitophage. Dacă însă insectele

1) **Distrugerea directă**. Culegerea și nimicirea diferitelor insecte și omizi. Această operațiune se face cu ajutorul copiilor și al femeilor.

2) **Distrugerea prin agenți chimici**, care pot fi *lichizi* ca emulziunea de petrol, emulziunea de diferite oleuri vegetale, emulziunea de benzină, de acid phenic, soluțiuni de sopon, soluțiuni de piretru, alcool, zeamă de tutun, zeamă de frunze de nuc, etc; *agenți solizi* ca varul, pucioasa, naftalină, piretru etc; *agenți gazoși*, ca sulfura de cărbune, sulfocarbonatul de potasiu, benzina, acidul sulfuric, acidul carbonic, acidul cianhidric etc.

3) **Distrugerea prin agenți fizici**: foc, căldura, apă și lumină.

4) **Distrugerea prin mijloace mecanice**. Diferite aparate precum sint acele utilizate în Italia și în Rusia pentru stirpirea lăcustelor; diferite aparate colectoare, cu care se poate colecta deodată cantități mari de insecte; benzi unse cu diferite substanțe lipicioase, cu care se înfășoară trunchiul arborilor pentru a împedeca femelele aptere de phalene, precum și furnicele, de a se ridica în sus.

5) **Distrugerea prin metode culturale.** Practicarea rotațiunei de cultură; cind într'un an un cimp cu plante culturale este invadat de insecte phitophage, anul următor se samănă alte specii de plante, care nu convin insectelor phitophage din anul trecut. In timpul sămănatului, se aleg semințele parazitate de acele care nu sint parazitate. Intrebuințarea ingrășămintelor minerale, care pe lingă că au preprietatea de a tonifica plantele cultivate, au proprietatea de a slăbi insectele phitophage.

6) **Distrugerea cu ajutorul paraziților animali și vegetali.** (vezi: „Contribuțiuni la studiul Lăcustelor din delta Dunărei" de dr. N. Leon. Buletinul Ministerului Agriculturei, Industriei, Comerciului și Domeniilor Anul XVI, No. 5 și 6).

phitophage au fost importate fără paraziții lor, ele se vor înmulți și în ciți-va ani vor face ravagii, după cum s'a întimplat cu fluturii **Liparis dispar** și **Liparis chrysorhoea,** care au fost introduși de curind în America din Europa. In cazul acesta, ca și în altele multe, stirpirea nu o poate duce la bun sfirșit decit un entomolog.

Iată cum s'a procedat în Statele-Unite: In bugetul anului 1906, congresul federal a prevăzut o sumă de 2,500 lire. st. pentru a se aduce din Europa paraziții, care atacă cele două specii de liparis. In același timp, guvernul din Massachusetts a prevăzut în trei ani consecutivi suma de 10,000 liv. st. pentru acelaș lucru.

Entomologul *Kirkland* a fost însărcinat, cu un personal de agenți și azistenți, a conduce lucrările pentru stirpirea acestor două specii de **liparis**, importate din Europa. Un alt entomolog *Howard*, a fost trimes în trei ani consecutivi 1905, 1906 și 1907, în Europa, pentru a-și procura paraziții acestor insecte fitophage. El a vizitat toate serviciile entomologice și pe principaliii specialiști din Franța, Anglia, Italia, Germania, Austria, Ungaria și Rusia. In mijlocul pădurilor infectate de omizile acestor fluturi s'a construit un local special pentru un laborator, în care s'a prevăzut și locuința azistentului supraveghetor, precum și a specialiștilor, care erau trimeși de către biroul de entomologie din Waschington, în momentul cind omizile își părăseau ouăle lor. Parasitele trimese din Europa erau cultivate în acest laborator, într'un fel de cutii anume construite. Indată ce se desvoltau, erau puse sau într'un fel de cuști imense de pinză fină, metalică, construite în jurul unuia sau a mai multor arbori, dintre cei mai infectați de liparis, sau în cușie mai mici, construite în jurul citorva arbuști infectați.

Cu ajutorul acestor paraziți s'a încercat, sub diferite forme, a se crea epidemii artificiale între insectele phitophage. Incercări de felul acesta nu se pot face decit în laboratorii speciale de entomologie aplicată.

Aproape în toate țările din Europa există asemenea laboratorii, dar nici unul nu este așa de bine organizat ca acela din Statele-Unite. El aparține ministerului agriculturei, are ca director un entomolog, mai are și un personal compus din mai mulți azistenți, care se ocupă cu determinarea diferitelor insecte și cu perfecționarea diferitelor metode intrebuințate pentru distrugerea insectelor vătămătoare. Rezultatele obținute se publică în „*Bulletins of the. M. S. Departament of Agriculture, division of Entomology*" precum și în rapoarturi speciale.

Acest laborator central stă în legătură cu laboratoriile din celelalte state, New-York, Massachussets și Illinois. Iată, după Marchal, și alte stațiuni importante de entomologie aplicată din Europa. In Franța s'a creat la Paris, în 1894, stațiunea entomologică, dependentă direct de Ministerul Agriculturei, cu sediul în localul „*Institutului agronomic*". Agricultorii și horticultorii, ori de cite ori au nevoe de informații relative la recunoașterea insectelor vătămătoare și la mijloacele de distrugere, se adre-

sează direcțiunei acestei stațiuni, unde sînt serviți în mod gratuit. Rezultatul cercetărilor obținute în această stațiune se publică în *„Comptes rendus de l'Académie des Sciences"* în *„Bulletin de la société entomologique de France"* și în *„Revue des Sciences naturelles appliquées"*.

Tot in 1894, s'a fondat la Institutul Pasteur o stațiune experimentală, cu scop de a se studia mijloacele de apărare contra animalelor vătămătoare.

In provincie, entomologia agricolă este reprezentată prin catedra de entomologie dela școala de agricultură din Montpellier, prin laboratorul de entomologie agricolă dela Rouen și prin catedrele dela alte școli similare.

In Germania, entomologia aplicată se invață la mai multe școli de agricultură și forestierie. Ministerul agriculturei însă, cînd vrea să-și dea samă de stricăciunele ocazionate de insecte, sau de criptogame, tipărește in fiecare an, într'un număr mare de exemplare un chestionar, ale cărui specimene sînt distribuite in tot imperiul și sînt inserate și în toate revistele principale de agricultură. Răspunsurile la acest chestionar se scriu pe o carte postală, purtînd adresa profesorului de *phytopathologie* din Berlin, care controlează documentele, cu ajutorul cărora el redactează statistica boalelor de natură vegetală. Principalele lucrări de entomologie aplicată se găsesc imprimate în *„Zeitschrift für Pflanzenkrankheiten"* și *„Forstlich-naturwissenschaftiche Zeitschrift"*.

In Ungaria există o stațiune de entomologie aplicată încă din anul 1881, numită atunci „Stațiunea phyloxerică experimentală" dar, pe măsură ce mijloacele de apărare contra phyloxerei se organizau, atribuțiunele stațiunei se lărgeau, iar lucrările sale se îndreptau mai mult spre studiul celorlalte insecte vătămătoare agriculturei. Conform acestor schimbări in rolul stațiunei, ea luă în 1890 numele de *„Stațiune entomologică a statului"*. Ea este sub dependența Ministerului Agriculturei, cu reședință în palatul Ministerului la Budapesta. Pe lîngă laborator mai dispune de o bibliotecă, colecțiuni entomologice și o colecțiune de aparate pentru distrugerea insectelor. Stațiunea a organizat în diferitele provincii un serviciu special de membri corespondenți, care-i adresează rapoarte asupra insectelor vătămătoare mai numeroase. Acest serviciu funcționează din 1883 pentru insectele vătămătoare agriculturei, iar din 1886 pentru insectele vătămătoare pădurilor. Pentru ca rapoartele, pe care corespondenții le trimet biuroului central al stațiunei, se fie cît se poate mai complecte, și pentru ca planul se fie uniform, se trimet tuturor corespondenților cărți poștale, purtînd o serie de rubrici imprimate, în dreptul cărora ei trebue se facă observațiunele, care le cred necesare. Toate aceste rapoarte de pe cărți sunt centralizate la stațiunea din Budapesta și totodată ele trebuesc să fie însoțite de eșantilioane de insecte distrugătoare și de plantele atăcate. Corespondenții primesc un răspuns, prin care li se indică numele insectelor și măsurile ce trebuesc luate, fie pentru a preveni atacurile, fie pentru a asigura distrugerea lor; în

cazul cînd stricăciunele sînt considerabile, unul din azistenți se duce la fața locului, pentru a studia pagubele precum și mijloacele de distrugere, care se pot aplica. Un budget special de 1,200 florini este prevăzut ca cheltueli de deplasare pentru personalul stațiunei. Stațiunea, în fiecare an, adresează Ministerului agriculturei un raport general, care se publică în raportul anual, adresat camerilor.

In Italia, entomologia aplicată este reprezentată prin *„Reale Stazione di Entomologia agraria"*, cu sediul în Florența. Bugetul stațiunei se ridică la 13,000 franci anual, în afară de lefurile personalului. Stațiunea are deja o bibliotecă specială, colecțiuni foarte bogate de insecte și eșantilioane de plante sau de produse atăcate de animale vătămătoare. Personalul laboratorului are toată latitudinea pentru a dirige experiențe în fața locului, cînd se crede că este necesar.

In Rusia de asemenea a fost organizat de curînd la St. Petersburg un serviciu de entomologie aplicată, sub dependența unui comitet de specialiști.

Asemenea stațiuni mai sînt in Anglia, Belgia, Danemarca, Spania și Olanda. Numai Rominia, țară agricolă, nu are nici o stațiune de entomologie aplicată, din care cauză este cu neputință a se experimenta asupra diferiților agenți de distrugere ai insectelor fhitophage.

* * *

Numărul invaziunelor se mărește din an în an, și cu cît timpul va trece, cu atîta ele vor deveni mai păgubitoare pentru agricultură, căci din cauza necesităților economice sîntem nevoiți a tăia pădurile, a desțelina cîmpiile, tulburînd astfel echilibrul din natură, creind continuu condițiuni noi, favorabile pentru inmulțirea excesivă a insectelor phitophage.

Pentru a contrabalanța aceste tulburări este absolut necesar a interveni din timp, ocrotind prin legi și prin societăți de protecțiune animală, animalele insectivoare; a face obligator curățitul omizilor și a celorlalte larve vătămătoare; a crea în primul loc o stațiune entomologică, colecțiune de aparate pentru distrugerea insectelor, instrumentația necesară cercetărilor de laborator, referitoare la insecte, precum și un personal preparat a experimenta la fața locului în momentul cînd se ivesc epidemii de insecte și gata la orice moment a da consultațiuni.

Dr. N. Leon

Cronica medicală.

Hormonele.

Hormonele, iată un nou cuvînt introdus în ştiinţă, un cuvînt ce poate nu sună destul de armonios, dar care se aplică la o serie de fapte din cele mai interesante, ce merită a fi cunoscute nu numai de medici şi naturalişti, ci şi de marele public cetitor.

Aceasta îndreptăţeşte de altfel articolul de faţă.

Organismele multe-celulare formează-agregate de celule cu funcţiuni multiple, fiecare funcţiune fiind opera unui grup celular mai mult sau mai puţin însemnat, şi care formează ceia ce numim un organ. Dar diferitele organe şi diferitele funcţiuni au raporturi strînse între ele, precum vom vedea chiar în cursul acestui articol şi precum am văzut deja în parte, în cel publicat în No. 7 al acestei reviste. (1908).

In stabilirea acestor raporturi, caşi în relaţiunile organismului cu lumea din afară, sistemul nervos are un rol din cele mai importante.

Multă vreme nu s'a cunoscut decît acesta, care, oricît de însemnat ar fi, nu e singurul.

Un mănunchiu de fapte, despre care vom vorbi în parte, au făcut să se întrevază un alt mijloc, prin care diferitele organe şi funcţiuni se pot pune în legătură, şi pot lucra astfel în mod armonios pentru buna stare a organismului.

Celulele unor anumite organe produc substanţe chimice, ce pătrund în circulaţia sanguină şi prin acest mijloc ajung la alte organe, a căror funcţiune o influenţează, o excită sau o opresc, şi astfel se stabileşte o legătură între organe mai mult sau mai puţin îndepărtate, în care legătură sistemul nervos poate fi cu totul străin.

Necesitatea admiterei acestui organism a fost văzută deja din 1891 de Brown Sequard şi D'Arsonval, doi fiziologişti bine cunoscuţi.

Aceste substanţe chimice, care stabilesc relaţiuni funcţionale şi morfologice între diferite organe, sînt hormonele lui Starling.

Fiziologistul englez introducînd, sînt de atunci aproape doi ani, acest nou cuvînt în ştiinţă, face deci să se răspîndească mai mult o con-

cepţiune, care deja se născuse mai dinnainte. Acesta va fi unul din avantajele cuvîntului.

Termenii noi aduc adeseori după ei şi cercetări nouă, şi acesta va fi, probabil, un alt avantaj al cuvîntului de curînd creat.

El, înfine, corespunde unei cerinţe, căci lipsea un termen generic pentru un grup de substanţe chimice, care îndeplinesc în organism un mecanism analog cu acela al acţiunilor nervoase, zise reflexe, în care găsim întotdeauna o excitaţie de natură variată, urmată de o reacţiune deasemenea variată după intensitatea reacţiunei, după punctul ei de plecare etc.

Să vedem acum cîteva exemple de această corelaţiune morfologică şi funcţională prin intermediul hormonelor.

Un exemplu din cele mai simple, şi cunoscute deja de mult, e acela al influenţei acidului carbonic din sînge asupra centrului respirator din bulbul rachidian. In această regiune a centrilor nervoşi există un centru, care regulează mişcările respiratorii. Activitatea musculară necesitează o cheltuială mai mare de oxigen. Acest din urmă corp oxidează, arde substanţele hidrocarbonate din muşchiu, pe contul cărora se produce contracţiunea musculară, şi din această ardere rezultă acidul carbonic, care e absorbit în sînge. Acumularea de acid carbonic în sînge are însă un răsunet asupra centrului respirator. Respiraţiile devin mai repezi, inspiraţiile mai profunde, şi cu chipul acesta se restabileşte echilibrul normal, introducîndu-se în organism oxigenul necesar activităţei musculare şi eliminîndu-se, prin expiraţie, acidul carbonic în exces. Acidul carbonic, excitînd în acest caz centrul respirator, reprezintă o *hermonă*.

Un alt exemplu interesant îl găsim în activitatea tubului digestiv.

Pătrunderea substanţelor, provenite din digestiunea stomacală în intestin, e urmată de secreţiunea sucului intestinal, a bilei (fierei) şi a sucului pancreatic. (Pancreasul e unul din organele abdominale, ce produce un suc necesar digestiunei, suc ce se varsă în intestin).

Acelaşi lucru se produce prin introducerea în duoden (prima porţiune a intestinului) a unei soluţii slabe de acid clorhidric. Prima explicaţie, ce a venit în mintea cercetătorilor, a fost că aceste fenomene se produc în virtutea unei acţiuni reflexe, cu alte cuvinte, că excitaţia nervilor sensitivi intestinali determină un curent nervos ascendent, care ajunge la unii centri nervoşi, iar de acolo porneşte o nouă undă, aceasta descendentă sau centrifugă, care ajunge la glandele, mai sus citate, şi determină secreţiunea lor. Unele experienţe păreau chiar că justifică acest mod de a vedea.

S'a constat însă în urmă că aceste fenomene, ce au întradevăr toate aparenţele unei acţiuni reflexe, se pot produce chiar şi după distrugerea nervilor şi a centrilor nervoşi în legătură cu intestinul. Pe de altă parte, injecţiunea directă în vasele sanguine a unei soluţii acide nu determină secreţiunea pancreasului, a bilei şi a sucului intestinal.

Singura posibilitate ce rămîne, e acea a producerei de către ce-

iulele glandelor duodenale, sub influența soluțiunilor acide, a unei substanțe care, absorbită de vasele sanguine, ar ajunge la celulele glandelor menționate (pancreas, ficat, intestin) și ar excita direct, fără intervenția sistemului nervos, secrețiunea lor.

De fapt, fiziologistul englez Starling, condus de raționamentul de mai sus, a reușit să extragă din macreațiunea membranei interne (mucoasei) a duodenului o substanță, care injectată in singe, excită secrețiunea glandelor citate.

Această secrețiune se face deci prin intermediul unei substanțe chimice produsă în duoden și care, ajungînd la pancreas, ficat și la glandele intestinale, le excită funcțiunea, determinînd o abondentă secrețiune. De aci numele de *secretină*, dat acelei substanțe.

Secretina e un nou exemplu, și unul din cele mai caracteristice pentru ceia ce înțelege Starling sub numele de hormone.

Un alt exemplu, nu mai puțin tipic, ne e dat de ipertrofia glandelor mamare în timpul sarcinei.

Și aci, s'a crezut mai întâiu că e vorba de un reflex, produs prin excitația nervilor sensitivi ai uterului și lucrînd, prin intermediul unui centru nervos și al unor fibre centrifuge, asupra glandelor mamare.

S'a constatat însă, că fenomenul are loc și după secțiunea nervilor mamelei, și chiar dacă aceste glande se transplantează în alt loc în organism. Infine, Starling a reușit decurînd injectînd extrase din organele fetale, să producă o ipertrofie a mamelelor, asămănătoare cu aceia a femeilor sau femelelor însărcinate, deși experimenta pe femele virgine.

Organele fetițelor produc deci o substanță, care, intrînd în circulația mamelei, determină o ipertrofie a glandelor mamare, pe care le face capabile să secreteze, după naștere, laptele necesar hranei progeniturii. Și e de remarcat că atita timp, cit această substanță se produce, glanda nu face decît să crească. Numai după naștere, cînd substanța în chestiune numai circulă în organismul mamei, secrețiunea laptelui e posibilă.

Și astfel se stabilește prin intermediul unei hormone această coordonațiune admirabilă, grație căreia viața organismelor în desvoltare e asigurată.

Aparițiunea caracterelor sexuale secundare, spre exemplu: aceia a sistemului pilos al feței la barbat, a mamelelor la femee în epoca pubertății, prezența menstruației, sînt condiționate tot de hormone, produse de glandele genitale.

Experiențe demonstrative și cazuri chimice au dovedit nu numai că aceste fenomene nu au loc cînd glandele genitale sînt extirpate sau atrofiate, dar și, că ele se produc cînd aceste glande, sau chiar glandele unui individ străin, sînt transplantate în altă regiune de cît aceia ce o ocupă în mod normal. (Aceste din urmă cercetări n'au fost făcute până acum decît pentru sexul femenin).

Un alt exemplu de acțiune prin intermediul hormonelor ne e dat de glandele, care secretează substanțe vasoconstrictive sau vasodilatatrice, adică corpuri chimice ce micșorează sau măresc calibrul vaselor, și prin acest mecanism, și presiunea sanguină, influențînd astfel nutrițiunea organismului.

Capsulele suprarenale produc, spre exemplu, o substanță cu o acțiune extrem de activă asupra fibrelor musculare netede ale vaselor, determinînd constracțiunea lor și micșorarea calibrului vaselor, precum și o ridicare însemnată a presiunei sanguine.

Acțiunea glandei teroide asupra creșterei, activînd vitalitatea celulelor cartilagiului de conjugație,—fenomen despre care am vorbit în articolul mai sus citat,—se face tot prin intermediul unei hormone.

Nu ar fi greu să mai găsim și alte exemple. Cele de mai sus vor fi însă suficiente, pentruca cetitorii să-și facă o idee destul de limpede despre unul din principalele mijloace, întrebuințate de natură, pentru funcționarea acestor mecanisme atîtde complicate și care se numesc ființe viețuitoare.

E ușor de văzut, că studiul hormonelor e de cel mai mare interes pentru naturalist și pentru medic.

Interesul lor practic nu e mai mic decît cel teoretic, căci, reușind a izola aceste hormone, vom fi în posesiunea unor substanțe din cele mai active și cu o acțiune din cele mai sigure, pe care le vom putea întrebuința cu folos pentru a corija unele defecte funcționale, sau unele turburări ale evoluțiunei organismului.

Dr. C. Parhon

Scrisori din Ardeal.

Noua îndrumare politică.—Alianţa cu socialiştii.—Marea adunare naţională. Atentatul dela Blaj.—Şcoale închise, învăţători prigoniţi. Procese de presă.

Atitudinea, mai mult decît indiferentă, a Coroanei faţă de Romini, după cum era de prevăzut, a produs o mare schimbare în suflete. Revirimentul acesta s'a putut vedea mai ales în marea adunare dela Arad, ţinută în ziua de 15 Noembrie st. n., unde s'au rostit cuvinte aspre la adresa lui Francisc Iosif I. Îndeosebi deputatul Pop a arătat cum în atîtea războaie şi revoluţiuni Rominii au luptat cu bravură şi au păstrat credinţă împăratului, iar drept răsplată, am fost daţi pe mîna oligarhilor. Din sinul acestei adunări nici nu s'a mai trimis adresă de omagiu M. Sale, ci o telegramă, prin care se *protestează* împotriva reformei electorale, aşa cum a propus-o Andrássy.

Tot cu acest prilej s'a manifestat şi tovărăşia de arme dintre naţionalişti şi social-democraţi. Comitetul central din Buda-Pesta a trimis la adunarea noastră doi delegaţi: pe Ungurul dr. Kunfi, distins orator, care a rostit o straşnică filipică împotriva clasei dominante din Ungaria, şi pe rominul Vuc, care a prezintat felicitările partidului şi, în chip oficios, a făcut asigurarea că de aci încolo socialiştii vor lupta în alianţă cu naţionalităţile.

De altfel, cu o săptămînă mai înainte, la adunarea socialistă din Arad vorbiseră deputaţii Pop şi Suciu.

*

În faţa situaţiunei politice schimbate, toţi factorii naţionali sînt de părere să se convoace o adunare a naţiunii romîne, cum a fost cea de la 3/15 Maiu 1848, în frunte cu prelaţii. Mitropolitul Meţianu dela Si-

biu a şi declarat că, dacă guvernul va permite ţinerea acestei adunări, va lua parte, cum a participat şi la cea dela 1848. D-nii Mocsonyi şi Cosma s'au rostit împotriva acestei adunări. Se înţelege, rămîn izolaţi cu părerile lor. Şi de altfel ei nu fac politică militantă.

*

În noaptea de 16 spre 17 Noembrie st. n., mîni criminale au aruncat în aer, cu dinamită, Piatra Libertăţii şi Crucea Iancului dela Blaj. Între Romîni indignarea e mare. Dr. Maniu a denunţat lucrul la judecătorie şi, probabil, va interpela şi în dietă, cerînd satisfacţiune pentru naţiunea greu insultată. Într'un articol energic, „Tribuna" apostrofează pe ministrul de interne Andrássy şi pune întrebarea: ce s'ar alege de monumentele ungureşti din Ardeal, dacă Rominilor le-ar veni în minte să se răsbune pentru infamia dela Blaj?! În alt articol a făcut apel ca mitropolitul dr. V. Mihali să pornească o colectă pentru ridicarea altor monumente, de marmoră, în locul celor distruse.

*

Directorului acestei reviste, în deosebi amicului Stere, îi aduc la cunoştinţă că şcoala dela Cuvin, în care a avut puternice emoţiuni, în urma uneltirilor guvernului, a fost închisă. Altă şcoală din vecinătate, dela Ghioroc, precum şi cele din Igneşti, Păiuşeni şi Văsoaia de asemeni sînt închise. Poporul nu le mai poate susţine în condiţiunile pretinse de guvern. Azi, mîne, rămînem numai cu bisericele. Mai rău ne loveşte dispoziţia, că preotului nu i se mai permite nici măcar să suplinească pe învăţător, cu atît mai puţin să fie titular ori provizor. S'au pornit apoi cercetări împotriva altor multe şcoale, care, fără îndoială, vor fi aflate nehigienice şi astfel se vor desfiinţa. O mulţime de învăţători îşi aşteaptă apoi pedeapsa: amendă, suspendare şi destituire, pentrucă n'au propus limba maghiară cu destul succes.

*

Procesele de presă urmează cu aceiaşi furie. Cu o săptămînă mai înainte Sever Bocu, din fericire, a scăpat la Curtea cu juraţi din Oradia numai cu 2 luni de temniţă. „Tribuna" are însă alte 4 procese nouă, pentru publicarea apelurilor şi a moţiunilor meetingurilor din Romînia, iar „Ţara Noastră" din Sibiu e onorată cu 6 procese. Curia chiar zilele trecute a aprobat sentinţa, prin care Macrea dela „Lupta" este osîndit la 28 luni temniţă şi la 5200 coroane amendă, ce s'a şi retras din cauţia „Luptei", care astfel nici nu mai apare în fiecare zi de lucru.

Lovitura cea mai grea ni se dă de altfel în diecesa Caransebeşului, unde peste 200 şcoli romîne comunale ajung absolut la discreţia guvernului, iar cît despre şcoalele secundare din centru, şi pe acestea vrea să le distrugă guvernul. Pe nou alesul episcop Filaret Musta întîrzie să-l propună spre întărire, până ce acesta, ca vicar, nu va satisface toate pretenţiunile, pe care guvernul le formulase încă de astăvară, faţă cu decedatul episcop Popea (să destitue adică, fără a mai ţine judecată, cum prescriu legile noastre, pe aproape toţi profesorii d'acolo, fiindcă sînt naţionalişti). Fostul episcop a refuzat, aşa că ministrul, furios, îi ceruse demisia. Atunci Popea era însă în agonie.

Acum guvernul vrea să siluiască pe nou alesul episcop. Vom vedea încurînd ce rezistenţă vor şti să opună cei dela Caransebeş.

3 Decembrie n. 1908. I. Russu-Şirianu

Scrisori din Basarabia

VII

Mutarea din Chişinău a pr.-sf. Vladimir, episcop al Basarabiei. P. Cruşevan şi mişeliile lui.—Noul episcop Serafim.

Am ajuns şi noi la furtuni într'un păhar de apă... ivite totuşi din evenimente mari şi importante pentru Basarabia.

Cu ocazia mutărei la *Rostov de pe Don* a pr.-sfinţitului Vladimir, episcop al Basarabiei, am văzut noi, uimiţi şi loviţi cu totul pe neaşteptate—ce pierde ţara şi cauza romînească, despărţindu-se de acest ierarh model al bisericei. Am văzut, că este atît de iubit de turma lui, cum nici n'am mai auzit aşa ceva, fiind bine cunoscute relaţiile obişnuite ale credincioşilor către pastorii lor oficiali, confessionali. Adevărat creştin, Vladimir făcea binele aşa, ca mîna lui dreaptă să nu ştie ceia ce face stînga. Se vede, de aceia, de ce n'am putut a-l preţui cum se cade, şi am micşorat totdeauna meritele lui, care ni se păreau atît de neinsemnate. Lucrul nu e de mirat. Cele puţine, dar bune, ce a făcut Vladimir în patru ani de slujire în Basarabia, ni se păreau nimicuri, pentrucă... am avut în această privinţă pretenţiile mari inspirate de această epocă revoluţionară. Numai cînd s'a dus preasfinţitul de la noi, atunci am priceput deodată de cîtă muncă folositoare pentru noi a fost el şi cît este de capabil; iar acuma vedem cum se distrug şi cele puţine create de el, fiindcă succesorul său a început deja să nimicească toate iniţiativele lui Vladimir, îndreptate spre binele poporului romîn din Basarabia. Rus prin naştere, creştere şi prin studiile sale, Vladimir a învăţat limba locală moldovenească destul de bine încă de acuma trei ani. Apoi şi-a apropiat pe acei dintre preoţi şi călugări, care visează reînvierea limbei romîne prin biserici şi şcoli şi le-a poruncit s'o introducă în serviciile divine de prin ţară şi ca un subiect de studiare la seminariul din Chişinău. Ca profesor de limba romînă era invitat din Iaşi d. Gr. Constantinescu, absolvent al seminariului Sf. Veniamin şi al Academiei din Kiev. Onorariul acestuia se acoperea de către pr. sf. Vladimir din mijloacele lui private. Apoi episcopul a întemeiat şi o revistă moral-bisericească în limba cărţilor noastre vechi bisericeşti şi a graiului actual poporan. Fie cum a fost, îndrumarea şi conţinutul acestei

publicaţiuni confessionale, totuşi ea a trăit şi trăeşte încă şi vorbeşte *romi-neşte*. După îndemnul lui Vladimir, mînăstirea moldovenească „Dobrogeană" (lîngă Chişinău) a dăruit nişte case mari pentru tipografia eparhială, în care se şi tipăresc acuma toate publicaţiile eparhiei basarabene. Mai mult, numeroase cărţi divine au eşit deja din această tipografie şi s'au răspîndit prin bisericile celor 1000 sate romineşti din Basarabia. La 26 Oct. 1906 a avut loc inaugurarea acestei instituţiuni, la care solemnitate P. S. Vladimir a ştiut să atragă pe mai multe persoane însemnate din Chişinău şi chiar pe camerierul A. Harnzin, gubernator al Basarabiei („bubernat"—îl zic sătenii), care a rostit chiar un discurs, urînd succes bun acestei „simpatice începeri culturale". Comitetul tipografiei şi al revistei era pus sub conducerea unor adevăraţi Romini: Pr. Const. Parteniu, pr. misionar Gurie Grossu şi alţii...

Astfel P. S. Vladimir, străin din toate punctele de vedere pentru Rominimea basarabeană, a priceput bine trebuinţele sufleteşti ale acestui popor şi s'a pus la muncă binefăcătoare în această privinţă.

Eparhia basarabeană e foarte atrăgătoare şi toţi ierarhii ruşi se luptă pentru a o căpăta; fostul episcop basarabean P. S. Sergiu, acuma decedat, a lăsat o avere de 1½ milioane ruble, strînsă în 12 ani de „slujire sfîntă" a lui în Basarabia. Numai Vladimir n'a ştiut că facă aici capitaluri: dădea cu sute şi cu miile ajutorare în stînga şi în dreapta lui, şi s'a dus la Rostov tot cum a venit la noi.

Cu toată inerţia Basarabenilor şi cu toată nesiguranţa de reuşită, am fi putut totuşi şi noi să facem o petiţie la cîrmuire pentru menţinerea P. S. Vladimir în Basarabia, dar „turma lui devotată" e deprinsă să primească totul venit din Petersburg ca ceva fatal, ceresc, şi nu cunoaşte ceia ce înseamnă a *protesta*.

* * *

După ce Vladimir a început activitatea lui rominofilă şi s'a arătat ca un adevărat creştin *neantisemit*, i s'a aprins Cruşevanului paie în cap. Foarte nemulţumit de Vladimir, faimosul patriot rus Pavalache s'a încercat mult să-l discrediteze şi l'a învinuit de sentimentele lui indiferente faţă de „liga poporului rus". Cînd însă Vladimir în mod demonstrativ a refuzat să sfinţească personal steagurile ligei, şi a oprit să le pună preoţii în biserici, Cruşevan a cutezat să scoată articole zgomotoase în „Drug", în contra episcopului. Administraţia Basarabiei a ştiut să liniştească răpede pe Cruşevan; iar sufletul nobil al lui Vladimir nu ţinu minte de rău şi el a întins binefacerile sale faţă şi de diferitele societăţi de binefacere, întemeiate de Cruşevan şi legate cu redacţia „Drug"-ului.

Cînd însă P. S. Vladimir a plecat, îndată şi Cruşevan în urma lui a publicat cele mai revoltătoare născociri la adresa plecatului, pregătindu-şi astfel prietenia episcopului Serafim, venit cu scopuri diametral o-

puse celor urmărite de Vladimir. Ridiculizînd grozav pe fostul episcop, Cruşevan lansează cele mai scandaloase şi fantastice amănunte din viaţa intimă a lui Vladimir, îi atribue lui relaţii cu diferite femei evreice etc., şi în sfîrşit a ajuns până acolo, încît a spus en toutes lettres următoarea frază: „*în timpurile progromurilor* Vladimir n'a găsit nimic mai bun, decît să ţină cuvîntări triviale şi absurde pe tema: că nu există nici ellen nici iudeu, şi a încercat să dovedească, că evreii sînt oameni la fel cu creştinii!" Un vifor de indignare s'a stîrnit prin lumea creştinească din Chişinău după această mărturisire păgînă a Cruşevanului. Declarînd *cuvintele sfintei scripturi* ca triviale şi absurde, s'au ridicat împotriva lui Cruşevan mai toţi credincioşii sinceri şi într'o scrisoare deschisă la „Bessarabscaia Jizni" (Viaţa basarabeană), iscălită de preoţi, militari, oameni însemnaţi din toate păturile societăţei, au declarat că nu vor mai lua în mînă „Drug", măcar că au fost cetitori ai lui perpetui „fiindcă's patrioţi şi creştini". Scrisoarea era iscălită: „turma *orfană*" şi avea 121 iscălituri personale; amintind de toate cele făcute de Vladimir scrisoarea spune, că „mişeliile aceste fără seamăn ale lui Cruşevan nu vor fi uitate nici odată". Astfel Cruşevan a pierdut cel puţin 121 din cetitorii lui, dar a cîştigat multă însemnătate în ochii episcopului Serafim, om cu apropiere la acele izvoare, de unde se dau huliganilor subsidiile pentru propaganda lor.

Coincidenţa mutării lui Vladimir cu mai multe evenimente importante din fierberea naţională din peninsula balcanică şi Rominia, cu articolele lui N. Durnovo din presa rusească despre Basarabia şi Rominia,—toate acestea au dat lui Cruşevan un prilej bun de a desfăşura toată argumentaţia lui de renegat, romîn rusificător. O reproduc mai jos, folosindu-mă de expresiile lui Cruşevan în întregimea lor.

„Din 2,600,000 de locuitori ai Basarabiei, numărul Moldovenilor este aproape de un milion (!?) şi acest popor prezintă cel mai pozitiv şi loial element din populaţiunea Basarabiei, însufleţit de o iubire fierbinte pentru Rusia, patria lui, dînd ei mai mulţi eroi-soldaţi la 1877 şi la 1905 la Mucden. Serviciul militar întăreşte mult legătura între Basarabia şi Rusia; soldaţii întorşi acasă din slujba ţarului, cu carte şi ştiind bine limba rusească (?), o fac cunoscută şi consătenilor. În general Rominii basarabeni păstrează limba lor părintească şi obiceiurile naţionale, nefiind asupriţi de nimene (?) în această privinţă. Nimene nu-i împiedică să înveţe în limba romînă, (o!) sau să o vorbească; nimene nu le răpeşte drepturile aceste, (nu-mi mai ajung semnele de exclamaţie!). Iar toţi cei, care iubesc pe Moldovenii basarabeni, paşnici şi devotaţi Rusiei, ar socoti o crimă din partea lor să creeze condiţiile, care ar reţinea pe Moldoveni dela studiarea largă a limbii ruseşti şi i-ar împinge spre *cealaltă parte a Prutului*, făptuindu-se astfel îndepărtarea între ei şi Ruşi, şi din nou săpînd aceiaşi prăpastie, care în ultimii ani şi în cursul veacului trecut a fost pe deplin umplută (ce ton de „caveant consules"!...). Predarea limbii moldoveneşti în seminar şi gimnazii era des-

fiinţală acum 50 de ani, fără nici o protestare din partea populaţiunii moldoveneşti basarabene; şi iarăşi nu în puterea oarecăror tendinţe rusificătoare, ci pur şi simplu pentrucă nu s'au găsit decît puţini doritori de a o învăţa (?). Apoi, dacă pe la anii 80 ai veacului trecut introducerea de către episcopul Pavel a serviciului bisericesc in limba rusă a deşteptat o impotrivire din partea Moldovenilor—mai mult in satele de pe Prut—apoi refuzul lor de a vizita bisericele cu limba rusă n'a durat mult. Cu încetul toate lucrurile s'au îndreptat pe calea lor bună şi poporul s'a deprins cu sunetele limbei bisericeşti ruse, atit de asemănătoare limbei bisericeşti moldovene; cintarea armonioasă rusească a contribuit mult la această deprindere şi Moldovenii au priceput, că a spune „Doamne miluieşte" in loc de „Gospodi pomilui" nu inseamnă de fel a se ruga romineşte".

„Trecem prin vremuri de zăpăceală generală: mişcarea din Balcani, intenţiile naţionaliste din Rominia, tendinţele revoluţionare şi separatiste din Rusia, etc. Dar nici un curent de acest fel nu ne-a atins Basarabia. Şi iată tocmai in acest moment, fără nici o trebuinţă, fără nici o cerere sau declaraţie din partea populaţiunei moldovene basarabene, episcopul Vladimir a născocit să introducă predarea limbei moldoveneşti la seminar, tipărirea cărţilor in limba moldovenească, intemeiarea tipografiei cu litere turnate slovene sau moldo-bisericeşti, editarea unei reviste in limba moldovenească şi reînoirea slujbei divine, prin bisericele basarabene, tot in limba romină. Este foarte curios că acest „filorominism" a coincidat cu momentele celei mai sforţate propagande in mijlocul Moldovenilor basarabeni din partea Rominiei, cu ivirea gazetelor revoluţionare moldoveneşti şi cu agitaţia încăpăţinată pentru separatizm din partea ziarului jidovesc, „Bessarabscaia Jizni", atit in coloanele lui cit şi prin proclamaţiile moldoveneşti, tipărite in tipografia lui. Ştim, fireşte, că Vladimir justificase introducerea in biserica basarabeană a limbei romineşti prin aceia, că populaţiunea moldoveană nu înţelegea serviciile pe limba slovono-rusă. Fie şi aşa. Dar in Chişinău ce fel de nevoe am avut să se introducă limba moldovenească in biserica de casă arhierească, cind toată populaţiunea creştinească a Chişinăului pricepe bine şi vorbeşte ruseşte?.... Mai mult: arătind atita ingrijire mişcătoare in faţa Moldovenilor basarabeni, s'a intrebat oare episcopul Vladimir pe sine insuşi, dacă şi Ruşii, poporul rus, înţelege el slujba bisericească in limba slavonă?...."

Of, să respir! Dacă mi-am făcut o scirbă să traduc aceste absurde lucruri ale lui Cruşevan, dacă am abuzat de atenţiunea cetitorilor şi am răpit prea mult loc onor. redacţiei „Vieţii Romineşti"—imi rămine totuşi o consolare că am arătat astfel pe d. Cruşevan, in toată splendoarea lui, publicului romin. Asupra acestui trădător de neam se răspindesc in Rominia tot felul de idei fantastice şi uneori foarte avantajoase pentru dinsul. Iată-l, vedeţi cinismul şi neruşinarea, cu care acest patriot rus

îşi bate joc nu numai de Moldovenii lipsiţi de limba lor în biserici, ci şi de Ruşi, neînţelegind limba slavonă bisericească şi obligaţi totuşi s'o asculte....

* * *

Amindoi coreligionarii, Cruşevan şi episcopul Serafim s'au intimpinat foarte duios; „fie binecuvintat cel ce vine în numele Domnului!" a intitulat d. Pavalache articolul său de fond, în ziua sosirei noului episcop; „vivat Pavel Alexandrovici Cruşevan, amicul meu!" a strigat episcopul Serafim la întrunirea solemnă a ligei poporului rus. La gara Chişinău, P. Sfinţia Sa, fost ofiţer, din familia boerească scăpătată *Ciceagov*, intimpinată de delegaţiile preoţeşti şi comunale, a rostit următoarele: „Basarabia nu-mi este străină. Bunicul meu, general-admiral Ciceagov la 1812, după tractatul din Bucureşti a primit Basarabia sub înalta stăpînire rusească şi a fost cel dintăi, care a schimbat semilunele cu crucele lui Hristos.

La 1877 am traversat Basarabia şi eu, ca ofiţer al armatei ruseşti victorioase; il cunosc bine pe poporul moldovean, cel bun şi paşnic, inima mea este de mult binevoitoare pentru dinsul. Iar dacă *în ultimii ani* de nelinişte generală i-a intrat poporului acesta în suflet ceva necredinţă, idei greşite, desfăcindu-se şi gospodăria lui,—apoi datoria noastră a tuturora este ca să repunem lucrurile la locul lor adevărat", etc... La salutările „ligei poporului rus" noul arhiereu a răspuns: „sunt devotat ligei cu sufletul şi cu trupul meu"—şi aceste cuvinte zboară încă până acuma prin Basarabia, evocind pretutindeni impresia cea mai neplăcută şi chiar indignare. „Nu mai e el devotat lui Hristos, ci ligei fratricide!—bun păstor ne-a venit"—s'aude lumea vorbind sincer... De cind ţine minte Chişinăul contemporan, arhiereii în fiecare Duminică slugesc un „acafist" la patru ceasuri ziua înaintea icoanei Maicei Domnului, făcătoare de minuni (vara icoana o petrece la măn. „Gerboveţ", iarna însă în biserica arhierească din Chişinău şi transportarea ei toamna şi primăvara se face cu o solemnitate imensă). Episcopul Serafim însă în primele două Duminici a azistat toată ziua la întrunirile ligei; credincioşii se nedumeresc mult şi unii chiar se revoltă de purtarea arhiereului, care înlocueşte religiunea cu politică. Iată un fragment din notele stenografice ale acestor întruniri:

Ep. Serafim. *Popoarele din Apus au putrezit mulţumită constituţiunilor, inventate de jidani şi anarhişti.* Autocraţia rusească este menită să ne izbăvească de această soartă!*)

---

*) Corespondentul nostru nu ştie, se vede, că Episcopul Serafim are partizani şi în capitala Rominiei.

Nota Redacţiunii.

Cruşevan. „Ne vom jertfi oasele pentru patria noastră şi pentru ţarul nostru, al marei Rusii!... Ura!!...

p. Ceachir (găgănz—bulgaro-turc—din „adevăraţii ruşi") „Chem pe toţi să se unească cu rîndurile strînse în jurul arhipăstorului nostru!...

Ep. Serafim. „Lucrul nostru cel d-intăi aci este să educăm perfect ruseşte regiunea aceasta depărtată şi s'o prefacem în adevăratul temeiu al Rusiei. Cinci ani de lucru intensiv—şi ne vom face datoria noastră cea sfîntă în faţa poporului moldovean. Pămîntul acesta e rusesc, udat de sînge rusesc pentru izbăvirea popoarelor balcanice de sub jugul musulman, deci suntem aci stăpîni pe veci, *iar toţi ceilalţi sunt oaspeţii noştri*, doritori de a trăi la noi. Nu vom lăsa să dispună oaspeţii la noi, ca la ei acasă!..."

Aci îmi amintesc de cuvintele lui Al. Haruzin, fostul guvernator al Basarabiei, spuse mie într'o audienţă: „sunt în curent cu scrierile d-tale din presa romînească şi dacă mai faceţi ceva... vă veţi găsi în 24 oare în nişte locuri depărtate de Basarabia. Veţi edita „Viaţa Basarabiei" romîneşte, după cum scriţi acolo? Feriţi-vă bine căci simpatiile noastre nu le veţi căpăta decît în cazul, cînd veţi fi scris cu litere ruseşti şi în „jargon"ul poporan de aci; combătînd revoluţia, autonomia şi diferite *separatizme*. Dar nu voi tolera nici o aluzie la asemenea idei: sîntem în Rusia şi, din punctul nostru de vedere, poporul moldovean este *un venetic din Carpaţi*, iar limba lui nu mai este independentă, ci e *un „jargon" stricat sămănînd cu ruseasca*, şi mai bine aţi fi făcut dacă aţi fi luat sarcina nobilă s'o prefaceţi definitiv în limba curată rusă. Toate începerile culturale din Basarabia trebuesc să i-a de pildă lucrările tipografiei moldoveneşti eparhiale, care urmăresc acest scop folositor şi pentru moldoveni şi pentru statul nostru". (In naivitatea puterei şi atotcunoştinţei d. Haruzin crezuse în cele ce i s'au spus!) După categoricele aceste declaraţii ale d-lui Haruzin şi ale Episcopului Serafim, găsesc ceva foarte asemănător la un poet rus humorist, care descriind viaţa obştească la Reni, ridiculizează pe locuitorii lui ca pe nişte venetici ce sug Rusia! Săracul poet a trăit la Reni un an fără o săptămînă ca funcţionar la vamă şi întorcîndu-se cu drumul de fer la Harcov i se părea că a călcat neîntrerupt teritoriul rusesc strămoşesc!. Dar cum oare vi se pare ideia asupra Basarabiei a unor înalţi funcţionari ai Rusiei, obligaţi să ştie, să înţeleagă ţara pe care o guvernează?...

Chişinău, 22 Noembrie 1908. **A. Nour.**

Cronica Veselă

CALEIDOSCOP

Regina Mab.

Sînt mîndre seri cu lună plină, cînd nu m'aş da nici pe-un Nabab
Şi-acelea sînt cînd vine 'n taină ca să mă ia Regina Mab
În cărucioara ei făcută din darul unei scoici marine...

Mi-aruncă 'n geam o perlă 'n treacăt şi 'mi strigă dulce: „Hai cu mine!"
În lături dau atunci oblonul şi 'ntreg azurul intră 'n casă...
Şi cum un spectator la teatru în garderob paltonu'şi lasă,
Aşa îmi lepăd eu argila, vesmîntul ăsta de celule,
Şi ca un clown lansat în aer de scîndura unei bascule,
M'avînt cu Mab.... Mă pierd în spaţiu şi uit de solul meu natal....
Nu mai cunosc hotar, sînt suflet, sînt cetăţean universal,
In implacabilul ei luciu oglinda nu'mi mai prinde chipul,
Nu'şi mai strecoară pentru mine clepsidra fir cu fir nisipul,
Eu umbră nu mai fac nici mie, nici nimănui... Sînt un ex-om:
De sub picioare eu pămîntul mi-l amputez ca pe-un sarcom,—
M'avînt cu Mab în furnicarul de sori şi stele fără număr...

Cămaşa ei abia o ţine un cărăbuş de-argint pe umăr,
Ca biciu în dreapta ţine-o algă ce-un şlichiu de spumă-o înfloreşte,
Cu stînga frînele de raze,—şi-acuma depărtarea creşte;
Ca Wilburgh Wright desfid pămîntul de care's bucuros să scap,
Planez deasupra tuturora şi pot dubla orişice cap,
De-ar fi încoronat să fie... căci în a mele ascensiuni
Eu pot urca la orice culme fără de-a face concesiuni...
M'avînt cu Mab... Făr'de bagaje decît carnetul meu şi-un toc—
Sînt înălţimi nepipăite de vîrful unui Alpenstock,

Sint ţări neabordate încă de niciun Cristofor Columb,
Sint mări nestrăbătute încă nici chiar de biblicul porumb,
Mai sint regiuni neexplorate şi lumi între pămint şi cer
Spre cari turişti semeţi se'ndreaptă fără să aib'un Bedecker...
Sint călători ce n'apelează la nici o companie Cook,
Şi dacă nu-s... dac 'aş şti bine c'am să rămîn eu singur-cuc,
M'avint cu Mab...
Atinge'ţi caii cu alga ta cu sfichiu de spumă,
O, tu crăiasa fantaziei, şi unde vrei acuma du-mă,
Dar scapă-mă de lumea asta de concesiuni şi compromisuri...
Ia'mi şi pînea cotidiană, dar lasă'mi porţia de visuri!
Iar voi cu libere-parcurse pe toate căile-ferate,
Lăsaţi poetului aceste localităţi neexplorate,
Şi 'n loc să-i puneţi beţe 'n roate, încurajaţi-l mai degrab'—
Căci nu primeşte pe oricine în carul ei Regina Mab.

A. Mirea.

Miscellanea

UN NEAM CHINUIT.

Reproducem cîteva pasagii din discursul de apărare, rostit de dl. Octavian Goga, la curtea cu juraţi din Cluj, în 10 Noembrie a. c.—E vorba de penitenciarele, pe care Ungurii le numesc *şcoli* şi de chipul cum socot ei că pot... maghiariza, *prin şcoli*, pe Romîni:

„Eu mi-am petrecut anii de studiu la liceul maghiar din Sibiu şi cunosc, domnilor juraţi, felul de judecată nenorocită care călăuzea pe unii din profesorii mei, sînt în curat, domnilor, cu spiritul detestabil al acelui sistem de educaţie sub povoara căruia ne-am zbătut ani de zile. Din cîte am văzut aici, din cîte am trăit şi m'au tulburat în cei opt ani, eu am dat numai crîmpeie fugare în rîndurile mele de gazetă... Aş putea formula spiritul acestui sistem pedagogic în următoarele cuvinte glumeţe ce mi-a adresat odinioară un bun şi cinstit profesor: „—O, e atît de grea meseria noastră a profesorilor la şcoalele de stat"... Şi zîmbea cu ironie cuminte acest om luminat: „Vezi, noi avem îndatoriri duble... Noi trebuie şi să vă învăţăm carte—şi să vă facem unguri, pe tine trebue să te învăţ eu matematicile şi tot prin rostul meu să te fac şi ungur. Şi se înţelege în acest fel noi ajungem la un rezultat ciudat: Nici din matematici nu ştii nimic, nici ungur nu te faci"... Iată, domnilor,—nenorocitul dualism firesc al acestei educaţii...

„—Căci ce se întîmplă s. e. într'un liceu, într'un liceu în care elevii sînt o mare parte de naţionalitate romînă? Din cei mai mulţi profesori lipseşte cu desăvîrşire acel luminos sentiment de umanitarism, acea bunăvoinţă părintească faţă cu elevul lor, fără de care adevărata educaţie nu se poate închipui.

„—Să ne coborîm, domnilor, în sufletul unui astfel de copil. Dintr'un sat dela poala munţilor l'au adus la oraş. L'au adus pe acest copil de ţăran între străini, între oameni cu haine şi cuvinte necunoscute... L'au adus într'o şcoală, l'au aşezat într'un colţ de bancă unde nu înţelege nimic... Cu băiatul de lîngă dînsul nu poate vorbi. Acest băiat e ungur. Vine profesorul în clasă. Trece la catedră. Se opreşte cu ochii la el. Ii pune o întrebare. Băiatul tremură şi nu înţelege nimic. Se ridică alb ca varul şi îngînă două vorbe, care sună prost pe ungureşte... Profesorul îl opreşte enervat:—„Eşti un măgar. Taci!—Sau îi spune într'un ton de nobilă indignare: „Nu-i de gura ta limba lui Arany János!"... Băiatul se ghemuieşte în ungherul lui de bancă, îi tremură genele, îl arde insulta şi vede cum se

întinde într'un zîmbet ironic faţa colegului ungur din dreapta lui... Acesta e preludiul obicinuit al tragediei de care vorbeam... Acum închipuiţi-vă, D-voastră, ce luptă se încinge, ce viltoare de patimi în acest piept plăpînd de copilandru... Cînd profesorul a trecut pragul, încep săgeţile băieţilor unguri : „Vankuj" [1]—„moţ cu păr pe limbă"... Le-au auzit tot dela profesor aceste înjurături. Şi vedeţi, aşa an de an, zi de zi se întăreşte meşteşugit duşmănia între acești copii, care ani de-arîndul stau alături în aceiaşi bancă şi traduc împreună filipicele lui Cicero... Se despart în două tabere acești băieţi, încep să se urască şi îşi strivesc pas de pas toate sentimentele colegiale...

„On. Curte cu juraţi! D-l procuror m'a apostrofat în discursul său, mi-a spus în cuvinte destul de aspre că noi „agitatorii" falşificăm istoria acestei ţări, că istoriografia maghiară e pragmatică şi profesorul dela catedra liceului unguresc e un model de obiectivitate. Daţi-mi voie să arăt o mustră a acestui ciudat pragmatism. Închipuiţi-vă, vă rog, că suntem într'un liceu maghiar, la ora de istorie. În clasa a şaptea de pildă. Elevii sînt cu toţii băieţi de cîte şaptesprezece-optsprezece ani, în al căror suflet cunoscutul sistem de educaţie a tăiat brazde adînci. Profesorul le vorbeşte din istoria patriei, de epoca regelui Andrei al doilea, şi între altele spune cam următoarele: ...„pe vremea acestui rege au venit în Ungaria şi Valahii... Această adunătură de oameni a fost un neam de ciobani, care trăiau cu oile în prăpăstiile Balcanilor o viaţă aproape animalică. Doar îi vedeţi şi astăzi cum coboară dela munte, călare pe măgari, aceşti ciobani valahi, aceşti păcurari soioşi, cu pletele năclăite de unsoare şi cu chipul sălbatic".

„—Şi aşa urmează mai departe firul povestirii profesorul de istorie... Vă rog judecaţi d-voastră acest admirabil pragmatism şi închipuiţi-vă cum răsvrătesc cea mai elementară demnitate a acestor băietani aceste cuvinte criminale... Ştiţi cu toţii cum bate inima, cum svîcnesc tîmplele la optsprezece ani... Profesorul se ridică dela catedră, îşi ia pălăria, părăseşte clasa :—dar băiatul acela va rămînea ţintuit în colţul lui de bancă, se va uita neştiutor în tavan, îşi va muşca până la sînge buzele şi va strînge pumnii... Tînărul ungur din dreapta lui se ridică aruncînd o glumă :—„Hai să traducem pensul din Sallust, mă sălbaticule!"... Acest elev maghiar a trecut printr'un foarte interesant proces sufletesc în ora de istorie. El în acest timp şi-a desăvîrşit judecata asupra colegului romîn. El, băiatul funcţionarului de poştă şi tegraf, va privi cu mîndrie de patrician la această porodiţă ciobănească. Şi în clipa asta, Domnilor, între cei doi băieţi s'a deschis prăpastia. Vor mai sta încă un an de zile alături în bancă, vor traduce împreună odele lui Horaţiu, dar abia aşteaptă aceşti răsvrătiţi să se curme odată jugul nesuferit al şcoalei, să se deschidă largi porţile vieţii spre tărîmul unde, ca doi duşmani, îşi pot lua lupta pe faţă... Iată rezultatul firesc şi amoral al acestei educaţii păcătoase!"...

. . . .

„Onorată curte cu juraţi! Toate cîte am spus sunt frînturi din viaţa sufletească a anilor mei de liceu. Vă rog să-mi daţi voie să mai aduc un caz concret, o păţanie chiar a mea, pe care o cred foarte potrivită pentru situaţie. Eram în clasa a opta a liceului de stat din Sibiu. Profesorul nostru de istorie era Tompa Arpad, şi din ora lui spun acum următoarea poveste destul de edificătoare... Profesorul vorbea la catedră din istoria Ungariei... Spunea de epoca principelui Taksony sau de bătălia dela Augsburg... Era o zi frumoasă de toamnă, cu senin şi raze de soare.... Se apropia amiaza... Nervii mei cu neastîmpărul lor de opsprezece ani se cereau în liber... Abia aşteptam sunetul clopoţelului care îmi aducea libertatea... Însemnam cuvintele profesorului şi pe furiş, cu un gest discret m'am uitat la ciasornicul din buzunar... Asta mi-a fost nenorocirea. Profesorul a sărit ca scos din minţi dela catedră, s'a repezit răcnind asupra mea: „Trădătorule! Te plictiseşti, nu-i aşa? Te plictiseşti şi ai vrea să scapi odată, cînd e vorba de istoria neamului maghiar! De istoria patriei! Înţelegi mizerabile?—Versuri valahe ştii scrie la „Tribuna"! Încălzim şerpii la sîn!"... Şi

1) Înjurătură intraductibilă.

puţin a lipsit, că nu m'a lovit în cap profesorul meu, pragmaticul meu profesor de istorie – cum ar zice domnul procuror... Şi cînd i-am răspuns, domnii mei, cu liniştea poruncită a mîndriei mele rănite, cînd i-am răspuns :—„Domnule profesor, eu ştiu lecţia... Eu ştiu întreagă cartea... Te rog să mă asculţi...—atunci acest om furios mi-a smuls cartea din mînă, a asvîrlit-o de i s'au resfirat foile preste bănci şi mi-a urlat în urechi următoarele cuvinte interesante, cuvinte tipice :—„Ce-mi pasă dacă ştii ceva, sau nu ştii din zdrenţele astea de foi,—eu vreau inima dumitale!"... Mi s'au intipărit în memorie aceste, dumnilor juraţi ; pare-că văd şi acum chipul îngrozitor al acestui om cu pumnul ridicat asupra mea, simt cum îmi clocotea sîngele în vine, şi vedeţi, numai după ani de zile, după trecerea prin universitate, am putut înţelege pe deplin rostul nenorocit al acestor cuvinte, care în laconismul lor fioros cuprindeau quintesenţa unui întreg sistem educativ... Se înţelege; că după o astfel de întîmplare a trebuit să plec din această şcoală, însoţit de mai mulţi tovarăşi ai mei, care nu puteau suferi încă mai departe acest jug.

Care a fost vina mea, păcatul meu? Nici astăzi nu ştiu, de cumva nu îndrăzneala mea criminală, care mă îndemna să public slăbuţe versuri de dragoste în foiletonul „Tribunei", din Sibiu!!...

MANIFESTUL „NEAMULUI ROMÎNESC".

D-nii N. Iorga şi A. C. Cuza au lansat către Romînii de peste hotare un manifest, prin care fac cunoscut lumii ce pot aştepta fraţii noştri de peste munţi dela Domniile lor, în momentul cînd vor lua cîrma Statului Romîn.

În credinţa nestrămutată în virtuţile şi puterea de viaţă a neamului, patrioţii semnatari ai manifestului asigură pe Romînii de pretutindeni că numai sub guvernarea Domniilor lor cauza naţională poate fi salvată,—iar dacă cumva acest eveniment fericit nu se va întîmpla, istoria bimilenară a Romînilor din toată Dacia Traiană nu se poate sfîrşi decît prin ruşine şi moarte.

Căci,—vestejind cu energie politica mizerabilă de învrăjbire între fraţi şi de subordonare a marii chestiuni naţionale intereselor meschine de partid,—d-nii N. Iorga şi A. C. Cuza au nespusa durere de a mărturisi, că toate celelalte partide, afară de partidul Domniilor lor, nu urmăresc vre-un alt scop decît îmbogăţirea partizanilor pe seama budgetului, şi, deci, conjură pe fraţii subjugaţi să se ferească de orice contact cu aceste partide corupte şi să aştepte cu răbdare şi încredere acel moment cînd, în sfîrşit, d-nii N. Iorga şi A. C. Cuza, ne avînd clientelă, vor putea pune budgetul Statului Romîn la dispoziţia Neamului Romînesc.

Nu ne îndoim că Romînimea de pretutindeni va primi această asigurare cu cuvenita recunoştinţă.

Iar pentru ca nici Puterile europene să nu aibă motive juste de alarmare, d-nii N. Iorga şi A. C. Cuza, făgăduind că şi la guvern vor considera toate ţările locuite de Romîni ca un singur teritoriu naţional, se obligă în acelaşi timp de a respecta tractatele internaţionale existente.

Iar dacă cetitorii noştri se îndoesc de autenticitatea acestui manifest, sînt rugaţi să-l cetească *în extenso* în „Neamul romînesc" No. 135.

INTRE PROFEŢI...

Cum ştiţi, in No. 45 din „Sămănătorul" d. A. C. Popovici a aruncat împotriva d-lui N. Iorga următoarea săgeată:

„O cugetare ce nu se va publica în «Neamul Romînesc»

„Mulţi învăţaţi cunosc istoria lumei dar puţini pricep învăţăturile „ei. De aceia sînt în lume aşa de puţini oameni politici, şi demagogi „aşa de mulţi. De aceea se face aşa de rar politică *istorică* şi atît de „des politică *isterică*".

Cu toată sensibilitatea-i cunoscută faţă de cea mai anodină observaţiune, d. N. Iorga ripostează la calificativul de ***demagog isteric*** cu o neobişnuită blîndeţă, rostind aceste două sentinţe în „Neamul Romînesc", No. 133:

„Intîia cugetare. Monomania e aşa de interesantă, încît e păcat să-i „tulburi solilocviile.

„Nu discuta cu dînsa".

„Altă cugetare. Ce e necuviinţa în polemică? Cheia cu care se „închide discuţia, de multe ori înainte de a se fi deschis".

Ne putînd rămînea dator, d. A. C. Popovici găseşte în bogatul său arsenal de explozive polemice o adevărată „boambă" („Sămănătorul", No. 46):

„O răutate bătrînească" pentru „Neamul Romînesc"
Istoricul **Taine** *despre democratul-naţionalist* **Robespierre** *în politica Franţei.*

„In ceeace priveşte *politica externă*,—discursul său asupra stărei „Europei *este o amplificaţiune de şcolar;* cînd expune planurile guver-„nului englez, el atinge *culmea naivităţei himerice...*

„In privinţa Franţei contemporane şi reale, *ori şi ce ideie potri-„trivită şi precisă îi lipseşte*"

„*Nici un accent adevărat în toată retorica lui meşteşugită*"...

H. Taine, Les Origines de la France Contemporaine, (Hachette) vol. VII. p. 234 şi p. 239.

De o camdată directorul „Neamului Romînesc" a înghiţit şi pe „Robespierre", şi „amplificaţiunea de şcolar", şi pe „nici un accent adevărat", şi „retorică meşteşugită"...

Şi aici stau lucrurile.

Constatăm cu multă plăcere că, mulţumită numărului, ce poate părea unora excesiv de mare pentru o ţară mică, de profeţi de care ne putem mîndri, Romînia e menită de a îmbogăţi literatura universală

cu o etichetă, cu un limbaj şi ritual special, pentru uzul profeţilor tuturor neamurilor în polemicile lor *esoterice*.

Fiind dat că un popor nu-şi justifică existenţa decît prin prinosul ce aduce tezaurului culturii omeneşti, ne putem felicita că existenţa neamului nostru este de azi înainte justificată şi asigurată.

BIBLIOGRAFIA ROMÎNEASCĂ IN STRĂINATATE.

Revista filologică germană Zeitschrift für romanische Philologie publică, la intervale regulate, buletine bibliografice menite a pune pe cetitorii ei în curent cu mişcarea bibliografică privitoare la lingvistică, filologie latină şi romanică (generală şi specială) pe cursul cîte unui an.

Pentru o apreciare deplină a rîndurilor care vor urma, atragem atenţia că bibliografii dela Zeitschrift iau cuvîntul filologie în senzul său cel mai larg, adică istoria întregii activităţi a unui popor: istoria vieţii publice (istoria politică), istoria vieţii private (istoria socială), istoria vieţi i artistice (istoria artelor), istoria vieţii intelectuale (istoria culturii) şi istoria limbii.

Curierul ne-a adus de curînd *Bibliografia* pe anul *1906*. Deschizînd acest volum la partea romînească vom constata încă odată, cu regret, cît de insuficient sînt informaţi străinii cînd e vorba de poporul nostru. Intr'adevăr întreaga bibliografie romînească pe 1906 se reduce, în buletin, la *una* singură pagină. In afară de înregistrarea cîtorva articolaşe şi broşuri străine cu privire la noi, această unică pagină nu cuprinde mai nimic din ce s'a publicat în ţara noastră, necum în afară de regat, în cursul anului 1906.

Un exemplu comparativ: în vreme ce operele lui Sadoveanu sînt cu totul necunoscute, operele lui Guy de Maupassant sînt înregistrate în toate ediţiile franceze, în toate traducerile străine (afară fireşte de cele romîneşti) şi întovărăşite de indicaţii privitoare şi la toate studiile publicate asupra acestui scriitor francez.—„Convorbiri Literare", „Viaţa Romînească" nu sînt amintite măcar printre reviste. Nu e amintită nici „Arhiva." ceia ce e cu atît mai surprinzător cu cît această revistă a fost până acum statornic înregistrată, ba în Bibliografia pe 1905 s'au înregistrat din ea cu sfinţenie nu numai toate studiile filologice, ci chiar şi toate *recenziile* unui anumit colaborator. In schimb nu lipsesc greşeli de tipar din cele mai supărătoare. Un nume aşa de cunoscut ca A. D. Xenopol devine *Kenopol!*

Recunoaştem greutăţile considerabile care se întîmpină în lucrările bibliografice, dar iarăşi nu e mai puţin adevărat că un buletin, care nu-şi înregistrează macar ceia ce e mai important dintre volumele publicate în cursul anului respectiv, nu poate aduce niciun folos.

Pentruca bibliografia romînească dela Zeitschrift să fie într'adevăr utilă, nu există decît o singură soluţie, anume ca directorul revistei să se

adreseze unui bibliograf competent din Rominia (să zicem d-lui Nerva Hodoș), care să-i trimeată liste exacte și complecte de tot ce s'a publicat la Romini în cursul unui an dat.

„MÉFIEZ-VOUS!“

D. M. Dragomirescu a scos un calendar al „Bibliotecii Romînești".

Calendarul are un bogat material literar. Alegerea bucăților literare și cotarea scriitorilor, sînt făcute așa cum l'a condus pe d. Dragomirescu gustul său literar. Prin urmare, afară de oarecare excepții, totul e apreciat pe dos.

Dar nu putem să nu recunoaștem că d. Dragomirescu își dă toate silințele să fie imparțial și obiectiv,—aceasta, cel puțin pecît ii permite sentimentul său de paternitate, căci acest Iacob are o sumedenie de fii spirituali. Obiectivitatea, în această măsură, credem că nu i-am negat-o nici odată. E atît de grav obiectiv, încît uneori a făcut pe cetitorii săi să zimbească de masiva sa obiectivitate, ca atunci cînd analiza cu multe distingeri („relief" etc.) versurile unei poete din Iași.

Dar, totuși, d. Dragomirescu e om și el,—are și el păcatele sale.

Vom da un exemplu în ceia ce ne privește.

Cum apreciază calendarul Socec pe d. Ibrăileanu, prin pana d-lui Dragomirescu?

„Bogate în impresii de amănunt, dar uneori fără impresii juste de „ansamblu și foarte adeseori conduse mai mult de patimă decît de ju„decată cumpănită, s'au arătat și condeele critice al lui *Ibrăileanu* etc."

Cum a fost critica în contra d-lui *Duiliu Zamfirescu*, publicată în „V. R." la rubrica *Miscellanea*?

Răspunde d. Dragomirescu:

„Impetuos, cu multe cunoștințe, cu o logică și cu o ironie robustă, „dar fără merite excepționale de limbă, s'a arătat *Stere* în critica sa în „contra lui *Duiliu Zamfirescu*".

Dar autorul acestei notițe critice, nu e *„Stere"*, domnule Dragomirescu, ci mai sus numitul *„Ibrăileanu"*...

Vezi, domnule Dragomirescu? Cînd *„Ibrăileanu"* nu iscălește e altfel decît atunci cînd iscălește....

Nu-ți place numele lui, asta e! În adevăr, foarte puțin sonor,—și de almintrelea cam singurul argument mai puternic ce s'a adus împotriva colaboratorului nostru...

Concluzie: Nu vorbi bine niciodată de articolele neiscălite din „Viața Romînească", căci se poate întîmpla ca unele să fie de acel *„Ibrăileanu"*.

Méfiez-vous, cum zicea ilustrul Tartarin din Tarascon.

PENTRU X ȘI Y.

Mai mulți scriitori (așa-și zic ei înșiși), unii cu ortografie, alții fără, cărora d-na Izabela Sadoveanu nu le recunoaște talentul, s'au apucat să-și facă singuri critica elogioasă a „operelor" lor.

Nimic de zis până aici. Dacă au talent critic, de ce să nu și-l cheltuiască cu operele pe care le cunosc mai bine, poate cu singurele opere pe care le cunosc?

Numai cît acești „scriitori" argumentează prea mult, s'ar zice că sufăr de mania rezonantă. Nesatisfăcuți că și-au dovedit propria-le valoare literară, ei își explică lipsa de entuziasm a d-nei Sadoveanu pentru publicațiile lor nu prin lipsa de gust a colaboratoarei noastre, ci prin intenția acesteia de a scobori „talentul" lor, spre a înnălța pe acela al d-lui M. Sadoveanu.

Iubite X și iubite Y, ești „scriitor", nu mai încape îndoială pentru d-ta, dar nu ești modest. Să crezi că d-na Sadoveanu s'ar teme de d-ta să nu *întreci* pe M. Sadoveanu?!... Nu ți se pare că exagerezi?

Să nu exagerăm, să fim calmi!

Dacă d-na Sadoveanu s'ar teme de vre-un concurent al d-lui M. Sadoveanu, nu d-ta, amice X, ai fi acela,—ci altul: I. Al. Brătescu-Voinești! Aci ar fi primejdia, împotriva acestuia ar trebui făcută mobilizarea! Dar ai cetit, iubite Y, articolul entuziast al d-nei Sadoveanu despre Brătescu-Voinești?

Și apoi ce logică curioasă la d-ta!

...Dacă un critic e rudă cu un scriitor, e dator el să-i laude pe toți ceilalți? Nu mai are el dreptul să spună celui care n'are talent, că n'are talent?

Consolați-vă cu posteritatea...

O ISTORIE LUNGĂ ȘI PLINĂ DE PERIPEȚII.

In No. 9 al „V. R." un recenzent al nostru a făcut un scurt rezumat al unei dări de samă din *Literarisches Zentralblatt* asupra cărții germane a d-lui Iorga despre Istoria Turciei.—Iată rezumatul recenzentului nostru:

Literarisches Zentralblatt (1908, No. 25).

In acest Nr. se găsește o recenzie iscălită de Brockelmann asupra cărții d-lui Iorga, Geschichte des Osmanischen Reiches. Recenzentul, recunoscînd d-lui Iorga stăpînirea deplină a izvoarelor bizantine și slave, deplînge neutilizarea izvoarelor turcești. Acest defect, spune recenzentul, se simte mai cu samă în ce privește originile istoriei Turcilor. Deasemenea relevează cu mirare că autorul n'a întrebuințat unele din cele mai principale izvoare, precum inscripțiile vechi turcești, descifrate de Thomson și cercetările geniale ale lui Marquart, precum și opera lui Houtsma. Consultarea lor l-ar fi scutit de o sumă de erori, dintre care recenzentul enumeră vreo cîteva. Mai departe spune că d. Iorga ar fi trebuit să cunoască mai bine instituțiile Islamului, deoarece comite numeroase greșeli „care n'ar fi fost de iertat nici pe timpul lui Hammer". Recenzentul crede c'ar fi trebuit să stea puțin la îndoială înainte de a începe o istorie a Turcilor fără cunoștința limbilor orientale.

Din cauza acestei dări de samă a recenzentului nostru, d. Iorga scrie, în „Neamul Romănesc" din 2 Noembrie, următorul articol:

Politicianismul în știință la „Viața Romînească"

Cu obișnuita-i rea credință, din motive personale și de politicianism, „Viața Romînească" din Iași denatureaza o recenzie asupra istoriei Imperiului Otoman pe care am tipărit-o la Gotha.

„Independența", care n'a tradus niciodată o dare de samă, se grăbește a o traduce pe aceasta.

„Viața Romînească" ar face bine să traducă și ea darea de seamă a d-lui Brockelmann, asiriolog, pentruca pe urmă să putem sta de vorbă asupra învinuirilor reale, nu a celor închipuite.

La dările de samă ce se fac în străinătate, nu răspund din principiu, fiindcă știu ce e o dare de samă. Deoarece însă politicianii noștri exploatează pe acelea care le convin, și de oarece publicul nostru nu prea știe ce e o dare de seamă și e dispus totdeauna a da dreptate învățatului străin împotriva învățatului romîn, cer traducerea, pentru a da lămuririle cuvenite,—dupăce se va constata falșificarea patentă și cu voință făptuita în rezumatele „Vieții Romînești", organul de literatură și știință ad-hoc al poporaniștilor d-lui Stere.

N. Iorga

Reproducem, după dorința d-lui Iorga, recenzia învățatului german:

O nouă istorie a Osmanilor, mai ales cînd ea mărturisește a fi expusă după izvoare, va fi primită cu bucurie, deoarece opera lui Zinkeisen, o lucrare așa de minunată pentru vremea sa, deja demult se învechise. În afară de preferințele sale prea pronunțate pentru faptele militare și diplomatice, cusurul de căpetenie al cărții era că autorul ei fusese nevoit a-și baza expunerea aproape exclusiv pe izvoare europene. De acelaș cusur suferе acum din nefericire și această nouă istorie a Osmanilor. Merituosul istoric al poporului romîn stăpînește în adevăr izvoarele apusene, bizantine și slave privitoare la istoria peninsulei balcanice desigur ca nimene altul. Astfel autorul a reușit a schița un tablou foarte adevărat și colorat privitor la întinderea puterii osmane în Rumelia. El n'a neglijat chiar a utiliza, pe cît i-a fost posibil, izvoarele turcești accesibile lui prin traducere, însă aceste izvoare se mărginesc mai cu samă la vechea traducere franceză a lui Sesdeddin. Deoarece însă pentru istoria cea mai veche a statului osman izvoarele indigene de fapt sînt foarte rari, apoi și paguba din necercetarea lor pentru părțile principale ale acestui volum nu este prea mare. Pentru preistoria Turcilor însă, care umple aproximativ un sfert de carte, neutilizarea izvoarelor originale se face din nefericire cu mult mai puternic simțită. Deja în primul capitol, care tratează despre timpurile preislamice, ne frapează foarte mult faptul că în ce privește izvoarele noastre cele mai importante pentru acest period, [anume] inscripțiile vechi turcești decifrate de Thomson, amintiie la pg. 11 în adevăr în cîteva rînduri, autorul n'a făcut încercarea de a utiliza bogatul material istoric oferit de ele. Din lucrătorii mai noi ai istoriei vechi turcești autorul amintește numai pe cel mai puțin demn de încredere, Cahun, și chiar din acesta numai scurta schiță din Istoria lui Lavisse-Rambaud, și niciodată măcar din a sa Introduction à l'histoire de l'Asie. Cercetările geniale ale lui Marquardt par a-i fi rămas cu totul necunoscute. A sa preistorie [a lui Iorga] a Turcilor se sprijină pe știri chineze la Deguignes (1756) și Vambery. Chiar pentru istoria Selgiucizilor, în afară de Bizantini, izvoarele sale le formează tot amîndoi acești autori, cît și Gfrörer și Fallmerayer, și cîțiva istorici recenți ai cruceatelor. Recueil de textes relatifs à l'histoire des Seldjoucides, în patru volume, ale lui Houtsma nu sînt defel amintite și utilizate. Cît de mult suferе expunerea însuș a faptelor din cauza aceasta se poate arăta aici în spațiul mărginit [de revistă], numai pentru o mică parte.

Sultanul Kilidj muri nu în 1193 (p. 114), ci în 588/1192. Din cei 11 fii, între care el își împărți împărăția, Iorga numește numai 5. Kaikosrev a fost nu cel mai mare, ci cel mai tînăr dintre feciorii lui. Melitene căpătă nu Kutbeddin, ci Muizzeddin; pe Kutbeddin o căpătă mai degrabă

Siwat și Aqsarai. Amasia căpătă nu Masud, ci Nizameddin Argunșah (Rec. III 11, IV 5). După Ibn Bibi, Kaihosrev căzu nu în lupta cu Lascaris, ci, dupăce el pe acesta l-a aruncat depe șa, fu străpuns pe de la spate de către un cavaler franc necunoscut. După Rec. III 54-58=IV 129—139, Alexius, care deci a trebuit să fi scăpat iarăși din captivitatea lui Lascaris (Iorga p. 120), invadă în teritoriul lui Kaikaus, căzu apoi la o vînătoare în captivitatea turcească și Duminică 27 Giumada 611=2 Noembre 1214 fu silit a ceda Sinope și a plăti un tribut considerabil. Kaikaus muri nu la 1222 (Iorga ibidem), ci la 4 Shauval 617=2 Decembre 1220 (Rec. IV 82).

Acuma, desigur, izvoarele orientale, pentru un istoric care nu cunoaște limbile respective, sînt din nefericire în cea mai mare parte încă închise, căci monumentalele Annali dell' islam ale prințului de Teano ajung abia până la anul 12 al egirei. Decît numai în asemene caz [cînd nu știe limbile originalelor] trebuia cineva să se gîndească dacă o asemenea întreprindere pentru moment nu trebue considerată ca prematură. Mai departe, dela istoricul unui popor islamic ne-am fi așteptat să se fi familiarizat cu Islamul și instituțiunile sale macar cît de cît. Din nefericire întîlnim aici la Iorga numeroase greșeli, care chiar pe vremea lui Hammer deabia ar fi putut fi de iertat. La pg. 22 Al Bochari este numit „cel mai mare comentator al coranului". La pg. 58 este vorba de „Kutbehi, catedrele moscheelor". Ce a înțeles Iorga prin „separatiștii spanioli", pentru al căror „schiism" partizanii emirului Hassan ar fi arătat aplecare? (p. 64). La pg. 46. se susține că Turcului îi e permis să aibă 12 femei, fără a mai socoti sclavele. Numele orientale apar pretutindeni într'o formă cu totul ciudată. La pg. 168 primul învățător dela moscheia întemeiată de Urcan este numit David Kaisar. Pentruce la pg. 310 sqq. stăpînul mameluc al Egiptului este numit continuu Sudan?

Acum cetitorul poate constata „obișnuita" noastră „rea credință", „politicianismul" nostru, „falșitatea patentă și cu voință făptuită", cum se exprimă d. Iorga în acel limbaj civilizat, al cărui secret îl are singur, în țara romînească.

Ca cronicari, datori să arătăm păreriie învățaților străini asupra operelor scrise de învațații romîni, noi n'am făcut decît să rezumăm credincios o recenzie, fără nici un comentariu, la umila rubrică a „Revistei Revistelor".—De altmintrelea, am fi putut, și am fi avut dreptul, dacă nu chiar *datoria*, să comentăm recenzia învățatului german și, fără să facem „politicianism", să ne mirăm că d. Iorga scrie Istoria Turciei, fără a ști limbile orientale *necesare*, pentru scrierea unei asemenea opere.

...Dar n'am făcut-o. N'am făcut'o, pentrucă nu avem plăcerea de a supăra pe d. Iorga:—d. Iorga se supără așa de ușor! N'am făcut'o, pentru a nu ne desminți pe noi înșine, care am vorbit de o sută de ori de „savantul istoric, d. Iorga"...

Dar ne permitem, în schimb, să cerem și noi ceva d-lui Iorga. Cînd rezumăm vre-o recenzie despre d-sa, să nu ne mai umple paginile cu scrisorile d-sale, ca în cazul Dieterich, nici să ne mai ceară, ca în cazul Brockelmann, să publicăm noi *in extenso* recenziile nemțești.—Să binevoiască a scrie scrisorile și a tipări recenziile nemțești în revista d-sale, căci are loc, slavă Domnului! N'are decît să suprime într'un număr acele ilustre „Din centrele Romîniei" ale elevilor din „centre",—și iată spațiul necesar pentru polemicile sale cu recenzenții nemți!—Ori, dacă vrea, să ne trimită d-sa dările de samă despre recenziile ce i le fac Nemții, și i le vom publica cu plăcere, fără măcar a le controla. Dacă

nota va fi cam forţată în favoarea marelui şi savantului nostru istoric, cu atita mai bine: Refrenul nostru de „marele şi savantul" va tot căpăta necontenite justificări.—Şi toată lumea va fi împăcată, şi fericirea va domni pe întinsele şesuri ale literaturii romine...

...Şi iată cum am perdut citeva pagini în zadar. A lungit'o Brockelmann, a lungit'o d. Iorga, şi am lungit'o amarnic şi noi...

M. SADOVEANU IN NEMŢEŞTE

In renumita Bibliotecă Reclam (No. 5044) d-ra Eleonora Borcea traduce următoarele opt povestiri al marelui nostru scriitor Sadoveanu; *Cintec de Dragoste, Zina Lacului, Sluga, Cei trei, Moartea, Un ţipăt, Regretul, Mormintul unui copil.*

Volumul e însoţit de o prefaţă a d-lui Gustav Weigand, care le recomandă publicului german.

„SPIRITUL CRITIC IN CULTURA ROMINEASCA".

E titlul unui volum al d-lui G. Ibrăileanu, apărut de curind il editura „Vieţii Romineşti".

Iată cuprinsul acestui volum: *Prefaţă.*—I. Momentele introducerii culturii apusene, înainte de veacul al XIX-lea.— II. Veacul al XIX-lea. Factorii culturii romineşti din acest veac.— III. Recunoaşterea necesităţii criticei. Cauzele pentru care spiritul critic apare în Moldova.— IV. Amestec de curente contradictorii: G. Asaki.— V. Evoluţia spiritului critic. Locul „Junimii" în această evoluţie.— VI. Evoluţia spiritului crtritic. Deosebirile dintre vechea şcoală critică moldovenească şi „Junimea".— VII. Primul junimist: Coctache Negruzzi.— VIII. Un junimist patruzecioptist: Vasile Alecsandri.— IX. Evoluţia spiritului critic. Critica socială extremă: Eminescu.— X. Evoluţia spiritului critic. Critica socială extremă: Socialiştii.—XI. Spiritul critic în Muntenia. Sinteză de criticism şi patruzecioptism: A. Odobescu.— XII. Spiritul critic în Muntenia. Critica socială extremă: Caragiale.— XIII. Incheere.

Nouă din aceste capitole au fost tipărite mai întăiu în „Viaţa Rominească".

Volumul se găseşte de vinzare la principalele librării şi la administraţia „Vieţii Romineşti".—Preţul 2 lei.

ULTIMA OARĂ

In ultimul moment găsim în „Neamul Rominesc" un articol al d-lui A. C. Cuza, în care ne acuză că i-am furat concepţia asupra chestiei evreeşti şi ne cere totodată să producem „texte", dacă avem curajul să negăm acest furt.

Nu avem obiceiul de a releva, nici măcar de a urmări, producţiunile literare ale acestui domn, cari de cele mai multe ori, prin însăşi factura lor, nu sint relevabile în literatură.

Dar ce ciudată pretenţiune!

„Texte!..."

Imitaţia procedeurilor d-lui Iorga?

Nu vom produce „texte", mai întăiu, fiindcă nu putem pierde vremea pentru a cerceta dacă, în momentele sale de luciditate, d-lui A. C. Cuza nu i s'a strecurat un cuvînt două, ce poate fi acceptat şi de oamenii neinzestraţi cu mentalitatea specifică a antisemitiţilor noştri. In al doilea rind, dacă d. A. C. Cuza nu numai că împărtăşeşte ideile noastre, dar chiar le revendică paternitatea,—aceasta nu este oare indiferent pentru cetitori? Insfirşit, nu voim să ne reedităm. Vom ruga pe cetitori să compare *„Jidanii în presă"* a d-lui A. C. Cuza cu capitolul despre chestia evreiască din studiul d-lui C. Stere *„Socialdemocratism sau poporanism"*.

Cetitorii vor vedea, că d. Cuza consideră pe Evrei ca pe o rasă mizerabilă, pentrucă e „corcită" (ce popor nu e o „corcitură" de mai multe rase?), o rasă de asasini ai creştinilor, pentrucă aşa le porunceşte talmudul,—insfirşit un neam de oameni răi şi proşti, din cauza *rasei* şi a *religiei* lor, pe care trebue să-i urăşti până la unul,—*unul* măcar neputind fi „om".

Aceiaşi cetitori vor constata că d. Stere vede în Evrei nişte *străini*, ca oricari alţii, cari nu sint primejdioşi, decit prin situaţia lor deosebită în mijlocul societăţii romineşti. Vor mai vedea, că d. Stere spune că ori-ce străini,—nobila rasă anglo-sartonă, ori chiar îngerii din cer,—ar fi tot atita de primejdioşi, în *această* situaţie, dacă nu şi mai primejdioşi; că a prigoni pe un intelectual de origine evreiască, ce munceşte pe ogorul culturii noastre, e o inepţie, o lipsă de simţ moral, etc. etc.

D. Cuza se mai laudă cu stagiul său de 20 de ani în doctrina naţionalistă. Frumos stagiu. Dar pe lingă că d. Cuza expune ideile „socialiştilor" romini de altă dată într'o *lumină falşă*, apoi cind aceşti „socialişti" vor fi de vrîsta d-lui Cuza, vor avea şi ei un stagiu în naţionalism, nu de 20 ani, ci de 30 ani....

Căci şi d. Cuza n'a fost oare socialist, înainte de a deveni antidinastic, ca să ajungă apoi junimist, apoi „antisemit feroce"?

Pentru ce dar „nationaliştii de modă nouă să arate că aşa au gîndit *întotdeauna*"?...

Să zicem însă, că pentru d. Cuza, cei „20 de ani",—în care a fost junimist, naţionalist, naţionalist-democrat, contra votului universal, pentru votul universal, etc.,—sint egali cu „întotdeauna".

Dar pentru d. Iorga, care acum vr'o *cinci ani* în *„Cuvinte adevărate"* trata pe antisemiţii noştri de *„imbecili"*?....

Vrea d. Cuza să atace pe colegul său din Bucureşti? De ce?...

Intrebarea se impune, căci „stagiul" de 20 ani nu poate privi, vădit, pe d. Stere, care n'a făcut parte dintre „socialiştii" pe care i-a cunoscut d. Cuza în Rominia, cu atit mai puţin membru în *partidul socialist.* A fost poporanist, şi a scris ca poporanist de cum a venit aici.

Se desemnează oare în noul partid de guvernămînt o „disidenţă"?..

P. Nicanor & Co.

Recenzii.

Mihai Codreanu. *Din cind în cind.* Poezii, 1901—1903. Iaşi. Edit. Tip. „Progresul".—Dl. Codreanu nu e un făuritor de versuri, ci un poet, un gingaş şi armonios poet. Versurile din micul volum te cuceresc de la început cu accentul lor de sinceritate; ele par atît de necăutate, atît de instinctive şi de fireşti, încît chiar neglijenţa formei şi banalitatea unor expresii te lovesc mai puţin în ele, decît în oricare altele. Te ademenesc cu muzica lor tărăgănată şi domoală, îţi furişează în suflet, cu eleganţa lor cam dulceagă, acea stare căreia îi zic Italienii *morbidezza*, te acompaniază în surdină, ca pe coardele unei mandoline, cu muzicalitatea ritmului lor, într'un cuvînt te farmecă şi te fac să primeşti neologisme, îndrăzneţe simţiri, ce nu prea cadrează în forma poetică, prozaice aluzii, ce abia se pot strecura în poleita limbă franceză, fără să jignească gustul şi delicateţa.

O altă calitate, ce te cîştigă în versurile acestui poet, şi care e semnul firilor adevărat artistice, e îndoiala de sine, simţimîntul ascuţit al puţinului ce poate realiza cu arta sa un poet, care are conştiinţa deplină de frumuseţa şi desăvîrşirea idealului de artă:

Ci iată-mă's acuma, căzut din amăgirea
nesocotinţei mele şi pururi osîndit
să simt că'n piept îmi arde, cu flacări,
[amintirea
luceferilor falnici, spre care-am năzuit;—
aripele mi's moarte... şi-auzul stins...
[secată
de-atuncea mi-i privirea... şi'n umbră'n
[veci apus,
încît cum că aşteaptă o groaznică
[*răsplată*
pe-acei ce vor să zboare, făr' a putea,
[*prea sus...*

Această nobilă năzuinţă de a voi să zboare cît mai sus îl va feri, de sigur pe viitor, de a mai aluneca spre forme banale, expresii neîngrijite, versuri superficiale, ce sună frumos şi nu prea zic mare lucru, şi spre care e adeseori ademenit, din cauza uşurinţei excepţionale cu care versifică.

In versuri ca acele din „Beţia vechilor amanţi", „Mandolinate" etc., cîntul se revarsă din plinul sufletului poetului, armonios şi firesc, pare c'ar fi cîntarea izvorîtă din gîtlejul fermecat al unei privighetori:

Al nopţii fermecat mister
coboară 'n jos din înnălţime:
iar printr'a stelelor mulţime,
luceafărul, trecînd stingher,
cunună liniştea din cer
cu-a zărilor întunecime!
. . . .
. . . .
Pe cînd nemărginitu-mi dor
lîngă fereastra ta-şi suspină
din coardele de mandolină
înfierbîntatul său fior,
visează 'n pace!... somn uşor...
şi linişte pe veci senină!...
. . . .

Altele sînt drăgălaşe şi şăgalnice

în tonul uşurel şi forma elegantă a madrigalului, şi altele foarte gingaşe:

S'a rupt un colţ odată din cerul înstelat
ca să-şi sărbătorească culoarea lui
[blajină
şi limpedele-i farmec şi tainica-i lumină
în ochii tăi albaştri, ca'ntr'un safir curat.

Ci eu îmbătrînitul în rele şi păcat
dar însetat de-apururi de-o lume mai
[senină,
crezui să-mi aflu dorul în liniştea
[deplină
din ochii tăi albaştri ca marea pe'nserat.

Dar după cum oceanul perfid în el
[adună
sub calmul suprafeţii, profunde vijelii,
sub liniştea albastră din ochi'ţi e fur-
[tună.

Culoarea lor se zbate ca'n licăriri de
[stele...
şi's verzi... şi's negri parcă... şi parcă
[sînt căprii...
şi, totuşi... sînt albaştri ca două viorele..
(licăriri)

Dar pentru versurile de cugetare se cere altă formă, altă putere de expresie şi poate şi altă profunzime. Acolo neologismul, expresia comună ce vine uşor sub condeiu, cuvîntul banalizat prin uzul zilnic, dă uşor poemului culoarea unui articol de gazetă. Uşurinţa versificării e funestă, deşi întîlnim chiar în acele poezii imagini foarte frumoase şi unele cugetări, a căror formă şi fond dovedesc talentul adevărat al poetului, firea lui adevărat artistică. Probabil că nu are nici temperamentul unui răzvrătit, e un visător, cum se poate vedea din tot volumul şi din versurile, cu care încheie volumul, „*Scorpie*" şi chiar din încercarea de inovaţie a versurilor sale, ce se mărginesc, cu îndărătnicie, a începe cu literă mică, dar nu merg până la forma versului liber din apus...

In mijlocul atîtor volume de versuri, ticluite în forme desăvîrşite, dar lipsite de orice culoare şi viaţă proprie, volumul delicatului poet dela Iaşi, cu nota lui personală şi sinceritatea accentului, repauzează şi surprinde plăcut pe cetitorul, care mai are încă curajul să mai deschidă un volum nou de versuri.

*

Ioan Slavici. *Spiru Călin.* Biblioteca Minervei No. 9.—30 bani.

Ziceam altă dată şi o repet şi acum: nouă ne e drag Slavici, şi cu dragoste cetim cărţile lui, pentrucă din cea mai fragedă tinereţă am învăţat dela el să preţuim multe din acele calităţi ale omului, pe care morala din cărţile de citire nu izbutise decît să ni le facă nesuferite, pentrucă ni le înfăţişa ca pe nişte datorii de şcoală, rigide şi neîndurate.

Spiru Călin e povestea unui om mediocru şi cumpănit, care de pe băncile şcoalei îşi socoate venitul, nu are alt gînd şi altă preocupare decît să-l mărească, nu suferă şi nu se bucură decît din cauza acestui avut al său. Pe lîngă toate mai e apoi şi un egoist desăvîrşit, care, după bani, se preocupă de sănătatea şi micile lui comodităţi, cu sufletul închis la orice altă manifestare de viaţă. Un tip mai puţin interesant nici că se poate, şi totuşi Slavici reuşeşte să-l facă simpatic, reuşeşte să ne intereseze la micele lui socoteli, şi învăţătura morală e dată sub formă plăcută. Acesta e secretul lui Slavici, şi nu se putea carte mai bună decît Spiru Călin pentru o bibliotecă populară, căci acolo regăsim nu numai calităţile solide şi cam antipatice ale tipului mediocru şi egoist, de care vorbeam, ci învăţăm să desluşim şi în firile cele mai meschine în aparenţă şi mai lipsite de simpatia umană, porniri de bunătate, care, fiindcă se exercită într'un cimp restrîns şi după puterile celui 'a care se găsesc, şi fiindcă pornesc de la un om practic, pot avea mai mult folos şi

aduce mai mult bine, decît avînturile generoase ale unei firi mai nobile, mai ridicata deasupra medioerului, dar fără calitățile solide, ce lipsesc atît și neamului nostru.

*

Al. Gh. Doinaru. *Aventurile unui volum de poezii.* Schițe. Biblioteca pentru Toți, Leon Alcalay.

Schița, dacă nu are un relief deosebit, dacă nu reușește să redea tipul viu, întreg, caracterizat în cîteva linii, dacă nu prinde viața în perspectiva unei intimplări, care să o înfățișeze într'o lumină vie și cu înțelesul deplin al desfășurării unui caracter, e un gen literar foarte sarbad. De aceia îngădue mediocritatea mai puțin decît ori care alt gen. Schițele d-lui Doinaru, deși mai reamintesc pe ici pe colea vioiciunea scriitorului plin de fantazie al Smaraidei și al Știrilor literare, ne fac totuși să ne pară și mai rău, că a părăsit acest domeniu și a lăsat forma fericită a versului pentru proza schițelor. Verva din primele sale încercări, cuvintele de spirit, împărecherile de imagini, pe care le nimerea atît de fericit în căderea ritmului și hazardul rimelor, ironia plină de haz și lipsită de răutate, dar mai ales acea fantazie plină de vioiciune, nesecată în născocirile cele mai baroce și mai neașteptate, sint încă vii în amintirea tuturor, și nu primim volumul de schițe, decît cu nădejdea vie că autorul va reveni la primul fel de a scrie, ce ne-a încîntat în cele dintăi încercări.

I. S.

***

I. G. Bibicescu.—*Este în legile noastre vre-o sancțiune contra călcării art. 7 din Constituțiune?*

Dl. Bibicescu atinge o chestiune de o însemnătate capitală:

În fața faptului, deja ajuns de notorietate publică și dovedit de cazuri precise, că mulți străini au dobîndit imobile rurale în țara romînească, prin persoane interpuse,—înlăturîndu-se ast-fel articolul 7 din Constituție,—se întreabă d-sa, dacă nu cum-va este o sancțiune în legile noastre pentru dispoziția prohibitivă constituțională?—Și găsește că sancțiunea se află în articolul 65 al legii de înstrăinare a bunurilor statului, promulgată în 1884, articol, care a provenit din amendamentul propus de Dl. Bibicescu și votat în ședința camerii din 18 Noembrie 1883. După cum rezultă din desbaterile parlamentare cu acea ocazie, articolul acesta trebuia să aibă o aplicație generală și pentru proprietatea particulară, iar nu numai la vînzarea bunurilor statului.

Totuși chestia par-că nu-i atît de limpede, cum o arată dl. Bibicescu. Legea din 1884 a fost abrogată de articolul 82 al legii pentru înstrăinarea bunurilor statului din 7 Aprilie 1889 și vechea dispoziție penală a articolului 65 din legea din 1884 a intrat în articolul 57 din noua lege, care spune:

„Ori-cine 'și va împrumuta numele „spre a cumpara imobile rurale pen„tru persoane ce n-au drept după lege „va fi pedepsit cu amendă de 500—„2000 lei și cu închisoarea corecțională „dela două până la șase luni.

„Oricine fără drept ar cumpara pro„prietate în asemenea condițiuni, va „fi asemenea supus la pedeapsa din „al. I.

„Vînzarea va fi nulă de drept. Nuli„tatea va putea fi invocată nu numai „de părțile interesate, ci și de procu„ror care va avea acțiune pentru a„ceasta".

Deși vechea dispoziție penală subzistă, este însă întrebarea dacă actualul articol 57 mai are o aplicație generală, în urma abrogării vechii legi și mai cu samă că aceasta generalitate de aplicație nu rezultă din însăși construcția legii, ci din dezbaterile parlamentare, din atmosfera discuțiilor, care evident că nu s'a mai putut păstra identic!

Nota Redacției.—Întrebarea recenzentului nostru e foarte legitimă. Însă socotim, că înțelesul articolului în chestiune *identic* în ambele legi citate, nu a putut varia din faptul că în 1889 nu s'a mai repetat discuțiunea din 1883; *originea* unei dispozițiuni legislative nu pierde însemnătatea ei, oricare ar fi *cadrul*, în care ea ar fi transportată ulterior.

Dar evident practica noastră judecătorească, lăsînd să cadă în desuetudine această dispozițiune, a înțeles lucrurile ca și recensentul nostru. Spre a înlătura orice discuțiune, ar fi de dorit ca legiuitorul să prevadă o sancțiune expresă a dispozițiunii din art. 7 din constituțiune.

*

Gustav Schmoller *Principes d'économie politique.*— Deuxième partie. Tome IV.—Paris.—V. Giard & E. Brière. — Bibliothèque internationale d'économie politique—1907.

In acest al patrulea tom, tradus din limba germană de Léon Polack, se cuprind trei capitole din cartea III-a, care tratează despre procesul social de circulație și repartiție.

A expune în mod critic principiile de economie politică ale lui Gustav Schmoller necesitează o întinsă competență, pe care nu ne putem bizui. încît, din vasta materie conținută în acest tom, vom extrage numai partea generală, manifestarea tendințelor fundamentale ale spiritului acestui mare învățat.

Ideia, care se străvede din toată expunerea principiilor sale, adică chiar substratul cugetării, rezultînd din însăși structura lui psichologică, este că evoluția socială tinde tot mai mult spre organizare de instituții, necesare pentru intronarea *justiției* în legăturile dintre oameni. Astfel, evoluția economică, corectată și condusă totodată de o perfecționare a mentalității, tinde în viitor spre o tot mai mare egalizare a condițiilor de viață, realizîndu-se prin instituții publice o tot mai mare putință de solidarizare a intereselor.

Deși această mișcare de solidaritate este deseori întreruptă de recrudescențe antisociale, totuși existența sa este netăgăduită și deschide largi perspective pentru vindecarea multor boli sociale—rămășițe moștenite din trecut.

Intruparea tot mai largă a solidarității omenești în instituții, nu se va datori mișcărilor revoluționare ale claselor muncitoare, ci din potrivă, credința lui Schmoller este că va fi realizată de stat și de clasele superioare. De aici se vede că pentru cugetarea lui, ideia luptei de clase este antipatică. Gustav Schmoller nu-i nici ceia ce se chiamă democrat; astfel, după ce arată dispozițiile unui admirabil proect pentru instituire de asigurări a muncitorilor, în Elveția, în 1899, și care nu s'a putut transforma în lege, căci a fost respins prin referendum, închee cu o reflecție despre „lipsa de inteligență a democrației". Cea mai nemerită putere pentru asigurarea progresului este statul, care exercită o putere coercitivă pentru interesele individuale. Cu puterea sa tutelară și bine-făcătoare, el poate cirmui interesele legitime și poate înlătura interesele periculoase societății.

Schmoller este un partizan plin de bună-voință, pentru mișcarea de emancipare a muncitorilor și a altor pături exploatate. Dar crede că singurele măsuri eficace sint reformele și că revoluționarizmul este un semn de lipsă de maturitate a maselor. Pe măsură ce relațiile sociale se dezvoltă, în aceiași măsură trebuesc realizate noui reforme pentru satisfacerea trebuințelor legitime. Cu cît se dezvoltă orga-

nizarea și spiritul practic al maselor, cu atît se realizează o imbunătățire reală economică, și cu atît ideologiile utopiste dispar ca un fum ușor.

In sinul ori-cărei societăți producătoare, chiar in sinul organizațiilor muncitorești, se diferențiază elemente conducătoare, care sint necesare pentru o evoluție ulterioară: „Degeaba și-ar inchipui mulțimea că ea guvernează, ea e dominata de către un mic număr din leaderii săi, născuți pentru guvernămint și această dominație este primită, de oarece masa consideră ca pe niște egali, pe acei care o conduc, de oarece acești șefi aleși sint sub un control permanent și trebue să justifice increderea avută intrinșii.... E un fel de diviziune a muncii, care astfel s'a constituit și s'a aclimatizat." (G. Schmoller, etc. pag. 340—341).

Nu-i insă de mirare, dacă conservatorismul lui Schmoller, il impedică să vadă, că această diviziune de funcțiuni nu este incompatibilă cu idealul democratic.

Sistemul său economic este o protestare in contra clasicei concepții atomistice in economie, care considera indivizii, ca elemente economice, intr'o completă izolare și lipsă de coziune, nu vedea că și ei atirnă de niște grupări sociale mai superioare și prin urmare Schmoller respinge inevitabila consecință a acestei concepții simpliste, că adică interesele izolate in totdeauna vor ajunge să se armonizeze.

Ca o idee fundamentală a politicei sale economice este *pacea socială*, inlăturarea luptei rezultind din conflictele de interese, și această pace socială se va realiza prin organizația unor instituții nimerite, care, cu o putere constringătoare, să judece conflictele intre părțile nemulțămite. „...Această procedură este destinată a aplana, a amorți luptele pentru salar și condițiile de muncă, a restabili pacea socială prin presiunea opiniunei publice, prin rațiuni de echitate și de justiție și a face să ințeleagă celor două părți, care se combat, care-s și interesele particulare și interesele lor comune." (G. Schmoller, etc. pag. 374).

Aceste instituții bine chibzuite, sub apărarea puterii statului, vor reuși cu vremea să constitue niște norme, prin care să impace interesele antagoniste, să inlăture brutala luptă intre clase,— deși el recunoaște că aceasta nu e decit un rezultat necesar din actualele condiții economice.

Cel mai interesant capitol din intreaga carte, este de sigur acel relativ la repartiție, pe care iată cum o explică: „Procesul de repartiție al venitului se bazează in orice civilizație, destul de inaintată, pe două grupe de cauze, care domineazā venitul muncii și renta patrimoniului; aceste cauze rezidă pe de o parte in raporturile economice de mărime a averilor, și pe de altă parte in instituții determinate." (pag. 392). — „Marx și discipulii săi credeau că că ori-ce repartiție economică depindea in mod exclusiv de procesul de producție; J. St. Mill, din potrivă, profesa că producția are cauze fizice (un fel de legi naturale) și că repartiția era efectul organizației omenești. Aceste două păreri sint exagerate. Natura procesului producțiunei și modificările sale au cea mai mare influență asupra formării claselor sociale, asupra putinții pentru anumite grupuri de a lua smintina laptelui, de a stringe avere, asupra putinții pentru alte grupe de a fi apăsate și exploatate". (pag. 393—394).

Schmoller combate teza marxistă a *tendinții spre scădere a tarei profitului intreprinzătorului*, sau cel puțin ii neagă generalitatea. In concepția marxistă această tendință spre scădere a profitului, face tot mai puțin favorabilă situația clasei capitaliste intreprinzătoare, micșorindu-i partea din produsul social, și pregătind societatea spre un regim de producție fără intreprinzători. Supraproducția și crizele, reducind treptat profitul, crează tot-odată condiții favorabile suprimării capitalismului. „Profitul nu scade, cum se admite aici. Intreprinderea actuală nu va dispărea incă multă vreme; numai că ea se va transforma, după cum am văzut-o (tom. II § 143 și urm.). Exploatațiile gigantice și marile intreprinderi, societățile pe acțiuni și societățile cooperative, cartelurile și trusturile, exploatațiile de către comune și Stat, iată instituții, care prin constituția lor, prin directorii și funcționarii lor, prin forma veniturilor lor (plată fixă și tantieme), fac ca vechea intreprindere privată să piardă zilnic din teren" (pag. 421).

Acolo unde se arată in evidență sufletul său de conservator, care, dacă propune *reforme*, le propune cu gindul de conservație a actualului sistem de producție, este cind combate naționalizarea solului, in special a proprietății funciare rurale, prin exproprierea rentei. După G. Schmoller, acei ce propun naționalizarea solului fac o confuzie intre *renta de compensație* și *renta de monopol*. Renta de compensație este remunerarea capitalului și a muncii depuse in exploatarea fondului, este echivalentul activității proprietarului, care valorifică solul, iar renta de monopol este beneficiul, care rezultă pentru proprietar nu din activitatea depusă pentru imbunătățirea solului, ci, in mod mecanic, rezultă din creșterea activității sociale, ce ridică valoarea și trece in buzunarul proprietarului, fără ca să-l coste vre-un echivalent de activitate. Dar, după Schmoller, cea mai importantă și mai mare e renta de compenzație, pe cind cea de monopol este mai mult un accident.... Renta deci fiind un rezultat al raportului, ce există intre sol și populație, care crescind in trebuințī, mărește profitul proprietarului fondurilor, ce servesc spre satisfacerea nevoilor populației, rezultă că naționalizarea solului n'ar schimba această situație! Numai că argumentul acesta e mai degrabă un sofism, căci tocmai Schmoller insuși stabilește influența, pe care o au instituțiile sociale asupra repartiției.

Evoluția socială se manifestă printr'o diferențiare in clase, care trage cu sine multe consecinți, incit desvoltarea istorică duce la: 1) O diferențiare treptată in clase, 2) imposibilitatea de a se crea pentru toate clasele condiții identice de trai, și 3) imposibilitatea de o astfel de guvernare a producției, incit repartiția să ajungă la satisfacerea tuturor necesităților.

Treptata diferențiare economică constitue simburile istoriei din evul-mediu până in prezent: „Formarea latifundiilor și a marii industrii sint cauzele primordiale ale neegalității in creșterea averilor moderne. Aceste două cauze nasc numărul tot mai mare al indivizilor, care nu posedă nimic sau aproape nimic și care nu sint supuși impozitului prusian pe avere, stabilit cum am arătat mai sus" (pag. 462). Insă acest proces de formație economică, a fost o imensă pirghie pentru progres. „Am văzut că nu-i imposibil ca un mare număr de averi să exerciteze adese-ori o acțiune mintuitoare; ele fac acest lucru mai cu samă, cind sint pe lingă ele un număr de averi mici și mijlocii, cind venitul muncii singur constitue noi averi, mici și mari, cum putem să admitem că există și astăzi". (Pag. 469).

Renta proprietății, care la inceput reprezenta o mică parte din venitul social, cu timpul a tot crescut in importanță, insă această creștere de plusvaloare a stinjenit mai mult sau mai puțin puterile sociale. Cu vremea insă,

și mai cu samă în timpurile actuale, venitul muncii crește într'o mult mai mare proporție decît venitul proprietății.

Schmoller ajunge să conchidă, că este o generalizare prea pripită teoria marxistă a neevitabilei centralizări a averilor în mînele a tot mai puțini magnați, cum și a iremediabilei disparițiii a claselor mijlocii. Dimpotrivă multe clase inferioare iau genul de viață al claselor mijlocii.

El închee cu următoarea privire generală: „Evoluția modernă, cu crescîndul antagonism al claselor, a mărit într'o largă măsură neegalitatea patrimoniului și a veniturilor; dar această schimbare s'a produs mai cu samă în mod sacadat, în epocile de mare avînt și a fost de intenzitate deosebită după spiritul național, după constituția politică și economică. Pericolele amenințînd clasa mijlocie și depresiunea claselor inferioare crescînd repede, variau și ele mult în diferitele țări, după cauzele concomitante și au provocat mari reacțiuni. Acțiunea alternativă și reciprocă a claselor sociale, moralitatea crescîndă și educația technică a maselor prepară calea egalizării, peste tot locul unde intervin condiții economice favorabile". (Schmoller, Principes, etc. pag. 483—484).

*

Léon Duguit. *Le droit social. Le droit individuel et la trasformation de l'Etat.*—Paris. Félix Alcan, 1908. Bibliothèque de philosophie contemporaine.

În acest volum sînt trei conferințe, ținute la școala de înalte studii sociale de către Léon Duguit, profesor la facultatea de drept de la universitatea din Bordeaux.

După dînsul, pînă astăzi formele de stat nu au întrupat nici de cum suveranitatea națională. Ele n'au exprimat un mandat din partea națiunei, ci au arătat simplul fapt de stăpînire a unui individ, ori a mai multor indivizi. Prin urmare, nici chiar în statul reprezentativ, legea nu poate fi o manifestare a suveranității naționale, care nu-i decît o ficțiune metafizică, ci e simpla voință a mai multor indivizi, ce o alcătuesc. Cu toate acestea, prin însuși faptul existenții ei, societatea nu se poate lipsi de un *drept obiectiv*, rezultînd din interdependența elementelor sociale.

Totuși în Franța statul centralizat, absorbant al energiilor sociale, tinde să dispară, în timp ce se alcătuește o nouă formă de stat, bazată pe *dreptul obiectiv*,—regule de purtare rezultînd din interdependența socială, — și pe *descentralizare* sau federalismul sindicalist: bine înțeles, luîndu-se această din urmă expresie nu în sensul de sindicalism revoluționar.

Interdependența socială rezultă de acolo, că fiecare urmărește împlinirea unei anumite funcțiuni sociale, iar datoria pentru fiecare de a exercita funcția sa socială specifică, constitue *dreptul obiectiv*.

Duguit arată dispariția concepției, ce consideră statul ca o persoană morală, și înlocuirea ei cu o altă idee, după care statul e o asociație de indivizi, a căror funcție socială constă în exercitarea actelor administrative. Astfel aceste acte nu mai sînt considerate ca izvorînd dintr'un mandat din partea națiunei, ci sînt manifestări individuale ale unor voinți autonome. Voința funcționarului, ca și a particularului, în anumite împrejurări, este creatoare de efecte juridice, adică cînd e în concordanță cu dreptul obiectiv, născut din necesitatea colaborării elementelor eterogene, în funcțiunea lor socială, tocmai pentru ca să poată fi cu putință existența societății.

Sindicalismul—nu însă sindicalismul revoluționar, care-i prea simplist,—după L. Duguit, este expresia tendinței de organizare a tuturor claselor sociale, diferențiate după funcțiunea lor națională deosebită, năzuind să le coordoneze într'un mănunchiu armonic. Trezind conștiința claselor, făcîndu-le să se organizeze în mod autonom, sindicalismul le îndrumă spre o organizare federalistă, adică spre o cooperare de grupări, cu structură juridică precizată, și cu funcțiuni anumite. Astfel că treptat se ivește organizația medievală, cum era prin secolul XIII, o alcătuire de *ordine*, cu atribuții anumite.

Clasele organizîndu-se în sindicate tind tot mai mult spre descentralizare. Chiar organizarea funcționarilor în Franța merge tot în senzul arătat, căutînd să formeze o unitate socială autonomă, cu o menire specială.

Clasele sociale organizîndu-se, delimitează în structura lor juridică astfel căpătată, funcțiunele lor și atunci societatea se înfățișază ca o *federație* de elemente descentralizate.

Duguit crede că proprietatea tinde să se diferențieze ca o anumită funcțiune socială, în mînele unei clase, cu menirea de a forma și administra capitalurile. În liniamente generale, viitoarea organizație socială va fi astfel: „Sus, guvernanții reprezentînd majoritatea efectivă a indivizilor, ce compun gruparea socială; ei n'au *dreptul* puterii publice, dar datoria de a întrebuința cea mai mare putere pentru realizarea dreptului, în senzul cel mai larg, acțiunea lor reducîndu-se pentru îndeplinirea activităților technice la un rol de supraveghere și de control. În societate, grupări sindicaliste, puternic integrate, federate pe profesiuni și avînd o reprezentație politică asigurînd o puternică limitare puterii guvernanților. Luptele de clase stinse sau cel puțin domolite prin o stabilire convențională de regulamente determinînd relațiile claselor între ele și inspirate de o conștiință limpede a interdependenții lor. Serviciile publice executate și dirijate de corporații de funcționari, răspunzători de greșalele lor fața de particulari și puși sub controlul și supravegherea guvernanților". (Pag. 147—148).

I. N.

* * *

Preotul Ioan Antonovici. *Frații Gheorghe și Neculai Roșca-Codreanu.* Bîrlad, Tipografia V. Munteanu.

Toți cei ce și-au căpătat cultura la umbra zidurilor liceului din Bîrlad, precum și foștii și actualii profesori de acolo, se gătesc de sărbare. Căci s'au împlinit 50 de ani, de cînd grație generosității inimoșilor filantropi, frații Codreanu, ființează liceul ce le poartă numele. Ca un semn de pioasă și recunoscătoare amintire fondatorilor, părintele Antonovici, un harnic muncitor pe cîmpul istoriei, publică volumul de față, în care expune, bazat pe documente, spița familiei Codreanu, viața zbuciumată a generoșilor donatori, precum și realizarea pregresivă a scopului țintit de ei. Opera dovedește muncă și pricepere. Ca unul ce am petrecut viața mea de școlar între zidurile acelui liceu, mă asociez din toată inima la omagiile de recunoștință și la dorința de propășire a instituției, exprimată de fostul meu profesor.

*

Rudolf Hirzel. *Themis, Dike und Verwandtes.* Ein Beitrag zur Geschichte der Rechtsidee bei den Griechen. I vol. VI—445 pag. Leipzig, 1907, prețul 10 M.

Nici Homer, nici Hesiod nu ne pot prezenta începuturile culturii elene; poemele lor ne arată un stadiu de cultură înnaintată, cristalizată în unele părți, în evoluție încă în alte direcții. Alături cu așezăminte și credinți definitiv cîștigate sînt tablouri, în care se mai reflectează încă frămîntarea luptelor de altă dată: Poporul înnar-

mat — λαός, care altădată rezolva conflictele private cu arma 'n mină, vine acum innaintea gerontelui sau a regelui, și cere stingerea certei pe cale pașnică. In haosul luptelor tuturor contra tuturor de mai innainte, apăruse figura serioasă și blindă a zeiței Themis, simbolul sfatului binevoitor. Cind muritori și nemuritori, obosiți de atitea lupte fără sfirșit, incep să-și plece auzul consiliilor impăciuitoare și se decid a incredința diferendele lor in mina unui bătrin, care ține in mină sceptrul, insemnul puterii regale, atunci s'a născut Dike: „Strălucitoarea Themis a născut Orele, Eunomia și pe Dike și Pacea cea infloritoare". (Teogonia 901—2). Procesul e incă o luptă, sfirșitul lui o victorie; iar starea de luptă primitivă se oglindește in limbă, dealungul veacurilor (διώκειν φεύγειν, αἱρεῖν, termeni judiciari), și din această concepție s'a născut și a evoluat Dike—Dreptul,—care nu insămnă la origine decit aruncarea bastonului intre cei doi luptători, despărțindu-i. Pe fondul intunecat al certei singeroase se ridică astfel apariția luminoasă a dreptății, ca hotărirea judecătorului, punind capăt oricărei uri. Dreptul nu s'a născut deci din negarea injustului.

Dar, cu aceasta am intrat deja in subiectul tratat de Hirzel in prezentul volum. Autorul, cunoscut și apreciat in lumea helenistilor prin lucrările sale anterioare, luind ideile reprezintate prin Themis, Dike, egalitate, lege, le studiază așa cum apar in primele manifestări artistice, și le urmărește in evoluția și influența lor, in tot cursul vieții poporului grec.

Dacă, in ce privește arta și filosofia, Grecii datoresc ceva vecinilor dela sud și răsărit, ideile sociale insă sint un produs specific elen sau, dacă voiți, născute din fondul comun aric, ele s'au transformat din pricina revoluțiilor singeroase și a indelungatelor lupte de clasă, ce se ivesc imediat după, și ca o reacțiune in contra feudalismului homeric. Să urmărim, de pildă, evoluția ideii de dreptate așa cum apare din expunerea autorului.

Din acel simbure primitiv, aruncarea — δικεῖν — sceptrului intre luptători, a eșit Dike. Dar gerontele prin decizia sa fixează ce aparține fiecăruia, drepturile și datoriile, deci Dike poate insămna și una și alta, dar mai insamnă și obiceiul intemeiat pe un drept fictiv sau real. Judecătorul apoi arătind, prin sentința dată, care dintre pricinași spune adevărul, Dike apare intr'o strinsă legătură cu el, Dike și Alitheia devin surori, copile a lui Zeus; ele, necunoscute aproape in lumea homerică, ori cel puțin neapreciate, incep să se ridice, divizindu-se, in Olymp, și Hesiod vorbește cu adincă venerație. Din innălțimea olimpiană ele, se impun cu putere muritorilor, iar a fi drept și iubitor de adevăr, din excepție, devine o regulă imperios cerută de morala curentă. Cind legea scrisă apare, cind deci dreptul este fixat, atunci el se separă de adevăr, devenit acum indiferent pentru el; adevărul își creiază un drept aparte—τὸ ἐπιεικές. In vremea acestei evoluții insă autoritatea regală a scăzut și dreptul, ca să fie respectat, trebue realizat; iar realizarea lui nu se poate face decit prin forță, prin constringere. Și de unde Dike la inceput apărea ca o zeiță, care in unire cu adevărul impăca cearta și aducea pacea și rinduiala intre oameni, de unde apărea ca soră cu Eunomia și Eirene, ca πάρεδρος Διί, zeiță puternică și independentă, acum devine o zeiță a pedepsirii, a răzbunării nedreptăților, figura ei se intunecă și se amărește; locul ei nu mai poate fi intre zeii senini ai Olympului. Ideia, că nedreptatea trebuie pedepsită și dincolo de moarte, e cerută de simțul dreptății, adinc in-

filtrat in spirite. Dike își mută locuința in infern, al cărui ințeles insă s'a schimbat—infernul e locul tribunalului etern; figura ei posomorită aici pare acasă. Acum ea devine o sfetnică a lui Hades, numele ei e Praxidike. De aici va eși ca să pedepsească moartea inocentului, ori să-l ajute in nevoile lui.

Concepția aceasta, purificată și propagată de tragici, a devenit cu atit mai populară, cu cit credința in viața de după moarte a devenit mai intensă; Dike adesea ajunge să se confunde cu ingrozitoarele Furii.

Noțiunea de dreptate insă, pe care se bazează societatea burgheză, apare cu mult mai tirziu in dublul ei ințeles, ca criteriu in distribuirea demnităților și a averilor intre cetățeni, și reguiarea raporturilor dintre ei, și e lămurită științificește abia de Aristot in Etica sa. Dikaiosyne și dikaios, in sensul de mai tirziu, rămin necunoscute Epopeii, unde domnește morala egoistă a nobililor. Dikaios există, e drept, și insamnă tot a da fiecăruia ce este al său, dar eroul dă ceia ce dă din prisosul său, din o pornire liberă și nu sub presiunea unei legi, ce constringe egal pe toți. Din acest punct pornind, vor evolua ambele noțiuni, până vor ajunge la o intrebuințare, ce va cuprinde in δικαιοσύνη toate virtuțile. Evoluția a fost ajutată de bogățiile acumulate de comerț și industrie, care, distrugind societatea feodală, au creat individualizmul, ideia Egalității și a unui drept bazat pe ea și pe contract.

După greaua incercare a războaielor medice, Dreptul apare și ca ceva pozitiv, nu numai oprind, ci și ordonind; pedeapsa își schimbă și ea caracterul vindicativ intr'o intimidare și imbunătățire a celor siliți să träiască in stat. Dreptul se desface de' zei, umanizindu-se, evoluiază dela un aparent altruism la un egoism mai larg, confundindu-se uneori cu utilul, și capătă claritate și forță. Așa schimbată, ideia de drept se extinde succesiv asupra lumii intregi, și din principiul dreptului pozitiv se naște măreția și ordinea lumii, cosmos-ul simbolizind astfel dragostea pasionată a Elenului pentru dreptate.

Arareori se poate ceti o carte mai cu plăcere și cu un mai puternic interes. Negreșit, mici observații de amănunt, rezerve asupra citorva etimologii, se pot face, dar volumul acesta își are valoarea lui sigură și solidă in interpretarea justă și conștiincioasă a autorilor greci, in lumina pe care o aruncă asupra acestor chestii, atit de mult discutate și in rectificarea multor concepții și explicări greșite. Un bogat aparat de note, ocupind aproape jumătatea textului, ne pune la indămină, prin numeroasele citații din autori greci și latini, un material de control suficient, și tot odată ne pune in curent cu ideile nouă exprimate de moderni asupra acestui subiect.

M. J.

Revista Revistelor

Sămănătorul. (Noembrie). In cursul acestei luni, în afară de obicinuitul nămol de injurii și trivialități, ce sînt la nivelul „distincțiunii“, al „culturii sufletești“ și al bunei credinți a aristocraticului său „ingrijitor“, *Sămănătorul* cuprinde în seria de articole, ce pare încă neisprăvită, „In atenția d-lui C. Stere“ etc., oare-cari crimpee de idei ce poate ar merita, în sine, să fie semnalate cetitorilor, dacă ar fi ceva mai precizate și mai sistematic expuse.

Aminăm dar, deocamdată, rezumatul lor până în N-rul viitor.

In ce privește afirmările de fapt (bazate, de pildă, pe împrejurarea că n'am reprodus *toate* perlele polemicii d-lui A. C. Popovici, ci le-am indicat prin extremele începutului și ale sfîrșitului), ar fi trebuit să presupunem că cetitorii n'au urmărit această polemică, pentru ca să avem nevoe de a releva neexactitățile grosolane din *Cronica* „Sămănătorului“.

Și, în cazul acesta, ar fi tot inutil.

Luceafărul (Decembrie).—D. G. Bogdan-Duică și-a reluat rubrica sa, corespondențele din București. D-sa vorbește de cursurile de vară, ținute la Iași în Iulie a. c., restabilind adevărul, atît de denaturat de d. Iorga. Mai ales rîndurile, în care vorbește despre d. Candrea, căruia d. Iorga nu-i poate ierta *originea*, fac multă onoare d-lui Bogdan-Duică. D. Bogdan-Duică se arată un om civilizat, lipsit de acele primejdioase „instincte telurice“, pe care le-a condamnat d. Maiorescu într'un faimos articol de odinioară.

Convorbiri Critice. (Noembrie). Cineva al d-lui M. Dragomirescu e sigur, că noi măsurăm talentul unui scriitor după numărul exemplarelor ce vinde scriitorul. Aceasta, pentrucă am spus că din „Duduia Margareta“ s'au vîndut 15.000 exemplare.

Acel cineva al d-lui Dragomirescu n'a înțeles.

Aceste „15,000“ le-am adus ca o dovadă că publicul a început să citească, și atîta tot...

Tot acel cineva, sau un alt cineva,—„Rindea“ ori „Gealău“, cum singuri își definesc *maniera*,—face justa observație, care e foarte banală, că și d. V. Pop se vinde mult și deci. ....

Să nu ne grăbim; să facem distingeri. Nu se procedează așa. Mai întăiu se stabilește valoarea scriitorului. —Georges Ohnet desigur că nu se vindea mult pentrucă avea talent (căci n'avea), dar e *sigur* că Tolstoi s'a vîndut în milioane de exemplare *pentrucă* avea talent, și nu pentru altceva.

Să ne întoarcem în țară. D. Vasile Pop, pe care îl pricepe și-l gustă foarte mult vecinul meu, funcționar la primărie, se vinde mult.— Sadoveanu, pe care nu-l pricepe complect nici chiar un critic și un estetician, ca directorul acestor domni, se vinde foarte mult..

... Vorbeam de distingeri.

In altă parte, un analfabet scrie o

cantitate de necuviinți la adresa d-nei Sadoveanu, pentrucă aceasta nu-l admiră. Acele necuviinți fără spirit s'au publicat cu voia d-lui Dragomirescu? D. Dragomirescu a dat drumul acelui analfabet să mînjască cu noroiu pe *femee*, în loc să combată pe *scriitoare*, dacă acest „artist“,—unul din păcatele d-lor Iorga și Sadoveanu,—ține să-și combată singur el criticii?

Urîtă e, la urma urmei, meseria aceasta de recenzent! În altă țară un analfabet nu poate avea onoarea unei recenzii. La noi, unde încă mai e nevoe de „critica judecătorească“, de acel „în lături“ al d-lui Maiorescu, ești nevoit să pierzi un ceas și o pagină cu „opere literare“, de care, fără această nevoe, nici n'ai auzi că există...

Săptămîna. (Noembre). Am avut o bucurie, o tresărire a inimii, cînd am primit la redacție revista d-lui Panu. — D. Panu, pentru generația noastră, este tipul ideal al polemistului mai presus de toate, al oratorului polemist și al publicistului polemist. Logica sa implacabilă, ironia sa uimitoare, bogăția și originalitatea considerațiilor sale asupra lucrurilor pe care le atingea, au făcut pe vremuri din d. Panu idolul nostru,—chiar și al acelora care aveam alte idei decît el, care-i eram..dușmani politici....ireductibili.—La glasul său, alergam cu toții, „comme la meute au cor“, și cele mai mari satisfacții de orgoliu, oarecum personal, le aveam atunci cînd d-nul Panu, singur împotriva partidelor „istorice“ unite din Iași, apărea la tribuna întrunirilor lor, împotriva lor, în aplauzele noastre, și-i nimicea prin verva sa incomparabilă... Si cînd, cu cu cîteva luni în urmă, mă gîndeam că d. Panu, obosit, poate nu va mai scrie!... Iată cauza acelei tresăriri, cînd am primit *No. 47* din „Săptămîna“.—Dar constatăm o schimbare: d. Panu pare că e dezgustat de afacerile omenești... Interesul său se 'ndreaptă spre animale mai mult, pentru care a avut întotdeauna o mare atenție. În d. Panu a fost un mare psicholog al animalelor, și dacă s'ar fi ocupat anume cu această chestie, desigur că ar fi aruncat multe lumini asupra problemei... Ați observat că mizantropii iubesc animalele? D. Panu, obosit și decepționat desigur, se interesează tot mai mult de animale. Se pare că își îndeplinește măcar o parte din făgăduința, făcută acum un an și ceva, de a scrie un roman din viața animalelor. D-sa anunță publicarea unui istoric al chestiei agrare. Un eveniment, pe care îl așteptăm cu nerăbdare.

La Nouvelle Revue (Noembre 1908).

Ca și Jean Norel dela „*Mercure de France*“, ocupîndu-se de ultimele evenimente din Orientul Europei, Léon-Jaques Blocq consideră proclamarea independenței Bulgariei și anexarea Bosniei și Herțegovinei ca o lovitură a unora din puterile Europei contra Turciei constituționale, și, precizînd mai mult, ca o **replică austro-germană** la opera pe care de șapte ani o urmărește regele Angliei și în special la sprijinul și simpatia, pe care Eduard al VII a acordat-o junilor turci. Autorul articolului susține că Germania era în curent cu lovitura pe care Austria și cu Bulgaria erau s'o dea în înțelegere, și a încurajat-o, ori macar a tolerat-o pentru a crea greutăți tinerilor turci și pentru a da prilej reacțiunei din Turcia să se redeștepte,—de oarece interesul Germaniei pentru întreprinderile sale, este ca în imperiul lui Abdul-Hamid să domnească iarăși dezordinea de mai înainte, atît de prielnică tuturor afacerilor inavuabile. Sfatul, pe care autorul îl da tinerilor turci, este ca ei să facă o înțelegere cu Bulgaria, pentru a nu se încurca într'un războiu, care ar împedeca stabilirea deplină a regimului

constituțional; căci credința lui este că Anglia și Franța vor căuta să sprijine pe junii turci și vor dejuca intrigile germane.

Ocupindu-se de **succesiunea lui Roosevelt**, Joseph Ribet găsește că trei sint chestiunile cele mai insemnate cu a căror rezolvire va trebui să se ocupe noul președinte al Statelor-Unite: criza financiară, chestiunea trusturilor și problema imperialistă. Dar autorul crede că Taft nu e omul care să caute și să poată să le rezolve definitiv, intrucit pentru unele el nici nu admite soluțiile extreme, singurele bune, cum e de pildă, contra trusturilor, propunerea lui Bryan de a se lua de către stat ori comune toate monopolurile particulare. După părerea lui Ribet, succesorul lui Roosevelt se va mulțumi numai să amine sau să inlăture problemele mari, care frămintă viața din noul continent.

Intr'un articol asupra **crimelor pasionale** d-nii Henri Coulon și René de Chavagnes se ridică cu drept cuvint contra dreptului soțului ultragiat de a-și ucide nevasta și pe complicele ei, și contra indulgenței legei in asemenea cazuri. Ei consideră viața omenească ca inviolabilă și cer ca și in Franța chestiunile acestea, care de obiceiu se rezolvă prin „crime pasionale", să fie rezolvite pe cale judiciară, singura care se impacă cu spiritul și concepțiile moderne asupra vieții și raporturilor sociale.

P. B. Ghensi publică citeva date asupra de curind dispărutului **V. Sardou**, dind și citeva din scrisorile primite in diferite orazii dela el, și făgăduindu-ne un studiu mai amănunțit asupra operei fecundului autor dramatic.

Mercure de France (Noembrie, 1908).

Intr'un articol de actualitate asupra evenimentelor din Balcani, Jean Norel se silește să dovească că schimbările din ultimul timp au fost puse la cale de **Europa contra Turciei**. Cu toată simpatia arătată de puterile europe junilor turci, cu toate aprobările pe care revoluția lor le-a găsit in opinia publică a Europei,—mișcarea lor nu putea fi plăcută diplomației, finanței și industriei apusene: schimbarea regimului din Turcia insemna incetarea stărei de anarhie ce domnea acolo, insemna ințărcarea Europei dela tot felul de „profituri inavuabile", incetarea tuturor concesiunilor de construcțiuni de faruri, cheiuri, tunuri și vase, de exploatări de mine etc., etc. Iată de ce crede autorul că Europa, după primul moment de surpriză, și după ce a înțeles ce mult avea să piardă prin reușita junilor turci, nu numai că a tolerat, dar chiar a pus la cale complicațiunile din Peninsula Balcanică. Austro-Ungaria și cu Bulgaria s'au ințeles de mai innainte ca să facă odată loviturile, iar diplomația europeană nu le-a cerut decit să fie pusă in fața unor fapte indeplinite. Așa că, de se face, ori nu se face conferința Puterilor, Turcia tot nu va mai căpăta nici-o satisfacție, și in fața coaliției tuturor contra ei va trebui să se resemneze și să primească situația așa cum este.

Antagonismul anglo-german este titlul unui articol, in care Paul Louis examinează imprejurările, care militează pro și contra unui conflict intre Anglia și Germania. Acest conflict este „cel mai bun exemplu de influența desvoltării economice asupra raporturilor dintre oameni și popoare", căci pricina adincă a antagonismului dintre aceste două popoare este lupta economică dintre ele. Dacă pe de-o parte Germania nu vede in toate mișcările lui Eduard al VII-lea decit uneltiri contra ei și sforțări de a o izola, iar pe de altă parte Anglia nu vede in sporirea flotei germane decit o pregătire contra ei, pricina e că aceste două țări se privesc cu neincredere și bănuială pentrucă interesele lor economice sint in coliziune. Evident, o lovire armată intre Anglia și Germania ar fi un dezastru pentru toată lumea: raporturile dintre popoare sint azi așa de strinse si intretăiate, că orice sguduire intr'o parte sdruncină intreaga alcătuire și apoi toate clasele sociale ar suferi: muncitorii prin faptul că lucrul s'ar suspenda, capitaliștii prin intreruperea relațiunilor comerciale și financiare. Care's cauzele ce ar putea provoca răsboiul? Sint: desvoltarea cam identică a industriei celor două țări, progresele repezi ale Germaniei, spiritul imperialist al marilor industriași din ambele țări, tendința Angliei de a nu permite dominația continentală a nici unei puteri, și greutatea de a suferi colosalele cheltueli pentru inarmare. Iar ceiace intirzie și poate va impiedeca izbucnirea conflictului armat e teama ambelor țări de a fi sdrobite lipsa enormelor sume de bani ce le-ar necesita răsboiul, greutatea de a se da un răsboiu deciziv intre țări așa de depărtate și de bine inarmate, și atitudinea proletariatului ambelor țări. Acest din urmă element mai ales va fi acel care va hotărî in chestiune.

Alfred Naquet publică un **răspuns lui Novicow** in chestiunea patriei și a dezarmării, in care arată că Novicow a luat in alt sens cuvintul „patrie" și că in realitate, restabilindu-se ințelesul acestui cuvint, Novicow nu face decit să complecteze și sa confirme concepția sa.

Les Documents du Progres (Noembrie 1908).

Această revistă, care apare in trei edițiuni (germană, engleză și franceză), se ocupă in special cu chestiuni economice, sociale și culturale. In numărul de pe luna aceasta găsim, intre altele, un interesant studiu asupra **rezultatelor impozitului pe venit in Austria**. Autorul studiului, Fr. Leiter, arată că impozitul pe venit, care s'a introdus in Austria de mai bine de zece ani, a dat roade foarte bune: s'a dovedit că „din toate impozitele statului, impozitul personal pe venit este cel mai susceptibil de echitate". Nici chiar argumentul cel mai tare al dușmanilor acestui fel de impozit, anume că declarația făcută de contribuabili va trebui controlată foarte aprig, inchizitorial aproape, nu rezistă in urma celor observate din practică: e destul ca agenții să aibă o educație potrivită cu rolul lor, pentruca nici Statul să nu fie frustrat, nici contribuabilii să nu aibă a suferi; din contra acest sistem a avut in Austria un rol educativ pentru cetățeni, deșteptindu-le tot mai mult conștiința datoriei, și asigurind Statului colaborarea cetățenilor pentru taxarea justă și cinstită a veniturilor.

Asupra **legilor de amor din Rusia** dă citeva lămuriri Roman Streltzow intr'un articol, in care arată că preocuparea aceasta până la extrem cu chestiunea iubirei, și practicele desfrinate la care se dedau acum unii din intelectualii ruși,—nu reprezintă decit reacțiunea impotriva temperanței și ascetismului acestora innainte de revoluție, reacțiune care iși are explicarea in descurajarea ce a cuprins sufletele din Rusia in urma inăbușirii revoluției. Autorul crede că această criză va trece in curind, și cu dinsa va inceta și starea de lucruri bolnăvicioasă, prin care ea se manifestă.

Intr'un articol de știință, Fernand Mazade explică mecanismul **cinematografului** și arată progresele, pe care le-au realizat specialiștii in timpul din urmă in funcționarea aparatelor de acest fel.

La Revue des Idées, (15 Noembrie 1908). *Georges Foucart*. **Religia și arta in vechiul Egipt.**

Statuaria. Arta egipteană creată pentru a regula și dirija raporturile omului cu ființele divine și pentru a asigura existența omului după moarte, iși datorește formele sale concepției,

egiptene asupra vieţii, sufletelor şi zeilor. La baza religiei acestui vechiu popor găsim o concepţie antropomorfică, lumea populată de nenumăraţi demoni, ce exercită o neincetată influenţă asupra omului; pentru evitarea haosului şi organizarea ritualului, aceste „spirite" trebue clasate.

Caracteristic e că „spiritele" notabile imbracă de preferinţă forme animale, au relaţii cu muritorii; iar intre oameni, animale, vegetale şi lumea anorganică nu e deosebire de natură ci diferenţă de grad in calităţi sau forţă. Intre aceste lumi nu e barieră de netrecut. Alegerea animalelor, a fost condiţionată de climă, poziţie geografică etc., şi cu incetul fie-care clan a ajuns să-şi ia un grup definitiv de protectori cari au devenit zeii săi; unul mai puternic a devenit rege şi strămoşul regilor tribului. Intre diferitele triburi şi zeii lor respectivi nu erau alte raporturi decit acel de vecinătate sau război.

Odată determinat zeul şi cultul său, a fost nevoie să se asigure stăpinirea materială şi constantă asupra unei fiinţe aşa de indispensabile clanului.

Cum? Pentru Egipteanul primitiv, specimenul izolat din cutare sau cutare specie, şi nu specia tuturor semenilor săi, era un zeu: insă acest animal divin de pe pămint, cunoscut după anumite semne, nu era decit una din locuinţele pasagere ale infinitelor „transformări succesive" ale zeului, una din formele sale speciale lumii noastre. Această formă era o formă identică a alteia nepieritoare ce trăia dincolo de lumea aceasta. Un zeu deci era in dublu exemplar; unul in cer, altul pe pămint cel terestru putea muri de moarte fizică, cel ceresc era nemuritor impreună cu toate sufletele sale. Sufletul zeului terestru mort se incarna imediat intr'o altă formă. Deci pentru a putea păstra contactul cu zeul, credinciosul trebuia să aibă in mină forma lui terestră vie sau rămăşiţele sale insufleţite. Egiptenii au intrebuinţat ambele mijloace. Resturile, pentru a le conserva, le preparau intr'un anumit fel şi prin vrăji reţineau sufletul divin şi il puteau duce la război.

De aici s'a născut statuaria prin inlocuirea treptată a părţilor stricate cu materii solide, lemn şi metal. Din speculaţiile asupra vieţii, asemănării şi a „dublurilor" s'au născut imaginele zeilor, care vor fi apoi insu-şi zeii. Căci ori-ce „spirit" zărind o imagină exactă cu a sa e atras spre ea ca de un magnet, imediat ce această imagină are toate caracteristicele unui corp real; iar aceste caracteristici omul cu ajutorul magiei le notase şi formase un catalog, care va fi una din bazele statuariei in epoca clasică şi peste el vor trece veacurile fără a-l modifica. Odată spiritul divin intrat intr'o statue trebuia reţinut. Trebuia să i se satisfacă decit trebuinţele, căci zeul trăia in ea in sensul literal al cuvintului: i se aduceau mincări, parfumuri etc. şi de aici s'a născut ceremonialul sacrificiului. Faptul s'a petrecut intocmai aşa şi cu zeii cu forma umană. Statuia nu e o imagină, ci zeul insuşi, căruia i se dau toate onorurile şi care face tot ce-i place: se plimbă, mininca, dă vizite colegilor din alte temple, acordă audienţe etc. Aceleaşi onoruri s'au aplicat apoi şi descendenţilor direcţi ai zeilor, faraonilor, care, şi ei, au avut statuele lor vii, asigurătoare de nemurire. La Egipteni nemurirea sufletului era condiţionată de păstrarea corpului, prin care se transmitea mincarea necesară; de aici mumificarea. De nu se putea conserva trupul propriu, se făcea unul asemănător din materie mai solidă; statuaria profană a fost creată deci pentru un scop eminamente practic. Aspectul fizic păstrat, deşi nu prea servil, sufletul era chemat şi fixat prin formule magice, iar statuia trebuia hrănită şi intreţinută ca orice corp viu.

Sculptura egipteană, cu totul deosebită de cea greacă in tendinţele ei, n'a urmărit frumosul, şi deci nu trebue judecată din acest punct de vedere.

Artistul dacă a avut oarecare libertate aceasta n'a fost decit inventarea formelor proprii de a traduce ideea religioasă impusă şi in expresia feţei, căreia a reuşit să-i dea o intensitate de viaţă şi o maiestate incomparabilă.

Nuova Antologia (16 Noembrie 1908). *Cesare Ranzoli*, **Filosofia in ziare.**

Filosofia şi ziaristica, zice autorul, sint două noţiuni cu adevărat contradictorii, dacă se consideră notele lor caracteristice, şi de aici se explică uşor, şi puţina prietenie dintre una şi alta. In timpurile din urmă totuşi lucrurile au inceput să se schimbe: o cordială amiciţie iea locul dispreţului de altă dată. Mai fiecare ziar insemnat incepe să consacre o rubrică specială filosofiei, incredinţată unui redactor special, şi sistemul filosofic nue indiferent: clericalii se impart intre tomism şi fideism; radicalii sint pentru pozitivism; republicanii pentru materialism, iar socialiştii pentru evoluţionism.

Redactorul filosofic—ultimul indată după cel politic, financiar, literar, teatral etc., e deocamdată ceva cam nediferenţiat in funcţiunile sale: se ocupă de aşa zisa literatură de idei, face dări de samă despre conferinţe etico-sociale şi bio-psihologice, scrie necrologurile filosofilor şi mai cu samă se ocupă cu chestiunile religioase. Cu timpul, desigur, va avea loc o mai mare specializare.

Pricinile acestui fenomen nou, le găseşte autorul, in primul loc in romanul psihologic şi in teatrul social. Acestea au făcut educaţia marelui public, trezind in el dorul de a aprofunda chestiunile şi a se ocupa mai de aproape cu chestiunile filosofice. Nu puţin, crede autorul, că a contribuit in acest sens şi spiritismul. Deasemenea, in ultimii ani, au contribuit mult controversele moderniste şi discuţiunile asupra ultimei constituţiuni a materiei.

Deutsche Rundschau (Noembre 1908). *Heinrich Schneegans*. **Natura realismului in literatura franceză a veacului al XIX-lea.** Realismul, zice Schneegans, s'a născut din romantism. Romantismul, după cum a arătat Brunetière, este triumful individualismului sau complecta expansiune a Eului. Aceasta explică toate caracterele şcoalei romantice şi toate deosebirile ei faţă de clasicism. Alăturea cu dorinţa de libertate se asociază la romantici şi iubirea de adevăr: precum in viaţă alăturea de sublim şi frumos se găseşte şi contrarul, tot aşa trebue să fie şi in artă. Acest caracter democratic il moştenise şcoala romantică dela Rousseau, impreună cu dragostea de natură. Tot dela el a moştenit şi acea senzibilitate, acea aplecare spre melancolie, care se revarsă in lăcrimi şi plingeri. Literatura, care urmează romantismului, desvoltă mai departe caracterul democratic şi reacţionează cu putere in contra tendinţei sentimentale. Această nouă indrumare literară se explică prin evoluţia politică a Franţei: dela Ludovic—Filip şi până la a treia republică, Franţa se desvoltă neintrerupt in direcţia democratismului.

Odată insă cu această democratizare, zice autorul, are loc şi o materializare: burghezia bogată ajunsă la putere, incepe din ce in ce mai mult să se bucure de situaţia ei şi să pue mult preţ pe o viaţă comodă şi luxoasă.

Evoluţia societăţii franceze explică de asemenea şi reacţiunea contra sensibilismului şi sentimentalismului romanticilor. Generaţiile, care se ridică in timpul de după răsturnarea lui Napoleon I, cresc şi trăesc intr'o epocă foarte prozaică in comparaţie cu epoca precedentă. Entuziasmul războinic şi individualităţile puternice dispăruseră. Acuma se simţea mai mult puterea

maselor decît acea a personalităților. Pe lîngă aceasta se mai adaugă și faptul că în această epocă are loc o mare dezvoltare a științelor exacte și a tecnicei; chiar și filosofia acestei epoci, positivismul lui Comte, ia poziție contra idealismului și scoboară importanța *Eului*. De aceia și în literatură, în locul subiectivismului sentimental, apare obiectivitatea rece, observația minuțioasă cu descrieri interminabile. De aceia genurile literare în proză sînt mult mai cultivate decît versurile.

Deutsche Revue. (Decembre 1908). *Professor Otfried Nippold*: **Diplomația și dreptul internațional.** Dacă considerăm secolul ce începe din punctul de vedere al desvoltării culturii și în special al dreptului, vedem că secolul al XX, în deosebi, de cel precedent, în care s'au săvîrșit mari opere senzaționale de codificare, va fi secolul Dreptului internațional. În fața necontenitei creșteri a însemnătății lui, creșterea datorită complexului de relații internaționale, ce se înmulțesc zilnic, lipsa studierii regulate la universitățile germane a acestei ramuri devine tot mai sensibilă. Dacă disprețul față de această disciplină arătat de studenți nu totdeauna este păgubitor, lucrul stă însă cu totul dimpotrivă cînd e vorba despre diplomați.

Alături de cîțiva autodidacți, majoritatea lor opune o rezistență pasivă contra admiterii juriștilor specialiști în funcțiunile diplomatice, preferind să rezolve problemele de drept internațional după metoda biurocratică. Se pune însă chestia dacă metoda întrebuințată pănă acum va mai putea fi utilizată și dacă necunoașterea dreptului internațional nu va provoca conflicte internaționale, așa de ușor evitabile altminteri.

Căci cu cît concepțiile juriste din diferite țări se vor asămăna între ele, cu atît multe din neînțelegerile politice vor putea dispare. În consecință Rippold pledează pentru ideia creării unei academii de Drept internațional, așa cum a propus la conferința de la Haga ministrul Sturza. Influența unui asemenea institut s'ar resimți și în politica propriu zisă, nu numai în extinderea cunoștințelor juridice.

Sozialistische Monats-Hefte (Noembrie 1908). *Ed. Bernstein*. **Pentru Reformism.** Unui observator atent, zice Bernstein, n-ar putea să-i scape din vedere că socialdemocrația germană posedă o teorie, principii, propuneri, țeluri generale, o admirabilă organizație, cu un cuvînt toate rechisitele unui mare partid, dar îi lipsește un singur lucru: o politică hotărîtă, care să ducă scopuri mai apropiate, în mod sistematic. Situația prezentă în Prusia și în Saxonia e așa de favorabilă social-democrației, cum n-a fost niciodată. Față cu această situație, e drept, partidul socialdemocrat nu stă în lîncezire, se agită, ține întruniri, discursuri etc., dar nu poate preciza ce reformă practică, imediată are în vedere. În congresul de la Nürnberg, majoritatea a consacrat încă odată, în mod oficial, vechea tactică adică intrasigența absolută, continua opoziție contra statului burghez.

Statul însă, nu trebue considerat ca un mecanism imobil, ci ca și stările sociale, a căror expresie este, este și el supus legii evoluției. Asemenea lucruri se pot citi tocmai în K. Marx și în Liebknecht. Nu e vorbă că tot din acești autori se pot aduce și citate contrare; asta probează că social-democrația nu și-a găsit încă în Politică punctul arhimedic. Tot n-a despărut complect vechea teorie a catastrofelor; ea se poate întrevedea din toate scrierile și discursurile fruntașilor majorității: Kautsky, Luxemburg, Parvus, etc.

Niciodată însă, mai mult decît acuma, n-a avut mai mare nevoe social-democrația de concepția revisionistă, care e cea organic-evoluționistă și care în politică se numește reformism. Situația politică e favorabilă din punctul de vedere al agitației socialiste; succese legislative în favoarea muncitorimei însă nu sînt de loc de sperat: tactica dusă de un deceniu își dă roadele. Ar fi prin urmare timpul ca să se părăsească odată această tactică.

(Nr. din Decembrie). În acest număr de Decembrie, din punctul de vedere al chestiei naționale, *Markus Ratner* are un important articol despre: **Chestia națională în partidele socialiste evreești.** El arată că în organizarea proletariatului evreu din Rusia s-a pus cu seriozitate chestiunea națională. Socialiștii evrei au fost nevoiți să vadă că naționalitatea nu e o fantomă, ci din potrivă e un lucru real, a cărui nesocotire e dezastroasă. Mai ales din punctul de vedere al culturei, chestia naționala e de o importanță capitală, căci un popor, în masa sa imensă, nu se poate cultiva decît în limba națională, și ast-fel că are profundă dreptate, în ceia ce scria, socialdemocratul austriac: Otto Bauer: „Chestia școlii naționale este de sigur cea mai importantă dintre toate chestiunele naționale; căci educația națională este cel mai tare mijloc de legătură a națiunei. Însă *inteligența* a prea exagerat însemnătatea acestei chestiuni. Desvoltarea nici unei națiuni nu atîrnă exclusiv de înfăptuirea organizației școlare, dar atîrnă în mod covîrșitor“.

Dar nu numai din punctul de vedere al culturei, naționalitatea e de cea mai mare importanță, ci respectarea ei are consecinți importante asupra desfășurării luptelor de clase.

După cum arată o experiență îndelungată, o adevărată luptă de clase nu se poate da decît între clase naționale, produsul unui trecut comun. Ast-fel fiind lucrurile, prima organizare independentă a proletariatului evreu din Rusia, *Allgemeiner jüdischer Arbeiterbund in Russland und Polen*, a trebuit să pună în discuție chestia națională, și a luat rezoluția „că apăsarea națională.... întunecă conștiința de clasă, lovește mai cu samă clasa muncitoare a națiunei apăsate, care prin aceasta e împedecată de a-și desvolta puterile pe toate terenurile“.

Mai tîrziu, o altă organizare, *Zionistisch-sozialistische Arbeiterpartei*, în problema națională redactează un program eclectic, făcînd un compromis între concepția pur *personală* a națiunei, după care naționalitatea nu e decît o asociație de indivizi cu limba comună, putînd fi o naționalitate exteritorială, și concepția *teritorială* a națiunei, după care naționalitatea implică și necesitatea ocupării unui teritoriu. Acest curent reprezentat în această organizare tindea numai decît la alcătuirea unui proletariat de mare industrie. O altă organizare a proletariatului evreu este *Jüdische sozialistische Arbeiterpartei* (Serp), care recunoaște necesitatea organizării naționale a poporației evreești. „După teoria acestui partid, apăsarea națională împedică desvoltarea naturală a luptei de clase.... fiindcă proletariatul prin comunitatea solidarității naționale nu-i în stare de a se pune în antagonism cu burghezia. În acest chip apăsarea națională întunecă conștiința de clasă a proletariatului și introduce momente complicate în mișcarea socială. De aici rezultă, ca o condiție premergătoare pentru orice socialism practic, necesitatea înlăturărei sau slăbirii apăsării naționale, considerarea justă a momentului național, și surmontarea meșteșugitei înlănțuiri a luptei naționale și de clase“.

The North American Review (Noembrie, 1908. New-York).—*D. Frederic Courtland Penfield*—„**Franța și descreșterea populației ei**“ — reia mult discutata chestie, care în Franța se impune necontenit ca cea mai importantă problemă la ordinea zilei. Despopularea Franței față de celealte

ţări şi în special faţă de Germania e mai primejdioasă decît o perdere de teritoriu. Peste 20 ani, prevede autorul, proporţia, faţă de Germania, va fi de un francez la doi Germani. Acum 20 de ani erau, în termen mijlociu, trei copii de fiecare familie, acum abia sînt doi. Franţa, purtătoarea celei mai strălucite civilizaţii, a ajuns singura ţară din lume, în care numărul morţilor întrece pe cel al naşterilor! Cu toate că nu e o faptă populară să dai alarma primejdiei naţionale, d. *de Foville*, Președintele „Academiei de Ştiinţi Morale şi Politice" a avut curajul să dovedească că poporul francez moare încet dar sigur. In veacul precedent procentul naşterilor a scăzut dela 32 la mie la 19.7; în 1902 numărul naşterilor a întrecut numărul morţilor cu 84.000, în toată Franţa. Această cifră s'a scoborît la 73.000 în 1903; la 57 mii în 1904; la 37.000 în 1905; la 27 mii în 1906: iar *în 1907 numărul morţilor a întrecut cu 20.000 numărul naşterilor!* Este acesta începutul sfîrşitului, se întreabă d. *de Foville?*

Despopularea Franţei o expune la primejdia invaziei străinilor: E o mare primejdie pentru o ţară, care poate hrăni 80.000.000 suflete, să nu aibă jumătate din această populaţie. In 1875 populaţia Germaniei întrecea pe cea a Franţei numai cu 6,000.000 de suflete; acum diferenţa s'a urcat la 20.000.000; iar peste 20 de ani Germania va avea tocmai de două ori populaţia Franţei. Sînt şi de acei care văd în această descreştere *voită* a populaţiei Franţei un semn de superioritate a rasei: Poporul, în mod conştient, asigură, prin împuţinarea inşilor la concurenţa vieţii, un trai mai sigur urmaşilor; în asemenea împrejurări *individul* nefiind silit să-şi istovească puterile în lupta pentru existenţă e pus în împrejurări mai prielnice de perfecţionare. Această mîngiere filosofică nu înlătură de loc gravitatea chestiei. Care sînt cauzele şi care e remediul acestui fenomen, atît de îngrijitor pentru viitorul Franţei? Autorul înlătură toare cauzele de natură morală, şi admite o singură cauză fundamentală: *Spiritul de economie al poporului*. In Franţa proprietatea se împarte între urmaşi—nicăiri proprietatea nu-i mai pulverizată decît în Franţa—şi de aceia părinţii se îngrijesc ca să nu fie prea mulţi partaşi la succesiune. Atît timp cît, în Franţa, va domni actuala lege a proprietăţii, un remediu la despopularea ţării nu se va găsi, conchide autorul.

The Contemporary Review. (Noembrie, 908 London).—D. *George Barlow*—„*Geniul lui Dickens*"—aduce noi observaţii critice asupra marelui scriitor englez. Autorul declară că după un lung studiu al operilor lui Dickens, cetitorul nu-şi va putea înlătura întrebarea, dacă geniul lui Dickens nu e, în esenţă, înrudit de aproape cu geniul scriitorilor tragici depe timpul Elisabetei. Cu tot humorul vesel ce se degajează din paginile romanelor marelui scriitor, nici unul din contemporanii lui nu are atît de adînc simţul nefericirii vieţii omeneşti. Dacă desnodămîntul din unele romane ale lui Dickens e de multe ori fericit, concluzia adevărată, înţeleasă de autor, e totdeauna tragică. Dickens poate fi considerat, pe dreptul, ca unul din marii poeţi tragici ai omenirii. Talentul lui Dickens are o mult mai mare predilecţie pentru a observa şi zugrăvi *urîtul* decît *frumosul*. Dickens nu zugrăveşte nicăiri frumuseţea femeească, deşi atinge înnălţimi netntrecute în cunoaşterea sufletului femeesc. Insuşirile morale ale sufletului atrag mai mult atenţia scriitorului decît armonia trăsăturilor fizice. Dickens a fost educat şi format în prima perioadă a *epocei victoriane*, atunci cînd mişcarea prerafaelită nu imprimase încă noua ei direcţie în chestiile de estetică literară.

Mişcarea intelectuală în străinătate.

FILOSOFIE.

Paul Sourian. *Les Conditions du Bonheur.* Paris, Armand Colin, 3.50.

Cercetări ştiinţifice despre metodele moderne, asupra condiţiunilor fiziologice şi psihologice ale fericirii.

Georges Dwelshauvers. *La Synthèse mentale.* Paris, F. Alcan, 5 fr.

Un studiu asupra rolului conştiinţei în viaţa noastră intelectuală. Autorul combate teoria mecanistă şi admite un act de sinteză la origina vieţii noastre mintale.

Ernest Linke. *Natur und Geist als Grundthema der Welterklärung.* XVI—655 p. 8°/o. M. 9. Leipzig, 1908, Friederich Brandstetter.

Deşi cetitorului acestei opere, cu un gigantic cuprins, nu trebue să-i lipsească o oarecare doză critică, date fiind multe contraziceri şi afirmări neprobate din ea, acest volum cuprinde, sub prelucrarea tuturor rezultatelor ştiinţii moderne, concepţia proprie a autorului asupra lumii.

Dr. Emil Lobedank. *Der Stammbaum der Seele.* Halle a. s. 1907, Carl Marhold.

Autorul caută să reducă apariţiile sufleteşti ale omului şi ale animalelor la elementele lor cele mai simple, şi caută să demonstreze că orice manifestaţie spirituală e legată de materie, că este o formă de apariţie a substanţei în mişcare.

Cartea e lucrată cu îngrijire şi scrisă într'un ton obiectiv.

ISTORIE.

Amédée Vialay. *La Vente des Biens Nationaux pendant la Révolution française.* Paris, Berin, 5 fr.

Un studiu documentat asupra vînzării bunurilor naţionale pe timpul revoluţiei, şi a rolului pe care această vînzare l'a avut în viaţa proprietăţii mari şi mici din Franţa.

Dietrich Schäfer. *Kolonial Geschichte.* Zweite, revidierte und bis auf die Gegenwart fortgeführte Auflage, Verlag von G. I. Göschen in Leipzig.

Intr'o expunere plină de viaţă ni se oferă o privire asupra istoriei din punctul de vedere al luptelor popoarelor şi întinderea pămîntului, începînd dela Fenicieni şi coloniile lor până la ultimul războiu ruso-japonez.

Albert Nast. *La répression de l'adultère chez les peuples chrétiens.* Etude critique. Paris, A. Rousseau, 1908.

In această importantă contribuţie la istoria moravurilor şi a istoriei dreptului, autorul arată cum toate legile făcute de diferiţi legislatori, începînd cu Lex Iulia, şi toate măsurile, oricît de severe, n'au putut avea o influenţă apreciabilă asupra unor asemenea delicte.

Cartea e un conducător excelent în cercetarea filosofică a chestiunii, e limpede, bine construită şi scrisă într'un stil simplu.

ŞTIINŢI.

G. Lyon et T. Barrois. *Puériculture et hygiène infantile.* Paris, F. Alcan, 2 fr.

O serie de conferinţi, ţinute elevelor, relative la higiena copiilor.

L. Langstroth. *L'abeille et la ruche.* Paris, O. Doin, 7.50.

Traducerea franceză a celebrei lucrări, care a avut un enorm succes în Anglia şi în America, autorul fiind unul dintre cei mai vestiţi apicultori.

Dr. René Gaultier. *L'hygiène des dyspeptiques.* Paris, 1.50.

Autorul notează cu cea mai mare preciziune regimul ce convine mai bine dispepticilor, şi arată mijloacele prin care se poate preveni şi îngriji această boală.

SOCIOLOGIE. ECONOMIE. DREPT.

Paul Clerc. *Les Sociétés de secours mutuels et l'organisation des retraites pour la vieillesse en France.* Paris, Arthur Rousseau.

Cu multe cifre și cu diferite date statistice, autorul studiază organizarea și foloasele societăților de ajutor și de pensiune, mai ales pentru clasele muncitoare.

Alfred Naquet. *Vers l'Union libre.* Félix Juven, 3.50.

O critică a stării actuale a legăturilor de familie, și a felului cum se contractează și dăinuesc cea mai mare parte din căsătoriile de azi.

Léon Duguit. *Le Droit social, le droit individuel et la transformation de l'Etat.* F. Alcan, 2.50.

Cercetări în domeniul raporturilor dintre indivizi în societate și dintre indivizi și Stat.

Gaston Richard. *La femme dans l'histoire.* Paris, O. Doin, 4 fr.

Un studiu asupra evoluției condiției sociale a femeei.

CRITICA. STUDII LITERARE ȘI ARTISTICE.

Daniel Mornet. *Le Sentiment de la Nature en France, de J. J. Rousseau à Bernardin de Saint-Pierre. Essai sur les rapports de la littérature et des moeurs.* Paris, Hachette, 7.50.

O vastă anchetă asupra raporturilor dintre literatură și obiceiuri, limitată mai ales asupra chestiunii iubirii de natură. Autorul arată că nu Rousseau a inventat iubirea pentru natură, ci a precizat numai acel sentiment ce se găsea deja la contemporanii săi.

Comte J. du Plessis. *Les Femmes d'esprit en France. Histoire littéraire et sociale.* Paris, Nouvelle Librairie Nationale, 3.50.

Folosindu-se de cercetările lui Brunetière, autorul arată influența unor femei asupra literaturii și a vieții.

Madeleine de Scudery. *De la Poésie Française jusqu'à Henri Quatre.* Paris, Sansot, 2 fr.

E un extract din „l'Histoire du Comte d'Albe", în care autoarea combate criticele lui Boileau, și le arată pe toate falșe și exagerate.

LITERATURĂ.

Gustave Toudouze. *Le Reboutou.* Paris, E. Flammarion.

Un roman din viața bretană: lupta dintre preotul unui sat și un cioban, care vindecă boalele; lupta între biserică și natură.

Léo Claretie. *Les hèros de la Yellowstone.* Paris, Librairie du Monde Illustré.

Povestire din viața americană: o idilă ale cărei peripeții se întretaie cu fazele descoperirii acelor „terres maudites des génies", pe care s'a făcut vestitul și fantasticul „Parc" american.

Alfred Droin. *Le Collier d'Emeraude.* Paris, Fasquelle.

Un nou volum de versuri al autorului volumului „Jonque Victorieuse".

La poesie di Antonio Fogazzaro. Milano, Baldini, Castoldi e C. 450 p. lire 7.

Într'un volum frumos, asemănător cunoscutei ediții complecte a lui Carducci, poetul italian a adunat tot ce crede că e demn de amintire din poeziile compuse de el în lunga și frumoasa lui carieră.

BIOGRAFIE.

Dr. Georg Lomer. *Bismark im Lichte der Natur Wissenschaft.* Halle a. s. 1907, Carl Marhold, Verlagsbuchhandlung.

Autorul caută, pentru prima oară, să studieze personalitatea cancelarului german, din punctul de vedere științific, în special al antropologiei, psihologiei și al medicinii.

Compilator.

Baba Marga.

De-apuci la deal, de-apuci la vale, de treci pe la vr'o'nfurcitură de drumuri, nu se poate, trebue să te întîlnești în cale c'o mătușă—o chiamă *Marga*—'nălticuță, cu părul alb-alb, ca și peșchirul cu care e'nfofolită la cap; cu obrazul roș—de-ai crede c'a fost dogorită la para focului—dar brăzdat de încrețiturile vremii; adusă de mijloc, ca o cobiliță, de povoara anilor mulți și grei, ce duce în spate; cu barba ascuțită, scoasă nițel în afară; înfășată într'o fotă strimptă și 'ncinsă c'un curmeiaș de teiu, peste scurteicuța veche și 'mpușcată pe ici pe colea, de i se văd falmătoacele de cojoacă albă.

Și mai nu e ziulică lasată dela D-zeu să nu te întîlnești cu baba Marga; ș'apoi, ori de cite ori ai întîlni-o, nu se poate să nu între în vorbă cu d-ta și să nu te ia la descusut: cînd te'nsori maică? Pe cine ei? Pe care fată ai pus ochii? Apoi îți ia la rînd pe toate fetele mai răsărite din sat:

— Ia, maică, pe fata lui Duță al Stancului,—îmi zicea ea într'o zi,—că e bogată putredă! Îi dă o chingă de moșie în Goleasca, să gonești o zi călare și să nu-i mai dai de căpătăi! Dar bănet ce-i dă! că are pe fundu' lăzii numai rile de aur; că ci-că ar mai avea și o ulcică de galbeni îngropată sub temeiul casei. Încai, în sat dați cu dobîndă... nu se mai spune. Satul jumătate e dator la ea, măre mamă!

— Nu babo, că nu mă'nsor d'acu, prididesc eu cu gura ca să-i tai apa dela moară. La ce să-mi iau d'acu belea după cap? De 'nsurat e lesne... Cînd mi-o sosi ceasul, mă'nsor numai decît!

— Apoi nevasta nu-i belea la om, mamă; că e stîlpu' casei. Nevasta e *noroc* la casa Rumînului.

— Mai noroc, mai pagubă, e pe brodeală. Nu mi-ar fi mie d'aia; dar... fata asta e cam trecută și urîțică.

— Au, apoi cu a tînără și frumoasă, și încolo nimic, mori de foame pe vatră! Toci cu ea pe vătraiu pân' nu ți-o fi bine.

Și ori-ce i-ai spune, cu ea n'o scoți la căpătîiu. Numai decît îi pune capacul.

— Dacă nu-ți place aia, ia pe Ileana Popii; n'ai mai zice

că-i urită. Ai văzut ce bine-i făcută: 'naltă, spătoasă, cu fața ca ruja și cu ochii ca solzul de balaor.

— Ar fi, cum ar fi, babă Margo, dar e cam sărmănuță.

— Tiii! de unde?! Iți dă popa cît i-ai cere. Iți dă cutare... cutare... și numai decît iți inșiră o foaie de zestre cît un pomelnic de mare. Ii lipsește doar întăritura tribunalului.

— Bine, dar, cum iți spuseiu: nu mi-a plecat mie capul p'așa ceva și pace! Spunînd asta caut să mă curăț de ea.

— O fi, maică; că dacă vine ceasu 'nsurătorii la Rumîn, pleacă turbat; și d'ar colinda 5—6 sate și tot o găsește acolo, unde i-o fi rînduit-o lui Sfîntulețu'. Dar, ce zici? Marița lui Gheorghe a Mandului—circiumarul—n'ar fi bună? Aia n'o mai fi săracă! Ai văzut salbi ce are! Pieptul solz de mamudele! Să dai cu glonțu', nu răzbești la piele! Ii dă hanul, livedea de pruni, de lîngă popa, fașa dela Bogați... că numai pe ea o are tat-său.

— Bună, babă Margo, dar e... cam... nătăntoală.

— Au! Apoi vorba ăluia: „și frumoasă și lăptoasă și de vreme acasă", unde-ai s'o găsești? Se mai deșumenește ea, după ce s'o mărita.

— Bine babo, toate la vremea lor; și dau să plec. Dar ea mă trage de mînecă.

— De, că te-i duce; că nu ți-o fi plingînd copiii să le dai țîță.

Eu știam că ea e vătăjelul femeilor acelora de nu prea își fac de lucru; și că umblă din cișlă'n cișlă, cu plosca cu minciuni.

Odată o întrebaiu: ai avut vr'o fată, babă Margo?

— Am avut coconu' maichii; am avut două. Una mi-a murit mare, de 17 ani, am îngropat-o cu brad. A de-mi trăiește, am dat-o aci'n Rabojești, dup'un creștin al lui Dumnezeu. Sărmănuț e el, dar o duc bine.

— Eu cred, că nici cînd ai măritat pe fata dumitale, n'ai stăruit s'o pețești, așa cum dai zor cu fetele astea.

— Ce să fac și eu, măiculiță? Trăiesc, cum numai D-zeu știe. Nu vezi cum am ajuns? Că, dacă am și eu doi feciori —nu i-ași mai fi avut!—și dacă am avut și eu pustie de avere, ce folos?

M-au luat hoțomanii, „cu șoșele, cu momiele", și le-am dat lor toată averea: „Dă-ne-o mamă, toată; n'avea nici o grijă, că te ținem noi"—ține-i-ar junghiurile morții! Așa am făcut.

Credeam c'or avea și ei atîta milă de mine, ca de o mamă blajină, ce le-am fost. Și acum uite-mă: tot străină sînt. Trăiesc cum pot și pe unde apuc; că feciorii mei—alege-s'ar prafu' de ei—mă iau la goană ca p'o cățea. Mă mînă dela ăla, la ăla.

Spunea săraca dela inimă și nu mai isprăvea, povestindu-și tot focul.

Uneori te'nduioșează pîn' la lacrimi; iar cîte odată, cînd, de mila ei nu te mai rabdă inima și-i dai vr'un gologan, îl ia cu mîna tremurînd și îngînă:

— Sărut mîna! Să-ți dea D-zeu noroc și sănătate;—dar nu uită să adaoge:—și o fată bogată și frumoasă!

* * *

— De unde ai d-ta a face, babă Margo, cu fetele astea mai bogate? o întrebai odată.

— Hei! Pe mine mă știe toată lumea, că sînt bătătarnică și cotelitoare; că răscolesc și aflu eu toate alea.

Mă chiamă mumele lor p'acolo cîte-odată, de-mi dă să lucrez, ce pot și eu: să torc, să'ndrug, ori să țăs pînză dreaptă: că la alte alea, și după cum m'aș mai pricepe, dar nu mai văd bine. Bătrînețe! Ce pustiul să le faci ?!... Capăt și eu o 'mbucătură, un ban-doi, să trăiesc de azi pe mîne. Și stînd cu ele de vorbă, numai auzi cîte una din ale bătrîne: „Ia vezi, lele Margo, trage cu urechea, că dacă mi-i găsi un ginere pe plac, iți fac o scurteică pînă'n pămînt; că uite, vine iarna și ești golăneață!

Alta-mi făgăduiește iminei, alta testimel... iar fetele, deabia mă văd și ele....

Uite așa își omoară vremea biata mătușă, to-ot pe drumuri, întrebînd din om în om, din femeie'n femeie, să afle toate, să știe toate.

In toată plasa: dela Pitești, pîn' la Boțești și pîn' la Bogați, cunoaște anume pe toți oamenii mai de samă, și'n deosebi, pe acei care au flăcăi de 'nsurat, ori fete de măritat. Știe pe toți seminariștiii și învățătorii tineri, necăpătuiți.

Cînd nu te-ai gîndi și nu te-ai socoti, ziua, noaptea, o vezi venind de prin plasă ca zapciii. Să știi, că a fost, unde a fost: ori să ducă vorbă vr'unui băiat, ori s'aducă răspuns cutărei fete, din cutare loc...

De vrei să afli ce mai e prin lume, oprește-o 'n drum oricînd, și ea într'o clipă iți dă raportul.

Vei afla: cine a mai murit, de ce boală, pe la ce bobari ori cărturărese s'a căutat și ce i-au spus aceștia, la ce ceas din noapte sau din zi i-a eșit sufletul, cine i-a ținut luminarea, cine l'a scăldat, ba, și cu ce popi l'a 'ngropat.

Iți mai spune după aceia: ce nunți s'au mai făcut și care mai sînt urzite acum; ce zestre; ce nuni, ce lăutări; cu cine a mai fost în dragoste ginerele ori mireasa ?...

Apoi: cine s'a spînzurat, cine s'a înnecat, dacă s'a făcut pe undeva vr'o spargere, vr'un omor, vr'un furt; în ce împrejurări... cîte și mai cîte alte noutăți de acestea!

* * *

Oricum ar fi ea, mie-mi place să stau de vorbă cu baba Marga; că după ce mă ia la refec cu'nsuratul și cu fetele ei, pe care vrea să le mărite, în ruptul capului, începe să-mi povestească cîte lucruri—toate, din vechime.

Și are un farmec, cînd povestește, că nu te-ai mai îndura să pleci de lîngă ea. Să-ți spună ce era prin lume, cînd era ea

ca fată mare! Să-ți spună de „cutierii satelor", de chipul cum fugeau flăcăii de sorți, și cum îi prindea de pe unde se puteau ei și-i ducea cu sila la oaste. Să-ți facă apoi istoricul portului femeiesc, de cînd purta ca în cap o cucă, ca potcapul popesc, precum și toate schimbările prin care a trecut acest port, pân' la marama și barizul de azi.

Intr'o zi, după prînz, mă 'ntîlnesc cu ea la colțul uliții.

— Bună ziua, babă Margo. Dar d-incotro?

— Mulțumim dumitale: de pe la Negrești.

Iți spune că „de pe la Negrești", par'c'ar fi fost pin' la fintînă s'aducă apă. Și cît e pin'acolo! Aproape o poștă!

— Am auzit ceva de dumniata, îmi zise ea.

Ii fi auzit, că d-ta afli cam multe.

— Ba, crede-mă, mi-a spus om în toată firea, c'ai fi în vorbă cu fata lui Popa Neagu din Bogați.

Minciuni, babă Margo. Dar, la vreme, ce-ai avea de zis despre fata asta?

Și ca s'o mai năcăjesc nițel, zic: de frumoasă, n'ar avea nici o vină. Ai văzut: sveltă, cu păru'ăla gălbioru, ca cleata de borangic.... și cu ochii ăia albaștri—două viorele, nu alta!

— Tiu! la naiba! la ce ai rîvnit și d-ta! Vorba ăluia: „ai ales, pîn'ai cules". Beleuja aia lungă ca o fofează... și cu ochii spălăciți, parc'ar fi de pește fiert? Iar părul... parc'ar fi pus cu furca, și alb, ca știmii de tort, ăia de rămîn ciuf în dinții daracului! Ovreică goală, și pace!

Ba nu, zău: ai lăsa d-ta fetele noastre mîndre ca mrenele, să iei rabadă din alt sat?

— Ho, babă Margo, că pîn'acum nici n'am luat-o, nici n'am pus de gînd s'o iau; dar, par'că mi-e necaz că „prea te pui de craca" pentru fetele dumitale. Marița Mandului, a de zici d-ta că e „curățică-alminteri", n'are tot ochi albaștri „de pește fiert"?

— Altă socoteală! Ai Mariții sînt turgheji [1]) închis, ca oul de sturz, nu ca ai ălia, de crezi că sînt de gîscan!

* * *

— De cîți ani ești, babă Margo? o întrebaiu odată.

— Păi de, măicuță, de cîți oiu fi, nici eu nu le mai dau de seamă.

Da, fă-le socoteala și tălică.

M'am măritat de „nouăsprece" ani. Am trăit cu bărbatul unsprece; și văduvă sînt de vr'o cincizeci de ani, dacă nu și mai bine. Un vac de om, mare mamă! Ce zici!

— Va să zică, ai peste optzeci de ani! Ai mulți-înainte, babo!

— Mulțumesc lui Dumnezeu, mi-ajunge mie. De ce mi-aș mai amărî zilișoarele? Numai așa, ca să fac umbră pămîntului?

1) Albastru, în graiul popular=turchez

Acum vi-i rîndul d-voastră, ăstora tineri, care acum vă e drag să trăiți pe lume.

— De 19 ani zici că erai cînd te-ai măritat?

— Păicum, dec! De trup eram haidoșă, dar de... nu prea știam eu—vorba ăluia—„ce e calea pe vale", c'așa era lumea p'atunci... prostănacă; nu era ca acu... copilul cît nodu și te vinde din ochi.

Eu am umblat cu caprele pe deal, pînă m'am logodit.—Fusese în anu'ala—cît o fi d'atunci, vezi d-ta!—o iarnă grea, nu ca astea d'acum! Dacă dă zăpada pîn' la genunchi, și oleacă de geruială...... haiti! te prăpădești de ger!.... intri în casă și stai pe tăciuni.....! Ierni d'alea să fi apucat d-ta!

Cum spusei, d'abia mi-aduc aminte, ninsese de se ridicase zăpada pîn' la strașina casei. Gardurile, dacă erau parii mai înnalți, le mai treceau vîrfurile 'n sus de zăpadă, dacă nu, nu mai cunoșteai pe unde au fost garduri.

Apoi a dat un soare și a muiat zăpada de-a făcut-o cocă.

S'a pus apoi, nene, p'un afurisit de ger, de plesnia clondirul cu aiazmă din părete; iar pe sub pat era bruma d'un deșt [1])!

Și se făcuse scrob tare pe deasupra zăpezii; iar bietul taica —biet să fie de păcate—se ducea la pădure s'aducă lemne, că taman le firosiserăm p'ale din curte. Și mă lua și pe mine să-i ajut să le încarce. Mergea sania încărcată cu lemne pe d'asupra zăpezii ca pe pod, așa de tare ce era scrobul.

Tăia tufanii din fața.... pămîntului—vine vorba; adică din fața zăpezii, iar vara, cînd te uitai prin pădure, vedeai ciopirtacii mai 'nalți d'un stînjen! Așa iarnă mare!!

Era mai către sfîrșitul iernii ăsteia grele, dar tot mai era zăpada până mai la genunchi. Și eu, cum spusei, numai îmi luam căprițele din urmă și mă duceam cu ele pe deal... că așa umblau p'atunci fetele pîn' se măritau; nu ca corconițele astea de azi, de strîmbă din nas, cînd le mii să-ți aducă o doniță de apă.

— Păi, ce mîncau caprele iarna?

— Muguri prin pădure. Și într'o zi s'a dus Gheorghe—răposatul meu, Dumnezeu să-l erte—să tae o sanie de nuiele dela Glimboc, să facă un petec de gard împrejurul casei.

El era flăcău d'aci din sat, iar eu, cu toate că nu ieșiam la „lume", dar eram colea toitănică și—vorba ăluia—îmi dădea și mie inima brînci să-mi arunc ochii spre băieți.

Și acuma, caprele—că știi d-ta, capra e drac gol—se duceau forfocind pînă 'n coama Glimbocului.

Acolo, dau de Gheorghe, taman cînd tăiase nuielele și era gata să le încarce. Caprele deteră busna să ronțăie muguri dela vîrful nuielelor lui. Vrui eu să le dau încolo, dar el zice: „lasă-le Margo, că nu fac nici o pagubă". Apoi ne deterăm la taină: el

1) Forma populară a lui *d-get.*

una, el alta.... iar cind să plece, fără să-mi zică, i-ajutai să încarce nuelele, ba să şi scoată sania la drum.

De atunci, pe semne, i-am picat eu tronc la inimă ; că dacă a venit acasă, a căşunat pe capu părinţilor. Zor, nevoie, să-l însoare şi mai mult nu.

— Bine maică, să te însurăm, dacă zici tu. Ia pe fata cutare că e curăţică, că-i dă părinţii aşa, că-i dă pe dincolo....

— Ţii ! să fie rupiă din soare şi bogată-putredă, n'o iau. Eu am pus ochii pe Margo lui Moş Sandu, pe aia vreau s'o iau şi pace !

— Păi de, taică, bună ar fi fata, de n'ar mai avea cum... da' îi dă zestre cam puţină.

— Nu tată, că e vrenică, cinstită şi frumoasă ; şi astea dacă le are o fată e destulă zestre ! Ce folos c'o fi bogată, dar urită şi nătăntoală ? O s'o pun *moaţie* în cinepă ? Iar dacă s'o mai întimpla să mai aibă şi alte *modele*, nu se duce pe copcă şi avere şi tot? Şi să vezi pe urmă : „traiu pe vătraiu".

Dar, dacă e curăţică, altă socoteală. Ai şi tu o fală, cind eşi cu ea în lume. Nu se ţine ca o bufniţă după tine.

Şi dacă mai e şi vrenică... apoi cu omul vrenic „scoţi din piatră lapte" !

— D'aia îţi tocam eu dumitale. Bagă la ureche ce-ţi spun eu. Vorbele mele să le legi în 20 de noduleţe şi să le pui la inimă.

Şi n'au avut ce-i face părinţii : nu i-au infrint voia.

La 2—3 zile după asta, a şi trimes cu ploasca la mine.

Toate bune şi cu noroc!

Acu, ce să faci tu în două trei săptămini, cind tu n'aveai nimic gata de nuntă? Nu tu perne, nu tu velinţe, nu tu şervete, nu tu.... nimic !

Nunta era în pripă, că vezi d-ta, ne băga în păresimi.

Am adunat toate rubedeniile : „zor de mă căpătuiţi"—le zisei—„să scăpaţi de mine, să nu-mi mai tot daţi tircoale".

Şi s'au pus ele, bietele : una ţese-mi pinza, alta procoave, alta şervete... încotro te uitai, sucala : durr-durr... vătala : ţacaţaca !..... o gălăgie ca în moară !

Iar eu, ale trei săptămini am *băciuit* pe cămaşa de ginere, de-mi eşiseră ochii sgîmboindu-mă la ea. Că de, la ce să zic ? eu nu ştiam să cos nici „briu cojocului", c'atunci mă învăţam.

Şi apoi, erau cusături grele şi p'atunci. Cămaşile se făceau din pinză subţire de tort, cusută 'n tigheluri cu mătasa de casă.

Şi, cum spuseiu : una ceva, alta ceva, pină m'au urnit d'acasă şi m'am văzut şi eu la vatra mea.

* * *

In primăvara anului trecut, taman în fierbinţeala răscoalelor, mă duc într'o sară pe la văru' Codin. Acolo dau de baba Marga, cu furca 'n briu. Torcea de foc nişte pustie de cinepă.

— Bună seara.

— Mulţumim dumitale.

— Ce mai faci, babă Margo ?

— Bine, puişorul maichii. Ia, îmi fac şi eu de lucru cu furca asta.

Vorba aia : „Toarce furcă cacră

„Toarce-te-ar pirdalnicu !

Că alt-ceva nu mai pot, fiind-că „mi s'a pupăzat văzul". Ce să fac ? Ia să capăt şi eu o îmbucătură, să-mi ţiu amărita asta de viaţă, cit oiu mai ave-o. Că feciorii mei.... ţi-am spus eu.... să-i arză focu !

Dar cu însuratul, cum îţi mai cântă bobii ?

— Stau pe loc...

— „Ca turta'n foc", făcu ea rizind.

— Babă Margo,—îi zisei eu, ca să deschid vorba—am auzit că Costache al lui Chiuţă din Beleţi ar avea o fată bună. Aia am auzit că e bogat putred. Ce zici ? N'ar fi bună fata aia ? O ştii ?

— Ca p'o iapă brează. Ehei ! codobatura aia de-i joacă ochii în cap ca de diavol. Cu aia ştiu că te-ai pricopsi—nap !

Păi, ce casă crezi ca'i ţine d-ta cu aia ? Că e rea...! Mai rea ca o vespe !

Şi dacă ar fi numai atît, „calea-valea", dar are şi alte urmări. Aia are să fie mai rea decit mă-sa. Se vede ea ziua bună de dimineaţă.

Vorba aluia : „Capra sare masă, iada sare casa".

— Păi, mă-sa cum e ?

— Ei, cum ?! D'alea bune de prietini.... înţălegi dumneata.

* * *

Altă dată veni vorba de vremurile de demult, de volintiri, de Turci, de răzmeriţă.

— Auliu ?!... zice baba Marga, cu mina la faţă şi clătinind din cap—ce-mi spunea mie biata bătrinică—muma mamei—că mai îndura dela liftele spurcate... mă lua fiori de groază !

Intr'un rind, cică, tăbăriseră muscalii în ţară. Şi-i dedese pela case, cite 3, 5, 6, 10 muscali de toată casa, după puterea Rumînului. Numai unde era casa mică şi mulţi inşi în casă, nu dedea.

In cătunaşul nostru dedese doar la bătrinica, vr'o 6.—De mincare însă, nu le da numai ea, ci le aducea cu ziua, pe rind, fiecare femeie din cătun ; că aşa le călca datoria : într'o zi una, într'o zi alta. Era în păresenii, şi le adusese odată Manda lui Tanase o boalcă cu minătărci fierte, uscate de cu vară. Postiau şi ei, că cică sint şi ei tot lege d'a noastră. Ba încă, p'unele părţi, mai abitir chiar decit Rominii.

Se închinau seara mult, mult, şi făceau cite 40—50 de mătănii. Să fi mîncat ei cu căciula 'n cap, te-a ferit sfîntu'.

Ba, ei se închinau și cînd beau apă.

Și—să nu uit vorba—lor le plăcuseră grozav minătărcile aduse de Manda. După ce le mîncară, de necaz că fusese ulceaua mică și nu prea li se ajunseră, luară boalca și poc! în mijlocul casei. O făcură praf și pulbere.

— „Prea mic, prea mic. Ola mare, ola mare"!

Și-i arăta, între palme, cam cît să fie oala de mare. Dar de unde era să le mai ia?

Și au stat ei la maica bătrîna, dintre Sîntă-Mării până pe primăvară, cînd puneau stratele în grădină. I-au ajutat și ei să le pună. Iar cînd a picat ordinu' să-i ridice și să-i pornească, ei erau chiar în grădină la răzoare. S'au sculat și au plecat, după ce și-au luat „ziua bună".

— „Rămîneți cu bine, mamă Voico; să mîncați stratele sănătoși"!

Și s'au dus.

Dar ăștia, mamă, făceau și nelegiuiri multe.

Era p'atunci o teleleică de muiere, tînără și frumoasă, o chema Gherghina, care se ținea cu muscalii. Era îmbrăcată.... mai abitir ca o preoteasă. Vîlnice, ii și mărămi ca ea n'avea nimeni, iar cordelele îi băteau călcăiele. Dar ce folos, dacă-i era sufletul pîngărit?

O chemau muscalii în toate sările acolo, în odaia lor.

Bătrînica mai avea p'atunci afară de mama, care era codană de vr'o 10 ani, pe una, leica Lixandra care era în troacă și pe alta, Marița, care era fată mare; dar era ca vai de capul ei: și surdă și mută.

Ce face bătrîna într'o seară?

Cînd să intre Gherghina în curte, o ia la goană c'o peleacă.

Aoleo! Au prins muscalii de veste și s'au necăjit foc! Cine mai avea trai cu ei? Vine unu' din ei blodocorînd muscălește—înjurînd pesemne:

— Veico, dai la noi pe Marița! De ce gonit pe Gherghina?

Ea a făcut-o scăpată pe Marița și a trimis numai decît de a adus pe Gherghina.

Alții erau și mai păgîni. Făceau nelegiuiri și mai mari: dedeau foc la case, la pătule cu porumb, la clăi de fîn... băteau pe femei, pe copii, omorau vitele...

Biata Nețoaia era cu burta la gură. Au luat-o muscalii la goană din casă. S'a dus și s'a băgat într'o claie de fîn. Și a stat acolo pitită 3 zile și 3 nopți. Atunci a născut pe Leana —trăiește și azi—aia care e măritată în Pitoi.

Pe o mătușă—Smaranda—încocîrjată de bătrînă și bolnavă „pe ducă" au dat-o spurcații afar' din casă. S'a tîrît și ea amărîtă, cum a putut, și s'a pitit într'o cramă, între buțile de vin. Acolo și-a dat duhul—D-zeu s'o ierte!—ca orișice lighioană: neîngrijită, nespovedită și fără muc de luminare în mînă.

Tocmai după 3 zile au găsit-o acolo țapănă între buți. Au luat-o rudele și au îngropat-o.

Iar cînd tăbărau Turcii făceau urgii și mai mari.

Unde găzduiau ei, nu mai rămînea nici urmă de lighioană, de vită în bătătura aia.

Tăiau găină, vițel, vacă, bivol... ce înimereau, până și cai.

A! Aștia erau spurcați rău! Mîncau și mortăciuni.

Dedese într'o vară, pe după Sf. Ilie, o molimă în găini. Erau măidanurile și bălăriile prin grădini pline de lighioane moarte.

Ei se duceau cu tîrna, le adunau și le mîncau, de ai fi zis că-i „papară d'a bună".

Dar se găsea și pe atunci cîte un Rumîn ciinos la inimă, care se făcea cioclu al păgînilor.

— Cum cioclu, babă Margo?

— Așa se chemau ăia de le căsăpiau lor vitele și le făceau conac. Și era unu Ion Nicuță, al bătrîn—nu mai trăiește—care se îndogățise cu ei să le fie cioclu. Numai i-auzeai:

— Bre Ion, ad la noi un vițel gras!

Și care vițel era mai frumos în sat p'ala-l ducea acolo, fără să întrebe pe cineva, de par'că ar fi fost al lui.

Il tăia, îl jupuia, și apoi jumătate îl fierbea'n căldare, iar jumătate o frigea în frigare.

— Bre Ion, ad la noi o botă cu vin!

Se ducea al cioclu la o cramă, care era mai aproape. Intra înnăuntru, trăgea la o bute, îi dădea cep, și scotea vin de umplea bota. O lua la spinare și se încovrigea sub ea de greutate.

Altfel trăia și el bine.. Ba, într'o vreme prăsise și parale, că—vezi dumneata—îi dădeau Turcii bacșișuri.

Dar ce i-a pățit și lui pielușica după ridicarea Turcilor, o fi spus la toate neamurile, pe lumea cealaltă; că el era piricios rău, pîra pe Rumîni.

L'au luat oamenii și l'au legat cobză de-un măr—avea un măr sălciu în grădină. Și l'au bătut numai cu frînghia udă și îndoită, pînă i-au făcut pielea neagră ca fundul căldării! Care cum se scula, ăla îl croia.

— Na, să te'nveți minte, să-ți mai vinzi și altă dată pe frații și tovarășii tăi de muncă la liftele spurcate!

Radu Pierșunaru, din Valea-Popii, nu știi ce-a pățit tot de la spurcăciunile de Turci. Hei să vezi:

El avea vreo 10—15 zăcători de țuică, de deabea ședeau pe căpătăie. Tii! da niște țuică veche de 10—12 ani, și tare... de-ți trosniau urechile cînd beai un ciocan, și răsuflai de 3 ori pân' la fund. Iar dela două-trei ciocane înainte începea să ți se bleojdească ochii și să ți se moaie balamalele, încît mergeai legănîndu-te pe picioare, ca luntrea pe apă.

El, de frică că o să vină Turcii să-i desfunde buțiile, s'a apucat și le-a carat într'o noapte, tocma'n fundu Rogoazii. Dar tot au simțit spurcații, și s'au dus acolo de i-au desfundat buțiile, încît venise gîrla de rachiu până aici devale, la domnu Ghiță al lui Crăciun.

Așa timpuri, măre mamă, au fost înainte! De-al de-astea pățiau părinții noștri!

. . . .

* * *

Pe vară, mă întîlnesc cu ea într'o zi pe marginea drumului, udă ciurciumel şi zgribulită ca un zbîrciog.

Plouase mult. Drumurile erau tot una de noroiu, iar şanţurile pline de apă.

— Da ce-ai păţit, babă Margo, de eşti aşa de liorcăită, depar'că te-ar fi purtat naiba prin lac?

— Uite, maică, îngînă ea suspinînd, am dat şi eu de-o nevoie. Şi sînt aşa de necăjită, că uite să tai cu cuţitul, nu dă picătură de sînge.

Ştii că am şi eu în Sămăila o grădină de cîteva prăjini. Aveam şi eu acolea un măr creţesc. Şi făcuse mere săracul... era cu poalele'n pămînt; nişte mere cît boaica şi rumene ca obrazul de fată mare. Mă uitam la ele ca la soare; mă gîndeam să le vînz şi să încropesc şi eu ceva de ele, că uite, vine iarna şi cîte nu trebuie!

Plec cu adineauri să văd ce mai e pe-acolo, şi să adun de pe jos pe-acele ce le-o fi mai scuturat vîntul. Cînd colo... mi-a venit dambla să cad jos! Mărul bătut, crăcile zdrenţuite, iar porumbul pe lîngă el, harţa-parţa! M'a săgetat la inimă, nu alta.

Şi vezi? se dusese după ploaie, duce-s'ar la «cucuiata». Era o urmă mare de Romîn şi alta mai mică de copil. Cu tîrnale-a carat — cara-i-ar popa Ştefan la groapă — că se cunoşteau grădelele de la fundul tîrnii pe locul moale. M'am luat pe urmă, să văd unde m'o scoate. A mers boţomanul prin porumbul meu, apoi prin livedea de fîn a lui cuscru Ion; aici a pus jos să se mai odihnească — odihni-s'ar de veci — că se cunoştea vatra şi rămăsese pămîntul de pe fundul tîrnii pe iarba plouată. A trecut apoi prin prunii lui Petre al Dobreloaii, a sărit pîrlazul şi a ajuns în şosea. Aici i-am perdut urma. Nu mai ştiu; la vale o fi luat-o, ori la deal? Nu mai ştiu....

Nu l'ar mai răbda Sîntă-Maria a de vine! Să dea Dumnezeu sfîntuleţu şi Maica Precista să-i iasă gîlcile 'n gît, cît merişoarele mele; şi banii după ele să-i mănînce pe aşternut şi să şi-i pună în pomneţi! Aşa!

Auzi, să se bucure el la o păcătoasă de mătuşă văduvă, ca mine!

. . . .

Nu-mi ajunse cît foc era pe sufletul meu?

Veneam mai mult plîngînd pe marginea drumului. Cînd mi-arunc ochii înnainte, văd un „giuvete", călare pe-o „cipetă" d'alea — cum focu le zice — venind spre mine. Acuma, las'că era noroiu pe drum, dar bag seamă, că nici nu ştia să meargă pe-ca, că îl văzui împleticindu-se, ştii ca omul beat! De-abia i-ajunjea şoseaua, cîtu-i de lată!

— Mai ştii ce s'o întîmpla? Te pomeneşti că-mi face trăsnaia — mă gîndii. Şi o luai pe marginea drumului, de tot. Dar... ce să zici dumneata? Cînd fu la vr'o 4—5 paşi, îl văd că o to-

iegeşte spre mine. Vrui să sar şanţul, dar nu-mi mai dete pas. Bîltîbîc! mă pomenii în şanţ — şanţul plin de apă! Vraşti! şi el peste mine, cu „cipetă" cu tot. Mă sculai din lac, dar ce vrei să zici?! Jurai că sînt prinsă după gîrlă! Las', că nici el nu era mai breaz, parcă se nămolise cu bivolii 'n lac!

Mă uitai lung la el, şi nu ştiu cum îmi veni, că nu-i mai căutai în obraz.

— Da bine mă, săgeta-te-ar Dumnezeu, dacă nu ştii să umbli, de ce mai încaleci pe drăcia aia? Să omori cu ea oamenii pe drumu-ăl mare? Ai?

N'a mai zis ăl papalete nici două. A încălecat şi a pornit iarăşi mătănoind.

Ce era să-i mai iau? Cureaua amnarului? Ori urletul tobei? Iar eu rămăsei pă cum mă vezi....

Eu apucai în treaba mea, baba Marga într'a ei...

* * *

Şi cînd te gîndeşti că toate acestea sînt numai nişte crîmpeie răzleţe, din cîte îşi aminteşte şi spune baba Marga!!...

D. Mihalache.

Noembrie 1907.

Din preajma leagănului

A adormit ţinînd mînuţa
Şiret şi dulce peste ochi:
Să-i fac o cruce 'n colţul pernii,
Să mi-l ferească de deochi.

Să mi-l închin şi peste frunte,
Tu, sfîntă cruce, să mi-l ţii,
Că multe rele pasc seninul
Din preajma bieţilor copii.

Atîtea mame 'n lume
Şi 'nnalţă ruga lor,
Şi singur tu poţi, Doamne,
Să le 'nplineşti ce vor.

Îndură-te de toate,
Stăpîne înţelept,
Că 'n faţa milei tale
Avem acelaş drept.

Şi iartă, de vre-odată
Sînt clipe 'n care-aş vrea,
Din ruga tuturora,
S'ajungă doar a mea.

În tine 'mi pun nădejdea toată
Blînd ziditorule de vieţi,
Că ştii ce dureros fu visul
Întregei mele tinereţi.

Acuma, cînd mi-l văd aevea
Atît de mic şi de plăpînd,
Mă îngrozesc de bucuria
Ce-mi cîntă une-ori în gînd.

Dar une-ori, cînd plînge tare,
Stăpîne,—atît de mult mi-l tem,
Că până şi credinţa 'n tine
Mi se preface în blestem.

Dacă-mi aplec smerit genunchii,
Şi mînile mi le 'npreun,
Nu mă gîndesc să fie, Doamne,
Nici cel mai drept, nici cel mai bun;

Şi nu te rog să-i dai noroace,
Ori minte cine ştie cît:
Mi-ar fi destul să-l văd că-mi creşte
Nici prea frumos, nici prea urît;

Şi nu l'aş vrea nici prea cuminte,
Cum nici din cale-afar' nebun;
Nici prea de tot supus s'asculte,
Dar nici să rîdă de ce-i spun.

Şi mai ales aş vrea să simtă,
În orice pâs din viaţa lui,
Că cel mai credincios prieten
I-o fi de-apururi mama lui.

În fulgii, care cad din cer,
Tu vezi o jucărie nouă,
Și 'ntinzi minuțele-amîndouă,
Și rîzi de picurii de rouă,
În care se prefac și pier.

O, Doamne, ține-mi-l și dă-i,—
De n-oi mai fi,—din cer povață,
Și dă-i puteri să rîdă 'n viață
Și 'n clipa cînd, schimbat la față,
S-o stinge visu-i cel d'intăi.

Elena Farago

Scrisorile politice ale lui Dumitru Brătianu

VI

30 Iulie 1856.
a | 25, Abbey Road, str. John's Wood.

Frații mei,

Rosetti i-mi comunică scrisorile voastre dela 13 și 19 Iulie. Reacția turco-ciocoiască ce vă amenință m'a întristat mult; dar hotărîrea voastră să stați uniți și (să) rezistați energic, prin toate mijloacele legale, m'a bucurat și mai mult, căci astfel cred că în fine biruința va fi a voastră. Puneți, vă rog, mai multă precizie în scrisorile voastre, ca să nu mă contrazic în comunicațiile ce fac miniștrilor. In zilele trecute scriați că Balș, în uniformă de general, a harangat miliția să urmeze pe Ruși peste Prut. (Pe temeiul acestei nuvele, s'a publicat alăturatul articol în *Examier* [1]), jurnalul cel mai acreditat aici, în lumea politică. S'a pus din greșală *suveran* în loc de suzeran, căci această din urmă zicere nu există în limba engleză. Și în scrisoarea dela 13, ziceți numai că Balș a primit epoletele dela Gorceacof. Tot în scrisoarea dela 13 ziceți că Ghica a primit scrisori viziriale, văzute de voi, care sfarîmă concesiile făcute Prusienilor și Francezilor, poruncesc execuția firmanului în pricina Buicliilor și a supresiei libertății presei; și în cea dela 19, citesc că Kiamil, precum se zice, aduce un firman, care sfarîmă pomenitele concesii și suprimă presa. Ca să împac aceste două pasajuri, conclui că firmanul vine să întărească scrisorile viziriale. Parlamentul ostenise și nu vroia să mai asculte pe oratori, de aceia Layard a fost silit să facă (*sic*) într'un *meeting* cuvîntul, ce v'am trimis mai dăunăzi. Bulwer a plecat pentru Constantinopol, în vinerea trecută; mi-a vorbit mult despre alegerile divanurilor *ad-hoc*, ceia ce m'a încredințat că Englitera vra ca aceste divanuri să fie alese. M'a poftit să-i scriu adesea și m'a otorizat (*sic*) să trimit scrisori de reco-

1) Probabil a vrut să scrie *Examiner* (Observatorul).

mandație pentru dinsul oricărui... *(iligibil)*...atit la Constant[inopol], cit și in Principate. De aveți un om dezghețat, să trimiteți să steape lingă Comisari, la Stambul, porniți-l îndată și mă vestiți, ca să-i adresez acolo (poste-restant) o scrisoare către Bulwer. Incă odată, fiți energici și făr' de temere, chiar de ar pericola unii dintre noi să fie inchiși. Inchisoarea va fi scurtă, iar gloria martirilor și binele ce veți face vor fi eterne. Până nu va apuca reacția să sperie lumea, grăbiți-vă să subscriți două hirtii pentru guvernele anglo-franceze. Scrisei și lui Bulwer de minunile Turcilor.

Al vostru frate,

D. Bratiano.

VII

8 August, 1856.
a | 24 Abbey Road, str. John's Wood.

Frații mei,

Vă mulțumesc de banii, ce-mi scrie Rosetti că ați trimis, și de silința ce făgăduiți să puneți a mai aduna. Englitera are trebuința să fie bine agitată, căci in diplomația engleză sint opinii și influențe contrarii nouă. Mulți diplomați aici au prostia să crează că, fiindcă Rossia vra unirea, unirea este favorabilă Rossiei, și că nu trebue prin urmare să se facă. Canning și Colquhoun sint inimicii noștri cei mai inverșunați, după cum m'a incredințat un om competent. Bulwer a purces in bune dispoziții. Am comunicat lui Palmerston, Clarendon și Walewski, cite ați scris in pricina Caimacanilor și acelor patru depeșe viziriale. Iată trei articole *de fond*. Sint slabe și pline de erori; dar nu face nimic, totul e să scrie Englezii mereu despre noi și încet, încet se vor învăța a scrie bine. Comitetul este constituat, și in numărul membrilor lui sint oameni însemnați, din ambe camerile; dar așteptăm să se mai înmulțască numărul membrilor, ca să-i dăm în publicitate. Fratele lui Craved mi-a dat să sper că va vizita Principatele. Peste puține zile voi porni un Englez la Constantinopol, ca să lucreze pe lingă Turci, ambasadori, Comisari și jurnaliști, in cauza noastră. (Misia lui va fi confidențială). Vă aduc aminte cele ce v'am scris și vă îmbrățișez frățește. In scrisorile voastre (să) vorbiți adesea de materii comerciale, de producte, de tarife, de recolte, etc., etc.

Al vostru frate,

D. Bratiano.

P. S. Am primit *Steaoa* in franțuzește și am împărțit-o indată.

VIII

24 Sept. Londra.

Frate Rosetti,

Spune Kogălniceanului și Mălinescului c'am găsit *de mauvais goût* graba ce pun a-mi da pela nas banii trimiși dela Iași. Dacă tovarășii lor n'au incredere in onestatea (sic) sau vrednicia mea, scrie-mi și voi da in răspunderea cui vor voi banii, căci nu i-am ***mincat incă pe toți***. Numai ii rog să 'nceteze de a-mi scoate ochii cu banii lor. Nu se mulțumesc pe [1]) ciți articoli s'au scris in jurnale, in favoarea noastră, și-mi cer socoteală de ce Morning Post a scris și 'n contra noastră. Ce vor cu 800 # să cumpăr toată presa engleză, să cumpăr sau să schimb miniștri și consuli, să fac meetinguri *à jour et à heure fixe?* Nu mă preocup a mulțumi curiozitatea contribuitorilor sau a mă recomanda lor, vestindu-le de mai 'nnainte lucruri, care, poate, nu voi izbuti a(le) realiza. Ceia ce voesc, este d'a face ceva, și pentru a face ceva, condiția principală este o absolută discreție in lucrările mele. Incă odată, de se îndoesc de mine, trimiță *îndată pe altul;* dar de nu, să aibă răbdare, ca să mă poată osindi, de voi fi vinovat, ***en connaissance de cause.***

D. Bratiano.

Pentru care confirmă Rosetti [2]).

IX.

22 Octomvrie, 1856.
a | 24, Abbey Road, St. John's Wood.

Frate Kogălnicene,

Intr'unul din cele din urmă numere ale *Stelei*, am citit cu durere că amicii uniunii s'au retras după scenă și că s'au dus toți, care la băi, care la moșiile lor. Dela incetarea jurnalului, ați incetat și voi de a ne scrie, de vremece acum mai cu samă trebuința cere o corespondență activă. Nu vă descurajați, frații mei; piedicile ce incercați trebue să fie pentru voi un bold, care să vă impingă și mai tare la lucru, la luptă. Nuvelele diplomatice sint bune: Franța ne susține mai mult decit ori cind, și Englitera, de nu sprijină Unirea—geloasă fiind de Franța—n'a făcut nici n'a scris nimic in contra-i. Toți imi zic că, de ne vom arăta uniți și *fermes* in Principate și de vom ști susține in străinătate o agitație favorabilă unirii, Englitera ne va sprijini și ea și vom

1) Probabil că in loc de prepoziția *pe* ar trebui *cu*.

2) Scrisoarea a fost adresată, desigur, lui Rosetti, la Paris. Acesta a trimis o copie lui Kogălniceanu, ceia ce rezultă și din scris, care e al lui Rosetti.

avea de sigur Unirea. Iți mai repet că o adresă colectivă, subscrisă de Romîni moldoveni și munteni, către guvernele englez și francez, ar produce un efect însemnat. In Constantinopol am un trimis dibaci și în poziție să ne facă mari slujbe. Siliți-vă să mai faceți vre-o subscripție, cît mai în grabă; căci *casa* a început să se sleiască și, lipsind bani o singură zi, agitația începută încetează. Ți-am mai scris că sînt în posiție să pun în gazete ori ce-mi veți comunica. Un Englez de distincție, căruia (îi) sînt cunoscut, E. Crowe, a sosit sau are să sosească la București de [la] Constantinopol. Vizită (sic) Orientul, ca să facă Istoria crizei prezente. L'am angajat mult să vizite și Iași(i) și să se adreseze acolo la Kogălniceanu. De va veni, precum sper, faceți-i cea mai bună primire, căci e bine dispozat pentru noi și în poziție să ne ajute mult. Este cel d-intăi publicist al Engliterei și [a]tot puternic în presă; este amic intim al lui Palmerston, Redcliff și Bulwer și în relație cu toate notabilitățile politice și literale (*sic*) din Franța. Silește-te să-l pui în relație și cu oamenii guvernului de astăzi și să faci în chip a fi prezentat lui Balș, căci nu este om a se lăsa influențat, de vreme ce el va putea exersa oareșicare bună influență chiar asupra-le. Adresez mereu subt bandă jurnale Ionescului, Mălinescului și Kogălniceanului. Cestui din urmă (îi) trimit și textul francez în plicuri.

Vă îmbrățișez frățește,

D. Brătiano

X.

a | 24, Abbey Road, St. John's Wood, London
30 Ianuarie, 1857

Frate Kogălnicene,

Am citit cu durere, în „L'Etoile du Danube" grozava lovitură ce ai primit. Frate-tău, pe care [îl] plîngem toți, a fost un bun patriot; acum dar, dragul meu, ai să lupți pentru doi, și mîntuirea Romîniei e singura ta mîngîiere. Așa, și eu, despre Romînia numai o să-ți vorbesc astăzi. De nu-mi scrii, știu prea bine că nu stai cu brațele încrucișate. Până să aflu ce ați făcut și să mă bucur, o să mă plîng de ceia ce n'ați făcut; căci n'ați îndreptat Puterilor aliate adresa, ce v'am recomandat de-atîtea ori. Tu mai cu samă, care-ai văzut lucrurile cu ochii tăi, nu poți crede ca mulți dintre ai noștri, că diplomații Occidentului cunosc toate, și că e de prisos să le mai spunem, care ne este păsul și care sînt interesele lor în Romînia; știi că, din potrivă, nu cunosc nimic despre ale noastre și că trebue să le repeți un lucru de zece ori, ca să le intre în cap. Știi asemenea că stri-

gătele noastre, dela Paris sau dela Londra, au puțină valoare în ochii lor, căci sîntem de mult înstrăinați și căci, pe lingă aceasta, sîntem niște exilați. De le-ați fi trimis o deputație, de le-ați fi scris cel puțin, la vreme, de le-ați fi arătat, cu toată autoritatea ce aveți voi, vorbind din țară, și lămurit asupra fiecărui punt, care sînt interesele lor, drepturile și starea Romîniei, voința nestrămutată a Romînilor, desigur, am fi făcut, într'acești timpi priincioși, un mare pas pe calea ce caută să străbatem mai curînd sau mai tîrziu și cu orice preț, și poate că, în conferințile din zilele trecute, chestia hotarelor în Basarabia și a gurilor Dunării s'ar fi rezolvat într'un chip mai favorabil nouă. Cu toată nemernicia noastră, știți că, din norocire, Austriacii au să se retragă, înnaintea sfîrșitului lui Martie, și că s'a făcut un nou firman pentru convocarea *Divanurilor Ad-hoc*, mai conform dorințelor noastre; dar ceia ce poate nu știți încă, este o depeșă sosită aici dela Constantinopol, care vestește că zece mii (de) Turci au să ocupe Principatele, ca să menție buna orînduială, în timpul alegerilor. De vom suferi-o, această măsură va fi o *aseminare* [îndrumare] către o garnizoană permanentă, la care umblă să ajungă Poarta, cu sprijinul perfidiei austriace și a prostiei Englezilor. Vă conjur dar, să vă puneți îndată în campanie în contra acestui infern (sic) proiect. Acreditați ideia în popul, că, de vom îngădui prelungirea ocupațiilor turcești, ajungem desigur la regimul beșlegiilor și al neferilor. Indată ce se va adeveri nuvela ce vă vestii, agitați toate clasele societății și faceți o protestație strașnică și unanimă. Declarați formal și lămurit că prelungirea ocupației turcești este o violație flagrantă și a drepturilor Principatelor și a tratatului dela Paris, care nu rezervă Puterilor garante dreptul de a decreta o ocupație turcă, decît în timp de răscoală, de natură a amenința liniștea staturilor vecine; că Principatele sînt liniștite; că alegerile nu pot aduce nici o turburare, căci se fac în interesul și după dorința Romînilor; că numai prezența Turcilor poate să pricinuiască turburări; că armia turcă ar fi o presie (sic), mai mare și decît cea austriacă, asupra libertății alegerilor și a deliberațiilor Divanurilor, căci este armata Puterii suzerane, care acum chiar pune înnainte pretenții contrarii independenții și suveranității Principatelor; că miliția și jandarmeria națională sînt destule, precum au fost totdeauna și în toate împrejurările, pentru serviciul poliției și pentru a menține înnăuntru buna ordine; că Poarta, de are într'adevăr vre-o temere, poate prea bine să ție, pentru orice eventualitate, o armată de observație pe malul drept al Dunării; că instrucțiile date comisarilor, de către Congresul de la Paris, zic: „...pour que la Commission puisse combiner son arrivée à Bukarest avec la complète cessation *des occupations* armées temporaires, ainsi qu'avec l'exécution de l'art. 20 relative à la rectification de la frontière moldave. Une force indigène veillera alors au maintien de l'ordre public". Că prin urmare anticele drepturi ale țării noastre, prescripțiile tratatului de la Paris, precum și instrucțiile date la Congres

Comisarilor, vă fac o datorie sfîntă să protestați, din toată puterea sufletelor voastre, contra prelungirei ocupației turcești și să conjurați Puterile garante să nu ingădue, fără nici o necesitate și într'o epocă, mai cu samă, așa de solanelă (sic) și de delicată ca aceia a alegerilor, o asemenea violație a tutulor tratatelor, violație care ar sili pe cei mai mulți din Romini să nu ia parte la alegeri și ar face să piardă caracterul de legalitate nouii legislații, ce ar fi considerată, ca „Regulamentul Organic", o făptuire silită (une oeuvre forcée), elaborată subt presia (sic) baionetelor streine. Observați în protestație că Porții (i) s'a creat o preponderență prea mare în ceia ce are să se facă în Principate, acordindu-se facultatea de a numi ea insăși Caimacani, ce au să guverne în timpul alegerilor și că, de i s'ar acorda, pe lingă aceasta, facultatea de a avea în acel timp și o armată în Principate, alegerile și deliberațiile *Divanurilor Ad-hoc* ar pierde până și aparența unor operații libere și imparțiale. Protestația voastră chiar de nu ar izbuti să oprească prelungirea ocupației turcești, ar dovedi Puterilor aliate că proiectul Turcilor, de a ținea garnizoană în Principate, ar intimpina o mare rezistență din partea Rominilor, că este un lucru nepracticabil și, in tot cazul, ar fi o demarșă (sic), care ar da un frumos lustru caracterului național. Pe lingă protestație, indată ce vor sosi comisarii, innăbușiți-i cu deputății și manifestații impozante, in contra ocupației turcești.

Ceia ce ne lipsește mai cu samă, este tocmai ceia ce ni se cere mai mult, in ziua de astăzi, *piept*. Să fim dar mai țanțoși, mai cu piept, dragul meu: n'avem de ce ne teme; acum nu se mai tae capetele, ba incă Puterile amice ne zic la ureche: „arătați-vă geloși de drepturile voastre; susțineți-le cu tărie; siliți-ne să vă dăm sprijinul ce dorim să vă acordăm". Chiar Cabinetul englez nu ne este inimic. De se arată așa de turc, cauza principală e că inacția noastră și raporturile mișeilor lui reprezentanți în Orient l'au incredințat că n'avem nici patriotizm, nici capacitate, nici caracter, că sintem mai pe jos chiar decit Bulgarii, căci ne lipsește și moralitatea, și că prin urmare nu putem exista fără o puternică epitropie a Porții otomane. Cu ocazia aceasta nu mă pociu (sic) opri a-ți spune cit m-am mihnit, cind am auzit dela omul insemnat, care v'a vizitat, în săptăminele trecute, că, la o masă ce i'ați dat(-o), nimeni n-a cutezat să poarte măcar un toast „Unirii". Frate, frații mei, pentru numele lui Dumnezeu, nu perdeți un minut din vedere prezenta noastră situație. Destinele Rominiei sint în minile noastre. De vom slăbi cituși de puțin, nu numai nu ne vom implini datoriile cele mai sfinte, dar vom fi niște sperjuri, niște trădători și către Patria noastră și către toate națiile civilizate, care acum au adoptat pe Rominia (ca) surora lor și au dat nouă misia și dreptul să vorbim și să luptăm in numele ei. Unirea! mai cu samă, strigați mici și mari. Strigați-o și pe invălișul caselor, strigați-o mereu, *à tout propos et sans propos*: impuiați urechile lumii. Spuneți Rominului că Unirea numai il va scăpa pentru totdeauna de Nemți, de Muscali, de Turci, de ciocoi, de girbaciul dorobanțului, de lăcomia cochintelui și a Jitanului [1], de obăcie [2] și de clacă; spuneți-i că Unirea e dreptatea și frăția și că, de aceia ciocoii, Nemții, Turcii, Cochinții și Jitanii se pun în capete, ca să nu se facă Unirea; dar că impărățiile cele mai puternice au hotărît că, de vor cere-o Rominii, toți cu toții, Unirea li se va da. Kogălnicene, Mălinesco, Negri, și voi toți, prieteni cunoscuți și necunoscuți, fiți uniți și hotăriți a invinge; n'aveți decit o acție (sic), un suflet; faceți impreună ceia ce un singur om cu credință poate face in asemenea timpuri: luminați, exaltați popului lumii cel mai lesne de exaltat și scăpați, creați Rominia!

Te imbrățișez frățește,

D. Brătiano

P. S. De vreți Unirea, dați pilda; incepeți a lucra in unire impreună, voi care ați luat inițiativa momentului Unirii, in amîndouă Principate. Așezați indată la București o canțalarie (sic) moldoveană și la Iași o canțalarie (sic) munteană și de aci innainte toate lucrările, toate demarșele, în Moldova și în Țara-Rominească, să fie colective în numele Rominiei. — Continuu a fi în relații cu oamenii, diplomații care fac astăzi *la pluie et le beau temps* și, in zilele din urmă, am auzit lucruri foarte incurajătoare pentru noi. Neputind pridìdi a trimite copii franțuzești (de ceia ce se publică aici), la Iași, la București, la Constantinopol, la Paris și la Bruxelles, mă mărginesc a trimite o copie à „l'Etoile du Danube", care reproduce mai tot ce-i trimit, și vouă vă trimit jurnalele engleze, subt bandă; le primiți? D. B.

XI

a | 24. Abbey Road, St. John 's Wood. London.
26 Februarie st. n. 1857.

Frate Kogălnicene, bunul prieten al Rominilor, Englezul, care a vizitat Principatele, în lunele trecute, îmi scria, între altele, cind se afla la Iași, că i s'a zis că s'a trimis o sumă de bani, destinată lucrărilor noastre la Paris și la Londra. Tot cam într'aceiași vreme, Rosetti mi-a scris dela Paris că a primit — mi se pare dela Mălinescu — 7900 fr., și că sint la dispoziția mea, nefiind nimic de făcut cu dinșii la Paris. Din acești bani mi-a trimis treizeci și șapte livre și jumătate, pentru cheltuelele cotidiane de aici și, în zilele trecute, alte patruzeci livre, plata pe o lună a publicistului care scrie pentru jurnalele engleze, in cauza

1) Jidanului?
2) Iobăgie.

romînă. Trimiţîndu-mi aceste din urmă livre, îmi zice să nu mă mai lupt în zădar cu Englezii şi că nu-mi mai poate trimite bani, avînd trebuinţă de bani la Paris. Iată ce i-am răspuns, la 18 ale aceştii luni: „Frate, dacă ministerul englez nu ne este favorabil, dacă Lordul Lyndhurst a făcut o interpelaţie proastă şi dacă multe jurnaluri engleze, iritate de nota Monitorului, tună acum în contră-ne, nu sînt de părerea voastră că trebue să las pe Englezi în pace. Cred, din contra, că cu cît greutăţile sînt mai mari, cu atîta mai mult face trebuinţă să (ne) opintim; *car l'on s'efforce à enfoncer les portes fermées, et non pas les portes ouvertes.* De n'am fi dispus de oarecare mijloace pecuniare, n'am fi avut nici o opinie publică favorabilă *Unirii*, pe care a alterat-o *raproşmentul* Franţei de Rosia şi al Engliterii de Austria, dar care, stăruind, poate să-şi ia iarăşi zvonul şi să triumfe în fine: chiar acum, că reacţia este mare în contră-ne, avem pe toată săptămîna trei, patru articole favorabile dorinţelor noastre şi ostile guvernului, deşi, precum ştiţi, Palmerston este încă foarte popular. Însă cînd îmi zici că aveţi nevoe de bani la Paris şi că prin urmare nu-mi mai puteţi trimite parale, sînt de părerea voastră; căci, desigur, se cuvine să întrebuinţăm puţinul de care dispunem la ce e mai urgent. Cele treizeci şi şapte livre şi jumătate, ce mi-ai trimis în două rînduri, s'au întrebuinţat în plata localului, unde se adună oamenii pe care îi preocupă chestia Principatelor, în plata unui tînăr care m'ajută la copiat, în cumpărătoarea şi expeduirea jurnalelor, căci trimit tot ce se publică despre noi tutulor persoanelor politice, care ne pot face bine sau rău, atît în Englitera cît şi în străinătate. Mai am bani pe o săptămînă, pentru deosebitele aceste cheltueli. Cele patruzeci livre, ce-mi trimiţi acum, sînt plata publicistului pe o lună. Cu bani sau fără bani, eu îmi voi căuta de lucru, şi nu mă voi descuraja chiar de s'ar pune toţi Englezii să urle în contră-ne."

Frate Kogălnicene, repet şi ţie, în Englitera mai cu samă trebue să dăm zor, căci, de vom izbuti (ceia ce sper) să biruim aici influenţele contrarii nouă, realizaţia dorinţelor noastre este asigurată. Chiar guvernul francez, cu care sînt în relaţie, mi-a făcut cunoscut că o presie simţitoare a opiniei publice în Englitera este urgentă în minutul acesta. Ar fi dar o adevărată şi mare nenorocire de am fi siliţi să încetăm tocmai acum lucrările noastre. Cheltuelele ordinare ale lucrărilor noastre aici se urcă la şeizeci livre, sau o mie cincisute fr., pe lună. Te conjur dar, cu obişnuita-ţi activitate, consultă-te cu prietinii de acolea, în ziua chiar a primirii acestei scrisori, vedeţi ce puteţi face, şi-mi telegrafiază îndată: *„suspendez ou continuez vos opérations"*. Pănă la primirea depeşii tale, voi face ce voi putea şi voi ţinea lucrurile pe piciorul pe care stau acum. Sper ca, peste puţin, noi, exilaţii, vom intra în Valahia şi că atunci vom fi în stare să luăm partea noastră la sacrificiile pecuniare ce faceţi în cauza comună. Eu voi purcede de aici îndată ce-mi va fi ertat să intru în ţară. În prevederea unei asemenea eventualităţi, am invitat pe fraţii dela Paris să designe pe altcineva în locu-mi, căci este neapărat să avem un agent în Englitera. Răspunsul lor fiind, că n'au pe nimeni să trimită aici, am stăruit lîngă sincerul şi inteligentul amic al Romînilor (care vă trimite alăturata scrisoare şi pe care simpatica primire ce i-aţi făcut l'a cîştigat cu totul cauzei romîne) şi am dobîndit dela dînsul sacrificiul de a fi, pe cîtă vreme va cere trebuinţa, agentul nostru în Englitera; aşa dar, de aci înnainte, depeşa telegrafică ce aştept, scrisorile, banii, adresaţi tot lui, subt următoarea adresă: *„Mrs. Wakeling, 29 Silver Street, Regent Street, London."* Va primi el însuşi scrisorile astfel adresate.

Vă îmbrăţişez pe toţi din inimă,

al tău frate

D. Brătiano

XII.

Rusciuk, Vineri, 4 ore, p. m., 12 Iunie st. n., 1857.

Iubiţii mei Alexandri şi Kogălniceanu,[1]

Aţi aflat, negreşit, că Goleştii, Rosetti şi eu, induşi în greşală de falşe făgăduinţi, am părăsit Parisul şi Londra şi că, ajunşi la hotarele noastre, de şase săptămîni, nu ni s'a dat încă voie de a le trece. Aici, în Rusciuk, la chinul de a avea ţara noastră la o bătaie de puşcă, fără a putea pune piciorul într'însa, se adaugă pentru noi durerea de a vedea că în Valahia lucrurile nu merg de fel mai bine decît în Moldova, şi, deasemenea, că în străinătate interesele noastre sînt rău apărate. În această penibilă situaţie, care n'ar lipsi de a compromite viitorul ţării noastre, dacă ea ar putea să continue, simţim, iubiţi amici, o vie trebuinţă, ca prieteni şi ca Romîni, de a vă vedea cît mai curînd şi de a ne înţelege asupra cîtorva măsuri bune de luat în comun. În acest scop, şi în speranţă că veţi veni şi voi acolo, Nicolae Golescu şi eu plecăm mercuri (5) şi vom fi la Galaţi a doua zi, joi. Cum ne este oprit de a pune piciorul pe pămîntul moldovean şi vaporul nostru părăseşte portul Galaţilor sîmbătă, 20, ar trebui ca sosirea voastră în acest port să aibă loc înaintea plecării vaporului. Dacă alţi prieteni ar vrea să se asocieze cu noi, bucuria noastră n'ar fi decît mai mare.

Pentru a asigura mai bine inviolabilitatea acestei scrisori-ştafetă, o adresăm unei case de comerţ din Iaşi.

Al vostru, cu toată inima, şi la revedere, dragi prieteni

D. Brătiano

---

1) Originalul în franţuzeşte.

XIII.

Portul Galați, Vineri, 19 Iunie st. n., 1857.

Iubiții mei Alexandri și Kogălniceanu, [1])

După cum v'am spus, intr'o scrisoare-ștafetă, datată din Rusciuk, Nicolae Golescu și eu am venit la Galați, în speranță de a vă intilni. Ne crezind sigură calea telegrafului, am vrut să vă trimitem o nouă ștafetă de aici; dar poșta voastră n'a voit s'o primească. Noi nu putem debarca și toate vapoarele părăsesc portul Galați mine dimineață; sintem deci siliți a ne intoarce la Rusciuk. Gindul nostru, totuși, e de a mai veni aici, de Marți în opt zile, căci e mare nevoie să ne vedem și să ne înțelegem: știți tot așa de bine ca și noi că situația patriei noastre comune e critică, și, aveți cunoștință, de astă-dată în Moldova vrea să atace dușmanul legitimele noastre speranțe.

Vă conjurăm deci, iubiți amici, (a) nu lipsi de la această a doua intilnire. Dacă, din nenorocire, vă aflați toți în neputință de a veni, după zece zile, pentru citeva ceasuri la Galați, spuneți-ne intr'o depeșă telegrafică, adresată la timp, la Brăila, d-lui Mihail Marghiloman: «Afacerea nu se poate primi», și semnați-o cu orice nume. Marghiloman e prevenit despre aceasta. *Nimeni nu* cunoaște, la Galați, scopul călătoriei noastre.

La revedere, iubiți amici, și al vostru cu toată inima

D. Brătiano

---

1) Originalul in limba franceză.

Un nor....

Un nor cu coama 'n vinturi, scăpat din munți sălbatici
Anină prin văzduhuri primejdia furtunii,
Tirăște întuneric și frig în urma lui....
În stoluri speriate țipînd s'ascund lăstunii,
Prin slavă, frunze smulse se răsucesc în vint,
Se 'nclin 'a desnădejde verzi lanuri la pămint.
Tot nordul, de cenușă și negură se 'ncarcă,
În aripi de lumină un trăznet pică!—Par'că
Ai crede că se crapă o boltă 'n depărtări,
Pe stinci căzind prăvalnic, bolizi în sfărimări.

Se 'mprăștie în piclă, miros de piatră arsă,
Potop, săgeți de apă, pe pajiști se revarsă,
Vin unde tot mai tulburi pe vadul înspumat,
Se 'nghesue să salte din matc' afar, se sbat;
Pe sbuciumul de arbori ce-abia 'și mai țin trufia,
Din zări s'abate piatra, acoperă cimpia,
Pe cind din munți aleargă cohortele de nori,
Ca fuga unor umbre de zei răzbunători,
Și 'n drumul lor răstoarnă cetăți aeriene,
Cad turnuri fumeginde pe surele poene,
De fulgeri, flamuri repezi, sclipesc prin uragan,
Lăsind pădurea 'n umbră vuind ca un ocean.....

Și ploaia 'nchide bolta cu oblice zăbrele,
Din trista-ne 'nchisoare tăcuți privim la ele,
Un sursur lung răsună de picuri plumburii,
Pe sate, lanuri, codri, pe căile pustii,
Din șes la munți, o pinză de doliu se aruncă,
Tirziu, cu lungi ecouri, un tunet dă poruncă
Și lupta încetează .... Vin picuri tot mai rare,
Un vint sfișie norii.....

Dar colo 'n depărtare
Din oastea lor zdrobită de vintul spulberatic,
Se 'nchiagă 'ncet, prin farmec, un nour singuratic.

Din propria-i ruină, încet s'a ridicat,
Şi-acuma uriaşul, stă 'n zare nemişcat.
Atita e de singur, şi-atit de liniştit,
Încît privind, l'ai crede o stîncă de granit,
Domnind acolo 'n pacea senină, de-o vecie!
Doar el mai poartă sgura din vremi de vijelie.
Dar frunţei nu-i mai scapăr de trăznete cununi,
Ci 'n peptu-i zăvorite, stau mutele furtuni.

Şi, iată, se iveşte o suliţă de soare,
Tivind un brîu de fulger pe creasta-i de ninsoare,
Încet pătrunde focul în sinu-i, il domină,
Preface 'ntregul nour în munte de lumină,
Căci tot granitu-i arde roşindu-se 'n văpăi,
—Prăpastie de aur cu însorite văi!
Şi 'n vreme ce din nimbu-i, săgeţi de raze curg,
—O resfirare 'ntinsă, pe 'nflăcărat amurg,—
Ici, cólo... stele rare, isvoare-ale tăcerii,
Stropesc trandafiria aprindere a serii....

De-acuma poate stînca să piară în ruină,
Ce-i jarului că moare in vatra de lumină?
Fişii, ca fulgi de scamă, vezi? Noru 'ncet topit,
Îşi fumegă sfîrşitul în largul asfinţit.

Lausanne-Grand Mont, 15 Aug. 1908. **D. Nanu**

Thomas Carlyle

II

„Humorul", acea atitudine satirică specială omului de nord, acea dispoziţie sufletească de a înfăţişa ridicolul sub o formă exagerată, aproape „bufonă", fără a se îndepărta de tonul serios, adesecóri dureros al operii întregi, displace elegantului şi limpedelui cugetător Taine, jigneşte gustul său de om subţire de rasă latină, şi-l împiedică de a aprecia la justa ei valoare această preţioasă calitate a operei şi a personalităţii lui Carlyle. Sinceritatea rustică şi neîndurată a lui Carlyle, fineţa lui chiar, ce e o fineţă ţărănească, spontană, firească, nepoleită, acea lipsă de politeţă ce nu se sinchiseşte de prezenţa publicului, personalitatea aceasta de ţăran scoţian, „enorm" în fantaziile şi glumele sale, surprinde firea latinului dintr'o rasă de oratori şi de artişti, deprinşi să scrie şi să gîndească în vederea publicului, să gîndească cu logică strînsă, să admire forme armonioase, „în care imaginaţia e disciplinată şi voluptatea e naturală". El bănueşte lui Carlyle lipsa de măsură, tendinţa de a construi din sfărămături de sisteme, din frînturi de idei, din ideile cele mai disparate, din contrastele cele mai violente, „un gigantesque amas de débris informes, au haut duquel, comme un conquérant barbare, il gesticule et combat". Humorul e totuşi pentru Carlyle, cum aşa de bine o arată Ed. Barthélémy (Essais biographiques et critiques), un mijloc de descărcare a prea plinului sensibilităţii lui, care face cu putinţă echilibrarea sensibilităţii acesteia cu inteligenţa şi voinţa. Din violenţa cu care se revarsă această sensibilitate în cugetare izbucneşte „humorul", şi apoi acesta devine o armă, o atitudine de luptă simplă, fără emfază, dar hotărîtă, „eroică", dacă voim să ne exprimăm in limbajul lui.

Conştiinţa josniciei omeneşti e înfiptă dureros in sufletul lui Carlyle; societatea reacţionară, formalistă, utilitară, preocupată numai de materialitatea vieţii, aşa cum era Anglia după anul 1815, îi zgudue sufletul de indignare. Artistul care e în acest cugetător, îşi asimilează însă perfect felul ei de a cugeta şi de a fi, în forma cea mai grotescă şi mai odioasă, pare a îmbrăţişa felul ei de a vedea lucrurile, exagerează în sensul ideilor ei, şi afirmă cu o gra-

vitate neindurată, intrînd în cele mai mici amănunte, cu acel simț al realității cu care e înzestrat, că baza societăței e postavul, că ea e opera unui tapițer, din care nu ar mai rămînea nimic dacă i-am scoate aparențele, îmbrăcămintea, podoabele. Pe cine salutăm noi dacă nu haina: „Frumoasa îmbrăcăminte cu șnururi, nici de cum animalul cu două picioare ca dinții unii furci. Să ne gîndim numai, dacă am putea saluta un Mylord în zdrențe, prinse cu broșe de lemn?"... „Dacă anume bucăți de cacom sau altă blană sunt așezate în anume loc, noi le numim judecători, tot așa un amestec de batist subțire și de mătasă neagră il numim episcop", căci ce este omul în fața logicei vulgare dacă nu „un omnivor îmbrăcat în pantaloni"?.

Problema a cărei soluțiune o urmărește îi dă puterea să observe, spiritul sau positiv îl face să descrie cu amănunțimi, cu o terminologie potrivită, lucrurile care-l scîrbesc și îl face să-și reverse disprețul cu o cruzime și cu o putere de batjocură, cu atît mai neindurată, cu cît se pare că face apologia cea mai convinsă a lucrurilor, de care-și bate joc. La el, zice Barthélémy, (st. citat) „humorul" nu e izvorît din desnădejde ca la Hamlet, nici din ură ca la Swift, ci e o metodă de cercetare pentru rezolvirea unei probleme. Lucrurile, pe care le-a observat cu toată puterea lui de indignare, îl ajută în lămurirea cugetărilor și a speculațiunilor sale filozofice, concretizează concepțiile sale metafizice, dînd atîta viață, atît farmec și atîta frumuseță operilor sale; „humorul" precumpănește tendințele violente ale sufletului său, „entuziasmul său salbatic", cum zice Taine, supune generalizarea lui pripită la controlul faptului minuțios și pozitiv.

Această personalitate, așa cum am încercat să o redau în cîteva trăsături, se regăsește întreagă în opera lui Carlyle. Metafizica lui nu e izvorîtă numai din inteligența lui și nu reprezintă numai rezultatul speculațiunilor sale intelectuale, nu e jocul estetic al unor subtile și ingenioase argumentări, ci e rezultatul cercetărilor pline de grijă ale unui suflet chinuit de nevoia de a găsi un punct fix, stabil, din nevoia de a crede, nevoe izvorîtă din temperamentul și sensibilitatea lui, din nevoia de a găsi un ideal moral, care să se armonizeze cu inteligența lui largă, cu relativitatea cunoștinței și tendința spre scepticism, criticismul spiritului modern.

De aci lirismul cugetării lui, romanul palpitant și plin de „fiorii vieții", ai durerii, cu care se realizează cugetarea în operile lui Carlyle, pasiunea cu care urmărește cetitorul, farmecul cu care te stăpînește, frigurile ce ți le comunică, puterea cu care a trezit în sufletul contemporanilor săi, și mai apoi în simboliști, avîntul spre „ideal", care ațipise sub greutatea sistemelor positiviste, în mișcarea culturală dela începutul erei noastre.

In inima tuturor lucrurilor, în dosul *Aparenței* e pretutindeni *Forța*. Lumea e un tot, nu un agregat: „Totul, chiar și frunza uscată; lucrează pentru tot; totul e rostogolit de valul nepătruns și nemărginit al acțiunei, și trăește într'o veșnică metamorfoză. Frunzele uscate nu sînt moarte, nu sînt pierdute, sînt forțe care lucrează în ele și în jurul lor, deși parcă lucrează spre o distrugere aparentă, căci de n'ar fi, cum ar *putrezi*?!"... „Orice lucru, cît de neînsemnat, pentru filosofie e o fereastră deschisă asupra infinitului [1]). Noi însă nu cunoaștem decît aparența, căci totul e vis, și noi înșine sîntem din aceiași substanță ca visurile noastre. Timpul și spațiul chiar, aceste condiții fără de care nici o concepție, nici o creațiune nu e posibilă, nu sînt decît cadrul, imensa canva pe care se țese miragiul existenții, aparențele după care taina vieții pare a fi menită a rămînea veșnic ascunsă. Și totuși aceste aparențe sînt simboluri, semne ale forței, deși nu sînt ea însăși. Ele pun în evidență principiul comun, forța, care le susține, prin chiar legătura în care se manifestă ca exteriorizarea lor imediată, prin faptul că se manifestă ca una și aceiași *realitate spirituală*, pe care conștiința ne-o arată în toate modalitățile cugetării noastre.

Pentru a cunoaște deci lucrurile în adîncime, în natura lor adevarată, va trebui să ne deprindem a nu privi timpul decît ca o formă activă a cugetării noastre. „Nu uita că umbrele timpului sînt menite peirii, că ființa tuturor lucrurilor, ce au fost și vor fi, există în această clipă chiar și pentru *veșnicie*". Atunci sub miriadele de fapte dezlănțuite în veșnicie, liberate de tirania timpului, ne va apărea forța în toată măreția ei, realizîndu-se în faptele ce ni se păreau așa de mici și de neînsemnate, și care privite astfel devin simboluri, mijloace de a cunoaște natura lor interioară și *fatalitatea*, care determină felul lor de a fi exterior, aparența lor fenomenală.

Această forță, care circulă în sistemul întreg al fenomenelor vizibile, tangibile și spirituale se dezvoltă după o necesitate izvorîtă din legile mișcării ei însăși, după care toate formele ei se implică și se complectează unele pe altele. Toate transformările fenomenelor nu sînt decît figurarea volițiunilor ritmice și armonioase, prin care forța se desfășoară și se face cunoscută. Lumea exterioară nu se realizează în fenomenele ei, decît producînd desăvîrșirea, care este în natura ei interioară. Durerea și răul se întîmplă tot numai spre a realiza perfecțiunea supremă, deci nu încape răzvrătire și cîrtire împotriva lor, căci totul e bine, totul fiind necesar și *devenind*, realizîndu-se. Acest lucru trebue să-l *simțim* pentruca să înțelegem datoria noatră. Trebue să înțelegem, să prindem și să ne pătrundem de *unitatea* adîncă a tuturor manifestărilor existenții, sub variația și complexitatea lor infinită; să nu ne mărginim numai la cunoștința fragmentară, căpătată în clipele în care privim lumea, adică în actualitate; să trăim fiecare din aceste clipe ale trecătorului prezent, cu conștiința ascuțită, largă și neîndurată a forței veșnice, care se manifestă în aceste clipe; să ne conformăm cugetarea unității aces-

1) Sartor Resartus. Perspective p. 87.

tei forțe: „Forță, forță pretutindeni; forța și noi inșine o forță tainică in mijlocul tuturor acestor forțe".

A pătrunde deci *dincolo* de cunoștință și simțuri, in acea sferă interioară a lucrurilor, in domeniul divinității și a veșniciei, ce se ascunde sub aparența trecătoare și trivială, a prinde sub această aparență tendința reală a lumii și a căuta să te conformezi și să colaborezi cu ea, inseamnă a-ți face datoria; omul e deci responzabil de faptele sale, fiindcă trebue să aleagă adevărul sub șirul neintrerupt al aparențelor și are posibilitatea de a o face.

Omul și societatea modernă îi pare lui Carlyle atit de decăzută moralicește, atit de aproape ca nivel de vechea lume romană, cind ajunsese a se prabuși pe jumătate in prapastia care a inghițit'o, numai din cauză că nesocotește glasul acesta al conștiinții, care-i indeamnă să se intoarcă cu sufletul spre taina ce ne inconjoară, pentru a cerceta *cu sinceritate* care este datoria. Ceia ce-l revoltă mai mult decit orice, este lipsa de sinceritate a lumii noastre moderne, efuziunile de fraternitate universală ale anului 1848, sentimentalismul exagerat in numele căruia toți se cred datori să se ocupe de fericirea și educarea semenilor lor, acea bunătate numai in vorbe fără nici un efect real, ce ii face să verse lacrimi de induioșare gindindu-se la realizarea fericirii universale, dar care se traduce *in fapt* prin acea dură și egoistă maximă „Laissez faire". Acesta, zice Carlyle, e *faptul social real*, modalitatea incontestabilă de ințălegere intre toate condițiile sociale, pe care o determină democrația in mijlocul bătrinei societăți din Europa. Iar sentimentalismul și induioșarea sint semne de decrepitudine senilă a societății. In fond toți indivizii se adaptează unii altora și grupului din care fac parte, pe baza interesului, egoismul insă se mulțumește mai lesne cu convingerea că societatea e așa de bine făcută, in cit nu e nevoe să intervenim in luptă, căci se presupune că fiecare trebue să fie in stare să se scoată singur din incurcătură, decit cu vechea tendință a carității creștine de a se preocupa de durerea cu care se realizează in fiecare drama existenții. El condamnă demócrația ca o mască, pe care și-o pune o nouă forță ce se ridică in sinul societății ca să se impue, schimbind numai forma de robire veche prin una nouă; sensibilitatea lui se răsvrătește in potriva hipocriziei și a nesincerității cu care, sub masca iubirii de oameni, se stabilește o nouă ințălegere socială, care in fond e bazată tot pe vechiul drept al celui mai tare. (Pamphlet du dernier jour).

E adevărat că morala lui se intemeiază pe o metafizică fatalistă, pe ceva foarte vag; realitatea socială nu există pentru el și pare că ignorează cu totul legea evoluției sociale, nesocotește rezultatele morale ce s'au născut din lenta creștere a *organismelor sociale* și nu prețuește decit individul, afară doar de mulțimea ce-și indeplinește menirea ei tragică in tăcere și in obscuritate. Totuși in individualismul lui violent, al cărui caracter exagerat se datorește, desigur, și faptului că el era o reacțiune in potriva covirșitoarei importanțe dată colectivității, in doctrina

utilitară, el a scris insă numeroase pagini asupra solidarității, și nu se poate privi firea lui ca o fire lipsită de simpatie pentru altul.

Din această simpatie a lui pentru om, o simpatie ce nu se mărginește numai la milă, se naște prețuirea durerii; Calyle prețuește mult pe cel ce sufere chiar in acele imprejurări, in care de obiceiu nu există durere — și in adevăr puterea aceasta de durere, de suferință, este trăsătura caracteristică a personalității lui. Această putere de suferință l'a făcut in stare să se impotrivească tuturor piedicilor și ispitelor din lumea exterioară, și l'a făcut in stare să-și alcătuiască personalitatea și conștiința, in potriva și pe de-asupra tuturor imprejurărilor vieții lui.

Sufletul prin durere și tăcere (cuvint sinonim aproape cu durerea in opera lui Carlyle) își ascute și-și rectifică viziunea interioară a lucrurilor și, pătrunzind in adincul aparenței, găsește astfel *semnele* a ceia ce numește el realitatea ultimă, fără de care nimeni nu poate trăi. Aceste semne sunt simboluri, și după partea sufletului pe care o răsfring, ele devin religie, poezie, artă.

Aceste simboluri insă nu sint o idee abstractă, un tip de cugetare colectivă, fără nici o culoare, ci o necesitate a sufletului, o necesitate nelimitată care se dezvoltă inconștient in decursul timpului și al tăcerii, o — idee ce a fost trăită și care a prilejit acțiuni in legătură cu ea, păstrind din acest fapt reflexul sufletului omenesc in care trăește o lume. Și din această parte a filosofiei lui Carlyle s'a inspirat, mai ales, școala simbolistă, care a introdus in literatură cugetarea și gustul pentru ideile filosofice.

Din clipa in care privim simbolul ca o expresiune a vieții sau a unei părți din viață, orice om cu convingeri sincere, sau care incearcă măcar să-și creeze o convingere, este in stare să găsească in sufletul lui o concepție proprie a binelui, frumosului și a adevărului, căci omul se identifică cu ideea lui, și existența lui proprie nu are valoare decit in măsura in care e in stare să conceapă lucrurile.

Socotind simbolurile ca o realizarea acelor ce a incercat omul să smulgă din taina veșnică, din natura interioară a lucrurilor de sub aparența lor inșelătoare, Carlyle socoate pe fiecare om in stare să realizeze asemenea simboluri, căci zice el, omul e măsura binelui, adevărului și a frumosului, dacă are o convingere *sinceră*, sau dacă incearcă in *mod sincer* să-și facă o convingere.

Omul deci se identifică cu ideia, căci el nu există decit in măsura in care e in stare să conceapă aceste lucruri. „Forța, pretutindeni forța; noi inșine o forță misterioasă in mijlocul tuturor acestor forțe".

Dar pentru a realiza unitatea, forța aceasta, care sintem noi in adevăr sub aparență, ea trebue să fie reprezentată ca unică in cunoștința noastră, trebue ca facultățile morale să se identifice cu cele comprehensive, inteligența să fie una cu moralitatea, pentru ca dreptul să fie una cu forța. Această unitate a firii, această echilibrare a sensibilității prin inteligența, ce intervine mereu și cu energie in acte și sensibilitatea, se manifestă in caracter. „Fără

moralitate, inteligența e cu neputință pentru om.... Pentru a-l cunoaște, ceia ce numim a cunoaște realminte, trebue să *iubim* lucrul, să simpatizăm cu el, să fim în mod virtual *înrudiți* cu el. Dacă nu sintem în destul de drepți să ne lepădăm de egoism, și dacă nu vom avea curajul să ne punem în toate împrejurările de partea primejdiei adevărate, cum vom putea cunoaște ?" Caracterul pentru el este echivalentul inteligenții și a tot ce e mai multiplu și mai complect în inteligență, el este oarecum măsura celei mai mari desfășurări a inteligenții.

Morala lui, morala ce călăuzește și ocirmuește lumea, se reazimă întreagă pe considerarea ființei interioare, invizibilă, a omului ca *una* și indivizibilă în facultăți, ca o unitate indisolubilă și coherentă, ca un *fatum* pe care dacă parvenim a-l cunoaște ca o moralitate ultimă, stăpînim totul. Omul este rezultatul facultăților sale, care, fie ele și negative, formează o unitate și își îndeplinesc toate la un loc soarta.

In eroii lui acest *fatum*, natura umană una și aceiași pretutindeni, realizează în unitatea ei binele, bucuria și viața. Acest *fatum*, care e același lucru ca „Inconștientul" lui Hartmann și ca „Voința" lui Schopenhauer, are la Carlyle însușirea de a realiza, sub sentimentul eroismului, mîntuirea omului, în deosebire de concepțiunea celor doi filosofi, la care fatumul e prilejul tuturor durerilor și a nefericirei [1]).

Eroul este acel ce a pătruns în această parte a ființei interioare, și trăește în ea și în conformitate cu ea, el este revelatorul infinitului, interpretul ideei divine, care e sub orice aparență. Sau, cum zice, Taine el e reprezentantul națiunei, al vîrstei și al secolului său, adică el exprimă „trăsăturile caracteristice și durabile ale lumii ce-l înconjoară, așa ca să putem scoate din opera sa o teorie asupra omului și a naturii și, în același timp, zugrăvirea rasei și a timpului său".

„Ca și Dante, omul italian care a fost trimes în lumea noastră ca să încarneze muzical religia Evului Mediu, religia Europei noastre moderne, viața sa interioară, tot astfel Shakespeare, putem zice, încarnează pentru noi viața exterioară a Europei, cum era dezvoltată atunci, cu cavalerismul, politețele, gusturile, ambițiile, felul practic de a cugeta, de a lucra, de a privi lumea, pe care-l aveau oamenii depe acele vremuri. După cum în Homer putem și azi reconstrui vechea Grecie, tot astfel vom putea ceti și peste mii de ani în Shakespeare și în Dante ce era în credință și în practică Europa noastră modernă [2])".

Eroul este „trimesul din inima lumii și din realitatea primordială", și oricît i-ar întuneca sufletul influențele lumii în care trăește și propriile lui imperfecțiuni, el este acel ce a realizat prin durere și tăcere adevăruri veșnice și nestrămutate, și prin aceste adevăruri el stăpînește sufletul oamenilor și-și face glasul ascultat.

1) Ed. Barthélémy: Thomas Carlyle; Essais biographiques et critiques.
2) Les Héros; III. pag. 159. Traduit par J. B. Izoulet.

„Istoria universală, istoria pe care a realizat'o omul pe lume, este în fond istoria oamenilor mari care au lucrat pe pămînt. Ei au fost conducătorii omenirii, modelatorii, maeștrii și, în sensul cel mai larg, creatorii a tot ce a încercat masa generală să facă, sau să ajungă ; toate cîte s'au săvîrșit pe lume sînt rezultatul material, realizarea practică și încarnarea cugetărilor ce s'au sălășluit în sufletul oamenilor mari, trimeși pe pămînt ; putem admite că sufletul istoriei lumii întregi, ar fi istoria acestora" [1]). Marea idee generală, pe care o realizează el aci și care a reînoit critica și istoria, este concepțiunea totului indivizibil, pe care-l realizează o civilizațiune ori cît de împrăștiată ar fi ea în timp și în spațiu, presimțirea legăturii adînci și îndepărtate între omul de geniu și între mediu, sau între formele cele mai rudimentare și mai simple și între cele mai strălucite și mai complicate fenomene culturale și sociale. [2]) Sentimentul eroic fiind promotorul tuturor mișcărilor sociale și al tuturor civilizațiunilor, să studiem în toate aceste manifestări numai ființa interioară, să nu ne preocupăm de evenimente, ci să studiem sufletele pasionate, să căutăm să ne dăm samă cum se revarsă acest sentiment în sufletul maselor, cum schimbă cugetarea și imaginația, cum ridică patimile și prăbușește omenirea pe căi nouă, necunoscute, cum se naște o revoluție dintr'un sentiment,—și atunci, zice Carlyle, ne vom găsi în fața adevărului însuși, dezbracat de toate artificiile cu care-l îmbracă și îl întunecă povestirea.

Dar ce este în definitiv acest sentiment eroic, prin ce să deosebim firea eroilor?:—Puterea miraculoasă născută din durere și tăcere de a crea simboluri, unificarea omului cu ideea și identificarea valorii morale cu inteligența, deci a dreptului cu forța?... Dar care e posibilitatea de a recunoaște adevăratul simbol sub forma căruia trebue să-l adorăm în democrația noastră plină de dezordini și minciună ?

Să analizăm în acest scop ceia ce înțălege Carlyle prin eroism modern.

Ceia ce bănuește el omului modern în genere este caracterul de spirit de turmă care-l stăpînește, lipsa de o viață proprie originală, care să fie o răsfrîngere sinceră și adevărată a firii sale interioare, graba de a primi dela mediul înconjurător felul de a gîndi și de a se conduce în viață „par oui dire" și delentantism, gonit în același timp de nevoia de a-și face loc în mijlocul tuturor ambițiilor dezlănțuite, în frigurile teribilei lupte pentru trai, în care trebue să te menții cu orice preț și care nu-ți dă răgaz să gîndești mai adînc și mai serios, și în învălmășeala în care nu ești prețuit decît dacă ajungi, iar nu dacă descoperi sau născocești ceva nou. Prea multe impresii, prea multe păreri, prea multe și variate simțiminte și plăceri ce fac cugetarea prea conștientă, sensibilitatea prea ascuțită, faptele prea interesate, toate acestea lucrează pentru distrugerea echilibrului sufletesc și împiedică for-

1) Les Héros; conf. III.
2) Taine; Histoire de la littérature anglaise.

marea unei unităţi sufleteşti, a unei originalităţi şi a unei individualităţi mai pronunţate.

Nimeni nu-şi cercetează sufletul pentru a găsi în el regula lui de purtare, măsura faptelor şi a convingerilor sale, ci alege în grabă din formulele făcute gata pe acea ce convine mai bine egoismului, vanităţii sau interesului său. Fărîmarea culturii în specialităţi, diviziunea excesivă a muncii fărîmă şi sensibilitatea, o împrăştie într'un scepticism artificial, într'o serie infinită de mici şi meschine aparenţe care ascund sărăcia dezolantă a naturii sufleteşti. Cum o să se alcătuiască în această lume de diletantism, de moravuri uşoare, de superficialitate şi de artificial, firea unui erou? Cum o să se trezească, în această lume lovită de incapacitatea de a admira, simţimintul miraculosului vieţii? Şi totuşi a fost destul ca un om de geniu, un om sincer să scoată strigătul puternic al dureroasei lui exaltări, pentru ca în haosul şi pustietatea lumii acesteia bătrîne, înăsprită şi cufundată în aţipeala obiceiului, să se scrie, în luciri de fulgere, în conştiinţă taina miraculoasă a existenţii, sentimentul adînc de „stupoare", cu care Carlyle contemplează viaţa şi existenţa noastră. Eroismul modern pare a fi, după Carlyle, sforţarea intimă a inteligenţii sincere, în potriva şi pe deasupra tuturor influenţelor mediului, de a nu se specializa, de a menţine în intelect *fatum-ul*, acea unitate şi coherenţă între facultăţi ce ar fi ca un fel de echilibru, împiedecînd dezvoltarea prea mare a acelor facultăţi ce sînt favorizate de împrejurări şi mediu, şi ajutînd la dezvoltarea celor ce sînt împiedecate, aşa că determinismul omului după aceste facultăţi să fie măsura însăşi a personalităţii; unitatea forţei să fie mereu răsfrîntă în facultăţi de către cunoştinţă, facultăţile intelectuale să fie în legătură cu cele morale, aşa că moralitatea să se idenfice cu inteligenţa şi dreptul cu forţa. Pentru a realiza acest ideal însă cîtă luptă trebue, cîtă durere şi cîte sforţări, ce armonie între simţire, cugetare şi voinţă, ce sinteză măreaţă în *caracter!* Şi în adevăr caracterul e privit de Carlyle ca expresiunea unităţii individului, expresiunea *ideei* lui.

El a fost în adevăr caracterul, eroul modern, aşa cum a voit el, cum l'a cercetat şi a căutat să-i hotărască trăsăturile în haosul vieţii din jurul său, omul în care se manifestă forţa şi care caută să o realizeze în tăcere şi în durere, cu sinceritate şi cu preţul tuturor sacrificiilor. In adevăr, la un an şi jumătate după căsătoria lui cu Jane Welsch, se retrage cu d-na Carlyle intr'o fermă pierdută în munţii comitatului Dumfries, Craigenputtock, locul cel mai singuratec şi mai dezolat din toată Anglia; singurătatea era aşa de înspăimîntătoare, povesteşte d-na Carlyle, încît se auzea pe fereastră, de departe, cum păşteau cele cîteva oi, pe care le aveau...

Carlyle a ales acest loc singuratic, pentru a trăi după natura lui interioară şi pentru a rezista presiunilor teribile ale mediului asupra lui. Opinia publică întreagă era în potriva lui, şi toţi îl sfătuiau să părăsească speculaţiunile sale morale, ce erau aşa de departe de aspiraţiile şi sufletul contemporanilor, şi să-şi întrebuinţeze forţele într'un scop util. Jeffrey, directorul revistei *Edinburgh Review*, stăruia mai ales pe lîngă Carlyle, ce era deja cunoscut, să se înroleze printre scriitorii liberali ai epocii „Wigh", al căror organ oficios era acea revistă pe acele vremuri, făgăduindu-i chiar locul lui de editor (foarte invidiat), din care peste puţin timp trebuea să se retragă. Atîtea ispite, şi pe lîngă aceste consideraţiunea că nevasta lui fusese deprinsă a trăi în belşug şi că frumoasă şi spirituală cum era, părea menită să trăiască în cercurile cele mai înnalte ale lumii literare, trebuiau să apese greu în cumpăna hotărîrii lui Carlyle. Dar ideea că-şi va sacrifica idealul moral, chemarea pe care o simţea în el de a reforma morala, l'a făcut să se hotărască pentru sărăcie şi să prefere izolarea în tăcuta şi pustia singuratate a fermei din Craigenputtock, decît reputaţia, onorurile şi bogăţia.

Aci începe tragedia vieţii d-nei Carlyle, tragedie sufletească ce s'a răsfrînt în blam asupra lui Carlyle pentru cei ce nu au cunoscut împrejurările adevărate ale vieţii lor.

Jane Welsch, cînd a cunoscut pe Carlyle, iubise deja, cu o caldă şi adevărată patimă, pe Edward Irwing, prietenul lui Carlyle, un presbiterian tînăr, frumos, entuziast eloquent şi om de lume, care-i fusese profesor de literatură. Despărţiţi de împrejurări mai presus de voinţa lor, o promisiune de căsătorie pe care Irwing o făcuse d-rei Martin şi care nu voia să-l deslege pentrucă îl iubea, Irwing căzu în melancolie şi exaltare mistică. Jane Welsch mai energică şi mai intelectuală rezistă, dar nu mai era loc în sufletul ei pentru o nouă viaţă sentimentală; ceiace o împinse spre Carlyle fu ambiţia, dorinţa de o viaţă intelectuală superioară, iar căsătoria lor fu legătura a două voinţi trecute amîndouă prin durerea renunţării, nu pentru realizarea *fericirii*, dar pentru a creea ceva mai puternic decît fericirea. D-na Carlyle avea ceiace, zice Barthélémy, se găseşte foarte rar în sufletul femeei, *simţul gloriei*.

De tînără visase gloria unei George Elliot, a unei Elisabeth Browniny sau Georges Sand, şi în căsătoria cu Carlyle ea urmărea tot realizarea acelui vis din tinereţă.—Şi ce disproporţie grozavă între realitate şi visul ei!—In loc de acele saloane literare, în care ea trebuea să strălucească ca o stea de mărimea întâi, singurătatea din Craigenputtock, în care singurul zgomot ce întrerupea tăcerea în lungile zile ploioase de toamnă era zgomotul cu care oile smulgeau iarba depe cîmpia umedă!...

Luni de zile treceau fără să vadă chip omenesc, şi zăpada nu le învoia să facă trei paşi pe-afară săptămîni de zile!... Desigur că în asemenea condiţii fiinţa gingaşă şi strălucitoare a Jeanei Welsch s'a ofilit. Deşi ea l'a înţăles şi a ştiut să priceapă „omul" sub literat, omul atît de sincer şi dureros chinuit de cugetare, atît de neîndurat pentru el însuşi şi de incapabil de o concesiune sau o transgresiune cu principiile şi credinţele lui, totuşi viaţa cu Carlyle a trebuit să fie apăsătoare şi grea. Viaţa între ei se scurgea în răceală şi tăcere, căci Carlyle avea o teamă aproape superstiţioasă de orice efuziune sentimentală, şi era într'o veşnică tenziune sufletească, ca pierdut într'un vis, în contempla-

rea misterului etern. Deşi în fundul sufletului Carlyle iubea pe nevasta lui, deşi aceasta printre toate tristeţile vieţii pe care le-a îndurat cu bărbaţie, a ştiut să-l mîngîie, să-l susţie şi să-l îmbărbăteze, căutînd să fie totdeauna veselă şi păstrîndu-şi humorul, păstrînd numai pentru ea grijele casei, ea simţea totuşi că sufletul lui Carlyle, cucerit din ce în ce de idei şi de problemele morale, se îndepărtează de viaţa reală, şi că ea însăşi în această atmosferă de răceală şi de singurătate se stinge; conştiinţa acestei morţi încete a sufletului ei, sentimentul ascuţit al înstrăinării marelui ei Carlyle, durerea, pe care o mărturisea în momentele ei de descurajare, de a nu fi fost în viaţa lui decît „o simplă împrejurare a destinului său", precum şi alte suferinţi mai mici, au omorît'o înainte de vreme.

Dar Carlyle nu a bănuit nimic din suferinţele ei, şi dacă nu poţi decît să te 'nduioşezi privind la chipul acela fin, delicat cu ochii mari, negri, strălucind de inteligenţă, cu expresiunea duioasă zîmbitoare şi îndurerată în acelaşi timp, e cu neputinţă să învinueşti pe acela ce a trăit şi şi-a realizat cugetarea cu atîtea suferinţi, ce şi-a jertfit timpul şi sufletul ideii, şi a creat cu sîngele, nervii şi privaţiunile lui de tot felul acea operă măreaţă, curioasă, mişcătoare şi unică în istoria civilizaţiei.

Dacă a jertfit'o pe Jeane Welsch fără să vrea şi fără să-şi dea samă, pe el s'a jertfit fără cruţare, în toată conştiinţa şi în toată măreţia unui adevărat erou.

Departe de mine gîndul de a fi redat aci, în cîteva pagini, personalitatea şi opera lui Thomas Carlyle. Dacă însă voi fi izbutit să redau numai ceva din impresia unică ce am simţit cetind operile sale, ceva din acea uimire ce mi-a provocat'o, ceva din acea emoţie ce m'a zguduit cetind operile sale, şi prin aceasta voi fi trezit în sufletul cetitorilor Vieţii Romîneşti dorinţa de a cunoaşte pe acest mare cercetător, voi fi foarte mulţumită, mai ales din cauza strînsei legături ce există între el şi mişcarea filosofică idealistă din apus.

El cel întâi a pus în relief origina subiectivă a moralei şi caracterul relativ al concepţiunilor sale. El a arătat printr'o fină şi ascuţită analiză cum se naşte principiul conducător în viaţă, în sufletul omului din natură, din necunoscut, ca o primă mişcare izvorîtă din inconştient. La baza moralei sale individuale, caşi la baza moralei sociale întîlnim concepţiunea pozitivistă a unui *fapt de dominaţiune*, căci instinctul acela conducător, al cărui glas caută să-l asculte Carlyle în tăcere şi singurătate, prin chiar faptul că există în om, se impune şi constrînge pe celelalte, creînd o morală individuală prin triumful forţei sale asupra unui grup de celule nervoase, după cum în morala socială *eroul*, creatorul de valori, se impune unui grup de indivizi, creînd morala socială.

El opune vechii metafizici teologice forţa în locul moralei, şi recunoaşte ca principiu al existenţii această forţă şi determinizmul ei.—Bine-înţeles că aceste cugetări înnalte nu sînt în

destul de riguros concepute, încît să le putem transpune exact în cugetarea noastră şi în formule pozitiviste. Chiar Ed. Barthélémy, ce încearcă o asemenea transpunere, renunţă mai apoi la ea, recunoscînd că prin această transpunere trecem sau dincolo de cele ce a voit să spue Carlyle, sau rămînem dincoace, pe cînd din opera lui, aşa cum e creiată, din impresiunea generală ce o primeşte cetitorul direct din această operă, ea poate fi interpretată după semnificarea ei adevărată.

E destul să recunoaştem că multe din concepţiunile lui Nietzsche îşi au izvorul aci: Forţa şi cultul ei, sforţarea ca mijloc de a o realiza şi care devine la Nietzsche acea splendidă dezvoltare a definiţiei sale asupra vieţii, ca o putere ce caută a se întrece prin sine înseşi, şi punctul de plecare al acelor analize de o îndrăzneală, de o putere neîntrecută şi de o logică neîndurată, prin care ajunge Nietzsche la concluziunile sale asupra binelui şi a răului.

În opera lui sînt primele încercări ale cugetării moderne spre ceia ce în filozofia actuală se numeşte credinţă ideologică, adică expresiunea contemporană a nevoii religioase sub controlul şi direcţiunea raţiunei, începutul unei filozofii ce nu mai e vechea dialectică în cercetarea unui adevăr, ce nu trebue să fie undeva în afară de viaţă, ci în viaţa înseşi, care-şi creiază şi-şi inventă singură formele realităţii, valoarea, scopul, legile.

În epoca noastră, care e epoca ideilor abstracte, zice Ed. Barthélémy, şi în care formula ideologică artificială ţine locul convingerii, mai ales cînd e vorba să se mascheze interesele unui grup social ce se ridică pentru a domina pe altul, măsura realităţii precise se pierde adeseori sub falşa grandiloquenţă umanitară, sub sentimentalismul falş şi autoritatea caracterului e din ce în ce mai nesocotită, iar lectura lui Carlyle e un reactiv foarte puternic. Şi deşi uneori putem să ne simţim jigniţi de expresiunile sale mistice şi teologice, ne încălzeşte totuşi, ne învioriază şi ne înnalţă sufletul cu puternicul său avînt liric, mai ales că sub avînturile sale poetice şi inspiraţiunile sale profetice simţim în totdeauna „faptul" concret nereductibil ce face puterea subtirilor sale analize psichice şi morale.

Izabela Sadoveanu.

Sbucium

Mi-a mai rămas un cîntec de demult...
Il simt gemînd înnăbușit în mine,
Imi plec urechea încetinel, și-ascult
E plin de flori, e plin de zări senine;
In glasul lui e murmur de isvoare,
De frunze ce se clatină în vînt
Și fîlfiit de pasări călătoare.....
Să-l cînt, frumoasa mea, să ți-l mai cînt?
Nu-ți va părea că-i răgușită struna?
Nu-ți va părea că prea e șters albastrul
Ce-i încunună florile și luna?
Nu-ți va părea că n'au parfum nici crinii,
Că roua s'a 'ncălzit și-acum se svîntă
Că 'n loc de foi, rînjesc pe roze spinii?....
Nu-ți va părea un mort acel ce cîntă?

Mi-a mai rămas un cîntec de demult,
Și-aș vrea să-l cînt, și-aș vrea să plîng de dor,
Aș vrea să 'nchid în el întreg regretul
Nespuselor cuvinte de amor....

Să-ți spună el de vorba nerostită
Ce-o 'nmormîntam în preajma altui gînd,
De nopțile ce s'au trecut ca asta,
De zorile ce m'au găsit plîngînd....

Dar negurile scad, se face ziuă,
Un rîset se sfîrșește undeva....
E ziuă dar.... Ne-om întîlni și astăzi,
Vom rîde iar și iar ne vom mustră,

Dar nu vei ști că 'n sufletul de astă-zi
A mai rămas un cîntec de demult,
Tu nu-l vei ști cum se frămîntă 'n mine
Și nu vei ști cît te-am iubit demult.....

Victor Eftimiu

Inspecțiunea muncei.

Inspectorii muncei sînt niște agenți ai puterei centrale, instituiți în scop de a supraveghea stricta aplicare a legilor tutelare, a legilor menite să garanteze muncitorilor un minimum indispensabil de higienă, de siguranță și de prevedere socială.

Nu-i nouă ideia că acest însemnat factor social, munca, trebue să fie ocrotită, existența și starea ei prosperă fiind în strînsă legătură cu existența și prosperitatea însăși a Societăței. In adevăr, încă din veacul al XIII-lea, odată cu aparițiunea primelor corporațiuni, vedem apărînd o serie de agenți, împuterniciții corporațiunilor, îndatoriți să observe ca maximul de ore de muncă zilnică, hotărît de stărostii, să nu fie depășit, ca repausul duminical să fie observat cu sfințenie etc.

Cu vremea însă acești funcționari dispărură iar în locul lor apărură în veacul al XVII-lea în Prusia așa numiții *Comisari regești*, iar în Franța *Inspectorii manufacturilor* creați de Colbert cu o menire mai puțin bine definită, care însă par a fi fost mai mult niște organe de informațiune ai puterei centrale, ei fiind mai mult însărcinați cu cercetarea mijloacelor de îmbunătățire generală a industriei și a comerțului național.

Legea Chapellier în Franța, spre marea mulțumire a teoreticianilor Școalei liberale, desființează orice organizațiune profesională, și stabilind principiul că nici statul nici asociațiunile de orice natură ar fi ele nu pot interveni în ceia ce privește munca, soarta întregei lumi muncitoare este lăsată la voia întîmplărei.

Sub acest regim botezat, nu fără oarecare crudă ironie, al libertăței, am asistat în mai tot Apusul *civilizat* (!) la cea mai dureroasă și mai gigantică dramă socială. Am văzut copii smulși aproape de la sînul mamelor lor și asvîrliți pentru cîțiva gologani în atmosfera pestilențială a uzinelor; am văzut femei gravide îndatorate să lucreze necurmat nopți întregi, până ce cuprinse de durerile avortului se prăvăleau, tînguindu-se, pe podelele atelierului; am văzut flăcăi istoviți, cu ochii pierduți în fundul orbitelor, cu pometele eșite, cu obrazul înverzit, cu spinarea încovoiată, prezentîndu-se, împleticindu-se, în fața autorităților militare cu prilejul tragerei la sorți, și am văzut Patria pusă în dureroasa si-

tuație de a se lipsi de datoria de singe a acestor fii ai ei, incredințată că mormintul, ce prea curind le fusese pregătit de patroni, nu are nevoe de suprema cinste de a se închide deasupra unor soldați; am văzut uzine al căror personal era format exclusiv numai din văduve împovorate de o familie numeroasă, de oarece patronii știau bine că ele formează categoria cea mai cumpătată, cea mai mlădioasă, cea mai muncitoare de lucrători, fiind cea mai desnădăjduită. Și astfel am văzut „cel mai sfînt simțimînt „omenesc, dragostea de mamă, devenind un instrument de șerbire și nemernicie socială“ [1])

Această situațiune nu putea dăinui însă în veacul generoaselor porniri, ce fu veacul trecut, fără să nu stirnească revolta în sufletele a celor ce, desinteresați, aveau știre de ea. Opiniunea publică universală începu să se alarmeze și Anglia—țara clasică a lui Adam Smith și a „Egoiștilor din Manchester“—fu tocmai cea dintăi care căuta să vindece această mare rană socială.

O anchetă ordonată de guvern la începutul veacului trecut desvălue o stare de lucruri, pe care membrii comisiunei de anchetă nu să sfiesc de a o califica de *înfiorătoare*. Așa în districtul Lancashire, pentru a nu lua decît un exemplu, comisiunea constată că în marea majoritate a stabilimentelor mari industriale personalul lucrător era compus aproape exclusiv din copii de 7, 8 și 9 ani, care erau îndatorați să lucreze între 11 și 13 ore pe zi, în schimbul unui salar nici odată superior unui *schilling*, aproape veșnic de 7, 8 *peny*. Aceiași comisiune constată cu indignare că pentru cele mai mici abateri dela un regulament draconic de atelier, acești copii erau bătuți fără milă, lăsați nemîncați și chinuiți cu *rafinamente* „necunoscute nici de Chinezi“, din care cauză foarte adeseori sărmanii copii preferau să se sinucidă, decît să sufere o existență atît de dureroasă.

In urma unor asemenea constatări marele ministru Sir Robert Peel, încredințat de nevoia unei grabnice și energice intervențiuni, propuse parlamentului prima încercare de legiuire tutelară, ce se întrupă în 1802 în legea din 22 Iunie, lege cunoscută sub numele suggestiv de „Moral and Health Act“. [2])

Cu apariținea primei legi tutelare vedem apărînd și primii inspectori propriu ziși ai muncei. Pentru observațiunea strictă a aplicării măsurilor de protecțiune, editate de legiuitor, legea din 1802 creiază inspecțiunea muncei în modul următor. In circumscripțiunea fiecărui judecător de pace, judecătorul locului alege cîte un *visitor* dintre persoanele ce-i par lui mai cinstite, mai destoinice și, mai ales, mai străine stabilimentelor ce urmau să supravegheze.

In litera acestei legi, inspectorii aveau dreptul să pătrundă în stabilimentele industriale din circumscripțiunea lor la orice

1) ***Ten hours's Factory Bill***; **The Spearhs of Lord Ashley. London. 1844, pag. 26. Cnf. și Revue d'Économie politique, 1892, pag. 55 și urm. articole semnate de Miss Jeans.**

2) **Vo. Otto Weyer: Die Englische Fabrik-inspection.**

moment, putînd controla toate reclamațiunile ce le-ar fi fost adresate, puteau chestiona pe lucrători și pe reprezentanții patronului, și puteau proceda cu un cuvînt, la toate investigațiunile ce le-ar fi socotit necesare pentru descoperirea infracțiunilor la legea din 1802.

La sfîrșitul fiecărui trimestru acești *visitors* trebuiau să adreseze judecătorului un raport amănunțit, cuprinzînd lista contravenienților, iar judecătorul proceda la darea în judecată a acestora.

Rezultatul obținut în urma creierei acestor inspectori nu corespunse însă tuturor așteptărilor. Funcțiunea de *visitor* fiind onorifică, lesne se poate înțălege că solicitatorii acestor funcțiuni erau cît se poate de rari și că puținele persoane, care solicitau aceste funcțiuni,—după cum iarăși lesne se poate înțălege,—odată investite cu ele, deveneau ușor conruptibile, și în enorma majoritate a cazurilor nu înscriau pe lista contravenienților decît pe patronii ce se arătau prea puțin generoși față de domniile-lor.

Același mare ministru Sir Robert Peel, care fusese nu numai promotorul dar poate chiar adevăratul autor al legei din 1802, constatînd aceste abusuri, propuse și obținu în două rînduri modificarea sus menționatei legi. In urma acestor două *bill*-uri consecutive, primul votat în 1818, cel de al doilea în 1819, două mari inovațiuni fură introduse în organizațiunea inspecțiunei: a) O izdemnizare fixă fu alocată inspectorilor, indemnizerea ce fu înscrisă de urgență în budgetul Statului; b) o primă egală cu jumătatea amenzei aplicată patronilor contravenienți fu atribuită tuturor lucrătorilor, care denunțau inspectorilor orice infracțiune la legile tutelare existente.

Efectul salutar al legilor mai sus pomenite, astfel modificate, nu întîrzie de a se manifesta în mod isbitor. Numărul minorilor întrebuințați în industriile „periculoase și insalubre“ începu să descrească, salariile crescură, ziua lor de lucru descrescu la rîndul său, iar starea sanitară generală a clasei muncitoare, și în special aceia a minorilor de 21 ani, devine din ce în ce mai satisfăcătoare.

Este de observat că aceste legi la început nu fuseseră adoptate decît cu titlul de încercare, și în consecință aplicarea lor nu era orînduită decît unor anumite industrii, socotite ca cele mai primejdioase vieții și sănătății minorilor; o lege din 1833 întinse binefacerile lor asupra tuturor minorilor din toate industriile, perfecționînd inspecțiunea muncei și îngrădind-o în același timp cu garanții și avantagii nouă. In primul rînd o leafă de 25.000 lei anual fu alocată *visitor*-ilor. Funcțiunea de inspector urma apoi să fie încredințată numai oamenilor socotiți de către o agenție specială a administrațiunei centrale, *Home secretary*, ca fiind destoinici să îndeplinească asemenea funcțiuni, astfel că candidații trebuiau să fie cu desăvîrșire străini regiunei ce urmau să viziteze.

In conformitate cu dispozițiunile acestei legi, inspectorii a-

veau calitatea de a cerceta și constata infracțiunile la legile tutelare, de a le denunța de urgență judecătorului de pace și de a se prezinta în fața acestuia la ziua judecății în îndoita calitate de acuzator și de martor.

Indignarea patronală atunci nu mai cunoscu nici o margine; o serie nesfîrșită de *meeting*-uri fură organizate, și, ceia ce este mai grav, în marea majoritate a cazurilor ele erau puse sub patronajul doctorilor Școalei liberale. Și nu era întrunire care să nu se sfîrșească cu o energică moțiune de protestare, denunțîndu-se opiniunei publice ca primejdioase industriei englezești toate billurile protectoare, votate sub inspirațiunea marelui Peel.

Evenimentele au dovedit însă cu îndestulare ce deșarte erau acele protestațiuni, ce neîntemeiate erau negrele proorociri ale economiștilor liberali și, ce mare parte avea egoismul patronal în toate acele protestațiuni.

Deălminterea guvernul britanic conștient de misiunea sa nu se abătu de la ceia ce socotea, cu drept cuvînt, ca fiindu-i datoria. Departe de a reveni asupra primelor măsuri, în mod constant el nu făcu decît să le modifice, să le perfecționeze, să dea nouă desvoltări instituțiunilor de protecțiune ale muncei.

Intr'adevăr în 1837 numărul stabilimentelor industriale crescînd de trei ori, în raport cu acela din 1812 și odată cu sporirea atribuțiunilor lor, o nouă categorie de inspectori auxiliari fură creiați cu titlul de *superintendents*; numărul lor era de 15 și fiecare primea o leafă anuală de 7550 lei.

In 1871 numărul lor ajunse la cifra de 53, iar în fruntea lor, în 1875, faimosul inspector Redgrave, neobositul apărător al inspecțiunei muncei, fu instituit *chief-inspector* cu îndatorirea de a centraliza rapoartele inspectorilor de toate categoriile, de a le cerceta și de a le rezuma într'un minuțios raport anual, adresat ministrului respectiv.

Astăzi inspectorii sînt numiți prin decret regal, în urma raportului ministrului de interne. Nici o creare de locuri nouă de inspectori nu se poate propune fără încuviințarea lordului-tresorier (ministrul de finanțe).

Inspectorii nu pot fi recrutați nici dintre patroni, nici dintre muncitori, ei caută a fi cu desăvîrșire străini stabilimentelor industriale ce urmează a inspecta.

Candidaților la aceste funcțiuni nu li se cere nici-o diplomă, nici-o garanție; sînt însă întotdeauna preferați oamenii falnici, frumoși, robuști, arătoși, de oarece Englezii socotesc că este esențial ca acești agenți să producă efect asupra maselor, să se impună. Sînt mai ales căutați oamenii cu darul vorbirei, bine crescuți și inteligenți.

Pentruca cineva să devină inspector titular trebue să îndeplinească următoarele condițiuni speciale:

a) Să fi trecut cu succes un examen de admitere, pentru care însă se cer niște cunoștințe atît de elementare, încît el poate fi accesibil oricui.

b) Să fi lucrat în urma acestui examen timp de cel puțin trei ani cu titlul de *junior* (inspector-auxiliar). Acești *juniors* funcționează în calitate de secretari pe lîngă inspectorii titulari, calitate în care pot fi investiți prin delegațiune cu atribuțiunile șefilor lor.

In baza drepturilor ce le conferă diferitele legi existente, inspectorii britanici pot pătrunde—declinîndu-și calitatea—în orice stabiliment industrial la orice oră din zi sau din noapte. Ei sînt îndatorați a constata contravențiunile și a dresa procese-verbale, în virtutea cărora contravenienții sînt traduși în fața instanțelor corecționale. Cu această ocaziune, după cum spuneam și mai sus, ei au curioasa îndatorire de a lua cuvîntul pentru susținerea acuzațiunilor lor.

Iată fără îndoială o foarte înțăleaptă dispozițiune, căci cel mai eloquent organ al ministerului public nu poate fi în măsură să dea judecătorilor nici explicațiunile technice necesare pentru cunoașterea deplină a pricinei, nici împrejurările de fapt asupra cărora numai inspectorul posedă acele amănunte convingătoare, constatate de el *de visu*, și care ar lipsi magistratului. Pelîngă acestea, este firesc lucru ca inspectorul să caute să-și susțină cu mai multă căldură acuzațiunea sa decît un procuror, întrucît propria sa cauză aproape este în joc, și achitarea contravenienților s'ar traduce printr'un blam indirect, adus personal inspectorului. Această îndatorire de a'și susține singur acuzațiunea mai constitue în același timp și o însemnată garanție pentru industriași, de oarece, știind că activitatea sa nu se mărginește numai la redactarea unui banal proces-verbal, dar că va trebui să se și explice asupra acestui proces-verbal în fața judecătorului, în mod contradictoriu cu cel pe care îl acuză, inspectorul se va învăța a fi moderat, calm, prudent și, ceia ce este mai presus de toate, corect cu desăvîrșire.

Iată în cîteva cuvinte în ce constă instituțiunea inspecțiunei muncei în Englitera, instituțiune ce a adus niște foloase atît de mari nu numai muncii, dar chiar întregei industrii britanice, încît aproape nu mai este nimenea care să mai conteste influența sa binefăcătoare.

*In Austria**) existența unei serioase instituțiuni de inspecțiune propriu zisă a muncei se semnalează încă din veacul al XVIII-lea. Pela 1770 exista așa numiții „inspectori ai comerțului și comisari industriali", creați în triplul scop de a informa industria și comerțul național despre starea diferitelor piețe, de a informa guvernul despre nevoile acestor ramuri ale producțiunei, de a veghea la pașnica lor desvoltare și la paza măsurilor de ordin general, edictate de regulamentele corporațiunilor.

In 1816 o lege positivă obligă pe acești inspectori în mod

*) Cnf. *Gewerbe Inspection*—Dr. Mischeler (Oesterreichisches Staatswörterbuch I, 912 și urm.).
Soziale Praxis 1895 No. 24.

formal de a veghea la stricta aplicare a unor măsuri nouă, luate de legiuitor în scop de a ocroti pe lucrătorii mai mici de 14 ani.

Incet, încet însă, cuprinsă şi ea de curentul individualist de care întreaga Europă era cuprinsă, la acea epocă, Austria lasă să cadă în desuetudine toate măsurile de protecţiune a muncii, edictate anterior, şi cu dînsele dispare şi instituţiunea inspectorilor. Ea reapare sub forma sa actuală de-abia în 1883, reînfiinţată prin legea din 17 Iunie, lege inspirată în mare parte de legea germană din 1878.

Inspectorii austriaci fără intermediul sau ajutorul altor agenţi pot vizita oricînd socotesc necesar stabilimentele industriale din circumscripţiunea lor, avînd calitate de a încheia procese-verbale. Procesele lor verbale sînt înnaintate instanţelor represive, fără ca ei să poata susţine acuzaţiunea ca în Anglia. Ei sînt îndatoraţi apoi ca prin rapoarte anuale să informeze guvernul în linii generale de constatările lor, arătînd în acelaşi timp care ar fi după ei mijloacele cele mai nemerite pentru îmbunătăţirea condiţiunei muncitorilor.

Pe lîngă acestea art. 12 le conferă importanta misiune de a servi de mediatori, îndatorîndu-i să intervină ori de cîte ori o neînţelegere colectivă se iveşte între patroni şi lucrători.

Unitatea de vederi, în afară de jurisprudenţele Curţei supreme, este asigurată în mod cu mult mai eficace prin existenţa unui inspector-şef, avînd reşedinţa în Viena, şi care întruneşte pe toţi inspectorii la date anumite sub preşidenţia sa şi caută să unifice modul lor de a vedea prin moţiuni votate cu majoritate.

Rezultatele excelente obţinute de inspectorii austriaci se traduc nu numai prin stricta aplicaţiune a legislatiunei tutelare, dar mai ales prin scăderea într'adevăr miraculoasă a numărului grevelor, lucru ce de altfel am mai semnalat încă cu alt prilej.*)

In *Belgia* prin legea din 5 Mai 1888 inspecţiunea muncei este încredinţată unor „delegaţi şi guvernului", care au dreptul de a pătrunde *oricînd* în stabilimentele a căror inspecţiune le aparţine şi în acelaşi timp pot dresa şi procese-verbale. Procesele-verbale încheiate de aceşti delegaţi fac dovadă până la proba contrarie.

Indată ce s'a încheiat un proces-verbal de contravenţiune, o copie este remisă—sub pedeapsă de nulitate a întregei constatări—contravenientului, iar alta este înnaintată procurorului regesc, care pune în mişcare acţiunea publică.

In acelaşi timp legea mai sus pomenită creiază un delict nou, ce nu trebue să fie confundat cu delictul de ultragiu adus funcţionarilor publici în exerciţiul funcţiunei lor,—delictul de a fi împedecat prin gesturi sau cuvinte pe inspectori de a-şi fi

*) Cnf. *Revista juridică* No. 25, 26, 27 din 1908: *Greva*.

exercitat în linişte funcţiunea lor: Şi acest nou delict legiuitorul belgian îl pedepseşte cu o amendă dela 26 la 100 lei.

Legea din 13 Decembrie 1889, urmată de decretul regal din 22 Octombrie 1895, modifică legea din 1888, mai ales în ceia ce priveşte atribuţiunile ierarhice ale inspectorilor.

Astăzi inspectorii belgiani sînt de două categorii: inspectori centrali şi inspectori regionali. Cei dintăi centralizează şi îndrumează spre guvern, oarecum, constatările celor de al doilea, cu mult mai numeroşi decît dînşii, şi după delegaţiunea specială a ministrului procedează în persoană la diferite cercetări.

Rolul inspectorilor, mai ales al celor regionali, a devenit cu atît mai important şi activitatea lor cu atît mai rodnică, cu cît sindicatele muncitorilor, înţelegînd de ce folos le poate fi această instituţiune, întreţin cu ei relaţiunile cele mai cordiale, şi nu lipsesc de a le semnala cele mai mici abateri dela legile şi regulamentele tutelare.

Personalul inspecţiunei este recrutat în modul următor: Consiliul industrial local, particular diferitelor regiuni industriale,—şi ai căror membri jumătate sînt aleşi de lucrători iar jumătate sînt numiţi de patroni,—întocmeşte cu majoritate de voturi o listă de candidaţi dintre care guvernul alege pe *delegaţii* săi. Nici-o condiţiune specială de admisibilitate nu le este cerută.

Elveţia, deşi dotată cu o admirabilă legiuire tutelară, posedă o organizaţie a inspecţiunei dintre cele cele mai defectoase. In adevăr legea din 29 Mai 1874 conferind observaţiunea strictei aplicări a diferitelor legi protectoare agenţilor aleşi de administraţiunea centrală cantonală, şi această administraţiune delegînd această însărcinare autorităţilor poliţieneşti, se poate lesne închipui cu cîtă neglijenţă şi nepricepere este adusă la îndeplinire această delegaţie. Intr'adevăr împovăraţi de o sumedenie de atribuţiuni, lipsiţi de orice cunoştinţi industriale, aceşti agenţi, chiar cînd sînt însufleţiţi de cele mai bune sentimente, sînt departe de a răspunde nouei lor chemări. La această insuficienţă adăugîndu-se şi un neînţăles simţimînt de antipatie ce se constată în mod constant aproape la toate instanţele judecătoreşti pentru tot ce este măsură tutelară, se poate explica cum, posedînd o colecţiune de legiuiri minunate, Elveţia a rămas cu totul înnapoi în ceia ce priveşte aplicarea acestor legi.

In *Franţa* prima lege privitoare la organizaţiunea propriu zisă a acestei instituţiuni este legea din 22 Martie 1841. Această lege fu votată în urma unei minuţioase anchete, şi după ce se luase şi avizul Camerilor de Comerţ, al Camerilor consultative de artă şi manufactură, al Consiliilor generale etc. Ea coprindea în ceia ce priveşte inspecţiunea muncei următoarele trei articole;

Art. 10: „Inspectorii vor putea cere în orice stabiliment registrele ţinute pentru executarea legei de faţă, regulamentele de „atelier, livretele copiilor şi chiar prezentarea acestor copii; ei „vor putea fi însoţiţi în vizitele lor de un medic delegat de Pre- „fect sau de Sub-Prefect.

„Art. 11: In caz de contravenţie, inspectorii vor dresa pro-„cese-verbale, ce vor face credinţă până la proba contrară.

„Art. 12: In caz de contravenţie la legea de faţă sau la „orice regulament elaborat pentru aplicarea acestei legi, proprie-„tarii sau exploatatorii stabilimentelor mai sus pomenite vor fi „traduşi în faţa judecătorului de pace al Cantonului respectiv, pu-„tînd fi pedepsiţi cu o amendă poliţienească ce nu poate fi însă „mai mare de 15 (cincisprezece) lei".

Iată o încercare de legiuire menită, fără îndoială, să dea nişte rezultate cu desăvîrşire mediocre. Intr'adevăr, această le-giuire coprindea trei viţii de căpitenie:

a) Caşi odinioară în Anglia, în termenii acestei legi func-ţiunea de inspector era onorifică, şi am spus mai sus care erau neajunsurile gratuităţei acestor funcţiuni.

b). Art. 11, permiţînd dovada contrară pentru combaterea proceselor-verbale, această dispoziţiune paraliza aproape cu de-săvîrşire acţiunea inspectorilor, patronii putînd cu foarte multă uşurinţă produce martori mincinoşi, recrutaţi chiar dintre lucră-torii lor.

c) Sancţiunile prevăzute în această lege erau cu desăvîrşire derizorii, aşa încît patronii „au nez et à la barbe de l'inspecteur", după cum scria un inspector în unul din rapoartele sale depe vremuri, işi permiteau să contravină neîncetat la legile de pro-tecţiune socială, maximumul de amendă fiind prea neînsemnat pentru a'i impresiona. Dealtmintrelea aceşti funcţionari, onorifici iar nu onorabili, în speranţa unor onorarii ilicite erau atît de în-găduitori, încît voacea muncitorilor nu odată se ridică indignată în contra lor. Astfel nu odată fură denunţaţi opiniunei publice aceşti funcţionari puţin scrupuloşi, care înştiinţau mai dinnainte pe patroni de vizita lor şi cari după o scurtă „preumblare" făcută prin ateliere, prînzeau în mod copios la masa patronului.

Rezultatele legei din 1841 fură deplorabile, şi guvernul, deşi însufleţit de bune intenţiuni, nu perveni totuşi să remedieze în mod efectiv acea stare de lucruri.

In prealabil, socotind rezultatele mediocre obţinute în urma aplicărei legei din 1841, lege contra relei credinţe a inspectorilor, prin diferite legi efemere s'a încredinţat această funcţiune rînd pe rînd unor funcţionari care mai de care mai puţin chemaţi; astfel fură investiţi cu această funcţiune inspectorii şcolari, foştii judecători, foştii ofiţeri, perceptorii fiscali, ba ceia ce poate părea şi mai glumeţ, verificatorii măsurilor şi ai greutăţilor.

Guvernul convingîndu-se însă că şi aceste *îmbunătăţiri* (?) erau insuficiente, pregăti în 1847 un proiect de lege, ce nu fu însă votat, activitatea parlamentară fiind întreruptă de evenimen-tele din 1848.

Proecte după proecte fură depuse mai tîrziu pe birourile corpurilor legiuitoare, denunţuri după denunţuri în contra patro-nilor sosiră de pretutindenea, întruniri după întruniri se succe-dară în vederea unor modificări a stării nenorocite în care se

găsea muncitorime franceză toate însă fără nici un rezultat, gu-vernele şubrede, ce se succedau cu o repeziciune vertiginoasă, avînd de rezolvat prea multe chestiuni mărunte,pentru a se mai îngriji de o chestiune atît de însemnată.

In 1868, însfîrşit, ministrul împărătesc, Forcade de la Roquette, adresă un raport împăratului asupra situaţiunei, iar Napoleon nu găsi mai nimerit decît să confere sarcina de inspectori ai muncei inginerilor de mine, care împovoraţi de fel de fel de însărcinări, unele mai dificile decît altele, nu numai că nu aveau vreme să se mai ocupe de noua sarcină ce li se dăduse, dar nu mai aveau timp, după cum spune expunerea de motive a legei din 1874, „nici măcar să se mai spele pe obraz"....

Trecură ani peste ani şi evenimentele din 1870 zădărniciră ultimile speranţe ce muncitorii îşi puseseră în regimul imperial, şi această mare deziluzie fu poate şi una din cauzele determi-nante ale nenorocitei încercări comuniste din Paris.

In 1874, după multe discuţiuni mai mult sau mai puţin de principii interveni în sfîrşit o lege creiată pe baze cu mult mai solide, creînd inspecţiunea muncei salariată şi independentă de alte funcţiuni. In termenii acestei legi primii agenţi ai inspecţi-unei erau inspectorii aşa numiţi *divizionari*.

Candidaţii trebuiau să fie diplomaţi ai şcoalei centrale de arte şi manufacturi, sau diplomaţi ai şcoalei naţionale de mine, şi erau prezentaţi ministrului industriei,—care singur avea calitate de a aprecia,—de către Comisiunea superioară a muncei. Potrivit dis-poziţiunilor art. 18 din acea lege inspectorii aveau cădere să pă-trundă ori cînd în orice stabiliment prevăzut de lege şi puteau să dreseze procese-verbale de contravenţiune. Aceste procese verbale erau crezute tot până la dovada contrară, ca în trecut, iar con-travenienţii erau deferiţi instanţelor de drept comun.

Din 1874 până în 1890, 673,000 stabilimente fără vizitate şi 4000 procese-verbale de contravenţiune fură dresate. Deşi numă-rul inspectorilor era atît de mic faţă de acela al atelierelor şi al uzi-nelor, încît rîndul fiecărui stabiliment nu venea măcar odată la patru ani spre a fi inspectat, totuşi numai faptul existenţii acestei instituţiuni şi posibilitatea unei vizite neaşteptate determină pe pa-troni, chiar cei mai recalcitranţi, să introducă în instituţiunile lor modificări de natură a îmbunătăţi în mod simţitor soarta mun-citorilor.

Potrivit acestei legi, activitatea inspectorilor divizionari era controlată de aşa numitele *Comisiuni judeţene*. Pe lîngă exer-ciţiul acestei supravegheri, ele mai aveau cădere de a exercita şi în numele lor propriu atribuţiunile inspectorilor, ori de cîte ori socoteau că intervenţiunea lor este necesară, neavînd însă calitatea de a încheia procese-verbale.

A treia treaptă a inspecţiunei era *Comisiunea superioară a muncei*, chemată să vegheze la aplicarea uniformă a legei. Ea mai avea dreptul să prezinte şi candidaţii la funcţiunea de ins-pector, după cum spuneam mai sus, informînd în acelaşi timp

guvernul și asupra nevoilor generale ale industriei în general, și ale muncei în particular.

Această lege însă din pricina lipsei de experiență a unora, favoritismului altora, spiritului recalcitrant al patronilor, și ezitațiunilor ministerului public nu produce efectele așteptate; abuzurile, deși în proporțiuni mai puțin izbitoare, nu încetează totuși să se producă. Această stare de lucruri determină pe guvern să procedeze la o nouă anchetă, în urma căreia un nou proiect de lege fu depus pe biurourile camerelor, ce fu priimit de parlament în urma mai multor amendamente și care apoi deveni legea din 2 Noembrie 1892, care mai este încă în vigoare.

Această lege, pe lîngă un nou număr de inspectori divizionari, bărbați, creiază și un număr determinat de inspectoare, chemate să exercite controlul lor asupra meseriilor reservate exclusiv femeilor. Ele au aceleași drepturi și îndatoriri cași colegii lor.

In conformitate cu dispozițiunile acestei legi, coroborate cu dispozițiunile decretului din 10 Mai 1902, inspectorii sînt de două categorii: a) Divizionari în număr de 11, b) departamentali în număr de 110. Primii sînt de trei clase, primind onorarii de 6000, 7000, sau 8000 lei anual; cei departamentali sînt de cinci clase, plătiți cu 3000, 3500, 4000, 4500 și 6000 lei anual. Nimeni nu poate fi trecut într'o categorie superioară fără un stagiu de trei ani în fiecare clasă. Pe lîngă aceste onorarii ei mai primesc o îndemnizare proporțională cu distanța ce au de străbătut — dat fiindcă drumul de fer în Franța nefiind pretutindeni al statului, inspectorii trebue să-și plătească locurile în trenurile diferitelor companii, — și, pe lîngă această îndemnizare, le mai este alocată o diurnă de 15 lei, cînd sînt obligați să întreprindă călătorii de inspecțiune în afară de reședința lor.

Nimeni nu poate fi confirmat inspector titular până ce nu a funcționat în calitate de inspector stagiar timp de un an. Acești stagiari primesc 200 lei lunar și au aceleași drepturi și datorii cași inspectorii titulari. (Art. 19, al. II).

Pentru ca cine-va să fie admis în corpul inspectorilor, trebue să fie francez, să fi împlinit 26 ani și să fi reușit la un examen conzistînd din chestii, asupra principiilor de legislațiune industrială, asupra higienei și asupra unor chestiuni de mecanică elementară.

Numărul lor poate fi sporit prin simplu decret dat în urma avizului comisiunei superioare a muncei și în urma aceluia al comisiunei manufacturilor. (Art. 18 al. II).

Inspectorii departamentali sînt puși sub privigherea inspectorilor divizionari, iar activitatea acestora este controlată direct de ministerul respectiv. (Art. 18, al. IV).

Ei sînt îndatorați să locuiască în orașul ce li s'a desemnat ca reședință și să nu'l părăsească fără autorizația formală a inspectorului divizionar respectiv, cînd e vorba de un inspector departamental, fără aceia a ministrului, cînd este vorba de un inspector divizionar.

Inspectorii departamentali în fiecare lună arată celui divizionar respectiv itinerariul ce vor urma în călătoriile lor mensuale. Acesta îi poate însoți în călătoriile lor, poate modifica itinerariile ce-i sînt supuse și poate vizita la rîndul său stabilimentele ce voește. El servește și de intermediar între inspectorii divizionari și ministru, iar procesele-verbale constătătoare de infracțiuni la diferitele legi *uvriere*, mai 'nainte de a fi expediate parchetului, îi sînt deasemenea supuse.

Toți acești inspectori sînt obligați să supravegheze stricta aplicațiune a diferitelor legi, decrete și regulamente uvriere, printre care cele mai însemnațe sînt cele relative la protecțiunea muncii copiilor și a femeilor, la limitarea zilei de lucru, la higiena și siguranța muncitorilor, la accidentele profesionale, la repausul săptămînal etc.

Potrivit art. 20 § I din această lege com. cu legea din 2 Noembrie și 12 Iunie 1893, ei vizitează atît ziua cît și noaptea stabilimentele ce cad sub prevederile diferitelor legi uvriere. Ei pot cere orice registru, orice informațiuni și pot interoga pe orice persoană aflată în stabiliment. Pentru a pătrunde într'un asemenea stabiliment, fără a se expune la un refuz din partea patronilor, ei trebue să se poaă legitima cu ajutorul unei cărți de identitate, ce trebue întotdeauna s'o poarte asupra lor.

Ei pot încheia procese-verbale. Procesele lor verbale trebuie să cuprindă constatarea infracțiunei, data și semnătura inspectorului. — toate acestea sub pedeapsă de nulitate. Ele sînt crezute până la proba contrară. (Art. 20 § I).

Aceste procese-verbale, ce pot fi redactate și fără prezența părței, sînt formulate în două exemplare destinate unul parchetului, celalt prefectului din acel departament.

Art. 29 § I pedepsește cu o amendă dela 100—500 lei pe cei ce aduc vre-o împiedicare inspectorilor în îndeplinirea atribuțiunilor lor. Prinurmare orice individ, care direct sau prin mijloace lăturalnice (Tribunalul Senei, 12 dec. 1900) oprește pe inspectori să pătrundă într'un stabiliment industrial, se face pasibil de penalitățile prevăzute de articolul mai sus menționat, fără prejudiciul pedepselor prevăzute de Art. 224 și urm. c. p., care pedepsesc ultragiul adus unui funcționar public în exercițiul funcțiunei sale.

Art. 21 îi mai îndatorează „să stabilească o statistică a condițiunilor muncei din regiunea lor". Toate constatările inspectorilor, recapitulate sub îngrijirea ministerului industriei, sînt publicate la sfîrșitul fiecărui an.

Legea din 1898 asupra accidentelor profesionale îi obligă să procedeze din oficiu, imediat ce au fost încunoștiințați de întîmplarea unui accident al muncei, la o anchetă minuțioasă, menită să servească de bază la stabilirea responzabilităților și, eventual, al îndemnizărilor.

Legea din 1892 reduce competința *Comisiunelor departamentale*, care nu mai au altă menire decît să adreseze ministrului

rapoarte de felul cum legile uvriere sint aplicate, de felul cum inspectorii își indeplinesc misiunea pentru imbunătățirile ce ar trebui aduse diferitelor legi existente.

Comisiunea superioară a muncii, creată de legea din 1874, este menținută, numărul membrilor săi fiind insă redus dela 9 la 5. Acești membri ai comisiunei sint numiți de Președintele Republicei, iar pe lingă ei sint delegați de către Cameră 2 deputați și de cătră Senat 2 senatori. Durata mandatului lor este de 4 ani.

In ceia ce privește minele și carierele, noua lege incredințează inspecțiunea lor (art. 17 § 3) inginerilor și controlorilor, special numiți in acest scop de ministerul industriei, iar reprezentanții ministerului public fără ajutorul nici-unuia din inspectorii muncei, enumărați in această lege, pot constata infracțiunile la legile uvriere și pot dispune urmărirea contravenienților.

Numărul inspectorilor insă fiind incă insuficient in raport cu numărul stabilimentelor ce cată a fi inspectate, peste 90,000 stabilimente nu au fost până azi *nici odată* vizitate de inspectori.

Politica a avut și ea darul să paralizeze in mare parte activitatea inspectorilor, deputații și prefecții acoperind foarte adese-ori cu influența lor pe contravenienții ce aveau norocul să fie electori importanți, exercitind asupra parquetelor și judecătoriilor o influență ce se traduce mai in totdeauna printr'o indulgență dintre cele mai condamnabile.

Indulgența magistraților pe de o parte, lipsa de energie a multor inspectori, numărul lor insuficient și mai ales lipsa unor sancțiuni mai severe prevăzute de diferitele legi uvriere pe de altă parte au făcut ca legea din 1892 să nu răspundă la toate așteptările lumei uvriere a cărei situațiune deși cu mult superioară situațiunei sale de altădată este departe de a putea fi considerată ca satisfăcătoare.

In *Germania*, legea din 16 Mai 1853, incredințează inspecțiunea muncei „unui număr de funcționari publici numiți inspectori de fabrici" avînd dreptul de a pătrunde la orice oră, in orice atelier și putînd incheia procese-verbale. (Art. 11).

In urma unei anchete intreprinsă cu un spirit de imparțialitate dintre cele mai lăudabile, parlamentul german implini multe din lipsurile constatate legei din 1853 printr'o lege din 17 Iulie 1878, mult mai conformă cu nevoile moderne și cu starea actuală a industriei și a comerciului. Aceasta lege era *obligatorie pentru intreg Imperiul*, cu toate că ea aducea multe amendamente legei anterioare totuși multe lacune incă neimplinite se constată in economia acestei legi. Astfel numărul inspectorilor este ridicol de mic in raport cu nevoile uriașe ale puternicei industrii germane; deși in 1898 numărul lor era de 299 totuși 83,873 stabilimente nu fuseseră niciodată inspectate, iar 200,430 d'abea fuseseră o dată vizitate de inspectori. Pe lingă acestea, ridicindu-li se dreptul de a dresa procese-verbale, inspectorii sint nevoiți să se adreseze intru constatarea contravențiunilor diferiților funcționari

publici investiți cu această calitate, ceiace complică și ingreuiază in mod simțitor mecanismul inspecțiunei.

Cu toate aceste lipsuri, totuși ei, fiind recrutați azi printre oameni incercați și destoinici, precum sint vechii meseriași, inginerii, foștii magistrați etc., roadele activității lor sint dintre cele mai onorabile.

Rapoartele, pe care toți inspectorii sint indatorați să le adreseze guvernului in fiecare an, sint redactate cu un spirit de observațiune și de imparțialitate atit de lăudabil, incit ele au caracterul și importanța unor adevărate studii sociale, ce au fost intotdeauna de cea mai mare utilitate cauzei sociale.

Activitatea lor a mai dat roade și pe un alt teren. Fiind indatorați de a interveni ori de cite ori se ivește intre patroni și muncitori vre-o neințelegere colectivă, ei au exercitat o influență decisivă in scăderea numărului grevelor, servind de mediatori și arbitri prudenți, inteligenți și integri ori de cite ori au fost solicitați de părți.

La noi inspecțiunea muncei este organizată in mod foarte sumar de legea din 22 Februarie 1906 „asupra muncei minorilor „și femeilor in așezămintele industriale".

In virtutea articolului 19 din această lege, Ministrul veghează la aplicarea acestei legi prin *inspectorii industriali*, inginerii de mine, guarzii de cariere și ofițerii de poliție judiciară. Aceștia din urmă, insă, nu pot exercita inspecțiunea muncei decit in urma unei delegațiuni speciale date lor de ministru.

Prin urmare noua lege derogă la dispozițiile generale ale art. 21 c. instr. criminală, lăsind numai in mod condițional competința de drept comun a ofițerilor de poliție judiciară, in ceiace privește noile contravențiuni create prin noua lege.

Alin. 4 al aceluiași articol acordă intrarea liberă in orice stabiliment industrial, mină și carieră *fără nici o distincțiune in ceiace privește importanța intreprinderei* tuturor persoanelor investite cu dreptul de inspecțiune. Intrucit, insă, legiuitorul nu a definit nicăeri ce ințelege prin cuvintele „stabiliment industrial" o controversă de o foarte mare insemnătate se poate ivi și anume: se poate pune intrebarea, dacă pot pătrunde inspectorii numai in stabilimentele mari industriale sau și in micele ateliere casnice. Noi sintem de aviz că Legiuitorul a voit ca efectele salutare ale Legei din 1906 să se intindă, fără nici o deosebire, asupra tuturor persoanelor vizate de această lege, fără distincțiune de locul unde ar lucra.

Și să nu se creadă că această controversă nu ar avea de cit un interes academic. Această chestiune este de un interes vital. S'au văzut in Franța și in Anglia patroni care, in urma mai multor contravențiuni, au desființat aproape cu desăvirșire atelierele in care se lucra in mod colectiv și au inlocuit munca din ateliere prin munca la domiciliu. Aceasta, de oarece legea franceză și engleză nu se intind asupra controlului muncii la domiciliu. Cu acest sistem, patronii nu numai că au eludat legea dar

încă au realizat însemnate beneficii suprimînd aproape cu desăvîrșire cheltuelile de încălzit, luminat și întreținere a imobilelor considerabile necesare lucrului în comun. Grație micelor motoare economice acest sistem de eludare al legei devine cu atît mai simplu, cu cît patronii pot cu foarte puțină cheltuială să transmită forța motrice necesară industriei moderne chiar la domiciliul lucrătorilor.

Dacă lucrul la domiciliu este considerat aproape de toată lumea cu entuziasm, de oarece el rezolvă o mulțime de chestiuni sociale de o gravitate deosebită, a căror soluțiune pare imposibilă sub regimul muncii în ateliere, acest fel de muncă nu trebue însă să se întoarcă tot în contra muncitorului, tolerîndu-se să se ascundă la spatele lui același simțimînt egoist ce a determinat pe legiuitor să ocrotească muncitorimea. Chestiunea este cu atît mai importantă cu cît și la noi, ca și în celelalte țări, atelierele domestice, micile întreprinderi de comerț și industrie sînt cu mult mai numeroase de cît stabilimentele mari. In Franța, pentru a nu lua de cît un exemplu, numărul stabilimentelor care ocupau dela o sută de lucrători în sus era în 1902 de 4292, numărul celor care ocupau dela 6 până la 20 muncitori era de 52428, iar numărul celor ce ocupau de la 1 până la 5 muncitori — adică micile ateliere a căror soartă ne preocupă — era de 248235; dacă stabilimentele mici ar scăpa controlului inspectorilor, ar urma prin urmare ca o populație considerabilă uvrieră, tocmai cea mai interesantă, cea mai săracă, cea mai puțin plătită să fie lipsită de toate binefacerile diferitelor legi tutelare.

Dealtmintrelea la noi socotesc că contraversa nu poate exista. Art. 39 din Regulamentul legii din 1906 ne dovedește până la evidență că intenția autorului legei, care este în același timp și autorul Regulamentului, a fost de a supune controlului inspectorului toate atelierele *fără distincțiune*, dela cele mai mari până la cele mai modeste. Intr'adevăr mai sus pomenitul articol spune: „patronii stabilimentelor și ai exploatărilor *supuse ins-„pecțiunei* vor plăti o taxă anuală fixă: *5 lei pentru meșterul „care lucrează singur asistat de familia sa*, 10 lei stabilimentul „cu 5 lucrători sau mai puțin, 20 lei cele cu 10 lucrători...“ și așa mai departe. Iată prin urmare dovada cea mai evidentă că legea actuală este aplicabilă tuturor stabilimentelor. Odată această chestiune limpezită să trecem mai departe cu analizarea dispozițiunilor acestei legi.

Potrivit Art. 19, alin. 4 și 5, inspectorii constată contravențiunile la această lege și dresează procese-verbale.

Aceste procese-verbale sînt transmise parchetelor tribunalelor, în scop de a se deschide acțiune publică în contra celor vizați de ele. De pe ele sînt comunicate copii Ministerului și Prefectului respectiv.

In ceia ce privește forța probantă a acestor procese-verbale, noi credem că ele trebuesc crezute până la inscripția în fals, de oare-ce agentul investit cu dreptul de a verbaliza oferă garanții

excepționale de imparțialitate, date fiind condițiunile ce trebuesc să întrunească pentru a fi numit în funcțiunea de Inspector și consecințele teribile ce ar avea pentru el un falș comis cu ocaziunea și în exercițiul funcțiunei sale [1]. Această soluțiune, mai are apoi și avantajul de a curma cererile de martori, în scop de a se dovedi că cele constatate de inspectorii muncei în procele lor verbale nu sînt conform cu adevărul, și de a da acestor funcțiuni și constatărilor lor importanța și greutatea ce li se cuvine.

Art. 19, alin. final, îi obligă să păstreze secretele de fabricațiune ce eventual ar avea ocaziunea să cunoască, sub pedeapsă de a se vedea traduși în fața tribunalelor corecționale și pedepsiți pentru violare de secrete profesionale (confer. art. 305 C. P.).

Art. 20 crează și la noi delictul de împedecare în exercitarea funcțiunei de inspector și pedepsește pe delinquenți cu amendă dela 100 la 300 de lei „fără prejudiciul pedepselor prevăzute de art. 183, 184 și 186 C. P.“. In caz de recidivă, în curs de 12 luni dela ultima condamnare, pedeapsa se va îndoi.

Regulamentul acestei legi prin art. 39 și 40 hotărăște modul de recrutare al personalului inspecțiunei. Conform art. 40 funcțiunea de inspector *poate fi* încredințată inginerilor ordinari de clasa III-a, în care caz inspectorii vor fi retribuiți în conformitate cu legea corpului technic.

Expresiunea: *vor putea fi numiți*, adoptată de legiuitor, iar nu aceia de *vor fi* numiți, ne dovedesc intențiunea legiuitorului de a lăsa la aprecierea Ministrului Industriei, persoanele ce urmează a fi investite cu această misiune; și mărturisim că această intențiune a legiuitorului este una dintre cele mai prudente, de oarece nu vedem întrucît ar fi superior un tînăr inginer, fie el cît de instruit, lipsit însă de experiență, unui vechiu cunoscător al nevoilor muncitorimei, care ar fi lipsit însă de o diplomă de studii înalte.

In apus se discuta cu multă vehemență ideia de a se introduce printre inspectori elemente alese chiar printre muncitori [2]. Dacă la noi această ideie ar fi pentru un moment prematură, socotim totuși indispensabil ca, adoptîndu-se până la un punct sistemul englezesc, să se admită intrarea în corpul inspectorilor a oricărui cetățean, socotit, de Ministru, ca fiind destoinic și capabil să inspire încrederea și respectul lucrătorilor. In Englitera alături de inspectori titulari există inspectori auxiliari, aleși mai în totdeauna printre lucrători și care au servit în nenumărate rînduri de adevărată trăsură de unire între puterea centrală și muncitorime.

---

1) **Art. 124 C. P. pedepsește cu închisoare dela 3 până la 10 ani și cu amendă dela 5 lei în sus pe funcționarii sau oficerii publici, care „alcătuind acte scrise privitoare la funcțiunea lor vor fi, cu viclenie, denatu-„rat substanța lor.... constatînd ca adevarate fapte mincinoase, sau ca măr-„turisite, fapte nemărturisite“.**

2) **Vezi propozițiunile de lege ale lui Jules Guesde, Audigane, Zévaès și Millerand.**

Astfel cum este alcătuită astăzi la noi inspecțiunea muncei, nu credem că rezultatele ce va fi dat să fie dintre cele mai satisfăcătoare.

Acești inspectori mai mult ingineri și inspectori industriali decît inspectori ai muncei, impovorați de o mulțime de atribuțiuni strict industriale, nu credem să aibă nici vremea nici experiența necesară pentru a răspunde în mod satisfăcător chemărei lor. Noi înșine am constatat, cu mare regret, cît de puțin sînt respectate dispozițiunile legei din 1906 și cum, fără a mai vorbi de micii industriași, marii industriași chiar, o violează fără nici un scrupul și fără a deștepta atențiunea nimănui. Noi socotim că considerațiunile bugetare, ce au condus pe diferiții miniștri să investmînteze pe inspectorii muncei creați într'un scop, cu haina și onorariile inspectorilor industriali, creați cu desăvîrșire într'alt scop, nu sînt motive destul de temeinice, pentruca singurele măsuri de protecțiune a muncei, prevăzute în legea din 1906 atît de palide ele însăși, să rămînă și ele literă moartă.

Socotim că onorariile acestor inspectori trebuesc trecute într'un capitol special al bugetului Ministerului Industriei; socotim că numărul lor trebuește sporit: acela de 4 al inspectorilor de azi fiind cu desăvîrșire insuficient.

Socotim pe lîngă acestea că ar fi extrem de nimerit ca ei să fie îndatorați să adreseze Ministerului cel puțin odată pe lună cîte un raport amănunțit, asupra constatărilor făcute cu prilejul cercetărilor lor, arătînd în acelaș timp ce anume îmbunătățiri s'ar putea aduce clasei muncitoare.

Grație cunoștințele lor speciale, cu experiența lor zilnică ei pot da guvernului date sigure și nepărtinitoare asupra diferitelor chestiuni sociale, a căror eventuală soluțiune s'ar impune, de o importanță ce nu poate scăpa nimănui.

Ei mai pot de asemenea servi, ca în Germania, de tampon între patroni și lucrători, fiind îndatorați să ofere mediațiunea lor ori de cîte ori vre-un conflict colectiv ar isbucni între patroni și muncitori. Cu chipul acesta inspectorul muncei la noi ar putea lua o însemnătate cu totul nouă, devenind adevăratul reprezentat al principiului modern de solidaritate socială, pe care se întemeiază atîtea legi, atîtea visuri și atîtea aspirațiuni.

Noembrie 1908. **Comnen**

---

1) Vo. *Les revendications ouvrières en France*, Béchaux, 2-e edit. Paris. Guillaumin 1894, chap. I.

Journal officiel, 26 Septembre 1903, Rapport de la commission supérieure du Travail p. 5881.

Van Oesbergh: Les inspecteurs du travail. Paris 1895.

Jay: La protection legale en France. Rev. d'Ec. politique No. du mois de Juin 1903.

Mataja: Rev. econ. polit. 1891, p. 1 și urm.

Colmerl: L'inspection du travail, Paris 1899.

Ochi albaștri.

Stăpîna ochilor albaștri
Purta pe umeri un mintean,
Ș'avea drept orișice găteală
Mărgele roșii de mărgean.

Plecam atunci în lumea largă
Și 'n cale noi ne-am despărțit,
Dar dorul ochilor albaștri
Vieața toată m'a 'nsoțit.

Timpul și Amorul.

(Din italienește).

Un moșneag,– de cale lungă
Și de veacuri ostenit,
Neputînd o apă trece,
Lîngă malu-i s'a oprit.

Depe valuri, dintr'o barcă,
S'aud rîsuri de copii:
Nimfele și cu Amorul
Ce se 'ntrec în nebunii....

— Aveți milă! — strigă moșul—
Dați-mi mînă de-ajutor:
Peste apele albastre,
Treceți Timpul călător!

Și 'n zadar fetele 'ncearcă
Să-l abată pe luntraș....
Lîngă mal Amorul trage
Și-l ia 'n barcă pe unchiaș.

Și vislind, copilul cintă
Nebunatic și voios:
„Fetelor, cu-Amorul trece
Timpul, moșul plicticos".

Dar curind, de oboseală
Cade-Amorul îndrăzneț....
Cad pe apele albastre
Ostenitele lopeți.

Și le prinde-atunci unchiașul
Și cu toții cintă 'n cor:
„Fetelor, cu Timpul trece
Nebunaticul Amor!"

Rada.

Pe 'nserate pleacă Rada
Pe furiș, de vale 'n cring
După două-trei găteje;
Eu de mila fetei pling...

Grea ispașă-acù pe Rada!
Că, de-o lună, sară nu-i
Să nu vezi legat la gardu-i
Calul pădurarului!

Risipă.

Aș vrea să am comori imense,
Ca zmeii din povești,
Să pot zvirli argint și aur
Pe uși și pe ferești.....

Să 'nmărmurească de risipa
Atitor mii de mii
Burghezul ce se pradă singur
Clădind economii.

La poarta raiului.

La poarta raiului bătusem.
Și-acuma 'mi da zor în cetate
Sin' Petru, după ce-mi văzuse
Biletul de identitate.

—Dar, ia'n ascultă 'n gazdă-aice-i
Drăguța mea?—El furios:
—Ba 'n iad se coace necurata.
—Rămii dar, sfinte, sănătos!

Veacuri pägine.

„Vieața este-o încercare".
Legii tale mă închin .
Și a doua înviere
O aștept ca bun creștin.

Dar, păgine-aceste veacuri
Mai scurtează-le de-un cot,
Păn' l'a doua înviere
Să nu mori și tu de tot!

Gh. din Moldova.

Clasificările literare.

Descoperirea genială a lui Karl Marx, că lupta de clase urzește întreaga țesătură a Istoriei, nu se adeverește nicăeri mai bine ca în istoria literaturii; căci ideologia literară nu' numai că este strîns legată de ideologia politică, dar exprimă adesea mai bine decît dînsa interesele, aspirațiunile și întreg *felul de a fi* al unei clase sociale.

Modul acesta de a privi literatura, pe care-l vom ilustra mai tîrziu cu numeroase exemple, ne lămurește originea școlilor literare: ele se întemeiază în genere pe multele puncte de asemănare pe care le prezintă un număr oarecare de scriitori, cînd într'o anumită epocă se adresează uneia și aceleiași clase.

Înrudirea dintre scriitorii de aceiași școală a fost mai adesea întăi de ei înșiși proclamată; numai c'au înlocuit crezul politic-social cu unul literar. Cu alte cuvinte, o primă clasificare a scriitorilor, aceia în școli,—cum ar fi de pildă școala *lackiștilor*, *Pleiada*, școala *simbolistă*, și altele—a fost făcută chiar de scriitorii respectivi. Și tot de scriitori a fost schițată și a doua clasificare, mai generală, aceia a școlilor în categorii: clasice, romantice, realiste,—întrucît, de pildă, afinitatea dintre romanticii franceji, germani și engleji—cu întrebuințarea chiar a termenului comun de romantism,—a fost în primul rînd de ei înșiși recunoscută. Această a doua clasificare, se întemeiază și dînsa, pe de-o-parte pe faptul că aceleași clase, foarte puține la număr, se regăsesc în istoria tuturor popoarelor de cultură, iar fazele sociale, create prin raporturile dintre clase, se repetă și ele cu oarecare variațiuni—ceia-ce face ca lanțul de școli sau curente culturale să se desfășoare cam în aceiași ordine la popoarele cele mai deosebite; iar pe de altă parte, pe faptul că chiar în istoria literară a aceluiași popor, starea sufletească a claselor, atitudinea lor în fața vieții—atitudine isvorîtă din împrejurări economice-sociale, pe care clasa o impune scriitorilor ce formează împreună o școală—nu este, în trăsături generale, sau cel puțin n'a fost până acum, decît de trei feluri: *clasică*, adică mulțămită în fața societății; *romantică*, adică nemulțămită în fața societății, și cu idealul în trecut, sau în afară de societate, sau chiar în afară de

viața reală; și *realistă*, adică nemulțămită în fața societății, dar cu idealul în viitor.

Împărțirea aceasta presupune subîmpărțiri—ca în orice clasificație.

Așa de pildă școala romantică franceză dela 1830 se deosebește simțitor de neo-romantismul francez din zilele noastre; acel egoism feroce și acel sexualism brutal, pe care le găsim la simboliștii și decadenții de azi, au fost mai puțin accentuate la romanticii de odinioară; chiar la Alfred de Musset, cel atît de enervat și bolnav sufletește, egoismul e îmblînzit printr'o notă de generoasă umanitate, sexualismul printr'o notă de intelectualism; căci prin descompunerea unei vechi aristocrații, nu se creiază exact aceiași atmosferă literară ca prin destrăbălarea unei plutocrații, în parte de recentă origine plebeiană. Și deosebirea aceasta se regăsește în istoria tuturor literaturilor: este deosebirea dintre Alfred de Musset și Verlaine; dintre lord Byron și Oscar Wilde; dintre Manzoni și d'Annunzio; dintre Novalis și Paul Heyse; dintre Eminescu și decadenții noștri—de tristă memorie.

Tot așa clasicismul *Pleiadei* din renașterea franceză este altul decît clasicismul lui Corneille și Racine; al lui Martin Opitz altul decît al lui Goethe; al lui Conachi altul decît al lui Alecsandri.

* * *

Alături de clasificarea în școli, care-și are originea în mediul social, este o altă clasificare, întemeiată pe deosebiri etnice—clasificarea naturală care corespunde diferitelor națiuni scriind în limbi deosebite.

Evident, deosebirea nu-i numai de limbă. Un roman tradus, cu nume schimbate, din limba engleză în limba germană, chiar presupunînd că în ambele țări ar domni același moment istoric, aceiași școală literară, ar fi numai decît recunoscut după oarecare particularități ale mediului social. Dar și o atare diferențiare este mai mult exterioară. O alta mai adîncă este formată de anume deprinderi sufletești rezultate din desvoltarea istorică specială—ceia ce Taine numește *mediul*; cum ar fi de pildă spiritul practic al Englejilor, care nu se regăsește în așa grad la nici o altă națiune. Și nici această deosebire nu-i definitivă, căci mediul poate desrădăcina ceia ce tot mediul a întipărit timp de veacuri. Deosebirea sufletească fundamentală este cea de *rasă*, căreia îi corespunde un substrat fiziologic, rezultat din înrîurirea mediului cosmic timp de sute de veacuri.

Dar atît deosebirile de rasă, cît și cele corespunzătoare desvoltării istorice, sînt deocamdată greu de precizat: s'au făcut încercări, dar rezultatele sînt departe de a fi definitive [1].

---

[1] Alfred Fouillé: „*Psych. des peuples européens*".—Cartea d-lui Drăghicescu: *Psichologia poporului romîn*, deși lipsită de critică și preciziune, merită însă a fi cetită.

în domeniul literar—fiindcă de acesta vorbim; dar deosebirile de rasă se traduc în diverse moduri în toate manifestările sociale—o diferențiare se poate face, cred, de-pe acum, corespunzînd împărțirii destul de lămurite a popoarelor europene în germanice și romanice. Cele dintăi, prin ajutorul unei spontane viziuni plastice, redau realitatea în mod sintetic, în toate amănuntele ei, și se adresează mai mult sentimentelor; cele din urmă, reconstruesc realitatea prin ajutorul analizei și al spiritului de observație, și se adresează mai mult nervilor și gîndirii.

E destul să compari pe Dickens ori pe Tolstoi cu Maupassant pentru ca acest contrast să apară în plină lumină [2]).

Dacă însă de la contrastul destul de frapant dintre popoarele germanice (Englezi, Germani, Scandinavi, Danezi, Olandezi, *Ruși, Poloni* și chiar *Unguri*) și cele romanice, mai exact mediteraniane (Francezi, Italieni, Spanioli, Portughezi, Belgieni, Romîni, *Greci*), trecem la deosebiri mai mici, dela popor la popor, și încercăm a le preciza, ne încredințăm îndată că pentru clasificarea literaturilor pe baza caracterului etnic, clasificare așa de lămurită în aparență, temelia științifică ne lipsește cu totul.

Până cînd cercetările antropologice nu vor fi stabilit în mod sigur numărul și originea raselor primitive, din al căror amestec au eșit cele de azi; până cînd etnografia nu va fi arătat cu oarecare preciziune proporția în care aceste rase sînt reprezentate în sinul fiecărui popor; până cînd ethologia, sau știința caracterului, nu va fi refăcut cu ajutorul analizei psihologia raselor primitive și temelia fiziologică a acestei psihologii de rasă—până atunci va trebui să ne mulțumim cu aprecieri subiective, care aprecieri, tocmai fiindcă sînt subiective, stau la îndămîna tuturor pentru tot felul de întrebuințări.

Istoria ne arată însă că în anume momente ale evoluției sociale, în împrejurări foarte asemănătoare la popoarele cele mai deosebite, tendința de naționalizare a culturii, deși pornită dintr'o simțire neclară, capătă totuși cu drept cuvînt o însemnătate hotărîtoare. Așa la Evreii de pe timpul lui Crist, fariseii, reprezentanții ai claselor mijlocii și ai spiritualismului național, combăteau păgînismul Saducheilor, care reprezentau clasele înnalte, ademenite de materialismul strălucitor al culturii elenice în decădere.

De-asemenea în Germania secolului al optsprezecelea, literații burgheziei: Bodmer, Klopstock, Lessing, luptă, și pe cale teoretică, și pe calea creațiunii artistice, pentru naționalizarea literaturii ce fusese franțuzită de Opitz, Flemming, Hoffman de Hoffmanswalden, Lohenstein, Gottsched, și alți mediocri scriitori ai curților și ai aristocrației.

Tot așa în Anglia secolului al patrusprezecelea, în timpul războiului de o sută de ani, burghezimea saxonă sfîrșește prin

2) Asupra acestei diferențieri care are un substrat fiziologic foarte interesant, voi reveni pe larg cînd voi expune o serie de cercetări ethologice.

a impune limba și literatura ei aristocrației normande, încă pe jumătate franceză.

Momente asemănătoare se găsesc în istoria Rusiei, a Spaniei și a altor țări.

Ori de cîte ori minoritatea stăpînitoare, în urma unui proces psiho-fiziologic strîns legat de însă-și starea ei socială, se simte atrasă în mod neînvins de strălucirea unei vechi și rafinate culturi străine, clasele mijlocii, mai de curînd eșite din popor, și în mai de aproape legătură cu poporul, pornesc o mișcare de reacțiune, îndemnate fiind de o potrivă, și de sentimentele lor, și de interesele lor economice-sociale.

Era fatal ca păturile stăpînitoare ale Evreilor din vechime să incline mai mult spre materialismul elenic decît spre ascetismul propriei lor națiuni; era fatal ca la Germanii din secolul al optsprezecelea clasele dominante să fie mai mult atrase de natura fină și cerebrală, de concepția estetică și raționalistă a Francezului, decît de firea aspră și sentimentală, de concepția etică și naturalistă a națiunii germane.

*
* *

Din cele două clasificări—după națiuni și după școli—care se întretaie între ele ca urzeala și bătătura unei țesături, prima, așa de nelămurită încă, este în gura tuturor; și tocmai a doua, care-i cu mult mai sigură și fără îndoială tot așa de însemnată, este în critica noastră literară aproape cu desăvîrșire ignorată. Nu e rar să auzi oameni culți și inteligenți spunînd că împărțirea în clasici, romantici, realiști, e arbitrară; că arta este un fenomen prea complex pentru a putea fi pus în formule; că fiecare operă de artă trebue considerată în sine, și nu privită prin prizma unei teorii; că numai mediocritățile se grupează în școli, pe cînd talentele puternice se feresc de orice îngrădire;—și așa mai departe.

Aceste păreri mi-au părut totdeauna curioase, și deci interesante în felul lor... Cum adică, toate fenomenele sociale—până și numărul scrisorilor aruncate fără adresă în cutia poștei—sînt supuse la anume legi; numai opera de artă, în care se oglindește întreaga viață a societății, să fie în afară de orice clasificare, în afară de orice cauzalitate și prevedere?!...—Și asta pe motiv că multe opere de artă nu intră în cadrul formulei.....

„Cîte creațiuni nu sînt și romantice și clasice—ori romantice pentru unii și clasice pentru alții!" spun scepticii...

Desigur, astfel de creațiuni există. Dar pe același motiv ași putea nega clasificația zoologică, o clasificație în adevăr clasică!... Parafrazînd obiecțiunile acestor sceptici ireductibili față de clasificările literare, ași spune:

„Împărțirea vertebratelor în mamifere, păsări, reptile, batraciane și pești este arbitrară", căci:

„Vițelul de mare", „vaca de mare", „calul de mare", „ci-

nele de mare", „leul de mare", balena, delfinul și altele, sint mamifere și pești in acelaşi timp;

liliacul e mamifer și sboară ca paserea, precum sboară și unii pești;

ornithorhynchul *paradoxus* (cu drept cuvint poreclit astfel) e mamifer, şi aduce cu rața, are cioc de pasere, membrane inotătoare, cloacă, și pune ouă pe care le clocește intr'un buzunar al pielei;

pinguinul e pasere, şi are, in loc de aripi, inotătoare de peşte;

iar *Pterodactylus crassirostris* din epoca terțiară era și reptilă și pasere...

— „Animalul este o creațiune prea complexă pentru a fi pus in formulă; fiecare ființă viețuitoare trebue considerată in sine și nu privită prin prizma unei teorii" — căci:

Sint niște maimuțe care au corp de pisică, ochi de pisică, mișcări de pisică, şi miaună și torc intocmai ca pisica; iar antilopa din sudul Africei, numită Gnu, are capul de bou, iar corpul, coada și coama de cal;

am văzut papagali de care ai jura că sint bufnițe, și păianjeni care sar intocmai ca lăcustele....

— „Numai animalele obicinuite sint bune de clasificat: cele prea mari, cum este elefantul ori balena, sint in felul lor prea — *originale*, pentru a fi asemănate cu altele!!..."

Şi in adevăr — atit pentru ateul incult, cit și pentru credinciosul care consideră speciile ca niște creațiuni divine, pe care Adam, după spusele Bibliei, le-a găsit in Paradis și s'a apucat indată să le numească, ființele hibride mai sus enumerate trebue să fie o pricină de mare nedumerire: unul vede intr'insele desființarea pur și simplu a clasificării zoologice; celălalt e silit să le considere, ori cit i-ar repugna aceasta, ca un joc frivol al providenței...

Pentru naturalist insă, care in speciile animale nu vede forme nestrămutate, ci etape străbătute de ființa viețuitoare in desvoltarea ei dela protozoar la om, animalele acelea hibride nu numai că nu desființează clasificarea zoologică, — fiind niște excepțiuni care intăresc regula, — dar pun și mai bine in lumină acea lege generală a adaptării la mediu, care face ca la incrucișarea a două serii de inriuriri cosmice să corespundă un animal cu caractere amestecate. Pentru naturalist, şi cetaceele, și liliacul, se coboară din mamifere și sint mamifere, măcar că cele dintăi samănă cu peștii, iar cel din urmă cu păsările — căci pentru naturalist, caracterele unui animal nu sint toate de aceiași insemnătate, ci *unele sint primitive și esențiale, iar celelalte secundare și derivate.*

* * *

Această ierarhie a caracterelor este pentru orice clasificare de o hotăritoare insemnătate; căci numai atunci sint indreptățit să alcătuesc o grupă deosebită din toate individualitățile care au in comun un anume caracter, cind am siguranța că acest caracter este esențial, și mai insemnat decit toate celelalte; altfel, clasificarea e făcută pe o temelie greșită. Dacă de pildă aşi impărți vertebratele in sburătoare, alergătoare și inotătoare, adică in aeriane, terestre și aquatice, liliacul ar fi alăturea de stigleț, iar balena și pinguinul alăturea de morun. Și multe greșeli de acestea au făcut naturaliștii pe vremea cind stăruiau mai ales să descrie cu amănunțime fiecare animal și fiecare plantă, fără a fi găsit legi care să stabilească o legătură, o unitate și o ierarhie intre diferitele caractere inșirate... Pe atunci clasificările aveau totdeauna o aparență de arbitrar, — căci cu drept cuvint te puteai intreba intrucit cutare caracter e mai insemnat și merită mai mult a fi luat ca bază de clasificare decit cutare altul?..

După ce s'au descoperit insă legile care prezidă la formarea speciilor una din alta, și la desvoltarea ființii viețuitoare dela protozoar la om; după ce s'a stabilit ierarhia lumii animale insăși, cu speciile fosile ca inele de legătură intre marile ramificări zoologice, — ierarhia caracterelor a apărut foarte limpede, și o clasificare *naturală*, adică isvorită din chiar firea lucrurilor, s'a impus de sine. Atunci naturalistul n'a mai putut sta la indoială, cind a fost vorba să clasifice balena — ca să reluăm exemplul de mai sus. Balena e mamifer și nu pește, căci:

1) Istoria desvoltării ființei viețuitoare dela protozoar la om ne arată că insușirea de a naște pui vii n'a apărut nici la pești, nici la batraciane, nici la reptile, nici la păsări — ci tocmai la „mamifere" (de aici și numele), ultima și cea mai superioară fază a desvoltării animale. Prin urmare balena și celelalte animale asemănătoare — cetaceele și pinipedele — nu pot fi decit niște mamifere regresate, prin adaptarea la viața aquatică; caracterul de a naște pui vii este mai insemnat și mai hotăritor decit forma de peşte: *ierarhia lumii animale insăşi ne indică ierarhia caracterelor la fiecare animal in parte.*

2) Peștele este un animal adaptat prin toate insușirile sale la viața de apă. Dar intre aceste insușiri, aceia de a respira prin branchii — insușire pe care n'o au cetaceele — este mai caracteristică decit innotătoarele, coada și forma generală de peşte — in aceiaşi măsură in care respirația este mai insemnată decit mișcarea. Cunoscind prin urmare legea generală a formării speciilor prin adaptare la mediu, cunoscind legătura dintre caracterele diferitelor animale și imprejurările de viață care le servesc de generatrice, uşor pot stabili acea ierarhie a caracterelor de care am nevoe pentru o clasificare cu adevărat naturală.

Dacă, de pildă, cercetezi clasificarea mamiferelor in *ordine*, observi indată că ea se intemeiază pe modul firesc in care diferitele mamifere s'au impărțit domeniul naturii; și este așa de firească această impărțire, in cit o regăsim aproape aceiași și la păsări [1]).

1) Maimuța — papagalul; leul — vulturul; foca — pinguinul; liliacul — rîndunica; zebra — struțul; etc. Marsupialele, care de fapt sint o clasă deosebită, se impart și ele in carnivore, erbivore, rozătoare, insectivore, fructivore, aquatice etc.

Fiecare din aceste ordine este în toate caracterele sale perfect adaptat mediului special în care trăeşte; şi între aceste caractere găsim totdeauna unul, sau cîteva, foarte puţine, care sînt cu deosebire hotărîtoare. Aşa, de pildă, *multungulatele, rumegătoarele* (numite şi *zweihufer* în manualele germane, adică mamifere cu *două copite*) şi *solidungulatele*, sînt toate erbivore. Intrucît numărul unghiilor sau al copitelor este un caracter atît de însemnat, încît să servească pentru diferenţiarea celor trei ordine, ba chiar pentru denumirea lor? Zoologia ne-o arată. Această diferenţiare s'a produs prin adaptarea la trei feluri de teren: *Multungulatele*, (hipopotamul, elefantul, rinocerul, tapirul şi porcul) la un teren mlăştinos cu vegetaţie bogată, *rumegătoarele* la un teren păduros şi accidentat, iar *solidungulatele* (calul, zebra), la stepe întinse. Şi dacă *toate* caracterele diferenţiale ale celor trei ordine sînt produsul adaptării la teren, nu-i mai puţin adevărat însă, că în primul rînd copita trebue să fie în strînsă legătură cu terenul. La *multungulate*, cînd animalul cufundă piciorul în terenul mlăştinos, degetele se resfiră şi formează o suprafaţă de rezistenţă mai mare; din contra, cînd animalul scoate piciorul din terenul mlăştinos, degetele se apropie pentru a împiedeca formarea unui spaţiu vid dedesupt; iar la hipopotam, care este cel mai puţin diferenţiat dintre multungulate şi care trăeşte mai mult în apă, degetele sînt chiar unite prin pieliţe înnotătoare. La *rumegătoare*, cele două copite, putîndu-se apropia şi depărta, dau călcăturii elasticitatea necesară pe un teren deluros sau muntos; şi scobite dedesupt şi cu marginile tari, cum sînt la căprioară, prototipul rumegătorului, ele servesc chiar ca un fel de patină la scoborîrea coastelor repezi. La *solidungulate*, care trăesc pe şesuri întinse, şi calcă uniform, abia atingînd pămîntul din fugă, cele două copite s'au împreunat într'una singură, care nu-i elastică, ci solidă şi rezistentă, servind animalului şi ca armă de apărare.

Şi acum, după ce am văzut cum unele caractere sînt cu deosebire *caracteristice* şi ne servesc pentru a clasa animalul într'o anumită grupare, să cercetăm iarăşi una din acele fiinţi hibride care, caşi balena, provoacă nedumerirea profanului: antilopa *Gnu* din sudul Africei, cu cap şi coarne de bou, cu copite despicate, dar cu corpul, coada şi picioarele de cal.

Duşmanii formulelor şi ai clasificărilor, care sub titlul de obiectivitate ridică în teorie propria lor neputinţă de a umbla drept pe terenul alunecos al sintezei,—cum adesea e pornit omul să-şi facă merite din propriile sale cusururi,—vor găsi desigur în aparenţa hibridă a acestui animal un argument în contra clasificării însăşi. Nu tot aşa naturalistul; el va constata cu o vie mulţumire că antilopa *Gnu*, ajungînd să trăiască în şesul cel mare din sudul Africei, a căpătat, prin fenomenul cunoscut în zoologie sub numele de *adaptare convergentă*, cîteva din caracterele acelui animal de stepă, care este calul: adică forma mlădioasă a corpului, articulaţiunea elastică a piciorului, şi coada scurtă, cu păr lung, mai potrivită pentru fugă decît coada lungă cu păr scurt a boului, şi absolut trebuitoare în şes ca armă de apărare contra muştelor şi a ţînţarilor. Şi naturalistul va merge poate mai departe, şi va prezice, că dacă antilopa Gnu va trăi totdeauna numai în şes, va ajunge după nu ştiu cîte mii sau zeci de mii de ani, să capete, în loc de două copite la fiecare picior, una singură, mai tare, cu care putîndu-se apăra, va lepăda coarnele; şi dacă în acest şes hrana este pretutindenea şi totdeauna îmbelşugată, animalul va lăsa şi obiceiul de a rumega, şi, prefăcîndu-şi stomacul, va deveni cal în toată puterea cuvîntului.

Alt exemplu: renul, în loc să aibă la fiecare picior numai două copite, ca toate rumegătoarele, şi cele două degete dinnapoi atrofiate, le are din contra pe aceste din urmă aşa de lungi, că ating pămîntul,—prin urmare mai lungi chiar de cît degetele corespunzătoare ale porcului, care face parte din ordinul multungulatelor. Incetează renul prin aceasta de a fi un *Zweihufer*? Nici de cum; fiindcă numai printr'o adaptare tîrzie la un teren acoperit vecinic cu zăpadă, renul a căpătat degetele dinnapoi tot aşa de lungi ca cele ale erbivorelor de mlaştină: aceleaşi pricini produc aceleaşi urmări.

* * *

Imi pare că văd pe cetitor zîmbind: dar ce-au a face toate dobitoacele astea cu literatura?

Au foarte mult de a face.

Chestiunea clasificării este cea mai înnaltă şi cea mai generală chestiune a fiecărui domeniu ştiinţific; a cerceta dacă în istoria literară o clasificare sigură şi naturală este *cu putinţă*, este a cerceta dacă istoria literară poate deveni ştiinţă; căci după cum clasificarea zoologică este aproape zoologia însăşi, tot aşa clasificarea literară este aproape istoria literară însăşi,—este temelia unei critici în adevăr ştiinţifice.

Ca să putem însă răspunde la întrebarea dacă o clasificare sigură este cu putinţă în istoria literară, nimic nu este mai firesc decît să studiem o clasificare tipică şi bine cunoscută, cum este cea zoologică, pentru ca să extragem din acest studiu condiţiunile în care o adevărată clasificare naturală este cu putinţă în orice alt domeniu al ştiinţii.

Dacă cetitorul are impresiunea că am stăruit prea mult asupra clasificării zoologice, pricina este—că am stăruit prea puţin: trebuind să fiu concis, am fost cu necesitate arid. Dacă însă cetitorul, mirat de a găsi într'un studiu literar o aşa de lungă discuţiune ştiinţifică—în locul acelor bogate libaţiuni de entuziasm şi apă de trandafir, cu care e deprins—va fi urmărit această discuţiune cu o privire distrată şi nerăbdătoare, să-mi dea voe să-i spun că nu are dreptate: încheierile pe care le-am scos din studiul clasificării zoologice sînt pentru istoria literară de o în-

semnătate aşa de mare, incit ar fi meritat o cercetare şi mai întinsă decit aceia pe care am făcut-o. E vorba de condiţiunile în care o adevărată clasificare e cu putinţă in orice domeniu al ştiinţii.

Care sint aceste condiţiuni ?

Prima şi cea mai insemnată este ca cercetările în acel domeniu să fi eşit din faza simplei descrieri exterioare, şi cercetătorii să fi găsit *legile generale după care fenomenele se produc*, legi care stabilesc o legătură, o unitate şi o *ierarhie* intre deosebitele caractere ale fiecărui fenomen; căci până n'am stabilit ierarhia caracterelor, deosebind pe cele primitive şi esenţiale de cele secundare şi derivate, nu putem avea o clasificare sigură: *mulţimea cazurilor indoelnice şi a excepţiunilor aparente ne dezorientează cu desăvîrşire.*

Implineşte istoria literaturii această condiţiune ? [1]).

Răspunsul pe care trebue să-l dăm, este mai degrabă negativ.

Critica şi istoria literară n'au eşit încă din faza in care se aflau ştiinţele naturale innainte de Darwin şi de precursorii lui, n'au eşit adică din faza descrierii exterioare.

In istoria şi critica literară[1]) domneşte, încă neştirbită, metoda pe care psihologul Binet a şi numit-o, cu o neintenţionată ironie... *literară*. Imi amintesc de următoarea experienţă psihologică, făcută de dinsul cu un număr oarecare de elevi. Le-a dat să descrie o ţigară. Unii, „spirite ştiinţifice", au descris-o exact şi in modul cel mai obiectiv. Alţii au bătut cimpii, pierzîndu-se în „impresiuni" pline de comparaţii exagerate şi apropieri fără rost.... Pe aceştia experimentatorul i-a consacrat cu gravitate de „spirite literare"—viitori literaţi şi *critici*. E adevărat că unii critici s'au grăbit să protesteze, dar desigur fără motiv....

Prin urmare nu ne putem aştepta la o clasificare *sigură* a fenomenelor literare. Cum am spus la inceputul acestui studiu, împărţirea in clasici, romantici şi realişti, se datoreşte chiar scriitorilor. La inceputul veacului al 19-lea s'a intimplat in literatură cunoscuta revoluţiune a scriitorilor care şi-au zis „romantici", in contra regulelor stabilite după modelele literare ale anticităţii „clasice"; în Germania Friedrich Schlegel, în prefaţa romanului său *Lucinde*, in Franţa Victor Hugo, in prefaţa dramei sale *Cromwell*, au căutat să lămurească noua concepţie artistică în opunere cu aceia a premergătorilor lor. Iar în a doua jumătate a secolului al 19-lea, „realiştii" au făcut o revoluţiune asemănătoare în contra romanticilor. Critica „ştiinţifică", adică psihologică şi sociologică,—întemeiată de romanticul St. Beuve şi ridicată la mari înnălţimi de Taine, Brandes, Faguet, Brunetière, Montégut, Lews, Hettner şi alţii, in zilele naturalismului,—a generalizat denumirile celor trei şcoli care s'au luptat între ele de-alungul veacului trecut, intinzind, de pildă, denumirea de romantism asupra lui

1) Este interesant că ştiinţele naturale au purtat odinioară, in faza descrierii şi a... beletristicei, numele de *Istorie naturală*.

Shakespeare, Dante, Lope de Vega, asupra trubadurilor, asupra „simboliştilor", „parnasienilor" şi „decadenţilor" de astăzi, etc. Insă, cum arată foarte bine d. Gherea în articolul d-sale despre *romantism şi clasicism*, „chiar intre scriitorii de frunte ai străinătăţii nu-i înţelegere în privinţa clasificării literare; pe cînd, de pildă, Zola (şi alţii) consideră pe Balzac şi pe Stendhal ca naturalişti, Brandes îi numeşte romantici, punind in schimb pe Byron şi pe Shelley între naturalişti". In articolul *romantism* din Enciclopedia Larousse—a cărei parte literară este aşa de bine redactată,—Schiller şi Goethe sint daţi ca romantici !....

Care să fie pricina acestei neînţelegeri ?

Pricina nu poate fi alta decit aceia că nu s'au stabilit încă cu destulă preciziune caracterele fiecărei şcoli, şi *mai ales* nu s'a stabilit incă *ierarhia* acestor caractere, deosebind pe cele primitive şi esenţiale de cele secundare şi derivate.

Dacă, de pildă, cerem lămuriri asupra romantismului chiar dela scriitorii care au intemeiat această şcoală in Germania ori in Franţa, răspunsurile sint departe de a fi mulţumitoare. Friedrich Schlegel ne va vorbi despre revolta inconştientului in contra conştientului, sau reacţiunea imaginaţiei şi a sentimentului în contra despotismului unui raţionalism îngust; iar Victor Hugo, nepotul timplarului, care numai ginditor nu este, dar care cu entuziasmul mai mult fizic al plebeianului, cu acel patos al singelui bogat, împrumută o putere aproape magică unor simple vorbe răsunătoare—Victor Hugo ne serveşte următorul *galimatias* filosofic: „Poezia are trei vrîste: timpurile primitive sint lirice, cele antice sint epice, iar cele moderne, ale creştinismului, sint dramatice. Oda cîntă eternitatea, epopea cîntă istoria, iar drama cîntă viaţa...." După Hugo, poezia creştină a învăţat dela religiune că omul se compune din două părţi, din corp şi suflet, dintr'o fiinţă animalică şi una spirituală, şi de aceia da loc în aceiaşi operă comicului şi sublimului, care înnainte se excludeau. Romantismul este, după dinsul, introducerea *adevărului* în literatură.... a grotescului alături de sublim, a poporului alături de regi şi de aristocraţie....

Ar fi naiv să căutăm a arăta cit de puţin ne poate folosi teoria lui Hugo la recunoaşterea scriitorilor romantici, şi cit de puţin se potriveşte ea cu teoria romantismului german, pe care mai de grabă o contrazice; destul de interesant însă, pentru ca să-l relevăm, este acest fenomen: „adevărul" luat ca deviză de romantici !..... E cazul de a întreba: care „adevăr?" Cel din *Mizerabilii*, din *Regele se amuză*, ori—din *Contele de Monte-Cristo* ? Din toate şcolile literare, romantismul se poate cel mai puţin făli cu „adevărul",—care este de-opotrivă idealul clasicului Goethe caşi al naturalistului Zola....

* * *

Genialul filosof şi estetician Hegel, ne vorbeşte şi el despre romantism—şi în genere despre şcolile literare:

„Literatura are trei faze: simbolică, clasică și romantică. „In prima fază imaginația se silește să se ridice de-asupra naturii până la spiritual, dar n'ajunge decît la personificări grosolane ale formelor fizice sau la abstracțiuni morale. In arta clasică spiritul este fondul reprezentării; natura dă numai forma exterioară. Natura e idealizată și ridicată până la spirit, până a deveni o imagine a spiritului.—Dar spiritul nu poate găsi realitatea care să i corespundă decît în lumea sa proprie, în lumea interioară a conștiinții; acolo se bucură el de natura sa infinită și de libertatea sa. Această dezvoltare a spiritului care se ridică astfel până la el însuși, care găsește în *el*, ceia ce găsea înainte în lumea sensibilă, care, într'un cuvînt, se simte și se știe în armonie intimă cu el însuși, este principiul fundamental al artei romantice. *Spiritul se ridică de-asupra materiei*. In frumusețea romantică, sufletul, deși se manifestă în lumea externă, se arată detașat de această lume. Corpul nu va exprima decît spiritul. In arta plastică patimile lui Crist vor fi subiectul principal al artei romantice....“

Cu alte cuvinte, în faza simbolică a artei, natura predomină asupra spiritului; în faza clasică, natura este în armonie cu spiritul; iar în faza romantică spiritul predomină asupra naturei.

Oricine va recunoaște în această expunere teoria d-lui Gherea din articolul d-sale, *Clasicism și romantism*: „Clasicism—armonie dintre corp și suflet; romantism—predominarea sufletului asupra corpului“. D. Gherea însă n'a împrumutat teoria din Hegel, ci, cum ne spune, din Heine. Dar teoria aceasta, care pe vremea romantismului era în literatura și filosofia germană un „*loc comun*“, trecînd în opera unui critic dela sfîrșitul veacului al nouăsprezecelea a suferit o grea operațiune, mult asemănătoare acelei clasice experiențe, pe care o fac fiziologii cu un șoarece, tăindu-i coada și grefîndu-i-o în pielea capului: D. Gherea a tăiat faza simbolică a literaturii, din copilăria omenirii, fază de care nu mai vorbește critica de astăzi, și a înlocuit o cu faza realistă sau naturalistă, de care însă D-sa pomenește numai în treacăt, făgăduind să revie asupra-i mai tîrziu.

Avem credința că dacă filosoful Hegel ar fi apucat realismul, și-ar fi *prefăcut* el însuși teoria în acelaș fel. De unde o știm noi aceasta? O știm fiindcă numărul trei joacă un rol capital în *toate* sistemele metafizice—ca în genere în științele oculte; dar în metafizica hegeliană cu vestita-i *negare a negării*: teză, antiteză și sinteză, trei este mai ales un număr sacru..... Așa fiind, Hegel n'ar fi admis cu nici un preț *realismul* pe lingă celelalte ale sale trei faze literare; dealtfel, ce haz ar fi avut o teorie metafizică întemeiată pe numărul patru?..... Ba știm și mai mult: știm cum ar fi definit Hegel realismul—și iată de unde o știm. O axiomă fundamentală a logicei sună cum urmează: „O noțiune *s este* împreunată, sau *nu este* împreunată cu noțiunea *p*—o a treia posibilitate nu există. (Tertium non datur). Sau: Judecățile contradictorii nu pot fi amîndouă false. (Principium exclusi tertii)“—(Logica d-lui Maiorescu). Adică un lucru trebue să fie, de pildă, ori alb ori nealb; literatura trebue să exprime: ori armonie între spirit și natură, ori dezarmonie între spirit și natură—tertium non datur. Dar clasicismul este armonie, iar romantismul dezarmonie; cum reușește Hegel să mai introducă și o a treia școală: simbolismul? Reușește prin aceia că dacă armonia între spirit și natură nu poate să fie decît de un singur fel, dezarmonia însă poate fi de două feluri: predominarea naturii asupra spiritului, și predominarea spiritului asupra naturii. In total nu avem deci decît trei posibilități; și dacă clasicismul este armonia dintre spirit și natură, iar romantismul: predominarea spiritului asupra naturii,—nu rămîne realismului în teoria hegeliană decît: predominarea naturii asupra spiritului, adică tocmai formula fazei „simbolice“ a literaturii. Cum am spus: tai șoarecelui coada și i-o lipești la cap.....

Din această operațiune, pe care Hegel ar fi făcut-o el însuși, teoria n'ar fi eșit nici mai bună nici mai rea de cum a fost; fiindcă întrucît este adevărat—și dintr'un *anumit* punct de vedere, și pentru *anumite* opere literare *este* adevărat—că clasicismul exprimă armonia dintre spirit și natură, iar romantismul predominarea spiritului asupra naturii,—în aceiași măsură este adevărat că realismul, sau și mai bine, „naturalismul“, exprimă predominarea naturii asupra spiritului. Gîndiți-vă numai la Zola, șeful acestei școli: nu pare creată anume pentru dînsul formula lui Hegel: „Imaginația se silește să se ridice deasupra naturii până la spiritual, dar *n'ajunge decît la personificări grosolane ale formelor fizice*?“...

Așa ar fi definit Hegel realismul modern. Dar d. Gherea cum îl definește?... D-sa nu-l definește de loc, ci-l pomenește numai, ceia ce-i în adevăr de regretat. Dacă filosoful Hegel ar putea ceti articolul d-lui Gherea — discipolul discipolului său Marx—ar zice desigur: Bine, cu clasicismul și romantismul ți-a fost ușor; te-ai luat după mine; dar cum introduci *realismul* în teoria mea—astaași fi fost curios s'o văd...“. Și în adevăr nu înțeleg de ce n'a vorbit d. Gherea despre realism. Cînd a scris cîteva pagini despre clasicism, și alte cîteva pagini despre romantism, ce era de mai scria încă vreo cîteva și despre realism? Cetitorul, auzind mereu de echilibru și dezechilibru, trebue să fi rămas cu o vie curiozitate nesatisfăcută: „dar realismul ce este, echilibru sau dezechilibru?“ Noi, știind că în sistemul lui Hegel, adoptat de d. Gherea, nu este loc decît pentru *o singură* definiție a realismului,—aceia pe care am dat-o mai sus—am fi fost curioși să vedem dacă ne aceasta ne-o dă d. Gherea...

Dar d. Gherea nu vorbește despre realism. Faptul este cu atît mai curios, cu cît în introducere însuși d-sa ne spune:

„Adevărul este că am vrut și voesc să scriu mai ales despre realism și naturalism în literatura modernă, dar începînd să scriu, am văzut, că nu e cu putință a vorbi despre literatura modernă, fără să amintesc despre sistemele literare și artistice, ce au fost mai înainte.

„Fenomenele literare şi artistice, caşi fenomenele în general, sînt „strins legate, isvoresc unele din altele. In lanţul nesfîrşit de fenomene, „in şirul fără margini de cauze şi efecte, nu poţi lămuri un fenomen, „fără să atingi întregul lanţ; nu poţi atinge un fapt, fără să vorbeşti „de toate faptele premergătoare şi care-l condiţionează. Şi tocmai din „această pricină, voind să vorbesc în special despre şcoala naturalistă şi „realistă modernă, nu pot să nu pomenesc, măcar pe scurt, şi de şcolile „literare şi artistice de mai înainte".

In atitea rînduri, cite citez aci, ar fi putut d. Gherea, cit decit, să ne lămurească asupra realismului, ca să nu rămînem curioşi; dar d-sa, nu numai că nu ne spune nimic despre realism în acest articol, dar nici în articolele următoare ale aceluiaşi volum, nici în volumul următor, şi nici mai tîrziu nu-şi ţine făgăduiala dată.

Cit despre teoria clasicismului şi a romantismului, împrumutată din Heine, adică indirect din Hegel, d. Gherea ne-o prezintă ca o teorie salvatoare:

„Clasicism, romantism, realism, idealism, naturalism, documente „omeneşti, etc., etc., iată cuvinte care se aruncă cu duimul în orice foileton literar. Dar veşnica repetare a acestor cuvinte nu dovedeşte de fel „că ele sînt pricepute lămurit, ba din potrivă, nu numai în public, dar „chiar între cei ce se îndeletnicesc cu literatura, domneşte cea mai mare „neînţelegere în privinţa acestor numeroşi termeni literari. Spre pildă, „în foiţa literară a unui ziar din Capitală, fiind vorba despre *Don Carlos* al lui Schiller, se spunea că Schiller este din şcoala romantică germană; în alt ziar am citit acelaşi lucru despre Goethe!"

Ei bine, soarta îşi are ironiile ei. Aceşti foiletonişti, a căror neştiinţă l'a hotărît pe d. Gherea să-şi scrie studiul, au scos părerea lor că Goethe şi Schiller sînt romantici din Enciclopedia *Larousse* (articolul *romantism*), adică din acel isvor—aşa de banal, aşa de accesibil fiecăruia—de care se foloseşte orice gazetar cînd vrea să scrie despre lucruri înnalte. Dar în *acelaşi* articol, din *aceiaşi* Enciclopedie, cu zece rînduri mai jos, ziariştii puteau găsi şi acea mîntuitoare teorie a lui Hegel, cu care dl. Gherea crede să ne lumineze odată pentru totdeauna!... De acolo am citat-o şi noi!...[1]).

* * *

D. Gherea n'a scris anume despre realism... Dar răsfoind cele trei volume ale d-sale găsesc cîteva digresii şi aluziuni, din care se poate foarte bine vedea ce crede d-sa despre realism:

„Naturalismul era şi e şi acum aşezat pe nişte baze foarte puter-

1) Cit de puţin mîntuitoare este această teorie, am arătat într'un articol publicat în Noua revistă romînă din 1900, şi reprodus în volumul *Incercări critice* (Carol Göbl).

„nice, de neclintit. Critica literară a dovedit cu atîta claritate şi cu o bogăţie atît de mare de argumente că naturalismul e un copil legitim al „epocei noastre, că e strîns legat de întreaga desvoltare socială contemporană, că spiritul omenesc, ajuns la maturitate în ştiinţă, nu mai poate „să se mulţumească nici în artă cu idealismurile, simbolismurile şi fantaziile romantice,—alături cu enorma desvoltare a ştiinţelor exacte, formula naturalistă în artă se impunea. Omenirea civilizată, care a biruit „forţele oarbe ale naturii şi a pus în serviciul omului aburi şi electricitate, necesar trebuia se ajungă la o literatură care tinde să pătrundă „sufletul omului, viaţa socială a oamenilor, prin *zugrăvirea adevarată* „*a acestei vieţi şi a acestui suflet*. Iată în cîteva cuvinte acele puternice temelii teoretice, pe care critica literală le aşternea naturalismului" [2])

Deocamdată ne mulţumim cu atît.

Cum vedem, d. Gherea n'a găsit pentru şcoala realistă acea definiţie, de care am spus că e singura cu putinţă în sistemul d-sale. Jignirea pe care o aduce astfel Logicei este chiar de neiertat.

In adevăr, să ne închipuim că cineva ar împărţi mamiferele în trei categorii: A, B şi C, şi ne-ar spune apoi următoarele: „Mamiferele de categoria A se hrănesc cu animale, în cutare şi cutare fel, şi din pricina unor anumite împrejurări; cele de categoria B se hrănesc cu plante, în cutare şi cutare fel, şi din pricina altor împrejurări; în scurt, unele sînt *carnivore* şi celelalte *erbivore,—iar despre categoria C voi vorbi cu alt prilej*". Cetitorul ar rămînea fireşte curios să ştie ce fel de mamifere mai pot fi şi acelea de categoria C....; şi vrînd să fie isteţ, ar raţiona aşa: „Toate corpurile din natură se împart în animale, vegetale şi minerale; cu minerale nu se hrăneşte nici un mamifer; prin urmare, pe lîngă mamiferele carnivore şi cele erbivore, ce mamifere să mai fie? *Omnivore!*" Ei bine, nu. Originalul clasificator, vorbind cu alt prilej despre categoria C, ne-ar spune că: „Ceia ce caracteriză mamiferele de categoria C, este că au coada încîrligată". Cetitorul ar rămînea uimit: Dar bine, ce are a face felul în care se hrăneşte animalul, cu felul în care ţine coada?!...

Tocmai de aceia întrebăm şi noi: ce are a face armonia sau dezarmonia dintre corp şi suflet, cu zugrăvirea adevărată sau neadevărată a vieţii?! Oare un om echilibrat nu poate zugrăvi viaţa aşa cum este? Şi pe de altă parte: oare între realiştii sau naturaliştii moderni, nu se găsesc şi dezechilibraţi?

Dar să părăsim terenul bunului simţ, care a putut rătăci chiar pe un om de valoarea d-lui Gherea, şi să ne adresăm ştiinţii speciale. *Clasificarea, diviziunea, definiţiunea*, sînt operaţiuni intelectuale care ţin de domeniul Logicei şi formează capitole însemnate în această ştiinţă. Inainte de a discuta o clasificare în fondul ei real, trebue să vedem dacă este făcută conform regulelor pur formale ale Logicei. Ori, una din aceste re-

2) *O problemă literară*, în vol. III p. 231.

gule ne învaţă că într'o clasificare (respectiv: diviziune) nu se admite pe acelaşi plan de coordinare decît *un sigur punct de vedere*.

Aşa de pildă:

Din punctul de vedere al formei capului, oamenii se împart în dolicocefali, mesaticefali şi brachicefali.

Din punctul de vedere al raportului dintre acţiune şi subiect, verbele se împart în active, pasive şi reflexive.

Din punctul de vedere al scheletului, animalele se împar în vertebrate şi nevertebrate.

Uneori se admit două sau mai multe puncte de vedere — dar numai în aparenţă. Aşa în împărţirea tuturor corpurilor din natură în minerale, plante şi animale, avem două puncte de vedere: viaţa şi simţirea. De fapt însă această diviziune se prezintă corect aşa: Corpurile se împart în organice şi anorganice (din punctul de vedere al vieţii), iar cele organice se împart în plante şi animale (din punctul de vedere al simţirii). Numai pentru uşurinţa de memorizare cele două planuri de coordinare s'au contopit într'unul singur [1]. Dar chiar aşa luată diviziunea, *membrele* ei trebue definite astfel, încît fiecare să excludă pe toate celelalte, căci insuşi Aristotel, părintele Logicei, a spus că într'o diviziune membrele coordinate trebue să formeze un şir complect de noţiuni contrarii. Despre plante, de pildă, n'ar fi destul să spunem că *trăesc*, ci ar trebui adăugat: *şi nu simt*.

Cu anumite îndreptări, clasificaţia d-lui Gherea ar putea intra în categoria celor cu două puncte de vedere. Am putea-o formula aşa: Literatura se împarte în *realistă* şi *idealistă*; cea realistă zugrăveşte viaţa aşa cum este, iar cea idealistă zugrăveşte o viaţă închipuită sau înfrumuseţată; şi la rîndul ei, literatura idealistă se împarte şi ea în două: în *clasică* şi *romantică*; una ne prezintă o viaţă închipuită şi sănătoasă, cealaltă o viaţă deasemenea închipuită, dar bolnavă. La întrebarea: de ce clasicii nu ne-au dat o „zugrăvire adevărată a vieţii" (că doară nu erau desechilibraţi ca romanticii), D. Gherea ar putea răspunde: „Fiindcă spiritul omenesc nu ajunsese încă la maturitate în ştiinţă".

Numai aşa concepută, clasificaţia D-lui Gherea poate avea un înţeles; căci dacă o considerăm întemeiată pe un singur punct de vedere — aşa cum a întemeiat-o Hegel, pe raportul dintre spirit şi natură, — faptul de a înlocui singura definiţie a realismului, posibilă în acest sistem, cu o altă definiţie, întemeiată pe un punct de vedere cu totul deosebit, constitue o greşală de judecată, nici cît negru sub unghie mai mică decît aceia, de a împărţi mamiferele în carnivore, erbivore, şi mamifere cu coada încîrligată. D. Gherea a împrumutat din două izvoare deosebite două puncte de vedere cu desăvîrşire străine unul de altul şi nu s'a gîndit să le contopească după regulele Logicei: un punct de vedere este acela al lui Hegel şi al romanticilor germani, care căutau pe vremea aceia să-şi formuleze concepţia lor literară şi artistică în desăvîrşită opunere cu aceia a clasicismului, care i-a precedat; iar cellalt punct de vedere este al naturaliştilor franceji, care au căutat şi ei, în timpul nostru, să-şi formuleze doctrina în opunere desăvîrşită cu aceia a romantismului, pe care-l combăteau. Greşala d-lui Gherea a fost de a căuta să definească două membre ale diviziunii, fără a pomeni de al treilea; căci, de oarece a defini un membru al diviziunii înseamnă a arăta *diferenţele specifice* prin care acest membru se distinge de fiecare din celelalte, — îndată ce laşi la o parte pe unul din membre, definiţia cade de sine, ca fiind insuficientă. Cînd ne vorbeşte, de pildă, despre romantism, înţelegem foarte bine că romantismul, exprimînd o stare de suflet nesănătoasă, este altceva decît clasicismul, şi avînd o concepţie nefirească despre viaţă, este altceva decît realismul. Cînd ne vorbeşte însă despre clasicism, nu înţelegem de loc prin ce clasicismul se deosebeşte de realism.... De ce scriitorii greci, care erau „aşa de materialişti" şi „dădeau lucrurilor o înfăţişare aşa de materialistă", nu ne-au dat o „adevărată zugrăvire a vieţii"? Poate din pricină că pe de o parte erau prea fericiţi, şi deci porniţi a vedea din viaţă mai mult laturea frumoasă, iar pe de altă parte naivi, „fiindcă spiritul omenesc nu ajunsese încă la maturitate în ştiinţă"? Dar asta trebuia să ne-o spue D. Gherea! Dar nu ne-o spune nici cu un singur cuvînt! Ba ne spune chiar contrarul:

„...Nu trebue să se creadă că în Grecia antică era o fericire ideală „absolută... Răsboaele pricinuiau mulţime de nefericiri. Afară de aceasta „pe vremea lui Pericles, adică pe timpul celei mai mari înfloriri a artei „antice, în Atena erau clase şi luptă de clase; erau cetăţeni bogaţi şi „cetăţeni săraci, şi lupta dintre aceştia a fost întâia pricină a căderei „democraţiei antice în Grecia. Multe nenorociri a pricinuit şi această „luptă. In sfîrşit Grecii erau oameni, şi oameni ajunşi la un înalt grad „de desvoltare intelectuală şi sentimentală; ei iubeau, urau, invidiau, se „luptau, îşi răsbunau, plîngeau. Această parte întunecoasă a vieţii Greciei „a găsit şi ea interpreţi geniali, cum de pildă au fost Eschyle, Sophocle „şi Euripide".

Adică, după Homer, cei mai mari scriitori ai Greciei antice.

„Numai că suferinţele omeneşti sînt înfăţişate aşa cum trebue şi „pot fi asemenea suferinţi la oameni cu nervii sănătoşi. Sănătatea şi puterea fizică şi spirituală respiră din toate producţiile artistice greceşti".

Cu alte cuvinte, prima deosebire pe care am vrut s'o găsim între clasicism şi realism, aceia că Grecii din vechime, fiind sănătoşi şi fericiţi, erau porniţi să vadă mai mult partea frumoasă a vieţii — cade.

Rămîne cealaltă, că numai în zilele noastre „spiritul omenesc a ajuns la maturitate în ştiinţă"; că dacă Grecii ne-au dat

1) In această categorie intră şi clasificaţia animalelor de Linné (Log. D-lui Maiorescu).

și ei o „zugrăvire adevărată a vieții", totuși spiritul lor nu era înrîurit de științele sociale și de psihologia fiziologică, apărute în vremea noastră, ochiul lor nu era exercitat de metoda riguroasă a cercetărilor exacte...

...Dar nu, nu rămîne nici asta, fiindcă d. Gherea este contra realismului „naturalist"; d-sa nu cere scriitorului decît „să creeze operele sale din elementele reale ale vieții înconjurătoare".

„A doua parte caracteristică a lui Turgheniew este realismul, dar „realismul înțeles in sensul adevărat al cuvîntului. Realismul în literatură, „dacă vom lua cuvîntul *ad litteram*, e o descriere a lucrurilor, așa cum „sînt în realitate. Din această explicație a realismului esă însă întreba- „rea: „Ce, și cum trebue descris?". Un romancier din școala lui Zola „e în stare să ne descrie în zeci de pagini o sobă care scoate fum.... „Turgheniew avea gustul estetic prea desvoltat pentru a cădea în ase- „menea caricaturism. Subiectele sale sînt tot atît de adevarate, tot atît „de reale, dar în același timp ele conțin idealuri mărețe, idealuri ome- „nești, care turbură pe concetățenii săi. In om el vede mai întăi și îna- „inte de toate *omul*, iar nu bestia, și nu se îndeletnicește decît cu des- „fășurarea bunelor și relelor omenești, așa cum sînt, înțelegînd că *a* „*zugrăvi pornirile și relațiunile dobitocești este treaba științii, care* „*se numește fiziologie, iar nu a artei*... Dragostea în romanele lui Tur- „gheniew este un simțimînt măreț, ideal și nobil..." etc.

Așa dar, cu toate silințele noastre, nu putem descoperi la d. Gherea vre-o deosebire între clasicism și realism.

Insă clasificația d-sale trezește în mintea noastră și alte îndoeli. Ne întrebăm, — și ne-am întrebat de la început: realismul, ce exprimă el? Armonie, sau dezarmonie între corp și suflet? Despre aceasta d. Gherea nu ne spune nimic. Să examinăm cele trei răspunsuri care sînt cu putință:

a) Realiștii sînt oameni echilibrați, cași clasicii d-lui Gherea.

Greu de admis. Ca să nu luăm decît un exemplu—Zola, șeful realiștilor franceji, a fost cu mult mai puțin sănătos trupește și sufletește, decît Victor Hugo, șeful recunoscut al școlii romantice franceze; de altfel, d. Gherea a arătat în studiile d-sale, cu o mare bogăție de amănunte, ce înrîurire sufletească nenorocită are organizarea socială de astăzi asupra oamenilor în genere, și asupra intelectualilor în deosebi.

b) Realiștii sînt oameni dezechilibrați, cași romanticii d-lui Gherea.

Atunci de ce nu crează și ei opere romantice? Apoi unii cam scriu astfel de opere... Despre toți însă nu putem admite că sînt dezechilibrați, în orice caz nu despre un Dickens sau George Eliot...

c) Unii dintre realiști sînt echilibrați, alții dezechilibrați.

Dar atunci, fiindcă echilibrul sau dezechilibrul între corp și suflet constitue un punct de vedere așa de însemnat, așa de hotăritor, încît i-a servit d-lui Gherea ca bază de clasificare, — și l'a făcut să împartă idealismul în clasicism și romantism, — este evident că trebue să împărțim și realismul în două grupe: în realism echilibrat și realism dezechilibrat—adică în total să avem patru școli... Dar aceasta nu se obișnuește...

In mai mare nedumerire ne pune următorul pasaj din articolul *„Criticii noștri și Năpasta"*:

„In altă lucrare dramatică, personagiile pot să fie numai simbole: „ele nu se reprezintă pe sine înseși, ci simbolizează niște idei ori sim- „țiminte abstracte. In altă lucrare dramatică, personagiile sînt personifi- „carea tuturor virtuților și a viciilor posibile, care nici odată nu pot să „se întîlnească în același om, fiindcă nu pot să existe oameni nici absolut „virtuoși, nici absolut vițioși. Toate aceste lucrări în toată varietatea lor, „vor fi în domeniul artei idealiste, simbolice. (Prin artă *idealistă* d. Ghe- „rea înțelege aci artă *romantică*). Din potrivă, în lucrările dramatice na- „turaliste, personagiile se reprezintă pe ele însăși ca oameni vii. Cutare „ori cutare personagiu din dramele lui Shakespeare nu personifică cu- „tare ori cutare simțimînt. Romeo nu personifică iubirea, Othelo gelosia, „Hamlet meditarea și nehotărîrea, ci sînt oamenii vii... *Această identi- „tate între personagii și între ceiace trebue să reprezinte, este după „cum am spus într'un alt articol, semnul de căpetenie al naturalis- „mului*".

Adică aici d. Gherea pune naturalismul exact în aceiași opunere cu romantismul, în care a pus odinioară clasicismul. Mai mult decît atît. Formula: *„Identitate între personagii și între ceia ce trebue să reprezinte"*, d. Gherea ne-a dat-o, ce-i drept, în alt articol, și anume în articolul *Romantism și clasicism*, dar nu cu privire la naturalism, cum spune, ci cu privire la clasicism. Nu mai încape dar nici-o îndoială, că pentru d-sa, *clasicism* și *naturalism* sînt două cuvinte sinonime, ceia ce nu se poate interpreta decît așa: Toate însușirile minunate ale acelei școli literare, care în anticitate purta numele de *clasicism*, iar în zilele noastre, prin nu știu ce capriciu al scriitorilor, a căpătat numele de *naturalism*, au fost produse: *în anticitate*, de viața îndestulată prin munca sclavilor, și de gimnastica organizată pentru apărarea cetății; iar în timpurile noastre, cînd scriitorii n'au nici sclavi, nici nu fac gimnastică, și cînd, fiind ruinați trupește și sufletește din pricina organizării burgheze, ei sufăr de „boala veacului", adică de pesimism sau „decepționism" — în timpurile noastre, zic, acele minunate însușiri au fost produse de „spiritul omenesc ajuns la maturitate în știință". Două cauze cu totul diferite producînd același efect — se întîmplă.

Dar d. Gherea consideră pe Shakespeare ca naturalist. Noi, ce-i drept, îl știam romantic, revendicat cu mare entusiasm de toți romanticii germani și franceji, dela cel dintăi până la cel din urmă; însă dacă vrea d. Gherea, fie și *naturalist*, — sau cu alt termen: *clasic*. Dar se naște întrebarea: cum a ajuns Shakespeare la însușirile sale clasico-naturaliste? Iată ce nu putem pricepe. Sclavi n'a avut, gimnastică n'a făcut, bogat

n'a fost, și spiritul omenesc nu ajunsese încă la maturitate în știință ?!!...

Aicea ne-am înfundat de-abinelea.

* * *

Ce-ați zice de-un chirurg, care ar cunoaște anatomia, fiziologia, patologia, dar n'ar ști să umble cu instrumentele de operație ?...

Este cazul d-lui Gherea. D-sa a avut buna intențiune—pe care în parte a și realizat-o—de a imprima criticii noastre literare o direcție științifică; și cu toate acestea, însuși d-sa nu utilizează metodele de gîndire și investigare ale științii. In locul unor descrieri „științifice", adică obiective, cuprinzînd notele esențiale și caracteristice, d-sa ne dă descrieri „literare" [1]), adică subiective, și lipsite de orice preciziune; în locul definițiunilor, d-sa ne dă descrieri; cînd face clasificări și diviziuni, d-sa nu urmează regulele logice ale clasificării și diviziunii; cînd stabilește între fenomene legături cauzale, le stabilește greșit—cum vom avea prilej să arătăm mai încolo—fiindcă disprețuește diferitele metode ale inducțiunii.

Dar aceste greșeli sînt mai mult ale criticei decît ale distinsului nostru critic, căruia nu avem de loc intențiunea să-i micșorăm meritele.

D. Gherea—cu nepărtinire judecat—are o întinsă cultură literară, mult sentiment, un entusiasm grandios pentru artă; popularizînd teoriile socialismului apusean, aplicînd literaturii romînești concepția materialistă a istoriei, d-sa a deschis criticii noastre literare orizonturi nouă, și a avut asupra culturii romînești o înrîurire în adevăr uriașă. Dacă valoarea științifică a operei d-sale e mică, valoarea ei istorică este mare și durabilă...

Cu d. Gherea se procedează acum cași cu unele legi: în loc să fie revizuite, sînt lăsate să cadă în desuetudine...

Este nedrept. Și pentru stima pe care-o datorim eminentului critic, și în interesul continuității culturii romînești, e bine să reluăm firul de unde l'a lăsat d-sa, și să revizuim punct cu punct teoriile expuse în studiile d-sale critice.

Credința aceasta ne-a și făcut să stăruim atîta în discuțiunea curat logică a clasificării d-sale [2]), deși intențiunea noastră a fost și este, de fapt, să arătăm lipsa de metodă științifică în critica mare apuseană.

Sperăm să găsim la critici de reputație europeană unele din greșelele de metodă, mai sus arătate; atunci cetitorul va fi mai puțin aspru cu d. Gherea.

H. Sanielevici

---

1 O descriere „științifică"—în înțelesul pe care-l are acest cuvînt în Logică—poate fi făcută în cea mai frumoasă formă literară.

2 Asupra acestei clasificări vom mai reveni, cînd vom discuta în *fondul* ei teoria hegeliană.

Din cerul limpede....

(Imitație după Paul Verlaine)

Din cerul limpede, potop
De raze se pogoară.
In legănări bătrînul plop
Frunzișul și 'nfioară.

Un glas de clopot, peste sat,
Tremurător se stinge.
Cu șopot blînd și întristat,
In vad pîrăul plînge.

O, Doamne, aici al vieții drum
De farmec plin îmi pare!
Orașul revărsat, acum,
Zvonind, sclipește 'n zare.

—Tu, care astăzi plîngi, pierdut
Intregul rost al vieții,
O, spune-mi, spune-mi, ce-ai făcut
Cu anii tinereții ?

Mihai Petrov.

Vîrvoara.

Am întîlnit'o pe drum, c'o traistă lungă, smolită, de lînă, umblînd în sus şi 'n jos. Se oprea la cîte-o poartă, privea înlăuntru, uneori vorbea două-trei vorbe cu cineva din curte, şi pleca mai departe. Sapa veche, cu coadă lungă, lucie, o tot muta depe-un umăr pe altul.

— N'ai de lucru, nu capeţi de săpat, se vede, lele?

— Nu prea, zise femeea şi trecu mai departe

— Stai puţin, lele, am eu o grădină. Păn' de seară o isprăveşti.

Ea se opri de-odată, şi 'ntoarse pe jumătate capul:

— Cît îmi dai?

— Îţi dau o coroană. De-ai fi venit de dimineaţă, îţi dam mai mult. Acum, uite, soarele e sus.

— Ştii ce? Să-mi dai şi-o bucată de mămăligă; n'am mîncat nimic de eri.

Se 'ntoarce ea, ne 'nţelegem noi, ş'o duc în curte. Poruncesc să-i dea un blid de lapte şi mămăligă, şi-i arăt grădina.

— Să vezi numai, cum am să ţi-o grijesc. Ai să mă pomeneşti cîte zile 'i avea.

O las să soarbă laptele şi intru în casă. Aveam ceva de isprăvit, şi din cînd în cînd aruncam ochii spre grădină.

Femeea încă nu intrase la lucru. Eşii mai tîrziu să văd ce face; ea nu mîntuise încă de mîncat.

— Cum, Doamne sfinte, o întrebaiu eu, de-atunci puteai mînca de zece ori?

— Vezi, îmi răspunse ea, că eu am durere de gură. Şi peptul mă doare, şi tuşesc. Să vezi cum tuşesc.... de se sperie copiii. Aia-i tusă. Odată am mers eu la un doctor, ş'a zis că am hertică.... Are dracu hertică! De-aveam, muream de mult. Dealtfel ce zici şi d-ta, dacă moare omul, nu-i mai bine? Popa David dela noi aşa zice că, dacă moare omul, îi mai bine. „Unde nu este durere nici întristare" — şi începu c'un glas gros, întrerupt, să spue cuvinte dintr'o cîntare dela prohodul morţilor. Imita, se vede, pe popa dela ei, pe David.

Crezui de-odată că femeea-i smintită, şi priveam cu băgare

de seamă la ea, cum mînca încet, ca de silă, cu ochii ţintă în blid.

— De unde eşti d-ta, lele?

— Din Mămăligani.

— Pe-acolo au gătit oamenii de praşit?

— Au isprăvit care au avut; care n'au, nu gătesc nici-odată.

— Pe semne d-ta n'ai pămînt?

— „Pe unde calc, pămîntu-i al meu ca ş'a d-tale" — şi începu să rîză de-odată, arătîndu-şi dinţii laţi, gălbenii. Dădu să se ridice, dar, caşi cînd ş'ar fi adus aminte de ceva, se lăsă iar moale, jos, şi pescui cu lingura de lemn o bucăţică de mămăligă.

— Cred că ai putea să vii acum în grădină, zic eu. A trecut aproape un ceas de cînd tîndăleşti. Se vede treaba că de aceia nu te primesc oamenii în lucru.

— Pe mine?

— Pe d-ta.

— Vezi că nu mă cunoşti?.... Eu nu mă duc la oricine. Întăi întreb cine şade 'n casă, şi dacă-mi place mă duc, de nu-mi place.... plec mai departe.

— D'apoi la mine ai venit fără să fi întrebat de cine-va?

Femeea nu zise nimic. Se sculă, îşi puse cojile de mămăligă în traistă, se plecă apoi iar, ridică blidul şi sorbi din el laptele, în care mai rămăsese ceva fărîmituri. Îşi puse traista după grumazi, şi avea nişte priviri ca de scăpare, caşi cînd ar cerceta pe unde să iasă afară, în uliţă.

Nu i-am mai zis nimic. Am lăsat-o să se ducă. Dar ea cobori treptele şi o luă spre grădină. Intr'o mişcare nervoasă îşi desprinse traista şi o atîrnă într'un măr bătrîn. Apoi, începînd a săpa, îmi zise:

— La d-ta am venit, pentrucă eşti om bun.

— De unde ştii d-ta?

— De pe ochi. Eu cunosc oamenii de pe ochi. Cînd te-am văzut, am gîcit cum eşti, ş'acum, dîndu-mi de mîncare, mi s'a adeverit gîcitura.

Sta frîntă de şale şi săpa aşa de repede, aşa de bine, de-am rămas uimit. Fir de buruiană nu lăsa, şi 'n jurul cucuruzului aduna muşunoaie mari cu sapa, le rotunzia apoi repede cu palmele, caşi cînd ar tocmi o pîne, ca s'o bage în cuptor.

— Cum te cheamă pe d-ta lele? — întreb într'un tîrziu.

— Vîrvoara.

— Vîrvara poate.

— Ba Vîrvoara; urît nume, nu-i aşa? Da dă-l în sfinţii lui, că noi avem un popă.... de tot nume pocite ne pune. Iacă, de pildă, la un copil de-al meu i-a pus numele David, ca la Jidovi.

— Acela nu-i nume urît, lele Vîrvoaro, acel David a fost împărat şi sfînt.

— De-a fost împărat nu ştiu, da că-i sfînt, ştiu. Il aud pomenindu-l în biserică. Ce folos însă dacă-i sfînt jidovesc! Şi să vezi: Copilul e mărişor şi păzeşte vitele. Şi ce crezi? rîde

el pe-acolo, se joacă in rind cu alți copii ?..... De fel.... Stă deoparte și plinge. Și ortacii strigă la el: „Jidovuțule, Jidovuțule, Jidovuțule". Dac'am auzit eu una ca asta, întins la popa m'am dus.—Părinte, zic, dumneata de ce mi-ai batjocorit copilul? Da, l'ai batjocorit, că i-ai dat nume de jidov. Acum să faci bine să-i schimbi numele și fă să-l cheme Pătru. Da popa a ris, ș'a spus că asta nu se mai poate.

— Nici nu se poate, lele Virvoaro.

Femeea nu mai zise nimic. Par' că i-au venit de-odată în cap alte ginduri. Am lăsat-o să sape, și eu am trecut la un strat de legume să plivesc. Căzuse de cu noapte o ploicică de reveni bine pămîntul. Buruiana se zmulgea ușor, cu rădăcina întreagă, albă, plină de ațișoare. Parfumul pămîntului ud se ridica în văzduh, călduț parcă și oarecum amărîu. Pliveam și din cînd în cînd aruncam ochii spre femee. Lucra frîntă de șale, cu capul adus în pept. Era slabă, aproape ca o suveică. Și totuși vedeam că nu ostenește, că nu se oprește să mai privească, ridicîndu-se, în stînga și 'n dreapta, cum fac toți săpătorii. Mi se părea uneori că bombănește singură, dar ce, nu puteam înțelege. Dela o vreme aud că mă 'ntreabă:

— Nu știi d-ta un leac de tusă?

— D'apoi ce umbli după leacuri d-ta? — eu nu te-am auzit tușind niciodată.

— Că peste zi nu prea tușesc. Numai noaptea; atunci tușesc să mă rup, nu alta. Doctoru zice că-i hertică, da nu-i hertică, ci se vede c'o fi aghiuș.

— Ce-i aghiușul acela?

— Pă-i, năduşală, ce să fie! Năduşală la piept și la răsufluș. Am fost de vre-o citeva ori de mi-o cetit popa nostru, da se vede că rugăciunea lui nu prinde.

— De ce să nu prindă?

— Pentru că-i mai mult pe partea dracului decît pe-a lui Dumnezeu.... ăla numai de popă nu s'o născut.

— Nu-i unul mic, cu bărbuța neagră, rară?

— Mic, popa David? Tiiiii! 'tă-l puterile, dacă-i mare cit un cal, și are-o barbă lungă, țepoasă, roșcată. Gîndești că-i o mătură de mesteacăn, cu care ai măturat curtea de s'o țăndărit acum.

— Nu-l cunosc. Așa popă nu știu.

— De unde să-l cunoști? Așa popă crezi că esă între oameni? N'a mai fost la oraș decînd l'a sfințit ca popă vlădica. Da mai bine nu l'ar fi sfințit!

Gîndești că nu-i însurat? Ba-i însurat, și are-o muere tare de treabă și tare frumoasă. Da gîndești că popa vrea să știe de ea? Umblă după toate femeile din sat. Amarnic om, amarnic popă! Și biata preuteasă dac'o văzut și-o văzut că nu se poate altfel, ș'a luat și ea un drăguț, un fecior din sat. Zdravăn fecior! Il prinde cite-odată pe popa David de mătură.... și-l imblătește. Vezi că popa se 'mbată, și dacă se 'mbată vine acasă și-și bate nevasta. Ți-am spus eu că nu-i popă. Dealtfel nici n'o învățat. Eu îl știu. A fost tot acasă la plug, și la vite. Apoi, fecior mare, a mers la vlădicie vr'o trei săptămîni. Da' nainte de-a se duce, o vîndut două părechi de boi. Și peste trei săptămîni a venit acasă, popă gata. Ce zici d-ta?

— Ce să zic! A fost rău că l'a sfințit vlădica.

— „Ba a fost păcat, mare păcat. Că să vezi, lasă pe oameni să moară nespovediți și necomunicați. Lui să-i pui zlotu 'n palmă, și-apoi vine" — Stătu puțin, apoi adause: „Dealtfel li dau pace. Cu dumnealui n'am eu nimica. Atita numai c'a pus nume de batjocură copilului. Da eu acasă nu-i zic David. Acasă-i zic Pătru".

Soarele se ridicase sus, și căldura cădea dogoritoare. Am lăsat plivitul și m'am dus în casă, gîndindu-mă la femeea aceasta din Mămăligani, care muncește cu atita hărnicie, și despre care nu puteam ști de-i trăsărită, ori așa e felul ei de vorbă.

La amiază am chemat'o iar să mănînce. Dintăi n'a vrut să vie. Se temea, socotea că fac numai o glumă. Apoi se temea că-i trag din plată, dacă-i dau ș'o *sorbitură* de mîncare. In urmă veni și se apucă, cu aceiași *tîndălire*, să mînînce, cași dimineață.

— Vezi că mă doare gura? Se vede că este ceva stricat în mine. Mi se strică și dinții. „Iacă"—și-și vîră două degete pline de tină în gură, și le scoase, după puțină cercetare, strîngînd între ele un colț de măsea.

— Pentruce ți se strică?

— Nu știu. Imi vine așa o amărală, ca spirtul de tare; se vede c'aceia mi-i roade. Nu știu de unde...... Poate din fiere. C'odată mi s'a stricat fierea rău.

— Ai avut vr'o supărare, vreai să zici?

Femeea își ridică de-odată ochii și privi la mine lung, întrebător, cași cînd acum m'ar fi văzut mai întîi în viață. Dar poate nici nu se uita la mine. Privea prin ochii mei încolo, mai departe. De vorbit, n'a mai zis un singur cuvînt până spre sară. O întunecime ca o umbră de durere veche îi îmbrăcă obrajii slăbiți, și începu să tușească adînc, închis, cași cînd ai da c'un sul într'o gaură afundă în pămînt.

Nu înserase cînd isprăvi cu grădina. Iși luă traista și eși în curte. Dar nu îndrăznea să vie să-i dau banii.

— „Cu zece cruceri iți plătesc mai mult, lele Virvoaro. Iată, șaizeci. Mi-ai lucrat tare frumos" — Femeea luă banii și se duse fără nici-o vorbă.

Mai tîrziu es pe uliță și mă 'ntîlnesc c'un vecin. Umblăm noi dela o crîșmă la alta, â mai vedem cine-i pe-acolo. Cînd ajungem la crîșma lui Stan, acolo o gramadă de oameni se înbulzau cu capetele unu 'ntr'altul, privind la ceva jos, în mijloc.

— Ce să fie? Ziceau unii.

— O femee.

— Ce-i cu ea?..

— O avut călcătură, da acum s'o liniștit. Vai de capul ei, ce chinuri! 6

Şi oamenii începeau să se împrăştie.

Cînd m'apropii şi eu, rămîn înlemnit. Era biata Vîrvara. Cu gura plină de spume albe, băloase, cu faţa vînătă, cu ochii închişi, nemişcaţi, cu degetele încîrligate, zăcea între traistă şi sapă.

Oamenii începură vorbele. Unul zise:

„A venit în crijmă, ş'a băut doi ocţi de şpirt. Şi dacă i-a băut, a plătit ş'a dat să iasă. Da, cînd să iasă, s'o împiedecat de prag şi, împiedecîndu-se, a tot mers până unde-o vedeţi acum. Acolo a căzut, ş'a fost vai de capul ei apoi, a apucat'o boala".

— De mult o duce aşa, zise altul. Cel puţin cincisprezece ani.

Altul o cunoscuse pe Vîrvara şi înnainte de boală, şi ştia să spună din ce i-a venit.

„A rămas, spunea el, văduvă tînără, dar nu s'a mai măritat. Avea o fată şi doi feciori. Fata dacă a crescut, a dat'o slujnică, să lucreze, să cîştige ceva. A dat'o la boltaşul din sat. Aci fata s'a răsărit îndată. Traiu bun, muncă puţină, şi s'a ales în doi ani din Anuţa o fată ca de domn. Stăpînul său era nădrăgar, sta bine, dar cu muerea sta rău. Se certau în toată ziua. Dela o vreme jupînul Michel,—era sas,—s'a dat pe lîngă Anuţa. Da n'a 'mbrăcat'o, da n'a ţinut'o 'n trai bun, da n'a purtat'o în căruţă.... de, numai se ciudeau oamenii şi femeele şopteau să s'audă! Şi-a auzit şi Vîrvara.

„A dus pe fată acasă, a bătut-o, a ruşinat-o, a batjocorit-o; Anuţa ţipa în gura mare că nu-i drept, că s'o bată Dumnezeu, că s'o omoare dracul, de-a fi drept.

„Vîrvara n'o credea şi alt rînd de bătae punea pe ea. Fata se zmincia, izbea uşile şi fuga la jupînul Michel.

„Odată i-a zis Vîrvara: „Du-te, nu te mai bat, nu te mai cert, da să ştii că te urmăresc cu ochi de lup. Şi cînd te prind, dacă te prind, îţi sucesc gîtul ca la o vrabie. Aşa, să ştii!".

„Şi fata s'a dus, dar de-atunci Vîrvara trăia pentru un singur lucru: s'o prindă, şi să-i sucească gîtul ca la un puiu de vrabie.

Şi a început cu pînda. În ploaie, în vînt, în ger, ochii ei luminau în întunericul nopţii, prin preajma casei lui Michel, ca două scîntei. S'a bolnăvit de răceală; a prins'o tusa, slăbea, pierea văzînd cu ochii. Şi ce femee fusese mai înnainte!

„Odată însă i-a prins; înspre primăvară, în grădina bolţii, într'o noapte. Ca aruncată de-un vînt a sărit gardul şi s'a trezit cu ghiarele 'mplîntate în grumazii fetei sale. Dar' atunci sasul s'a ridicat, a înhăţat'o c'o mînă de păr, cu alta i-a descleştat ghiarele din gîtul fetei, şi-a izbit'o ca pe-un bruş de-oparte. Vîrvara vru să strige, da cizma sasului o izbi cu putere în piept, în cap, până cînd, din pricina călcăturii, o cuprinseră spazmurile acolo, în faţa lui.

„Dimineaţa, fata s'a dus acasă. Dar nu peste mult muri în chinurile naşterii nelegiuite.

„Dar Vîrvara de-atunci a rămas cu boala aceia pe cap".

Am ascultat istoria aceasta, şi mi-a venit de-odată în minte că mi-a amintit ceva şi dînsa, zicînd c'odată i s'a stricat rău fierea; şi înţelegeam cum de-a stat tăcută după amiază, fără o vorbă, cînd mai înnainte fusese aşa de vorbăreaţă.

Acum sta încă tot întinsă. Nici nu sufla, nici nu mai trăia parcă. Traista şi sapa privegheau lîngă dînsa, şi faţa ei părea că se 'negreşte.

Oamenii începură să vorbească despre altele, şi-i dădură pace. Au mai văzut ei că, după boala asta, bolnavii rămîn aşa, nemişcaţi.

Dar de-odată îşi întoarseră cu toţii capetele: Vîrvara deschise ochii 'nroşiţi, umflaţi, ca două răni, răcni din adînc, se întinse odată, pocnindu-i toate oasele, apoi se zgîrci, înţepenind pentru vecie.

„Dumnezeu s'o ierte, c'a fost femee harnică şi cinstită" ziceau oamenii, făcîndu-şi, cutremuraţi, semnul crucii.

I. Agîrbiceanu.

Cronica medicală.

Medicina la ţară.

Ca multe alte credinţi învechite, „cuvinte din evanghelie", ce nu se pot atinge, a ramas ca ceva admis fără discuţie „că sateanul n'are încredere in doctor, în medicină.

Pricinile, care au contribuit la întemeerea acestei credinţi, a fi: 1) Faptul că săteanul aleargă la ajutorul medical, de cele mai multe ori, după ce boala s'a învechit; 2) aleargă mai repede la babe şi la descîntece; 3) frica pe care o are săteanul de spital.

Să luăm pe rînd şi să cercetăm în mod serios toate aceste dovezi de neîncredere ale săteanului în medicină, şi vom vedea că nu numai că nici-o dovadă nu rezistă, dar unele dovedesc tocmai contrarul.

Faptul că săteanul de multe ori aleargă la ajutorul medicului prea tîrziu a rămas adevarat numai pentru acele centre, unde medicul e la o mare departare, unde poporul n'a venit în atingere cu un doctor, care prin ştiinţa sa să aline suferinţele fizice şi, de multe ori, morale, şi astfel să dea naştere unui curent de dragoste şi de încredere în doctor şi în doctoriile lui.

Sînt nenumărate exemplele care dovedesc că acolo unde un medic a stat mai mulţi ani şi s'a făcut cunoscut printre săteni ca „om al lui Dumnezeu", cum zic ei, adică om care 'şi înţălege menirea în chip superior, numărul consultaţiunilor medicale a crescut în mod surprinzător.

Trecerea medicului de plasă, în inspecţie, prin comuni s'a dovedit că nu dă rezultatele aşteptate, deoarece bolnavii nu ştiau niciodată de sosirea medicului şi, de multe ori chiar, aflau despre aceasta după plecarea lui. Un exemplu strălucit l'am avut eu însumi, în comuna Cudalbi, ca medic de plasă în judeţul Covurlui: In doi ani consecutivi, în 1902 şi în 1903, deşi îmi făceam foarte regulat inspecţiunile, am avut în acea comună 323 de consultaţiuni, iar în anii următori, în 1904 şi în 1905, cînd a funcţionat o infermerie-dispensar în mod permanent şi cînd vizitam comuna la zile fixe, ştiute de toată lumea, numărul consultaţiunilor a crescut la 1817, adică aproape de şase ori mai mult." [1])

Spitalele rurale, care sînt şi dispensare fixe şi zilnice, dau consultaţiuni între 5000—10000 anual, după centrul de populaţiune în care se află. Se poate vorbi dar de lipsă de încredere în medicină în asemenea condiţiuni?

1) Dr. N. Lapteş: Monografia sanitară a comunei Cudalbi. Galaţi 1905.

Lipsa de încredere se constată numai în acele regiuni unde doctorii au fost foarte rari, unde medicul a fost zărit prin sate numai la două-trei luni, şi atunci din fugă. Ar fi absurd să căutăm încredere în doctori în asemenea regiuni, încredere în ceva neexistent....

Incredere *în medicină*, în înţălesul de *ştiinţă a vindecărei*, găsim şi în sufletul acelor săteni pierduţi în marea fără margini a neştiinţei; medicina însă aici e formată de descîntece şi din buruene, iar doctori sînt babele vrăjitoare. Intr'o populaţie, în care de veacuri au domnit babele şi descînteceie, oare se poate cere detronarea lor aşa din senin, numai prin faptul apariţiei unor medici-funcţionari, puşi şi ei în imposibilitate de luptă din cauza unui prea mare cîmp de activitate şi din cauza unei rele organizaţiuni? Se înţălege că nu.

Pentruca încrederea săteanului în medic să fie cîştigată pretutindeni, trebue ca în schimbul babelor şi al descîntecelor să i se dea ţăranului ceva de un folos simţitor; şi acolo unde i s'a dat aşa ceva, am dovedit că încrederea a fost cîştigată,—deci acea neîncredere în medici nu e ceva inerent săteanului, ca o incapacitate de civilizaţie, după cum ar voi să creadă unii răi-voitori.

Cînd în contra unei boli ştiinţa are leacuri de acelea care fac epocă, cînd vindecările sînt aproape matimaticeşte sigure, atunci nu numai că încrederea sătenilor e cîştigată, dar chiar şi acea a babelor şi a descîntătoarelor vrăjitoare.

Astfel s'a întîmplat cu anghina difterică: Pentru orice fel de gîlci săteanul singur, de bună voe, aleargă poşte întregi numai s'ajungă la un doctor, care să-i injecteze copilul. Babele chiar, cînd li se prezintă vre-un copil cu gîlci, îl îndeamnă pe om sa se ducă la doctor: „Dute, mămucuţă, la doctor să'l înţăpe, că eu n'am ce-i face." Iată dar că medicina empirică se închină ea însăşi în faţa medicinei-ştiinţă atunci cînd convingerea faptelor o înving.

Eminentul nostru profesor, d. dr. Manicatide, ne povestea la cursuri cum, făcînd parte dintr'o comisiune însărcinată cu combaterea unei epidemii îngrozitoare de anghină difterică,—tratată pentru prima oară cu serum antidifteric,—în unul din judeţele din nordul Moldovei, trebuia să scoată cu jandarmi din ascunzători pe copiii bolnavi, ca să-i injecteze. Au fost nevoiţi să aplice această constrîngere numai în primele 2—3 sate, căci în celelalte le eşiau înseşi mamele înnaintea porţilor cu copii bolnavi şi, în genunchi, se rugau să „înţăpe" şi pe copiii lor. Increderea în leacul miraculos ajunsese în celelalte sate înnaintea comisiunei.

„Săteanul fuge de spital": In general e în firea oricărui bolnav, fie orăşan ori sătean, fie bogat ori sărac, să prefere azistenţa familiei în jurul patului de suferinţă, în locul unor oameni străini,—aceasta desigur în răul său,—dar în această frică de spital intră, în cea mai mare parte, mai mult o doză de sentimentalism, decît o lipsă de încredere.

In spitalele conduse de un medic care, prin ştiinţa lui, a dat multe dovezi că bolnavii se folosesc, şi care prin bunătatea lui sufletească a ştiut

să se facă iubit de populaţiune, această „frică de spital" se reduce la minimum posibil. S'au văzut numeroase exemple, cînd unii săteni bolnavi au trecut pe lîngă un spital apropiat, şi totuşi au preferat să se ducă la altul, cu zeci de chilometri mai depărtat... Iată ce face ca încrederea să depindă mai mult de persoana medicului, decît de însuşi instituţiunea. Aici se potriveşte admirabil proverbul „că omul sfinţeşte locul"..

Sînt medici care pentru unele maladii incurabile sfătuesc pe bolnavi „să mai încerce şi cu babe",—şi aceasta o fac, probabil, pentru a nu lua ultima nădejde acelor nenorociţi. Răul însă ce rezultă din acest procedeu e cu mult mai mare decît binele ce presupun ei că'l fac: Bolnavul întors în satul său aduce, ca un cuvînt din evanghelie, vorba doctorului: „mai cearcă şi cu leacuri băbeşti"; şi astfel, pe lîngă că el însuşi devine victima lăcomiei descîntătoarelor, mai înrădăcinează încă în mintea oamenilor ideea că chiar doctorii au încredere cîte odată în puterea descîntecelor.

In comuna Tătărăni din judeţul Fălciu, în toamna anului 1907, am găsit în casa unei bătrîne doftoroae un adevărat spital: Un bătrîn cu nişte ulcere cronice, un băetan, numai pielea pe oase, cu o osteo-artrită tuberculoasă, o fată cu o conjonctivită catarală cronică; şi toţi aceştia mi-au declarat că, trecînd prin spitale, doctorul le-a spus să mai cerce şi cu leacuri băbeşti, căci prin doctorii nu li se poate aduce nici-un folos.

* * *

Rolul medicului la ţară e imens. In afară de îndeplinirea menirei lui, în înţălesul strict al cuvîntului, adică de vindecător al boalelor, în afară de rolul lui de higienist în combaterea epidemiilor, în asanarea satelor etc.... rolul lui e cel mai frumos şi cel mai nobil, căci e un rol de educator al maselor. Nimeni nu vine în mai mare intimitate cu săteanul, cu locuinţa lui, decît medicul, bine-înţeles, care-şi face datoria. In toate împrejurările vieţii săteanului nostru se resimte o mare necunoaştere a celor mai uşoare cunoştinţi higienice.

Marea mortalitate la copii, pelagra, tuberculoza, epidemiile etc., au la baza lor nu numai cauze economice, dar, şi în mare parte, necunoaşterea higienei. Cînd săteanul va înţălege necesitatea unei locuinţi mai bune, cînd va pricepe rostul alimentaţiei, atunci o pîrghie mai puternică îl va împinge să lupte economiceşte mai mult, pentru dobîndirea mijloacelor care să-i satisfacă toate acele trebuinţi.

Medicul e dator să răspîndească în jurul său, la tot pasul, pe lîngă medicamente,—şi poate într'o măsură mai mare,—sfaturi, poveţe higienice şi învăţături folositoare.

Sînt mai ales maladii sociale ca: pelagra şi tuberculoza, care au început să iee proporţii îngrijitoare şi care nu se pot combate cu medicamente, ci numai cu apostolat.

Actuala direcţiune sanitară a îmbrăţişat toate aceste probleme vitale pentru neamul nostru, şi e pe cale de a le da deslegarea cea mai bună, cea mai folositoare pentru ţărănime.

Pentru anul acesta s'au organisat opt judeţe: S'a înmulţit numărul medicilor, pentruca să fie cam cîte un medic la 10,000 de suflete şi, topograficeşte, s'a avut în vedere ca medicul să se poată întoarce sara la reşedinţă din orişice punct al plăşii. Li s'au clădit medicilor locuinţi, pentruca să fie legaţi de o localitate şi pentruca să li se înlesnească şederea la ţară,—toate în scopul ca, la rîndul lor, să-şi poată da toată energia în marea lor misiune; s'au clădit infirmerii-dispensere cam la fiecare două-trei comuni, instituţii care au dovedit că sînt absolut necesare în combaterea epidemiilor, şi care în timpuri normale vor servi ca localuri de consultaţii, localuri prevăzute cu tot aparatul ştiinţific necesar pentru diferite alte boale; s'au înfiinţat în centrele unde sînt infirmeriile-dispensare consultaţii la o zi fixă, odată sau de două ori pe săptămînă, după localitate.

Această din urmă măsură va avea o importanţă capitală în combaterea maladiilor şi în educarea sanitară a săteanului.

Zilele fixe fiind cunoscute de toată populaţiunea de prin satele apropiate de dispensar, lumea va şti că în anume zi medicul se află în cutare dispensar toată ziua, aşa că va putea recurge la ajutorul său.

Medicul acum îşi va putea urmări bolnavii, tratamentul său va fi mai ştiinţific şi mai complect căci, fiind un anumit local, unde el va avea la îndămînă tot ce-i trebue, nu va mai fi expus ca mai înainte la atîtea incoveniente, cînd era nevoit să-şi exercite meseria la primărie, sau chiar în mijlocul drumului.

Asupra sifiliticilor de prin sate va putea avea o acţiune în adevăr ştiinţifică, putîndu-i urmări în tot timpul duratei tratamentului, tratament care va consta din injecţiuni săptămînale.

In judeţul Fălciu sistemul de consultaţiuni la zi fixă durează abia de cîteva luni, şi resultatele sînt vădite, numărul consultaţiunilor îndoindu-se şi întreindu-se.

O inovaţie în adevăr admirabilă, care răspunde la nevoi de demult simţite, este noua organisaţie ce s'a dat farmaciei rurale gratuite. Până acum izvoarele de medicamente gratuite, de unde se satisfăceau trebuinţele bolnavilor săraci, erau farmacia portativă a medicului de plasă şi farmacia dela primărie. Dulapul cu medicamente dela primărie era lăsat în sama primarului şi a notarului, oameni care aveau puţină chemare pentru asemenea serviciu, şi de multe ori acele medicamente se împărţeau mai mult în familie, cu sau fără nevoi bine-cuvîntate.

Nu rare-ori am avut mărturisiri dela diferiţi colegi, că au găsit slujbaşi de-ai primăriei care-şi ungeau cizmele cu.... oleu de ricină, iar toată vasilina avea menirea să înmoaie epiderma unor mîni mai... delicate, înăsprite de necazurile gospodăriei.

Un alt inconvenient era că aceste farmacii fiind numai la comuni,

mulţimea celorlalte sate, unele chiar mai populate decît cele de reşedinţă, rămînea fără nici-un pic de medicament.

Prin actuala organizaţie se infiinţează mici depozite din medicamentele cele mai uzuale şi mai uşor de mănuit, în toate satele, la învăţători sau la preoţi, după împrejurări. Invăţătorului sau preotului i se încredinţează un dulap cu anume medicamente, cu instrucţiunile necesare, cu registre în care bolnavii vor fi trecuţi cu numele boalei şi cu medicamentul administrat. Medicul la fiecare visită va controla aceste registre, va aproviziona farmacia şi va da instrucţiuni nouă. Se înţelege că în asemenea condiţiuni nu va rămînea bolnav ne-ajutat la timp, medicamentele nu vor mai fi părăduite, şi că, punînd bolnavii în atingere cu învăţătorul, acesta va informa în mod mai sigur pe medic, îndată ce va avea vre-un caz suspect de maladie gravă sau contagioasă. O mare lipsă de medicamente se simţea la ţară; nici cel puţin chinina nu era suficient pusă la dispoziţia medicilor. Am văzut medici care la consultaţii gratuite se mulţămeau să trateze un malaric cu o doză dintr'o soluţie de chinină... omul o dădea de duşcă, se oţărea amarnic şi pleca... iar în registru era trecut: „Individul cutare, malaria, chinină, şi poate şi vindecat". Alţii îi dau 2—3 prafuri acasă. Pentru un reumatism, bunăoară, se da 4—5 prafuri de salycilat etc., şi toate acestea din lipsă de medicamente. Judeţele prevedeau sume frumuşele în budget, dar medicamentele erau aşa de scumpe, încît în totdeauna se cumparau prea puţine pentru nevoile satelor.

Răul era foarte mare: Bolnavul nu se vindeca, medicamentele erau pierdute în zadar, încrederea în ştiinţa medicală era sdruncinată în sufletul bolnavului.

La un rău aşa de mare, actuala direcţiune sanitară a venit cu un remediu mare: Infiinţarea depozitului central de medicamente.

Acum, cu aceiaşi sumă de bani satele vor fi aprovizionate cu medicamentele necesare, iar medicii vor avea la dispoziţie un întreg arsenal, trebuitor pentru combaterea cu succes a maladiilor.

Pentru combaterea tuberculozei, care a început să facă numeroase victime în populaţia rurală, stingînd cîte-odată familii întregi, arma cea mai principală este izolarea tuberculozelor deschise, adevărate pepiniere de bacili.

Direcţiunea sanitară a întreprins, în acest scop, crearea de sanatorii în diferite regiuni ale ţărei, şi astfel, luîndu-se măsurile cuvenite, această mare primejdie socială, înainte de a deveni un pericol de neînvins, va fi treptat înlăturată.

Dr. N. Lapteş

Cronica Externă.

— Liberali şi Lorzi. —

Ceia ce domină azi situaţia politică din Anglia este lupta dintre liberali şi lorzi. La dreptul vorbind, această luptă nu este nouă. Deja acum vre-o 15 ani, cînd guvernul liberal era la putere sub conducerea lui Lord Rosebery, lupta începuse. Dar se poate spune că ea n'a luat un caracter într'adevăr grav decît în ultimele luni. Puterea parlamentară este încă reprezentată în Anglia prin două camere: o cameră ereditară, a lorzilor, şi una aleasă de popor, camera comunelor. Prin însăşi întocmirea ei una din camere este, deci, o adunare conservatoare, şi era firesc că, lucrurile stînd astfel, un partid liberal să nu poată sta la putere decît într'atît, întrucît era tolerat de factorul permanent conservator. Dacă camera lorzilor ar fi vrut să se pue dela început pe terenul conservatorismului ei natural, de demult orice ocîrmuire liberală ar fi fost cu neputinţă în Anglia, şi de demult tot aparatul constituţional, care supraveţueşte în insulele britanice, s'ar fi prăbuşit, fiindcă poporul englez n'ar fi suferit un regim care ar fi însemnat întronarea atotputerniciei unui singur partid. Camera lorzilor a înţeles însă minunat că nu se poate pune pe acest teren, şi atunci printr'o înaltă înţelepciune, în care, desigur, simţul realităţei se amesteca cu instinctul de conservare, nobila adunare a arătat o lărgime de vederi, în ce priveşte legile prezentate de guvernele liberale, o grijă părintească pentru tot ce putea asigura revendicările democraţiei, care nu numai că au dat Angliei acea viaţă publică de o splendidă şi neîntrecută continuitate, dar au înconjurat şi camera lorzilor cu o aureolă de autoritate ce a salvat'o chiar pe dînsa, şi a făcut totodată şi gloria aristocraţiei engleze. Cauzele care au determinat această luminată atitudine a camerei lorzilor sînt numeroase: Nobilimea engleză a fost prin desvoltarea ei istorică o nobilime primitoare de progres,—protestantismul i-a dăruit iubirea cercetărei şi i-a deslegat mentalitatea de încătuşările dogmelor intangibile, iar prin autonomia locală această nobilime s'a desvoltat în tradiţiunele unui sincer şi adevărat liberalism, aşa încît de demult conservatismul englez s'a înfăţişat sub o lumină mai puţin reacţionară, mai puţin învechită, decît conservatismul continental. Pe lîngă aceasta, aristocraţia engleză n'a trăit în cercul restrîns al domeniilor şi al castelelor ei. Prin poziţia geografică a insulelor britanice, prin luptele ei

coloniale, prin spiritul ei innăscut de a explora ţinuturile necunoscute, orizontul nobilimei engleze a fost mai larg, şi concepţia ei despre lume, despre nevoile sociale, a fost mai deschisă ideilor nouă ce pluteau in atmosfera universală. Dar orizontul ei intelectual a fost mult mai larg, tocmai fiindcă această nobilime n'a pierdut in secolul al XVIII-lea contactul cu masele populare, fiindcă ea a intrat in veacul al XIX-lea cu toate privilegiile ei neştirbate, fiindcă a rămas cu exerciţiul unor suveranităţi reale,—şi din acest exerciţiu nobilimea engleză a fost constrinsă, vrind nevrind, să se coboare in mijlocul poporului. Trăind cu el, i-a văzut suferinţele prea de-aproape, şi a simţit legitimitatea revendicărilor lui cu prea multă tărie pentru a mai opune alinării acestor suferinţi sau isbindei acestor revendicări stavila nemiloasă a nobilimilor de pe continent. Incetul cu incetul a eşit din această convieţuire a nobilimei, cu poporul o solidaritate socială reală, o armonie, in care indeplinirea datoriilor nobilimei către popor ridica poporul până la nobilime, şi in care recunoaşterea drepturilor poporului de către nobilime scobora aristocraţia până la popor.

Crescută la o asemenea şcoală, inzestrată cu asemenea tradiţiuni, nu mai e de mirare ca să se fi găsit printre familiile cele mai vechi ale aristocraţiei engleze tineri, care să fi pus toată averea, toată influenţa şi toată autoritatea lor socială in serviciul cauzelor populare, şi ca triumful revendicăriior de jos să fi rămas in istoria Angliei legată de numele Devonshirilor şi al Bedfordilor, sau al Lansdowniior. Dar a fost lesne nobilimii engleze să-şi inţăleagă menirea, fiindcă ea n'a fost niciodată o nobilime inchisă. Corona avind dreptul să introducă mereu in camera lorzilor elemente nouă, venite din straturile cele mai adinci ale naţiunii, aristocraţia engleză s'a primenit fără incetare, şi prin infuziunea de energii nouă, de idei nouă şi de talente nouă, a fost impiedecată să se istovească şi să se invechiască. O nobilime mereu intinerită nici nu putea să fie vrăjmaşa progresului. Ea putea cel mult, la momente anumite, să fie cuprinsă de crize de lincezeală, sau să fie inbolnăvită de un trecător reacţionarism. Şi de fapt, oridecitеori camera lorzilor trecea prin asemenea clipe, de atitea-ori guvernele liberale o reindrumau pe calea cea dreaptă, ridicind la rangul de lorzi un mare număr de liberali din camera comunelor sau din afară de parlament, care sau reintregeau majoritatea guvernamentală, sau schimbau mentalitatea nobilei adunări. Acesta a fost sistemul prin care Pitt a guvernat la inceputul veacului al XIX-lea, şi tot cu acest sistem Gladstone a dus la sfirşitul veacului al XIX-lea partidul liberal la isbinzile lui cele mai strălucite.

Din nenorocire, epoca aceasta de aur a nobleţei engleze a trecut. Procesul de transformare, inceput acum 15 ani sub Rosebery, e astăzi pe deplin sfirşit. Lorzii de azi nu mai sint lorzii de eri. Generaţiei celei mari a lorzilor pasionaţi de treburile publice, generaţiei care işi punea toată mindria in indeplinirea menirei sale sociale, i-a succedat o generaţie, la care nepăsarea afacerilor publice a inlocuit simţul datoriilor ce-

tăţeneşti, şi la care dorul progresului a fost covirşit de instinctele de conservare. Era, dealtmintrelea, şi firesc să fie astfel. Nu există mai mare narcotic de amorţire socială, otravă mai ucigătore a vitalităţii unei clase, decit o mare bogăţie. Adunind avuţiile lumii intregi, după o serie neintreruptă de cuceriri coloniale şi după o epocă de propăşire economică fără seamăn in analele lumei, aristocraţia engleză a preferit liniştea bogăţiei grijilor luptei, şi farmecul plăcerilor gloriei isbindelor. In această privinţă Lord Rosebery, cu toate că este unul din luptătorii cei mai aprigi impotriva formaţiunei actuale a camerei lorzilor, este exemplul cel mai tipic al puterii dizolvante a marei bogăţii. Iată un om inzestrat cu o inteligenţă netăgăduit superioară, care, prin vasta sa cultură prin marele său talent oratoric, prin realele sale calităţi de om de guvernămint, ar fi putut aduce servicii insemnate şi patriei şi partidului său. Marea lui bogăţie l'a indepărtat insă, treptat treptat, dela muncă şi l'a făcut, in cele din urmă, să nu mai poată rezista plăcerilor legate de avuţie, să prefere intotdeauna farmecele contemplaţiunilor vilei sale de la Pausilipe energiilor ce trebuesc desfăşurate intr'o luptă electorală sub ceţile reci ale Birminghamului, sau ale Manchester-ului. Dacă un om ca Lord Rosebery n'a putut domina puterea dizolvantă a banilor, ce să mai aşteptăm atunci dela toţi acei tineri aristocraţi, care n'au primit dela soartă alte daruri decit corona de conte sau de marquiz, ce au găsit'o in leagănul lor!... S'ar zice că este aci o răzbunare a soartei, una din acele nevoi obscure de echilibru, care stăpineşte lumea noastră şi prin care armonia universală işi afirmă dominaţiunea. Pe lingă aceste motive mai mult psihologice sint şi altele de un ordin mai practic, care au determinat schimbările ce s'au putut constata in atitudinea lorzilor engleji. In tot decursul veacului trecut chestiunea socială nu s'a pus in Anglia, sub aceiaşi formă acută, ca pe continent.

Situaţia excepţională a insulelor britanice care transformau materia primă a lumii intregi pe de o parte, şi expanziunea colonială şi o legislaţiune prevăzătoare pe de altă parte, au permis ca antagonismul de clase să fie in Anglia mai puţin violent decit aiurea. In asemenea condiţiuni lorzii n'au avut simţămintul necesităţei vre-unei apărări şi nici instinctul pericolului imediat, pe care il crează toate spiritele de conservaţiune şi toate politicile de reacţiune, aşa incit chiar atunci cind lorzii se interesau de afacerile publice şi cind din intimplare nevoile ii rechemau la datorie, ei ştiau să indeplinească această datorie cu lărgime de minte şi cu lărgime de suflet. De douăzeci şi cinci de ani insă s'a schimbat şi această situaţie. Anglia nu mai este marea uzină de transformare a materiilor prime ale lumii intregi. Desvoltarea economică a celorlalte state, şi in deosebi a Statelor-Unite şi a Germaniei, a făcut din Anglia o ţară industrială cu aceleaşi caractere ca orice altă ţară şi, in plus, cu această circumstanţă agravantă pentru dinsa, că trebue, cu un regim liber-schimbist, să ţie piept concurenţei neegale a unor state innarmate cu tarife protecţioniste. De acolo crize economice tot mai dese, de acolo o scădere crescindă in desvoltarea industrială şi comercială cu corolariul ei fatal: convoiuri

tot mai numeroase de lucrători, nevoite să caute în mila celor bogați pînea de toate zilele, pe care nu le-o mai poate asigura munca, care îi gonește din focarele ei. In mijlocul acestor stări nouă de lucruri doctrinele socialiste au început a crește și a înflori, revendicările proletariatului s'au afirmat sub forme tot mai imperioase și tot mai agresive. Iar printr'o oscilațiune firească a pendulului social, lorzii s'au pus și ei pe terenul apărărei intereselor lor, și cu cît simțeau că valul popular crește mai tare și se ridică mai sus, cu atît glasul intereselor egoiste domina în tr'înșii priceperea intereselor generale. Sufletele lor înfricoșate au devenit tot mai înguste și tot mai închise aspirațiunilor generoase, iar mințile lor au ajuns tot mai neprimitoare de idei nouă și tot mai întunecate de prejudecăți de clasă. Azi se arată în toate manifestațiunele vieței publice această schimbare a mentalităței și a sufletului aristocrației engleze.

Ședințele camerei lorzilor sînt urmate de un număr foarte restrîns de lorzi. Cînd se discută chestiuni care pasionează întreaga opinie publică, cînd vin în desbatere probleme, pentru care, în camera comunelor s'au dat crîncene bătălii, abia se pot aduna cîțiva lorzi, de cele mai multe ori, cîțiva bătrîni, ultimele rămășiți ale marilor generațiuni din trecut, sau cîțiva oameni politici, ridicați de curînd la nobleța care poartă coronă pe cap,—ei mai avînd totuși încă în sufletul lor simțimintele burgheziei sau ale poporului de jos, din care s'au ridicat. Numele cele mari, reprezentanții adevăratei aristocrații, a acelei cu care s'au scris paginile istoriei englezești și cu care s'a purtat biruitor peste continente și peste mări drapelul britanic, toți aceia se luptă în alte medii, se pasionează pentru alte bătălii, și năzuesc să'și încingă frunțile cu alți lauri, decît laurii politici.

Ei și-au pus ambițiunile într'un match de polo, sau într'un șampionat de tennis. In loc ca sufletul lor să fie frămîntat de grijele statului, el clocotește de emoțiunile unei curse care trebue să hotărască de isbînda unui cal, în care ei și-au pus toată dragostea și toate speranțele. Alții preferă neprevăzutul jocurilor de noroc cercetării adevărurilor sociale sau științifice, sau se mulțumesc să caute formula supremă a fericirei pămîntești prin culisele teatrelor, sau s'o culeagă prin buduoarele curtezanelor. Iar cînd toți acești „fericiți ai pămîntului", istoviți de plăceri, încarcați de averi fabuloase și de titluri strălucite, își aduc aminte că au prin constituția țărîi și drepturi în stat, e numai ca să înalțe o stavită aspirațiunilor care vin de jos și care îi înspăimîntă, fiindcă nu le cunosc și nu le pricep.

Așa a făcut camera lorzilor, sub actualul guvern liberal, de cîte ori a fost vorba de o reformă care privea interesele păturilor celor mai largi și celor mai adînci ale Angliei. Guvernele Campbell Bannerman și Asquith au adus două mari legi cu caracter democratic: legea instrucției publice și legea licențelor. Nu există azi vre-o putere mare în Europa, în care instrucția publică să fie mai înnapoiată, și în care statul să fi făcut mai puține sacrificii pentru luminarea celor de jos, decît în Anglia. Un sistem complicat, în care interesele confesionale, primare și interesele școlare au pus marea Britanie într'o inferioritate, care se simte puternic de toți Englejii, mai ales în concurența lor comercială cu America și cu continentul european. Partidul liberal a vrut să pue capăt acestei stări de lucruri și a elaborat un proect de lege foarte sfios, care nu reprezenta decît o slabă încercare de a emancipa instrucția publică de sub epitropia bisericii oficiale. Imediat, însă, au alergat lorzii, au trezit tot fanatismul ce mai zăcea în diferitele secte religioase din Anglia, au pus în joc toată puterea și toată influența lor socială, și au înlăturat, anul trecut, proectul elaborat de d. Augustin Bivrell, ministrul instrucției publice. Sir Henry Campbell Bannerman n'a vrut însă să dea el pilda intransigentei. S'a plecat în fața voinței prelaților susținuți de lorzi, a înlocuit pe d-nul Bivrell, a chemat în capul departamentului instrucției publice pe un alt ministru, pe d. Walter Runciman, și l'a însărcinat pe el să facă un nou proect, care să ție, pe cît posibil, seamă de cerințele lorzilor. D. Walter Runciman s'a pus pe muncă, a sacrificat multe din tendințele democratice ale reformei, s'a expus la învinuiri drepte din partea propriului său partid, dar a trecut peste toate aceste considerațiuni numai ca să arăte tuturor cît de viu și cît de sincer este spiritul împăciuitor al guvernului liberal față de clasele ocîrmuitoare din Anglia, care își au expresia lor constituțională în camera lorzilor. Dar lorzii au aratat aceeași implacabilă dușmănie oricărei reforme însuflețite de un spirit mai democratic, și d. Asquitt, în urma acțiunei lor, a trebuit să retragă și acest al doilea proiect „*do Education Bill*" din desbaterile camerilor comunelor, înnainte chiar de a'l fi supus votului acestei adunări.

Adoua lege, care s'a isbit de rezistența absolută și nesocotită a camerei lorzilor, a fost legea licențelor. Respingerea acestei legi a fost cu atît mai odioasă, cu cît ea nu isvora dintr'o deosebire de principii sau dintr'o controversă doctrinară, ci din interese materiale ce se socoteau jignite. Și sînt interese materiale care sînt simpatice... dar să respingi, aproape fără a o discuta, după un conciliabul intim la Lord Landsdowne, o lege care tinde să scape poporul englez de pericolului alcoolismului, care îl decimează, fiindcă ai interese în industria alcoolului și fiindcă preferi mai mult să te îmbogățești, otrăvindu-ți concetățenii, decît să faci cîteva sacrificii pe altarul sănătăței obștești,—acest lucru aruncă nu numai discreditul asupra necesităței camerei lorzilor, dar ridică și ura împotriva egoismului al celor ce o compun.

Bine-înțeles, că cu o asemenea intransigență, care nu vrea să știe nici de interesele superioare ale națiunei, nici de voința populară,—căci alegătorii s'au pronunțat în alegerile generale cu mare majoritate în favoarea acestor două legi,—face cu desăvîrșire imposibilă o guvernare liberală. Liberalii nici nu pot primi ca toate legile lor să se spargă la ușa camerei lorzilor, cum se sparg valurile de stîncile țermurilor, și ca tot edificiul constituțional englez să fie astfel răsturnat. Această stare de lucruri nu poate să mai dăinuiască. Un popor cu vitalitatea poporului en-

glez nu poate suferi ca voința lui să fie paralizată de 300 pînă la 400 de gentlemeni, care au pretenția ca interesele lor să precumpănească interesele a peste 30 de milioane de oameni. Sau camera lorzilor va ceda, reintrînd în marile și în glorioasele ei tradițiuni, sau va dispărea, cum sînt osîndite peirei toate organismele ce nu mai sunt în stare să'și exercite menirea. D. Asquith și d. Lloyd George, în deosebi, au atacat cu înverșunare înnalta adunare. Niciodată un prim ministru nu a fost mai aspru cu camera lorzilor; D. Asquith nu s'a sfiit să declare că viața publică a Angliei nu poate să fie înnăbușită de o adunare fără răspundere, iar d. Lloyd George, în stilul humoristic care caracterizează eloquența sa, a spus—și avea dreptate—că sînt azi în Anglia doi regi: Regele Eduard și Regele Lansdowne; unul iubit de toți, fiindcă respectă constituția, iar cel-alt urît, fiindcă crede că'și poate permite să nesocotească constituția și toate principiile politice ale Regatului-Unit. Conducînd opoziția înverșunată și oarbă a lorzilor în potriva tuturor reformelor cu tendințe sincer democratice, Lord Lansdowne este azi stăpînul neconstituțional al Regatului Unit, și țara, care a decapitat regi și a făcut două revoluții sîngeroasă și atîtea revoluțiuni pașnice pentru a păstra autonomia locală și patrimoniul ei de libertăți civice, nu va primi azi usurpațiuni de asemenea natură. Dealtmintrelea, chiar lorzii își dau seamă că nu mai merge cu actuala compunere a camerei lor. Un comitet, în frunte cu Lord Rosebery, a și studiat o reformă a camerei lorzilor, în care numai o parte din membri va fi recrutată printre lorzii ereditari, iar restul va fi format din foștii demnitari ai statului și din representanții desemnați pe viață de coroană.

E păcat însă că lorzii au avut această atitudine care îi pierde, și e păcat că n'au fost destul de luminați ca să cedeze. Ei și-ar fi salvat încă o dată privilegiile, și n'ar fi știrbit nimic din strălucirea aureolei care îi inconjura. Acum ar fi fost pentru ei prilejul să dovedească aceiași înțelepciune ca la 1832, cînd au primit reforma bill-ului. Dar, neființd nici un indiciu care să ne îngăduiască să nădăjduim că o asemenea înțelepciune va mai lumina hotărîrile camerei lorzilor, nu ne rămîne de cît să privim luptele care vor duce la nimicirea ei, și să așteptăm sfîrșitul trist al unei instituțiuni vestite prin splendoarea serviciilor aduse imperiului britanic. Răspunderea nu va fi însă decît a lorzilor. Camera lorzilor nu a fost ucisă, ca s'a sinucis; s'a sinucis prin greșalele, prin incapacitatea, prin egoismul ei, precum și prin nepriceperea nevoilor superioare ale statului, pe care avea nobila chemare să le supravegheze și să le diriguiască.

I. G. Duca.

Cronica Artistică

Expozițiunile d-lor: Sperlich, D. Mihailescu, Const. P. Constandin; Bursa Grigorescu; Calendare Artistice.

Sperlich. Spuneam cu ocazia precedentei expozițiuni a acestui artist, că sînt unele expozițiuni pe care le părăsești întovărășit de un vag sentiment de tristețe, cași cum ești silit să suferi, atunci cînd vezi o muncă de om, o strădanie de putere că nu a folosit la nimic, nu a ajuns la nici un rezultat. Mi-am amintit tocmai de această impresie avută acum un an la expoziția aceluiași artist, atunci cînd am trecut pragul acestei noi expozițiuni a sa, deși mărturisesc, că m'aș fi simțit fericit să constat că de data asta, d. Sperlich știe munci și cu folos. Am încercat însă aceiași deziluzie: Aceleași pasteluri reci, aceleași capete nedesenate, aceleași flori lipsite de viață, de aer, aceleași aquarele convenționale. Și totuși la d. Sperlich se găsesc unele calități care ne îndreptățesc să credem că a fost dăruit și d-sa, ca restul artiștilor, de unele insușiri artistice înnăscute. Printre aceste insușiri, aceia de a vedea culoarea e, se pare, cea mai real afirmată în puținele lucrări mai deosebite din această a doua expoziție. Așa de exemplu într'un „Peisaj", un dîmb înverzit, pe care urcă discret o potecă, unde calitatea tonurilor, e cea naturală. In cele două „Portrete", rău desenate, culoritul este iarăși singura calitate care par'că, dacă nu te face să uiți de necazul că te-ai picilit vizitînd această expoziție, te oprește puțin locului pentru a'ți aminti că criticul trebue să fie și el îngăduitor cîteodată.

I. Mihailescu. Colegul d-lui Sperlich, e ceva mai fericit în munca d-sale. Izbutește cîteodată să înfiripeze un gînd, o intenție. *„Vedere dinspre azil"* e o pînză convenabilă, căreia nu-i lipsește, cred, nimic pentru a binemerita de la admirația orișicui,—și—dacă n'aș ști că vorbesc în deșert—aș zice chiar a cumpărătorilor. Compoziția e destul de bună, culoritul cald, iar valorile conștiincios redate. E o pînză studiată, cum poate nu-i nici una în toată expoziția. Nu lipsesc nici oare-

care calităţi de technică, care dovedesc că d. Mihailescu numai trebue socotit printre debutanţi. O oarecare timiditate însă în factură, o ezitare în a trata larg planurile, ceia ce permite ivirea acelor puncte luminoase, liniuţe, care nu dovedesc altceva, decît că artistul nu a ştiut să treacă cu înlesnire peste limitele diferitelor valori şi planuri,—face ca pînzele d-lui Mihailescu să aibă o înfăţişare care te lasă să crezi că artistul va mai reveni asupra aceluiaşi lucru. In lucrările d-lui Mihailescu e şi oarecare sentiment, şi în această privinţă, parcă e mai bine dotat ca colegul d-sale, d. Sperlich. Cu o muncă ceva mai spornică, d. Mihailescu va ajunge, cred, să treacă printre artiştii noştri de merit.

Const. P. Constandiu. Şi d. C. P. Constandiu e unul dintre începători, care nu s'a mulţumit să ţie cele cîteva peisage şi studii de şcoală în odaia d-sale de studiu, pentru a decora păreţii, sau pentru a le păstra ca amintiri de şcoală. D-sa s'a hotărît, dinpotrivă, să înfrunteze seriozitatea cu care se aşteaptă sau se întimpină expoziţiunile artiştilor formaţi,—printre care d. C. P. Constandiu nu se prenumără încă,—pentru ca să încerce şi d-sa, prea de timpuriu însă, apostolatul acesta.

Nu am remarcat nimic din lucrările d-lui C. P. Constandiu. Priceperea de a combina culorile.... pe paletă, gestul de a le pune pe pînză, norocul de a nimeri cîteva tonuri sau de a valora două planuri,—aceasta nu însamnă... nimic, sau aproape nimic.

Studiaţi serios, domnule Constandiu, şi,... aşteptaţi; vă va veni şi dv. rîndul.

Bursa Grigorescu. In hemiciclul Pinacotecei s'a expus lucrările elevilor concurenţi la bursa Grigorescu. Nu odată m'am gîndit la felul cum se acordă aceste subvenţii, cum se dau, şi cui se dau. Convingerea mea e că e foarte greu să alegi pe adevăratul elev, care se merite acest ajutor pentru perfecţionarea studiilor. Zic, e foarte greu cu actualul sistem. Căci, cum se procedează de fapt? Se pune elevii (care n'au trecut de 25 ani) să execute *o compoziţie* în dimensiuni relativ mari, după un subiect dat. Profesorii—comisiunea—judecă compoziţiile, şi dacă găsesc că o compoziţie e meritorie—după vederile d-lor—autorul, elevul care n'a împlinit 25 ani, e trimis în străinătate. Dar pentru a face o compoziţiune se cere—atîta lucru vor şti şi domnii examinatori—o minte coaptă, un temperament format, un gust înnaintat; cu cele cîteva studii de academie şi cu cîteva schiţe de compoziţie de pe la examene nu se formează firea elevului până într'atît, încît să fim îndreptăţiţi să aşteptăm dela el *compoziţiuni.* Dar artiştii noştri, producţiunea artistică dela noi, nu ne oferă cel mai convingător exemplu în această privinţă? Cîţi artişti avem?—Mulţi, desigur, chiar mai mulţi decît trebue.— Cîţi din ei au făcut vre-o compoziţie—se 'nţelege una ca lumea? Şi cîte, adunate la un loc, sînt compoziţiunile artiştilor noştri? Una, două, trei... Dar am zis prea mult. Să luăm, însă, acel exemplu de sub ochii onor. comisiunii examinatoare pentru „Bursa Grigorescu." Sînt atîţia concurenţi şi tot atîtea compoziţiuni! Care e însă cea mai.... *serioasă?* Nici una, desigur. Iată, de pildă, aceia a d-lui Stoica: O bătrînă, şezînd pe o prispă, are aerul că ia parte la desnădejdea unei fiice, căreia i-a venit să plîngă! (e vre-o cauză, desigur). Bietul elev, ce era să facă? Fata trebue să pară plînsă, amărîtă. Şi pentru aceasta trebue făcută plîngînd macar aşa... pe jumătate. Si iată o compoziţie, cu *o grimază,* o expresie a plînsului, care, pentrucă e redată prin jocul anatomic al muşchilor feţii,—muşchii care intră în acţiune cînd omul plînge,—fixează pe pînză o expresie ridiculă (deşi e vorba de plîns!) Aşa a înţeles bietul elev, în modesta lui educaţie, estetica. Un artist format, însă, ştie că sentimentele, violent exprimate, se pot reda în pictură,—o artă care *fixează* pentru totdeauna un sentiment, în gradul şi expresia în care acest sentiment s'a exprimat,—însă disimulate prin gesturi sau combinaţiuni de linii. In pictură nu e ca în poezie, unde există *succesiunea* şi unde imaginile *scrise* se succed una pe alta.

Dar mă depărtez de chestiune. D. Stoica nici nu a avut vreme să ştie aceasta: la d-sa totul se poate exprima în pictură, într'o compoziţie. Nu adresez aceste observaţiuni acestui tînăr elev; le fac numai pentru a dovedi cît e de absurd să se pretindă dela nişte elevi, abia eşiţi depe băncile şcoalei, *„compoziţiuni".* Ar fi fost mai bine dacă li s'ar fi dat o temă mai simplă, unde totuşi se putea vedea, în întregime, aptitudinile candidatului. Una sau două *academii,* în mărime naturală, putea să ne spue dacă elevul ştie construi, desena, colora sau valora. O a doua temă—dacă ar mai fi fost nevoe—ar fi putut fi un peisaj de interior, un colţ de atelier, de pildă, unde s'ar fi putut vedea dacă elevul ştie, atunci cînd se află în faţa naturii, se *interpreteze* o temă dată. S'ar fi putut vedea, cu această ocazie, şi ce cunoştinţi are elevul despre *perspectivă,* sau despre *clar-obscur*; dar aceasta poate ar fi prea mult.

Mă tem însă că, chiar aşa, *bursa* pentru studiul picturii în străinătate, la care au dreptul tinerii dela 25 de ani, e ceva zadarnic. Pentru a înţelege pictura, pentru a-ţi putea asimila deci ştiinţa picturii marilor maeştri, pe care eşti trimis a-i studia, îţi trebue ceva mai mult decît... 25 de ani; afară dacă numai crezi că pictura constă în a face bine un cap de expresie, sau chiar o compoziţie de categoria „Suzanei la Bae" sau „Adevărul eşind din Puţ," sau altceva la fel. Ce vor înţelege adică tinerii aceştia (care dacă au căpătat ceva pin'aci—afară de studiile elementare—apoi desigur că acesta e *majoratul*) din vederea operelor unui Puvis de Chavannes, ale unui Eustare Mareau, ale unui Carrière, cînd ei abia dacă pot înţelege pe un Bouguereau sau pe un Bonnat oarecare? Şi cînd vor vizita muzeele, ce vor înţelege acei ce abia au învăţat să coloreze o academie din operele unui Velasquez, Murillo, Segantini, Muthsler, sau oricare alt *virtuoso* străin? Dar sînt astăzi artişti ajunşi,

oameni în vîrstă, care nu pricep totuşi pe un Carrière, sau pe un Puvis de Chavannes; şi, dacă aci e vorba de o *perfecţionare*, apoi să se ştie că până azi nici unul dintre stipendiştii noştri, trimişi în străinătate pentru acest scop, nu s'au întors cu cunoştinţi mai înnaintate, care să dovedească că străinătatea le-a folosit la ceva. De ce? Tocmai pentrucă au venit *prea de vreme* în contact cu operele maeştrilor mari, opere, a căror înţelegere era peste puterile lor. Ba, rezultatul e tocmai contrar Vederea operelor marilor maeştri, pe care mai întăi trebue să inveţi a-i cunoaşte,—şi inveţi simţindu-i,—nimiceşte orice încercare de a orienta, de a căuta să tragi foloase din contemplarea acestor opere. Oricare din noi, care a vizitat străinătatea în mai multe rînduri şi la vrîste deosebite, ştie acest lucru.

Un artist îmi mărturisea odată că, deşi a vizitat străinătatea în mai multe rînduri, abia acum—la o vîrstă destul de înnaintată—a înţeles pe Velasquez. Un altul, care a voiajat, a făcut chiar studii în străinătate „în tinereţe", îmi spunea regretînd că: acum, dacă ar putea pleca în străinătate, ar înţelege într'adevăr operele maeştrilor.

Dealtfel, oricum ar fi, cu sau fără o vîrstă coaptă, la noi lucrurile acestea se petrec în acelaşi fel. *Se alege* cine nu trebue ales. Şi, în această privinţă, răul consiă în alcătuirea comisiunilor. (Oh! comisiunile)- Şi care e răul, cum e răul? aceasta e o poveste destul de veche. Dl. Stăncescu a fost trimis în străinătate în locul lui.. *Grigorescu*; un altul a fost ţinut 17 ani în Paris, pentruca la urmă să dispară... nu din rîndul oamenilor—ceia ce ar fi fost ceva—ci dintre artiştii, printre care statul sau, mai bine, onorata comisiune îi rezervase un loc de frunte! Un altul,.. d. Serafim (oh, domnul Serafim!) dar... să ne oprim şi să ne 'ntrebăm: Unde sînt *artiştii*, pe care i-am aşteptat în aceşti tineri plini *de promisiuni* (pentru onor. comisiuni, bine-înţeles)? Unde sînd *operele* acestor fericiţi copii ai budgetului statului?..

Căci, dacă în arta romînească se poate număra una sau două opere, apoi aceasta se datoreşte altora decît mult-alintaţilor copii ai norocului, aşa numiţii *bursieri* ai statului.

Trecînd acum la chestiune, vom spune, încheind, că dintre candidaţii pentru „Bursa Grigorescu," doi se prezintă mai binişor. Dintre aceştia dl. Stoica e, cel puţin, un desemnator bunicel. Dacă elevul acesta ar învăţa să coloreze, ar putea fi—mai tîrziu însă—destoinic să obţie o bursă pentru străinătate. Celalalt candidat mai serios—dl. Romano—e şi d-sa un bun elev. Dar.. ce slab se prezintă seriile nouă de absolvenţi ai şcoalei de Bele-Arte!

Calendare artistice. Am răsfoit cele două „calendare artistice", apărute în editurile Socec şi Minerva, şi mi-am făcut convingerea că, oricînd voim să facem ceva „artistic" în publicaţiunile noastre, reuşim... pe jumătate (de cele mai multe ori însă nu reuşim de loc.) Iată, de pildă, „Calendarul Socec: Acest calendar are un bogat material artistic,—material ce consiă în fotografii depe monumente vechi, nedate la lumină

încă, depe costume, vechiul port, etc. Dar, cum de s'a înghesuit atîtea gravuri, unele foarte importante, în minusculul format al „Bibliotecii Socec?" Aceasta ca un prim neajuns. De ce apoi nu se îngrijeşte tiparul, de ce se neglijează într'atît, încît să ni se dea chipuri ca acela al poetului Nanu, căruia îi lipseşte ochiul în portretul său de profil (bietul d Nanu!). Dar asemenea gravuri se scot din pagină; ele numai sînt permise astăzi cînd, slavă domnului, sîntem cu mult departe de epoca clişeelor *xilografice*.

Sîntem siguri că, cu o cheltuială puţin mai ridicată, dacă nu chiar cu acelaşi, se putea *tipări* un calendar frumos, *artistic*, dacă s'ar înţelege şi la noi importanţa gravurilor. Şi nu greşesc, cred, cînd voi spune că tocmai această îngrijire în tipăritul gravurilor e, se pare, un semn de progresul artistic al unei ţări; dovadă revistele străine.

Al doilea calendar artistic, al „Minervei", trebue să recunoaştem, e superior celui dintăi în ceia ce priveşte execuţia clişeelor,—mai cu seamă că dă şi cîteva gravuri colorate binişor; are unele tablouri de seamă (nu ca cel dintăi „Calendar", unde ni se dau ca tablouri de artă pînze obscure ca: „Dacia" sau „Regele la Griviţa".) Totuşi şi calendarul „Minervei" dă dovezi de lipsă de gust, cînd tipăreşte portretele familiei regale şi princiare în medalioane, vîrîte în rămi înjghebate grotesc, pe care se înnalţă cîte o ţărancă—veşnicul clişeu!—cu o ramură de palmier. Alături de gravurile după Grigorescu, aceste compoziţii, de o decoraţie primitivă, fac un efect izbitor. De aceia... nu greşesc cînd zic că la noi, în publicaţiunile artistice, nu se reuşeşte decît pe jumătate.

Spiridon Antonescu.

Cronica Pedagogică.

Paralelizmul între limba maternă şi limbile moderne din punct de vedere metodic.

Introducerea studiului practic al limbilor moderne în şcolile secundare e un fapt relativ recent, nu numai la noi, dar chiar în ţările cu mult mai înaintate în cultură din Apus.

Schweitzer, în renumitul lui discurs din 1893, cere introducerea limbilor moderne în şcolile din Franţa, ca o măsură de „apărare naţională."

F. H. Matthews, în minunata lui carte—„The Principles of Intellectual Education" (1907)—protestează împotriva absurdului dispreţ pe care elevul englez, cel puţin cel vechiu, era deprins să-l simtă şi să-l arăte pentru alte limbi.

Şcolile secundare, în special liceele, erau organizate pe o bază clasică, şi, dacă în liceu, pe lîngă limbile clasice se introducea în mod accesoriu şi studiul vre-unei limbi moderne, apoi metodul de predare al acelei limbi era acel al limbilor clasice: metodul gramatical, urmat de metodul indirect literar, adică: elevii învăţau schema limbii prin gramatică şi apoi torturau cîte o bucată literară pentru învederarea regulelor gramaticale.

Limba maternă, deasemenea, suferea de reflexul metodului clasic: ea nu era studiată ca atare, căci se considera ca ştiută de acasă, ci tot ca mijloc de studiu al gramaticii, şi apoi ca mijloc de punere în contact cu literatura.

Studiul gramaticii, considerat ca cel mai bun mijloc de gimnastică intelectuală, era privit ca un scop în şcolile secundare, şi realizarea acestui scop se urmărea prin studiul limbilor clasice şi moderne. Dacă, pe lîngă mijlocirea acestei gimnastice intelectuale, se mai atribuia oarecare valoare limbilor, această valoare se acorda în special limbilor clasice, ca purtătoare a vechii culturi clasice. In orice caz, alt scop decît punerea în contact a elevilor cu literatura unui popor nu se urmărea în studiul unei limbi, fie clasică, modernă ori maternă.

Studiul practic al unei limbi moderne, *pentru ea însăşi*, ca limbă,

vorbită şi scrisă, nu se urmărea în programele şcolilor secundare. *Dexteritatea, abilitatea* în întrebuinţarea practică a unei limbi, nu se avea în vedere.

Cunoştinţa unor limbi moderne, în special a limbii franceze, a început de mult timp, din împrejurări istorice asupra cărora nu e locul să insistăm, să fie considerată ca un semn de distincţiune în anumite straturi sociale, nu numai la noi, dar şi în alte ţări.

Mijlocul cum se dobîndea cunoştinţa limbilor moderne, în asemenea împrejurări, nu avea nimic comun cu metodul de studiu al limbilor în şcolile secundare; rezultatul era, deasemenea, altul.

In liceu, o limbă modernă se preda pe cale gramaticală şi literară, iar rezultatul era dobândirea, cel mult, a puţinţii de a traduce. In familie predarea unei limbi moderne se făcea nesistematic, fără mijlocirea gramaticii, sub presiunea numai a nevoei, a plăcerii şi a imitaţiei,—metod natural,—şi rezultatul era dobîndirea, mai cu seamă, a limbii vorbite.

Nevoile vieţii moderne şi relaţiunile din ce în ce mai strînse dintre deosebitele popoare, pe de o parte, iar pe de altă parte forţa însăşi de expanziune a civilizaţiei deosebitelor popoare, cu un cuvînt: caracterul internaţional de circulaţie a tot ceia ce produce un popor,—au impus un nou mod de organizare a şcoalei secundare în genere. Şcoala, caşi celelalte instituţiuni, a fost silită să se adapteze noilor condiţiuni de viaţă.

Baza clasică de organizare a şcolilor secundare s'a dovedit, cu toată puterea ei de tradiţie, că numai corespunde nevoilor timpului; organizarea clasică era un anacronism.

Limbile clasice nu mai aveau autoritatea necesităţii imperative, pentru a-şi putea continua prestigiul tradiţiei culturii vechi. Limbile moderne aveau dreptul să vorbească în numele unei culturi nu mai puţin strălucită şi cu interes viu pentru speranţele viitorului, faţă de tradiţia clasică.

Nevoia de reformă se impune tot mai mult, până ce baza de organizare a şcoalei secundare, a liceului, devine multiplă, după cum multiple sînt şi condiţiile vieţii reale moderne: liceul real şi modern se organizează alături de liceul clasic, şi viitorul pentru această din urmă formă supravieţuitoare nu prea pare trainic.

Odată cu reforma şcoalei secundare se face un loc larg studiului limbilor moderne: cu variaţii de loc şi necesităţi găsim introduse, în şcoalele secundare din apusul Europei, pînă la patru limbi moderne, pe lîngă limba maternă respectivă.

Metodul vechiu de predare al limbilor clasice nu mai convenea predării limbilor moderne. Scopul practic, care se urmărea în studiul limbilor vii, nu putea fi atins prin acelaşi metod.

Metodul literar (traducerea literaturilor străine), deşi e un progres mare faţă de metodul gramatical în studiul limbilor moderne, nu putea asigura atingerea complectă a scopului ce trebueşte urmărit în studiul unei limbi vii: a vorbi, a scrie şi a ceti acea limbă.

Concepţia asupra valoarii limbilor, ca obiecte de învăţămînt, sufere o schimbare: studiul lor în şcoliile secundare primeşte îndrumări nouă, începînd cu limba maternă.

Limba maternă nu se mai consideră ca o limbă complect stăpînită de elevul care calcă pragul şcolii secundare: idiomul colocvial şi familiar nu e de ajuns, elevul trebue să dobîndească *dexteriatea limbii literare materne*, ca scop în sine, şi numai după aceia va intra în templul literaturii naţionale. Am spus că elevul trebue să dobîndească cunoştinţa limbii literare materne, deoarece limba uzuală a oamenilor culţi, după cum se exprimă unii, nu e decît limba literară.

Citească numai cineva programele analitice de studiu al limbii materne în şcoliile secundare, din orice ţară din Apus, şi amintească-şi cum se preda acest obiect în şcoliile noastre secundare acum vre-o 15 ani în urmă, şi se va înţelege ce revoluţie adîncă s'a întîmplat în metodica acestui obiect, în acest interval de timp.

Cu toate dibuirile în jurul gramaticii şi cu toate oscilaţiile fatale spre stînga şi spre dreapta, nu se poate tăgădui progresul ce l'a făcut studiul limbii materne în obţinerea rezultatelor practice, în şcolile secundare.

E de constatat că metodica limbii materne s'a perfecţionat paralel cu metodica limbilor moderne: în liceul vechiu clasic studiul limbii moderne, ca limbă, era considerat pe al doilea plan, împreună cu studiul celorlalte limbi vii, numai limbile clasice erau considerate ca obiecte de educaţie, pe planul întâiu.

Urmărirea unui scop nou în învăţarea limbilor moderne, în şcolile secundare, a dat un caracter din ce în ce mai practic metodului de predare a acestui obiect: metodul gramaticii a fost părăsit ca necorespunzător realizării scopului şi înlocuit tot mai mult prin metodul literar. Dar şi metodul literar s-a dovedit ca prea unilateral: asigurînd numai putinţa de a traduce o limbă în alta. Mai mult: acest metod de a *substitui unei limbi moderne limba maternă*, este, *în esenţă*, un mijloc indirect mecanic de predare; în acest chip se urmăreşte cunoştinţa unei limbi moderne *prin mijlocirea limbii materne*.

Impotriva acestui metod s'au ridicat partizanii *metodului direct*, inspiraţi dela *mijloacele naturale*: „Elevul să înveţe limbile moderne aşa cum îşi învaţă copilul limba maternă".

Duelul între partizanii metodului indirect şi cei ai metodului direct nu e încă terminat. Experienţa continuă să se facă.

Programele diferitelor şcoli secundare acceptă pentru studiarea limbilor moderne cînd un metod, cînd altul. Adeseori aceste programe sînt alcătuite pe baza unui sistem mixt, aşa cum sînt la noi.

In Germania, metodul indirect a suferit lovitura de graţie în urma discreditului, în care a fost aruncat prin causticitatea genialului pamflet al lui Victor—„Quousque Tandem" (1882). Zece ani după apariţia acestui pamflet (1892), curentul pentru metodul direct ajunge atît de puternic, încît impune statului German reforma din 1892, reformă care adoptă pentru studiul limbilor moderne metodul direct exclusiv.

In Franţa, discursul epocal al lui Schweitzer din 1893 combate cu aceiaşi impetuozitate satirică metodul indirect: azi, în şcolile secundare din Franţa, metodul direct e aplicat în mai mare măsură decît în Germania. Noua reformă intră în Belgia, iar Anglia începe să-şi organizeze studiul limbilor moderne în şcolile secundare după datele raporturilor trimişilor speciali în Belgia, Germania şi Franţa.

La noi, prin legea din 1898, începe reforma studiului limbilor moderne, oprindu-se la un sistem mixt. Metodul direct în condiţiile de azi de organizare a şcoalelor noastre secundare ar fi imposibil de aplicat în mod exclusiv, căci prima condiţie de practică a acestui metod, după cum au dovedit experienţele făcute în şcolile din Franţa, cere o clasă nu mai numeroasă decît maximum 25 de elevi şi 6 oare de curs pe săptămînă cel puţin.

E interesant de a examina mai de aproape unele din consideraţiile generale asupra celor două curente metodice, cu privire la predarea limbilor moderne în şcoala secundară.

Metodul „*nou*", denumire temporală, de care se bucură încă metodul direct în Germania, ori mai suggestiv: *metodul direct analitic*, ori *imitativ*,—fiecare denumire indicînd una din caracteristicele esenţiale ale metodului,—îşi datoreşte succesul, în Germania, propagandei apostolice a lui Victor, Kühn, Franke... şi răspîndirii fecundului *principiu al analizei* din pedagogia Herbartiană.

Nu vom insista asupra *tehnicei pe teren* a sistemului, care tehnică sufere diferite schimbări, după ingeniozitatea technicianului, şi impune metodului un nume, care indică numai brevetul de paternitate a autorului, fără să schimbe principiul esenţial al metodului.

Nu mă voi ocupa dar, în detaliile lor, de sistemele *Gouin*, *Haeusser*, *Berlitz*, *Herbart-Ziller-Rein*, *Schweitzer*, *sistemul nostru*.... în treacăt voi spune că, fără să se fi găsit panaceul în învăţarea limbilor moderne, toate aceste sisteme au părţi bune şi neajunsuri, şi, că din toate acestea, se poate suggera diferite metode ecclectice, fără dreptul de acuzare de plagiat.

Să vedem:

Principiul scrierii ideilor, din metodul Gouin, e bun ca mijloc direct de a provoca un curent de ideaţie fără mijlocirea limbii materne; dar acestui sistem i se poate imputa faptul că prea se adresează exclusiv la imaginaţia elevilor şi prea înlătură obiectele de intuiţie. Sistemul e bun pentru lumea noţiunilor, nu pentru cea a percepţiilor.

Metodul Berlitz are o vădită insuficienţă că nu dă destulă atenţie foneticii; acest cusur îl găsim şi în programele noastre. Metodul Berlitz în Germania, unde e foarte răspîndit, e corectat printr'un curs de propedeutică.

Pronunţarea corectă a unui cuvînt—*conturul lui vocal*—trebue ob-

ţinută dela început cît se poate de corect şi de precis, chiar cu explicaţii asupra modului aranjării organelor vocale, în momentul cînd acel cuvînt zboară depe buze şi loveşte urechia. E vorba aici de legi fiziologice ale celor două organe, care au un rol aşa de important în învăţarea limbilor moderne: urechia şi organul vocal.

Să nu se uite că deprinderile rele adeseori nu se mai pot dezrădăcina. E mult mai greu să scoţi din urechia şi organul vocal al elevului un cuvînt necorect pronunţat, şi apoi să pui în loc cuvîntul adevarat (căci cuvîntul rău pronunţat e un cuvînt falş), decît să-l înveţi pe elev, dela început, cuvîntul adevarat, cu privire atît la ureche cît şi la organul vocal al elevului. In cazul întăiu ai două operaţii de făcut, în al doilea caz numai una. Şi se poate observa că elevul, care pronunţă greşit un cuvînt, îl aude greşit *chiar* cînd e bine pronunţat de altul: acesta, dealtfel, e un fapt cunoscut în psihologie, şi provine din acoperirea prezentării de către reprezentare în actul percepţiei.

Aşa dar: mare atenţie, dela început chiar, să se dea foneticii—lucru de care şcoala germană e convinsă.

Sistemul Herbart-Ziller-Rein („treptele formale") e găsit chiar de Rein că nu e destul de bine adaptat pentru învaţarea limbilor moderne. Acest lucru îl spune însuşi Rein, cu toată francheţa omului de ştiinţă, trimisului universităţii din Cambridge pentru a studia metodele de predare ale limbilor moderne în Seminarul din Yena [1]).

Principial, la ce se reduce metodul direct? La învăţarea unei limbi

---

1) „Treptele formale" au fost introduse, pentru predarea limbii materne în şcolile noastre secundare, de un cunoscut autor de cărţi didactice, aprobate de Minister. Numărul acestor *trepte* variază în patria lor, încolo însă ele nu exclud vechea *treaptă* a bunului simţ. Spiritul modern al autorului didactic, aprobat prin decizia No. 262, 29 Februarie 1902, ţinînd seamă de cerinţele „instrucţiei educative", imparte sfera „virtuţilor sociale", care trebuesc trezite şi emulate în sufletele tinerilor gimnazişti, în regiuni concentrice, de aici cele trei titluri—adevarate noms de guerre—date cărţilor de cetire pentru clasele I, II şi III gimnaziale: „*Patria*", „*Romănism*"—„*Umanitate*"! Să se păzească elevii de cl. I să vibreze coarda „Rominismului", căci aceasta ar însemna adevarată tradare de „Patrie"; cu atît mai mult să nu-şi avînte temeritatea în regiunea internaţională a „Umanitaţii", care este rezervată exclusiv elevilor de cl. III! Ştiţi ce minune întruneşte pe elevi şi pe profesori la începutul fiecărui an şcolar în cl. I gimnazială, din diferitele şcoli secundare din ţară? Las să vă răspundă autorul însuşi, care impune profesorului respectiv să ţie următoarea „Pregătire" în faţa elevilor săi: „Această minune (intîlnirea la un loc a profeso- „rului cu elevii de cl. I gimnazială) a făcut-o o fiinţă care ne ţine, ne o- „croteşte şi ne luminează pe toţi, *Patria*. Patria noastră este unirea tutu- „ror acelora care trăim pe pămîntul ce-a fost cucerit şi apărat de strămo- „şii noştri, şi care am moştenit dela ei simţirea, limba, obiceiurile şi legile „noastre. Această fiinţă care trăeşte deasupra noastră, şi care trăeşte, cu „ştiinţă fără ştiinţa, în fiecare din noi, este închipuită prin Regele, prin „Miniştrii săi, prin Camerile şi prin Legile noastre. Din bucata de cetire „ce vom ceti acum, vom afla cum trebue să ne purtăm cu *Patria*"... Credem că e deajuns atîta ca să înţelegem pentruce *tocmai profesorii* au contribuit la compromiterea unei ştiinţi atît de importante pentru *existenţa reală a şcolii la noi*.

moderne, *fără mijlocirea limbii materne*—aşa cum învaţă copilul limba lui maternă, adaug unii; aşa cum învaţă o limbă străină un om matur, în ţară străină, spun alţii.

Dacă e adevărat însă că copilul îşi invaţă limba maternă *în mod direct*, legînd de percepţii, de curentele de ideaţie şi de emoţii sunetele convenţionale ale limbii lui materne, nu tot aşa se petrec lucrurile şi cu omul care *deja ştie o limbă*—şi *elevul cînd intră în liceu ştie limba lui maternă*. Chiar în faţa obiectelor concrete, percepţiilor, în atitudinea pur intituitivă, cuvîntul deja ştiut e *prea aderent* de faptul psihic însuşi, ca să nu răsară şi să se schimbe cu celalalt din limba nouă: mecaniceşte, e o *substituire de sunete*, nu o alipire directă a cuvîntului nou de perceput. Operaţia e făcută prin *mijlocirea cuvîntului cunoscut*, nu direct, iar noua asociaţie capătă stabilitate numai cu timpul, după îndelungate încercări de a împiedeca trezirea cuvîntului cunoscut din limba maternă. Dacă aceasta e adevărat chiar pentru percepţii, care pot fi puse în mişcare prin obiecte adecvate din afară, cu atît mai mult e adevărat pentru *noţiuni*, cărora nu le corespund obiecte adecvate în afară, şi care nu au alt motor de trezire decît *cuvîntul*.

Să se ia în samă că elevul de liceu nu poate fi comparat cu copilul care îşi învaţă limba maternă după metodul natural (un singur elev la mai mulţi profesori; îndemnat de resorturi cu totul naturale de adaptare la viaţă), ci cu omul care are strîns asociate de lumea lui sufletească anumite sunete convenţionale: limba lui maternă. Şi, aderenţa cuvintelor, în special de lumea noţiunilor, mai cu seamă la copil, la care noţiunile în mare parte sunt încă neanalitice—*recepte*, cum le numeşte William James, este atît de mare, încît încercarea de a disocia această unire devenită organică, distruge însăşi existenţa *noţiunii ca fapt psihic*.

In adevăr, e cunoscută în psihologie discuţia atît de luminoasă a raportului dintre noţiuni şi cuvinte. Importanţa cuvîntului e atît de mare pentru circulaţia noţiunilor, încît se contestă posibilitatea cugetării fără cuvinte; mai mult: marele psiholog american, William James, neagă existenţa noţiunii *ca fapt psihic deosebit de reprezentări*, şi admite că numai prin *mijlocul cuvîntului* putem obţinea oarecare rezumate trecătoare, precipitate din defilarea grăbită a nenumăratelor reprezentări în cercul strimt al conştiinţii.

Metodul direct cere (dispunînd de mijloace artificiale şcolare; punînd mai mulţi elevi faţă de un singur profesor; creînd artificial o palidă atmosferă intuitivă), ca limba nouă, prin mijlocul intuiţiei, sistem Hölzel de pildă, să se imprime direct pe faptul psihic al percepţiei, fără mijlocirea expresiunii echivalente din limba maternă.

Necontestat că acest lucru, metoda directă, mai curînd ori mai tirziu, reuşeşte să-l obţie, fără intervenţia limbii materne. Procesul e: *provocarea funcţionării percepţiilor—vieţii sufleteşti de periferie—numai prin obiecte de intuiţie, înnăbuşirea, treptat-treptat, a cuvintelor materne*

echivalente, până ce procesul vechiu de asociare e dislocat și înlocuit prin altul nou: elevul ajunge să eticheteze—direct—obiectele și tablourile cu cuvintele din limba nouă învățată,

Cind însă se trece peste tot hotarul percepțiilor și se intră în domeniul noțiunilor, atunci lucrul se schimbă: aderența între noțiuni și cuvinte e mult mai mai mare; mijloace externe nu mai avem ca în cazul percepțiilor (Leçon de choses); profesorul trebue să recurgă la ingeniozități, aproape geniale, ca să provoace în elev circulația noțiunilor *disociate* de cuvintele vechi, care sînt adevăratele lor suporturi de viață, și apoi să obție unirea *directă* a noțiunilor cu cuvintele nouă. De cele mai multe ori lucrul e imposibil, în orice caz, îl credem imposibil de ajuns în cursul școalei secundare.

Metodul direct impune ca o traducere să nu fie o *substituire* a unei limbi în locul alteia, ci una și aceiași cugetare să fie reprezentată prin două limbi deosebite. Și aceasta nu este numai o considerație critică, ci este o impunere de procedare. Ințelegem să nu traducem cuvintele, ci să redăm în altă limbă aceleași cugetări și emoțiuni, dar putem ajunge, *în cursul liceal,* să facem ca elevul să se pue în contact cu ideile și sentimentele autorului pe care îl traduce, fără intervenția limbii lui materne? Cum am putea provoca trezirea noțiunilor, a curentelor de ideație, prin mijloacele restrînse, puse la îndămînă de programe și orarii, ale elevilor, fără să apară în mintea lor, cu totul *aderente de noțiuni,* și cuvintele pe care le-au supt odată cu laptele?

Chiar în ce privește lumea psihică a percepțiilor, metodul direct cere o personalitate didactică extraordinară; în ce privește însă lumea noțiunilor, el cere ceia ce, poate, nu-i cu putință de găsit (date fiind mijloacele totdeauna restrînse).

Nu contestăm eficacitatea metodului direct, dar nici nu repudiem metodul indirect: în școala secundară amîndouă metodele au dreptul să trăiască. In ce măsură? Iată o întrebare care poate pune multe probleme din punct de vedere al tehnicei de aplicare, pe care le poate elucida numai îndelungatele experiențe ale celor chemați să predea limbile moderne în școlile secundare.

Și, eficacitatea unui metod sau al altuia depinde, fără îndoială, nu numai de metodul însuși, ci și de împrejurările materiale ale organizării școlii, și, mai cu seamă, depinde, în cel mai mare grad, de calitatea personalității didactice a profesorului însuși.

I. Botez.

Cronica Veselă.

CALEIDOSCOPUL LUI A. MIREA

Un fost ministru.

— Portret —

Departe de-a fi un Narcis
El totuși persoana 'și adoră
Se vede și noaptea în vis
Și ziua în fiece oră.

El poartă mănuși *couleur paille*
Și păru-i e plin de unsoare,
Și are oglinzi ca 'n Versailles,
Ca Ludovic, Regele-Soare.

El are ca vechii boeri
O vast' a strămoșilor sală,
Burbonicii lui ușieri
Gătiți sînt în haine de gală.

Pe ziduri de aur și stuc
Atîrn' un milion de portrete
Și toate cu dînsul aduc,
Spunînd diferite regrete.

Aici e de-o lună și-un ceas
In fazele primei epoce,
Prin razele Röntgen extras—
Căci mult a fost dînsul precoce.

Aici nemurit se trezi
De-un zugrav celebru de firme—
Era de un an și o zi,
Și tot a știut să s'afirme.

Apoi de doi ani și de trei,
De patru, de șase, de șapte,
Pe urmă în anii cei grei
Și plini de ilustrele-i fapte.

Dincoace e-adolescent
Cu două-trei fire de barbă,
Și-i pal și c'un aer absent
De parcă-i hrănit cu „rhubarbă".

Mai sus e viril și stă drept,
De parcă digeră o bîrnă,
Căci pe redingotă la piept
Un „benemerenti" i-atîrnă.

Dincoace mai poartă și-o stea,
Apoi tot mai mari și mai multe,
Deși aduna doar abia
Recoltele vîrstei adulte.

Dar iată-l pe-un singur panou:
Aici, unde-atinge sublimul,
A pus să-l picteze din nou
La piept cu întreg vicleimul.

Asemenea marilor duci
E tot bandajat de cordoane
Și plin e de stele, de cruci,
De lanțuri formînd macaroane.

Aice, în scumpu-i Versailles,
Ca Ludovic, Regele-Soare,
El intră,—dar fără alai,
Și stă aiurit de splendoare.

Aici vine ziua furiș
Și noaptea în tainice ore,
Să-și vadă-al său propriu fetiș,
Distinsul său chip să-și adore.

Adesea c'un zîmbet șiret
Se uită la „el" din părete,
Și celălalt rîde șiret,
Și rîd celelalte portrete.

Atuncea burbonicul sclav
Apare urmat de un pictor,
Iar dînsul se umfl' atunci grav
Și demn, ca un *boa constrictor*.

Genunchiul în fața-i plecînd,
Burbonicul sclav îi oferă
Cordonul primit de curînd
Sau poate vre-o nouă jartieră.

De-abia i-o anină la gît—
Căci sclavul îi știe tabietul—
Și pictorul numai decît
Se urcă și-atacă portretul.

Subit, sub agilul penel,
Podoaba abia căpătată
Răsare pe pînză la fel
De-ai crede că e reflectată.

C'un gest concediază pe sclav,
C'un altul pe meșterul pictor,
Și cade 'ntr'un jilț apoi grav
Beat ca un *boa constrictor*.

Și'n liniștea de țintirim,
Ce'n sala strămoșilor crește,
Adoarme, lăsînd interim
Pe eul din cui,—și zîmbește:

Visează că moare 'ngropat
Sub munți de cordoane și lente,
La urmă de tot decorat
De cele cinci continente!

Scrisoare din Germania.

— Simptome îngrijitoare în viața Germaniei de azi. —

Germania ocupă, necontestat, unul din locurile de frunte din lume. Într'adevăr, puține popoare au dat dovadă de atîta vitalitate, de atîta putere de muncă, ca poporul german. În mai puțin de 70 de ani populațiunea actualului imperiu s'a îndoit, și astăzi pe o suprafață 540,000 km. p. se hrănește o populațiune de 60,000,000 de suflete, cu toate că clima și pămîntul Germaniei sînt unele din cele mai puțin darnice din Europa. In industria chimică, textilă și electrică, Germania nu mai are rival în Europa; în producțiunea cărbunelui și a ferului, în industria metalurgică, ea rivalizează cu Anglia și cu Statele-Unite,—și tot așa în ceia ce privește mijloacele de transport, liniile ferate și marina comercială. În mai puțin de 30 de ani Germania a devenit o putere colonială, iar comerțul ei exterior a ajuns să reprezinte 12% din comerțul exterior total al globului, ocupînd astfel locul al doilea după Marea-Britanie.

Producțiunea agricolă reprezintă încă o valoare considerabilă și ocupă al treilea loc în Europa, după Rusia și Franța. Pătura rurală rivalizează în buna ei stare cu acea a Franței, iar lucrătorul duce, fără îndoială, o viață mai lesnicioasă decît tovarășul lui englez, ori american.

Germania se află astfel pe punctul culminant al dezvoltării ei, și economiștii Germani și străini nu pot privi cu destulă admirație această strălucită perioadă de maturitate, această măreață desfășurare de forțe productive.

Sufletul propășirii și al puterei de azi a poporului german a fost și este acea conștiință națională puternică, acea mîndrie teutonică, din care izvorăște vitejia în luptă și statornicia îndărătnică în intreprinderile economice... Exagerarea artificială a acestui sentiment poate fi însă primejdioasă pentru popoarele culte, ajunse la maturitate. Arcul nu trebue mai mult întins decît e necesar pentru aruncarea săgeții, căci altfel coarda se rupe. De fapt, se observă simptome, care dovedesc că poporul german suferă, cel puțin în unele din elementele lui, de o hipertrofiare a mîndriei naționale.

Nu există, într'adevăr, un alt popor în Europa, la care dorința de a ridica monumente oamenilor mai mari și mai mici să se fi transformat într'o astfel de manie socială. E cunoscut, în această privință, acel nesfîrșit șir de statui ale tuturor Hohenzollern-ilor, care au fost ridicate în Berlin, din dorința împăratului. Nu e locușor în Germania, care să nu-și aibă Bismark-ul lui, mai mult ori mai puțin artistic. Mai dăunăzi văzui ridicîndu-se în Echterdingen un impunător bloc de granit, menit să amintească generațiilor viitoare că acolo s'a oprit, în zborul lui prin aer, contele Zeppelin. Firește, că monumentele îndeplinesc un mare rol educativ, și pentru aceasta ele trebuesc ferite de comun și de banal; cînd însă la fiecare colț de stradă dai cu ochii de un monument, și adeseaori de un monument fără pic de artă, atunci nu mai poate fi vorba de o impresie estetică și de un rol educativ, poporul fiind mai mult înclinat spre glumă ordinară și spre batjocură. Un potop de monumente poate avea asupra generațiunilor viitoare o influență de paralizare și de demoralizare: „Generațiile următoare sub povara unei glorii, ce apare așa de măreață, vor căpăta conștiința că-s niște epigonii",—așa se exprimă profesorul Kinderman, un economist moderat și un patriot dintre cei mai intransigenți.

Regretabil e că factorii hotărîtori ai poporului german caută să subordoneze arta imperialismului și mîndriei naționale exagerate, ceia ce pentru un popor matur e un anacronism. La ultima expoziție a salonului francez erau să expună lucrări și unii dintre cei mai de samă artiști germani. Împăratul intervine și face imposibilă participarea acestora, recomandînd în schimb niște profesori de mîna a doua, care, după părerea cercurilor dela curte, ar reprezenta, într'adevăr, geniul specific al rasei germane. Foarte caracteristic, și aproape ridicul, e faptul că împăratul dorește ca orice statue a bunicului său Wilhelm I, să nu-l reprezinte pe acesta altfel decît călare, și jurnalele au povestit cum el a refuzat chiar odată să participe la dezvălirea unei statui, din cauză că cetățenii și artistul sculptor își permiseseră să reprezinte pe marele împărat pe jos.

Acest fel, puțin simpatic și puțin folositor, de a exagera mîndria și ambiția națională, nu se observă însă numai la curte; el domnește în păturile cele largi ale poporului și contribue să creeze neamului german o situație, care devine din ce în ce mai imposibilă, din ce în ce mai antipatică. S'a vorbit în ultimul timp de acel măreț avînt de patriotism, care a făcut ca în cîteva zile să se adune suma uriașă de cinci milioane de mărci, pentru a o pune la dispoziția contelui Zeppelin, în scopul de a-și reconstrui balonul ars. Examinat mai de aproape, în motivarea lui psihologică adîncă, acest gest pierde foarte mult din frumusețea lui. În adevăr, cînd Francezii au pierdut balonul „Patrie", în toată presa germană și în toată opinia publică transpira, sub știri ori sub convorbiri banale, acel zîmbet de ironie și de dispreț pentru neglijența și nenorocul rivalului vrednic de plîns. Cînd, însă, Zeppelin și-a anunțat, după

frumoase experienţe premergătoare, măreaţa lui călătorie de 24 de ore, neamul german, cel puţin în sudul Germaniei, era în delir: Oraşele împodobite cu flamuri patriotice, muzici militare pe cupolele şi turnurile bisericilor, în văzduh bubuituri de tun, discursuri sublime, în presă şi în public se vorbea numai de viitoarea flotă aeriană a Germaniei invincibile... etc, etc... Şi de-odată vine o furtună şi talismanul marilor nădejdi piere în flacări într'o secundă!.. Situaţia era, fireşte, penibilă. Acum îi venise străinătăţii rîndul să rîdă ironic, cu o milă dispreţuitoare. Şi ce-a izbucnit, deci, atunci, n'a fost patriotismul sublim de care e vorba, ci ambiţia jignită, care trebuia să găsească un mijloc de a şterge impresia acestei situaţii penibile. Şi, într'o pornire, care are foarte mare asămănare cu aceia care-l stăpîneşte pe om în momentul unui rămăşag, sau pe un jucător pătimaş, Germanii au dat bani, bani mulţi, chiar mai mulţi decît trebuia. Fireşte, spiritul de imitaţie, ruşinea de a se lăsa mai prejos, au jucat pentru fiecare marinimos un rol de căpetenie.

Din această hipertrofiare a mîndriei naţionale izvorăşte şi acea politică de provocare, care există netăgăduit, şi care a adus izolarea Germaniei. Autoritarismul împăratului e numai un element al acestei politici. Ea nu e un fenomen izolat, datorit firii împăratului, caracterului său impulsiv, după cum îi plăcea să creadă celei mai mari părţi din presa şi publicul german, cu ocazia publicărei de mai dăunăzi a renumitelor interview-uri ale împăratului în presa engleză. Aceasta-i cea mai proaspătă „boroboaţă"—fie-ne permis cuvîntul—a diplomaţiei germane. Căci articolul apărut în presa engleză, articol pe care îl regretă toată lumea, împăratul şi cancelarul, fusese doar supus spre încuviinţare însuşi împăratului, principelui Bülov şi, în sfîrşit, ministrului de externe, şi numai în urmă s'a publicat, pentru ca apoi să stîrnească nemulţămirea generală. In această întunecată afacere este de bună samă mai mult decît o neglijenţă.

Sînt însă fapte mai precise şi mai limpezi, care dovedesc fiinţa acestei politici de provocare. Diplomaţia germană, această diplomaţie tot aşa de impulsivă ca-şi împăratul care o conduce, a fost prima în Europa, care a luat sub aripele ei ocrotitoare pe Muley Hafid, atunci cînd el nu era încă decît un rebel, singura, care i-a primit—deşi neoficial—trimişii lui speciali.

Chiar în aşa numitele discursuri pacifice ale împăratului,—renumitele lui discursuri pacifice aşa de preţuite de poporul german,—răsună mereu, te obsedează provocarea: „Slavă Domnului, pacea e asigurată; armata şi flota noastră trebue să alcătuiască o garanţie", etc.—acesta e miezul tuturor acestor discursuri.

Acest spirit provocător şi autoritar se sprijină, într'adevăr, pe o armată foarte puternică. Insă, nu odată auzi în Germania oameni culţi, care nu-s socialişti, ci profesori şi patrioţi buni, plîngîndu-se împotriva acestei excrescenţe parazitare, împotriva militarismului exagerat, care cultivă încă spiritul de castă şi intriga de curte. Dăunător e că acest militarism se răs-

frînge în viaţa de toate zilele, creînd acel biurocratism formalist şi nesociabil, care nu-i cel mai neînsemnat rău de care poate suferi o societate.

Sînt cunoscute cazurile cînd acest militarism şi acest biurocratism au degenerat, în Germania civilizaţiei ordonate şi severe, în servilismul şi bizantinismul de cea mai din urmă treaptă. Germanii au un cîntec naţional, al cărui refrem destul de caracteristic este:

„Deutschland, Deutschland über alles,
„Über alles in der Welt. [1])

Cu prilejul unor serbări la curtea din Berlin acest refren a devenit, printr'o pornire de servilism şi printr'o renunţare la patriotismul adevărat:

„Deutschand's Kaiser über alles,
„Über alles in der welt. [2])

Faptul e cît se poate de caracteristic şi de vorbitor. Linguşitorii şi intriganţii străbat mîndri, în ţinuta dreaptă militară, căci n'au nevoe să se plece până la pămînt, pentru a ajunge oamenii zilei. Şi cînd e aşa, nu mai prinde pe nimeni mirarea, cînd ceteşte că anumiţi oameni de valoare reală preferă să se retragă din viaţa publică, şi iarăşi nu mai prinde pe nimeni mirarea, cînd revistele umoristice înfăţişează pe împărat în chipul lui Sardanapal.

Din fericire pentru poporul german, toate acestea nu-s decît simptome izolate. Excrescenţele primejdioase, hipertrofiarea, de care vorbeam mai sus, par într'adevăr a-şi avea rădăcinile în acele cercuri aristocratice, care se menţin cu încăpăţînare în situaţiunile lor de drept, ori de fapt.

Care-i sănătatea morală a acestor cercuri, a arătat-o în ultimul timp acea ruşinoasă „afacere Eulenburg", care a dovedit că voinicul trup al neamului german are puncte intrate în putrefacţie.

Imperialismul exagerat, nobilimea îmbătrînită caută acum, caşi în alte timpuri, forţa morală în clericalismul încă puternic în Germania. Acest clericalism este încă un călcăi al lui Achille în viaţa Germaniei de azi, întrucît el nu-şi are rădăcinile în credinţa obştească, ci în ipocrizia religioasă a celor mai mulţi. Astăzi oamenii de stat, de altfel, nu numai ai Germaniei nu se sfiesc să spue, chiar în public, că religia nu-i decît un mijloc de a moraliza—ceia ce vrea să zică de a ţinea în frîu—masele populare.

Cînd conducătorii societăţii nu mai cred de loc, şi cînd socotesc însă religia şi ideea de divinitate că pe un mijloc de a modela şi a ţine în limitele normale pe poporul inculţ,—atunci e mai preferabil curajul

1) Germania, Germania peste tot,
Peste tot în lume.
2) Impăratul Germaniei peste tot,
Peste tot în lume.

de a rupe cu ipocrizia oficială, cum au făcut Francejii. Această ipocrizie oficială, acel cult religios susţinut pentru popor, dar luat în ris ori dispreţuit în cercul intim al acelora ce-l oficiau ori îl susţineau, a fost unul din semnele cele mai caracteristice de dizoluţie ale religiunii şi ale lumii romane.

***

S'ar părea că mişcările extremei stingi, acţiunea social-democraţiei germane, contrabalansează tendinţele îngrijitoare, analizate mai sus, ale „dreptei". De fapt, acolo unde nu e apropiere şi înţelegere reciprocă, nu poate exista o contrabalansare, ci fiecare din cele două extreme sapă încet la baza edificiului uriaş şi complicat, pe care l'a creat Bismark. Guvernul refuză să acorde votul universal în Rusia într'o vreme, cînd masele populare sînt pregătite pentru el şi vor să-l aibă. Se aruncă astfel paie în focul social-democraţiei. Şi cînd se cunoaşte năzuinţa acesteia după o complectă autonomie locală, indiferentismul ei faţă de ideea imperialistă şi faţă de ambiţia de putere mondială, nu va fi de mirare s'o vezi distrugînd odată cimentul ce strînge pe diferiţii Germani ai tuturor statelor, care au trăit multă vreme despărţiţi şi chiar în duşmănie. E adevărat că socialismul german a arătat în ultimul timp o tendinţă foarte moderată, a căutat să-şi accentueze în diferite împrejurări patriotismul lui; e adevărat că la ultima adunare a partidului întreg, la Nürnberg, socialiştii din sudul Germaniei au declarat că, rămînînd credincioşi partidului, îşi rezervă totuşi dreptul de a-şi regula acţiunea conform cu interesele locale, votînd eventual budgetele sau alte măsuri ale guvernelor respective.

Toate acestea nu garantează însă că partidul socialist şi-ar fi renegat vederile sale, declarîndu-se sprijinitorul ideei de stat şi al organizării sociale actuale.

Social-democraţia germană rămîne încă un simptom îngrijitor, o notă discordantă în măreaţa armonie de forţe organizate ale acestui apogeu, în dezvoltarea unui popor. Tendinţele ei, duşmănoase statului, nu se pot combate decît printr'o democratizare reală a vieţii publice şi prin luminarea păturilor de jos, care foarte adesea, chiar în această Germanie a culturii şi a progresului, primesc lozinca socialistă orbeşte, fără înţelegere.

Şi cînd astfel de frămîntări o chiamă la o înaltă datorie socială şi naţională, e firesc să ne întrebăm ce forţă reprezintă universităţile şi cum creşte tinerimea acestui popor. Cincizeci la sută, cel puţin, din această tinerime traeşte organizată în societăţi studenţeşti, care, în felul cum sînt alcătuite, trebuesc privite ca un anacronism vătămător. Energia şi sănătatea acestei tinerimi se prăpădeşte în beţii săptăminale obligatorii, cu ... ea se mîndreşte ca cu unul din titlurile ei de glorie. Şi cînd a... tinerime nu găseşte alt mijloc de a-şi crea clipe de veselie, de

a da o notă de vioiciune şi de poezie specială vieţii de student, însamnă că sufletul ei e îmbătrînit.

Doctorii nu contenesc de a atrage atenţia asupra acestei destrăbălări, care se resimte necruţătoare în viaţa de mai tîrziu. Din timpurile războaelor napoleoniane, aceste societăţi studenţeşti au păstrat obiceiul, care avea un înţeles pe acea vreme, de a face exerciţii de arme, de a se bate cu sabia. Dacă acest lucru ar alcătui astăzi un sport serios, n'ar fi nimic de zis împotriva lui; însă pentru a-l menţine, aceste societăţi au adoptat deprinderi barbare şi ridicule. Odată pe lună membrii unor astfel de societăţi au întruniri mai mult sau mai puţin secrete,—urmărite de poliţie cu o severitate mai mare ori mai mică, după oameni şi împrejurări,—în care întruniri se bat, doi cîte doi, pînă la sînge, pînă la răni primejdioase. După această probă, care e privită ca un certificat de curaj şi de vitejie, nu există fiinţă mai mîndră decît acest student german, care-şi plimbă pe stradă sau îşi aduce în sala de curs—cînd se decide s'o facă—capul şi faţa bandajată. Acest fel de viaţă contribue să menţină un spirit de exclusivism şi de castă, de mîndrie exagerată şi provocătoare, de spirit anti-democratic. Căci, ori din ce clasă socială ar veni un novice în mijlocul unei astfel de organizaţii, el devine imediat o persoana sacro-sanctă, un aristrocrat, un „cives academicus", căruia ii sînt permise toate faptele, care nu mai sînt decît parodia unui spirit mort de demult. Această organizare însemnează, în majoritatea cazurilor, abdicarea orişicărui sentiment de datorie socială, de dragoste de muncă. Împotriva ei se ridică fără rezultat revistele universitare înseşi şi profesorii de samă: un Hermann, un Haeckel; însă anomalia e prea înrădăcinată şi opinia publică, ale cărei elemente conducătoare constau din foştii studenţi, e prea îngăduitoare pentru a o înlătura.

În păturile largi ale poporului se pot încă observa simptome îngrijitoare. E cunoscută groaza cu care privesc higieniştii şi oamenii de stat întinderea şi ravagiile alcoolismului. Sînt regiuni în Germania de sud, în care ţăranul a încetat de a mai bea apă, şi în care, la fiecare zece case, găseşti o circiumă. Privind pe ţăranii aceştia uscaţi şi slăbănogi, înţelegi mai mult decît din cea mai vorbitoare statistică.

Simptomatic pentru masele populare, pentru ţărănime şi pentru lucrători, e în Germania tendinţa, din ce în ce mai puternică, după un lux ieftin şi prost—o excrescenţă bolnăvicioasă a culturii: ea e semnul unei stări curioase de spirit. În foarte multe regiuni din sudul Germaniei haina de duminică a ţăranului e redingota şi jobenul. Există industrii puternice care exploatează şi aţîţă această patimă. Într'o ţară în care lîna, stofele, şi mîna de muncă sînt aşa de scumpe, se poate căpătă o redingotă, lucrată în fabrică, cu preţuri derizorii... Nevasta lucrătorului preferă, în locul bluzei de pînză modestă şi trainică, bluza de mătasă artificială, fabricată din celuloză. Nici-o industrie din lume nu oferă produse aşa de frumoase în aparenţă, aşa de ieftine, însă aşa de proaste, ca industria germană—lucrul acesta

e în deobște cunoscut. Maselor populare li se infiltrează, astfel, gusturi nepotrivite pentru puterea lor de cumpărare și pentru gradul lor de cultură, ceia ce duce la pervetirea vechei simplicității rustice și sănătoase, care caracterizează pe popoarele tinere și puternice.

In orașe e și mai rău. Legenda acelei sănătăți morale proverbiale începe a se risipi. In centrele mari desfriul nu-i mai prejos decît în cutare oraș al Italiei ori al Franței.

Pentru mentalitatea populațiunii, în special a celei orășenești, e caracteristic cazul cizmarului Vogt,—căpitanul dela Koepenick,—care pentru un delict ordinar, care nu dă de loc certificat de o deșteptăciune extraordinară, cum le place foarte multora să creadă, e slăvit ca un erou; Primește daruri, pensiuni viagere, propuneri de căsătorie, propuneri de slujbă, pe stradă i se fac ovații, iar un impresar vrea să-l prezinte publicului îmbătat de o glorie așa de rară.

* * *

Toate acestе simptome: hipertrofia mîndriei naționale, autoritarismul imperial, biurocratismul și militarismul exagerat, cu toate excrescențile lui periculoase; corupția ce domnește în unele din cele mai înnalte cercuri; clericarismul și ipocrizia religioasă de-oparte, dușmănia social-democrației împotriva ideei actuale de stat pe de altă parte; organizarea învechită a tinerimii universitare; alcoolismul, tendința spre lux ieftin și prost în masele populare; în orașe semnele unei vieți și a unei mentalități, care numai stau în concordanță cu vechile virtuți ale poporului german—toate aceste simptome, deci, se văd, se simt după o observație atentă și îndelungată. Ele însă nu se pot concretiza în cifre și statistici, ca partea pozitivă a apogeului la care se află azi poporul german în dezvoltarea sa. Ele nu pot coborî Germania actuală de pe treapta de întăetate, pe care și-a cîștigat-o printr'o muncă uriașă, printr'un patriotism real și printr'un spirit de gospodărie fără păreche.

Trebue să atenuăm însă admirația absolută, o idolatrie aproape, de care se bucură acest popor, din partea multor străini, căci de altfel oricine e încinat să adore, ori să se lase influențat tocmai de părțile negative ale acestei civilizații, într'adevăr, vrednice de admirat.

Hohenheim. G. C. Ionescu-Șișești.

Viața Romînească în Bucovina.

— Societățile studențești. —

La orișice popor cult studențimea universitară, „viitorul, floarea națiunii", cum i se mai zice, joacă în manifestările respectivei națiuni un rol deosebit de important. Cu atît mai important e rolul studențimii la un popor ca noi Romînii, care avem de învins greutăți mari, până ce vom urca treapta cea din urmă a desvoltării noastre. Peste tot, unde trăește poporul romîn, el are lipsă de o studențime viguroasă, gata de jertfe, pregătită de muncă, conștientă de datoria și misiunea ei. La noi, în Bucovina, unde clasa conducătoare a poporului se recrutează, pe lîngă preoțime și învățătorime, și din funcționarii publici, care însă în mare parte n'au libertatea acțiunii, îi revine *studențimii* un rol foarte frumos, dar totodată și foarte greu și responzabil. Căci, chiar dacă admitem că preoții și învățătorii, care trăesc în contact zilnic cu poporul, sînt conducătorii săi firești și chemați, totuși e necesar ca în acțiuni mari directiva și inițiativa să purceadă în unele cazuri și dela studențime, care e în curent cu ideile moderne, cu problemele cele mai actuale, care dispune de timpul și energia necesară și care are—și acesta e lucru mai principal—cea mai nelimitată libertate de acțiune.

În Bucovina studențimea universitară a avut și are și acuma un rol destul de important. La universitatea din Cernăuți avem în cele trei facultăți—cea de medicină lipsește—aproape 200 studenți romîni, din cei vr'o 800 care sînt înscriși la universitate. Acești studenți sînt grupați în patru societăți: Academia ortodoxă, Bucovina, Dacia și Junimea, dintre care cele trei din urmă au caracter general, iar prima e societate de specialitate.

Studenții dela teologie sînt grupați în societatea teologică „*Academia ortodoxă*", care își are localul ei în reședința mitropolitană.

Scopul societății (după § 1 al statutelor) este: „Academia ortodoxă", societate academică teologică pentru literatură, retorică și muzică bisericească în seminarul arhidiecesan din Cernăuți, are de scop perfecțio-

narea reciprocă a membrilor săi pe terenul literar, retoric şi muzical bisericesc".

Societatea aceasta, o creaţiune a mitropolitului Silvestru Morariu, n'are caracter naţional declarat, deoarece membrii ei pot fi şi dintre teologii ruteni; de fapt însă, atît în trecut cît şi în prezent, societatea are caracter naţional, mai ales decînd teologii ruteni au înfiinţat o societate teologică ruteană. „Academia ortodoxă" numără în semestrul de iarnă 55 membri.

Întrunirea academică *„Bucovina"* şi-a fixat scopul ei în următoarele puncte (§ 2 al statutelor): a) „Perfecţionarea reciprocă a membrilor săi pe terenul naţional, literar, b) desvoltarea spiritului social, c) cultivarea colegialităţii studenţeşti şi promovarea intereselor academice, d) *cultivarea corpului prin exerciţii gimnastice*"; ea numără în prezent 25 membri.

Societatea academică *„Junimea"* urmăreşte (§ 2 al statutelor): a) „Cultivarea simţului naţional, b) *perfecţionarea membrilor pe terenul literar*, c) creşterea spiritului de societate şi d) ajutorarea membrilor lipsiţi de mijloace".

Ea numără 75 de membri.

Societatea academică *„Dacia"* şi-a precizat (în § 2 al statutelor) scopul în următorii termeni: „Scopul societăţii, care exclude orice tendinţe politice, este: a) cultivarea simţului naţional, b) perfecţionarea membrilor pe terenul literar, c) *respîndirea culturii în popor*, d) creşterea spiritului de societate, e) apărarea drepturilor şi intereselor studenţilor romîni dela universitatea din localitate, f) ajutorarea membrilor lipsiţi de mijloace".

Numărul membrilor ei e de 21.

Sînt şi cîţiva studenţi care preferă a se sustrage dela îndatoririle lor de studenţi şi stau afară de orişice organizaţie studenţească.

Partea comună a programului celor patru societăţi este: *cultivarea şi ajutorarea membrilor lor.* Spre acest scop toate societăţile susţin cîte o sală de lectură, în care se află jurnalele şi revistele romîne, şi au şi cîte o bibliotecă de cărţi romîneşti.

Societatea „Junimea" are cea mai bogată bibliotecă. Deosebirile dintre societăţi constau în cultivarea chestiunilor de interes general romînesc: „Academia ortodoxă" îngrijeşte de pregătirea specială a membrilor ei, „Bucovina" se ocupă cu sportul, „Junimea" cu cultivarea membrilor pe terenul literar, iar „Dacia" dă atenţie problemei poporaniste.

„Junimea" este cea mai veche şi mai puternică societate studenţască; ea şi-a serbat, în acest an, jubileul de 30 de ani cu o frumoasă manifestaţie culturală, care a fost o dovadă clară, după cum am mai avut cîteva, că Junimea—ca să repetăm ceia ce a rostit atît de clar noul prezident al ei la inaugurarea noului an administrativ—„deşi credincioasă tradiţiunilor ei vechi—tradiţiuni, zicem noi, a căror cultivare exagerată a dat loc la grave neînţelegeri, urmate de sciziuni—e gata totuşi să ţie

sama de curentul timpului şi să'şi conformeze activitarea cu cerinţele moderne." După dizolvarea din partea autorităţilor a „Arboroasei", a primei societăţi studenţeşti romîne dela universitatea din Cernăuţi, pe motiv de înnaltă tradare, s'a înfiinţat în 1878 „Junimea", căreia i-au aparţinut mulţi din fruntaşii neamului. Societatea şi-a consacrat chiar dela început toată activitatea ei creşterii sociale a membrilor şi îngrijirii literaturii. Ea a întocmit dese întruniri, serate dansante, baluri, conferinţe literare, reprezentaţii teatrale şi concerte. Multă vreme prima întocmire socială din întreaga ţară era *balul „Junimii"*, care a rămas tradiţional, devenind un aşezămînt romînesc în afară de cadrele strîmte ale societaţii. Azi, cred că şi Junimea, în majoritatea ei, e convinsă că pe acest teren a fost întrecută de alţii, şi că, fără cea mai mică ştirbire a prestigiului ei, îl poate părăsi definitiv, cheltuind azi munca, depusă altădată pentru aranjarea balului, în scopul altor probleme. Şi adevărul e că Romînii bucovineni numai nevoe de baluri şi de lux n'au... Pentru răspîndirea culturii şi a literaturii în clasa intelectualilor, „Junimea" şi-a cîştigat merite care trebuesc recunoscute.

Ultimii ani ne-au arătat că societatea îşi dă tot mai multă silinţă pentru a fi un factor de prima ordine pe acest teren. Multe îndemnuri frumoase, între altele editarea revistei „Junimea Literară", tipărirea „Foiletoanelor lui Mihai Teliman", au purces dela membrii ei. Cîtă vreme „Junimea" a fost unica societate studenţească, ea a jucat un rol hotărîtor în viaţa noastră publică; de cînd însă s'au ivit şi alte societăţi studenţeşti, mai întîi „Bucovina", apoi „Dacia", „Junimea" deşi a rămas societatea cea mai numeroasă şi cu cea mai mare trecere la clasa intelectualilor, care în mare parte e formată de foştii ei membri, a fost totuşi redusă în rolul ei de unica societate studenţască, fără ca pe terenul ei principal de activitate să fi întîlnit vre-o concurenţă mai simţitoare. Nimic nu caracterizează mai bine direcţia în care tinde spiritul nou din această societate decît editarea revistei populare „Deşteptarea", care, după oarecare existenţă, a fost silită să apue din pricina indiferentismului publicului nostru, dar care, dealtfel, a fost o revistă foarte bună, făcînd cinste societăţii care a editat-o.

„Bucovina", societate cu principii studenţeşti conservatoare, s'a întemeiat puţin după înfiinţarea „Junimii", şi întrerupîndu-şi de atunci de mai multe ori activitatea, a fiinţat pentru ultima dată în 1902. Studenţii din Bucovina au acceptat, aflîndu-le bune pentru împrejurările noastre, principiile societăţilor studenţeşti germane, între altele, ca punct principal, scrima şi duelul, şi au fost întotdeauna reprezentanţi fruntaşi în mînuirea armei. Ei n'au fost străini însă nici de celelalte aspiraţiuni ale studenţimii romîne. S'au ocupat cu literatura romînă şi au edidat la început, în doi ani consecutivi, un almanach care, dacă n'a putut mulţumi critica mai severă, a arătat totuşi bunăvoinţă şi zel de partea editorilor. „Bucovinenii" s'au interesat intensiv de satele periclitate ale Răzeşilor şi ale Mazililor, şi au sprijinit şi alte acţiuni romîneşti; s'au

validitat și pe terenul social și, după o luptă grea, au ajuns să se acrediteze pe lingă publicul rominesc. Ei au meritul de a fi mintuit mulți tineri care innotau deja in apele străinismului.

„Academia ortodoxă" ingrijește cu deosebire de creșterea membrilor săi, pentru cariera grea și spinoasa de păstor sufletesc și de conducător național, prin conferințe și ședințe literare, cultivă muzica națională și bisericească. Contactul cu publicul romîn il susține prin ședințele familiare la care se face muzică, se declamă și se cetesc conferinți. Aranjează serate muzicale și declamatorice și prin orașele din provincie. Manifestația solemnă a societății este ședința festivă care se ține odată pe an in sala sinodală a Mitropoliei.

„Dacia" este cea mai tinără și—după număr—cea mai mică societate, dar se poate constata că nu cea mai neinsemnată. Eșită in mare parte din „Junimea", tocmai din cauza idolatrizării prea exagerate a tradițiunilor și izolarea de cerențile timpului, ea și-a formulat un program frumos, pe care l-a urmărit până acuma intransigent: *luminarea maselor populare*,—tocmai acea chestiune, care, deși inscrisă poate ca chestiune secundară in programul celorlalte societăți, totuși a fost continuu și dureros neglijată. Calomniată la început ca fiind numai filiala unui partid politic, a acelui democrat, care se află in cea mai inverșunată luptă cu clasa intelectualilor, singura care poate sprijini activitatea societăților studențești, acuzată că urmărește mulțumirea intereselor egoiste ale citorva oameni, boicotată ca trădătoare a solidarității naționale, ea și-a cîștigat prin muncă liniștită și rodnică recunoștința oamenilor obiectivi și ajutorul celor ce recunoscuseră zelul micului grupuleț de tineri, aproape toți feciori de țărani. Părăsind cu desăvirșire petrecerele de societate, ea își indreaptă privirea către satele și suburbiile noastre. În realizarea programului ei, ea a făcut pentru suburbii cursuri pentru analfabeți, bibliotecă populară, conferinți; in sate a deșteptat cabinetele de lectură și le-a inzestrat cu cărți folositoare, a creiat Arcășiile, opera exclusivă a acestei societăți; a stat și stă in contact cu poporul și a intreprins măreața excursie cu cei 1700 țărani la expoziția jubilară. Acțiunea ei se îndreaptă acum spre problema școlilor particulare in satele Mazililor și ale Răzeșilor desnaționalizați; in scopul acesta a inființat chiar o secție culturală, căreia îi aparțin și bărbați din afară de societate.

Între societățile acestea a domnit, cu puțină vreme innainte, o rivalitate nesănătoasă, care a degenerat nu odată in dușmănii pătimașe. Cu bucurie a primit publicul romîn știrea că, cu puțin mai innainte, societățile studențești au revenit la sentimente mai bune și, după ani de rătăcire in aflarea drumului adevărat, și-au intins mîna cu frăție, pentrucă cu puteri unite să se apuce de rezolvarea unor probleme grele, pe care, izolate una de alta, nu le-au putut birui. În vederea marei însemnătăți pe care o au societățile studențești la noi, această veste a fost

primită cu același entuziasm și cu aceleași speranțe, cu care a fost primită și împăcarea partidelor romîne, efectuată cu cîteva zile înnainte. La întrunirea socială a „Daciei", pela sfîrșitul lui Noembrie, a stat pentru prima dată toată studențimea romînă la un loc, pe atunci încă în stadiul negocierilor de împăcare. Cîteva săptămîni după aceasta i-am intîlnit din nou pe toți, de astă dată însă definitiv înțăleși, la inaugurarea noului an administrav al „Junimii". Și ca dintr'o gură, toți acei care au sărbătorit acest moment frumos din viața noastră plină de necazuri, au spus limpede că ințălegerea e sinceră și că ei doresc să fie și trainică.

Din momentul ințălegerii se începe o nouă epocă pentru studențimea noastră, iar noi dorim ca faptele ei să fie demne de a fi transmise urmașilor noștri.

Gt.

Scrisori din Basarabia.

VIII

Totalurile anului 1908, triste şi scurte; Cartea moldovenească de jubileul lui Tolstoi; Congresul preoţimii basarabene şi curentul naţional-cultural.

Totalul anului 1908 din viaţa obştească a Rominilor Basarabeni e, în genere, foarte trist. Nepăsarea noastră, a tutora, şi încetarea aproape complectă a tendinţelor naţionaliste şi luminătoare—iată starea lucrurilor, cu care sîntem deja obicinuiţi foarte.... mult. Nici-un cuvînt viu, nu numai *romînesc*, ci şi *omenesc*, nu sună în întreaga Basarabie; totul merge aci în mod inert, supunîndu-se mersului haotic al lucrurilor din Rusia. Nu avem nici presă, nici ceva interprinderi culturale, şi tot cuprinsul sufletesc al acestei ţări se pare amorţit, degerat. Se ceartă numai, între ele, două ziare locale: „Drug"-ul, al lui Cruşevan, cu „Bessarabscaia Jizni", organ radical al lui Zaharov,—dar se ceartă până acum în zădar; tirajul lor scade necontenit, căci şi publicul cetitor ruso-evreesc de aci a recăzut în apatie... În cursul anului întreg nu avem de înregistrat decît un eveniment însemnat, întrucît-va, pentru rominimea basarabeană: cu prilejul jubileului de 80 de ani al lui Leo Tolstoi a fost editată o cărticică cu litere ruseşti şi în graiul poporan al Basarabenilor Romîni, conţinînd trei poveşti alese, din care două (83 pag.), anume „Stăpîn şi Argat" şi „Prin ce sînt vii oamenii" au fost traduse de subsemnatul, iar „Doi moşnegi" (25 pag.) de d. Teodor Inculeţ. Partea materială a ediţiei e datorită (500 ruble) d-lui Vasile Ianovschi, fost deputat basarabean al primei Dume, şi care, tocmai în ziua eşirei de sub tipar a acestei cărţi, se afla în închisoarea din Chişinău *(cel mai frumos edificiu din oraş)*, osîndit la trei luni, împreună cu d. Leopold Siţinschi, fost deputat al Chişinăului, pentru iscălirea faimosului manifest „de Viborg". Amîndoi aceştia stau foarte departe de vre-un curent romînesc din Basarabia, dar, ca radicalii ruşi, ca membri sinceri şi devotaţi ai partidului „libertăţii poporului" *(cadet)*, îşi împlinesc uneori, cum o înţeleg,

datoria lor către poporul basarabean, pe pămîntul şi din munca căruia trăesc... Partea tecnică, însă, şi răspîndirea celor 2000 de exemplare ale cărţii jubilare prin 1000 de sate *moldoveneşti* din Basarabia a lăsat mult de dorit: cercuşorul de executori ai acestei porniri simpatice n'a ştiut să scape de abundenţa greşelilor de tipar, de redactarea fără destulă cunoştinţă a traducerii: apoi, majoritatea de sate mici nu ştie până azi despre cartea aceasta, fiindcă distribuirea ei s'a făcut fără nici-un sistem. Astfel, chiar acest eveniment, atît de îmbucurător în fond, a trecut puţin remarcat şi n'a ajuns să se socotească ca un plus real al vieţii noastre din anul 1908.

* * *

Afară de ivirea acestei cărţi romîne, întîmplătoare, nu avem de înregistrat mai nimic bun: ziare în limba noastră nu există, afară de revista confesional-moralistă „Luminătorul", care se publică cu caractere slavone bisericeşti, şi în care un cercuşor de preoţi stărueşte să introducă şi să dezvolte un şir definitiv de idei naţional-culturale moldoveneşti asupra limbii părinteşti din şcoalele bisericeşti, din judecătoriile inferioare etc.

„Moldovanul" lui Gheorghe Madan nu mai apare; se vede că dinastia Crupenschi nu mai dă bani, se vede că nici agrarienii basarabeni nu mai dau, deoarece au văzut bine cum marfa lui Madan, de agitaţie anti-socialistă (?), nu face nici două parale... „Societatea moldovenească basarabeană pentru cultura poporană şi studiarea ţării" rămîne înţepenită, semi-moartă: preşedintele ei, d. Paul Dicescul, membru al Sfatului Imperial din Basarabia, se pare că a şi uitat de chemarea lui în fruntea *unicei* instituţiuni naţionale din Basarabia; vice-preşedintele şi bunul romîn, Eugen Purcel... a murit, iar secretarul şi casierul societăţei, Nicu Andronovici, e dat judecăţii.... Fatalite!....

Şi atîta. Uitîndu-ne înnapoi, nu ne vom mai opri atenţiunea asupra unor oarecare fapte sau tendinţe conştiente de reînvierea naţională a Basarabenilor, din cursul anului trecut. Nu vom găsi decît dovezile, uneori şi strălucite, ale acelei energii *potenţiale*, ascunsă şi inconştientă, despre care am vorbit de mai multe ori, găsind-o sub o formă, sau sub alta... în fundul feluritelor aparenţe ale vieţii noastre inerte. Şi de atîtea ori stăruisem să arăt, după putinţă, ce *stimule* ne trebuesc ca să prefacem această energie *potenţială* într'o *cinetică*, şi în primul rînd înfiinţarea unui ziar romînesc bine fundat, ca o „delendam esse Cartaginem!"... Şi tot anul acesta blestămat, despre al cărui total sărac vorbesc aci, ne-a dat la sfîrşitul lui încă o dovadă însemnată de posibilitatea şi puterea potenţială naţională a rominimii basarabene, ne mai aşteptînd decît stimule, şi stimule bune.

* * *

În contra tuturor aşteptărilor lui Cruşevan şi ale lui Serafim, episcop al Basarabiei, preoţimea noastră, în congresul ei de curînd, a hotărît cu unanimitate între altele: *să se introducă în şcolile bisericeşti de prin sate predarea bibliei şi a sf. scripturi în limba moldovenească.* Măcar că hotărîrea aceasta s'a făcut în timpul cînd prin bisericile basarabene nu s'aude decît limba slavonă şi, deşi între hotărîrea de principiu şi realizarea ei există o distanţă... bună, totuşi însemnătatea pentru noi a unei asemenea rezoluţii e fără nici-o îndoială. Prin ea, caşi prin alte hotărîri de acest sens, „Congresul preoţimii basarabene" a arătat un curent naţional interior, adînc şi sănătos. Şi putem adăuga încă, că acum se pune şi o întrebare importantă: dacă preoţimea noastră ne arată un *coeficient* de simţimînt naţional firesc, care viează în viaţa rominimii noastre săteşti,—cum şi cînd, însfîrşit, să dăm la iveală toată bogăţia sufletului plugarului basarabean, care a insuflat chiar păstorilor lui oficiali expunerea trebuinţii limbii lui materne?..... Ni se reînvie, astfel, speranţele pentru anul viitor, după constatările triste ale anului acesta. Dar putem spune, de fapt, că pentru prima oară o organizaţie legală, însemnată şi recunoscută, s'a pronunţat, însfîrşit, neclătinată asupra renaşterii limbii şi asupra cugetării naţionale în Basarabia. Până acuma nu am avut decît glasuri răzleţe de intelectuali, sau sentinţele, în doi peri, ale „societăţii moldoveneşti", sau vocea în pustiu a presei naţionale, a acelei scurt-trăite... Ne lipsea o începere *legală*, colectivă—şi iată o avem... Dar, mai bine, să expun amănunţit aspectul lucrărilor congresului.

Cînd publicul interesant a fost înştiinţat că biuroul congresului a pus în program cîteva puncte asupra editării „Luminătorului", predării limbii moldoveneşti şi a cîntului în Seminarul eparhial etc.—auziam pe mulţi vorbind: ce va spune Serafim? Şi bunii preoţi romini răspundeau franc: ce va spune, va spune, dar în tot cazul vom lucra fără nici-o clătinare în folosul chestiei naţionale!... Ep. Serafim a încercat ca congresul să aibă şedinţele în apartamentele Pr. Sfinţiei Sale, dar preoţimea a refuzat sub un pretext foarte.... slab, dorind să rămie neinfluenţată. Atunci Serafim-ul a rostit un discurs asupra datoriilor.... rusificătoare în această ţară şi... a deschis congresul. Nu-i vorbă, stînd între convingerile intime şi cerinţele statului, ca între Scylla şi Caribda, congresul s'a grăbit să dea, mai întăi, multe dovezi de lealitate: discutînd vestea venită din Petersburg că se face un proect de lege pentru desfiinţarea tuturor şcoalelor bisericeşti şi redarea lor ministerului de instrucţie, congresul unanim a trimis ţarului o telegramă zgomotoasă şi solemnă, cerînd să se lasă educaţia poporului în mîna preoţimii, pentruca „să luminăm poporul *rus* în credinţa, în legea strămoşească şi în deplinul devotament pentru patrie, Marea Rusie, şi pentru tronul Majestăţii Voastre".

* * *

Se fie ertat acest pas de „prevedere" şi... şiretenie al acelei preoţimi romine, care a ştiut cu aceeaşi unanimitate să ridice şi dreptul poporului la limba lui, în şcoli! Să nu uităm, că preoţii romini speră că, tocmai prin şcolile bisericeşti se poate introduce mai uşor limba naţională în Basarabia. Deci, nu e de mirat, că şi o a doua telegramă a fost trimisă preotului Neculai Ghepeţki, membru basarabean din Dumă, ca acesta să apere chestiunea şcoalelor bisericeşti, avînd sprijinul moral al preoţimii basarabene. Să vedem ce va mai fi; dar, deocamdată, congresul a ştiut, astfel, să îndestuleze pe Serafim-ul cu tendinţele şi simţimintele lui patriot-confesionale, şi a ştiut să-l facă să rămie pe terenul legal, nemilitant, într'o chestie naţională atît de delicată.

Hotărîrile cele mai importante ale congresului sînt următoarele: Femeele se admit ca membri în consiliile de îngrijire, bisericeşti şi parohiale, din eparhia basarabeană; veniturile fabricii eparhiale de luminări de ceară se împart ca pensii pentru cei săraci, elevi ai seminariilor şi ai tuturor şcoalelor duhovniceşti; alcătuirea cărţii eparhiale geografice, statistice, economice, şcolare etc., pentru a se face un tablou vizibil de viaţa religios-sufletească a Basarabiei; scurtarea termenului de 35 la 25 ani pentru căpătarea dreptului de pensie pentru preoţi, diaconi etc; 50 mii de ruble sînt însemnate pentru azilul eparhial de bătrîni şi de preoţi săraci, precum şi de văduve etc; 200 mii de ruble—pentru transportarea şcoalei pregătitoare (semi-secundare) confesionale eparhiale din Izmail la Chişinău,—care lucru e încredinţat următoarei comisiuni (notaţi numele de familie—toate sînt *romineşti!*): prot. Teodor *Petrică*, pr. Alexandru *Băltagă*, Evsenie *Crocos*, Grigorie *Irimiţă*, Const. *Partenie* şi arhitector eparhial Gh. *Cupcea*..

Apoi: preţul anual „Luminătorului" e ridicat de 4 la 5 ruble,—comitetului de redacţie i s'a exprimat o recunoştinţă deosebită a congresului; în locul d-lui Gr. Constantinescu, îndepărtat ca un „separatist",—după părerea obscuranţilor din sf. Sinod şi a inchizitorilor din Chişinău,—să se invite la seminarul eparhial un alt profesor de limba *moldovenească*, cu salar de 480 de ruble pentru 4 lecţii pe săptămînă, şi 120 ruble pentru predarea cîntului bisericesc *vechiu* moldovenesc (sume—prea modeste, dar n'avem încotro, spun preoţii); 300 ruble pentru editarea cu caractere muzicale italiene a tuturor cînturilor divine *moldoveneşti*, care se păstrează încă în Basarabia,—cu care lucru sînt obligaţi doi cunoscători buni ai subiectului: profesorul şcoalei de „cîntăreţi de biserică", d. *Hodorogea*, şi dirijorul corului din Catedrala Chişinăului, pr. Mih. Berezovschi.

Însfîrşit, congresul a recomandat pentru şcolile bisericeşti întrebuinţarea cărţii „Manualul de legea Domnului pe limba moldovenească", traducere din ruseşte, cu care prilej a şi hotărît: *să se recunoască că necesară şi folositoare această întrebuinţare, ca o parte de predarea cu-*

vintului divin, obligătoare din toate punctele de vedere, numai-decit în limba părintească a copiilor de săteni basarabeni.

* * *

Toate aceste hotăriri, tot jurnalul congresului, au fost confirmate de episcopul Serafim. Ba el ş'a exprimat chiar plăcerea că a găsit preoţimea basarabeană atît de capabilă şi muncitoare pe cîmpul luminării poporului, încît e mult superioară preoţimilor din guberniile ruseşti. Astfel, chiar tendinţele Cruşevaniştilor au suferit un fiasco în faţa congresului „nostru" reacţionar. S'a arătat că preoţimea va merge întotdeauna, ca un singur om, în ce priveşte instrucţia naţională din Basarabia. Se pare că şi Serafimul se supune, cîte puţin, acestui curent, şi înţelege absenţa elementului „subversiv", criminal, dintr'însul. Personalul bisericilor din Chişinău, în majoritate romîn, nu se persecută; din contra prot. Th. Petică este mutat din Orhei în „Capitală", iar fostul secretar personal al Pr. Sfinţitului Vladimir a ocupat din nou locul acesta şi pe lîngă episcopul Serafim.....

Toate acestea sînt, în sine, foarte îmbucurătoare, dar, repet, au un caracter intern, potenţial, în faţa trebuinţelor zilnice, în faţa viitorului romînimii şi a progresului omenesc, în faţa prezentei noastre înnapoieri înfricoşătoare,—deci, nu fac mult, şi le înregistrez din datoria mea de publicist. Să-mi fie ertat, dacă uneori mă cam delectez, mă impresionez de aceste *nimicuri*, de iluzii, care distrug visul Romînului basarabean, al acelui *possibil*, înnaintat, desvoltat, bogat sufleteşte şi economiceşte....

Chişinău, 31 Decembrie 1908. **Alexis Nour.**

Miscellanea.

„LUPTA" DIN BUDAPESTA ŞI ARTICOLUL D-LUI C. STERE.

Organul deputaţilor romîni din Budapesta publică, în numărul său de Crăciun, o vehementă critică la adresa d-lui C. Stere, sub titlul „Articolul Domnului Stere", iscălită de „Bătranul", sub care pseudonim, vădit, se ascunde un bărbat politic însemnat de peste munţi (*Lupta*, No. 259, din 25 Dec. 1908).

Micul studiu al d-lui Stere cuprinde două părţi distincte: o analiză a situaţiunii internaţionale şi a celei interne din Imperiul Habsburgic, precum şi o indicaţiune a *împrejurărilor de fapt* în care se află Regatul Romîn, pe de o parte, iar pe de altă parte—deducţiuni relative la direcţiunea politică ce se impune Romînilor, în această situaţiune concretă.

„Bătrînul" nu numai că nu ridică nici-o obiecţiune în ce priveşte analiza situaţiunii politice, din toate punctele de vedere, dar pare a-şi însuşi hotărît această analiză („temeinicia proprie a d-lui Stere".... „Iscălim şi noi acest punct de vedere" etc.).

Şi totuşi confratele din capitala Ungariei reuşeşte să fie cît se poate de nedrept în ce priveşte aprecierea directivei politice, susţinută de noi. I se pare, de pildă, că d. Stere ar voi să impună Regatului Romîn „rolul ingrat al unei slujnicete politice, fără simbrie, a Monarhiei Habsburgice", şi că ar sfătui pe fraţii lor de peste munţi ca „adică dinasticismul nostru să se epuizeze numai în cîntarea palmelor, şi *să nu se manifesteze şi în pretinderea drepturilor ce ne compet*".....

„Bătrînul" nu ne-a înţeles, şi, spre a învedera cît de nedrept e faţă de noi, vom cita numai cîteva rînduri, din articolul d-lui Stere:

„Dar cine vă spune să facem politică guvernamentală, *politică de slugărnicie*?

„Romînii au resursa tuturor popoarelor, cari pot invoca motive juste de nemulţumire, fie de guvernul lor, fie de forma statului lor: de a lupta, —nu împotriva Imperiului, ci în sînul Imperiului, *în contra guvernului*, sau pentru *schimbarea formei de stat*, şi cu *toate mijloacele de luptă*, ce sînt compatibile cu fiinţa însăşi a organismului politic istoric, din care fac parte ţinînd seama de toate forţele reale şi vii ale acestui organism"...

Și, după ce arată necesitatea *agitațiunii în masele populare*, urmează:

„In acest caz Rominii ar avea pentru dinșii ideea istorică a Monarhiei, *toate naționalitățile oprimate și masele proletariatului.*

„Luptind cu toată bărbăția, pe această cale, *împotriva direcțiunii guvernamentale actuale, și împotriva formei de stat* ce îi innăbușă, ei vor asigura și pentru „Viena" putința de a reveni, odată și odată, la o politică mai conformă cu misiunea ei istorică,—și, deci, vor merge spre o isbîndă sigură.

„Căci să fim drepți. Direcțiunea politică a „Vienei" e silită și ea să țină seamă de raportul real de forțe. Ar fi făcut ea, in conjunctura actuală politică, concesiuni maghiarismului, dacă Rominii, și naționalitățile, ar constitui o forță *organizată* și *conștientă*?..

„Să fim, dar înainte de toate, *o forță*, și atunci nu vom mai avea nevoe de formule desperate pentru a ne asigura toate interesele și drepturile naționale.

„Și cei din Regat își vor face și ei datoria, în măsura puterilor lor"... („V. R.", No. 11, 1908 pag. 250, 252).

Și *Lupta*, spre a dovedi lipsa de logică și de originalitate a d-lui Stere, compară acest „cîntec" cu cîntecul contelui Stefan Tisza din 1905....

Nedreptatea e atît de strigătoare și, întrucît „Bătrînul" nu se atinge de premisele noastre,—analiza situațiunii politice, lipsa de temeiu, atît de vădită, nu ne-am fi oprit asupra acestei eșiri violente împotriva noastră, dacă nu ne-ar sili o altă considerație.

Pentru „Bătrînul" articolul d-lui Stere e, în realitate, numai un pretext pentru a ataca, cu multă energie și adesea cu accente sincere de indignare, politica externă a Rominiei,—și multe se pot spune în această privință asupra criticilor ce ni se adresează. Vădit, că numai durerea îi întunecă autorului dreapta judecată. Autorul, astfel, ne pune în situațiune de a reveni altădată asupra întregii acestei chestiuni.

Dar pentru moment numai două cuvinte.

Se poate că nu ne-am făcut încă toată datoria față de frații noștri din Ardeal și din Ungaria; dar la ce poate servi tonul acesta pătimaș și jignitor? Poate el aduce oare o îndreptare?

Totuși, atacul acesta denotă o *stare sufletească* simptomatică, de care sînt *datori* să țină seamă bărbații politici, și de aici și de dincolo, spre a aduce *lumină* și *îndreptare*, de se poate, căci altfel ne-am expune unor grave primejdii.

Din acest punct de vedere, articolul „Bătrînului" e bine-venit, și ne indică datoria noastră, a tuturora, de a face pe viitor astfel de atacuri cu neputință.

† GRIGORE URECHE

Grigore Ureche nu mai este. El a căzut victima unui asasinat, al cărui autor este meritosul istoric, d. Giurescu. D. Giurescu a împlîntat în inima bătrînului stiletul său ascuțit.

Iată o familie fără noroc. Tatăl lui Grigore, Nestor Ureche, a fost asasinat acum zece-cincisprezece ani. S'ar zice că în această familie predispoziția de a fi asasinat se transmite din tată în fiu.

Și pe cine credeți că-l pune în loc d. Giurescu?

Pe Simion Dascălul! Citește: Simion Dascălul!

Pe acel Simion Dascălul, pe care noi îl știam un simplu „adnotator" al lui Ureche, adică un fel de parazit conțopist, și care mai avea și păcatul de a-și fi trădat neamul, susținînd că Rominii se trag din niște hoți dela Roma, aduși în Maramureș de unul Laslău.

Așa dar, Simion Dascălul a fost înnaintat dela gradul de „adnotator", simplu conțopist, la gradul stăpînului său! Fudul trebue să mai fie Simion Dascălul! S'o fi mirînd și el, parvenitul, ce fericire a dat peste el!...

Dar dl. Giurescu ne atacă și personal. D-sa susține că unele reflecții boierești ale lui Simion Dascălul sînt datorite lui Ureche. Va să zică, d. Giurescu îl face pe Simion Dascălul „poporanist" și ni-l dăruește nouă, iar pe Grigore Ureche îl face partizan al neintervenționismului statului între proprietari și țarani!

Bine, încă, că d. Giurescu nu l'a suprimat pe Miron Costin și n'a pus în locu-i pe acest fatal Simion Dascălul! Te-ai fi pomenit că statuia de bronz de lîngă teatrul din Iași devine a lui Simion Dascălul!...

Ar fi fost un scandal public și cea mai mare lovitură, pe care un Muntean ar fi adus'o acestei a doua capitale a țării, și așa îndestul de nedreptățită!

Nu zic că d. Giurescu n'o fi avut motive puternice ca să suprime pe Ureche. Ba sînt sigur că a avut motive tot atît de puternice să-l înlocuiască cu Simion Dascălul.

Dar îl întreb, împreună cu Nietzsche:

— Pentruce numaidecît adevărul?...

Dacă nu-i place Ureche, nu putea descoperi pe unul care să nu fie nici „adnotator", nici trădător de neam, nici Simion, nici Dascălul?...

AMNEZIE?...

In primul No. al „Neamului Rominesc" *literar*, d. N. Iorga se ridică împotriva „revistelor de partid", împotriva obiceiului lor „să exagereze, să insinueze, să insulte, să huiduiască pe adversarii revistei", și se laudă că *Neamul Rominesc* „n'are partid literar, n'are săgetători anonimi, n'are mandarini și bonzi, și *n'are Dalai-Lama* (O!..)"...

Dl. Iorga are, vădit, o foarte rea idee despre memoria sau inteligența cetitorilor „Neamului rominesc".

Nu cunosc ei „cronicile" D-sale, felul d-sale de face „polemică", de a trata pe „adversari" și „amici", nu au gustat de atîtea ori limbajul d-sale atît de... pitoresc?...

Au uitat, de pildă, cetitorii aceștia cum d. Vasile Pop era proslăvit ca un Prosper Mérimée, îmbinat cu un Edgar Poë al Rominiei,—pe cînd, bine înțeles, colabora cu d-sa,—și cum a rămas un simplu d.

Vasile Pop, fără talent, îndată ce a... „eşit din partid" ?—şi aceasta în „critica" nuvelelor, pe care acest scriitor le publicase înainte în „Sămănătorul", chiar sub direcția d-lui Iorga, adică încă în calitate de Prosper Mérimée şi Edgar Poë !...

Dar „Dalai-Lama" ?...

Dar chiar prin acest „Cuvînt înainte" nu se ilustrează în destul „insinuări, insulte, huidueli la adresa adversarilor", şi cadelnițări pentru ...„Dalai-Lama" !...

Ah, dacă d. Iorga ar urma povețele ce le dă altora !...

DAR BROCKELMANN ?...

Şi ce ilustrație mai bună voiți decît vestitul „caz Brockelman" ?

Dl. N. Iorga ne-a învinuit de „falşificare patentă şi cu voință făptuită" şi ne-a somat straşnic să publicăm *in extenso* recenzia lui Brockelmann, făgăduind că atunci „va sta de vorbă" şi ne va face de ruşine.

Ne-am executat.

Şi... dl. Iorga tace,—adică continuă să ne înjure ca în cele mai bune vremuri ale sale de critică literară, dar nu suflă nici-un cuvînt despre recenzia lui Brockelmann !...

„Exprimarea sinceră a sufletului românesc în forme de adevăr"...

DIN PARTEA ADMINISTRAȚIEI.

Față de numeroasele cereri de abonamente gratuite sau reduse, pe care le primim zilnic, sintem siliți să facem cunoscut, odată pentru totdeauna, că nu ne putem permite încă acest lux de a încărca costul revistei cu atîtea abonamente gratuite sau reduse. Dar, pentru acei ce ne manifestează astfel simpatia, prețul modest al revistei, plătibil în rate, nu poate constitui o piedică de neinvins,—cu atît mai mult că altfel n'am putea continua publicarea ei.

Fără supărare, deci, dacă lăsăm aceste cereri fără alt răspuns.

P. Nicanor & Co.

Recenzii

Ion Dragoslav. *La Han la Trei Ulcele*. Minerva, Bucureşti.

In treacăt, s'a spus o vorbă în numărul trecut al „Vieții Romîneşti" despre neajunsurile recenzenților la noi. Am aici colecția revistei „Mercure de France," unde recenzenta e o femee „Raochilde," şi răsfoind'o mă gîndesc cu mîhnire la operele pe care sînt silită eu, să le recenzez. In hula şi insultele cetei de scriitori nemulțămiți şi bănuelile amare chiar ale prietenilor mei, în care, caşi în toți ceilalți, spiritul de gaşcă e aşa de puternic înrădăcinat, încît nu vor să priceapă că această revistă reprezentînd interese generale, avem toți, dela cei mai însemnați pînă la cei mai obscuri şi mai mărunți, elementare datorii de cinste, de a nu ne servi de coloanele în care scrim, pentru interesele noastre de ură sau de prietenie. Pentru ca să merităm cinstea de a ne număra printre colaboratori şi să putem sta alături de acei ce-au întemeiat'o, avem obligațiunea absolută de a fi obiectivi şi a spune adevărul în măsura, în care e omeneşte posibil să-l cunoaştem.

In operele recenzate în „Mercure de France", al căror număr e îndoit şi întreit ca la noi, în fiecare volum al Revistei, şi ea apare de două ori pe lună, oricît de mediocre ar fi, recenzentul găseşte o concepție, o idee, un fel de a vedea viața şi a dezlega o problemă morală,—şi apoi ele sînt scrise de oameni ce-şi ştiu meşteşugul, ceia ce e mare lucru.... ştii ce vrea şi ce spune autorul.

Ce pot eu însă scoate din „cele trei ulcele" ale d-lui Dragoslav, în care fierbe Hanul lui Mînjoală, al lui Caragiale, Sfîntul, lui Mihai Sadoveanu şi alte multe şi nenumărate crîmpee de ici şi de colea, într'o zeamă de care numai penelul d-lui Dragoslav, deprins a zugrăvi lucruri şi oameni în asemenea culori îndoelnice, ar putea să vă dea o idee !...

*

N. N. Beldiceanu. *Cea dintăi Iubire*. Biblioteca Minerva No. 13. Editura Institutului grafic Minerva, Bucureşti.

Cînd a apărut primul volum de încercări literare ale lui N. N. Beldiceanu, am fost de părere că, judecînd după „Un interior" şi „In preajma focului" singurile bucăți izbutite din acel volum, autorul nu şi-ar putea da măsura talentului său decît în povestiri cu subiecte de aceste. „Chipurile dela mahala" nefiind cîtuşi de puțin genul, ce convine firii şi darurilor sale naturale. Constat cu plăcere că nu m'am înşelat; în cele cîteva povestiri din volumul de față, Beldiceanu se doveşte a fi un povestitor curgător, plăcut, adeseori gingaş şi duios.

Mai ales se vădesc însuşirele sale în bucata „Ionică", cea mai bună din volum şi una din cele mai izbutite în-

cercări de psihologia copilăriei din literatura noastră. Cu simpatie și pricepere redă el tremurăriile sufletului aceluia de copil plăpînd și sfiicios, smuls din cuibul cald al dragostei de mamă și aruncat în răceala și indiferența din casa unchiului său, unde copilul nu poate să adoarmă sara, fiindcă simte în întunerecul ce-l împresoară „un miros de casă străină"; spaimele neînțelese, răceala și strîngerea de inimă, în cea dintăi noapte petrecută în casă străină, parcă i se revărsau în suflet și din șuerul vîntului „ca o fîșiire de aripi pe păreți, pe geamuri," până cînd toate aceste suferinți ale copilașului șubred se întrupează în diavolii ce-l chinuesc în școală, în groaza nețărmurită de acel sălbatec calău ce e „domn profesor," în tortura fără nume a acelei table de înmulțire „pe sărite." Ce lumină știe autorul să arunce asupra dramei dureroase petrecută în sufletul acesta, ce are nevoe, ca planta, de lumină, de dragoste și de blîndeța mîngîierilor de mamă, ce firească e acea rechemare a amintirilor, din clipele cînd această dragoste a trebuit să se reverse mai caldă și mai dulce asupra copilașului: cînd a fost bolnav la bunicuța, la Agapia; și aceasta tocmai în clipa celei mai mari nefericiri în viața lui de acum, după bătaia sălbatică a lui „Domn profesor", ce pusese vîrf atîtor brutalități și umilinți de până atunci, atîtor chinuri din fie ce minut, și ce bine e motivată și caracterizată hotărîrea copilărească de a pleca numai decît acolo, în cuibul de dragoste și de lumină!...

Toate sentimentele și gîndurile, toate hotărîrile și actele copilului, toate gesturile lui sînt firești și povestirea păstrează pretutindeni o măsură și o cumpătare, ce suggerează foarte puternic simpatie și duioșie cetitorului.

Celelalte povestiri, deși nu au adîncimea și perspectiva acesteia, sînt unele foarte gingașe și juste ca notă sufletească, cum e cea „Dintăi Iubire" și „Copilul" și în genere toate, foarte ușor și plăcut de cetit. Multă îndemânare și ușurință în mînuirea formei, adeseori imagini frumoase și descrieri în cîteva linii simple, dar evocînd cu claritate și chiar cu strălucire cadrul povestirii, cu multe detalii prinse bine, pitorești (dar pare că uneori cam prea căutate, prea voite), și pretutindeni vioiciune și vervă în povestire și dialoguri bune, lucru cam rar de întîlnit la scriitorii tineri.

În genere e o atmosferă de bunătate și simpatie în aceste nuvele și o lipsă de note false ce sînt atît de displăcute în scrierile mai tuturor acelor ce vor, cu orice preț, să facă literatură.

*

Ion Ionescu-Boteni. *Din satul nostru.* Nuvele și schițe. Edit. „Minerva" București.

Foarte interesantă de sigur e viața satului, mai ales cînd acel sat e „al nostru". Din nefericire satul d-lui Ionescu-Boteni, e prea mult „al său" și mai nicidecum al nostru. Chiar în vorbirea de toate zilele, povestitorul pentru a captiva atenția ascultătorilor și a-i interesa la faptele mărunte ale vieții zilnice, trebue să aibă „darul" de a povesti,—cu atît mai mult se cere acest lucru scriitorului. D-nul Ionescu-Boteni, crede că e deajuns a intra în cele mai mici amănunte din viața sătenilor, a ne povesti, fără să facă nici o alegere, cele ce se petrec zi cu zi, și chiar clipă cu clipă, la Gheorghe Napolă, la Tuțu Postelnicu, sau la seminar, pentru a crea o operă de artă. De aceia ne inițiază cu multă bunăvoință, dar cu prea multe amănunțimi; deși uneori se găsesc, și printre acestea, lucruri interesante și tablouri frumoase,—dar sînt prea multe și prea fără alegere aceste fapte și gesturi ale eroilor săi,—prea banale și fără nici o semnificație luîndu-le, — prea fără nici o culoare personală

tipurile, așa că atențiunea obosită nu vrea să se mai trudească după două, trei pagini. Și încă în paginile din viața dela țară mai întîlnești, pe ici pe colo, pasagii, ce sînt ca o oază binefăcătoare într'un deșert, mulțumită pitorescului și cunoștinții amănunțite a vieții acestia, de către autor. Dar ce interes poate avea pentru cetitor „dl. Musceleanu," fecior dela țară, care a fost student și s'a făcut profesor ca să-și clădească mai apoi în Cîmpu-Lung „o solidă casă țărănească, cu stîlpi plini de verdeața rară, și porți de lemn *ce se deschideau în două părți*", căci pentru atît a fost scrisă nuvela!...

Curioasă concepție despre artă au unii scriitori, ce socot că e deajuns pentru a scrie o operă de valoare, să iei viața așa cum curge în jurul tău, și să-i notezi clipă cu clipă întîmplările și să-i transcrii amănunțimile, ca în acele cronici naive ce au precedat istoria și care au un interes documentar, dar de naivitatea și sinceritatea lor, sînt lipsite aceste din urmă cronici banale ce vor să fie literatură, dar în realitate compoziții voite și ticluite. Darul de observație cel mai pronunțat, bogăție de cuvinte, stilul, încă nu sînt deajuns pentru a crea opere de artă, trebue să ai peste toate, darul de *a crea viață*, și o viață răsfrîntă printr'o concepție despre lume, ce-i dă perspectiva și lumina cea mai potrivită și o revarsă în suflete cu poezia ei proprie.

Această lipsă de ideal moral, de o concepție generală despre lume și viață, de o viață sufletească proprie a scriitorului, care să-și răsfrîngă lumina poeziei asupra operei, se vădește mai ales în nuvelele, în care e vorba despre dragostea acestor fii ai ogorului, ce s'au ridicat între intelectuali. Cetiți nuvelele „Prea tîrziu" și „Secretul" și veți vedea ce lumină lipsește din opera d-lui Ionescu-Boteni și de ce, cu toate unele calități de stil și darul observației, nu ne-a putut da încă acaia ce socotim ca o operă de artă.

I. S.

* * *

Tit Bud. *Poezii Populare din Maramureș.* București, Academia Romînă, 1908, 1 broș. in 8 de 86 p., prețul 1 leu.

După colecția d-lui Țiplea, înregistrăm acuma, tot din Maramureș pe a d-lui T. B. „vicarului Maramureșului." Colecția cuprinde balade, doine (de jale, de dragoste, ostășești și voinicești), chiuituri și colinde; în sfîrșit un glosar și două pagini de... greșeli de tipar.

Broșura e tipărită de Academie. Cu această ocazie încă ceva. Eu cred că Academia tipărește cărți nu din motivul de a-și bucși baștele cu imprimate, ci, între altele, și pentru a face ca, vînzîndu-se pe un preț ieftin, aceste cărți să poată pătrunde cît mai adînc în masele populare. Așa fiind se impune ca Academia, la principalele librării din țară, să trimeată spre vînzare statornic și direct tot felul de cărți pe care le tipărește, căci așa cum stau lucrurile acuma sîntem nevoiți a aștepta săptămîni și adeseaori chiar *luni*, pânăce cutare librărie din București catadicsește să ne trimeată, uneori în urma unei corespondenți neplăcute, o biată broșurică de care avem nevoe, fără a mai vorbi de faptul că despre apariția unor publicații ale Academiei luăm cunoștință cu mult mai tîrziu decît se poate închipui într-o țară cu pretenție de civilizație.

*

Daniil Ionescu și Alexandru I. Daniil. *Culegere de descîntece din județul Romanați.* vol. II. Valenii-de-Munte, Tipografia „Neamul Romînesc" 1908, 1 vol. de 198 p., prețul 1.50 b.

Acest de al doilea (și ultimul) volum din colecția d-lor I. și D. cuprinde mai multe bucăți decît ni se făgăduise.—In glosarul dela sfîrșit nu-

mai puține cuvinte, se găsesc explicate, deoarece „multe cuvinte sint necunoscute, neințelese, chiar de cei dela care le-am auzit și cules, reproducindu-le ei inșiși mecanic. Intrebate personal, descintătoarele, ce ințeleg prin cutare cuvinte, necunoscute, de cele mai adeseaori spun că 'așa le-am pomenit dela bătrini'." — Prefața se mintue cu următoarele rinduri semnificative: „Urmările culturale, ce se vor vedea in studiarea trecutului rominesc din publicarea acestei culegeri de descintece, sperăm că nici nu se pot compara cu pierderile materiale ce le-am avut la tipărire."

*

Urături (plugușoare) alese, Colinde și Cintece de Stea. Ed. II. Fălticeni, Iosef Bendit, 1908, 1 broș. de 64 p., prețul 15 b.

„De o bucată de vreme am văzut că multe din aceste cintece și urări frumoase, ori se uită, ori se ciuntesc, de aceia am adunat intr'o cărticică o parte din urăturile, colindele, cintecele de stea și plugușoarele mai frumoase, ca să aibă copiii de unde le invața", spune autorul: N. S., inițiale care pe copertă nu se văd.—Ultimele două pagini cuprind „Statutele casei de sfat și cetire din comuna Baia județul Suceava", in folosul căreia se vinde broșurica.

G. P.

* * *

Georges Bourgin. *Histoire de la Commune*, Bibliothèque socialiste. No. 41—42. Paris, 1907.

E o expunere atît a cauzelor, cît și a zguduitoarelor peripeții ale Comunii din Paris, in primăvara anului 1871. Vom expune pe scurt ce deșteaptă mai mare interes in această carte: Comuna s'a născut atunci, cind partea revoluționară a poporației pariziene, pe lingă vechi cause de nemulțumire, enervată și de lungul asediu, a creat in mod spontan o organizație publică in afară de statul oficial, ce reprezenta interese protivnice.—Diferitele curente politice, opuse regimului imperialist, și care la inceput formau un bloc nedistinct, pe măsură ce evenimentele grozave ale invaziei germane se desfășurau, se diferențiară tot mai mult, din cauza intereselor antagoniste, care eșau la lumină din dosul ideologiilor politice.

Cind mișcarea revoluționară in Parisul supraexcitat de dureros ul asediu, luă o formă acută, la 18 Martie 1871, in fruntea revoluției apăru ca conducător *Comitetul Central*. In această stare a spiritelor guvernul oficial, *statul regulat*, se retrase la Versailles, și singurii reprezentanți ai vechiului regim, rămași incă la Paris, mai erau primarii de arondismente și deputații poporului.

Comitetul central fixă ziua alegerii *comunei*, adică poporul să-și aleagă reprezentanți pentru conducerea treburilor publice, punindu-se in aplicare principiul federalismului descentralizat. Comuna s'a ales la 26 Martie 1871, insă in sinul ei căpătară tot mai mult influență revoluționarii iacobini, a căror minte, mistificată de utopii, nu putea distinge realitatea. Rivalitatea, care se ivi intre Comitetul central și Comună, impedecă ca mișcarea revoluționară să dee toate roadele, ce le-ar fi dat, dacă ar fi fost organizată cu maestrie.

„F. Pyat și Comitetul central fură geniile răle ale Comunei. Au fost insă și altele de o amplitudine mai redusă. Nu-i nevoe de a vorbi de comitetul celor 20 de arondismente, organizat la sfirșitul lui Februar, cu tendinți socialiste și revoluționare, și ai cărui membri sau se contopiră cu *Comitetul central* sau se alipiră mai degrabă de *Comună*. Dar, in arondismente, paralizind acțiunea municipalităților (locale) emanind din Comună, au luat naștere sub-comitete, „boutures du Comité central", sau rădăcini de ale vechilor cluburi, tăiate de Vinoy și cultivate de Clozeret." (pag. 100).

In scurta durată a acestui „stat" format in mare majoritate numai din proletari și mică burghezie minusculă, demnă de toată atenția a fost activitatea lui Vaillant, delegatul Comunei insărcinat cu instrucția publică, și care a incercat laicizarea invățămintului. Apoi a fost admirabilă gestiunea financiară a lui Jourde, incit Banca națională n'a ezitat să se pună in legătură cu Comuna, pe cind refuzase protecțiunea guvernămintului oficial.

Comuna luă masuri ușurătoare pentru populație cu privire la scadențe, chirii și degrevă gratuit de sarcini lucrurile amanetate la muntele-de-pietate. Totuși activitatea ei socială nu a fost la inălțimea revoluției politice, ce i-a dat naștere, din cauza adincilor sciziuni din ea, cum și din cauza luptei de două luni, pe care a trebuit s'o susțină cu guvernul oficial. Comuna a fost distrusă in singele a 20000 oameni, și apoi represiunea s'a continuat prin parodia de judecată a celor 38000 prizonieri. „Inaintea acestei justiții de excepțiune, formată din 1500 militari, incă inferbintați de luptă și arzind de ura socială, comparură, ei, acești proletari buni pentru faptă, dar nu pentru discursuri, apărați de cele mai multeori de avocați despretuitori, incapabili de a ruina requizitoriile făcute pe falșe mărturii și piese falșificate. In condamnările acestor inculpați obscuri, e tot atita tragic ca și in condamnarea personagiilor marcante ale Parisului communalist" (pag. 187).

*

Eugène Fournière, *La Crise socialiste.* Paris. Bibliothèque-Charpentier. 1908. Prețul 3.50.

Probabil că acest titlu este sugerat autorului prin constatarea repețită a faptului că socialismul doctrinar, revoluționar, este menit in veci la sterilitate și deci a devenit neevitabilă o reacțiune in potriva lui.

Sint trei chestiuni, care se desprind intr'o mai mare lumină in această carte:

1) Patriotismul acestui socialist, conștient de existența națiunei și inspăimintat de propaganda intreprinsă contra ideii de patrie, amenințind cu ruinarea puterilor defensive ale țării.

2) Respingerea politicei revoluționare a socialiștilor intransigenți, care păstrează o atitudine ireductibilă in potriva statului burghez. Fournière propune din potrivă o politică reformistă, care să caute măsuri de imbunătățire a soartei muncitorilor, iar nu să se folosească de ei pentru experiențe sociale, care pot să le fie mai degrabă dezastruoase. Reformele se vor realiza prin o transformare cu caracter socialist a instituțiilor sociale, prin o profundă democratizare a *Republicei*.

3) Părerea de rău, care se desprinde de pe fiecare pagină a acestei cărți, că s'a comis acea mare greșală pentru democratizarea țării, cind *partidul socialist francez*, al cărui leader era Jaurès, *a eșit din blocul republican*, in care, in timp de 5 ani, pînă in 1905, a servit ca imbold al unor mari reforme politice. Partidul socialist francez eșind din blocul republican, a cărui putere de coeziune o forma el, și fuzionindu-se cu partidul guesdist, marxist ortodox, incă neemancipat de frazeologia revoluționară, a ajuns să cadă sub tutela acestuia din urmă;—ba incă partidul născut din această contopire, *partidul socialist unificat*, vroind să pună mina pe organizațiile sindicale ale muncitorimei, unde joacă un rol atît de important anarhiștii, cade tot mai mult sub ascendentul conducătorilor de la „confederația generală a muncii!"

Această lucrare este o colecțare ingrijită a diferitelor articole publicate de Fournière in timp de vre-o 3 ani. Dar ele nu prezintă intre ele nici o disonanță, ci formează un total omogen. Fournière nu se intitulează un

materialist istoric, ci crede că complexitatea vieţii moderne cu greu poate fi redusă la cadrul strimpt al unei doctrine. El are un spirit tolerant, cînd apreciază diferitele lucruri ce le expune şi nu precupeţeşte recunoaşterea valorii lucrurilor, pe care poate alţi doctrinari le-ar dispreţui cu hulitorul epitet de „burgheze".

L. N.

* * *

Ossip-Lourié. *Croyance religieuse et croyance intellectuelle.* Paris, F. Alcan, 1908. Prix 2.50

In această grupare a unei părţi din materialul, care a servit autorului pentru un curs liber la Noua Universitate din Bruxelles, găsim sforţările unui intelectual pentru a-şi lămuri şi preciza situaţia sa faţă de sine însuşi analizînd acea parte întunecoasă şi ascunsă a sufletului despre care Max Muller a spus că „e o facultate a spiritului, care face pe om capabil de a cuprinde infinitul sub diferite nume".

Şi de la primele pagini chiar, autorul se arată că e dintre acei care cred în... credinţa intelectuală, nu în cea religioasă.

Ce e această „credinţă intelectuală"? Ea e „sforţarea raţiunii umane spre a se alipi principiului ştiinţei, din care crede că va scoate cîndva explicarea vieţii".

Dacă omul e, după cum spune autorul chiar în primul rînd din cartea sa „un animal croyant", apoi nu toţi oamenii cred în acelaş fel,—deşi toţi cred.

Şi deosebirile le stabileşte autorul în primul capitol al operii sale.

Credinţa supranaturală, religioasă crează fiinţi închipuite pentru a explica fenomenele; credinţa intelectuală cercetează cauzele pentru a înţelege fenomenele; credinţa supranaturală admiră fără să caute a înţelege: credinţa intelectuală admiră, dar caută să înţeleagă; credinţa religioasă e imobilă pentru că se crede perfectă: credinţa intelectuală evoluează în raport cu desvoltarea inteligenţii; credinţa religioasă distruge autonomia omului, individualitatea lui şi duce la lene intelectuală: credinţa intelectuală din contra ne îndeamnă să ne perfecţionăm, să ne desvoltăm individualitatea: credinţa religioasă se manifestă numai prin rugăciune şi se traduce prin plîngere şi umilire; credinţa intelectuală se manifestă prin creaţiuni ale artei şi ale cugetării, şi se traduce prin acţiune, prin muncă neîncetată.

Astfel pe cînd credinţa intelectuală apare ca un factor însemnat de progres, credinţa religioasă a fost în totdeauna pentru omenire o stavilă în calea desvoltării sale.

Această idee o face mai vădită autorul în capitolele următoare, în care se ocupă de atitudinea, pe care religia a avut-o în secolele trecute faţă de ştiinţă şi de cei ce se ocupau cu ea.

In a doua parte a scrierii sale, Ossip-Lourié studiază raporturile dintre morala isvorită din credinţa religioasă, şi acea isvorită din credinţa intelectuală. Autorul arată mai întîi că ceia ce se numeşte de obiceiu „morala creştină" cuprinde multe precepte şi vederi care au existat în omenire cu mult înainte de creştinism; ba chiar Socrate, Seneca şi alţii se ridică uneori în domeniul moralei la înnălţimi necunoscute creştinismului. Apoi scoate în relief însemnătatea moralei intelectuale, care e evoluţionistă şi se adaptează împrejurărilor sociale şi progresului minţii omeneşti. In sfîrşit în a treia parte a lucrării sale, şi în legătură cu chestiunea morală, autorul studiază concepţiile despre vieaţă şi moarte isvorite din cele două credinţe (religioasă şi intelectuală): pesimismul şi optimismul, nemurirea supra-terestră şi supra-vieţuirea intelectuală şi problema finalităţii.

In toate aceste chestiuni autorul a-

rată superioritatea concepţiilor omului de ştiinţă, optimismul şi imboldul la activitate, dorinţa de a lucra spre progresul omenirii, tendinţa de a lărgi mereu cercul cunoscibilului, de a stăpîni tot mai mult natura şi a o subjuga nevoilor omului.—toate izvorite din credinţa intelectuală.

In ceia ce priveşte nemurirea, dacă omul religios crede într'o viaţă viitoare, aşa cum dogmele îl învaţă, omul de ştiinţă are şi el nemurirea lui: pentru dînsul omul e nemuritor prin operele sale, prin gîndirile sale, prin faptele sale bune, într'un cuvînt prin tot ce a dat mediului în care a trăit.

Şi această credinţă e un factor însemnat de progres în omenire, întru cît orice om, în dorinţa de a se perpetua într'un chip oarecare, caută să lucreze spre binele omenirei.

Cartea scrisă într'un stil viu şi repede, deşi nu aduce multe lucruri nouă, ci mai mult coordonează ideile unui intelectual al vremii noastre, se citeşte cu plăcere şi nu fără folos.

*

P. G. La Chesnais. *La Révolution Russe et ses résultats. 1904—1908.* Paris, Société du „Mercure de France". Prix 0·75.

A scrie istoricul unor evenimente în timpul cărora trăeşti, e un lucru îndeobşte recunoscut ca foarte greu; cu atît mai greu încă e cînd pe de-o parte acele evenimente se petrec departe, într'o ţară streină, aşa că nu poţi avea înţelegerea justă a spiritului ce le însufleţeşte, iar pe de altă parte, ele sînt de o mare complexitate şi întindere, aşa că chiar cu cele mai mari sforţări nu poţi cuprinde cu mintea multiplele şi variatele lor manifestări.

Iată de ce nu poţi lua în mînă volumaşul, al cărui titlu l'am transcris aice, fără oarecare îndoeală.

Cu atita mai multă mulţumire îţi aduce însă cetirea lui cînd vezi cum autorul a ştiut să scoată din haosul de fapte complicate şi confuze cîteva idei generale, şi să-ţi dee o limpede privire generală asupra evenimentelor din imperiul Ţarilor,—evenimente în care „Franţa, prin împrumuturile sale, are o mare parte de responsabilite".

Impărţind lucrarea sa în trei părţi, autorul urmăreşte în primele două („Datele mari ale revoluţiei", şi „Reacţiunea) mersul evolutiv al revoluţiei dela primele isbucniri pănă acum, iar în cea de-a treia („Forţele revoluţionare") ne dă elementele trebuitoare pentru ca să putem judeca asupra soartei probabile a acestei mişcări de emancipare.

Autorul arată—în primele două capitole—rolul pe care răsboiul ruso-japonez l-a avut în isbucnirea revoluţiei, ridicările succesive ale diferitelor provincii, grevele, mişcările ţărăneşti, insurecţiunile militare: arată apoi rolul pe care cele trei Dume l-au avut, cum şi tendinţele de care ele au fost animate; scoate la iveală mijloacele de luptă ale reacţiunii contra revoluţionarilor: bande, huligani, asasinări, delaţiuni, confiscarea ziarelor, arestări în masă, disolvarea societăţilor de muncitori, etc. etc.; şi face un tablou al stării actuale a mişcării revoluţionare, care, pentru cei ce sînt departe, pare aproape stinsă...

In capitolul al treilea, pentru a ne arăta care sînt forţele care vor trebui în cele din urmă să doboare autocratismul şi biurocraţia, autorul se ocupă de rolul muncitorimii şi a ţărănimii în mişcarea revoluţionară. El dă multe exemple din care se vede cum atît în muncitorii dela oraşe cît şi în ţărani se deşteaptă tot mai mult conştiinţa puterii şi drepturilor lor, —şi conchide că aceste elemente, aceste forţe reale ale Rusiei vor sdrobi mai curînd ori mai tîrziu ţarismul, al cărui singură forţă acum e: împrumutul, şi prin urmare sprijinul pe care puterile europene i-l acordă.

M. C.

L. B.,—*Impresii de călătorie și cursurile de vacanțe, din Iași.* Tipărire separată din „Rominul", Cernăuți, 1909. (32 pagini in 16°).

O expunere fără șir și relief, care n'ar merita să fie relevată, dacă autorul nu ne-ar fi dat dovadă de o mentalitate curioasă. Așa la pag. 9 cetim:

„Nu putem retăce [sic!] că la cursu-„rile d-lui Ibrăileanu se strinseră *toți „finii și vecinii*" [de unde știe d. L. „B. că erau finii și vecinii?] și um-„pleau cu iscăliturile lor multe pa-„gini din cartea de prezență, căci d. „Ibrăileanu *știe bine ce li place celor „de la putere*"...

Ce anume vra să spună prin cuvintele din urmă d. L. B.? Nu știm. Dar *intenția* e vădită. Dacă nu atirnă dela buna-voință a autorului să-și facă impresiile mai interesante, se cuvinea, cel puțin, să lipsească această notă de rău gust.

Șr.

Revista Revistelor

Convorbiri literare, Noembrie și Decembrie.

Bătrina revistă par'că ia din nou un caracter precumpănitor istoric. In adevăr, in aceste două numele găsim mai multe studii și documente istorice mai mult sau mai puțin interesante. Relevăm in deosebi scrisorile lui Odobescu către Barit și articolele d-lui Lupaș (din Sibiu), precum și alte articole despre marele mitropolit din Ardeal, Șaguna.

Sămănătorul, Decembrie.

D. C. Stere, care și-a impus sarcina de a ceti „Sămănătorul", lipsind cam multă vreme din Iași, putem vorbi numai despre exteriorul acestei reviste.

Depe copertă se vede că d. Aurel Popovici e promovat ca *director* unic, iar ceilalți „ingrijitori" sint coboriți la rangul de simpli colaboratori.

Deasemenea constatăm că noua direcție a știut să-și asigure prețioasa colaborare a poetului O. Carp...

Junimea Literară, Noembrie—Decembrie (număr dublu).

Revista Bucovineană, de sub direcția d-lor I. Nistor și G. Tofan, urmează cu cinste să intrețină aprinsă făclia culturii rominești in acest colț al vechii Moldove.

In N-rul de față reținem articolul d-lui Liviu Marian asupra poeziilor defunctului G. Popovici (T. Robeanu), și al d-lui G. Tofan despre „Istorioare pentru copii, de Vasile Bolintineanul".

Luceafărul, No. 1, 1909.

Mai multe poezii de O. Goga, și o interesantă corespondență din București de G. Bogdan-Duica.

Ilustrații frumoase, ca intotdeauna.

Neamul Romînesc literar. Decembrie 1908.

In afară de „cuvintul innainte" al d-lui Iorga, despre care vorbim in altă parte, relevăm schița d-lui Ion Grămadă „Un congres al Sf. Alianțe la Cernăuți", analoagă cu frumoasele reconstruiri ale scenelor din trecutul Bucovinei, ale aceluiași autor, cunoscute cetitorilor noștri.

Restul nu ne ispitește să vorbim despre el, nici in bine, nici in rău.

Ioan Creangă, revistă de limbă, literatură.

O publicațiune modestă, dar utilă,—și pentru popor și pentru acei ce vor voi s'o cunoască. Recomandăm atențiunii cetitorilor, de pildă, scrisorile soldaților, publicate de d. V. Savel.

La Nouvelle Revue (Decembre 1908). Cu prilejul apariției volumului comandantului Lacoste („Autour de l'Afghanistan. Aux frontières interdites"), fostul ministru francez *Georges Leygues* se ocupă de problema asiatică, pe care autorul volumului o atinge in treacăt. In jurul Afganistanului, acest masiv de munți așezat intre Turchestanul rusesc și Indiile engleze, se intretaie și se incurcă ițele politicei anglo-ruse din Asia. De aceia

fiecare din aceste două puteri caută să-şi ciştige de partea sa pe emirul din Kaboul şi să-şi mărească influenţa in Afganistan. Şi intrucit Rusia, pe de-o parte, urmăreşte de mult să-şi deschidă o eşire către o mare liberă şi să se stabilească pe Indus, iar Anglia, pe de altă parte, se sileşte să impiedice inaintarea Ruşilor spre India,—lupta intre aceste două mari puteri europene era cit pe ce să isbucnească, dacă nu intervenea rasboiul dintre Rusia şi Japonia, rasboiu care a silit pe Rusia la o înţelegere cu Anglia asupra chestiunilor din Asia centrală. Această înţelegere a fost căutată şi de Anglia, care simţia că in India se petrec oarecare schimbări in spirite, nu tocmai de bună prevestire pentru dominaţia engleză. Astăzi, in urma victoriei Japonejilor, care a mişcat masele asiatice pană in straturile cele mai adinci, mişcarea pentru libertate in Indii a sporit, ba chiar s'a generalizat la mai toate neamurile lui Buda, Mohamet şi Confucius,—adică mai in toată Asia. Astfel problema asiatică se pune din nou, lărgită considerabil, la ordinea zilei.

Doctorul I. Thomas, care se ocupă mai de mult cu chestiunea cancerului şi care a mai publicat in această revistă articole asupra incercarilor de a se vindeca această grozavă boală, se ocupa de ultimele incercari facute in această direcţie, intr'un articol intitulat **„Cancerul şi tratamentele lui“**. Aceste ultime incercari sint facute cu scinteele de innaltă frecvenţa şi constau in fulguraţiunea părţilor bolnave ale organismului. Prin acest sistem se capătă oarecare avantaje: mai intăiu scinteele de innaltă frecvenţă produc un fel de inmuiere a centrelor canceroase, apoi ele opresc emoragiile şi uşurează astfel operaţia, şi, in fine, stabilesc o linie de demarcaţie intre ţesutul sănătos şi cel bolnav. Cu toate acestea, intrucit chestiunea originei (microbiană, ori parazitară) a cancerului nu-i rezolvită, intrucit vindecări complecte nu s'au obţinut nici cu fulguraţia (ci numai „sideraţii“ ale celulelor canceroase), intrucit, in fine, acţiunea scinteelor de innalta frecvenţă nu pătrunde mai adinc de 2 centimetri,—nici metoda aceasta nu prezintă o superioritate vădită asupra celorlalte metode fizice incercate (*razele x*, spre exemplu), şi medicina e nevoită să recunoască neputinţa sa in chestiunea vindecării cancerului.

Sub pseudonimul de *Kojda*, un tinăr musulman, martor ocular al luptelor din Maroc, publică o povestire a bătăliei in care Abd-el-Aziz, tradat de unii dintre ai lui şi părăsit de alţii, şi-a pierdut şi ciţi-va ofiţeri francezi, care au dirijat retragerea in urma infringerei fostului sultan.

Mercure de France. (Decembre, 1908). Ocupindu-se cu relaţiile dintre **artă şi stat**, *André Fontainas* găseşte că ele sint de aşa natură, incit nici arta nici statul nu trag din ele toate foloasele posibile. Statul, care utilizează multe din descoperirile ştiinţii şi din datele artelor, nu se ingrijeşte indeajuns de acei ce le cultivă: mai ales poezia şi literatura sint foarte neglijate. Iar, dacă pentru unele arte statul face ceva, din cauza chipului cum se manifestă intervenţia sa, nu foloseşte de cit foarte puţin artei adevărate. Aşa, de pildă, „Academia de Arte frumoase“, care dispune de credite, acordă recompense, premiază şi consacră talentele, e un adevărat instrument de constringere şi de dominaţiune: de obiceiu incurajează mediocritatea şi banalitatea, căutind să innăduşe originalitatea, talentul care ese din şablon. Ca să ajute artele, statul ar trebui să organizeze cit mai dese expoziţii artistice pentru a desvolta gustul in public, să aranjeze audiţii muzicale, reprezentaţii teatrale, mai multe şi mai bine ingrijite, şi să

reformeze invăţămintul aşa incit să se deie mai multă posibilitate viitorilor cetăţeni de a gusta artele. Astăzi puţinul, pe care-l face statul pentru artă, se mărgineşte mai ales la teatru,—pe cind celelalte arte sint lăsate cu totul in voia soartei.

Muzica viitorului e un interesant articol al lui *Louis Laloy*, in care autorul, pe baza unei scurte cercetări a evoluţiei de până acum a muzicei, şi folosindu-se de bogata sa imaginaţie, caută să stabilească nu numai liniile mari ale aspectului muzicei viitorului, dar chiar şi unele detalii. Astfel, el crede că vocea omenească va servi ca un instrument in orchestra; că vioarele, flautele şi chiar vocile vor fi inlocuite prin aparate mecanice; că prin urmare dispărind şefii de orchestra (un fel de „vinzători de copii“ după compoziţiile marilor muzicanţi), muzica viitorului va fi interpretată printr'un fel de orgă, in care toate instrumentele, cu vocea omenească cu tot, vor fi redate cu o desăvirşită perfecţiune. Autorul compară muzica de azi cu pictură care nu ar dispune decit de cele 7 culori (fără să le amestece),—pe cind muzica viitorului, prin complexitatea şi modulaţiunile ei, va putea exprima toate nuanţele şi coloraţiunile, va ajunge asemănătoare cu pictura de azi.

Sub titlul de **Un „Stirner“ chinez**, *Alexandru David*, care a mai scos la iveală pentru apusul european pe filozoful chinez Meh-ti, ne dă o scurtă analiză a ideilor lui *Yang-tchou*. Acest barbat, care a trăit prin sec. V innainte de era noastră, şi ale cărui idei le găsim numai intr'un capitol din cartea lui Lieh-tse (căci direct nu ni s'a păstrat nimic din lucrările lui lui Iang-tchou), e un apologist al vieţii intense şi integrale, un „amoralist“, un determinist convins, şi un aprig susţinător al legii egoismului şi a liberei expansiuni a instinctelor individuale; el are, astfel, multe din ideile pe care Stirner le-a susţinut cu atita răsunet, după atitea veacuri.

La Revue des Idées, 15 Decembrie 1908.

Ch. L. Julliot publică un interesant articol despre *Proprietatea domeniului aerian*. Rezolvarea fericită a problemei navigaţiei aeriene va revoluţiona ştiinţa juridică, creind noi raporturi de drept internaţional şi administrativ, şi punind, mai ales, in discuţie problema proprietăţii aeriene. După ce face o distincţie intre diferite pături de aer, care nu toate sint utilizate sau utilizabile, autorul, bazindu-se pe principiul codului civil—qui dominus est soli, dominus est coeli et inferorum,—demonstrează că vechiul principiu roman, citat mai sus şi inseris in codicele civil francez, va putea rămine valabil in noua situaţie de drept ce se va creia. In adevăr, aici nu este vorba despre aer, ca corp, care este şi va rămine liber şi comun, ci de spaţiul geometric vertical, care se intinde deasupra proprietăţii teritoriale. Acest spaţiu, in regiunea ce atinge suprafaţa solului, e intrebuinţat pentru clădiri, plantaţii, poduri, drumuri aeriene etc. şi proprietatea lui de către posesorul solului e admisă de toţi, cu mici excepţii; probă că s'au acordat despăgubiri, cind s'a intrebuinţat de străini. Dar asupra păturilor superioare de spaţiu aerian, neutilizate incă, sintem noi proprietari?

Da, răspunde autorul făcind o distincţie intre *propietate* şi *posesiune*. Dreptul de proprietate, existind independent de orice idee de posesiune sau ocupaţie, şi nefiind contestat pentru regiunea atingătoare de sol, el există pentru acest spaţiu aerian, deci, până la innălţimi infinite. Pentru posesiune lucrul e mai greu; cu aflarea cirmei baloanelor insă şi cu inventarea aeroplanelor problema se simplifică, căci e suficient un singur zbor

cu maşina, pentruca posesiunea să fie cîştigată de fapt, şi apoi conform altui principiu de drept roman (animo tantum retinetur possesio) se menţine mai departe numai cu gîndul şi se va putea revela printr'un semn exterior oarecare. Odată demonstrată deplina proprietate asupra spaţiului aerian ce se întinde oricît de sus deasupra solului, autorul trage toate concluziile necesare, relative la circulaţia aeriană, prin analogie cu circulaţia pe mare şi pe uscat.

Les documents du progrès. (Decembre, 1908.)

In mişcarea care se accentuează tot mai mult în Apus pentru desfiinţarea pedepsei cu moarte, acolo unde ea există, discuţiunile dintre partizanii şi duşmanii pedepsei capitale se continuă cu aprindere, şi literatura chestiunii se îmbogăţeşte mereu. Revista aceasta, prin penele directorului şi a unui colaborator din Italia, se declară pentru desfiinţare. In articolul său intitulat **Crimă şi pedeapsă**, *Rudolphe Broda*, după ce arată că pedeapsa cu moarte nu micşorează criminalitatea, că nu atinge nici crima impulsivă, nici recidiva; că faţă cu ideile moderne despre valoarea vieţii omeneşti şi despre cauzele criminalităţii, ea nu se mai poate susţine; că, în sfîrşit, pedeapsa aceasta e ireparabilă,—conchide că singurul mijloc de a micşura numărul crimelor este lupta contra acelor rele sociale care împing la crimă, ori măcar nu opresc dela ea: „numai evoluţia în sens democratic, ridicînd masele la un nivel social analog cu acel al burgheziei actuale, va face să descrească considerabil criminalitatea".— In celalt articol relativ la această chestiune, procurorul general din Roma, Lino Ferriani, vorbind despre **abolitia pedepsei cu moarte în Italia**, decretată în 1900, insistă şi el asupra neputinţei acestei pedepse de a împiedeca răspîndirea criminalităţii.

Intr'un articol relativ la mişcarea muncitorilor în Apus, dr. Rappaport analizează cele două curente mari ce se manifestă în mişcarea socialistă: **reformismul şi socialismul**, şi arată deosebirile ce există între ele, deosebiri, care s'au manifestat cu multă violenţă la congresele din Nürenberg, Florenţa şi Toulouse. Autorul arată că deosebirile sînt adînci, deşi nu absolut fundamentale, şi că atrag după ele tactice cu totul diferite,—reformiştii, aliindu-se cu partidele burgheze, caută să obţie cît mai multe reforme în folosul proletariatului; socialiştii, privind reformele acestea ca insuficiente, ba chiar dăunătoare, le resping pe toate şi caută să facă cît mai adîncă deosebirea de clase, pentruca la momentul trebuitor proletariatul să fie pregătit să-şi susţie interesele.

Pentru *Gaston Sauvebois*, care se ocupă cu mişcarea literară şi artistică, **problema literaturii** de azi e direcţia pe care literatura trebue s'o ea. Autorul constată că simbolismul moare sub ochii chiar a celor ce l-au cultivat, şi crede că nouă îndrumare nu va putea fi decît umanismul: arta pentru viaţă, în locul artei pentru artă. Simbolismul nu va trăi şi nu va lasa opere durabile, pentrucă a înlăturat *cugetarea* şi a utilizat numai *simţurile* în operele de artă, şi pentrucă nu a ţinut samă de nevoile omenirii. Arta nouă va trebui să înţeleagă că trebue să aibă în omenire rolul de îndrumătoare, să deschidă oamenilor orizonturi nouă şi un drum spre fericire. Numai astfel ea va fi mare şi durabilă.

Revue Historique. Noembrie-Decembrie. O călduroasă recenzie asupra *Istoriei imperiului otoman* a d-lui N. Iorga, scrisă de *Louis Bréhier*, autorul unei cunoscute istorii a cruciadelor. Bréhier arată cum, prin studiile anterioare, d. Iorga „era în totul desemnat ca să ducă la capăt o operă atît de folositoare"; arată apoi greutăţile întîmpinate şi complexitatea studiilor, care au îndepărtat pe istorici dela un „subiect rămas vacant", după opera învechită a lui Hammer. Scoate la iveală ţelul nou al d-lui Iorga de a înţelege istoria Turcilor: „Studiind mediul etnic şi istoric din care au eşit", înainte de a povesti faptele, şi considerînd invaziunea Otomanilor în Europa ca un episod al imigraţiunilor rasei turceşti către „Rum". După indicarea cuprinsului acestui prim volum, insistînd numai asupra părţilor nouă din opera d-lui Iorga, Bréhier închee cu exprimarea dorinţei ca această operă, „a cărei importanţă pentru istoria orientului va fi considerabilă", să fie continuată.

Deutsche Revue (Ianuar 1909).

Vice-amiralul *v. Ahlefeld* are un articol: **Strigăte de războiu şi puterea maritimă a Angliei**, unde priveşte chestia unui eventual conflict anglo-german. El nu crede în putinţa unui asemenea războiu, ba mai mult încă, datoria fiecărui este de a căuta să înlăture o deslănţuire dezastroasă a forţelor celor două naţiuni. Civilizaţia şi cultura umană ar pierde incalculabil prin aceasta. Totuşi nu trebue nimeni să-şi închipue că dacă războiul s'ar începe, flota germană ar fi distrusă ca o jucărie. Din potrivă, există toate probabilităţile că flota imperiului german să dea probă de o rezistenţă îndîrjită. Cu toată mărimea cantitativă a flotei engleze, superioritatea navală a Angliei nu poate fi sigură a priori, căci nu servesc la nimic prognosticurile scoase de acolo că flota engleză a avut mari succese navale la începutul veacului trecut. Dela vasele de lemn ale lui Nelson şi până la cuirasatele formidabile de astă-zi, marina a suferit o evoluţie incomparabil mai mare, decît a încercat-o armata de uscat dela regimentele lui Napoleon pînă la trupele cu armamentul nou.

Se mai găseşte tradus un mic studiu comemorativ, făcut de *Dr. F. N. Scott*, profesor în America, despre „*Insemnătatea lui Longfellow pentru America*". El constată că dintre toate ţările mari şi bogate, singură America e aceia, care nu-şi găseşte o expresie desăvîrşită într'un mare poet genial. In Longfellow nu se găseşte expresia exuberantei vieţi din Statele-Unite. Dar poate că nici nu este de aşteptat ca să se producă un mare artist, reprezentant tipic al vieţii acestei ţări. Singura expresie adequată a culturii Yankee este jurnalismul.

Deşi puterea de creaţie a lui Longfellow nu a fost genială, totuşi el are un merit, care nu-i de desconsiderat: El e poetul clasic pentru copilărie. Cum spune Scott: „Poeziile lui Longfellow sînt portalurile prin care copiii americani intră în împărăţia aurită a poeziei". El mai are un talent, priceput în gradul cel mai înnalt, ca traducător.

Sozialistische Monatshefte (No. de 17 Decembrie).

In acest număr este un articol foarte interesant în chestiunea agrară, de către **Arthur Schulz**: *Muncitorii Agricoli*. El studiază condiţiunile de muncă la ţară, în diferitele regiuni agricole ale Germaniei, şi împarte categoriile de muncitori rurali în opt clase, după diferitele provincii ale imperiului. Fiecare regiune agricolă are o anumită fizionomie, caracteristică, a muncii agrare. In unele regiuni domneşte mica proprietate ţărănească, în altele e sistemul arendării de mici parcele, în alte părţi se găseşte un proletariat agricol definitiv format, alături de o proprietate ţărănească mijlocie. Evident că pentru fiecare regiune, problemele ce se pun cu privire la *muncă* sînt speciale. Ceia ce însă e caracteristic pentru întreg teritoriul german este lipsa de organizare a muncitorimii dela ţară. E de

plins însă lipsa de cunoștință serioasă a situației agricole, ce domnește în rîndurile social-democrației, care încă e fascinată de aridele șabloane ale teoriei catastrofale; mai cu samă că încă sînt mulți acei teoreticiani ortodoxi, care închid ochii asupra noilor necesități și metode de luptă, pe care le cere muncitorimea.

„Insă, chiar și puținele fapte aduse de mine ajung să întemeeze convingerea mea, că în raporturile economice și sociale și în interesele muncitorilor agricoli din imperiul german sînt deosebiri mai adînci decît la muncitorii industriali în tot apusul Europei, și că e mai ușor, probabil, de a întruni într'un singur sindicat central toți muncitorii industriali ai Germaniei, decît de a reprezenta într'o astfel de organizare dorințele și năzuințile foarte divergente a mai mult de șase milioane de muncitori agricoli germani. Și în Germania nu-i cu putință vre-o altă formă de organizare decît în străinătate. In Austria sînt deja două sindicate de muncitori agricoli, fiindcă sînt prea deosebite raporturile chiar în țările învecinate, cum sînt în Boemia și Moravia. In Franța, începuturile de organizație ale muncitorilor în agricultură și vierit arată tendința descentralizării după categorii și provincii... Faptul deciziv, că principalul scop al unei lupte sindicaliste a muncitorilor agricoli nu e pentru obținerea unor salarii mai ridicate și a unor timpuri de muncă mai reduse, ci pentru bucăți de pămînt, ar trebui să aibă urmare, că forma sociologică a sindicatului în mișcarea muncitoare agricolă va trebui să sufere modificări însemnate."

The Contemporary Review (Decembrie, 1908. London).

„Transformarea Socială în China"—un învățat din China, care și-a făcut studiile la Universitatea din Cambridge, arată modul cum trebue privită renașterea din țara mandarinilor. In Europa se crede că „Guvernul Chinez" a luat inițiativa reformelor regeneratoare și că China e țara miracolelor și în privința accelerației civilizației. De fapt renașterea Chinei, începută după înfrîngerea ei în războiul cu Japonia, se datorește unei presiuni de jos în sus a maselor populare asupra guvernului clasei privilegiate. E adevărat că îndată după terminarea războiului, „Guvernul Chinez" a început, aproape violent, o eră nouă de reformare: răspîndire de școli, modernizarea armatei, numiri de comisiuni pentru introducerea formelor de viață din Apus... nici intenția de a da statului chinez o Constituție n'a lipsit guvernanților. Dar toate acestea le-a făcut „Guvernul Chinez", pentru-că era slab și nepopular și fiindcă n'avea armată: așa că n'ar fi fost în stare să înnăbușe răscoalele care s'ar fi ivit în caz de rezistență la reformele cerute de popor. Acum, cînd guvernul are „armată modernă", el a ajuns cel mai serios obstacol al civilizației Chinei: această armată și-a încercat deja bravura împotriva fraților de sînge, și mulți studenți, care-și făcuseră studiile în țările din Apus cu burse dela Stat, au fost trimeși pe cealaltă lume de gloanțele ei moderne.

Dar progresul civilizării Chinei nu va putea fi oprit de guvernul ei; factorii care sprijinesc acest proces de înaintare a marelui imperiu oriental sînt: 1)—*Presa*, care a luat o desvoltare uimitoare în urma războiului cu Japonia. In Peking nu era nici-un ziar înainte de 1902, iar azi sînt zece ziare. Autorul citează cazul orașului său natal, în care pe timpul războiului nu era decît un singur abonat la un singur ziar săptămînal (orașul avea 60.000 locuitori). Astăzi acel ziar are 200 abonați în acel oraș, care e inundat de tot felul de alte ziare. Influența cea mai mare a presei în China decurge din onestitatea ei: prestigiul ei e colosal. Se poate spune că azi abuzurile administrative s'au suprimat în China numai mulțumită influenții presei. O altă influență a presei e de natură pur culturală: formarea unei limbi mai adaptate la mentalitatea modernă, și înmulțirea extraordinară a cărților tipărite prin formarea gustului și a obiceiului de cetit. 2) Inmulțirea *căilor de comunicație*, în special a *căilor ferate*, înlesnește nu numai circulația mărfurilor, dar mai cu seamă a ideilor: serviciul poștal, care nu exista înainte de războí, acum are o funcționare destul de regulată. 3) *Răspîndirea școalelor* azi e mai presus de puterea de rezistență a oricărui guvern. 4) Nașterea *industriei naționale*, îmbrățișată chiar de unii din clasa înaltă privilegiată, care era deprinsă să nu respecte decît „oficiul". O piedecă însă serioasă, pe care o vede autorul în civilizarea Chinei, e atitudinea „Apusului" care întotdeauna ia apărarea „Guvernului Chinez", de cîte ori se pregătește vre-o mișcare a poporului împotriva lui.

The North American Review (Decembrie, 1908. New-York).

D. Svetozar Tonjoroff—**„Bulgaria și Tratatul de Berlin"**—exprimă cele mai optimiste speranțe în privința viitorului Bulgariei. El își sprijină rozele sale speranțe pe istoria celor treizeci de ani din urmă din viața tînărului stat balcanic. Autorul ironizează *naivitatea* lui Bismarck și a lui Lord Beaconsfield, care s'au despărțit, ferm convinși că prin tratatul dela Berlin aranjaseră *istoria* peninsulei balcanice printr'o trăsătură de condei. Dar forțe neprevăzute de marii diplomați ca: caracterul robust și independent al Bulgarilor, neputința Turcilor de a se adapta cerințelor civilizației, stîngăcia diplomației rusești... au intrat în acțiune imediat după închiderea congresului din Berlin, și, pentru un ochiu politic scrutător, nimic din istoria recentă a tînărului stat bulgar nu poate surprinde. Toate evenimentele din perioada de închegare a statului bulgar au un fir logic de legătură, și ele ne indică că singura soluție a chestiei macedonene nu poate fi decît anexarea Macedoniei la Bulgaria. Autorul afirmă că cinci șasimi din populația totală a Macedoniei e compusă din Bulgari, pentru care statul bulgar face de mult timp mari sacrificii în scop de a cimenta tot mai mult legătura naturală etnică dintre ei și frații lor din Bulgaria liberă. Politica bazată pe unitatea etnică a statelor e proclamată ca cea mai superioară și mai trainică pentru timpurile moderne. In triumful ei *și în oportunitatea* ei, autorul se fixează fără cea mai mică șovăială. Idealul patriotic al autorului e: o Bulgarie mare, independentă, fără legături de dependență cu Turcia, și fără amestecul Rusiei în afacerile ei interne, așa cum o visa Stambouloff—„Bismarck-ul Balcanilor"—după cum îi spune autorul.

Mişcarea intelectuală în strainătate.

FILOZOFIE

Ioseph Fabre. *La Pensée Moderne*. Paris, F. Alcan.

E o continuare a lucrărilor anterioare ale autorului: „La Pensée antique" şi „La Pensée religieuse". In acest nou volum se studiază geneza formelor actuale a mentalităţii filozofice, incepînd dela Reformă.

Léon Bloch. *La Philosophie de Newton*. Paris, F. Alcan.

O contribuţie însemnată la studiul filozofiei ştiinţelor şi la mecanismul invenţiunilor ştiinţifice. Autorul cercetează nu numai metoda şi desfăşurarea invenţiunilor marelui matematician, ci şi lucrările anterioare ale predecesorilor lui, de care Newton s'a folosit.

Georges Pellissier. *Voltaire philosophe*. Paris, Armand Colin.

Expunerea ideelor marelui scriitor în materie de fizică, religiune, morală, politică, etc. Autorul arată şi acţiunea, pe care ideile lui Voltaire au exercitat-o asupra spiritului omenesc.

ISTORIE.

G. Ferrero. *Grandeur et décadence de Rome*. Tome VI: *Auguste et le Grand Empiere*. Paris, Plon, 3.50.

Volumul al şaselea din marea lucrare a învăţatului italian, care studiază viaţa şi evenimentele romane la lumina concepţiilor moderne. Cu acest volum se termină studiul epocei lui August, început în volumul precedent.

Léon Bloy. *L'Epopée byzantine et Gustave Schlumberger*. Paris, Editions de la Nouvelle Revue.

Un comentar analitic al marei lucrări a lui Schlumberger asupra celor din urmă împăraţi din dinastia macedoneană (sec. X şi XI).

Henry Ripert. *La Présidence des Assemblées politiques*. Paris, A. Rousseau.

O istorie generală a adunărilor politice însemnate şi a prezidării lor, la diferite popoare, în diferite epoce, şi sub diferite regimuri.

STIINTI.

Hugo de Vries. *Espèces et variétés; leur naissance par mutation*. F. Alcan, 12 fr.

Traducerea din englezeşte a conferinţelor, pe care le-a ţinut la Berkeley (California) învăţatul olandez, şi care aduc multă lumină în chestiunea, mult discutată, a originii speciilor (prin mutaţiune, ori variaţiune lentă).

Bernard Brunhes. *La dégradation de l'énergie*. Paris, 3.50.

Cercetări, bazate pe fapte şi observaţiuni nouă, asupra chestiunii noilor forme de energie, descoperite cu ocazia experienţelor cu razele x şi cu ocazia găsirei radium-ului.

J. M. Pergame. *Origine de la vie*. *Paris*, Libr. Schleischer frères, 1.50.

Studii asupra originii vieţii, bazate pe ultimele date ale ştiinţii. Autorul insistă asupra ideei că fenomenele vitale sînt fapte fizico-chimice.

Dr. Samuel Bernheim et Paul Roussot. *Le cheval aliment*. Paris, P. Roussot, 4 fr.

Informaţiuni complecte şi precise asupra întrebuinţării carnei de cal în alimentaţie.

SOCIOLOGIE. ECONOMIE POLITICA. DREPT.

Anciens élèves de l'Ecole des sciences politiques. *Les Forces productives de la France*. Paris, Alcan, 3.50.

O culegere de conferinţe, ţinute la Societatea vechilor elevi ai şcoalei de ştiinţe politice, în care se studiază puterile productive ale Franţei şi ale Algeriei.

Dr. Mangenot. *Repopulation*. Paris, Masson, 1 fr.

Propuneri în vederea combaterii marei primejdii care ameninţă Franţa: micşorarea crescîndă a numărului naşterilor. Autorul crede că acordarea unei prime anuale pentru fiecare copil, născut în familie, ar fi un remediu.

Raoul Jay. *Qu'est ce que le contrat collectif de travail?* Paris, Bloud.

Cercetări asupra modalităţii înţelegerilor dintre uniunile patronale şi dintre societăţile de lucrători, în vederea concesiunilor reciproce ce trebue să-şi facă capitaliştii şi salariaţii lor, pentru bunul mers al afacerilor ambelor părţi.

Lacassagne. *Peine de mort et criminalité*. Paris, Malonie, 2·50.

Autorul, partizan al pedepsei cu moarte, susţine menţinerea ei, dar propune ca decapitarea în public să fie înlocuită prin spînzurarea în curtea închisorii, pentru a nu se oferi publicului spectacolul uciderii.

Fani Angelo. *Le basi giuridiche della libertà moderna*. Edit. Bocca, Turino.

O contribuţie, demnă de laude, la elaborarea doctrinei juridice a libertăţii moderne, contribuţie făcută cu un spirit de observaţie puţin comun şi cu o complectă cunoaştere a doctrinii libertăţii.

CRITICA LITERARĂ ŞI ARTISTICĂ.

Maurice Soureau. *Népomucène Lemercier et ses correspondants*. Paris, Vuibert et Nony, 3.50

Un studiu asupra vieţii şi asupra operei poetului Lemercier, însoţit de un număr de scrisori adresate poetului de către unii din contemporanii săi.

E. Langlois. *Nouvelles françaises inédites du quinzième siècle*. Paris, Champion, 5 fr.

Sînt nuvele găsite într'un manuscris din sec. XV, care se află la Vatican. Cele mai multe sînt traduceri libere, ori rezumări după deosebite poeme, care azi sînt pierdute.

Gustave Lanson. *L'Art de la Prose*. Paris, Librairie des Annales, 3.50.

Cunoscutul istoric al literaturii franceze adună într'un volum mai multe studii publicate prin reviste, în care analizează tehnica prozei actuale, şi o compară cu cea din trecut.

Annales des Lettres Françaises, année 1907. Paris, Sansot, 3.50.

Un volum interesant, în care pe lîngă studii sintetice asupra romanului, a poeziei, etc. se găseşte şi o bibliografie metodică a principalelor opere literare, apărute în cursul anului trecut.

ETNOGRAFIE. FOLK-LORE.

M. Benhazera. *Six mois chez les Fouareg du Ahaggar*. Alger, Jourdon.

Contribuţie la materialul de informaţiuni, ce se adună de cîtva timp asupra vieţii şi civilizaţiei Tuarezilor.

De Zeltner. *Notes de sociologie soudanaise*. Extr. de l'Anthopologie, 1908.

Interesante observaţii asupra vieţii sociale din Sudan.

A. Vierkandt. *Die Stetigkeit im Kulturwandel*, Berlin, Duncker und Humblot, 5 m.

Pe baza unui mare număr de fapte, și prin cercetări în diferite domenii ale activității omenești (artă, religie, viață economică, etc.), autorul scoate în relief rolul constanței în procesul de civilizație a popoarelor.

N. Verbster. *Primitive secret societies*. New-York, Macmillan, 8 sh. 6.

Un studiu bine documentat asupra societăților primitive secrete și asupra obiceiurilor ce se practică în ele.

ARHEOLOGIE. CĂLĂTORII.

Robert Hénard. *La Rue Saint-Honoré*. Paris, Emile Paul, 5 fr.

Studiul asupra acestei străzi, care a jucat așa de mare rol în viața capitalei Franței, dă prilej autorului să treacă în revistă toate evenimentele mari ce s'au petrecut în Paris, în cursul istoriei acestui viu și frămîntat oraș.

A. Lerosey. *Loudun*. Paris Champion, 3.50.

O monografie conștiincioasă asupra acestui orășel cu 4000 de locuitori, care a jucat un rol istoric.

Arnold Van Gennep. *Religions, Moeurs et Légendes*. Paris, Mercure de France, 3.50.

Colecție de studii asupra unor religiuni, moravuri primitive și legende diverse; interpretarea lor și scoaterea în relief a însemnătății ce o au pentru cunoașterea trecutului.

Octave Justine. *Essai sur l'Art français dans les mouvements civils*. Oudin, 3,50.

Autorul examinează un mare număr de monumente și clădiri franceze, din punctul de vedere al stilului.

A. Sainte-Marie-Perrin. *Bâle, Berne et Genève*. Paris, Laurens. 3.50. Impresiuni din călătorii și șederi mai îndelungate în Elveția.

LITERATURĂ.

Gouthier Ferrières. *Jours d'orage*. Paris, Lemerre, 3.50.

Un nou volum de versuri al cunoscutului poet francez.

Lucy Achalme. *Le maître du pain*. Paris, Société d'éditions, 3.50.

Un roman din viața comunităților țărănești; povestirea vieții unei fete, care silită să părăsească satul și casa părintească, intră în viața de fabrică, pe care nu o părăsește decît după moartea tatălui său, cînd poate să se reîntoarcă acasă.

René Gerval. *Garnison Lorraine*. Paris, Lansot, 3.50.

Povestire din viața militarilor inferiori.

Jules Perrin. *La Terreur des images*. Paris, Faquelle, 3.50.

Roman de întîmplări extraordinare, bazat pe datele ultime ale științii.

Di San Giusto Luigi. *Una naufraga della vita* (Rosina Bonetti), Torino.

Autoarea, care se ascunde sub acest pseudonim, a făcut o operă de artă și de umanitarism, dînd o formă artistică unui document omenesc, care nu se poate ceti fără un fior de milă. Subiectul e tristele întîmplări ale unei nefericite amante.

Grandi 'Orazio. *Fior di monti*. Novelle nuove, Turin.

O serie de nuvele, de o valoare foarte neegală, care se cetesc cu plăcere.

Guerri Domenico. *Di alcuniversi dotti della Divina Commedia*. Nella Collezione di „opuscoli Dantaschi" Città di Castello, Lapi 1908. Cinci studii gramaticale asupra unor pasage controversate.

Bibliografie

Alphonse Daudet. *Aventurile lui Tartarin din Tarascon*. Traducere de Lia Hirsu. București. Biblioteca pentru Toți. Prețul 30 bani.

Al. Russo. *Piatra corbului*, traducere de V. Alexandri; *Soceja*, traducere de Al. Odobescu. Editura Socec, prețul 30 bani.

Al. Cazaban. *Băiatul lui Moș-Turcu*, nuvele. Editura Socec, prețul 30 bani.

Dela Cruce. *Vasile L. Baron Popp*. Cluj. Tipografia „Carmen" Petru P. Barițiu, fără preț.

Delavrancea. *Sultănica*. București. Editura Librăriei Socec & Co., 1908. Prețul 2 lei.

C. G. Micîescu. *Călăuza Invățătorului și Institutorului*. Cimpulung, 1908. Prețul 2 lei.

C. Rădulescu-Motru. *Puterea sufletească*. București, Redacția revistei „Studii filosofice". 1908, prețul 2.50.

C. V. Fieșinescu. *Raport general asupra instrucției primare* în județul Botoșani, în anul școlar 1907—1908. Botoșani.

H. Sudermann. *Moara părăsită*, traducere de Haralamb C. Lecca. Biblioteca pentru toți, Alcalay. Prețul 30 bani.

Calendarul muncei „1909". Cercul de editură socialistă. București. Prețul 25 bani.

I. G. Bibicescu. *Este în legile noastre vr'o sancțiune contra călcării art. 7 din Constituție?*

C. Șăineanu. *Inima femeei*, conferință. București, Librăria națională, 1909.

Mihail Kogălniceanu. *Autobiografie*. (Desrobirea Țiganilor, ștergerea privilegiilor boerești, emanciparea țăranilor). Leon Alcalay, București. Prețul 30 bani.

Victor Munteanu și C. Zaharia. *50 ani dela Unire*, piesă școlară în 2 acte. Editura Libr. „Nouă" Iliescu-Grossu, Iași. Prețul 50 bani.

N. Bălcescu. *Puterea armată la Romîni.—Mișcarea Romînilor din Ardeal la 1848*. Bib. p. toți. Librăria Leon Alcalay. Prețul 30 bani.

Olivier Goldsmith. *Vicarul din Wakefield*. Biblioteca pentru toți. Librăria Leon Alcalay. Prețul 60 bani.

Dr. Daniil Ionescu și Alex. Ionescu. *Culegere de descîntece* din județul Romanați. Tipografia „Neamul romînesc" 1908, Prețul 1.50.

* * * *Urături (plugușoare) alese, colinde și cîntece de stea*. No. 1, din „Cărticelele sătenilor". Fălticeni, Gutemberg, 1908. Prețul 15 bani.

Socrate Georgescu. *Concepțiunea filosofică a moralei*. București. 1908. Prețul 3 lei.

I. Alexandrescu. *Lepra Șobolanilor și relațiunele ei cu lepra umană*. Teză pentru doctorat în Medicină și Chirurgie. Iași, Tipografia „Dacia", 1908.

Dr. I. G. Sbiera. *Contribuiri pentru o istorie socială, religioasă și culturală* dela origine până la 1504. Vol. I, Cernăuți, 1908.

Mihail Sadoveanu. *Das Liebeslied und andere Erzählungen*, traduceri de Eleonora Borcia. Leipzig. Prețul 20 Pfennig.

* * * *Anuarul băncilor populare* și cooperativelor sătești din România pe anul 1907.

Dimitrie Dan. *Impăratul nostru Francisc Iosef I*. Viena, Editura fondului religionar gr. or. al Bucovinei, 1908.

Moise N. Pacu. *Cuvîntări diverse* cu conținut religioso-moral, didactic și social-național. Galați, Tipografia „Buciumul romîn", 1908, prețul 3 lei.

C. Negruzzi. *Scrisori—Partea a III-a din „Păcatele Tinereţelor.“* Edit. Libr. Leon Alcalay. 60 bani.

M. Eminescu. *Poezii*—ediţie ingrijită de I. Scurtu. Minerva. 1.50.

I Ionescu-Boteni. *Din satul nostru*, nuvele şi schiţe. Minerva 1.50.

I. Dragoslav. *La Han „La trei ulcele.“* Minerva. 1,50.

Izabela Sadoveanu. *Impresii literare.* Minerva 1.50.

I. Rossignon. *In Livadă*—sfaturi p. cultura pomilor. Bib. Minervei (No. 10) 30 b.

I. N. Potapenko. *In slujba adevărată*, traducere de I. Duşcian. Bib. Minerra (No. 12) 30 b. (2 volume).

S N. Beldiceanu. *Cea dintăi iubire*—nuvele. Bibl. Minervei (No. 13) 30 b.

Karl Emil Franzos. *Vrăjitoarea*, traducere de V. Savel. Bib. Minervei (No. 14) 30 b.

C. Negruzzi. *Traduceri in proză.* Bib. Minervei (No. 15) 30 bani.

C. S. Balan. *Cauzele criminalităţii.* Focşani, 1908, preţul 1 leu

*** *Calendarul ilustrat al Bibliotecei pentru toţi pe anul 1909*; preţul 30 bani.

Edgar Poe. *Cărăbuşul de aur.* Bucureşti, „Lumen“; 10, str. Filitis; preţul 15 bani.

C. Dobrogeanu Gerea. *Taras Şevcenco.* Bucureşti „Lumen“, 10, Str. Filitis; preţul 15 bani.

George Murnu. *Arhiologia clasică şi rostul ei la noi.* Bucureşti-Institut de Arte grafice „Carol Göbl“, 1908.

George Murnu. *In chestia Arheologiei.* Bucureşti, Inst. de Arte grafice „Carol Göbl“, 1908.

Karl Emil Franzos. *Vrăjitoare*, traducere de V. Savel. Biblioteca Minervei. 30 b.

Dr. Const Popescu. Traduceri din Byron şi Heine. Socec, 1908. Preţ 1 leu.

Dr. I. Drăgescu. *Un glas din popor.* Tipogr. N. I. Macovei; Craiova.

C. Negruzzi. *Poezii.* Cu o notiţă introductivă de Petre V. Haneş. Editura Librăriei „Leon Alcalay. Preţul 30 bani.

Simion Niculescu. *Istoricul casei de educaţiune corecţională pentru minori „Mislea“.* Ploeşti, Librăria Socec, 1909.

Guy de Maupassant. *Duminicile unui burghez din Paris*; trad. de V. Savel. Bib. p. toţi, Leon Alcalay. 30 bani.

C. Negruzzi. *Proză—Partea a II-a din „Păcatele tinereţelor“*, Editura Libr. Leon Alcalay, 30 bani.

N. Dimitrescu-Reny. *Snoave şi Legende Populare.* Tipografia „Neamul Romînesc“, 1908. Preţul 5 bani.

N. Gane. *Spice* Steiea-Bucureşti. 2 lei.

Ermil Borcia. *Bobirnaci şi Bazaconii*—o colecţie de glume şi caricaturi.

*** *Calendarul sătenilor pe anul 1909*, inchinat implinirii unei jumătăţi de veac dela Unirea Principatelor, ilustrat, alcătuit de mai mulţi feciori de gospodari. Bucureşti, Baer, 1 broş. de 96 p., preţul 50 bani.

M. G. Valerianu. Politica internă a Romîniei.

Saphir. *Nuvele umoristice* } Bibliotec. „Lumen“ 15 bani.

F. M. Dostoievschi. *Nunta şi pomul de Crăciun.* } Bibliotec. „Lumen“ 15 bani.

TABLA DE MATERII

a

Volumului XI

(ANUL III. NUMERELE 10, 11 şi 12).

I. Literatură.

II. Studii. Articole. Scrisori din țările romine și din străinătate.

III. Cronici.

IV. Miscellaane.

V. Recenzii.

VI. Revista Revistelor.

„Steaua Română“

Societate anonimă pentru industria petrolului

Capital social: lei 30.000.000 pe deplin vărsaţi

Fabrice de petrol şi a derivatelor sale, la
BUCUREŞTI, CONSTANŢA, CÂMPINA, MONTEORU.

Fabrice de bidoane de tinichea, la CONSTANŢA.

Produsele Fabricilor

Petrol reglementar, Gazolină, Benzină farmaceutică, Benzină pentru motoare, Rezidiuri de petrol pentru ars şi unsul căruţelor, Parafină, Ulei pentru motoarele „Diesel“.

Uleiuri minerale de calitate superioară, Valvolină pentru cilindre şi maşini.

Ne avînd nici un reprezentant in ţară, orice comandă de ULEIURI MINERALE sau alte produse trebuie să se adreseze numai cătră:

Direcţiunea Generală, BUCUREŞTI, Bulevardul Carol No. 5

„AGRICOLA“

SOCIETATE ANONIMA DE ASIGURARI GENERALE IN BUCUREŞTI

Sediul: 2, STRADA SĂRINDAR, 2

Capital statuar: Lei 4,000,000
Prima emisiune: Lei 2,500,000
Vărsaţi: Lei 2,000,000

CONSILIUL DE ADMINISTRAŢIE:

Preşedinte: *C. COLLIBAŞEANU*

Mare proprietar, Vice-preşedintele consiliului de administraţie al Băncei Comerciale Romîne, Bucureşti

VICE-PREŞEDINŢI:

BASILE M. MISSIR fost ministru, mare proprietar, Bucureşti.

LUCA ELEFTERESCU mare proprietar, Ploeşti

MEMBRI:

Dr. N. Anghelescu, mare proprietar, deputat şi membru al Camerei de Comerciu, Bucureşti.

Léon Costiner, mare proprietar Botoşani.

Dr. I. Dim-trescu, mare proprietar Bucureşti.

C. Dissescu, fost ministru, mare prop., Bucureşti.

M. Heider, comerciant, Galaţi.

Dimitrie Ionescu, primarul oraşului Brăila, mare proprietar, Brăila.

Al. Lucassievicz, Directorul de la The Bank of Roumania Ltd., Bucureşti.

Sigmund Prager, mare comerciant şi Vice-Preşedinte al Camerei de comerciu, Bucureşti.

Ad. Salomon, mare industriaş, Bucureşti.

Louis Timmermans, directorul Băncei Comerciale Romîne, Brăila.

DIRECŢIUNEA:

TH. FRITSCH, Director. A. STEINER, Sub-Director.

ASIGURĂRI IN RAMURELE:

Incendiu, Viaţa, Grindina, Transport, Accidente.

REPREZENTANŢA: In Bucureşti: Str. Doamnei 11.
In Iaşi: D-nii N. Cozadini şi Lupu Weisengrün.

„NAŢIONALA“

Societate Generală de Asigurare în Bucureşti.

Capital de acţiuni deplin vărsat	Lei 2,000,000.00
Fonduri de rezervă	Lei 18,160,435.46
Total	Lei 20,160,435.46

Daunele plătite in ramurile elementare peste Lei 83,000,000.00

PREŞEDINTE: A. BAICOIANU

VICE-PREŞEDINTE: P. GRADIŞTEANU

CONSILIERI:

DR. I. COSTINESCU
I. M. ELIAS
O. GENTILOMO
D. MARINESCU-BRAGADIRU
C. NACU
I. NEGRUZZI
EM. M. PORUMBARU
G. de ORMODY
PRINŢUL BARBU STIRBEY

DIRECTOR-GENERAL: B. POPOVICI

SUB-DIRECTOR: I. A. BERENDEI

„Naţionala“

asigură in contra incendiului, grindinei, contra daunelor de transport pe apă şi pe uscat. Asigură asupra vieţii omului in toate condiţiunile usitate:

Caz de moarte, Supraveţuire, Zestre şi Rente

Sediul social: Palatul societăţei str. Doamnei No. 12.

AGENŢII IN TOATE ORAŞELE ŢĂRII

Representanţa generală pentru Bucureşti se află in palatul Societăţei.

Se recomandă fiecăruia firma:

A. BRAUNSTEIN

Cu centrala IAŞI str. Golia 87 şi sucursalele

Bucureşti Str. Carol No. 62
Piteşti Str. Serban-Vodă No. 30
Craiova Str. Unirei No. 62
T. Măgurele Str. Independenţei No. 31
Calaraşi Str. Principală No. 34

cu cele mai mari depozite de HAINE GATA pentru Barbaţi băeţi şi cop
Blăni de oraş, voiaj, blănuţe, cort vinat, Pelerine şi Mantale impermiabile, e

Cu Deviza:

Confecţiuni din stofele cele mai bune, Ultimul Jurnal şi preţuri reduse

Asemenea la Centrala Mare depozit de stofe pentru comande.

SOCIETATEA DE GAZ ŞI ELECTRICITATE

AVIZ

Pentru a evita ev n'uale întîrzieri de predări de cok pricinuite din prea mare aglomerare de comande de la începutul toamnei, şi din timpul iernei.

SOCIETATEA DE GAZ ŞI ELECTRICITATE

se crede datoare a invita pe onor. Public ca să se aprovizioneze de pe acum cu cok. Cokul fiind actualmente foarte uscat, este un adevărat avantagiu, şi un simţitor folos pentru cumpărători dacă să grăbesc se adreseze *Societăţii de Gaz şi Electricitate* comandele lor cît e timp frumos.

Preţurile sant următoarele:

Cokul mare zis „Tout Venant" şi Cokul mărunt No. 2, Lei 52 Tona. Cokul mărunt special No. 3, Lei 55 Tona.

Aceste preţuri se înţeleg loco Uzina de Gaz.—Pentru transportul la domiciliu în saci plumbuiţi conţinînd 40 kgr. de cok net, precum şi pentru depozitatul la locul de destinaţiune, se percepe o taxă de Lei 3 de tona întreagă.

Comandele adresate fie Uzinei de Gaz, fie biuroului din Calea Victoriei No. 60, se efectuează în timp de 24 ore.

Societatea de Gaz şi Electricitate **nu are nici o sucursală**: toate publicaţiunile contrarii sunt menite a induce Publicul în eroare.

DIRECŢIUNEA

SOCIETATEA DE GAZ ŞI ELECTRICITATE

BANCA COMERCIALĂ ROMÂNĂ

BUCUREŞTI, BRAILA, GALAŢI, CONSTANŢA

LOCATION DE COFFRES-FORTS

SERVICE DES COFFRES-FORTS

Ce service est pourvu de tous les perfectionnements et entouré de toutes les conditions de sécurité que comporte ce genre d'instalation.

Une clef spéciale est remise au locataire: il s'en sert au moyen d'une combinaison, connue de lui seul, qu'il etablit et varie a son gré.

Il est mis à la disposition de la clientèle und grand choix de compartiments dont les prix varient suivant les dimensions.

BAUCHE-CONSTRUCTEUR

REIMS, PARIS, LYON, BORDEAUX, MARSEILLE, NANCY, ALGER, GENÈVE.

„Generala"

Societate Română de Asigurări Generale

Capital social deplin vărsat Lei 3.000.000

FONDURI DE GARANŢII PESTE LEI 19.000.000

SEDIUL: **BUCUREŞTI, Strada Corăbiei 2**

Dela Sf. Dumitru 1908 în edificiul propriu:
Strada Smirdan prelungită.

AGENŢII: **ÎN TOATE ORAŞELE ŢĂRII**

ASIGURA CONTRA DAUNELOR DE:

Incendiu, Grindină şi Transport

(FLUVIAL, MARITIM ŞI TERESTRU)

ASIGURARI ÎN RAMURILE:

Viaţa

Asigurări după combinaţiuni foarte favorabile şi în condiţiunile cele mai avantagioase.

Asigurări cu bonificare de 3% (trei la sută) asupra tuturor primelor plătite etc.

Rente imediate şi aminate.

Accidente

Accidente individuale cu şi fără restituirea primelor.
Asigurări colective pentru lucrătorii industriali şi agricoli.
Asigurarea responsabilităţei civile.

Prospecte şi orice lămuriri la cerere.

Pentru Autori

Se aduce la cunoştinţa autorilor că manuscrisele primite la redacţie nu se înnapoiază; în schimb, acei autori ale căror lucrări urmează să se publice în revistă, vor fi înştiinţaţi, despre aceasta, cel mult într'o lună dela data primirii manuscrisului.

Odată cu trimiterea manuscrisului, autorii sînt rugaţi să ne comunice şi onorarul dorit; în caz contrar, acesta se va fixa de către Direcţiunea Revistei.

Pentru tot ceea ce priveşte redacţia: manuscrise, reviste, ziare, cărţi, etc., a se adresa d-lui **G. Ibrăileanu, strada Golia 52, Iaşi.**

Numai articolele ştiinţifice (ştiinţi naturale, fizice, chimice, medicale, etc.) se vor trimite d-lui **Dr. A. Slătineanu, str. Ştirbey-Vodă, 111 bis, Bucureşti.**

Pentru tot ceea ce priveşte administraţia: cereri de abonament, mandate, inserare de anunciuri, etc., a se adresa **Administraţiei revistei „Viaţa Romînească" strada Golia, 52, Iaşi.**

D-l **I. Botez** va continua a reprezenta revista noastră, avînd dreptul de a incasa sumele ce ni sînt datorite, şi a face angajamente în privinţa anunciurilor.

Persoanele, care doresc să se aboneze la *Viaţa Romînească,* sînt rugate să se adreseze Administraţiei prin mandat postal.

PREȚUL 2 LEI

TIPOGRAFIA „DACIA" ILIESCU, GROSSU & Comp. — IAȘI